WILLIAM FAULKNER

Cătunul

Biblioteca WILLIAM FAULKNER

William Faulkner

Cătunul

Traducere din limba engleză
EUGEN BARBU
ANDREI ION DELEANU

Prefaţă, tabel cronologic şi note
ANCA PEIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FAULKNER, WILLIAM
Cătunul / William Faulkner;
trad.: Eugen Barbu, Andrei Ion Deleanu
Bucureşti: RAO International Publishing Company, 2004

ISBN 973-576-622-1

I. Barbu, Eugen (trad.)
II. Deleanu, Andrei Ion (trad.)

821.111(73)-31-135.1

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, Bucureşti, ROMÂNIA

WILLIAM FAULKNER
The Hamlet
© Copyright 1931,1936, 1940 by William Faulkner
© Copyright renewed 1958,1960 by William Faulkner
© Copyright renewed 1964, 1967 by Estelle Faulkner
and Jill Faulkner Summers
This translation published by arrangement with Random House,
an imprint of Random House Publishing Group, a division of
Random House, Inc.

Ilustraţia copertei
BEN SHAHN
Years of Dust, 1936

© RAO International Publishing Company, 2003
pentru versiunea în limba română

2005

Varianta V1.0
Stelus
martie, 2016

Varianta V2.0
Bolano
noiembrie, 2019

Yoknapatawpha: lumea de la zero

„E ţara mea, ţărâna din care m-am născut, şi ţin la ea. Iubim *cu toate că,* nu *pentru că.* Nu *pentru* merite, ci *în ciuda* tuturor defectelor.”[1] Ţara lui William Faulkner – ca şi ţara lui Quentin Compson, din romanul *Absalom, Absalom!* (1936) – este Vechiul Sud al Statelor Unite ale Americii. Ca şi pe Quentin Compson, pe William Faulkner îl leagă de pământul lui natal o iubire care seamănă bine cu ura. Sau, cel puţin, cu răzvrătirea celui care ştie că iubirea are nevoie de toate piedicile raţiunii ca să poată exista.

Pe harta ţării lui, ca „singurul stăpân şi proprietar” („sole owner and proprietor”), William Faulkner Esq. se prezintă însă fără nuanţe echivoce. Portretul lui de *landlord* trebuie să vorbească despre *posesiunea absolută* – dacă nu asupra *pământului,* măcar asupra *ideii de pământ.* De aceea, numele ţinutului devine *Yoknapatawpha* – un cuvânt vechi al indienilor Chickasaw, însemnând „apa curge alene prin câmpia întinsă” („water runs slow through flat land”). Harta însă a fost pusă acolo, la sfârşitul cărţii *Absalom, Absalom!*, mai degrabă ca o farsă prin care masca *posesiunii* să acopere chipul acela – jumătate *ură,* jumătate *iubire* – care arată că *„adevărul* e rareori pur şi nicicând simplu”, cum ar spune Oscar Wilde. Harta lui Faulkner *povesteşte* şi *născoceşte lumea de la zero*. Este o lume vie, *în plin proces al facerii (in the make),* a cărei vitalitate provine din *naraţiune.*

Aşadar, pătrundem în Yoknapatawpha ca într-o *lume în continuă schimbare şi (auto-)creare,* nicio clipă amorţită – nici măcar de dragul hărţii-portret – într-o viziune „obiectivă” a *adevărului.* Dimpotrivă, *adevărul* lui William

[1] Faulkner, William, în articolul *Faulkner's Mississippi,* revista *National Geographic,* vol. 175, nr. 3, martie 1989, p. 336: „It’s my country, my native land, and I love it. You don’t love *because:* you love *despite;* not *for* the virtues, but *despite* the faults" (n. ed.)

Faulkner se află în *perpetuă mişcare,* într-o *neîntreruptă facere,* ca o *lume veşnic de la zero.* Aşa cum demonstrează David H. Evans[2], tiparul diegetic faulknerian este profund legat de viziunea filozofică a *pragmatismului* lui William James, fratele lui Henry James, marele romancier americano-britanic de la începutul secolului modernismelor trecute.

„Lumea de la zero" nu există; tocmai de aceea ea trebuie *inventată / povestită* iar şi iar. Astfel, cel care se joacă de-a „singurul stăpân şi proprietar" are de potrivit lumina şi întunericul de pe o hartă tot mai vie şi mai iluzorie. *Ordinea* e cea mai trainică iluzie. *Controlul* deplin asupra *adevărului* înseamnă *putere:* faustică? Demonică? Divină? Toate sunt doar variaţiuni ale unei viziuni limitative: de vreme ce lumea este în facere continuă, între *creator* şi *stăpân* nu (mai) rezistă semnul egalităţii. Într-adevăr, legenda hărţii comitatului Yoknapatawpha ar trebui să-l prezinte pe William Faulkner nu drept „singur stăpân şi proprietar", ci ca pe un „creator": dar cine ar îndrăzni să se joace cu un asemenea cuvânt? Artistul ştie că farsa lui impune nişte limite: e doar un joc. Dar e chiar jocul cu lumea de la zero.

Neamul Snopes, cu obscurele-i încrengături de *veri, unchi, nepoţi* şi *cumetri,* mai rar apărând în relaţii de rudenie distincte, trasabile într-un arbore genealogic, se arată în Yoknapatawpha încă de la început sau, dacă putem spune aşa, încă de la *punctul zero*. Dar, cum tocmai am stabilit că acest *zero* ţine de un clişeu imaginar desuet, incompatibil cu *pragmatismul* lumii romaneşti faulkneriene, să ne concentrăm puţin asupra acestei fluctuante prezenţe.

În 1926, Faulkner a început să lucreze, în paralel, la două romane: *Father Abraham (Taica Abraham)* şi *Flags in the Dust* (*Steaguri în ţărână*). Acesta din urmă – reintitulat *Sartoris* şi considerabil redus ca proporţii – va vedea lumina

[2] Evans, David H., Reading Faulkner Pragmatically: *The Hamlet* and William James", în vol. redactat de Hahn, Stephen şi Hamblin, Robert W., *Teaching Faulkner: Approaches and Methods,* Westport, Greenwood Press Connecticut 2001, pp. 125-130 (n.ed.)

tiparului în 1929, în acelaşi an cu *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia).* Nobilele familii Sartoris şi Compson din Vechiul Sud au marcat primele harta comitatului Yoknapatawpha. Romanul *Father Abraham* rămâne un proiect abandonat; el urmează să capete viaţă în povestiri (scrise, aparent, doar ca *pot-boilers* (în scopuri comerciale), totuşi „atinse" inconfundabil de geniul autorului), dar mai ales în ceea ce numim astăzi „Trilogia Snopeşilor", şi anume ciclul romanelor: *The Hamlet (Cătunul),* publicat în 1940, *The Town (Oraşul),* publicat în 1957, şi *The Mansion (Casa cu coloane),* publicat în 1959. Cariera ameţitoare a lui Flem Snopes însă se prefigurează deja din paginile romanului care inaugurează eposul Yoknapatawpha, *Sartoris.* În complexitatea ei, însăşi structura ciclului Yoknapatawpha rămâne ironică: în paralel cu destrămarea *vechii lumi sudiste, a unei ordini bazate pe o ierarhie socială dominată de marile familii:* Compson, Sartoris, Coldfield, Varner, de Spain, invers proporţional cu această prăbuşire fatală, se desfăşoară ascensiunea clanului Snopes, care preia rolul de *leader,* fără remuşcări şi fără stil. Dar „stilul" de „mare casă" poate fi *imitat*: prin detalii aparent insignifiante (stil vestimentar, gesturi, manierisme), „Snopeşii" – *buni supravieţuitori, în cel mai pur sens pragmatic jamesian* – se transformă într-o caricatură jalnică a stilului autentic al aristocraţiei sudiste. Problema lor însă ţine de *cash* (bani gheaţă) şi mai puţin de *stil.* Oricum, ca preşedinte al fostei bănci din Jefferson a „Sartorişilor", Flem Snopes va ajunge să deţină, în finalul unei cariere începute ca băiat de prăvălie la magazinul sătesc al „Varnerilor" – chiar şi moral, nu numai financiar –, valori mult mai însemnate decât elementarul *cash.*

Gravitând în jurul lui Flem, „Snopeşii" îşi modifică orbitele: când apropiindu-se de *nucleu*, când depărtându-se de el, fie de bunăvoie, fie urmând voinţa lui Flem. Ei au cu toţii „aerul familiei": mici de statură, cu chipuri comune, cu trăsături şterse, uşor de uitat. De-a lungul celor trei volume, detaliile portretistice revin mereu asupra *ochilor* lui Flem,

asemenea *apei stătătoare.* Dar, pe cât sunt „Snopeşii” de urâţi, pe atât de numeroşi ajung, invadând, mai întâi, cătunul *Frenchman’s Bend* (Moşia Franţuzului), mai apoi, oraşul Jefferson, inima comitatului Yoknapatawpha. Nimeni nu ştie precis de unde vin, dar ei se adună: neam de *poor white trash,* de pe ultima treaptă a ierarhiei sociale a Vechiului Sud, mai jos decât sclavii negri de pe plantaţiile de bumbac şi de pe lângă marile familii ale aristocraţiei albe, sunt neclintiţi în dorinţa lor de a-şi face un rost şi de a prinde cheag pe lângă ruda pricopsită. Dacă ar fi numai pentru această superbă imagine metaforică a *neamului de parveniţi,* a nepieritorului ritual al *nepotismului, cultivat cinic şi fără scrupule*, a vigurosului *sânge care apă nu se face,* şi tot ar trebui să recunoaştem – aici şi acum – că e momentul cel mai potrivit să ne întoarcem la Trilogia Snopeşilor! Măcar pe aceştia îi putem privi în faţă! (Sau, măcar, îi putem studia sub lupă: deja cunoaştem arhetipul „de când lumea”.) Ca expresie a *pragmatismului american,* specimenul Snopes devine efigia acelui *self-made man,* hotărât să-şi atingă scopul indiferent de mijloace.

Pe harta de la finalul romanului *Absalom, Absalom!* în zona de sud-est, se prefigurează deja întregul *diegesis* din *The Hamlet: Frenchman’s Bend,* „prăvălia lui Varner, cu care a început Flem Snopes”, casa lui Armstid, casa lui Suratt; apoi, traversând râul Yoknapatawpha, *Old Frenchman’s Place* („Vechea Casă a Franţuzului, cu care Flem Snopes i-a păcălit pe Armstid şi pe Suratt”). În *stadiul zero* al *Cătunului,* adică pe când acesta abia se încropea din povestiri – cum sunt: *Fool About a Horse (Nebun după cai), Spotted Horses (Cai bălţaţi), Lizards in Jamsbyd’s Courtyard (Şopârle în curte la Jamsbyd)* – Snopes încă se numea Cotton, iar Ratliff apărea drept Suratt, cum îl găsim trecut şi pe hartă. Scriitorul s-a simţit obligat să schimbe aceste nume-cheie pentru că, între timp, printre cunoştinţele lui din viaţa reală apăruseră oameni care se chemau chiar aşa cum plănuise el să-şi boteze personajele. Şi, fiindcă am ajuns aici, referindu-ne la Ratliff (alias Suratt) fără să-l fi prezentat

încă, să zăbovim puţin asupra lui. Poate că justificarea formulei „Trilogia Snopeşilor” ţine de impresionantul criteriu al *cantităţii*: „Snopeşii” sunt (tot mai) numeroşi, Ratliff e unul singur. Dar el rămâne alături de cititor de-a lungul întregului drum: de la *Cătunul* la *Oraşul* şi până la lugubra *Casă cu coloane.* Am putea să-i spunem „Trilogia lui Ratliff”, însă ne temem că prea puţini cititori ar adopta formula aceasta; V.K. Ratliff este o călăuză atât de discretă şi de enigmatică, pe drumul cu meandre pe care am pornit, încât prezenţa lui devine de la sine înţeleasă: el nu aşteaptă atenţia specială a cititorului, aşa cum face un personaj principal care se respectă.

Numele întreg – Vladimir Kyrilytch Ratliff, iniţial Ratcliff – ni se dezvăluie abia în paginile volumului *Oraşul.* Se pare că unul dintre strămoşii lui paterni, surprins – ca soldat rus al unei trupe britanice – pe teritoriul american, chiar cu ocazia Războiului Revoluţionar de Independenţă, a lăsat *moştenire* acest *nume* exotic (cu patronimul specific rusesc), transmiţând odată cu el, din generaţie în generaţie, credinţa (sau superstiţia) că băieţii familiei sale vor fi feriţi de rele câtă vreme nu se leapădă de el. Aşadar, şi de această imagine a *numelui* ca *moştenire de familie* se leagă, în ce-l priveşte pe Ratliff, noţiunea tot *jamesiană,* tot *pragmatică* – de *survival of the fittest* (supravieţuirea celui mai înzestrat).

În Yoknapatawpha ca *diegesis,* Ratliff aduce un ecou al unui război american şi mai vechi, şi mai venerabil decât Războiul Civil. Prin urmare, el dobândeşte creditul cuvenit unui personaj *cu un trecut aparte, cu o prestanţă* „de familie veche”, chiar dacă nu neapărat nobilă. Ratliff *moşteneşte, de la stră-străbunicul său, tocmai acea respectabilitate,* pe care indivizi ca Thomas Sutpen (din *Absalom, Absalom!)* sau ca Flem Snopes (din *Cătunul),* se străduiesc zadarnic să o cucerească pe căi nu numai neortodoxe, ci, mult mai adesea, abjecte.

Pe harta din *Absalom, Absalom!,* casa lui Suratt (alias Ratliff) se găseşte mai sus de cătunul *Frenchman’s Bend,* la o anumită distanţă de drumul spre Jefferson. Ratliff ţine la

judecata proprie, ba mai mult, detaşarea şi luciditatea lui impun respect şi chiar influenţează – atunci când nu e prea târziu – atitudinea îndepărtaţilor lui vecini din cătun.

Celibatar convins, Ratliff îşi poartă singur de grijă şi – în *Cătunul,* când facem cunoştinţă cu el – îşi câştigă existenţa ca vânzător itinerant de maşini de cusut. Ca şi compania lui, singurătatea lui Ratliff este relativă: rămâne undeva, în străfundul personalităţii lui, un dram de mister. Vorbele-i sunt de duh şi chipul, impenetrabil.

În America / Yoknapatawpha e loc pentru oricine. Dacă n-ar fi fost Ratliff, ce s-ar fi ales de tot neamul Snopes? În economia *naratologică* a acestei structuri *pragmatice* – deci, în neîntreruptă schimbare –, cum este Yoknapatawpha, echilibrul se menţine (mai ales) datorită acestei simetrii, datorită acestui contrast Ratliff-Snopes. Polaritatea a fost remarcată şi comentată, printre exegeţii lui William Faulkner, nu numai de către David H. Evans, ci şi de către Michael Millgate[3].

De fapt, lui Ratliff i se atribuie însăşi inventarea termenului de *snopesism*: lupta împotriva acestei forţe obscure şi profund nocive devine cauza lui morală. Îşi va găsi aliaţi în Gavin Stevens şi Charles Mallison, împreună cu care V.K. Ratliff va alcătui un trio (pseudo) eroic şi (desuet) cavaleresc. William Faulkner şi-a dovedit neîncetat disponibilitatea în materie de virtuozitate stilistică şi experimentalism formal, proprii modernismului: aceasta nu înseamnă nici pe departe că opera lui se eschivează vreodată de la „lecţia de morală”. Cred că această înclinaţie pronunţată către *tiparul narativ alegoric,* cu un anume *tâlc,* reprezintă o formă a tributului său faţă de tradiţia acelei specii de proză literară, aşa-numita *romance*, (spre deosebire de *romanul* de tradiţie europeană), specifică literaturii americane a secolului al XIX-lea şi ilustrată în operele clasicilor Nathaniel Hawthorne şi Herman Melville.

[3] Millgate, Michael, *The Hamlet*, un studiu inclus în volumul redactat de Bloom, Harold, *Modern Critical Views: William Faulkner*, Chelsea House Publishers, 1986; pp 27-47 New-York, Philadelphia (n.ed)

Mărturie acestui substrat *moral* al chiar şi celor mai subtile *estetic* opere faulkneriene stau atât scrisorile autorului către prieteni cât şi interviurile, şi amintirea dialogurilor sale cu studenţii de la Charlottesville, de la sfârşitul anilor cincizeci. Într-una dintre scrisori, citată chiar de Michael Millgate în studiul său, mesajul marelui artist apare cât se poate de clar:

„Nu vreau să spun că diavolul îi va smulge pe toţi mincinoşii şi ticăloşii, şi făţarnicii, urlând, de pe paturile lor de moarte. Cred că destui mincinoşi şi ticăloşi, şi făţarnici mor în pace zilnic, în mireasma a ceea ce el ar numi chiar sfinţenie. Nu de el e vorba acum. Nu pentru el scriu eu. Dar cred că se găsesc şi câţiva, nu neapărat mulţi, care-l citesc pe Faulkner şi îl vor mai citi, şi-şi vor spune: *Da, e-n ordine. Aş vrea să fiu mai degrabă Ratliff decât Flem Snopes. Şi tot Ratliff aş vrea să fiu, chiar dacă n-aş avea niciun Snopes cu care să mă mai măsor”*[4]*.*

Şi totuşi, Ratliff este departe de a fi idealizat: momente de slăbiciune are şi el, cum ar fi cel din Cartea a Patra a *Cătunului,* când se lasă păcălit de Flem Snopes, cumpărând de la acesta Conacul Franţuzului (la un preţ nu tocmai modest), sedus de iluzia unei comori îngropate acolo de confederaţi. Dar, cel puţin, îşi dă seama singur de grozăvia propriei gafe şi îşi cucereşte încrederea cititorului prin luciditate, o judecată dreaptă şi, nu în ultimul rând, un salvator simţ al umorului. Viziunea lui cu Flem Snopes *pretinzând domnia peste Infern,* de la finalul Cărţii a Doua, intitulate *Eula,* sugerează dubla proiecţie – atât a autorului cât şi a cititorului – asupra acestei *persona* a răbdătorului şi

[4] În engleză: „I don’t mean that the devil will snatch every liar and rogue and hypocrite shrieking from his deathbed. I think liars and hypocrites and rogues die peacefully every day in the odor of what he calls sanctity. I’m not talking about him. I’m not writing for him. But I believe there are some, not necessarily many, who do and will continue to read Faulkner and say «Yes. It’s all right. I’d rather be Ratliff than Flem Snopes. And I’d rather be Ratliff without any Snopes to measure by even.»“ (n.ed.)

mucalitului Ratliff. *Vocea lui* este fundamental *dialogică* în termeni bahtinieni, contribuind în cea mai mare măsură la afirmarea unui *destin independent al cărţii.* Pe de altă parte Ratliff aduce tradiţia *naraţiunii incredibile,* a „poveştii vânătoreşti", aşa-numita *tall-tale,* caracteristice folclorului sud-vest american şi valorificate pentru întâia oară în literatura cultă de către Samuel Clemens, alias Mark Twain, pe care William Faulkner îl numea, printr-o tipică sintagmă intraductibilă, „all our grandfather", însemnând, în acelaşi timp, şi „bunicul nostru al tuturor" scriitorilor moderni, şi „tot ce am avut vreodată ca bunic" sau „singurul nostru bunic" – la nivelul diegetic specific modernismului târziu şi chiar post-modernismului *(Cătunul* fiind publicat, după cum am mai spus, în 1940).

Dacă „Snopeşii" au vreun *stil,* acela e *stilul clasic al uzurpatorului,* indiferent de epocă şi de meridian. Ca şi cum lumea ar fi început cu ei, ca şi când nimic din tot ceea ce a fost *înainte de sosirea lor* nu ar conta, *ca şi cum ei ar fi stăpânii lumii de la zero!* Nu cititorul român de Faulkner este cel căruia această tagmă a parvenitului să-i fie străină. Dintre generaţiile contemporane, cel puţin trei: bunici, părinţi şi nepoţi cunosc „pe viu" acest arhetip. Proza faulknerianã – clasică şi vizionară în acelaşi timp, prin universalitatea ei – ne oferă azi, din nou, o confirmare a faptului că mesajul textului literar de autentică valoare are *şi* o misiune subversivă.

Volumul *Cătunul* se compune din patru părţi: Cartea Întâi – *Flem,* Cartea a Doua – *Eula,* Cartea a Treia – *Vara cea Lungă* şi Cartea a Patra – *Ţăranii*. Trilogia Snopeşilor se citeşte ca o veritabilă *operă polifonică,* în sensul atribuit de Mihail Bahtin acestei expresii, clădită nu numai din *povestiri,* ci, mai cu seamă, pe diverse *voci narative.* Încă din acest prim volum al trilogiei, cea mai autoritară, mai nuanţată, mai expresivă, mai plină de umor şi – tot conform abordării naratologice bahtiniene – *cea mai dialogică* dintre

toate aceste *voci narative* rămâne vocea lui V.K. Ratliff.

Structura narativă a romanului *Oraşul* – al doilea volum al trilogiei – renunţă total la convenţionala împărţire pe capitole sau cărţi, fiind încredinţată exclusiv celor trei *voci narative:* Charles Mallison, Gavin Stevens şi V.K. Ratliff, o manevră stilistică amintindu-ne de romanul *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* – o veritabilă demonstraţie de virtuozitate experimentalistă faulknerianã din 1930.

Romanul *Casa cu coloane* se constituie într-o replică a primului volum, încheind trilogia şi confirmându-i unitatea prin simetria structurală şi stilistică a unei reveniri – după nouăsprezece ani – la împărţirea cărţii, ca şi în *Cătunul,* în funcţie de protagonişti: Mink, Linda, Flem. Aici, Flem îşi va găsi sfârşitul, ucis de mâna lui Mink, ruda incomodă, de care se lepădase în urmă cu treizeci şi opt de ani. Mink şi-a petrecut tot acest răstimp în închisoare, ispăşind pedeapsa pentru o primă omucidere şi visând, zi şi noapte, la clipa răzbunării.

Ca şi alte formidabile portrete de ucigaşi din Yoknapatawpha, (cum ar fi cel al lui Wash Jones, din *Absalom, Absalom!,* curmându-i viaţa lui Thomas Sutpen, după ani de admiraţie devotată şi necondiţionată; sau cel al lui Joe Chrismas, din *Lumină de august,* tăind beregata iubitei, singura lui binefăcătoare, Joanna Burden), de evidentă inspiraţie dostoievskiană, dar purtând şi marca introspecţiei lucide în oroarea minţii omeneşti, pe care Faulkner o moşteneşte de la Poe, vechi maestru în *Maelström,* portretul lui Mink, desfăşurat pe întreg parcursul trilogiei şi presupunând tehnici narative diverse, de la *stream-of-consciousness* şi stil indirect liber, la aparenta autoritate a *omniscienţei selective*, constituie una dintre cele mai convingătoare şi remarcabile realizări ale artei narative faulkneriene.

Aşadar, saga „Snopeşilor” începe şi se sfârşeşte cu câte un segment narativ de proporţii, dedicat aceluiaşi Flem. Povestea şi-a încheiat ciclul – în dulcele stil clasic – sugerând, prin tiparul structural, *împlinirea sorţii,*

înfăptuirea acelui ineluctabil *doom* faulknerian.

Interpretând *Cătunul* în spiritul *pragmatismului jamesian*, David H. Evans îi vede pe V.K. Ratliff şi pe Flem Snopes ca pe nişte *fii alegorici* ai lui Will Varner,[5] într-o *competiţie de voinţă,* în care va triumfa, simbolic, cel mai *convingător* – nu prin superioritatea dominaţiei *fizice,* ci printr-a celei *retorice* asupra comunităţii rurale. *Actul narativ* creează viaţă şi conferă privilegiul succesiunii *metaforice* la putere. Prin urmare, nu Jody Varner, singurul fiu rămas la Moşia Franţuzului, dintre toţi cei şaisprezece copii ai bogatei familii Varner, moşteneşte *forţa voinţei şi a autorităţii paterne;* dimpotrivă, Jody este prea slab ca să reziste fascinaţiei exercitate de maleficul Flem şi de aceea îl angajează băiat de prăvălie pe proprietatea familiei Varner. Deşi se temea ca Flem să nu-i incendieze hambarul, aşa cum a auzit că ar fi făcut cândva, pe o moşie unde fusese angajat Ab Snopes, tatăl lui Flem, Jody îi dă o slujbă acestuia din urmă, neavând curajul să-l respingă. *Zvonul / povestirea* despre năravul „Snopeşilor" de a da foc la hambare pe unde lucrează este contribuţia lui Ratliff – un fel de prolog – la acest moment al Cărţii Întâi. Flem cel scump la vorbă este cel temut, şi totuşi angajat. Jody, deşi „adevăratul" Varner-junior, nu face altceva decât să primească *atacurile* celorlalţi doi: al *tăcerii de rău augur* a lui Flem şi al *povestirii* lui Ratliff.

Tot în Cartea Întâi apare povestirea *Fool About a Horse (Nebun după cai),* relatată de Ratliff, o amintire din copilăria lui despre Ab Snopes, figurând aici ca victimă a lui Pat Stamper – un escroc în negoţul cu cai, notoriu în toată Yoknapatawpha. Apropiat de vârsta lui Ratliff-senior şi vecin cu acesta, Ab se bucură de înţelegerea şi compătimirea băiatului, care asistă la întreaga şi complicata tranzacţie.

Alt moment-cheie al acestui prim sfert al romanului e marcat de apariţia lui Mink Snopes, ucigaşul, şi a lui Ike (Isaac) Snopes, idiotul satului, amândoi veri cu Flem.

[5] Evans, David H., *Op. cit.,* p. 127 (n. ed.)

Evident, ei reprezintă trei ipostaze alegoric-ironice, pe de-o parte, ale *visului american,* pe de altă parte, ale imaginii de *self made man,* promovate atât de agresiv de aşa-numitul „vis"; nu în ultimul rând, Flem, Mink şi Ike sunt trei metafore ale *urâţeniei minţii umane.* Flem este cel care îi aduce pe Mink şi pe Ike la Moşia Franţuzului; simte că-şi poate permite deoarece e în ascensiune. Deşi mintea lui funcţionează numai pe bază de calcule cu bătaie lungă, Flem nu are de unde să ghicească, de pe acum, că îi e sortit să moară de mâna lui Mink şi că Ike va ameninţa „onoarea" familiei Snopes prin perversiuni scandaloase (deşi ipocrizia şi murdăria publică a „scandalului" se găsesc numai *în ochii privitorilor,* ai gloatei satului; ce gravitate mai poate avea noţiunea de perversiune pentru un idiot, eliberat de restricţiile celor – până la proba contrarie – cu mintea întreagă?). Imaginaţia nu este unul dintre harurile unei minţi de adevărat *businessman.* Aici, Flem se suprapune cu Jason Compson, tot aşa cum Ike reprezintă o varietate ceva mai grotescă a arhetipului de *idiot al familiei,* inaugurat în Yoknapatawpha de către Benjy Compson. Cum s-ar spune, se întâmplă şi la case mai mari: de la familia Compson, din *Zgomotul şi furia,* la neamul Snopes, din *Cătunul,* încă nu am ieşit de pe harta comitatului Yoknapatawpha.

Cartea a Doua, aşa cum arată şi titlul, îi este dedicată mezinei familiei Varner, Eula. Tiparul narativ ironic se menţine: deşi înzestrată cu toate darurile Zeiţei Venus, relaţiile ei cu parteneri de sex opus, în diverse ipostaze, sunt sortite eşecului. Primul de a cărui neînţelegere se loveşte Eula este Jody, fratele ei. Jody Varner cade în capcana tipică a fratelui jalnic şi zadarnic îngrijorat de soarta surorii lui minore. Din nou avem de-a face cu un clişeu faulknerian: în esenţă, problemele pe care Jody şi le face în legătură cu Eula sunt cele deja citite în monologul lui Quentin Compson în legătură cu Caddy din *Zgomotul şi furia.* Doar că în *Cătunul* tonul naratorului pierde orice inflexiune elegiacă, scriitorul preferând acum nuanţa mai degrabă comică a situaţiilor descrise.

Nu împărtăşim opinia că William Faulkner ar fi fost un misogin. Totuşi, merită să ne amintim că el făcea distincţia – cel puţin, în privinţa personajelor sale literare – între *cat-like* şi *cow-like women*, adică femeile de tip felină şi cele de tip vacă. Eula Varner, aşa cum apare în *Cătunul*, reprezintă a doua categorie. De fapt, întregul roman stă sub semnul acestui tip de feminitate, dacă ne gândim la halucinanta experienţă amoroasă a lui Ike Snopes cu vaca lui Jack Houston. Şi chiar pasivitatea exasperantă a Eulei în scurta şi inutila ei experienţă şcolară sugerează aceeaşi dominantă bovină. Dacă, aşa cum vom vedea în romanul *Oraşul*, al doilea volum al trilogiei, Eula nu este lipsită de inteligenţă, în stadiul romanului *Cătunul*, ea se aseamănă întru câtva cu *ciudatul* Ike Snopes, iscodită cu invidie – precum Ike e spionat cu neruşinare – de către aceeaşi gloată, chiar şi mai incapabilă de înţelegere decât amândoi *ciudaţii* laolaltă.

Episodul Labove-Eula ne interesează mai ales din punct de vedere al intertextualităţii. Labove este opusul Eulei din toate punctele de vedere: un tânăr provenind dintr-o familie săracă, acceptând postul de profesor la şcoala de pe Moşia Franţuzului, la propunerea lui Will Varner, şi acceptând să joace în echipa de fotbal a Universităţii – deşi jocul în sine nu-i place –, pentru a-şi putea plăti cursurile. Absolvind cu îndârjire Facultatea de Drept şi făcându-şi un rost pe cont propriu, ca un veritabil *self-made man*, Labove este serios şi pasionat, având toate calităţile unui intelectual profund, inclusiv zestrea unor lecturi de erudit. Ironic, el se îndrăgosteşte tocmai de Eula, având astfel de luptat – pe drumul aspru al construirii unei cariere profesionale şi al unei situaţii financiare decente – cu propriul sentiment păgubos, o dificultate în plus pe lângă toate cele deja hărăzite lui. Din nou, tiparul acelui *doom faulknerian* dă viaţă naraţiunii. Numai că elementul acesta al *fatalităţii* nu se consumă în tonalităţi tragice, ci doar ironice.

Eula merge la şcoală de la opt la aproape paisprezece ani, până la plecarea lui Labove de la Moşia Franţuzului. Ea se încadrează, aşadar, în categoria de vârstă a *nymphetei*, deşi

Lolita lui Vladimir Nabokov are doisprezece ani când Humbert Humbert cade pradă farmecelor ei. Lolita însăşi apare în viaţa poetului şi profesorului Humbert ca o *replică*, o *reminiscenţă* întârziată a unei iubiri adolescentine fără leac, inspirate de o Annabel, a cărei fugară existenţă pare să fi avut ca unică justificare ecoul produs în mintea poetului de balada *Annabel Lee* a lui Edgar Allan Poe. *Cătunul* fusese deja publicat în 1955, cu cincisprezece ani înainte ca *Lolita* lui Nabokov să vadă lumina tiparului pentru prima dată. Nu numai tensiunea erotică a textului faulknerian şi-a consacrat deja o anume reputaţie, dar ecouri din poezia şi, mai cu seamă, din proza lui Poe răzbat în polifonia faulknerianã cât se poate de distinct.

Nu mai trebuie să demonstrăm că Faulkner a fost acolo primul: este deja o evidenţă. Ca argument suprem al faptului că, în relaţia Labove-Eula, William Faulkner pune în funcţiune, cu bună ştiinţă, un clişeu clasic – acela al *profesorului îndrăgostit de (propria proiecţie imaginară asupra unei făpturi comune ca intelect, cum e) eleva lui* – să ne amintim că însăşi Eula, (un nume care intră în rezonanţă cu Lolita), respinge asaltul amoros al lui Labove, repezindu-l ca pe un *bătrân călăreţ fără cap*, *Ichabod Crane.* Aluzia vizează o povestire clasică a începuturilor literaturii americane: *Legenda văii Sleepy Hollow* de Washington Irving, publicată în 1820. Ichabod Crane reprezintă prototipul *profesorului cu imaginaţie prea înfocată*, temându-se de stafia *călăreţului fără cap,* (ce bântuie ţinutul încă din vremea Războiului de Independenţă), dar închipuind-şi că fata cea mai frumoasă şi mai bogată din sat, Katrina Van Tassel, îi împărtăşeşte dragostea. Labove preia până şi portretul fizic de la Ichabod Crane: lung, deşirat şi stângaci în mişcări.

Eula *este* într-adevăr – ca şi Katrina – fata cea mai frumoasă şi mai bogată din sat. Dar pe Labove nu banii ei îl interesează. Ceea ce într-adevăr îl interesează la ea, iar ei *„nici că-i pasă"*, ţine de un strat intertextual non-american, şi mai adânc, şi mai îndepărtat decât toate cele menţionate

până acum: obsesia lui Doctor Faust de a (re) cuceri *lumea de la zero*, cumpărând, cu preţul sufletului, marfa diabolică a iubirii, ca elixir al *minţii veşnic tinere.* Ce altceva să-l atragă pe Faust, dacă nu veşnica tinereţe intelectuală? Oare nu e un adevăr al *lumii de la zero*, acela că în creier stă cea mai puternică armă a seducţiei?

Restul, în Cartea a Doua, e proză. Eula va trăi un singur episod amoros – mai mult sau mai puţin întâmplător – cu tânărul McCarron, care dispare fără urmă. O „urmă" tot lasă el, de fapt: Eula urmează să aibă un copil. Aşadar, după Jody, Labove şi McCarron, al patrulea bărbat care intervine în viaţa ei este însuşi Flem Snopes, prin care Will Varner rezolvă urgenţa paternităţii legitime a copilului din flori al fiicei sale. Şi astfel, al cincilea bărbat care are un cuvânt decisiv de spus în viaţa Eulei, fără ca acest lucru să presupună vreun *dialog,* vreo *înţelegere* cu ea, este chiar tatăl ei, bătrânul Varner, veritabil *father figure,* găsind soţul potrivit la momentul potrivit şi pecetluind astfel nu atât o mezalianţă, cât o „confederaţie" Varner-Snopes: o bază de succes în afaceri pentru ambele părţi.

Predicţia lui Labove s-a împlinit: Venus a trecut în proprietatea unui Vulcan mărunt, neputincios şi slut. Pe acesta, într-adevăr, numai banii îl interesează. La finele Cărţii a Doua, după ce mirele şi-a încasat cecul de la socru, plus proprietatea *Old Frenchman's Place (Conacul Franţuzului),* cuplul proaspeţilor căsătoriţi pleacă în Texas, într-un prelungit „voiaj de nuntă", din care Eula va reveni abia la sfârşitul Cărţii a Treia, *Vara cea lungă,* aducând cu ea o micuţă moştenitoare: pe Linda Snopes, a cărei poveste se va desfăşura în volumele *Oraşul* şi *Casa cu coloane.* Cât despre Flem, acesta îşi face reapariţia în *Cătunul* abia odată cu primele imagini de *tall-tale* din Cartea a Patra, *Ţăranii,* când are de profitat de pe urma dubioasei tranzacţii cu cai de Texas neîmblânziţi (sau *Spotted Horses,* aşa cum le va rămâne numele în Yoknapatawpha).

Deşi se desfăşoară în absenţa lui Flem (*Flem-free,* cum s-ar spune), Cartea a Treia, *Vara cea lungă* nu e cu nimic mai prejos decât celelalte cărţi în ceea ce priveşte intensitatea narativă. Dimpotrivă, ea rămâne în memorie ca fiind cea mai dramatică dintre cele patru mişcări ale acestei compoziţii polifonice, care este *Cătunul.* În orice caz, întâlnirea dintre *naraţiune şi poezie* se petrece aici poate mai armonios decât oriunde altundeva în roman, al cărui titlu rămâne totuşi de netradus: e o naivitate să credem că, scriind acest epos, Faulkner s-a mulţumit cu mai puţin decât cu propriul *Hamlet,* chiar dacă acesta apare în modesta variantă a unui substantiv comun, articulat cu articol hotărât şi coborând de la curtea shakespeareană a regelui danez până la sătucul din comitatul Yoknapatawpha.

Flem-free nu înseamnă nicidecum *Snopes-free:* „Snopeşii" rămân la posturile lor de la Moşia Franţuzului, completând istoria locului cu întâmplări picante, comice, tragice, de neacceptat, dar, *datorită povestirii,* de înţeles. Protagoniştii sunt acum: Jack Houston, Mink Snopes, I.O. Snopes (suferind de un tic al proverbelor, plasat pe post de profesor la şcoala din sat, după plecarea lui Labove), Eck Snopes (noul şi neîndemânaticul fierar al satului; tatăl unui micuţ Snopes, botezat Wallstreet Panic, în speranţa unui destin cu şansă în domeniul financiar), Launcelot (Lump, pentru apropiaţi) Snopes (ocupând postul de vânzător la prăvălia lui Will Varner în lipsa ginerelui Flem Snopes), în sfârşit – dar nu în cele din urmă – Ike Snopes (în rolul de idiot al satului şi al familiei), plus o vacă.

Jack Houston este un vechi localnic de la Moşia Franţuzului, care nu se adaptează deloc la stilul veneticilor Snopes (sau la *omul nou*, *de tip Snopes,* cum s-ar spune). Necazul lui nu e o chestiune de principiu conservator, ci pur şi simplu una de *stil personal.* Jack Houston reprezintă acel *stil de comportament*, întâlnit nu numai în Yoknapatawpha, ce refuză să laude „hainele cele noi ale împăratului", când se vede, cu ochiul liber, că împăratul e gol. Prima lui ciocnire cu „Snopeşii" are loc de la începutul Cărţii Întâi, când,

dându-şi seama că are de-a face cu un ageamiu pus în locul vechiului fierar al satului, pleacă să-şi potcovească, în altă parte, calul.

Apoi, Mink Snopes, aciuat prin partea locului ca să-şi câştige traiul şi să-şi hrănească nevasta şi pe cele două copile, muncind la culesul bumbacului, îşi lasă viţelul – în *Casa cu coloane* va fi o vacă – să pască pe păşunea lui Jack Houston, fără să-şi facă mustrări de conştiinţă. Astfel că, lui Jack Houston nu-i mai rămâne de făcut decât să-l dea în judecată, ceea ce înseamnă primul conflict, deschis şi oficial, cu neamul Snopes, pe care însuşi Varner Jr. se ferise să-l provoace. Hotărârea judecătorească îi dă dreptate lui Houston, şi Mink Snopes are de plătit daune materiale şi cheltuieli de proces.

Atracţia dintre Jack Houston şi Mink Snopes e de-a dreptul *fatală,* ca orice atracţie dintre *victimă* şi *călău:* pe cât de căpos şi categoric este Houston, pe atât de lunecos, abject şi laş este Mink, în vreme ce Houston nu admite abateri de la normele nescrise de trai cinstit – (ceea ce i se „taxează" drept *aroganţă)* – Mink aşteaptă ca Flem Snopes, ruda ajunsă, să vină să-l scoată din orice încurcătură, indiferent de partea cui e dreptatea. Flem însă nu vine. Nici să-l scutească de amenzi, nici mai târziu să-l scoată din închisoare. Fiindcă, între timp, decât să-i plătească daune lui Houston, Mink îl ucide. Nu înainte însă ca Ike Snopes să-şi consume grotescul *romance* cu vaca lui Houston. Scârbit, acesta din urmă renunţă la vacă în favoarea lui Ike. Aici intervine Ratliff, provocând un hilar *consiliu de familie al Snopeşilor,* tot în absenţa lui Flem. Rezultatul este o iluzorie restabilire a ordinii şi decenţei locale, vaca fiind sacrificată pe altarul *onoarei familiei Snopes,* (pledoaria lui I.O. Snopes – „înţeleptul familiei", pentru păstrarea *nepătată a numelui de Snopes,* ca şi modul de repartizare a cheltuielilor pentru rezolvarea „civilizată" a cazului reprezintă adevărate momente de umor absurd).

Mai putem spune, atunci, că Macondo începe *lumea* unui „veac de singurătate" *de la zero?* Ca şi alţi scriitori sud-

americani, Gabriel García Márquez şi-a mărturisit adesea admiraţia faţă de William Faulkner, „sole owner & proprietor”. Cea mai convingătoare dovadă a afinităţii dintre cei doi mari romancieri este chiar *dialogul dintre cărţile lor.* Este un mod inefabil de a defini *nemurirea /supravieţuirea.* Fiindcă, desigur, cărţile acestea – care ne vor supravieţui, aşa cum le supravieţuiesc propriilor autori – înseamnă că, aşa cum *lumea de la zero* nu există, nici drum de *întoarcere la zero* nu avem. *Începutul şi sfârşitul* nu există, decât, poate în imaginaţia poeţilor, care trebuie să ne ajute să credem că *povestea* a avut un sens.

Ike Snopes şi vaca lui Houston alcătuiesc un *cuplu carnavalesc* în spirit bahtinian. Acesta reprezintă însăşi parodia iubirii idilice, „în armonie cu natura”, cum s-ar spune. Natura din operele marilor scriitori americani nu e idilică; nu e nici măcar pastorală. Şi nici măcar nu este 100% americană: Shakespeare îşi impune canonul până peste Atlantic. Vaca lui Ike Snopes e o replică (întârziat-naturalistă? Postmodernă?) a lui Bottom cu cap de măgar, din *Visul unei nopţi de vară.*

Şi apoi, cum spune chiar Faulkner, „iubim *cu toate că,* nu *pentru că”* („you don’t love *because,* you love *despite”).* Dincolo de toate speculaţiile pe teme clasic-mitologice întreprinse până azi, în legătură cu acest straniu episod al *Verii celei lungi* faulkneriene (Shakespeare, cu *visul* lui, se insinuează, încă de la nivelul titlului, în această ţesătură intertextuală), „fericitul cuplu” îşi păstrează misterul: de fapt, ce a vrut Faulkner să pricepem din asta?

În niciun caz ce a priceput Lump (alias Launcelot) Snopes, noul vânzător de la prăvălia lui Varner. El a reacţionat ca un adevărat Snopes (şi nu ca un Cavaler al Mesei Rotunde): a scos o şipcă din grajdul vacii, pentru privitori, şi, bineînţeles, a pus şi taxă.

Voyeurismul apare în romanele comitatului Yoknapatawpha tot ca un aspect al nimicniciei umane: primul la care ne gândim este Popeye, gangsterul ucigaş şi

violatorul impotent din *Sanctuar (Sanctuary),* best-seller faulknerian – unul dintre puţinele antume – din 1931, supranumit „romanul ştiuletelui de porumb” („the corncob book”); în bordelul lui Miss Reba din Memphis, în anii prohibiţiei, Popeye o sileşte pe Temple Drake, fiica răpită a judecătorului Drake, să facă amor – sub ochii lui – cu Red, de care fata se îndrăgosteşte, grăbindu-i, astfel, şi lui, moartea. (În *Sanctuar*, neamul Snopes este reprezentat prin dubiosul senator Clarence Snopes, care o lămureşte, apoi, pe Temple să facă uitat acest episod, şi cu care ne întâlnim şi în *Casa cu coloane*, ultimul volum al Trilogiei Snopeşilor. Un alt exemplu urmează chiar în *Oraşul,* al doilea volum al trilogiei în discuţie aici; bineînţeles, „negustorul” este tot un Snopes, şi anume Montgomery Ward Snopes, cu un nume la fel de pompos ca şi cel al lui Launcelot / Lump din *Cătunul*, nu mai prejos decât numele altei rubedenii comune, Byron Snopes, cel cu o minte atât de primitivă, încât să jefuiască banca la care îi găsise de lucru Flem. Montgomery Ward Snopes îşi „valorifică”, la Jefferson, experienţa pariziană, deschizându-şi, în orăşelul lui din Yoknapatawpha, Mississippi, o „afacere” cu fotografii pornografice, nu de vândut, ci doar *de privit*, ceea ce le măreşte profitul considerabil – până când vânzătorul de *experienţe voyeuriste* este arestat.

Tot Lump îl va determina pe Mink *să se întoarcă la locul crimei* – ca într-un clişeu de povestire poliţistă clasică – pentru a spolia cadavrul lui Jack Houston, prilej cu care asasinul cade direct în mâinile poliţiei. Elementul gotic şi precizia construcţiei de *detective story* ne amintesc, din nou, de Edgar Allan Poe.

Însă Jack Houston rămâne un personaj desprins dintr-un *diegesis* mult mai apropiat – în timp şi în spaţiu, fie acestea şi fictive – de Yoknapatawpha: *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain.

Pe lângă tiparul narativ de *tall-tale* (sau *poveste vânătorească)* darul naraţiunii în *limba populară, vorbită în zona şi în vremea respectivă,* Faulkner ştie să-şi citească maestrul şi în materie de tipologie a personajului literar.

Jack Houston rămâne un ecou distinct al unei personalităţi accentuate din zona Mississippi: colonelul Sherburn, din capitolele 21 şi 22 ale capodoperei lui Samuel Clemens, alias Mark Twain.

Ceea ce-i deosebeşte pe Sherburn şi pe Houston de *mob* (sau *gloată)* este tăria de caracter a omului cu o judecată proprie, greu tolerabilă pentru *comunitate.* Interesant este aici faptul că *nu* acesta este personajul tipic rural: şi Sherburn, şi Houston plătesc scump luxul de a se delimita de *laşitatea, platitudinea şi mediocritatea obştească,* de *inerţia şi teama de schimbare a masei umane,* care se solidarizează în clasica *opinie publică.* Nici Mark Twain, nici William Faulkner nu au fost blânzi cu *opinia publică:* meschinăria, ipocrizia şi josnicia fac, oricum, casă bună cu stupiditatea, cu care niciunul din cei doi geniali umorişti nu a avut răbdare.

Capitolul Doi din *Vara cea lungă* începe cu un moment de *analepsă* (sau *flash-back*), înfăţişându-l pe Jack Houston tânăr. Este unul dintre foarte puţinele momente lirice ale acestei cărţi destul de aspre. Amintirea iubirii adânci, dar fără efuziuni, pentru soţia lui, ucisă fără noimă, la scurt timp după căsătorie, de armăsarul lui Jack, ne poartă înapoi până la anii adolescenţei sale. Din nou, ca şi în episodul Labove-Eula, şcoala este mediul determinant pentru relaţia celor doi. Înverşunată în afecţiunea ei pentru Jack Houston, Lucy Pate, colega lui mai tânără, dar mai hotărâtă, ţine să-l ajute – dacă nu la învăţat, măcar la examene şi la lucrări scrise –, chiar şi împotriva voinţei lui. Oricât de departe l-ar purta drumurile tinereţii, Jack Houston se simte dator să se întoarcă la ea, ca şi cum supunerea în faţa destinului (acelaşi *doom* faulknerian) ar fi de la sine înţeleasă. Apoi, foarte devreme, Houston rămâne văduv. În *Cătunul*, el îşi împuşcă armăsarul. (În *Casa cu coloane*, lui Jack i se schimbă numele în Zack, iar armăsarul e lăsat în viaţă, conform cumplitei confesiuni din monologul interior al lui Mink Snopes, de care Houston, victima lui, rămâne indisolubil legat.)

Singurătatea îl face şi mai puţin dispus să accepte

compromisuri. Datorită tehnicii de *stream-of-consciousness*, cititorul asistă la întreagă această recapitulare a poveştii lui Jack Houston, derulată în memoria personajului în ultimele clipe de viaţă. Cu o rămăşiţă de luciditate, Houston îşi dă seama că a fost împuşcat mai rău decât un animal, cu un singur cartuş în loc de (măcar) două.

Cartea a Patra: *Ţăranii,* (în al cărei titlu, Miligate distinge ecoul unui roman balzacian, *Les Paysans*[6]*),* îl readuce pe Flem Snopes la Moşia Franţuzului. Nu puteam spune *acasă,* deoarece Flem nu e croit pentru o astfel de experienţă. De fapt, *casa* şi *acasă* reprezintă două laitmotive ale întregii lumi romaneşti cuprinse pe harta comitatului Yoknapatawpha, statul Mississippi. Tot ce-şi doresc, pe rând, Joe Christmas, din *Lumină de august,* Thomas Sutpen, din *Absalom, Absalom!* Flem Snopes, din Trilogia Neamului Snopes este – mai presus decât o casă – un loc care să poată fi numit *acasă.* Face parte dintr-un *doom* al lor să nu aibă parte în veci de aceasta, oricât ar agonisi. *Dark House (Casa întunecată),* apoi *A Dark House (O casă întunecată),* reprezintă obsedante şi abandonate proiecte de titluri de roman, pe care William Faulkner le-a înlocuit – mai întâi, cu *Light în August (Lumină de august),* apoi cu *Absalom, Absalom!* Motivul acelui *home (acasă)* a rămas însă în aceste cărţi, ai căror protagonişti sunt sortiţi să rămână *homeless.*

La sfârşitul romanului, Flem îşi ia nevasta şi copilul, şi se mută la oraş, în Jefferson, inima comitatului Yoknapatawpha. Aici vor locui o vreme într-un *cort,* chiar în spatele restaurantului al cărui proprietar este – pe jumătate, partener fiindu-i Ratliff.

Până să ajungem acolo însă, mai avem de citit această ultimă pătrime a romanului *Cătunul,* compusă din două părţi care, iniţial, fuseseră publicate independent, ca *short stories.* Ele sunt: *Caii bălţaţi (Spotted Horses)* şi *Şopârle în curtea lui Jamshyd (Lizards in Jamsbyd's Garden).* Precizăm

[6] Millgate, Michael, *Op. cit.,* p. 39 (n.ed.)

acest lucru tocmai pentru a atrage atenţia că, aşa cum apar aceste *povestiri,* încorporate în ţesătura romanului *Cătunul,* valoarea lor simbolică a crescut şi semnificaţia lor alegorică s-a intensificat.

Aşadar, Flem Snopes se întoarce la Moşia Franţuzului, însoţit de un negustor de cai din Texas şi de o herghelie de cai, ce nu par să fi purtat vreodată şa.

Simetric, volumul se va încheia – aşa cum se şi deschisese, prin episodul *Fool About a Horse*, tot o povestire de sine stătătoare, iniţial, ca şi *Spotted Horses* – cu aceeaşi istorioară pe tema tranzacţiei cu cai, specifice populaţiei sud-vestice a Statelor Unite ale Americii. Prin urmare, atât tiparul narativ de *tall-tale* (ajungând la William Faulkner prin proza lui Mark Twain) cât şi atmosfera aspră, specifică *literaturii de frontieră*, se remarcă aici pregnant.

Caii arată atât de nărăvaşi, încât nimănui nu-i trece prin minte să cumpere vreunul. Dar, cum reclama e sufletul comerţului, texanul îşi găseşte clienţi în cele din urmă. Nu numai că-şi vinde toţi caii, ci obţine pe ei preţul cel mai bun posibil, prin licitaţie. Un amănunt le scăpase naivilor amatori de chilipiruri: de ales, şi-au ales căluţii (sunt, de fapt, nişte ponei, extrem de violenţi, închişi într-un ţarc), de plătit, i-au plătit, dar nu se pot atinge de ei. Alegerea făcându-se numai din priviri şi prin bună înţelegere, fără niciun act, e ca şi cum oamenii şi-ar fi aruncat banii pe fereastră. Curând se dovedeşte că adevărul este chiar acesta. Texanul a plecat, iar Flem Snopes, partenerul lui în acest *business,* nu se va răzgândi pentru nimic în lume: *târgul e târg (a deal is a deal).* Singurul care nu s-a lăsat păcălit este V.K. Ratliff. De data aceasta.

El a fost ocupat cu *ascultatul.* De fapt, acesta este unul dintre talentele personajului, poate chiar cel mai important: *arta de a-l asculta pe celălalt.* Curiozitatea lui Ratliff vine din iubirea faţă de semeni. Acesta reprezintă unul dintre motivele principale pentru care vedem în Ratliff însăşi proiecţia personalităţii autorului. Un bun povestitor trebuie să aibă discreţia şi răbdarea de partea sa; şi să ştie să

asculte, ca să poată povesti mai departe.

De data aceasta, cel puţin, Ratliff nu cade în capcana lui Flem Snopes. Dar alţi localnici de la Moşia Franţuzului sunt amarnic traşi pe sfoară. Unul dintre ei este Henry Armstid, care se încăpăţânează să dea, pe un cal iluzoriu, pe care nu va pune mâna vreodată, ultimii bani din casă, adunaţi cu trudă de soţia lui, pentru a le putea cumpăra încălţăminte copiilor. Altă victimă a acestei „nebunii texane” *(Texas sickness,* cum îi spune Ratliff), un localnic lovit de calul nărăvaş al lui Eckrum Snopes, este Tull. Cele două familii îi cheamă pe „Snopeşi” la judecată. Dar dreptate li se va da tot acestora din urmă, întrucât nimeni nu poate dovedi cu acte *ai cui sunt / au fost caii.* Din nou, absurdul triumfă în cătun. Zadarnic se revoltă soţiile păgubiţilor: bărbaţii lor rămân păcăliţi, loviţi şi cu banii luaţi.

Dacă melodrama intensifică povestirea, transformând-o în capitol de roman, cu atât mai bine: Faulkner nu s-a sfiit să-şi recunoască admiraţia pentru marii prozatori ai secolului al XIX-lea – cum ar fi Dickens şi Balzac – în paginile cărora melodrama a avut funcţia ei. Tragică povestirea acestei *hoţii* pe seama băştinaşilor de la Moşia Franţuzului nu poate fi. Dar, de la nivelul unei amuzante *tall-tale,* de un umor destul de bine călit de *spiritul frontierei,* naraţiunea a urcat câteva trepte, câştigând în complexitate prin elementul *suferinţei umane,* confruntându-se cu cinismul imperturbabil al escrocului, numit „negustor cinstit” până la proba contrarie. Cum îi este felul, Flem Snopes sfidează însăşi legea. Orice asemănare cu lumea noastră, contemporană, reală este pură coincidenţă. Nu e vorba aici decât de ficţiune.

Ispita căreia totuşi, în finalul cărţii, Ratliff îi cade pradă confirmă presupusa afinitate dintre el şi Flem Snopes. E *iluzia banilor*, a *comorii confederaţilor, îngropată într-o grădină părăsită* din cătun. E tema principală a cărţilor de aventuri pentru copii (mai ales băieţi), de la O *mie şi una de nopţi* la *Comoara din insulă* de Robert Louis Stevenson, citite cu aviditate şi, apoi, transpuse în joc de Tom Sawyer –

şi câţi alţii ca el!

Flem Snopes se pricepe să-i dea de bănuit lui Ratliff, să-l facă să-i propună *el* tranzacţia. Este vorba, după cum am mai spus, de proprietatea de la Conacul Franţuzului *(Oldfrenchman's Place),* primită de Flem de la Will Varner, ca dar de nuntă. Deşi avertizat de Will Varner însuşi – dacă mai era nevoie – că ar fi o nebunie să încheie orice târg cu ginerele său, Ratliff e deja posedat de mirajul „banilor confederaţi", atrăgându-i pe încă doi naivi: amicii lui din cătun, Bookwright (al cărui nume e o altă mască pentru *scriitorul-de-cărţi),* şi Henry Armstid, pe care nici piciorul rupt de două ori, nici cruzimea cu care Flem tocmai l-a jupuit de bani nu-l învaţă minte. Dimpotrivă: mintea şi-o va pierde, acum, de-a binelea, fiind bun de dus la ospiciu, la Jackson, acolo unde ajung şi alţi nebuni din Yoknapatawpha (cum ar fi Darl Bundren, din *Pe patul de moarte* şi Benjy Compson, din *Zgomotul şi furia).*

Vor săpa numai pe timp de noapte – Ratliff şi Bookwright la aceeaşi groapă, Armstid – separat, la groapa lui, nelăsând pe nimeni să se apropie. Vor găsi – ce coincidenţă! – trei săculeţe cu câte douăzeci şi cinci de dolari, majoritatea monede emise nu cu mult timp în urmă. Şi, desigur, vor rămâne cu pagubă, preţul plătit de fiecare dintre cei trei pentru întregul domeniu, şi cu gustul amar al înşelăciunii.

Paguba lui Ratliff se ridică la titlul de coproprietar al unui restaurant de pe o străduţă lăturalnică din Jefferson, cedat lui Flem, care va locui o vreme, cu familia, în *cortul* instalat în spatele localului. De aici începe *oraşul* pentru el, Eula şi micuţa Linda Snopes.

Cătunul se încheie cu plecarea menajului Flem – Eula Snopes şi cu menţiunea: „Sfârşitul volumului întâi", deci cu sugestia continuării naraţiunii. Am vrea să putem spune că nu există, până aici, nici învinşi, nici învingători. Dar trebuie să admitem că ei există: Flem Snopes este un *winner* ca la carte, cel puţin la nivelul acestui prim volum al Trilogiei Snopeşilor. Ca protagonist al unei viziuni *pragmatice*, Flem a dovedit merite incontestabile pentru un destin de succes.

Dar nici fără Ratliff, lumea Snopeşilor nu ar putea merge mai departe. Este o lume pe care ei au început-o împreună, *de la zero.*

Fie că îl citim dintr-o perspectivă (şi retrospectivă) culturală americană – aşa cum am văzut că procedează David H. Evans –, fie că recunoaştem, în opera lui, ecoul canonului literar european, aşa cum demonstrează Andre Bleikasten[7], reîntoarcerea la lectura din William Faulkner este, astăzi, mai *necesară decât oricând.* Meritele estetice ale cărţilor lui sunt departe de a fi singurele argumente în favoarea reluării acestei lecturi.

În discursul la primirea Premiului Nobel pentru Literatură, susţinut la Stockholm, în 10 decembrie 1950, William Faulkner îşi încuraja mai tinerii colegi de breaslă să nu se teamă să scrie despre „vechile adevăruri ale inimii omeneşti, vechile adevăruri universale, fără de care orice poveste rămâne efemeră şi sortită pieirii: iubirea şi onoarea, şi îndurarea, şi mândria, şi mila, şi sacrificiul".

Aceasta presupune curaj – şi „cel mai josnic lucru din lume este să-ţi fie frică".

Misiunea scriitorului – pe care William Faulkner nu a trădat-o pentru nicio ispită vremelnică, nici măcar pentru a se face acceptat de către un public cititor încă nepregătit pentru dialogul cu un autor atât de complex – este de a vorbi despre „problemele inimii omeneşti în confruntarea cu ea însăşi", „pentru că numai despre asta merită să scrii, merită agonia şi osteneala"[8].

Lecţia lui William Faulkner rămâne de actualitate, ca orice lecţie esenţială de supravieţuire.

---

[7] Bleikasten, Andre, *Faulkner from a European Perspective,* în vol. redactat de Weinstein, Philip M., *The Cambridge Companion to William Faulkner,* Cambridge University Press, 1995, pp. 75-95 (n.ed.)

[8] Cowley, Malcolm, *The Portable Faulkner,* The Viking Press, New York, 1967, pp. 723-724 (n.ed.)

Tabel cronologic

1897 William Cuthbert Faulkner se naşte pe 25 septembrie, la New Albany, Mississippi, primul născut dintre cei patru fii ai soţilor Murry Cuthbert Faulkner şi Maud Butler Faulkner. Tatăl, Murry C. Faulkner, este administrator la calea ferată locală, al cărei proprietar este John Wesley Faulkner, bunicul scriitorului. Străbunicul lui, William Clark Faulkner, născut în 1825, în Tennessee, se stabilise în statul Mississippi în adolescenţă, devenind avocat, proprietar de plantaţie şi de sclavi negri, şi – nu în ultimul rând – colonel în armata confederată. Acest formidabil străbunic patern, cunoscut drept „Bătrânul colonel", este autorul câtorva cărţi, dintre care cea mai importantă rămâne *The White Rose of Memphis (Trandafirul alb din Memphis);* a construit scurta linie de cale ferată locală, a fost achitat de două ori pentru omucidere – pe motiv de autoapărare – şi a fost ales în fruntea statului. A murit în 1889, nu de moarte bună, ci împuşcat de un fost partener de afaceri. Bunicul, John Wesley Thompson Faulkner, avocat şi politician, a moştenit segmentul de cale ferată. Tatăl, Murry Cuthbert Faulkner, a început să lucreze la calea ferată în 1888 şi s-a căsătorit cu Maud Butler în 1896, la scurtă vreme după ce devenise agent principal pentru transportul de pasageri în New Albany, iar, mai apoi, în 1898, trezorier al căii ferate.

Henry James (1843-1916) publică romanul *What Maisie Knew (Ce ştia Maisie).*

1900 Theodore Dreiser (1871-1945) publică romanul *Sister Carrie (Sora Carrie).*

Joseph Conrad (1857-1924) publică romanul *Lord Jim.*

1901 Thomas Mann (1875-1955) publică romanul *Die Buddenbrooks (Casa Buddenbrook).*

1902 Bunicul John Wesley Thompson Faulkner – model al bătrânului colonel Sartoris şi proprietar al băncii din

Oxford – vinde calea ferată, iar familia scriitorului se mută la Oxford, comitatul Lafayette, statul Mississippi. Această adresă devine sursa de inspiraţie pentru Jefferson, Yoknapatawpha Co., Mississippi, cu o hartă diegetică proprie, ataşată la finalul romanului *Absalom, Absalom!* (1936) şi desemnându-l pe William Faulkner drept „sole owner and proprietor" („singur stăpân şi proprietar") al imaginarului său domeniu. Henry James publică romanul *The Wings of the Dove* (*Aripile porumbiţei*).

Joseph Conrad publică *Heart of Darkness* (*Inima întunericului*) şi *Typhoon* (*Taifun*).

Benedetto Croce (1866-1952) publică *Estetica*, un studiu cu o influenţă decisivă asupra dezvoltării literaturii secolului al XX-lea.

Maxim Gorki (1868-1936) publică piesa de teatru *Azilul de noapte.*

1903 Henry James publică romanul *The Ambassadors* (Ambasadorii).

Gertrude Stein (1874-1946) se hotărăşte să rămână la Paris. „Nu am fost niciodată considerată o expatriată – şi acesta este lucrul de care sunt cu adevărat mândră" – spune ea, confruntându-se, în scurt timp, cu o „generaţie pierdută" („a lost generation"), căreia William Faulkner – ca şi Wallace Stevens (1879-1955), unul dintre marii poeţi americani ai vremii – nu se va simţi obligat să i se alăture.

Barbu Ştefănescu Delavrancea (1858-1918) publică nuvela *Hagi Tudose.*

1906 John Galsworthy (1867-1933) publică romanul *The Forsyte Saga* (*Istoria familiei Forsyte*).

Ioan Slavici (1848-1925) publică romanul *Mara*.

1907 William James (1842-1910) publică eseul *Pragmatism (Pragmatismul),* reprezentativ pentru gândirea americană şi având un puternic impact asupra evoluţiei literaturii moderne.

1908 Ezra Pound (1885-1972) publică la Veneţia volumul

de versuri *A Lume Spento,* considerat de mulţi critici a fi semnalul de inaugurare a *modernismului* de pe ambele ţărmuri ale Oceanului Atlantic.

La Londra se pun bazele cenaclului *Poets' Club,* condus de poetul şi criticul T.E. Hulme, şi care va găzdui întâlniri ale poeţilor *imagişti.*

La Paris ia fiinţă *gruparea cubistă,* autodenumindu-se astfel sub influenţa unei expresii a pictorului Henri Matisse.

1913 Marcel Proust (1871-1922) începe să publice romanul *À la recherche du temps perdu (În căutarea timpului pierdut).*

1914 Absolvind zece clase, fără să-şi termine liceul, tânărul William Faulkner – care îşi va ortografia numele de familie cu „u" abia din 1919 – se angajează funcţionar la banca din Oxford a bunicului patern. De acum datează prietenia lui de o viaţă cu Phil Stone, care, fiind cu patru ani mai mare decât el, studiază dreptul, şi sub a cărui îndrumare Faulkner îşi formează o solidă cultură de autodidact, citindu-i avid pe marii scriitori, atât clasici cât şi contemporani. Model al personajului Gavin Stevens – un idealist avocat din Jefferson, devotat în amiciţia lui pentru V.K. Ratliff-Phil Stone şi-a sprijinit prietenul la publicarea primelor cărţi şi l-a încurajat să devină scriitor.

James Joyce (1882-1941) publică volumul de povestiri *Dubliners (Oameni din Dublin).*

1915 D.H. Lawrence (1885-1930) publică romanul *The Rainbow (Curcubeul).*

1916 William Faulkner începe să scrie versuri – se va considera, până târziu, un poet printre romancieri – şi să le trimită, împreună cu desene proprii, revistei Universităţii din Mississippi (poreclită *Ole Miss).*

James Joyce publică romanul *A Portrait of the Artist as a Young Man* (*Portret al artistului din tinereţe*).

1918 Deşi Estelle Oldham, vechea lui amică, pe care o cunoştea din 1903, se pare, îi declară că „e gata să fugă

cu el", familia fetei îl consideră pe William Faulkner un pretendent necorespunzător, preferându-l pe Cornell Franklin, un absolvent al Facultăţii de Drept a Universităţii din Mississippi, cu care Estelle se va mărita şi va avea doi copii.

Atras de mirajul Primului Război Mondial, tânărul Faulkner e decis să lupte de partea forţelor armate britanice, fiind acceptat de Royal Air Force în luna iunie.

Este lăsat la vatră în decembrie, fără să fi părăsit vreodată teritoriul canadian al şcolii militare, fiind respins din cauza înălţimii necorespunzătoare. Aceasta nu-l împiedică să-şi procure o uniformă de ofiţer al Forţelor Aeriene Regale (Royal Flying Corps), cu care va poza drept erou de război, acasă, în orăşelul Oxford, Mississippi.

Ernest Hemingway (1899-1963) va trăi însă pe viu experienţa războiului, ca şofer de ambulanţă în Italia, alegându-se cu răni serioase şi cu o bogată sursă de inspiraţie pentru viitoare romane de succes.

1919-1920 William Faulkner se înscrie ca student special la Universitatea din Mississippi, frecventând cursuri de franceză şi spaniolă, plus un curs Shakespeare. Scrie versuri influenţat de Keats, Swinburne, A.E. Housman, T.S. Eliot. Reuşeşte să publice *L'Après-Midi d'un Faune* – un poem de 40 de rânduri, în revista *The New Republic.* Îşi scrie primul volum de versuri, al cărui titlu, *The Marble Faun,* poartă ecoul unuia dintre ultimele volume de proză ale lui Nathaniel Hawthorne.

Scrie *Marionettes* piesă experimentală în versuri, ilustrând-o cu desene în stil Aubrey Beardsley (ilustratorul celor mai multe dintre piesele de teatru şi povestirile lui Oscar Wilde).

1920 D.H. Lawrence publică romanul *Women in Love (Femei îndrăgostite).*

1921 Îi oferă Estellei Franklin, în vizită la părinţii ei, un volum de versuri dactilografiat, intitulat *Vision in*

Spring. Petrece toamna la New York City. La întoarcerea în Oxford, Mississippi, preia slujba de poştaş al Universităţii din Mississippi, fără entuziasm şi fără să reziste prea mult. Citeşte şi scrie literatură intens în timpul orelor de serviciu. Publică, în revista *The Mississippian*, articole elogioase la adresa scriitorilor Edna St. Vincent Millay şi Eugene O'Neill.

1922 James Joyce publică romanul *Ulysses*, la Paris.

T.S. Eliot (1888-1965) publică poemul *The Waste Land (Ţara pustie),* la New York.

Liviu Rebreanu publică romanul *Pădurea spânzuraţilor,* poate cel mai impresionant şi mai reuşit roman românesc despre tragedia Primului Război Mondial.

1923 Faulkner este concediat din funcţia de poştaş al Universităţii din Mississippi. Va lucra pentru un timp într-o librărie din New York City, administrată de Elizabeth Prall, viitoarea soţie a lui Sherwood Anderson (1876-1941), scriitor care va contribui decisiv la formarea lui William Faulkner ca prozator.

D.H. Lawrence publică volumul *Studies in Classic American Literature* (*Studii de literatură americană clasică*).

William Butler Yeats (1865-1939) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Wallace Stevens (1879-1955) publică *Harmonium (Armoniu),* primul său volum de versuri.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) publică volumele de versuri *Elegiile duineze* şi *Sonetele către Orfeu.*

1924 Faulkner îşi publică volumul de versuri *The Marble Faun (Faunul de marmură)* în decembrie. Este volumul său de debut. Titlul îl evocă pe acela al unui volum de proză inspirată de experienţa italiană a lui Nathaniel Hawthorne (1804-1864).

Thomas Mann publică romanul *Der Zauberberg* (*Muntele vrăjit*).

1925 Călătorind la New Orleans, Faulkner îl cunoaşte, în sfârşit, pe Sherwood Anderson. Se hotărăşte să se

dedice unei cariere de prozator. Primul rezultat concret al acestei decizii este romanul *Soldier's Pay (Plata soldatului).*

John Dos Passos (1896-1970) publică romanul *Manhattan Transfer.*

Theodore Dreiser publică romanul *An American Tragedy (O tragedie americană).*

F. Scott Fitzgerald (1896-1940) publică romanul *The Great Gatsby (Marele Gatsby).*

Andre Gide (1869-1951) publică *Les Faux-monnayeurs (Falsificatorii de bani),* primul său roman.

Franz Kafka publică romanul *Der Frozess (Procesul).*

Virginia Woolf (1882-1941) publică romanul *Mrs. Dalloway.*

1926 Faulkner publică *Soldier's Pay*, despre dezamăgirile unui aviator rănit în Primul Război Mondial, primul său roman. Începe lucrul la două romane ale ţinutului Yoknapatawpha: *Flags in the Dust (Steaguri în ţărână)* şi *Father Abraham (Taica Abraham).* Concentrându-se asupra celui dintâi, Faulkner va amâna cel de-al doilea proiect, părând chiar să renunţe la el; este vorba despre istoria unei familii pe nume Snopes, ai cărei membri – parveniţi avari şi fără scrupule – invadează Yoknapatawpha, ca un sarcastic simbol al *lumii noi* cucerind *Vechiul Sud.* Personajele vor rezista până în 1940, când se vor înfăţişa publicului cititor în romanul *The Hamlet (Cătunul),* compus din povestiri despre neamul Snopes, unele publicate deja – de-a lungul vremii – în reviste literare, toate provenind însă din proiectul *Father Abraham.*

D.H. Lawrence publică romanul *The Plumed Serpent* (*Şarpele cu pene*).

Ernest Hemingway publică romanul *The Sun Also Rises* (*Fiesta*), considerat de mulţi critici drept cea mai remarcabilă carte a lui – din punct de vedere stilistic.

1927 Faulkner îşi publică al doilea roman, *Mosquitoes (Ţânţarii),* inspirat din atmosfera de snobism,

mondenitate şi semidoctism a cercurilor cu veleităţi culturale din New Orleans.

1928 *Flags in the Dust (Steaguri în ţărână),* cel de-al treilea roman scris de William Faulkner, inaugurează *eposul Yoknapatawpha,* dar nu va vedea lumina tiparului în forma lui originală decât în 1973. Deocamdată, este acceptat pentru publicare numai la dimensiuni drastic reduse – cam a şasea parte ajunge să fie un roman, intitulat *Sartoris (Sartoris).*

Din primăvară până în toamnă, lucrează la cel mai ambiţios proiect al său: romanul *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia).*

D.H. Lawrence publică romanul *Lady Chatterley's Lover (Amantul doamnei Chatterley).*

1929 Este un an memorabil în destinul scriitorului. În ianuarie publică romanul *Sartoris,* în care îşi fac apariţia, deopotrivă, familia Sartoris şi neamul Snopes, simbolizând aristocraţia apusă a Vechiului Sud şi parveniţii fără oprelişti, care invadează Yoknapatawpha cu şi mai mult aplomb, după ravagiile Primului Război Mondial.

Romanul *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia),* cu un titlu străbătut de ecouri shakespeariene, cu o structură narativă sfidând convenienţele cronologiei, cel mai îndrăzneţ dintre experimentele prozei faulkneriene, contând pe punctul de vedere narativ multiplu şi tehnica narativă de *stream-of-consciousness,* manevrate cu virtuozitate, este publicat în octombrie.

Romanul este bine primit de critică, dar publicul cititor încă nu-l apreciază.

Divorţul lui Estelle Oldham Franklin finalizându-se în aprilie, William Faulkner o ia în căsătorie în iunie. Faulkner începe lucrul la romanul *Sanctuary (Sanctuar),* o altă carte despre Yoknapatawpha, aparent mizând pe elementul de şoc şi pe imagini de violenţă sexuală exclusiv în scopuri comerciale, dar purtând marca unei complexităţi stilistice şi a unei profunzimi

inconfundabile pentru geniul romancierului.

Luându-şi de lucru în schimbul de noapte la centrala termică a Universităţii din Mississippi, el îşi va definitiva romanul *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* în prima sa formă pentru redactare, în mai puţin de şapte săptămâni.

Ernest Hemingway publică romanul *A Farewell to Arms (Adio, arme!),* inspirat din experienţa Primului Război Mondial, trăită de scriitor în Italia.

În URSS, Mihail M. Bahtin (1895-1975), un critic literar desprins din Şcoala Formalismului Rus, publică studiul *Probleme ale artei lui Dostoievsky* reintitulat, în 1963, *Probleme ale poeticii lut Dostoievski* şi tradus în engleză, cucerind astfel lumea teoreticienilor şi a criticilor literari occidentali din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Conform viziunii bahtiniene, trăsătura specifică romanului dostoievskian este *polifonia*, adică o multitudine de *voci narative*, care conduc destinul cărţii, independent de voinţa şi planurile autorului. Având în vedere profunda şi evidenta înrâurire pe care Dostoievski a avut-o asupra conceperii unui *diegesis faulknerian*, publicarea acestui esenţial volum bahtinian exact în acelaşi an cu apariţia romanului *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia)* poate fi considerată mai mult decât o simplă coincidenţă de istorie literară.

Thomas Mann devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1930 Faulkner publică romanul *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* în octombrie.

Tragi-comedia familiei Bundren – un neam de albi săraci *(poor white trash),* pornit la drum spre Jefferson, să-şi îngroape mama, pe Addie, se desfăşoară *polifonic,* pe 15 *voci,* în 59 de *monologuri.* Acesta este volumul în care se pomeneşte, pentru prima dată, *numele ţinutului Yoknapatawpha,* inspirat dintr-un vechi cuvânt al indienilor Chickasaw, însemnând *water runs slow*

through flat land („apa-curge-agale-prin-câmpia-întinsă"). Aşa îşi botează Faulkner „ţinutul apocrif" *(my apocryphal country).*

Scriitorul cumpără proprietatea Rowan Oak – o casă veche tipic sudistă, pe care o va moderniza şi în care va locui, împreună cu Estelle şi copiii, până la sfârşitul vieţii.

Hart Crane (1899-1932) publică poemul *The Bridge (Podul).* Mihail Sadoveanu publică romanul *Baltagul.*

Camil Petrescu publică romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război,* inspirat din realitatea devastatoare a Primului Război Mondial.

1931 Faulkner publică romanul *Sanctuary (Sanctuar),* cu care, în sfârşit, se impune publicului cititor al vremii. Editura Gallimard câştigă dreptul de publicare în limba franceză a romanelor *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* şi *Sanctuary (Sanctuar).* Astfel începe cariera franceză a lui William Faulkner – ca alţi mari scriitori americani, cum ar fi Edgar Allan Poe, mai bine primit de cititorii din Franţa decât de compatrioţi.

În ianuarie i se naşte prematur prima fiică, Alabama, care va muri după nouă zile.

În septembrie vede lumina tiparului primul volum de povestiri de William Faulkner, intitulat *These Thirteen (Aceştia treisprezece),* schiţând portrete de un umor tăios ale unor localnici din Yoknapatawpha.

1932 Faulkner publică romanul *Light in August (Lumină de august).* Este o carte despre căutarea tragică a identităţii, despre singurătate şi despre lipsa de comunicare. Pe fundalul Sudului transfigurat în Yoknapatawpha, toate acestea se amplifică în lumina şi umbrele problemei rasiale. Deşi punctul de vedere narativ – omniscienţa selectivă – nu are nimic spectaculos, romanul se înscrie în paradigma modernismului prin urmărirea a doi protagonişti, Joe Christmas şi Lena Grove, absolut străini unul faţă de celălalt, dar pe care soarta îi aduce în acelaşi loc, fără

ca poveştile lor să se întretaie.

T. S. Eliot publică volumul *Selected Essays* (*Eseuri alese*).

Liviu Rebreanu publică romanul *Răscoala*.

George Călinescu publică amplul studiu biografic *Viaţa lui Mihai Eminescu*.

1933 William Faulkner îşi publică al doilea volum de versuri, *A Green Bough (Ram verde),* în aprilie.

În iunie se naşte Jill Faulkner, unica fiică a lui William şi Estelle Faulkner.

Se lansează filmul *The Story of Temple Drake (Povestea lui Temple Drake),* inspirat de romanul faulknerian de succes *Sanctuary (Sanctuar)*

André Malraux publică romanul *La condition humaine (Condiţia umană),* distins cu Premiul Goncourt.

Camil Petrescu publică romanul *Patul lui Procust.*

1934-1935 Faulkner publică *Doctor Martino and Other Storm (Doctor Martino şi alte povestiri),* un volum de proză scurtă poliţistă, în aprilie 1934. Lucrează intens la romanul *Absalom, Absalom!,* iniţial intitulat *A Dark House (O casă întunecată),* cel mai ambiţios proiect al lui din dubla perspectivă a eposului Yoknapatawpha şi a virtuozităţii tehnice moderniste.

Îşi întrerupe munca la *Absalom, Absalom!* pentru a definitiva romanul *Pylon,* care va vedea lumina tiparului în martie 1935. Este una dintre puţinele cărţi faulkneriene de dincolo de harta Yoknapatawpha, vorbind despre viaţa năucitoare a unor piloţi cascadori.

Se va întoarce la *Absalom, Absalom!* după moartea – în accident de pilotaj – a lui Dean, mezinul fraţilor Faulkner, pe care el însuşi îl încurajase să înveţe să zboare. Sentimentul de vinovăţie îl va răscoli tot restul vieţii.

În 1934, Henry Miller publică, la Paris, romanul *The Tropic of Cancer (Tropicul cancerului),* care va provoca indignarea unui anumit segment al publicului cititor, prea puritan pentru asemenea cărţi sortite să-şi

începă cariera cu câte un scandal. Romanul lui Henry Miller va aştepta până în 1961, ca să vadă lumina tiparului în Statele Unite. Astfel, putem spune că el aparţine unei adevărate *tradiţii a cărţilor secolului al XX-lea, respinse de cititorul ipocrit.* Numai dintre cărţile enumerate în acest sumar tabel cronologic s-ar putea alege, deja, destule titluri pentru un posibil *club al cărţilor greşit înţelese din secolul al XX-lea.* Printre acestea s-ar număra: *Ulysses* de James Joyce, toate romanele lui D.H. Lawrence pomenite aici, *Lolita* de Vladimir Nabokov. Nu în ultimul rând, tot aici este locul unor opere faulkneriene care au mizat pe efectul de şoc pentru a putea spune adevărul. *Sanctuary* nu rămâne – după cum se vede – un caz singular.

1936 Faulkner publică, în octombrie, romanul *Absalom, Absalom!*, la Random House, unde va apărea, de acum, întreaga sa operă.

Absalom, Absalom! este un roman *polifonic* în cel mai autentic sens bahtinian. Important, în această carte, este însuşi actul narativ: fiecare povestitor îşi aduce contribuţia la ţeserea unei *istorii imposibile* – imposibil de crezut, dar, mai cu seamă, imposibil de povestit, de epuizat ca naraţiune. Thomas Sutpen – ca protagonist al cărţii cu un baroc *subiect multiplu,* dar şi ca povestitor el însuşi – oferă un pretext generos pentru această copleşitoare desfăşurare de forţe narative. Provocările acestui joc epic multistratificat şi ironic depăşesc graniţele convenţionale dintre epoci şi mode literare. Nici *Tabelul cronologic,* nici *Genealogia,* nici *Harta* – anexate la finele cărţii, nu aduc vreo consolare cititorului naiv. Într-adevăr, „singurul stăpân şi proprietar" aici este William Faulkner, care îşi formează cititorul, tot aşa cum îşi născoceşte şi personajele.

Margaret Mitchell (1900-1949) îşi publică unicul roman, la care lucrase din 1926, un best-seller autentic, *Gone with the Wind (Pe aripile vântului).*

Din nou, ironia istoriei literare a vrut ca, în acelaşi an, să vadă lumina tiparului două cărţi despre Vechiul Sud, tematic, aparent, atât de apropiate, dar atât de îndepărtate în esenţa lor narativă. Poate că aşa se explică şi dublul succes la public – atât ca text cât şi ca film clasic de Hollywood – al cărţii lui Margaret Mitchell.

În octombrie, la Editura Alfred A. Knopf, Wallace Stevens publică volumul de versuri intitulat *Ideas of Order (Idei despre ordine)* care îl consacră drept unul dintre poeţii americani de prim rang.

Eugene O'Neill (1888-1953) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Jorge Luis Borges (1899-1986) publică volumul de proză scurtă, *Istoria universală a infamiei.* Este primul dintre cele patru volume de proză scurtă ale scriitorului argentinian, care a fost, de asemenea, un distins poet şi eseist, şi a cărui influenţă asupra literaturii latino-americane din secolul al XX-lea – ca şi influenţa lui William Faulkner însuşi asupra aceleiaşi literaturi – rămâne de netăgăduit.

1938 Faulkner publică volumul *The Unvanquished (Neînfrânţii),* conţinând povestiri despre Războiul Civil (1861-1865). Scrie *The Wild Palms (Palmierii sălbatici),* un roman a cărui acţiune se petrece în afara zonei Yoknapatawpha.

Îşi cumpără o fermă dincolo de Oxford.

Robert Penn Warren şi Cleanth Brooks publică volumul *Understanding Poetry (Înţelegerea poeziei),* constând în mostre de *analiză pe text* în spiritul Şcolii cunoscute sub numele de *New Criticism (Noua critică),* pentru care textul literar este suveran în atenţia criticului, detaliile de istorie literară şi biografie rămânând irelevante.

1939 Faulkner publică romanul *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)* în ianuarie.

Este ales membru al *National Institute of Arts and*

Letters (Institutul naţional de arte şi litere). Deşi salutat ca scriitor reprezentativ pentru literatura modernă de pe ambele ţărmuri ale Atlanticului, de către personalităţi culturale ca Malraux, Sartre, romancierul american abia acum începe să se bucure atât de aprecierea criticii din patria sa cât şi de prestigiul cuvenit acasă.

John Steinbeck publică romanul *The Grapes of Wrath (Fructele mâniei).*

T.S. Eliot publică piesa de teatru în versuri *The Family Reunion (Reuniunea de familie).*

James Joyce publică volumul *Finnegan's Wake (Veghea lui Finnegan).*

1940 Faulkner publică, în aprilie, romanul *The Hamlet (Cătunul),* primul volum al Trilogiei neamului Snopes, ingredientul social cel mai dubios al lumii pestriţe care populează ţinutul Yoknapatawpha.

Carson McCullers (1916-1967), o scriitoare a Sudului cultivând o imagine şi mai sumbră a lumii contemporane decât aceea întâlnită în opera faulknerianã, publică romanul *The Heart Is a Lonely Hunter (Inima-i un vânător singuratic).*

Ernest Hemingway publică romanul *For Whom the Bell Tolls (Pentru cine bat clopotele),* inspirat din experienţa Războiului Civil spaniol.

1942 Faulkner publică, în mai, volumul de povestiri intitulat *Go Down, Moses and Other Stories (Pogoară-te, Moise, şi alte povestiri),* considerat a fi tabloul cel mai complex în care scriitorul american a zugrăvit relaţiile interrasiale din Vechiul Sud. Colecţia include nuvela *The Bear (Ursul).*

Albert Camus (1913-1960) publică romanul *L'Etranger (Străinul).*

1946 Malcolm Cowley publică în mai, la Editura Viking Press, volumul intitulat *The Portable Faulkner (Faulkner – Ediţia de buzunar).* Având în vedere că niciunul dintre romanele lui Faulkner nu se mai afla sub

tipar, cu excepţia romanului *Sanctuar,* lui Cowley i se datorează redescoperirea textului faulknerian de către marele public cititor, la un preţ accesibil.

William Carlos Williams (1883-1963) publică Cartea I din amplul poem *Paterson (Paterson).*

Wallace Stevens a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Literatură în 1946, dar a pierdut în favoarea prozatorului Hermann Hesse (1877-1962), autorul romanului *Das Glassperlenspiel (Jocul cu mărgelele de sticlă),* publicat în 1943.

1948 Faulkner publică, în septembrie, romanul *Intruder in the Dust (Nechemat în ţârână),* în continuarea povestirii lui Lucas Beauchamp din volumul *Pogoară-te, Moise.* Tema relaţiilor interrasiale din Vechiul Sud atrage publicul cititor, aceasta devenind, alături de *Sanctuar,* cartea cea mai vândută dintre toate cele scrise de Faulkner în timpul vieţii.

Este ales membru al Academiei Americane de Arte şi Litere. T.S. Eliot devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1949 Faulkner publică, în noiembrie, volumul *Knight's Gambit (Gambitul calului),* o colecţie de povestiri poliţiste.

1950 Publică, în august, volumul *Collected Stories.*

William Faulkner devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, susţinându-şi, la Stockholm, pe 10 decembrie, celebrul discurs. Face călătoria însoţit de fiica lui, Jill. Wallace Stevens publică volumul de versuri *The Auroras of Autumn (Aurorile toamnei).*

1951 Volumului *Collected Stories* i se decernează premiul The National Book Award.

În septembrie, Faulkner publică volumul *Requiem for a Nun (Recviem pentru o călugăriţă)* – o carte continuând povestirea lui Temple Drake din romanul best-seller *Sanctuar,* sub forma unui roman combinat cu elemente dramatice.

Franţa îi conferă Legiunea de onoare lui William

Faulkner. De acum, opera lui se va bucura de tot prestigiul meritat şi va fi recunoscută ca demnă de canonul literar.

Exprimându-şi liber părerile proprii în chestiunea ciocnirilor pe teme rasiale, Faulkner îşi atrage dezaprobarea şi chiar ostilitatea cercurilor de ambele orientări: atât ale concetăţenilor săi din Vechiul Sud cât şi ale liberalilor zilei. Totuşi, de acum se poate spune că scriitorul poate conta pe o stare de „confort financiar*, ce s-a lăsat aşteptată mai mult de trei sferturi din existenţa sa.

În mod paradoxal, Faulkner îşi petrece o mare parte din ultimul său deceniu de viaţă călătorind în străinătate, fiind abil folosit de State Department (Ministerul American al Afacerilor Externe) pe postul – neoficial – al unui (fel de) ambasador cultural, exploatându-i-se, astfel, printr-o subtilă ironie a sorţii, popularitatea şi aprecierea profesională, atât de târziu dobândite.

Ernest Hemingway publică nuvela *The Old Man and the Sea (Bătrânul şi marea), ce* va fi menţionată ca argument special al juriului, când i se va decerna Premiul Nobel pentru Literatură.

1954 Faulkner publică, în august, romanul *A Fable (O parabolă*), o povestire a Primului Război Mondial, transpusă în termenii legendei creştine. Este răsplătit cu Premiul Pulitzer.

Ernest Hemingway devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1955 Faulkner publică volumul de povestiri intitulat *Big Woods (Păduri adânci).*

1956 Piesa de teatru *Long Day's Journey into Night (Lungul drum al zilei către noapte)* de Eugene O'Neill, puternic marcată de elemente autobiografice, este publicată, conform dorinţei dramaturgului, abia după moartea acestuia, survenită în 1953.

1957 Faulkner publică, în mai, romanul *The Town (Oraşul),* al doilea volum al Trilogiei neamului Snopes. Ţine

cursuri la Universitatea din Virginia, ca scriitor rezident, făcând naveta între Charlottesville şi Oxford pentru tot restul zilelor sale.

Jack Kerouac (1922-1969) publică romanul *On the Road (Pe drum),* emblematic pentru spiritul generaţiei *beat.*

1958 Vladimir Nabokov (1899-1977) publică *Lolita,* roman postmodern reprezentativ, omagiind forţa nesecată a artei narative. Cartea apare în Statele Unite abia la trei ani după ce fusese deja publicată de către o obscură editură franceză.

1959 Faulkner publică, în noiembrie, romanul *The Mansion (Conacul),* volumul ce încheie Trilogia neamului Snopes.

1961 Ernest Hemingway se sinucide pe 2 iulie.

1962 În luna iunie, Faulkner publică *The Reivers (Tâlharii),* un ultim roman despre o Yoknapatawpha înseninată.

Se stinge din viaţă pe 6 iulie, în urma unei crize cardiace.

1963 Romanul *The Reivers (Tâlharii)* este distins cu Premiul Pulitzer.

Lui Phil Stone

CARTEA ÎNTÂI
FLEM

Capitolul întâi
1

Moşia Franţuzului, cum i se zicea, era o bucată de pământ gras într-o vâlcea, o fostă albie de râu, la vreo douăzeci de mile spre sud-est de Jefferson. Cuibărită printre dealuri, departe şi izolată, bine delimitată, cu toate că n-avea hotare, călare pe două comitate, dar fără să depindă de vreunul, începuse prin a fi o concesiune, leagănul unei imense plantaţii de dinaintea Războiului Civil, şi ruinele ei – zidurile golaşe ale unei clădiri enorme, cu grajdurile şi locuinţele sclavilor năruite, cu grădinile, terasele de cărămidă şi aleile năpădite de bălării – se mai numeau şi astăzi Conacul Franţuzului, cu toate că delimitarea lui iniţială nu mai exista decât în nişte vechi registre gălbejite din grefa tribunalului din Jefferson, şi chiar şi unele ogoare, pe vremuri fertile, de mult se întorseseră la starea de junglă virgină de bambuşi şi chiparoşi, aşa cum fuseseră înainte de a fi desţelenite de către primul lor proprietar.

Se poate foarte bine să fi fost un străin, deşi nu neapărat francez, căci, pentru cei care-au venit după el şi au şters aproape cu desăvârşire orice urmă a trecerii lui pe-acele meleaguri, orice om a cărui vorbă avea un iz străin sau a cărui înfăţişare sau chiar numai ocupaţie păreau întru câtva ciudate ar fi fost un francez, indiferent de naţionalitatea pe care spunea el că o are, întocmai cum contemporanii săi orăşeni (dacă s-ar fi hotărât să se aşeze, să zicem, la Jefferson) i-ar fi spus olandez. Dar acum nu mai ştia nimeni ce fusese în realitate, nici chiar Will Varner, care avea şaizeci de ani şi stăpânea o bună parte din concesiunea iniţială, precum şi locul cu acel conac în ruină. Pentru că străinul, Franţuzul, dispăruse, cu tot neamul, cu sclavii şi cu bogăţia lui. Pământurile întinse, visul lui, erau acum parcelate în loturi mici, amărâte, ipotecate, pe care se certau directorii de bancă din Jefferson înainte de a le

revinde lui Will Varner, şi tot ce mai rămăsese de pe urma vechiului domeniu era albia râului, pe care sclavii lui o îndiguiseră pe aproape zece mile, ca să-i ferească ogoarele de inundaţii, şi scheletul acelei case enorme, pe care moştenitorii sau urmaşii lui o dărâmaseră cu ţârâita – grinzile şi balustradele de nuc ale scării, parchetele de stejar care cu cincizeci de ani mai târziu ar fi ajuns aproape de nepreţuit, chiar şi lambriurile de pe pereţi fuseseră de treizeci de ani puse pe foc. Până şi numele Franţuzului fusese uitat, din mândria lui rămăsese doar o legendă despre pământul pe care-l smulsese junglei şi-l domesticise, şi denumirea folosită acum părea un fel de monument pe care cei care veneau, în căruţe hodorogite sau călare pe catâri, sau chiar pe jos, cu puşti cu cremene şi cu câini, şi cu copii, şi cu alambicuri de făcut whisky în casă, şi cu psaltiri protestante, nu erau în stare nici măcar să-l citească, necum să-l pronunţe, denumire care acum nu mai avea absolut nimic de-a face cu omul de pe vremuri – visul şi mândria lui erau praf şi pulbere, ca şi ţărâna uitată a oaselor lui anonime, şi din legendă nu mai rămăsese decât povestea banilor ce vor fi fost îngropaţi în vreun loc undeva, când Grant invadase ţinutul în drumul său spre Vicksburg.

Oamenii care l-au moştenit veniseră dinspre nord-est, peste munţii din Tennessee, în etape marcate de naşterea şi creşterea unei generaţii de copii. Veniseră de pe malul Atlanticului, iar înainte de asta din Anglia şi de prin Scoţia şi Ţara Galilor, aşa cum dovedesc unele din numele lor: Turpin, Haley şi Whittington, McCallum şi Murray, Leonard şi Littlejohn şi alte nume, precum Riddup şi Armstid, şi Doshey, care puteau foarte bine să nu fi venit de nicăieri, pentru că, fără îndoială, nimeni nu şi-ar fi ales vreunul de bunăvoie. N-aduseseră cu ei sclavi, nici scrinuri Phyfe sau Chippendale; de fapt, ceea ce aduceau cei mai mulţi dintre ei le puteau purta (şi chiar le purtau) în mână. Îşi alegeau o bucată de pământ şi ridicau o baracă având una sau două odăi, pe care nu le spoiau niciodată, se căsătoreau între ei, făceau copii şi adăugau alte odăi, una câte una, la barăcile

iniţiale şi nici pe ele nu le spoiau, şi asta era tot. Urmaşii lor cultivau şi ei bumbac pe pământurile din fundul văii şi porumb pe coastele colinelor, şi prin hârtoape ascunse între dealuri făceau whisky din porumb şi vindeau ce le rămânea nebăut. Veniseră prin ţinut funcţionari federali, dar dispăruseră. Mai târziu, se putea întâmpla să dai peste câte un copil sau vreun bătrân, sau vreo bătrână care să poarte un obiect de îmbrăcăminte – o pălărie de pâslă, o haină de stofă, o pereche de ghete de oraş – sau chiar să aibă un pistol aparţinând dispărutului. Funcţionarii locali nu-i supărau decât în toiul alegerilor. Îşi aveau bisericile şi şcolile lor, pe care le ţineau pe propria cheltuială, se căsătoreau şi comiteau între ei, rar, adultere şi, mai frecvent, omucideri şi deveneau ei înşişi propriile tribunale, şi judecători, şi călăi. Erau protestanţi şi democraţi, şi prolifici, şi în tot ţinutul nici un singur negru nu era proprietar de pământ. Negrii străini refuzau categoric să se aventureze pe-acolo după ce se lăsa întunericul.

Will Varner, proprietarul de astăzi al fostei moşii a Franţuzului, era personajul principal al ţinutului. Era şi cel mai mare proprietar de pământ şi inspector de district într-unul din comitate şi judecător în celălalt, iar membru în comisia electorală era în amândouă, aşa că, dacă nu făcea şi desfăcea el legea, în orice caz era consilierul juridic al populaţiei unei întregi regiuni, care ar fi repudiat termenul de circumscripţie electorală dac-ar fi ajuns vreodată să afle de existenţa lui şi care venea la el nu cu atitudinea omului întrebând: „Ce să fac?”, ci „Ce crezi c-ai vrea să fac dac-ai fi în stare să mă sileşti?” Era fermier, cămătar, veterinar; judecătorul Benbow de la Jefferson spunea odată despre el că nu mai pomenise om cu un fel de a fi atât de blând, care să lase sânge unui catâr şi să umple o urnă cu buletine de vot false. Era proprietar pe cea mai mare parte din pământurile bune din ţinut, iar pe multe dintre celelalte avea ipoteci. Era proprietarul prăvăliei şi al maşinii de egrenat bumbac, şi al morii de porumb şi de grâu, şi al potcovăriei din sat şi, ca să nu spunem vorbă mare, în ţinut se socotea

că n-are noroc omul de prin apropiere care încerca să cumpere ceva sau să-şi egreneze bumbacul, sau să-şi macine grânele, sau să-şi potcovească vitele în altă parte. Era uscat ca o prăjină şi aproape tot atât de lung, cu părul şi mustaţa roşii dând să încărunţească şi cu ochii mici, duri, scânteietori, de un albastru inocent; arăta a director de şcoală duminicală metodistă, care în zilele de lucru e conductor de tren sau invers şi care parc-ar fi fost el stăpânul bisericii sau al căilor ferate, sau poate, al amândurora. Era viclean, ascuns şi jovial, rabelaisian în spirit şi foarte probabil încă bun la pat (îi făcuse neveste-sii şaisprezece copii, dar în casă rămăseseră numai doi, ceilalţi fiind risipiţi, căsătoriţi sau morţi, de la El Paso până la hotarul Alabamei), după cum arăta prospeţimea părului său, care chiar la şaizeci de ani era mai mult roşu decât cărunt. Era şi activ, şi leneş în acelaşi timp: nu făcea nimic (toate treburile familiei le conducea fiul său) şi cu asta îşi trecea tot timpul, plecat de-acasă încă înainte ca fiu-său să fi coborât şi să-şi fi luat gustarea de dimineaţă, nimeni nu ştia unde, doar că se puteau aştepta să-l vadă oricând călare pe bătrânul său cal alb şi gras, oriunde până la zece mile depărtare în jur; şi primăvara, şi vara, şi la începutul toamnei, cel puţin o dată pe lună, bătrânul cal alb stătea legat de un stâlp de gard de alături, iar pe el cineva care trecea îl putea zări şezând pe peluza cotropită de bălării a Conacului Franţuzului, într-un fel de fotoliu înjghebat în casă. Fierarul făcuse fotoliul anume pentru el: tăiase în jumătate, drept la mijloc, un butoi de făină gol şi-i netezise marginile, şi-i bătuse în cuie un fel de pernă, iar Varner, cu spatele la splendoarea nobiliară părăginită, şedea mestecând tutun sau fumându-şi pipa de cocean de păpuşoi, zvârlind din când în când câte-o vorbă unui trecător, destul de jovială, dar nu chiar cât să-nsemne o poftire la a-i ţine companie. Toată lumea (cea care-l vedea şezând şi cea căreia i se povestea) credea că stă acolo în solitudine, cugetând cum să facă să mai scoată în vânzare o ipotecă, pentru că adevăratul motiv nu-l spusese decât unui comis-

voiajor, un vânzător de maşini de cusut pe nume Ratliff – un om care n-avea nici pe jumătate vârsta lui: „Îmi place să stau aici. Încerc să-mi dau seama cum trebuie să se fi simţit smintitu' care-a avut nevoie de toate astea" – şi continua fără să facă nicio mişcare, nici măcar un semn din cap către grămada de cărămidă veche şi ţesătura de alei, deasupra cărora trona ruina cu multe coloane din spatele lui – „numai ca să mănânce şi să doarmă-n ele". Apoi adăuga – fără a-i mai da lui Ratliff alte amănunte, de care să se fi putut ajuta să descopere adevărul: „O bucată de vreme aveam impresia c-am să mă descotorosesc de ea, să curăţ locul. Dar, Doamne, oamenii au ajuns atât de puturoşi, că nu vor nici măcar să pună scara să urce să ia scândurile care-au mai rămas. Îţi fac impresia că mai curând s-ar duce în pădure să taie un copac, decât să urce mai sus de vârful nasului pentru o grămadă de surcele de brad. Dar, la urma urmei, e mai bine s-o păstrez, aşa câtă a mai rămas, dacă nu de alta, măcar să-mi amintească de unica mea greşeală. E singurul lucru cumpărat vreodată în viaţa mea pe care să nu-l fi putut vinde cuiva".

Fiul său, Jody, era un bărbat la vreo treizeci de ani, voinic, cam gras, cu un pic de guşă, care nu numai că nu era însurat, dar, aşa cum despre unii oameni se spune că exală sfinţenie sau spiritualitate, din el emana un miros de burlăcie invincibilă şi inviolabilă. Era un bărbat corpolent, promiţând să facă în zece-doisprezece ani o burtă respectabilă, cu toate că deocamdată putea pretinde că are oarecum silueta şi degajarea unui tip galant. Iarnă şi vară, duminicile şi zilele lucrătoare (doar în anotimpul cald renunţa la palton) purta sub un costum de postav negru, bun, o cămaşă scrobită, fără guler, prinsă la gât cu un buton mare de aur. Îmbrăcase costumul în ziua în care-l primise de la croitorul din Jefferson şi-l purta întruna zi de zi, pe orice vreme, până când îl vindea unuia dintre servitorii negri ai familiei, aşa că aproape în orice seară de duminică puteai întâlni – şi-l recunoşteai imediat – un costum vechi sau parte dintr-un costum vechi de-ale lui, plimbându-se pe străzile

estivale, şi îl înlocuia cu unul nou. În contrast cu salopetele identice ale oamenilor între care trăia, avea un aer dacă nu chiar funebru, în orice caz ceremonios – asta din cauza caracterului său de burlac incurabil –, aşa că, privindu-l, îl vedeai, dincolo de înfăţişarea lui de fiinţă molâie şi opacă, pe eternul cavaler de onoare, peren şi nemuritor, apoteoza masculului incomparabil, întocmai cum prin ţesutul hidropic al unui centru înaintaş din 1909 întrevedeai fantoma zveltă şi vânjoasă a celui care pe vremuri jucase fotbal. Era al nouălea din cei şaisprezece copii ai părinţilor săi. Deşi cu numele prăvălia era încă a tatălui său, el o conducea acum, dar ocupându-se mai mult cu scoaterea la vânzare a ipotecilor, cu maşina de egrenat bumbacul şi cu supravegherea fermelor împrăştiate peste tot, pe care tatăl său, la început singur şi mai târziu în tovărăşie cu el, le cumpărase în decursul ultimilor patruzeci de ani.

Într-o după-amiază era în prăvălie, tăind frâie dintr-un colac de frânghie nouă şi făcându-le la capete câte un nod frumos marinăresc, agăţându-le apoi în nişte cuie bătute-n perete, când, la un zgomot în spatele său, se-ntoarse şi văzu profilat în pragul uşii deschise un bărbat mai curând mărunt, purtând o pălărie largă şi o redingotă care-i era cam mare, înfipt cam ciudat pe picioare, ţeapăn.

— Eşti Varner? făcu omul cu un glas care nu era atât dezagreabil – adică nu voia să fie dezagreabil – cât parcă ruginit, nefolosit prea des.

— Sunt unul dintre Varneri, zise Jody cu vocea sa plăcută şi blândă, şi dură în acelaşi timp. Cu ce-ţi pot fi de folos?

— Mă cheamă Snopes. Am auzit c-ai o fermă de închiriat.

— Da? făcu Varner, întorcându-se în aşa fel, încât să vadă în lumină faţa celuilalt. Şi de unde-ai aflat?

Ferma intrase în proprietatea lor, a lui şi a tatălui său, de mai puţin de o săptămână, prin scoatere la licitaţie, şi omul era cu totul străin. Nici măcar după nume nu-l cunoştea.

Celălalt nu răspunse. Acum Varner putea să-i vadă faţa – ochi de un cenuşiu opac şi rece sub nişte sprâncene ţepoase, cărunte, irascibile şi o barbă scurtă, zbârlită, de un cenuşiu

metalic, deasă şi încâlcită ca o blană de oaie.

— Pe unde-ai mai ţinut pământ în arendă? întrebă Varner.

— În apus.

Nu vorbise retezat. Doar că rostise cuvintele hotărât şi fără nicio nuanţare, ca şi cum ar fi închis o uşă în urma sa.

— Adică în Texas?

— Nu.

— Înţeleg. Spre apus de-aici. Câţi sunteţi în familie?

— Şase.

Nu fusese propriu-zis o pauză perceptibilă şi nici vreo pripeală în rostirea cuvântului următor. Dar ceva fusese. Varner îşi dăduse seama încă înainte ca vocea lipsită de vlagă să pară a lua în seamă inconsecvenţa:

— Un băiat şi două fete. Nevasta şi cumnata.

— Fac numai cinci.

— Şi cu mine, zise vocea fără viaţă.

— Un bărbat, de obicei, nu se socoteşte printre muncitorii de la câmp, zise Varner. Câţi, cinci sau şapte?

— Pot scoate la lucru şase oameni.

Vocea lui Varner nu se schimbase, tot plăcută era şi tot dură.

— Nu-s încă hotărât să arendez anu' ăsta. E-aproape întâi mai. Mă gândesc să-l lucrez singur, să iau oameni cu ziua. Dacă m-oi hotărî cumva să-l mai lucrez anul ăsta.

— Lucrez şi-aşa, zise celălalt.

Varner îl privi:

— Cam nerăbdător să te vezi aşezat, nu?

Celălalt nu răspunse. Varner nu-şi dădea seama dacă omul îl privea sau nu.

— Ce arendă te-ai gândit să plăteşti?

— Cât ceri?

— În dijmă, a treia şi-a patra parte, răspunse Varner. Tot ce ai nevoie cumperi de-aici din prăvălie. În cont.

— Pricep. Unu-douăzeci dolarul.

— Exact, făcu Varner afabil.

Acum nu-şi putea da seama dacă omul privea la ceva sau nu.

— O iau, spuse el.

În picioare pe galeria prăvăliei, dominându-i pe cei şase-şapte oameni care şedeau jos sau ghemuiţi prin jur, jupuind cu briceagul nuieluşe, Varner îşi privea vizitatorul cum traversa galeria târându-şi un picior, fără să se uite nici în stânga, nici în dreapta, şi cobora; dintre toate animalele înhămate sau înşeuate, legate sub galerie, se opri lângă un catâr prăpădit, neînşeuat, c-un frâu vechi de animal de plug şi cu dârlogi de frânghie, îl duse la trepte şi-l încălecă stângaci şi ţeapăn, pornind tot fără să fi aruncat vreo privire într-o parte sau alta.

— Dacă te-ai lua după călcătură, ai zice c-are o sută de kile, făcu unul dintre ei. Cine-i ăsta, Jody?

Varner plescăi cu zgomot şi scuipă în drum:

— Snopes cică-l cheamă.

— Snopes? făcu altul. Aha, ştiu. Vasăzică, ăsta-i.

Nu numai Varner, ci şi toţi ceilalţi priveau acum la cel care vorbise – un bărbat sfrijit, într-o salopetă lucind de curăţenie, dar decolorată şi cârpită, proaspăt bărbierit, cu o faţă blândă, aproape tristă, până să desluşeşti că în realitate avea două expresii absolut diferite – una trecătoare, statică, de pace, de calm, acoperind o alta constantă, de certă frământare, chiar dacă timidă, şi o gură plină de sensibilitate, de prospeţime şi strălucire tinerească, şi deodată îţi dădeai seama că asta putea foarte bine să fie urmarea unei abstinenţe de-o viaţă-ntreagă de la tutun – faţă caracteristică de protagonist, de prototip al bărbatului care se-nsoară tânăr, are numai fete şi nu-i nici el altceva decât fata cea mare a neveste-sii. Îl chema Tull.

— Ăsta-i tipu’ care-a iernat cu familia într-o magazie veche de ţinut bumbac de-a lui Ike Mecaslin. E ăla care-a fost amestecat în chestia cu focu’ de la şura unuia Harris, de dincolo, din comitatul Grenier, acu’ doi ani.

— A? făcu Varner. Asta ce mai e? Ce foc, la care şură?

— N-am zis că el a fost ăla care-a dat foc, făcu Tull. Am zis c-a fost şi el amestecat într-un fel în chestia aia, dacă vrei.

— Cât de-amestecat?

— Harris a pus să-l aresteze chiar în tribunal.

— Aha, pricep. N-a făcut-o cu mâna lui. A pus pe altul.

— Nu s-a dovedit, zise Tull. În orice caz, dacă Harris a găsit cumva ceva, vreo dovadă după aia, a fost prea târziu. Se cărase din partea locului. Pe urmă a apărut la Mecaslin anul trecut în septembrie. A lucrat cu ziua, şi el, şi familia, la cules la Mecaslin şi acesta i-a lăsat să rămână peste iarnă într-o magazie nefolosită. Asta-i tot ce ştiu. Nu umblu cu palavre.

— Nici eu, zise Varner. Nu-i place nimănui să-i iasă vorbă că scorneşte pe seama altora.

Stătea în picioare, parcă deasupra lor, cu faţa lată, blajină, de om cumsecade, cu haine vechi, solemne, negru şi alb – cămaşa scrobită murdară şi pantalonii necălcaţi, boţiţi, cu pungi la genunchi –, îmbrăcăminte arătând şi ceremonioasă, şi neglijentă în acelaşi timp. Deodată plescăi scurt şi zgomotos.

— Da-da-da-da, făcu el. Dă foc la şure. Da-da-da-da.

În seara aceea la cină îi spuse totul tatălui său. În afară de clădirea bizară, jumătate din bârne, jumătate din scânduri, căreia i se zicea Hotel Littlejohn, singura casă din tot ţinutul cu mai mult de un etaj era a lui Will Varner. Aveau şi o bucătăreasă, nu numai singura servitoare neagră, ci şi singura servitoare de orice fel din tot districtul. Era la ei de ani de zile, dar doamna Varner tot mai spunea şi, pesemne, chiar credea că nesupravegheată nu era în stare nici măcar să pună apă la fiert. I-a spus atunci seara, în timp ce maică-sa – o femeie rotofeie, veselă şi agitată, care născuse şaisprezece copii, şi pe cinci apucase să-i şi îngroape, şi care mai câştiga încă premii pentru compoturi şi conserve de legume la târgul anual al ţinutului – umbla de colo până colo între sufragerie şi bucătărie, iar sora lui – o fată grăsună şi moale, cu sânii formaţi la treisprezece ani, cu ochii înceţoşaţi ca nişte struguri de seră şi o gură cărnoasă, umedă, veşnic întredeschisă – şedea la locul ei obişnuit, într-un fel de toropeală morocănoasă de femelă tânără cu trup pârguit şi părea să n-aibă nevoie să facă măcar un efort ca

să n-asculte.

— Ai şi făcut contractul? întrebă Will Varner.

— N-aveam deloc de gând, pân'ce nu mi-a spus Vernon Tull ce mi-a spus. Acum cred că mâine am să fac hârtia, să mă duc cu ea să-l pun să semneze.

— Atunci ai să-i poţi arăta şi casa căreia să-i dea foc. Sau ai de gând să-l laşi pe el s-aleagă?

— D'apăi, făcu Jody. O să discut şi asta. Apoi zise – şi acum din glasul său dispăruse orice urmă de neseriozitate, tot ce fusese fandare şi paradă de umor sprinten, năbădăios, terţe, cvarte şi prime: Ce mai am de făcut e să aflu sigur cum a fost chestia cu şura. Şi-atunci o să-mi fie totuna dacă el i-a dat foc sau altu'. Tot ce-o să fie nevoie e ca la vremea culesului să afle aşa-deodată că eu cred că el i-a dat. Ascultă, să zicem aşa!

Şi cu o concentrare aprigă pe faţă se plecă înainte, peste masă, burta protuberantă umflându-i-se de apăsare. Mama era în vervă, trecuse în bucătărie, de unde-i puteai auzi vorba nepotolită ocărând voioasă bucătăreasa negresă. Fiica nu asculta deloc.

— Vasăzică, nişte pământ de pe care omu', proprietaru', nu se gândea să mai scoată nimic în această perioadă a anului. Şi vine-un om să-l ia în arendă, la parte, unu' de-i arsese şura pe pământu' pe care-l avusese în arendă înainte. N-are a face dacă-i dăduse foc el sau nu, cu toate c-ar fi mai simplu dac-aş putea fi sigur c-a făcut-o el. Important e c-a ars cât a stat el acolo şi că dovezile erau de aşa natură, încât a crezut că-i mai sănătos s-o şteargă. Şi pe urmă vine şi ia cu arendă pământu' ăsta al nostru, de socotiserăm că nu mai facem nimic cu el anu' ăsta şi noi îi dăm de toate cinstit, frumos, de la noi din prăvălie, pe datorie. Şi omu'-şi strânge recolta, şi proprietaru' o vinde fără probleme şi stă cu banii gheaţă, şi tipu' vine să-şi ia partea, şi proprietaru' zice: „Ce-i cu chestia aia cu şura şi cu tine, de care se tot vorbeşte?" Atâta tot. „Ce-i cu chestia cu şura şi cu tine?"

Se priveau în ochi unul pe altul – ochii tulburi şi puţin holbaţi – şi cei albaştri, mici şi duri.

— Ce-o să zică? Ce poa’ să zică decât: *„All right.* Ce-ai de gând să faci?”

— Ai să pierzi banii pe ce luase pe datorie.

— D-apăi. Asta, n-ai ce-i face. Da' la urma urmei, pe omu’ care-ţi pune recolta şi ţi-o şi strânge pe gratis îţi dă mâna să-l ţii pe mâncare tot timpu' ăsta. Stai! făcu el. Să fie-al dracului, nu-i nevoie nici de-atât! Ştii ce-am să fac? Am să-i pun în prag două şindrile putrezite şi-un chibrit deasupra, a doua zi de dimineaţă după ce-o termina cu seceratu’, şi-o să priceapă că s-a isprăvit cu el, că nu mai are altceva de făcut decât să se care. Asta o să-nsemne două luni mai puţin de dat pe datorie şi tot ce-o să ne mai coste o să fie un om să strângă recolta.

Stăteau uitându-se ţintă unul la altul, nemişcaţi. Pentru unul din ei treaba era ca şi făcută, lichidată, o vedea cu ochii; când vorbea, vorbea de parcă ar fi peste şase luni:

— O s-o şteargă, n-o să aibă-ncotro. N-are cum se opune! Nu-ndrăzneşte!

— Hm, făcu Will.

Din buzunarul vestei descheiate scoase o lulea de cocean de porumb pătată toată şi începu s-o umple:

— Mai bine nu te-ai încurca cu de-alde ăştia.

— Da, de ce? se miră Jody.

Luă o scobitoare din vasul de porţelan de pe masă şi se rezemă la loc în scaun:

— Să dai foc la şure nu-i treabă de om cumsecade. Şi unu’ cu obiceiuri de-astea n-are decât să le tragă ponosul.

În dimineaţa următoare nu s-a dus, şi nici în cealaltă. Dar a treia zi, devreme după-masă, după ce-şi legase murgul de călărie la unul din stâlpii galeriei, şedea la biroul lui american cu rulou, în fundul prăvăliei, cu capul între umeri, cu pălăria neagră dată pe ceafă, cu una din mâinile lui mari şi păroase, grea ca o halcă de carne, nemişcată pe foaia de hârtie şi cu condeiul în cealaltă, trudind cuvintele contractului cu scrisul său greoi, lătăreţ, aşternut fără grabă. Un ceas mai târziu şi la cinci mile de sat, cu contractul pătat de cerneală frumos împăturit şi vârât în

buzunar, stătea călare lângă o căruţă oprită în drum, o căruţă prăpădită şi neîngrijită, plină încă de noroi uscat din iarna trecută, trasă de o pereche de ponei cu păr lung, cu aer sălbatic şi vioi, ca nişte capre de munte şi aproape tot atât de mici. La spatele căruţei era legată o ladă de tablă de mărimea şi de forma unui coteţ de căţel şi vopsită să semene cu o casă, şi la fiecare fereastră pictată era un cap de femeie tot pictat, aplecat peste o maşină de cusut pictată şi ea, iar Varner călare se zgâia uluit, indignat şi consternat la cel din căruţă, care tocmai îi spusese amabil:

— Hei, Jody, aud c-aveţi un arendaş nou!

— Ei, drăcia-dracului! strigă Varner. Vrei să spui c-a mai dat foc la o şură? Chiar după ce l-au prins, a dat foc la o alta?

— Stai, făcu omul din căruţă. Nu ştiu dac-aş merge pân-acolo încât să spun că el a dat foc vreuneia. Aş spune mai curând că amândouă au luat foc în timp ce el avea, mai mult sau mai puţin, de-a face cu ele. S-ar zice că umblă focul după el cum umblă câinii după unii oameni.

Vorbea cu o voce agreabilă, leneşă, monotonă şi nu-ţi puteai da seama imediat ce-avea mai mult în ea, zeflemea sau umor. Era Ratliff, vânzătorul de maşini de cusut. Locuia la Jefferson şi, cu perechea lui de căluţi voinici şi cu coteţul pictat în care se afla o maşină de cusut adevărată, cu tot ce trebuie, colinda patru comitate aproape în întregime. Azi aici şi mâine peste două comitate, puteai să-i vezi căruţa murdară şi hodorogită şi cei doi căluţi voinici total nepotriviţi unul cu celălalt, traşi şi legaţi cât mai aproape la umbră, iar chipul blând, prietenos, săritor al lui Ratliff în cămaşa lui albastră curată, fără cravată, în mijlocul unui grup de bărbaţi şezând pe vine lângă vreo prăvălie, la o răspântie de drumuri sau – tot pe vine şi tot având aerul că el e cel care vorbeşte cel mai mult, deşi în realitate asculta mult mai mult decât ar fi crezut cineva, dar de-abia mai târziu îşi dădeau seama – printre femei, în mijlocul frânghiilor pline de rufe întinse şi al albiilor şi lighenelor înnegrite de fum, la vreun izvor sau o fântână, sau tronând

solemn într-un scaun de vergele pe pridvorul vreunei barăci, agreabil, afabil, curtenitor, glumeţ şi impenetrabil. Nu ştiu dacă vindea trei maşini pe an – restul timpului mijlocea vânzări de pământ şi vite, şi unelte agricole de ocazie, şi instrumente muzicale sau orice altceva de care proprietarii n-aveau cine ştie ce nevoie –, ducea din casă-n casă noutăţi de prin cele patru comitate cu ubicuitatea unui ziar, povestea tuturor amănunte despre nunţi şi înmormântări, despre felul cum se pun murături şi se fac conserve şi compoturi, totul cu regularitatea unui serviciu poştal. Nu uita niciodată numele cuiva şi cunoştea pe oricine, om, catâr sau câine, la cincizeci de mile în jur.

— Zic doar că se ţinea în urma lui după căruţă, când Snopes a tras în faţa casei pe care i-o dăduse De Spain, cu mobile aruncate claie peste grămadă-n căruţă, ca şi atunci când trăsese la casa în care locuiseră la Harris sau unde-o fi fost, şi-a zis: „Intraţi colo!”, şi maşina de gătit, şi paturile, şi scaunele, au început să se dea jos din căruţă singure şi să intre, nepăsătoare, dar totodată cumsecade, deprinse cum erau să se mute fără cine ştie ce ajutor. Era Ab, era şi matahala aia – Flem parcă-i zice – şi mai era încă unu’, unu' mărunţel; pe câte mi-aduc aminte, l-am mai zărit eu odată pe undeva. Nu era cu ei. Cel puţin acum nu-i.

Se prea poate să fi uitat să-i spună când să iasă din şură – şedea pe capra căruţei şi necioplitele alea două de fete şedeau pe câte un scaun în mijlocul căruţei, şi madam Snopes cu soră-sa, văduva, şedeau pe lucruri în spatele căruţei la un loc cu toată mobila, ca şi cum nimeni nu s-ar fi sinchisit dacă veneau şi ele sau nu. Iar căruţa se opreşte în faţa casei şi Ab se uită la ea şi zice: „După cum arată, nu e bună nici pentru porci”.

Varner, călare, privi în jos la Ratliff cu ochii ieşiţi din orbite şi amuţit de oroare.

— *All right*, făcu mai departe Ratliff. Îndată ce se opri căruţa, madam Snopes şi văduva se dădură jos şi începură să descarce. Ăle două fete nu se clintiseră încă, şedeau în ăle două scaune în rochii de duminică, mestecând chewing-gum,

până ce Ab se întoarse la ele şi le luă la înjurături, şi le repezi spre madam Snopes şi spre văduvă, care-şi rupeau şalele cu maşina de gătit. Le gonise jos ca pe-o pereche de iepe puţin cam prea scumpe ca să dai zdravăn cu ciomagul în ele, şi pe urmă el şi cu Flem rămaseră locului privind cum ăle două fete voinice apucaseră una o mătură tocită şi ailaltă un felinar şi încremeniseră cu ele-n mână, până ce Ab se plecă în afară şi-o cârpi cu capătul hăţurilor peste fund pe cea care-i venea mai aproape. „Pune mâna şi-ajută mă-tii la maşina aia de gătit!” răcni. Apoi el şi cu Flem se dădură jos din căruţă şi se duseră să vorbească cu De Spain.

— La şură? strigă Varner. Vrei să spui că s-au dus de-a dreptu’ la...

— Nu, nu. Aia a fost mai târziu. Chestia cu şura vine mai târziu. După cât se pare, ei nici nu ştiau unde e. Şura a ars exact atunci când a trebuit; ce-i al lui e-al lui, trebuie s-o recunoşti. Asta de-acum era o simplă vizită, din pură prietenie, pentru că Snopes ştia unde era pământul şi că tot ce-avea de făcut era să-l brăzdeze niţel pentru că era mijlocul lui mai. Exact ca şi-acum, adăugă el cu un ton mieros, perfect inocent. Da' pe de altă parte aud că el totdeauna arendează mai târziu decât restul lumii.

Nu râdea însă. Faţa lui şireată şi brună avea acelaşi aer suav şi egal dintotdeauna, ochii şireţi şi impenetrabili.

— Ei, şi-atunci? izbucni Varner violent. Dacă dă foc aşa cum zici, ar însemna să stau fără grijă pân’ la Crăciun. Zi mai departe! Ce face el până pune mâna pe chibrit? Poate c-aşa să-l prind, să îmi dau eu seama mai din timp.

— *All right*, zise Ratliff. Au apucat-o pe drum, lăsându-le pe madam Snopes şi pe văduvă să se deşele cu maşina de gătit şi pe ăle două fete ţinând una o capcană de şoareci din sârmă şi una un ţucal, şi-au pornit să dea de maiorul De Spain, luând-o apoi pe aleea care trece pe lângă mormanul de bălegar proaspăt de cal şi negrul zice că înadins Ab a călcat prin bălegar. Poate că negrul îi urmărise cu privirea de la fereastra din faţă. Cum-necum, Ab l-a cărat până sub portalul din faţă şi a bătut în uşă, iar când negrul i-a zis să se

şteargă pe picioare, Ab a trecut pe lângă el şi negrul zice că s-a şters pe picioare de cât bălegar mai rămăsese de-abia pe covorul de aproape o sută de dolari şi s-a oprit acolo, strigând: „Hei, hei, De Spain!” până când a venit madam De Spain şi s-a uitat la covor, şi s-a uitat la Ab, şi i-a spus să iasă afară. Şi-apoi De Spain a venit acasă la vremea prânzului şi pesemne că madam De Spain i-o fi spus ceva, pentru că aşa cam pe la mijlocul după-amiezei s-a dus călare până la casa lui Ab cu un negru după el ţinând covorul făcut sul pe-un catâr şi Ab şedea pe un scaun rezemat în tocul uşii şi De Spain a strigat: „De ce dracu’ nu te-ai dus la câmp?” şi Ab i-a răspuns fără să se scoale şi fără să se mişte: „Cred c-am să-ncep mâine. Eu niciodată nu m-apuc să lucrez în ziua în care mă mut”, da’ degeaba-i vorbise, că tot la nimic n-a ajuns; eu cred că madam De Spain îi povestise totul de-a fir a păr, pentru că el a mai rămas un timp călare, zicând: „Lua-te-ar dracu’ să te ia de Snopes, lua-te-ar dracu’ să te ia de Snopes!”, iar Ab şedea şi-i zicea: „Eu dacă ţineam atâta la un covor ca ăsta nu cred că l-aş fi lăsat într-un loc în care să calce oamenii pe el”.

Şi Ratliff tot nu râdea. Şedea în căruţă comod, tihnit, cu ochii şireţi pătrunzători şi faţa smeadă, blândă, proaspăt bărbierit şi spălat, în cămaşa-i decolorată sclipind de curăţenie, cu vocea agreabilă şi tărăgănată, şi glumeaţă, în timp ce Varner cu obrazul buhăit, congestionat privea în jos la el.

— Şi-aşa, după o vreme, Ab întoarse capul şi strigă înăuntru în casă, şi ieşi una din fetele alea voinice, şi Ab zise: „Ia covoru’ ăla şi spală-l!” Şi-aşa, a doua zi dimineaţă negrul găsi covorul făcut sul, aruncat pe galerie la uşa din faţă, şi-acum mai erau şi alte urme de paşi pe galerie, numai că de data asta erau doar de noroi şi se zice că atunci când madam De Spain a desfăşurat covorul, De Spain a fost mai nervos decât prima oară – negrul zice că arăta de parcă l-ar fi spălat cu cărămidă, nu cu săpun –, pentru că nici nu apucase să ia ceva în gură de dimineaţă, că şi ajunsese la casa lui Ab, afară, pe locul unde Ab şi cu Flem înhămau caii

să pornească la câmp; era călare pe iapă, turbat ca o viespe, înjurând ca la uşa cortului, nu neapărat pe Ab, ci aşa în vânt toate covoarele de toate felurile şi tot bălegarul de cal din lume, şi Ab care nu zicea nimic, strângea mai departe cataramele la hamuri şi curelele la chingi, până când, în cele din urmă, De Spain începu să urle că îl costă covorul o sută de dolari, că l-a adus din Franţa şi c-o să-i pună lui Ab în socoteală douăzeci de baniţe de porumb din recolta pe care Ab nici n-o semănase încă. Şi după aia, De Spain s-a-ntors acasă. Şi poate că în capul lui toată chestia asta nu mai avea mare importanţă. Poate că se gândea că, de vreme ce tot apucase să facă ceva pe chestia asta, madam De Spain o să-l mai slăbească niţel şi poate că până la vremea culesului o să şi uite de cele douăzeci de baniţe de porumb. Numai că lucrul ăsta nu-i convenea lui Ab. Aşa că a doua zi pe seară, dacă-mi aduc bine aminte, pe când maiorul, după ce-şi descălţase ghetele, se-ntinsese la el în curte într-un hamac făcut din doage de butoi, apare portărelul sucindu-se şi-nvârtindu-se şi-n cele din urmă De Spain reuşeşte să scoată de la el că Ab îl dăduse-n judecată...

— Ei, drăcia-dracului! făcu Varner. Ei, drăcia-dracului!

— Da, desigur, zise Ratliff. Cam aşa şi-a zis şi De Spain în sinea lui când, în cele din urmă, i-a intrat în cap cum stăteau lucrurile. Şi-aşa s-a făcut sâmbătă şi căruţa a tras în faţa prăvăliei, şi a coborât Ab cu pălăria şi haina lui de predicator, şi s-a dus bocănind cu piciorul lui şchiop până la masă, tocmai când unchiul Buck Mecaslin povestea cum colonelul John Sartoris a tras chiar el în Ab când a-ncercat în timpul războiului să-i fure armăsarul lui şarg de curse; iar judecătorul i-a zis: „Am cercetat plângerea dumitale, domnule Snopes, însă n-am putut găsi nicăieri nimic în lege despre covoare, ca să nu mai zic despre bălegar de cal. Dar am să-i dau curs pentru că douăzeci de baniţe-i prea mult; un om atât de ocupat ca dumneata pare că n-o să aibă timp nici măcar să facă douăzeci de baniţe de porumb. Aşa că am să te condamn să plăteşti numai zece baniţe pentru covorul ăla pe care l-ai distrus”.

— Şi-atunci a dat foc şurei, zise Varner. Măi, măi, măi...

— Parcă nu mi-ar veni să zic chiar aşa, făcu Ratliff, parcă nu mi-ar veni să zic chiar aşa. Aş zice numai că tot în noaptea aia a luat foc şi şura maiorului De Spain şi-a ars până la pământ. Numai că, nu ştiu cum s-a făcut, De Spain călare pe iapa lui a ajuns acolo cam în acelaşi timp, zicea cineva că l-a auzit trecând pe drum. Nu vreau să spun c-a ajuns la timp ca să stingă focul, dar la timp ca să dea peste altcineva, care nu avea ce căuta acolo, aşa că se simţi îndreptăţit să tragă în el, aşa călare pe iapă cum era; a tras trei-patru focuri spre ce-o fi fost sau cine-o fi fost, pân' ce musafirul nepoftit a fugit într-un şanţ, unde nu s-a mai putut lua cu iapa după el. Şi nici n-a putut spune cine era, pentru că orice animal poate şchiopăta dacă vrea şi orice om poate purta cămaşă albă, numai că, ajungând la Ab acasă (şi n-a putut dura mult, dacă ţii seama de tropotul pe care tipul zicea că l-a auzit pe drum), Ab şi Flem nu erau acolo, nu era nimeni acolo decât cele patru femei şi De Spain n-a avut timp să se uite pe sub paturi sau alte chestii de-astea, pentru că mai era o magazie plină de porumb, acoperită cu şiţă, chiar lângă şură. Aşa c-a alergat înapoi acasă; negrii lui aduseseră apă cu butoaiele şi muiau saci goi în apă, şi-i întindeau pe magazie, şi primul om de care-a dat cu ochii a fost Flem, cu cămaşa albă, stând şi privind cu mâinile în buzunar şi mestecând tutun. „'Nă seara, făcu Flem. Repede mai arde fânul ăsta." Şi De Spain, de pe cal, răcni la fel: „Unde-i tac'-tu? Unde-i..." Şi Flem de colo: „De n-o fi pe-aici pe undeva, s-o fi dus acasă. Am plecat deodată, el şi cu mine, când am văzut vâlvătaia". Şi De Spain ştia de unde plecaseră şi mai ştia şi de ce. Numai că tot aia era pentru că, aşa cum spuseseră, oriunde puteai găsi doi tipi, unul să şchioapăte şi unul să poarte cămaşă albă, şi pesemne că ce văzuse el pe unul aruncând în foc era un bidon de gaz atunci când a tras în ei primul foc. Şi a doua zi de dimineaţă tocmai îşi lua gustarea, cu sprâncenele zbârlite şi cu părul ciufulit, când intră negrul şi-i zise c-a venit un om care vrea să-l vadă şi se duse în birou, şi era Ab, gata îmbrăcat cu pălăria şi haina de

predicator şi căruţa gata încărcată şi ea, din nou, numai că Ab n-o adusese în faţa casei ca s-o vadă. „După cum s-arată, dumneata şi cu mine n-o să ne putem împăca, zise Ab, aşa că socotesc mai bine să nu mai încerc, să n-avem vreo neînţelegere sau ceva. Mă mut, acu' de dimineaţă." Şi De Spain face: „Da' cu contractu' cum rămâne?" Şi Ab zice: „L-am anulat", şi De Spain rămâne locului mormăind: „Anulat, anulat", şi pe urmă zice: „Aş anula eu înc-o sută ca ăsta şi şura pe deasupra dac-aş putea fi sigur că-n tine-am tras azi-noapte". Şi Ab face: „N-ai decât să mă dai în judecată şi-ai să afli. Se pare că judecătorii de p-aici au obiceiu' să dea dreptate reclamanţilor".

— Ei, drăcia-dracului! făcu Varner încet. Ei, drăcia-dracului!

— Şi-aşa, Ab i-a întors spatele şi-a plecat bocănind cu piciorul lui ţeapăn şi s-a dus...

— Şi-a dat foc casei închiriate...

— Nu, nu. Nu zic că nu s-o fi uitat cu oarecare părere de rău îndărăt la ea, când s-a suit în căruţă să plece, cum zicea şi omu' ăla. Da' n-a mai luat foc nimic altceva aşa, deodată. Adică nu atunci. Eu nu...

— Da, da, aşa-i, zise Varner. Mi-aduc aminte c-ai spus că-i mai rămăsese gaz de turnat pe foc atunci când De Spain a-nceput să tragă-n el. Măi, măi, măi!... exclamă cu ochii ieşiţi din orbite, aproape să-l lovească damblaua. Şi-acum, dintre toţi oamenii din ţinutul ăsta, tocmai pe el a trebuit să-l nimeresc ca să-nchei un contract de arendă.

Începu să râdă. Adică începu să facă: „Ha, ha, ha", din dinţi, din gât, nu mai de sus, nu din ochi. Apoi se opri:

— Ei, nu pot să rămân aici la nesfârşit, oricât ar fi de plăcut. Poate că mai ajung la timp să-l fac să-mi anuleze contractul pentru o magazie veche de bumbac.

— Sau poate măcar pe-o şură goală, strigă Ratliff după el.

O oră după aceea Varner era tot călare, pe calul din nou oprit, de data asta în faţa unei porţi sau, mai bine zis, a unei găuri într-un gard de sârmă lăbărţată şi ruginită. Poarta sau ce mai rămăsese din ea zăcea în lături, scoasă din ţâţâni, şi

printre golurile dintre scândurile putrezite năpădiseră buruienile şi iarba, ca printre coastele unui schelet aruncat. Călăreţul gâfâia, dar nu din pricina galopului. Dimpotrivă, de când se apropiase îndeajuns cât să fi văzut fum dac-ar fi fost fum de văzut, o lăsase din ce în ce mai încet. Cu toate astea, acum stătea călare în faţa găurii din gard, gâfâind puternic şi chiar transpirând niţel, privind la baraca aplecată-ntr-o parte şi cu peretele din spate căzut, aşezată pe-o bucată de loc ce nici n-ar fi putut avea copaci şi iarbă, şi care, din pricina intemperiilor, căpătase culoarea unui stup vechi; pe faţă i se întipărise expresia aceea de încordare a unui om care se apropie de un obuz neexplodat. „Ei, drăcia-dracului, făcu el iarăşi încet. Ei, drăcia-dracului. Îs trei zile de când a venit şi nici măcar poarta n-a pus-o la loc. Şi nu-ndrăznesc nici să-i pomenesc măcar. Nu-ndrăznesc nici măcar să mă fac că ştiu că e o poartă de pus la loc.”

Smuci sălbatic de frâu. „Mişcă! îi zise calului. Dac-ai să stai aici nemişcat atâta vreme, ai să iei foc şi tu.”

Poteca (nu era nici drum, nici cărare: doar două urme paralele de-abia vizibile, lăsate de roţi de căruţă, aproape şterse de iarba şi de buruienile din anul ăsta) ducea până la pridvorul şubrezit al casei complet goale şi aşezate fără trepte de-a dreptul pe pământ şi Varner se uită la casă cu o neîncredere intensă, de parcă s-ar fi apropiat de o capcană. Îşi pironise ochii cu atâta intensitate, încât amănuntele îi scăpau. Într-una din ferestrele fără cercevea văzu deodată o figură de om cu şapcă de pânză cenuşie pe cap şi cu falca de jos mestecând neîntrerupt şi ritmic, cu o ciudată mişcare laterală şi care dispăru imediat ce el strigă: *Hello!* Era gata să strige din nou, când zări în dosul casei silueta ţeapănă şi-l recunoscu pe Ab, deşi acum nu purta redingotă, meşterind nu-ştiu-ce la poarta dinspre câmp. Apucase s-audă vaietul trist şi ritmic pe care-l făcea roata ruginită a unei fântâni şi-acum auzea şi două voci, inexpresive şi tari, de femeie. După ce trecu pe după casă, văzu ce era – un eşafodaj îngust şi înalt ca o spânzurătoare crăcănată, şi lângă el două femei tinere şi voinice absolut nemişcate care chiar de la această

primă privire îţi sugerau acea imobilitate visătoare şi solitară a statuii (subliniată de faptul că amândouă păreau să vorbească deodată cuiva care le asculta – sau poate, pur şi simplu, mediului înconjurător – de la o distanţă considerabilă şi niciuna nu asculta absolut deloc ce spunea cealaltă), cu toate că una din ele ţinea frânghia cu braţele întinse cât se putea şi trupul încordat pentru a trage în jos – ca o figură într-o şaradă, o piesă sculptată reprezentând cine ştie ce efort fizic teribil, nedus până la capăt; o clipă după aceea roata îşi relua vaietul ruginit, dar din nou se opri aproape imediat, cum se opriră şi vocile când cea de a doua femeie dădu cu ochii de Varner, cea dintâi oprindu-se acum într-o poziţie inversă primei ei atitudini, cu braţele întinse pe frânghie în jos, amândouă fetele întorcându-se încet şi la unison, ca să-l privească trecând călare.

Traversă curtea goală în care erau risipite tot felul de gunoaie – cenuşă, cioburi de oale, cutii de tinichea – lăsate de ultimii chiriaşi. Mai erau două femei care lucrau lângă gard şi acum toţi trei îşi dăduseră seama de prezenţa lui, pentru că o văzu pe una din femei aruncând o privire în jur. Dar bărbatul – „afurisitul de asasin şontorog”, zicea în gând Varner în furia lui neputincioasă de om jignit – nu-şi ridicase privirea şi nici măcar nu se oprise din ce-o fi fost aia ce meşterea acolo, până ce Varner n-ajunse călare chiar în spatele lui. Cele două femei erau acum cu ochii aţintiţi spre el. Una purta o pălărie de soare veche şi decolorată, cealaltă – o pălărie informă, care probabil că fusese odată bărbătească, şi ţinea în mână o cutie de tinichea ruginită, plină pe jumătate cu nişte cuie îndoite şi ruginite.

— ’Nă-seara, făcu Varner, dându-şi seama prea târziu că aproape ţipa. ’Nă-seara, doamnelor!

Bărbatul se-ntoarse fără grabă, ţinând în mână o teslă – cu capul ruginit şi cu cleştele de scos cuie rupt, vârâtă într-o coadă de lemn de foc, nedat la rindea – şi Varner mai privi o dată în ochii impenetrabili de agată rece de sub sprâncenele stufoase zbârlite.

— Salut, răspunse Snopes.

— M-am gândit să trec p-aici să văd ce-ai de gând să faci, zise Varner tot prea tare, părând că nu poate altfel.

„Prea trebuie să mă gândesc la multe deodată, ca să mă pot supraveghea, îşi zise el şi deodată-ncepu să-i treacă prin cap: Ei, drăcia-dracului, ei, drăcia-dracului!", ca şi cum voia să-şi dovedească lui însuşi ce-ar putea păţi dacă şi-ar îngădui măcar o clipă de neatenţie.

— Cred c-am să rămân, zise celălalt. Casa nu-i bună nici pentru porci. Da' m-am socotit eu şi cred c-am să mă descurc.

— Dar ascultă! zise Varner.

Acum striga, nu-i mai păsa. Apoi nu mai strigă, pentru că nu mai avea ce spune, deşi prin capul lui gândurile goneau nebune: „Ei, drăcie, ei, drăcie, ei, drăcia-dracului! Nu-ndrăznesc să-i spun: «Cară-te de-aici!», şi nici n-am unde să-i spun să se ducă, să-i zic: «Du-te-acolo!» Nu-ndrăznesc nici măcar să pun să-l aresteze pentru c-a dat foc la o şură, de frică să nu-i dea foc şi la a mea". Celălalt o pornise-napoi spre gard, când Varner începu să vorbească. Acum se oprise, pe jumătate întors, privind în sus la Varner, fără prea multă amabilitate şi nici chiar cu răbdare, ci doar aşteptând.

— *All right*, făcu Varner. Să vedem cum aranjăm cu casa. Pentru că de-mpăcat, o să ne-mpăcăm noi destul de bine. O să ne-mpăcăm. Dacă se-ntâmplă să ai nevoie de ceva, vii la prăvălie, asta-i tot. Sau nu, nici măcar atât. Îmi trimiţi doar vorbă şi-am să vin eu, vin călare, cât oi putea de repede, înţelegi? Şi-acum, e cumva ceva care nu merge?

— Eu mă-mpac cu oricine, răspunse celălalt. M-am împăcat cu cinşpe-douăj' de proprietari pân-acum, de când m-am apucat să fac plugărie. Când nu mă-mpac cu unu', plec. Asta-i tot ce voiai să ştii?

„Tot, gândi Varner. Tot." Porni călare înapoi prin curte, pe maidanul sterp, plin de cenuşă, şi de tăciuni stinşi, şi de cărămizi afumate, pe care fuseseră aşezate cazane de fiert rufe şi de opărit porci. „Tare mi-aş dori să nu fi avut în viaţa mea nimic decât puţintelul pe care-l vreau acum", gândea el. Auzea din nou scârţâitul roţii puţului. De data asta nu mai

încetă la trecerea lui şi, cele două feţe lătăreţe, una nemişcată şi cealaltă trăgând de funie în sus şi-n jos, cu o regularitate de metronom în lamentarea nu tocmai muzicală a roţii, întorcându-se din nou încet spre el, ca şi cum ar fi fost prinse-n şuruburi una de alta şi sincronizate printr-o pârghie metalică în momentu-n care el trecea pe după casă şi apuca pe poteca aproape invizibilă, ce ducea la poarta prăbuşită, şi ştia că tot acolo, zăcând năpădită de buruieni, o va găsi şi când va trece data viitoare. Contractul pe care-l scrisese cu satisfacţia aceea calmă şi netulburată tot în buzunar era şi acum avea impresia că se întâmpla în alte vremi sau mai curând altcuiva, cu totul altcuiva. Tot nesemnat era. „Pot să pun o clauză de incendiu”, îşi zise. Dar nici măcar nu opri calul. „Desigur! Şi pe urmă o să mă pot folosi de el să pun şindrilă pe şura nouă.” Şi-şi urmă drumul mai departe. Era târziu şi lăsase calul în buiestru uşor, să-l poată ţine aproape tot drumul pân’ acasă, c-un pic de răgaz sus, după urcuş, şi-acum mergea într-un trap destul de viu, când îl văzu, deodată, rezemat de-un copac la marginea drumului, pe omul a cărui mutră o zărise-n fereastra casei. Cu o clipă-nainte drumul era pustiu, dar acum omul era acolo, la margine de crâng – pe cap cu aceeaşi şapcă de pânză, cu aceeaşi falcă mestecând ritmic –, apărând din nimic ca o arătare şi aproape în dreptul calului, cu un aer ca şi cum totul ar fi absolut întâmplător, pe care Varner avea să şi-l amintească şi la care avea să reflecteze de-abia mai târziu. Până să oprească-n loc, calul aproape trecuse de el. Acum nu mai striga, faţa lui lată exprima doar blândeţe şi o atenţie deosebită.

— Noroc, făcu. Dumneata eşti Flem, nu-i aşa? Eu sunt Varner.

— Da? făcu celălalt.

Scuipă. Avea o faţă mare şi lată. Ochii – de culoarea apei mlăştinoase. Ca înfăţişare era molâu ca şi Varner, dar mai scurt c-un cap, şi purta cămaşă albă, murdară şi pantaloni cenuşii, ieftini.

— Speram să te-ntâlnesc, zise Varner. Mi s-a spus că tatăl

dumitale a avut o dată, de două ori nişte necazuri cu proprietarii. Necazuri care-ar fi putut deveni grave. (Celălalt mesteca.) Poate că nu s-au purtat cum trebuie cu el; nu ştiu şi nici nu-mi pasă. Ce vreau să spun eu e că o greşeală, că orice greşeală se poate îndrepta, în aşa fel încât să poţi rămâne prieten cu omul cu care nu te prea înţelegi. Nu eşti de-aceeaşi părere?

Celălalt mesteca întruna. Faţa îi era tot atât de inexpresivă ca un aluat necopt.

— Aşa, ca să nu i se mai pară că singurul fel în care ar putea să-şi dovedească dreptatea ar fi ceva care să-l oblige să-şi ia a doua zi catrafusele, zise Varner. Ca să nu vină o zi în care să se uite-n jur şi să vadă că n-a mai rămas niciun ţinut unde să se mai ducă.

Varner tăcu. Şi de data asta aşteptă atât încât celălalt trebui, în sfârşit, să vorbească, cu toate că Varner nu era deloc sigur că ăsta era motivul.

— Ce-i drept, frumos ţinut.

— Fireşte, zise Varner cu un ton plăcut, prietenos, umflându-se în pene. Dar nu-i nevoie să-l vânture omu' tot mutându-se din loc în loc. Mai ales dintr-o cauză pe care, dacă s-ar fi ocupat cineva şi ar fi descurcat-o din capul locului, s-ar fi văzut că nu-i mare lucru. Ar fi putut fi lămurită în cinci minute de s-ar fi găsit un om care să-l oprească pe tip, care să zicem că-i cam nevricos din fire, şi care i-ar fi spus: „Ia opreşte-te locului, omul ăsta n-are nimic cu tine! Fă bine şi stai liniştit de vorbă cu el şi-o să vă-nţelegeţi. Sunt sigur de asta, pentru că aşa mi-a promis". Se opri din nou: Mai ales dacă pe tipul despre care vorbim l-ar fi luat deoparte şi i-ar fi spus că-i în interesul lui să-l liniştească şi să se-nţeleagă.

Varner se opri din nou. După un timp, celălalt spuse:

— Ce interes?

— Păi cum, pământ bun pe care să-l lucreze. Credit la prăvălie. Şi-alt pământ încă, dac-ar crede că mai poate lucra.

— Niciun câştig la lucrat pământu'! Mi-am făcut socoteala să mă las, cât oi putea de curând.

— *All right*, făcu Varner. Să zicem că vrea să se-apuce de altceva omu' despre care vorbim. O să aibă nevoie de bunăvoinţa oamenilor de pe urma cărora vrea să câştige-un ban cu ce-are de gând să se-apuce. Şi cum ar putea s-o...

— Dumneata ţii prăvălie, nu-i aşa? făcu celălalt.

— ... Capete mai uşor... zise Varner.

Apoi se opri:

— Ce?

— Am auzit că ţii prăvălie.

Varner îl privi fix. Acum faţa lui Varner nu mai era blândă. Era doar profund imobilă, profund preocupată. Vârî mâna în buzunarul cămăşii şi scoase o ţigară de foi. El, personal, nu fuma şi nici nu bea, având de la natură parte de un metabolism atât de bun, încât, precum ar fi putut spune el însuşi, i-ar fi fost imposibil să se simtă mai bine decât se simţea în mod normal. Dar avea totdeauna două-trei ţigări de foi la el.

— Ia o ţigară, zise.

— Nu fumez, răspunse celălalt.

— Mesteci numai, hai? zise Varner.

— Mestec de cinci cenţi tutun din când în când, pân' ce nu mai rămâne nimic de supt din el. Da' foc n-am dat niciodată pân' acum.

— Desigur, desigur, făcu Varner. Privi la ţigara de foi şi rosti încet: Şi să te-ajute Dumnezeu ca nici dumneata, nici nimeni de-ai dumitale să nu dea vreodată. Puse ţigara de foi la loc în buzunar şi suflă zgomotos tot aerul din piept afară: *All right.* La toamnă, atunci. După cules.

N-ar fi putut spune când se uitase celălalt la el şi când nu, dar acum era el cu ochii la celălalt privind cum îşi ridica braţul şi cu cealaltă mână apuca de pe mânecă ceva infinit de mic, cu o grijă infinit de mare. Din nou Varner suflă aerul pe nas. De data asta era un oftat:

— *All right.* Atunci săptămâna viitoare. Îmi dai răgazul ăsta, nu? Dar o să trebuiască să-mi garantezi.

Celălalt scuipă.

— Să garantez ce? întrebă el.

Două mile mai departe îl prinse din urmă amurgul, un amurg scurt de sfârşit de aprilie în care, printre copacii întunecaţi cu ramurile răsfirate, păducelul înălbit se-nălţa ca nişte maici în rugăciune; pe cer se ridicase luceafărul şi apăruseră şi păpăludele. Calul, simţind ieslea, mergea repede în răcoarea serii, când Varner îl opri smucit şi-l ţinu o clipă nemişcat. „Ei, drăcia-dracului, rosti el. Stătea tocmai în locul de unde nu l-ar fi putut vedea nimeni de-ai casei.”

Capitolul al doilea
1

Ratliff, vânzătorul de maşini de cusut, apropiindu-se din nou de sat, cu un ariston şi o garnitură de dinţi de grapă nou-nouţi, legaţi încă tot cu sârma cu care fuseseră expediaţi din fabrică, puse în coteţul de căţel în locul maşinii de cusut, zări bătrânul cal alb moţăind în trei picioare lângă un stâlp de gard şi în clipa următoare pe Will Varner însuşi şezând, în fotoliul făcut în casă, profilându-se pe fundalul de peluze netunse şi de grădini năpădite de buruieni ale Conacului Franţuzului.

— ’Nă-seara, unchiu’ Will, zise el cu vocea sa plăcută, politicoasă, chiar respectuoasă. Am auzit c-aţi angajat, dumneata şi cu Jody, un vânzător nou la prăvălie.

Varner îl privi tăios, sprâncenele roşietice umbrindu-i puţin ochii duri.

— Vasăzică, s-a şi aflat, se miră el. Până unde-ai fost, de ieri încoace?

— Vreo şapte-opt mile, zise Ratliff.

— Eh, făcu Varner. Ne trebuia un vânzător.

Era adevărat. Tot ce le trebuia era cineva care să vină să deschidă dimineaţa şi să închidă seara prăvălia şi să alunge câinii vagabonzi, pentru că nici chiar golanii şi negrii rătăciţi nu rămâneau pe-aproape de Moşia Franţuzului după ce se lăsa întunericul. De fapt, se întâmpla uneori ca Jody Varner să lipsească de la prăvălie câte o zi întreagă (Will nu stătea niciodată în prăvălie). Atunci clienţii intrau şi se serveau singuri sau se serveau între ei, punând banii pentru cumpărăturile făcute, căci ştiau fiecare preţ până la ultimul gologan tot atât de bine ca şi Jody, într-o cutie de ţigări de sub sita de sârmă, pusă să apere brânza de muşte, ca şi cum ar fi fost – cutia de ţigări, facturile vechi şi monedele

metalice tocite – o adevărată momeală.

— Cel puţin acum ai să poţi pune să-ţi mături prăvălia în fiecare zi, spuse Ratliff. Nu oricine poate trece asta într-o poliţă de asigurare împotriva incendiului.

— Eh, făcu Varner din nou şi se ridică din fotoliu, mestecând tutun.

Scoase din gură dumicatul, care semăna cu nişte paie muiate, îl aruncă şi-şi şterse palma de pantaloni. Se apropie de gardul unde fierarul, după indicaţiile lui, amenajase o trecere ingenioasă care funcţiona întocmai ca o cruce de barieră modernă (nici fierarul, nici Varner nu văzuseră în viaţa lor şi nici nu-şi imaginaseră aşa ceva), dar în loc să introduci un gologan trebuia să scoţi un piron legat cu un lanţ.

— Încalecă pe calul meu pân' la prăvălie, zise Varner.

— Mân eu căruţa dumitale. Vreau să şed şi să mân puţin.

— Putem lega calul în spatele căruţei şi să şedem amândoi, zise Ratliff.

— Ia dumneata calu', stărui Varner. Atâta lucru cer şi eu de la dumneata acum. Câteodată eşti mai deştept decât îmi convine.

— Mă rog, cum vrei, unchiule Will, zise Ratliff.

Şi înţepeni roata căruţei ca să se poată urca Varner, iar el încălecă. Porniră, Ratliff puţin în urma căruţei, ca Varner să poată vorbi peste umăr fără să-ntoarcă privirea:

— Şi incendiatoru' nostru...

— Nu s-a dovedit, vorbi Ratliff cu blândeţe. Şi tocmai ăsta-i buclucu'! Dacă cineva trebuie s-aleagă între un om care-i ucigaşu' şi altu' despre care crede c-ar putea fi, îl alege pe ucigaş. Cel puţin atunci ştie cum stă. Nu mai are bătaie de cap.

— *All right*, *all right*, făcu Varner. Să zicem că-i o victimă a calomniei şi-a minciunilor. Ce ştii despre el?

— Nimic demn de menţionat, zise Ratliff. Doar ce-aud vorbindu-se. Nu l-am mai văzut de opt ani de zile. Mai avea un băiat pe-atunci, în afară de Flem. Unul mic. Ar trebui să aibă vreo zece-doişpe ani acum, dac-ar trăi. S-o fi rătăcit la

vreuna din mutările astea ale lor.

— Din câte-ai auzit despre el, în ăştia opt ani crezi că s-ar putea să-şi mai fi schimbat ceva din obiceiuri?

— Da, desigur, zise Ratliff.

O adiere uşoară sufla puţin într-o parte praful ridicat de cei trei cai, peste muşeţelul şi lemnul amar care începeau să înflorească pe malurile şanţului de lângă drum.

— Opt ani. Şi-nainte nu-l văzusem de alţi aproape cincisprezece ani. Am crescut vecin cu casa-n care locuiau ei. Adică, vreo doi ani de zile au locuit în aceeaşi localitate în care am crescut eu. Şi el, şi tata luau amândoi pământ în arendă de la bătrânu' Anse Holland. Pe-atunci Ab era geambaş. De fapt, era tocmai în vremea când negoţul cu cai nu mai mergea şi s-a lăsat şi s-a apucat de plugărie. Din fire, nu-i om rău. Doar că s-a acrit.

— S-a acrit, făcu Varner.

Scuipă. Glasul lui era acum rău, aproape dispreţuitor:

— Aseară Jody a venit târziu. Când l-am văzut, am priceput. Era întocmai ca-n tinereţe când făcea câte ceva de care ştia c-am să aflu pân' a doua zi, aşa că-şi zicea că-i mai bine să-mi spună el singur ăl dintâi. „Am angajat un vânzător", zice. „De ce? zic. Ce, nu-ţi mai place cum îţi lustruieşte Sam ghetele duminica?" ; iar el începe: „Trebuia! Trebuia să-l angajez, trebuia, mă-nţelegi?!" Şi s-a dus să se culce nemâncat. Nu ştiu cum o fi dormit, nu m-am dus s-ascult. Da' azi de dimineaţă părea să se simtă ceva mai bine pe chestia asta. Părea să se simtă chiar mult mai bine. „S-ar putea să ne fie chiar de folos", zice. „Nici nu mă-ndoiesc", spun eu. „Da'-i contra legii. Şi-afară de asta, de ce nu dai jos toată şandramaua? Ai putea vinde măcar lemnăria în cazul ăsta." M-a mai privit o bucată de vreme. Da' el n-aşteptase decât să tac din gură; toată noaptea se gândise. „Ia un om ca ăsta, zice. Un om care-i destul de independent ca să se apere singur, să-şi vadă singur de drepturile şi de datoriile lui. Eu spun că ce-i în avantajul drepturilor şi intereselor lui e şi-n avantajul şi-n interesul altuia. Spun că ce câştigi de pe urma lui e ce-ai câştiga de pe urma unei rubedenii dacă ai angaja-

o cu leafă să aibă grijă de afacerile tale; zic (şi dumneata ştii asta tot aşa de bine ca şi mine, face Jody) că asta-i o afacere la care se câştigă-n orice caz şi că-i mai bine ca ăl' de ia câştigul să nu se-nvârtă toată ziua pe-acolo, da-da, spun că un om atât de independent..."

— Ar fi putut spune tot atât de bine „periculos", dacă-i vorba, spuse Ratliff.

— Da, făcu Varner. Şi-atunci?

Ratliff nu răspunse. În schimb, întrebă:

— Prăvălia nu-i pe numele lui Jody, nu-i aşa?

Dar îşi răspunse singur înainte de-a fi apucat celălalt să scoată o vorbă:

— Fireşte. Ce nevoie-aveam să mai întreb, nu ştiu. Şi-afară de asta... Jody doar cu Flem are de-a face. Poate că, atâta vreme cât îl ţine, bătrânul Ab...

— Dă-i drumu', făcu Varner. Ce-ai în cap?

— Vrei să-ţi spun ce-am, într-adevăr, în cap?

— Ce Doamne, iartă-mă, altceva crezi că vreau?

— Am acelaşi lucru ca şi dumneata, zise Ratliff calm. Că nu ştiu decât doi oameni pe lume care să poată risca să facă pe şmecheru' cu ăştia. Şi numai unuia din ei îi zice Varner, dar nu Jody pe numele ăl mic.

— Şi cel'lalt cine-i?

— Nici asta nu s-a dovedit încă, făcu Ratliff zâmbind.

2

În afară de prăvălia lui Varner şi de maşina lui de egrenat, şi de moara de grâu, şi de atelierul de fierărie pe care-l închiria unui fierar adevărat, şi în afară de şcoală şi de biserică, şi poate de vreo trei duzini de locuinţe răspândite-ncât să le ajungă bătaia celor două clopote, satul mai avea un han, adică un grajd cu terenul lui şi alături o curte umbrită, dar fără iarbă, cu o clădire scundă şi vastă şi cu o mulţime de coridoare, o parte din scânduri negeluite, o parte din bârne, nevopsită, pe alocuri cu etaj, care era cunoscută

sub numele de hotelul lui Littlejohn, având o scândură putredă prinsă-n cuie de-un copac, pe care stătea scris: ODĂI ŞI PENSIUNE, unde voiajorii şi negustorii de vite găseau casă şi masă. Avea o verandă lungă pe care erau înşirate scaune. În seara aceea după cină, cu căruţa şi caii la adăpost în grajd, Ratliff şedea şi el acolo cu încă cinci sau şase bărbaţi, veniţi de pe la casele vecine mai apropiate. Veneau ei în orice seară, dar de data asta se adunaseră încă înainte ca soarele să fi asfinţit de-a binelea, privind din când în când la faţada întunecată a prăvăliei lui Varner, aşa cum oamenii s-ar aduna să privească în linişte la cenuşa răcită pe locul unui linşaj sau la scara proptită de fereastra deschisă, pe unde avusese loc o răpire, pentru că prezenţa unui vânzător alb cu leafă în prăvălia unui om încă în stare să se mişte şi cu mintea încă destul de întreagă, ca să mai poată face greşeli de adunare în favoarea sa, era un lucru tot atât de nemaipomenit, ca şi prezenţa unei servitoare albe în bucătăria unuia dintre ei.

— Păi, ce să zic, eu nu ştiu nimic despre tipu' angajat de Varner. Dar sângele apă nu se face. Şi dacă cineva are neamuri destul de smintite să dea foc la şurile altora...

— Drept, nu zic, făcu Ratliff. Da' bătrânu' Ab nu-i rău din fire. Decât că-i acrit.

O vreme, nu vorbi nimeni. Şedeau, care pe scaun, care pe vine de-a lungul verandei, şi nu se vedeau unul pe altul. Era aproape beznă, asfinţitul nu mai era decât o pată verde, undeva pe cer la nord-vest. Începuseră să apară păpăludele şi licuricii clipeau lunecând printre copacii de dincolo de drum.

— Cum acrit? făcu unul după un timp.

— Păi, acrit şi gata, zise Ratliff amabil, uşor, dar totodată repede. A fost o chestie în timpul războiului. N-avea nimic cu nimeni, nici nu strica, nici nu dregea cuiva ceva, nici de-o parte, nici de alta, îşi vedea omul de afacerile lui, de câştig şi de cai – chestii în care nici n-a auzit măcar ce-i aia o convingere politică – când vine unu' care-n viaţa lui nici măcar n-avusese cal şi-i ia pâinea de la gură. Şi asta fireşte

că l-a acrit. Şi pe urmă a venit afacerea aia cu soacra colonelului Sartoris, Miss Rosa Millard, când Ab se apucase să intre cu ea în tovărăşie, geambaşlâc de cai şi catâri, pe bună-credinţă şi pe cuvânt, nici gând să facă vreun rău cuiva, nordist sau sudist, cu mintea doar la câştig şi la cai, până ce s-a-ncurcat Miss Miliard cu ăla care-şi zicea maiorul Grumby şi s-a curăţat, şi atunci Bayard, ordonanţa colonelului, şi cu unchiu' Buck McCaslin, şi cu un negru l-au prins pe Ab în pădure şi se zice că s-a întâmplat ceva, nu-ştiu-ce, l-au legat de-un copac sau ceva, în fine, şi poate chiar l-au bătut cu o curea-ndoită, se vorbea chiar şi de o vergea înroşită-n foc, dar toate-s numai din auzite. Cum-necum, Ab a trebuit să renunţe la tovărăşia cu de-alde Sartoris şi-am auzit vorbindu-se că a stat multă vreme ascuns sus în deal, şi, numai după ce colonelul Sartoris a avut de lucru până peste cap şi a fost foarte preocupat de construirea liniei ăleia ferate a lui, a putut să mai iasă la lumină. Şi asta l-a acrit şi mai mult. Dar cel puţin îi rămăsese negustoria de cai de care să s-apuce iar. Atunci a dat peste Pat Stamper. Şi Pat ăsta l-a scos din negustoria de cai pentru totdeauna. Şi asta l-a acrit de-a binelea.

— Vrei să spui că s-a luat în coarne cu Pat Stamper şi că nu i-a mai rămas decât frâul să se-ntoarcă acasă cu el în mână? făcu unul. Îl ştiau toţi pe Stamper. Mai trăia încă şi îi mersese buhul, nu numai în ţinutul ăsta, ci şi în Mississippi (în partea de nord), în Tennessee (în partea de vest) – un bărbat înalt, voinic, cu burta mare, c-o pălărie scumpă cu boruri largi, decolorată, cu ochii de culoarea lamei de topor când e nouă, care călătorea prin ţinut într-un car unde avea echipament de tabără şi juca la noroc pe cai, aşa cum joacă jucătorii la noroc pe cărţi, pentru plăcerea de a-l bate pe-un adversar de valoare, dar şi pentru plăcerea câştigului şi avea totdeauna cu el un grăjdar negru, un artist aşa cum e artist un sculptor, şi care era în stare să-ţi ia o gloabă prăpădită, doar un pic de suflet să mai fi avut în ea, şi să se-nchidă cu ea între patru pereţi, o magazie, orice avea la îndemână numai să fie goală, şi-atunci, cu o artă de veritabil scamator,

ieşea de-acolo cu un animal pe care nici chiar mama care-l fătase nu l-ar mai fi recunoscut, ce să mai vorbim de fostul lui stăpân; şi cei doi, Stamper şi negrul, lucrau într-o înţelegere scandaloasă, ca o singură minte, având faţă de muritorii de rând avantajul formidabil de a putea fi în acelaşi timp în două locuri diferite şi de a dirija deodată două perechi de mâini şi două serii de degete separate.

— Făcea el şi isprăvi mai grozave, zise Ratliff. N-a ieşit deloc în pagubă. Dac-a fost cineva păcălit de Stamper, a fost madam Snopes. Şi încă în aşa hal, că nici chiar ea nu s-a socotit păcălită. Ce-a costat-o pe ea a fost c-a trebuit să facă un drum la Jefferson să-şi ia în cele din urmă separatorunapoi şi poate că şi-a dat seama din capul locului că, mai curând sau mai târziu, tot va trebui să facă lucru' ăsta. Nu Ab a fost cel care-a cumpărat un cal şi i-a vândut doi lui Pat Stamper. Madam Snopes a fost. Ea şi cu Pat s-au folosit de Ab ca mijlocitor, atât.

Din nou, o vreme, nu vorbi nimeni. Apoi cel care vorbise primul zise:

— Cum de-ai aflat toate astea? După socoteala mea trebuie să fi fost şi dumneata de faţă.

— Am fost, zise Ratliff. În ziua-n care s-a dus să-şi ia separatorul m-am dus şi eu. Era cam o milă între casa lor şi-a noastră. Pe-atunci tata şi cu Ab erau amândoi chiriaşii lui Anse Holland bătrânu' şi eu aveam obiceiul să mă duc mereu cu tata pe la el la şură. Pentru că şi eu eram mort după cai, ca şi el. Şi pe-atunci nu era acrit. Era încă însurat cu prima lui nevastă – cea pe care-a luat-o de la Jefferson, pe care-oncărcase tatăl ei într-o căruţă cu mobilă cu tot – şi socrul său i-a spus lui Ab că, dacă-i mai calcă picioru' peste podu' de la Whiteleaf, trage cu puşca-n el. Copii n-au avut; eu mergeam pe opt ani şi mă duceam la el acasă aproape-n fiecare dimineaţă, şi stăteam acolo toată ziua, şedeam cu el în poarta dinspre câmp, şi vecinii veneau întruna să se uite prin gard să vadă ce mai umflase-n schimb de la Anse bătrânu' pe sârma lui ghimpată şi pe faimoasele lui unelte agricole stricate şi reparate; Ab ştia să mintă tocmai cât trebuia şi

despre cât era calul de bătrân, şi despre cât dăduse pe el. Era-n stare de nebunii pentru un cal, admitea asta, da' nu nebunii de felul cum susţinea madam Snopes că făcuse în ziua când a adus acasă calu' lui Beasley Kemp şi i-a dat drumu' pe câmp, şi-a venit spre casă, şi Ab s-a descălţat pe pridvor să-şi răcorească pân' la masă picioarele, şi madam Snopes ţipa la el din uşă, şi-l amenința cu tigaia ridicată, şi Ab care zice: „Ei, Vynie, ei, Vynie, totdeauna am fost înnebunit dup-un cal bun şi tu ştii asta foarte bine şi n-are niciun rost să faci acum gălăgie pentru-atâta lucru. Mai bine-ai mulţumi lu' Dumnezeu că atunci când m-a făcut să mă pricep la cai mi-a băgat în cap şi-un pic de minte şi de judecată".

Pentru că nu era calul. Nu era afacerea. Afacerea era bună, pentru că Ab îi dăduse atunci lui Beasley pe cal un brăzdar şi o râşniţă de mei veche de-ale lui Anse bătrânu' şi chiar şi madam Snopes a trebuit s-admită că era o afacere bună schimbul ăsta; ar fi fost afacere bună orice s-ar fi putut ţine pe picioare şi merge de la Beasley de-acasă pân' acasă la ei, pentru că, aşa cum spusese ea singură când ridicase tigaia la Ab, el nu se putea păcăli cine ştie ce în meseria lui de geambaş, pentru că n-avea niciodată nimic al lui pe care cineva să vrea să-l ia în schimbul unui cal, oricât de prăpădit ar fi fost. Şi nu era nici pentru că Ab lăsase plugul undeva în câmp, de unde madam Snopes nu putea să-l vadă din casă şi că lăsase căruţa dincolo de drumul de pământ cu brăzdarul şi cu râşniţa de mei, în timp ce ea credea că-i la câmp. Era altceva; ea parc-ar fi ştiut ceva ce eu şi cu Ab nu ştiam: calul ăsta înainte de-a fi al lui Beasley fusese al lui Pat Stamper şi-acum Ab doar cât îl atinsese şi se molipsise. Şi poate c-avea dreptate. Poate că în sinea lui Ab îşi zicea că-i Pat Stamper de pe pământul lui Holland sau poate chiar de pe tot Sectorul Patru, chiar dacă era sigur că Pat Stamper n-o să se-apuce să vină pân' la gardul lui să-i ceară socoteală. Desigur, mă gândesc că-n timp ce stătea în pridvor şi-şi răcorea picioarele, iar cotletul sfârâia şi stropea-n bucătărie, şi noi aşteptam să mâncăm, ca să ne putem întoarce la gard

să ne-aşezăm pe poartă şi oamenii să vină să vadă ce mai aduseserăm acasă de data asta, mă gândesc, zic, că poate Ab nu numai că se pricepea la geambaşlâc cât Pat Stamper, dar că-i putea ţine piept chiar şi lui Anse bătrânu' însuşi. Şi mă mai gândesc că-n timpu' când şedeam acolo mişcându-ne doar cât să ne ferim de soare, cu plugul părăsit pe brazdă departe în câmp, şi madam Snopes iscodind cu privirea pe fereastra din dos şi zicându-şi: „Halal geambaş! Toată ziua se laudă şi minte o ceată de puturoşi, şi buruienile şi zorelele-au năpădit bumbacu' şi porumbu' – atât de rău, că m-apucă frica de şerpi când mă duc să-i duc mâncare", mă gândesc că-n timpul ăsta Ab se uita la calul sau la ce-o fi fost ce schimbase pe cutia de scrisori, sau pe vreun alt colac de sârmă ghimpată de-ale lui Anse bătrânu', sau poate de data asta pe porumbu' de iarnă şi-şi zicea în sinea lui: „Nu că-i al meu, da' martor mi-e Dumnezeu că-i cel mai frumos cal pe care-am pus ochii vreodată".

Aşa-i fusese scris. Era ca şi cum Domnul din ceruri hotărâse să cumpere un cal cu banii de separator ai nevestesii. Cu toate că sunt gata să recunosc că Dumnezeu, când şi-a pus ochii pe Ab, a ales un om priceput şi descurcăreţ, dispus să facă târguiala în numele Lui. În dimineaţa plecării, Ab nu se gândea deloc să pună calul lui Beasley, pentru că ştia destul de bine că probabil n-o să fie-n stare să facă douăzeci şi opt de mile – cât era drumul la Jefferson şi-napoi – într-o singură zi. Avea de gând să se ducă la Anse bătrânu' la câmp să-i ceară împrumut un catâr, să-i înhame pe-amândoi; şi chiar aşa ar fi făcut, de n-ar fi fost madam Snopes. Dar femeia asta nu mai isprăvea cu pisălogeala şi cu zeflemisitul pe chestia c-o să-l schimbe pe vreun ornament de pus în curte sau că, dac-o fi să poat-ajunge cu el până-n oraş, o să-l dea pe ceva la vreun grajd de lux, cu vizitii cu livrele, să-l pună firmă-n poartă. Aşa că într-un fel chiar madam Snopes a fost cea care i-a vârât lui Ab în cap ideea de a merge la oraş cu calul lui Beasley. În dimineaţa cu pricina, când am ajuns la el, am înhămat la car calul lui Beasley şi catârul. Îl îndopasem cu forţa două-trei zile

înainte, ca să fie bun de drum, şi arăta ceva mai bine decât arătase când îl adusese. Dar tot n-arăta chiar atât de bine nici acum. Aşa că Ab zise că din cauza catârului se vede că n-arată calul bine, că atunci când nu vedeai decât sau calul, sau catârul arăta destul de bine şi că numai dacă stătea alături de altceva pe patru picioare nu mai arăta bine. „De-ar fi un sistem să-nhami catârul sub căruţă, să tragă şi să nu se vadă, să nu fie decât calul la vedere”, zicea Ab. Pentru că pe vremea aia nu era încă acrit. Dar făcusem tot ce se putea. Ab se gândise s-amestece o porţie mai bunişoară de sare în nişte porumb, ca să bea apă multă, cel puţin să nu i se mai vadă coastele chiar aşa, doar că ne dădeam seama c-atunci n-o să mai apuce nici s-ajungă la Jefferson, necum să se mai întoarc-acasă, ca să nu mai vorbim c-ar fi trebuit s-oprească la orice baltă şi la orice gârlă să se umple la loc. Aşa c-am făcut ce-am putut. Adic-am sperat c-o să iasă bine. Ab s-a dus pân’ acasă şi s-a întors cu redingota lui de predicator (tot aia pe care-o poartă şi-acum; a fost a colonelului Sartoris şi i-a dat-o Miss Rosa Millard, să fie vreo treizeci de ani de-atunci) şi cu cei douăşpatru de dolari şi şaişopt de centi pe care madam Snopes îi agonisise în patru ani, legaţi într-o cârpă, şi-am pornit.

Nici gând măcar de vândut calul. La cal ne gândeam, pentru că ne întrebam dacă n-o să trebuiască să ne-ntoarcem seara cu calul lui Beasley în căruţă şi cu Ab şi catârul la oişte. Da, dom’le, Ab a ajutat vitele la ieşit din ogor, şi le-a ajutat şi pe drum, şi n-a fost cal sau catâr pe lumea asta să fi fost ajutat mai mult, şi ne dădeam jos, şi eu, şi Ab, la fiecare pantă, cât de mică, fie şi cât un muşuroi de furnici, şi-aveam de gând să facem aşa pân’ la Jefferson. Vremea a fost de vină, căldura mare – era în mijlocu’ lui iulie. Ajunseserăm cam la o milă de prăvălia din Whiteleaf şi calu’ lu’ Beasley parcă trăgea, parcă mai mult împingea-n hulube şi vedeai pe faţa lui Ab cum se-ngrijora din ce în ce mai mult de fiecare dată când calul nu-şi mai ridica picioru’ destul ca să nu se-mpiedice – când deodată s-apucă să năduşească, da’ ce năduşeală! Dădea din cap de parcă l-ai fi

ars cu fierul roşu şi se smucea în ham pentru prima dată de când catârul îl scutise de toată povara, la ieşirea de pe ogor, când Ab pocnise din bici; şi-aşa coborârăm dealu' către prăvălia lui Whiteleaf şi calul ăla al lui Beasley holba nişte ochi albi, cât oul de cârpit ciorapi, şi-şi scutura coama şi coada ce arătau ca nişte flăcări de foc de paie. Şi al naibii să fiu dacă năduşind nu se făcuse frumos, frumos ca un armăsar murg cum nu se mai pomenise, de până şi coastele nu i se mai vedeau chiar atât de rău. Şi Ab, care zicea s-o luăm pe drumul din dos, să nu trebuiască să trecem prin faţa prăvăliei, şedea pe capra căruţei cum ar fi şezut acasă, pe marginea gardului, unde ştia că n-are de ce să se ferească de Pat Stamper, şi-i povestea lui Hugh Mitchell şi ălorlalţi de pe galerie că luase calul din Kentucky. Hugh Mitchell nici n-a râs măcar. Face: „Ia te uită, mă şi-ntrebam ce s-o fi ales de el. Acum pricep de ce i-a trebuit atâta vreme; Kentucky e departe. Herman Short i-a dat acu' cinci ani lui Pat Stamper un catâr şi-o brişcă pe calul ăsta şi Beasley Kemp i-a dat lui Herman opt dolari pe el vara trecută. Cât i-ai dat lui Beasley? Cinj' de cenţi?"

Şi de-aici s-a tras. Nu că l-ar fi costat calu' pe Ab cine ştie ce, pentru că poţi spune că ceea ce l-a costat pe Ab a fost brăzdaru', că râşniţa de mei era veche şi tocită şi-n al doilea rând, nici nu era a lui Ab, în orice caz. Şi nu erau nici catâru' şi nici brişca lui Herman. Erau ăi opt dolari bani gheaţă ai lui Beasley; nu că Ab avea ceva cu Herman pentru ăi opt dolari, pentru că, la urma urmei, Herman dăduse catâru' şi brişca, şi-afară de asta banii tot în ţinutul lor rămăseseră, aşa că în fond n-avea importanţă dacă erau în mâna lu' Herman sau a lu' Beasley. Era faptul că venise Pat Stamper, un venetic, şi luase bani gheaţă din Yoknapatawpha, ca să-i zornăie-n palmă la el în ţinut. Când un om schimbă un cal p-un alt cal e una, apere-l dracu' de rele dacă poate. Da' când banii gheaţă încep să treacă în mână străină, atunci e altceva. Să se-apuce un venetic să vină-n ţinutu' tău şi să-nceapă să vânture banii gheaţă de la unul la altul şi să tot facă schimburi cu ei e ca şi cum ţi-ar intra un borfaş în casă şi ţi-

ar răscoli toate lucrurile cu fundu-n sus, chiar dacă nu ţi-ar fura nimic. Te face de două ori mai turbat. Aşa că nu era numai chestia să-l pricopsească din nou pe Pat Stamper cu calul lui Beasley Kemp. Era, mai ales, ca-ntr-un fel sau altu' să-i stoarcă lui Pat înapoi ăi opt dolari. Şi asta-i ce voiam să spun când ziceam c-a fost doar o întâmplare că Pat Stamper îşi aşezase cortul la Jefferson, la marginea oraşului, chiar lângă drumul pe care trebuia să trecem în ziua când ne duseserăm să luăm separatoru' pentru madam Snopes; îşi aşezase cortul chiar acolo lângă drum, cu vrăjitorul ăla negru al lui, tocma-n ziua-n care Ab se ducea la oraş cu douăşpatru de dolari şi şaişopt de cenţi în buzunar şi cu toată mândria şi onoarea, toată priceperea şi isteţimea geambaşilor din ţinutul Yoknapatawpha, bizuindu-se pe el ca să fie răzbunate.

Nu-mi mai aduc bine aminte când şi cum am aflat că Pat era la Jefferson în ziua aia. Poate că la prăvălie la Whiteleaf. Sau poate că-n starea în care se găsea Ab atunci nu numai că era drept şi natural ca Ab să trebuiască să treacă pe lângă Stamper ca s-ajungă la Jeffeason, ci aşa i-a fost soarta, aşa i-a fost lui scris. Şi-aşa merserăm, ajutând gloaba aia de opt dolari a lui Beasley Kemp la urcuş, Ab şi cu mine mergând pe-alături, şi calul lui Beasley ţinându-se-n hamuri cât putea şi el, iar catârul trăgând aproape singur tot ce era de tras, cu Ab pe lângă căruţă pe partea lui înjurându-i şi pe Pat Stamper, şi pe Herman Short, şi pe Beasley Kemp, şi pe Hugh Mitchell; şi-am coborât dealul, Ab frânând căruţa c-o cracă groasă de copac vârâtă-n roată, să nu-mpingă gloaba prin jujeu afară şi s-o-ntoarcă pe dos ca p-un ciorap; Ab tot îi mai înjura şi pe Pat Stamper, şi pe Herman, şi pe Beasley, şi pe Mitchell, pân' ce-am ajuns la podu' de la Mila Trei şi atunci Ab a tras căruţa-n lăstărişu' de lângă drum şi-a deshămat catâru', a făcut un nod la hăţuri să-l pot încăleca, mi-a dat un sfert de dolar şi mi-a zis să mă duc în oraş şi să cumpăr de zece cenţi silitră şi de cinci smoală şi-o undiţă număru' zece, da' repede.

Aşa că n-am ajuns în oraş decât abia după prânz, îi dădu

Ratliff înainte. Ne-am dus de-a dreptul la cortul lui Pat şi-am tras chiar alături, cu calu' lui Beasley înfipt acum-n ham şi cu ochii tot atât de sălbatici aproape ca ai lui Ab, cu puţină spumă la gură, că-l frecase Ab cu silitră pe gingii, şi cu vreo două tăieturi pe cinste-n piept, făcute cu sârmă ghimpată şi date cu puţină smoală, şi încă una pe unde Ab îi vârâse cârligul de undiţă pe sub piele şi la care-l putea atinge dacă slăbea puţin hăţul; negrul lui Pat se repezi să-l apuce de căpăstru pân' să intre-n cortu-n care dormea Pat, iar Pat apăru în persoană, cu pălăria lui crem cu boruri mari pusă pe-o sprânceană, şi cu ochii de culoarea brăzdarului nou şi-aproape tot atât de calzi, şi cu degetele mari în răscroiala vestei. Zice: „Frumuşel cal, şi sprinten foc". „Ai dreptate, al dracului să fiu de n-ai, răspunde Ab. De asta şi vreau să scap de el. Ştii foarte bine că m-ai ars o dată; dă-mi ceva în loc, să mă pot întoarce-acasă făr' să mă omor nici pe mine, nici pe băiatu' ăsta." Pentru că ăsta era sistemul cel mai bun: să intri de-a dreptu-n materie şi să spui tu că vrei să vinzi în loc s-aştepţi să-ncerce Pat să te convingă. Se făcuseră cinci ani de când văzuse Pat calu', aşa că Ab îşi închipuia c-avea tot atâtea şanse să-l recunoască cam cât un pungaş de buzunare un ceas de doi bani jumate, care să-i fi trecut pentr-un minut prin mână acu' cinci ani. Şi Ab nu-ncerca să-l ardă rău pe Pat. Ce voia el era doar să-i ia-napoi de opt dolari onoarea şi mândria geambaşlâcului din Yoknapatawpha, şi n-o făcea pentru câştig, ci o făcea doar din ambiţie. Şi cred că îi şi mergea. Mai cred încă şi-acum că Ab îl păcălise pe Pat şi că Pat refuza să schimbe altfel decât pereche pe pereche numai pentru că avea de gând să facă afacerea cu Ab, nu pentru că recunoscuse calul lui Beasley. Sau poate că nu mai ştiu eu; poate că Ab era atât de preocupat să-l înşele pe Pat, încât Pat nici n-a avut nevoie să-ncerce să-l înşele pe Ab. Aşa că negrul aduse perechea de catâri, şi Pat stătea-n picioare, cu degetele mari vârâte sub cureaua pantalonilor, cu ochii pe Ab, şi mesteca tutunul alene, moale, iar Ab avea un aer nu încă speriat, dar totuşi disperat, pentru că-şi dădea seama că i se-nfundase, că mersese mai departe decât avusese de

gând şi că trebuia acum sau să-nchidă ochii şi să-i dea-nainte, sau să bată-n retragere, să renunţe, să-şi ia căruţa şi s-o şteargă până n-apucă gloaba lui Beasley să dea în vileag şmecheria cu cârligul de undiţă. Şi-atunci i-a arătat Pat Stamper ce-nseamnă aia să fii Pat Stamper. Dac-ar fi început să-i explice lui Ab pe ce chilipir pune el mâna, cred că Ab ar fi lăsat-o baltă. Dar Pat n-a făcut una ca asta. L-a ars pe Ab întocmai cum l-ar arde un pungaş de prima clasă pe alt pungaş de prima clasă – pur şi simplu nu l-a lăsat să vadă ce are de gând. „Un catâr bun am deja, zice Ab. De cal vreau să scap. Dă-mi un catâr pe cal.” „De-un cal sălbatic n-am nici eu nevoie, face Pat. Nu că n-aş cumpăra orice-i în stare să se ţină pe toate patru picioarele, dacă-l cumpăr după legea mea. Da' calu’ ăsta, singur, n-am de gând să-l iau, pentru că, aşa cum nu-l vrei dumneata, nu-l vreau nici eu. Ce vreau eu să iau e catâru’. Şi catârii ăştia doi ai mei de colo fac pereche. Am de gând să scot pe ei de trei ori mai mult decât dacă i-aş vinde câte unul.” „Da’ tot o să-ţi rămână o pereche de dat”, zice Ab. „Nu, zice Pat. Am de gând să scot de la dumneata mai mult decât aş lua pe ei dacă i-aş desperechea. Dacă vrei să iei numai un catâr, mai bine-ncearcă la altu’.” Şi-atunci Ab s-a mai uitat o dată la catâri. Arătau tocmai cum trebuie. Nici prea grozav n-arătau, da’ nici prost. Niciunul din ei n-arăta la fel de bine ca al lui Ab, dar amândoi alături arătau o idee mai bine decât oricare dintre catâri singur. Şi asta l-a pierdut. Pierdut era el chiar din minutu-n care Hugh Mitchell îi pomenise de ăi opt dolari. După cât îmi dau eu seama, Pat Stamper ştia că Ab e pierdut din clipa-n care şi-a ridicat ochii şi-a văzut negrul apucând calul lui Beasley şi oprindu-l să nu dea peste cort. Consider că el ştia de-atunci că nici măcar n-o să aibă nevoie să-ncerce să se tocmească cu Ab; tot ce-avea de făcut era s-o ţină-ntruna destulă vreme, spunând: „Nu”. Pentru că, în fond, asta a şi făcut: s-a rezemat de coada căruţei noastre cu degetele vârâte-n cureaua pantalonilor, mestecându-şi alene tutunul şi privind la Ab cum mai examina o dată catârii. Şi chiar şi eu îmi dădeam seama acum că Ab cedase, că el călcase în ce

credea că-i o albie de pârâu, dar în realitate era nisip mişcător, şi-acum-şi dădea seama şi el că nu mai poate da-napoi. „*All right,* face el. Îi iau."

Şi-atunci negrul a pus perechea nouă-n ham şi-am pornit la oraş. Catârii păreau încă foarte buni. Al dracului să fiu dacă nu-ncepusem să cred că intrase el, Ab, în nisipu' ăla mişcător al lui Pat, dar că scăpase, şi când am ieşit în drum şi cortul lui Stamper nu se mai vedea, faţa lui Ab începu s-arate cum ar fi arătat dac-ar fi şezut pe marginea gardului, acasă, şi-ar fi povestit oamenilor cum era el în stare să fie nebun după câte-un cal, da' nu nebun de tot. Nu se simţea el chiar-chiar liniştit, era doar atent, şedea şi-ncerca să simtă cum merge perechea nouă de catâri. Eram în mijlocul oraşului şi nu prea putea să-i încerce acolo, dar mai avea timp s-o facă la-ntoarcere, pe drum. „Dumnezeule, zice Ab, dac-apucă ăştia s-ajungă pân' acasă, l-am ciupit de-ăi opt dolari, fir-ar el al dracului să fie!"

Da' negru' ăla era un artist. Pentru că jur în faţa lui Dumnezeu că ăi doi catâri arătau foarte bine. Arătau exact ca doi catâri obişnuiţi, nu ceva nemaipomenit – doi catâri cum poţi vedea pe drum la sute de căruţe. Băgasem eu de seamă că la pornire parcă se smuceau puţin, întâi unu' (un fel de smuceală-n jujeu), p-ormă ăl'lalt (o smuceală-napoi) şi chiar pe drum, când căruţa mergea bine, pe unul din catâri parcă-l apucase strechea, se deochease, că s-a sucit, s-a-ntors în mijlocul drumului, ca şi cum ar fi vrut s-o pornească-napoi, trecând chiar peste căruţă de-ar fi fost nevoie. Şi Stamper care ne spusese că erau potriviţi pereche! El nu spusese deloc că trăseseră-mpreună; erau potriviţi pereche, adică niciunul nu prea părea să aibă habar despre când avea ăl'lalt de gând să-nceapă s-o ia din loc. Dar Ab i-a potrivit iară în ham şi-a pornit mai departe, dar tocmai când începeam să urcăm panta mare spre piaţă i-a apucat şi pe ăştia năduşitu' – exact ca pe calu' lu' Beasley îndată după ce trecusem de Whiteleaf. Ei, nu făcea nimic, era destul de cald; şi-atunci a fost când am băgat eu de seamă că vine ploaia; mi-aduc aminte că mă uitam la un nor mare şi

strălucitor, încins de soare, care venea dinspre sud-vest, şi mă gândeam c-o să ne-apuce ploaia pân' s-ajungem acasă sau măcar la Whiteleaf, când văd deodată căruţa că se opreşte din urcat şi-ncepe să dea-napoi de-a-ndărătelea şi mi-am întors ochii tocmai la timp s-apuc să văd cum ăi doi catâri s-aşezaseră-n drum în crucişu' hulubelor uitându-se unul la altul peste zăbală, cu nişte ochi holbaţi şi furioşi, şi pe Ab care căuta să-i ridice şi să-i bage-n ham la locul lor, cu ochii la fel de furioşi şi el, şi p-ormă deodată s-au ridicat ei singuri şi-mi aduc aminte cum mă gândeam atunci ce bine-a fost că nu erau cu faţa la căruţă când s-au ridicat. Pen'că pentru prima oară-n viaţa lor sau pentru prima oară de când erau ai lui Ab în orice caz, s-au mişcat amândoi deodată şi-am urcat panta parc-am fi ţâşnit, şi-am nimerit în piaţă ca scăpaţi din puşcă, cu căruţa pe două roţi şi cu Ab dirijându-i din zăbală, tot trăgând de hăţuri şi strigând: „Fir-aţi ai dracului, fir-aţi ai dracului!", şi lumea, mai mult cucoane şi copii, fugind în toate părţile şi ţipând, pân'ce Ab reuşi să cârmească-ntr-o fundătură, în dosul prăvăliei lui Cain, şi să-i oprească agăţând roata noastră din stânga de roata altei căruţe şi de catârii ei (care erau legaţi), că numai aşa a putut să-i oprească. Apucase să s-adune o mulţime de lume şi ne-au ajutat să ne descurcăm, iar Ab a dus catârii la uşa din dos a lui Cain şi, înfuriat, i-a legat scurt la un stâlp, dar tot veneau oameni şi spuneau: „Păi ăştia-s catârii ăia ai lu' Pat Stamper", şi Ab sufla greu şi nici pe departe nu mai arăta la faţă atât de liniştit, ci arăta mai degrabă teribil de alarmat. „Hai, zice, vin' să luăm afurisitu' ăla de separator şi să ne cărăm de-aici."

Şi-aşa am intrat şi i-am dat lui Cain peticul înnodat de madam Snopes, şi el a numărat douăşpatru de dolari şi şaişopt de cenţi, şi-am luat separatoru', şi-am pornit cu el înapoi la căruţă, unde-o lăsasem. Pentru că mai era înc-acolo, nicio supărare cu căruţa. De fapt, era şi prea era, acolo. Mi-aduc aminte cum se vedea fundul căruţei şi roţile răsturnate, unde-o lăsase Ab, aproape lipită de rampa de-ncărcare, şi vedeam oamenii din fundătură – se zăreau

numai de la brâu în sus –, de două-trei ori mai mulţi acum, şi mă gândeam că totul era prea mult – şi oameni, şi căruţă; era ca-ntr-o gravură de-alea sub care stă tipărit: *Descoperiţi greşelile din* acest *desen!;* şi-atunci Ab începu să zică: „Fir-ar a dracului de treabă, fir-ar a dracului de treabă!" şi s-alerge, ţinând încă separatoru' de-un cap, pân' la marginea rampei, de unde putea să vadă jos, dedesubt. Catârii erau în regulă, acolo. Ab îi legase cam scurt, de acelaşi stâlp, amândouă zăbalele la aceeaşi funie, şi acum arătau întocmai ca doi tipi care se spânzuraseră într-unul din accesele alea de sinucidere colectivă, cu capetele lăsate unul lângă altul, trase-n sus, cu limbile-atârnând din gur-afară, cu ochii ieşiţi din orbite, cu gâturile întinse mai bine de-un metru de la pământ şi cu picioarele îndoite sub ei, ca iepurii vânaţi, pân' ce Ab sări jos şi tăie funia cu briceagul. Un artist!

Le dăduse exact cât trebuia, la milimetru, cât s-ajungă la oraş şi s-apuce să iasă din piaţă, pân' să se isprăvească efectul doctoriei sau ce dracu' o fi fost, pe care le-o dăduse.

Aşa că Ab era disperat. Parcă-l văd, rezemat într-un colţ în dosul plugurilor şi prăşitoarelor lui Cain, alb ca varul, şi-i tremura glasul, şi-i tremurau şi mâinile, că de-abia putu să scoată din buzunar ăi şapteşcinci de cenţi. „Du-te pân' la doctoru' Peabody, zice, şi adu o sticlă de whisky. Fugi!" Era disperat. Nu mai era nici măcar nisip mişcător acum. Era vâltoare, şi doar o săritură-i mai rămăsese de făcut. Bău jumătatea de whisky din două înghiţituri şi puse sticla goală jos în colţ, cu grijă, ca pe-un ou, iar apoi ne-am dus înapoi la căruţă. De data asta catârii erau în picioare, aşa că am pus separatoru-n căruţă, şi Ab i-a luat domol, cu grijă, şi oamenii-mprejur tot mai vorbeau între ei că erau catârii ăia ai lui Stamper. Faţa lui Ab se făcuse roşie acum, din albă cum fusese, şi soarele trecuse, da' cred că el nu băgase de seamă. Şi noi nici nu mâncaserăm, da' cred că nici asta nu băgase de seamă. Şi al dracului să fiu dacă nu mi se părea că Pat Stamper nu se mişcase din loc, tot în poarta ţarcului din pari şi funii stătea, cu pălăria pe-o parte, cu degetele mari la betelia pantalonilor, şi Ab în căruţă, silindu-se să nu-i

tremure mâna, dar catârii lui Stamper se opriră cu capul atârnând bleg, cu picioarele crăcănate, suflând ca nişte foale.

— Am venit pentru perechea aia a mea, zise Ab.

— Ce s-a-ntâmplat? se miră Stamper. N-ai cumva de gând să spui că şi ăştia-s prea iuţi pentru gustul dumitale? N-arată.

— *All right*, făcu Ab, *all right*. Îmi trebuie perechea mea. Am patru dolari. Îţi dau ăşti' patru dolari câştig şi dă-mi perechea-napoi.

— Nu mai am perechea dumitale, zise Stamper. Cum n-aveai dumneata nevoie de calul ăsta, n-aveam nici eu. Ţi-am mai spus. M-am descotorosit de el.

O vreme, Ab rămase locului. Era mai răcoare acum. Se ridicase o briză şi simţeai ploaia-n ea.

— Da' mai ai catâru', zice Ab. *All right*. Iau catâru'.

— Pe ce? întrebă Stamper. Vrei să-mi dai perechea asta pe catâru' dumitale? Acum, la Ab, nu mai era vorba de negustorie. Era disperat, şedea şi nu mai putea nici măcar să vadă, şi Stamper, rezemat în voie de stâlpul porţii, îl privea.

— Nu, rosti Stamper, n-am nevoie de catârii ăştia. Catâru' dumitale-i mai bun. Afacere ca asta nu fac. Nici schimb nu fac. Scuipă alene, dar cu multă atenţie. Şi-afară de asta, catâru' dumitale l-am pus pereche la alt cal. Vrei să-i vezi?

— *All right*, făcu Ab. Câte parale?

— Nici nu vrei să-i vezi întâi? îl întrebă Stamper.

— *All right*, zise Ab.

Şi vine negrul cu catâru' lui Ab şi c-un cal murg; îmi aduc aminte cum strălucea calu', deşi era înourat şi fără soare – un cal ceva mai măricel decâtăl de-l dădusem lui Stamper şi gras ca un porc. Exact aşa era: gras nu ca un cal, ci ca un porc; gras până şi pe la urechi şi-ndesat ca un burduf; era aşa de gras, că de-abia putea să meargă, punea picioru' jos parcă n-ar fi avut greutate sau parcă n-ar fi simţit călcătura.

— Îi prea gras, zise Ab. N-ajunge nici pân-acasă.

— Aşa zic şi eu, spuse Stamper. D-aia şi vreau să scap de el.

— *All right*, fu de acord Ab. Trebuie să-l încerc.

Începu să coboare din căruţă.

— Să-l încerci? făcu Stamper.

Ab n-a răspuns. S-a dat jos din căruţă binişor şi s-a dus la cal; şi el punea picioru-n pământ atent şi ţeapăn, ca şi cum nici el n-ar fi avut greutate, exact cum făcea calul. Animalul avea o funie făcută laţ trecută pe după gât, şi Ab a luat funia din mâna negrului şi-a-ncercat să-ncalece.

— Stai, zise Stamper. Ce-ai de gând să faci?

— Să-l încerc, răspunse Ab. Am mai luat azi un cal de la dumneata.

Stamper se uită un timp la Ab. Apoi scuipă din nou şi avu aerul c-ar face un pas îndărăt: *„All right*, Jim, făcu el către negru. Ajută-i să-n-calece!”

Şi-aşa negrul l-a ajutat pe Ab să-ncalece, numai că negrul n-a avut timp, ca Stamper, să sară-ndărăt, pentru că-ndată ce Ab şi-a lăsat greutatea pe spinarea calului, ai fi zis c-avea curent electric în pantaloni. Calu’ numa’ o dată s-a răsucit, de părea rotund ca o minge, n-avea nici cap, nici coadă, ca un cartof irlandez. L-a zvârlit pe Ab destul de rău, dar Ab s-a ridicat şi s-a dus iar la cal; şi Stamper zice din nou: „Ajută-l să-ncalece, Jim!”, şi negrul l-a ajutat iar, şi calu’ iar l-a zvârlit jos, şi Ab s-a ridicat tot cu mutra aia şi-a pus mâna pe funie, da’ Stamper l-a oprit. Ai fi zis că Ab nu voia altceva decât să-l arunce calu’ jos, zdravăn, ca şi cum tot ce-i mai rămăsese ca mod de a plăti pentr-un nenorocit de cal, cu viaţă-n el doar cât să ne mai care pân-acasă, era putinţa oaselor şi-a cărnii lui să ţină la trântitul de pământu’ ăla tare ca piatra.

— Ai de gând să te omori? îl întrebă Stamper.

— *All right*, zise Ab. Câte parale?

— Hai în cort, îi răspunde Stamper.

Aşa că eu am aşteptat în căruţă; începuse să bată puţin vântu’ şi nu ne luasem mantalele de ploaie cu noi. Dar aveam în căruţă nişte saci goi pe care ne pusese madam Snopes să-i luăm să-nvelim separatoru’ cu ei şi tocmai îl înveleam cu sacii, când a ieşit negrul din cort şi exact atunci

am putut să-l văd pe Ab bând din sticlă. P-ormă negrul a adus o brişcă şi-un cal, iar Ab şi cu Stamper au ieşit din cort; Ab a venit la căruţă, nu s-a uitat la mine, doar ce-a luat separatoru' şi-a dat sacii la o parte, s-a dus de l-a pus în brişcă, s-a urcat lângă Stamper şi-au plecat îndărăt, înspre oraş. Negrul se uita la mine.

— Te udă la sigur pân' s-ajungi acasă, zise el.

— Aşa mi se pare şi mie, răspund eu.

— Nu vrei să iei o-mbucătură pân' se-ntorc? mă întrebă el. Mâncarea-i pe foc.

— Cred că nu, mulţumesc.

Aşa că s-a dus înapoi în cort, iar eu am aşteptat în căruţă. Era sigur acum c-o să plouă, şi-ncă repede. Îmi aduc aminte cum mă gândisem că-n orice caz o să avem sacii goi să-ncercăm să ne ferim de ploaie cu ei. Pe urmă Ab şi cu Stamper s-au întors, dar Ab nici acum nu s-a uitat la mine. S-a dus iar în cort şi iar l-am văzut bând din sticlă, da' de data asta a vârât-o-n sân. Şi pe-urmă negrul a adus catârul nostru şi calu' ăl nou şi i-a pus la căruţă, iar Ab a ieşit din cort şi s-a urcat în căruţă. Acum l-au ajutat şi Stamper, şi Jim să se urce.

— Nu crezi că-i mai bine să-l laşi pe băiat să mâne? zise Stamper.

— Mân eu, făcu Ab. Poate că n-oi fi în stare să schimb un cal cu dumneata, da', al dracului să fiu, să mân tot mai mă pricep.

— Da, desigur, zise Stamper. Ai să te miri de calu' ăsta.

Şi-aşa a şi fost.

Râdea pentru prima dată, în tăcere, fără să fie văzut de cei ce-l ascultau, deşi ei ştiau foarte bine cum arăta în clipa aceea, la fel de bine de parcă l-ar fi văzut: lungit în scaun, destins, în tihnă, cu faţa lui brună, slabă, şireată şi agreabilă, în cămaşa lui albastră, curată, dar decolorată, cu acelaşi aer de burlac etern pe care-l avea şi Jody Varner, deşi altă asemănare între ei nu exista şi nici asta nu era prea mare, pentru că la Varner era un fel de fanfaronadă meschină şi grandilocventă, pe când la Ratliff era un celibat

sincer, ca al unui frate laic dintr-o mănăstire a secolului al XII-lea – un grădinar să zicem sau un viticultor priceput la altoire.

— Chiar că ne-am mirat de calu' ăla. Ploaia, o furtună în adevăratul sens al cuvântului, ne-a prins la mai puţin de-o milă, şi-am mers aşa vreo două ceasuri ghemuiţi sub sacii goi, cu ochii pe calu' ăl nou şi lucios; era aşa de gras, că punea picioru-n pământ parcă nici nu l-ar fi simţit măcar şi, din când în când, chiar şi pe ploaie, parcă era trecut de-un fior – avea ca un fel de poticnire, ca atunci când simţise greutatea lui Ab lăsându-i-se-n spinare la Stamper în ţarc –, până ce-am găsit o şură veche sub care să ne-adăpostim. Adică eu stăteam ghemuit, pentru că Ab zăcea lungit pe spate în fundul căruţei, cu ploaia plesnindu-l în faţă, iar eu pe capră, mânând şi-ncepând să văd cum calul nostru negru şi lucios se face murg. Pe-atunci n-aveam decât opt ani şi toată negustoria noastră de cai, Ab şi cu mine, pe-acolo ne-o făcusem, în sus şi-n jos pe drumul din dreptul ogorului. Aşa c-am tras sub primul acoperiş peste care-am dat şi l-am zgâlţâit pe Ab să-l trezesc. Ploaia apucase să-l răcorească şi, când s-a ridicat, îi trecuse beţia. Ba chiar era ceva mai treaz decât înainte.

— Ce-i? face el. Ce s-a-ntâmplat?

— Calu'! Ţip eu. Uite, îşi schimbă culoarea!

Se trezise de-a binelea. Am sărit amândoi din căruţă; lui Ab îi ieşeau ochii din cap văzând între hulube un cal murg, căci ştia că atunci când adormise se uita la unul negru, aşa că întinse mâna, ca şi cum nu-i venea să creadă nici măcar că-i cal, şi-l atinse-ntr-un loc unde pesemne că-l rosese puţin dârlogul, că doar ce l-a atins, chiar în locu-n care calu-i simţise greutatea când încercase să-l încalece la Stamper, şi-am ştiut îndată c-o să sară şi-o să zvârle. M-am ferit tocmai la timp, căci îndată am văzut cum a izbit în peretele din spatele meu şi am simţit în păr vântul pe care l-a făcut. Pe urmă s-a auzit un zgomot cum face-un cui vârât într-un cauciuc de bicicletă mai mare. A făcut vââşşş! Şi-atunci a dispărut şi ce mai rămăsese din calul gras, negru şi lucios

luat de la Stamper. Adică nu vreau să spun că Ab şi cu mine rămăseserăm numai cu catâru'. Aveam şi cal. Numai că era tot calu' cu care plecaserăm de dimineaţă de-acasă, ăl luat de la Beasley Kemp pe-o râşniţă de mei şi-un brăzdar, acu' două săptămâni. Avea chiar şi undiţa-ndoită la vârf, aşa cum o îndoise Ab, doar că negrul o mişcase puţin din loc. Da' ventilu' de pompă de bicicletă nu l-a găsit Ab decât a doua zi de dimineaţă, ascuns sub piele la umăru' stâng – singurul loc din lume unde-un om care-ar fi avut de douăj' de ani un cal nu s-ar fi gândit să-l caute.

N-am ajuns acasă decât a doua zi, după răsăritu' soarelui, şi babacu' mă aştepta la Ab acasă, furios rău. Aşa că n-am mai stat mult, doar ce-am avut timp s-o văd pe madam Snopes în uşă, unde cred eu că stătuse ea toată noaptea, zicând: „Unde mi-e separatoru' meu?" şi pe Ab zicându-i că toată viaţa lui îşi dorise s-aibă şi el un cal ca lumea şi că era peste puterile lui, şi-atunci madam Snopes a-nceput să plângă. Eu mă-nvârteam pe lângă casa lor de multă vreme, da' niciodată n-o văzusem plângând pân-atunci. Arăta a om nedeprins cu plânsu', care adică nu plânge deloc, şi plângea prea tare, parcă n-ar fi ştiut cum se plânge, parcă nici lacrimile n-ar fi ştiut tocmai bine ce-aveau de făcut pe obraz, stând acolo c-un şorţ vechi, fără măcar să-şi acopere faţa, zicând: „Mort dup-un cal, da, mort dup-un cal! Da' de ce după calu' ăsta, de ce după ăsta!?"

Aşa c-am plecat cu tata. Mă apucase de braţ şi mi-l cam răsucea-n mână, da' când am început să-i spun despre ce sentâmplase a uitat de bătaia pe care voia să mi-o tragă. Pân' să mă-ntorc la Ab acasă, se făcuse aproape de prânz. Şedea pe muchea gardului, aşa că m-am urcat şi m-am aşezat şi eu lângă el. Numai că lotu' era pustiu. Nu vedeam nici catâru' nici gloaba lui Beasley. Nici el n-a zis nimic, nici eu n-am zis nimic şi de-abia după o vreme zice el: „Ai luat ceva-n gură de dimineaţă?" şi i-am răspuns că da şi el spune: „Eu încă nu". Aşa că ne-am dus în casă şi, desigur, ea plecase. Parcă-i şi vedeam – Ab şezând colo pe gard şi ea venind la vale cu pălăria de paie pe cap şi cu şal, şi cu mănuşi, şi ducându-se

la grajd, şi punând şaua pe catâr şi calului căpăstru, şi Ab stând locului, şi tot gândindu-se dacă să se ducă să-i dea o mână de-ajutor sau nu.

Şi-am aprins focu-n maşina de gătit. Ab nu se prea pricepea la făcut mâncare, aşa că pân' s-apuce să-şi pregătească gustarea de dimineaţă se făcuse prea târziu, şi-atunci ne-am hotărât să punem mai mult să ţină şi de gustare, şi de prânz, şi-am mâncat, şi eu am spălat vasele, iar apoi ne-am întors la gard. Plugul stătea încă degeaba în marginea de dincolo a lotului, da' n-avea cu ce-l trage acum decât doar dacă s-ar fi apucat să se ducă la Anse bătrânu' să-i ceară împrumut o pereche de catâri, da' asta era totuna cu a te duce la şarpele cu clopoţei să-i ceri un clopoţel împrumut; pe de altă parte cred că trecuse prin destule pe ziua aia ca să stea liniştit restu' cât îi mai rămăsese. Aşa că ne-am aşezat din nou pe gard şi ne uitam la parcela pustie. Mare nu fusese ea niciodată şi-ar fi arătat ticsită chiar şi c-un cal pe ea. Da' acum arăta cât tot Texasul şi nici nu-ncepusem bine să mă gândesc la cât părea de pustie, că-l şi văd că se dă jos de pe gard şi se duce de se uită la un şopron pe stâlpi, ridicat la peretele şurei şi care-ar fi fost foarte bun de-ar fi fost proptit ca lumea şi i-ar fi făcut acoperişu' din nou. „Cred că data viitoare o să iau o iapă să-mi fac herghelie de iepe şi-o să cresc catâri, zice el. Ăsta o să fie tocmai bun pentru mânji dacă-l repar niţel." Pe-urmă s-a-ntors şi s-a aşezat din nou pe gard; către mijlocul după-amiezei s-aude o căruţă apropiindu-se. Era Cliff Odum, care pusese loitrele, şi madam Snopes era pe capră cu Cliff, şi-au trecut amândoi pe lângă casă, spre parcelă. „Nu l-a adus, face Ab. N-o fi vrut să se târguiască cu ea." Noi eram în dosul şurei acum şi ne uitam cum Cliff dă căruţa-ndărăt lâng-un mal tăiat lângă poartă, şi vedeam cum madam Snopes se dă jos din căruţă şi-şi scoate şalu' şi mănuşile şi intră-n grajd la vacă şi scoate vaca şi-o duce pe malu' tăiat în coada căruţei, şi Cliff zice: „Vino şi ţine dumneata hăţurile s-o-mping eu în căruţă". Da' ea nici nu s-a oprit măcar. A aşezat vaca cu capu-n coada căruţei şi s-a dus pe dindărăt şi

a pus umăru-n spatele vacii şi, când s-a proptit o dată, a-mpins vaca-n căruţă, de n-a avut Cliff timp nici să coboare măcar. Cliff a pus fundu' la loc, madam Snopes şi-a pus iar şalu' şi mănuşile, s-au urcat în căruţă şi-au plecat.

Aşa că iar am făcut focul să-i gătesc cina şi pe-urmă a trebuit să mă duc acasă că soarele aproape asfinţise. Când m-am întors a doua zi de dimineaţă, am adus o găleată cu lapte. Ab era-n bucătărie şi-şi mai gătea încă gustarea. „Îmi pare bine că ţi-a trecut prin minte, zice el când vede laptele. Aveam de gând aseară să-ţi spun să vezi de nu poţi împrumuta de undeva." Continuă să gătească, pentru că nu s-aştepta să se-ntoarcă ea atât de repede, că erau de făcut două drumuri de douăş'opt de mile unu', în nu mult mai mult de douăşpatru de ore. Da' s-a auzit din nou o căruţă şi, de data asta când a coborât, avea separatoru'. Când ne-am dus la şură am văzut-o urcându-l în casă. „Ai lăsat laptele aşa ca să-l poată vedea?" întrebă Ab. „Da, dom'le", zic eu. „Probabil c-o să-şi pună-ntâi şorţu' vechi, zice Ab. Îmi pare rău că n-am început mai devreme cu gătitu'." Numai că nu cred ca ea să fi aşteptat nici măcar atât, pentru că l-am auzit imediat. Făcea un zgomot ascuţit, frumos, se-auzea că merge bine, sănătos, de părea c-o să-ţi smântânească un galon de lapte cât ai zice peşte. P-ormă s-a oprit. „Păcat că n-are decât un galon", zice Ab. „Pot să-i mai aduc unu' dimineaţă", îi răspund. Da' el nu mai auzea. Era cu ochii la casă. „Cred c-ai putea să te duci să te uiţi din uşă", zice el. Aşa că m-am dus şi m-am uitat. Lua mâncarea lui Ab de pe foc şi-o punea-n două farfurii. Nici nu ştiam că mă văzuse, când se-ntoarse şi mi le-ntinse. Îi trecuse, era liniştită acum, îşi vedea de treburi. „Mi se pare c-ai putea mânca şi tu ceva mai mult acum, spune ea. Da' du-te şi mănâncă mai încolo. O să am treabă şi n-am chef să mă-mpiedic nici de tine, nici de el." Aşa c-am luat farfuriile, ne-am rezemat de gard şi-am mâncat. Şi pe urmă iar am auzit separatoru'. Nu ştiam că poţi trece laptele prin el mai mult de o dată. Cred că nici Ab nu ştia.

„Cred c-a-nvăţat-o Cain, zice el mâncând. Sunt convins că,

dacă vrea să-l treacă mai mult de o dată, o să-l treacă.” Pe urmă s-a oprit, iar ea a ieşit în uşă şi-a strigat să-i aducem farfuriile să le poată spăla; eu i-am dus farfuriile-napoi, le-am pus pe treapta uşii, şi apoi m-am aşezat cu Ab pe gard. Arăta ca şi cum ar fi încăput tot Texas-ul şi Kansas-ul la un loc. „Cred că s-a dus pân’ la blestematu’ ăla de cort şi i-a zis: «Uite-ţi perechea! Dă-mi separatoru’, dar repede că vreau s-apuc o căruţă pân’ acasă»” , zice el. Şi iar l-am auzit cerând separatoru’, şi-n seara aia ne-am dus pân’ la Anse bătrânu’ să-i cerem un catâr să isprăvim cu peticu’ de pământ pe care-l avea ceva mai încolo, da’ n-avea atunci nici unu’ care să nu-i trebuiască. Aşa că, îndată ce Anse bătrânu’ a isprăvit cu-njuratu’, ne-am întors şi ne-am aşezat pe gard. Şi, fireşte, iar s-a auzit separatoru’. Făcea tot atâta gălăgie, parcă zbura laptele-n el, parcă nici nu s-ar fi sinchisit dacă laptele ăla mai fusese smântânit o dată sau de-o sută de ori.

— Iar i-a dat drumu’, observă Ab. Să nu uiţi dimineaţă ăl’lalt bidon!

— Nu, dom’le, zic eu. Ascultam separatoru’, pentru că laptele nu se prinsese încă.

— Ai zice că-i face plăcere, după cum s-arată, spuse el.

3

Opri căruţa şi stătu un moment privind aceeaşi poartă căzută, la care Jody Varner, călare pe murgul său, privise cu nouă zile înainte – curtea năpădită de buruieni şi de ierburi, casa dărăpănată de vreme şi aplecată-ntr-o parte... o zăpăceală, o dezolare acoperită –, încă înainte de-a ajunge el la poartă şi de-a fi oprit de zgomotul monoton şi puternic a două voci femeieşti. Erau voci tinere, vorbind fără să strige sau să ţipe, cu un timbru calm profund, cu un ritm lent, în care absenţa de limbaj omenesc inteligibil părea lucrul cel mai natural, sunete parcă emise de două păsări enorme; era ca şi cum solitudinea tristă, încremenită, a vreunei mlaştini sau a unui deşert inaccesibil şi gol ar fi fost încălcată, violată

fără încetare de sfada necontenită a ultimilor doi supravieţuitori ai unei specii stinse, care-şi făcuseră aşezarea acolo – zgomot ce se opri scurt la strigătul lui Ratliff. După o clipă cele două fete veniră spre poartă şi se opriră, mari, identice, ca două viţele imense, uitându-se la el.

„'Neaţa, dom'şoarelor, făcu el. Unde-i tăticu' dumneavoastră?"

Ele continuară să-l privească. Păreau că nici măcar nu respiră, deşi el ştia că da, că trebuiau să respire; trupurile astea atât de masive, cu sănătatea vizibil de fier, aproape copleşitoare, aveau nevoie de aer, şi încă în cantităţi mari. Avu fugitiv o viziune a lor: două vaci, două iepe-nfundate pân' la genunchi în aer ca-ntr-un fluviu, ca-ntr-o baltă, cu nările-n apă, în timp ce nivelul bălţii scădea văzând cu ochii, fără zgomot, la fiecare inhalare, lăsând descoperite, uluite pentru moment, mulţimea de vieţuitoare mărunte pământene din jurul picioarelor lor înfipte adânc. Apoi ele vorbiră absolut simultan, ca un cor bine antrenat: „La câmp".

„Desigur, gândea el mergând. Să facă, ce?" Pentru că nu credea ca Ab Snopes, pe care-l cunoscuse el, să aibă mai mult de doi catâri. Şi pe unul din ăştia îl văzuse stând de pomană pe terenul din dosul casei; iar despre celălalt ştia că-n momentul de faţă era legat de-un copac în dosul prăvăliei lui Varner, la opt mile de acolo, pentru că doar acu' trei ceasuri îl lăsase legat în acelaşi loc în care de şase zile îl vedea pe vânzătorul cel nou al lui Varner venind pe el călare în fiecare dimineaţă şi legându-l. O clipă, opri din nou căruţa. „Ei, Doamne, îşi spuse el în gând, asta-i pesemne ocazia pe care o aşteaptă el de douăştrei de ani, ca s-o ia de la-nceput, nestânjenit de-un alde Stamper." Aşa c-atunci când ajunse să zărească lotul şi să recunoască silueta ţeapănă, dură, măruntă din urma plugului tras de doi catâri nici măcar nu se miră. N-aşteptă să constate efectiv că amândoi catârii erau perechea care, cel puţin până acum o săptămână, fusese a lui Will Varner; schimbă doar timpul verbului posesiv: „Nu *fusese,* gândi el. Sunt şi-acum".

Doamne, găsise o formulă şi mai bună. Nu mai era geambaş de cai. Dăduse-un om pe-o pereche de catâri.

Opri căruţa la gard. Plugul ajunsese la capătul de dincolo al lotului. Omul întoarse catârii, tăindu-le elanul cu smucituri din zăbală de o violenţă absolut inutilă, iar ei înălţau capul şi deschideau larg gura. Ratliff privea calm. „La fel ca pe vremuri”, gândi el. Şi-acum încă se mai poartă c-un cal sau c-un catâr ca şi cum l-ar fi ameninţat cu pumnul încă înainte ca el să fi deschis gura. Îşi dădea seama că Snopes îl văzuse şi că-l recunoscuse, cu toate că nu lăsa prin nimic să se vadă acest lucru; catârii îşi reveniseră, picioarele lor delicate şi copitele mici ca de cerb păşeau iute şi viguros, în timp ce brazda se răsturna neagră şi grasă de pe cuţitul lustruit al plugului. Acum Ratliff putea vedea cum Snopes se uita drept la el – scăpărările reci de sub sprâncenele stufoase de om rău pe care şi le amintea chiar după opt ani de zile, sprâncene doar puţin încărunţite de-atunci cu toate că lovea în continuare perechea de catâri cu o sălbăticie stupidă, şi opri aplecând plugu-ntr-o parte.

— Ce faci p-aici? întrebă el.

— Am auzit vorbindu-se că eşti prin partea locului şi-am trecut să te văd, zise Ratliff. S-au făcut opt ani, e ceva, nu?

Celălalt mormăi:

— Nu s-ar zice, după faţa dumitale. Arăţi şi-acum de parcă nu ţi s-ar topi untu’n gură.

— Ce spui, făcu Ratliff. Da’ pen’c-aduseşi vorba de gură... (Întinse mâna sub perna scaunului şi scoase o sticlă de whisky de-o jumătate, care părea umplută cu apă.) De-al lui McCallum, de-ăl bun, zise. E de săptămână trecută. Ia!

Îi întinse sticla. Celălalt veni la gard. Cu toate că se aflau doar la câţiva paşi unul de altul acum, tot ce putea să vadă Ratliff erau două scăpărări pe sub streaşina încruntată a sprâncenelor.

— Mi-ai adus-o mie?

— Păi sigur. Ia-o! zise Ratliff.

Celălalt nu se mişcă.

— De ce?

— De nimic, zise Ratliff. Ţi-am adus-o şi gata. Trage-o duşcă! E bun.

Celălalt apucă sticla. Şi-atunci Ratliff îşi dădu seama că ceva se stinsese în ochii lui. Sau poate că-n clipa aceea nu se uitau la el.

— Las' pe deseară, zise Snopes. Nu mai beau pe soare.

— Şi când plouă? făcu Ratliff. Şi-atunci îşi dădu seama că Snopes nu se uita la el, cu toate că nu se mişcase din loc, nu se clintise nimic pe chipul lui dur, noduros, violent, aşa cum stătea ţinând sticla.

— Ar trebui să rămâi aici, zise Ratliff. Ai acum o fermă, şi Flem pare să ţină-n mână prăvălia parc-ar fi fost crescut să fie negustor.

Dar celălalt avea aerul că nici n-asculta măcar. Scuturǎ sticla şi-o ridică-n lumină, de parc-ar fi examinat o perlă.

— Sper c-aşa ai să faci.

Şi-atunci îi văzu din nou ochii sălbatici, stăruitori şi reci.

— Şi ce-ai dumneata dacă rămân sau nu?

— Nimic, zise Ratliff prietenos şi liniştit.

Snopes se aplecă, ascunse sticla-n buruieni la marginea gardului şi se întoarse la plug să-l ridice.

— Du-te pân' acasă şi zi-le să-ţi dea ceva de mâncare.

— Mulţumesc, trebuie să plec la oraş, făcu Ratliff.

— Cum vrei, răspunse celălalt.

Îşi trecu pe după gât hăţul – era unul singur – şi trase înc-o dată sălbatic de gheara zăbalei; din nou catârii se smuciră cu fălcile căscate-n sus, pierzându-şi elanul încă-nainte de-a fi pornit din loc.

— Mulţumesc pentru sticlă, grăi el.

— Bucuros, zise Ratliff.

Plugul porni. Ratliff îl privea. „N-a zis măcar să mai trec", gândi. Puse şi el mâna pe hăţuri. „Hii, iepuraşi! făcu. Hai s-o luăm spre oraş."

Capitolul al treilea
1

În dimineaţa de luni în care Flem Snopes s-a dus să-şi ia-n primire locul de vânzător în prăvălia lui Varner, purta o cămaşă albă nou-nouţă. Nici măcar spălată nu fusese încă; se mai vedeau cutele în locul în care pânza se-ncreţise stând în raft şi dungile făcute de soare pe ea, repetându-se ca tărcăturile de zebră pe fiecare clin. Şi nu numai femeile care veneau să se uite la el, ci chiar şi Ratliff însuşi (nu degeaba vindea el maşini de cusut – din cât le demonstrase altora învăţase să lucreze destul de bine şi chiar se spunea despre el că-şi face singur cămăşile albastre pe care le purta) ştia că fusese croită şi cusută de mână, şi încă de-o mână stângace şi nedeprinsă. A purtat-o toată săptămâna. Sâmbătă seara era jegoasă, dar lunea următoare apăru cu alta la fel, chiar şi cu aceleaşi tărcături de zebră. A doua sâmbătă seara era şi asta murdară, în exact aceleaşi locuri ca şi cealaltă. Era ca şi cum cel care-o purta, cu toate că intrase-ntr-o lume nouă şi-ntr-un alt mediu, cu reguli şi obiceiuri care se începătăţeniseră cu mult înainte de primirea lui, îşi stabilise totuşi, chiar din prima zi, un obicei special propriu de a se murdări.

Veni călare pe-un catâr slăbănog, cu o şa recunoscută imediat ca fiind a lui Varner, de care atârna o căldăruşă de tablă. Legă catârul de un copac în dosul prăvăliei, dezlegă căldarea şi urcă pe galerie, unde şedeau lungiţi alene vreo doisprezece bărbaţi, printre care şi Ratliff. Nu scotea o vorbă. Şi dacă se uita cumva la vreunul anume, acela nu băga de seamă. Era un bărbat îndesat, scund şi moale, de-o vârstă nedefinită, între douăzeci şi treizeci de ani, şi avea o faţă lată şi calmă, cu gura subţire ca o cusătură strânsă pătată puţintel pe la colţuri de zeamă de tutun, cu ochii de culoarea apei stătute şi, printre celelalte trăsături, ca un paradox insolit şi izbitor, stătea înfipt un minuscul nas ca un

cioc de uliu mic. S-ar fi zis că nasul originar fusese lăsat nedesăvârşit de către constructorul sau meşterul iniţial şi că treaba rămasă neisprăvită fusese preluată de cineva dintr-o şcoală fundamental diferită sau poate de un umorist smintit şi veninos, sau poate de cineva care n-avusese timp decât să trântească-n mijlocul feţei un avertisment teribil, disperat.

Intră cu căldăruşa în prăvălie, unde Ratliff şi amicii săi îşi făceau veacul toată ziua şezând chirciţi pe galerie şi privind nu numai la oamenii din sat, ci şi la toţi cei din împrejurimi care puteau veni pân-acolo pe jos, singuri, perechi sau în grupuri, bărbaţi, femei şi copii, să-şi facă obişnuitele cumpărături, să se uite la noul vânzător şi să plece. Veneau nu ostili, dar suspicioşi la culme, aproape ceremonioşi – parc-ar fi fost nişte vite pe jumătate sălbatice care simţiseră că pe imaşul lor pătrunsese-un animal străin –, să cumpere făină şi specialităţi farmaceutice, şi şleauri pentru plug, şi tutun, şi să se uite la omul de-al cărui nume nici n-auziseră pân' acu' o săptămână şi cu care totuşi vor trebui să aibă de-a face de acu' nainte pentru necesităţile vieţii, iar apoi plecau tot atât de liniştiţi precum veniseră. Pe la nouă sosi Jody Varner călare pe murgul său de călărie şi intră în prăvălie. Puteai auzi înăuntru mormăitul de bas al vocii sale, cu toate că dacă-i vorba de răspunsurile căpătate putea foarte bine să fi vorbit şi singur. Pe la prânz ieşi, încălecă şi plecă, fără ca vânzătorul să-l fi însoţit. Dar oricum aflaseră ce era în căldăruşa de tablă şi către prânz începură să se împrăştie şi ei, aruncându-şi ochii-n prăvălie pe când treceau prin dreptul uşii, fără să vadă însă ceva. Dacă vânzătorul îşi mânca prânzul, cu siguranţă şi-l mânca pe ascuns. Ratliff fu înapoi pe galerie încă înainte de unu, pentru că n-avea de făcut nicio sută de iarzi până la masă. Ceilalţi n-au întârziat nici ei mult, şi restul zilei ăsteia au stat, în scaune sau pe jos, vorbind liniştit şi rar despre te miri ce, în timp ce oamenii ceilalţi, câţi puteau ajunge pe jos, veneau şi cumpărau de câţiva gologani câte ceva şi plecau.

Până la sfârşitul acelei prime săptămâni îl văzuseră nu numai toţi cei care-n viitor aveau să cumpere prin

intermediul lui de-ale mâncării şi cele trebuincioase casei, ci şi unii dintre cei care nu cumpăraseră-n viaţa lor nimic de la Varneri şi nici n-aveau de gând să cumpere vreodată, bărbaţi, femei, copii, sugacii care nu trecuseră niciodată pân' atunci pragul casei unde se născuseră, bolnavii şi bătrânii care altminteri nu l-ar mai fi trecut decât o dată – şi veniseră pe cai sau pe catâri, sau încărcaţi în căruţe. Ratliff tot acolo era, căruţa lui mai avea încă-n ea aristonul şi seria de dinţi virgini de grapă, hulubele erau proptite cu-o scândură, iar perechea de căluţi vânjoşi, atât de nepotriviţi, prindea năravde-atâta stat degeaba în curtea hanului ţinut de doamna Littlejohn, aşteptând în fiecare dimineaţă să-l vadă venind pe vânzător călare pe catârul cu şaua împrumutată, cu cămaşa albă nouă, murdărindu-se progresiv şi regulat, puţin mai mult la fiecare apus de soare, cu căldăruşa de tablă în care-şi aducea mâncarea de prânz pe care nimeni nu-l vedea mâncând-o şi legându-şi catârul, şi deschizând prăvălia cu cheia pe care nu se aşteptaseră deloc s-o vadă lăsată-n mâna lui, cel puţin la-nceput. După o zi-două, începu să deschidă prăvălia încă înainte de sosirea lui Ratliff şi a celorlalţi. Jody Varner apărea călare pe la nouă, urca treptele, dădea morocănos din cap către ei şi intra în prăvălie, dar – în afară de prima zi – nu rămânea decât un sfert de ceas. Dacă Ratliff şi amicii săi speraseră să observe vreo scânteiere secretă şi misterioasă între Varner-tânărul şi vânzătorul său, fură dezamăgiţi. Prindeau murmurul profund şi prozaic de bas, parcă vorbind tot de unul singur, dacă socoteai după răspunsurile auzite, iar după aceea şi el, şi vânzătorul ieşeau şi stăteau o vreme în uşă, timp în care Varner termina cu datul instrucţiunilor, plescăia zgomotos şi pleca; iar când se uitau din nou spre uşă, nu mai era nimeni.

Apoi, în sfârşit, vineri după-amiază apăru şi Will Varner în persoană. Poate că asta aşteptaseră Ratliff şi amicii săi. Dar dacă asta aşteptaseră, fără îndoială că nu Ratliff, ci ceilalţi speraseră că poate astfel se va dezvălui ceva. Aşa că foarte probabil numai Ratliff n-a fost surprins când ceea ce s-a dezvăluit a fost tocmai inversul a ceea ce se aşteptaseră; nu

vânzătorul era cel care descoperea, în fine, pentru cine lucrează, ci Will Varner era cel care descoperea cine lucrează pentru el. Apăru pe bătrânul său cal alb şi gras. Un tânăr care şedea pe treapta de sus a scării se ridică, veni şi-i luă frâul, legă calul, iar Varner descălecă şi urcă treptele, răspunzând vesel murmurului de respect cu care-l întâmpinară şi zicându-i lui Ratliff pe nume: „Ei, drăcie, n-ai pornit încă după treburi?” Doi dintre ei se ridicară de pe banca de lemn ciopârţită de cuţite, dar Varner nu se apropie încă de ea. În schimb, se opri în dreptul uşii deschise, aproape cu aceeaşi atitudine ca şi oamenii ceilalţi, slab, uitându-se-n prăvălie cu gâtul puţin întins, întocmai ca un curcan, dar numai o clipă, pentru că îndată după aceea strigă: „Hei, măi ăla care eşti acolo! Cum te cheamă? Flem! Adă-mi o bucată din tutunul meu de mestecat. Ţi-a arătat Jody unde-l ţine”. Se apropiase între timp de grup – doi dintre ei se şi ridicaseră de pe banca de lemn cioplită –, se aşezase, îşi scoase cuţitul şi începuse povestea despre vagonul pentru fumători cu vocea lui voioasă şi tărăgănată de episcop, când vânzătorul (Ratliff nu-i auzise deloc paşii), apăru în spatele lui cu tutunul. Continuând să vorbească, Varner îl luă şi tăie o bucată, închise apoi briceagul cu degetul mare, întinse piciorul pentru a putea să bage briceagul la loc în buzunar, când se opri din vorbit şi ridică-n sus o privire tăioasă. Vânzătorul stătea încă în spatele lui.

— Ei, făcu Varner. Ce-i?

— N-aţi plătit, zise vânzătorul.

O clipă Varner rămase nemişcat, cu piciorul încă întins, cu bucata de tutun şi cu felia tăiată-ntr-o mână încă şi cu briceagul în cealaltă, gata să-l bage-n buzunar. De fapt nimeni nu se clintea, cu toţii privindu-şi calmi şi atenţi mâinile sau orice priveau ei în clipa-n care Varner se întrerupsese.

— Tutunul, zise vânzătorul.

— Ah, făcu Varner.

Băgă briceagu-n buzunar, trase de la brâu o pungă de piele de forma şi de mărimea unei pătlăgele vinete, scoase

din ea o piesă de cinci cenţi şi i-o dădu vânzătorului. Ratliff nu-l auzise pe vânzător venind şi nu-l auzi nici plecând. Acum vedea de ce. Vânzătorul purta o pereche de pantofi de tenis noi cu talpă de cauciuc.

— Unde rămăsesem? întrebă Varner.

— Tipul tocmai începuse să-şi descheie salopeta, zise blând Ratliff.

A doua zi Ratliff plecă. Îl împingea de la spate nu nevoia de mâncare, de a face ceva pentru a şi-o câştiga. Ar fi putut, în ţinutul ăsta, şase luni de zile să treacă de la o masă la alta fără să trebuiască să bage mâna-n buzunar. Îl împingea itinerarul, turneul lui de colportor de noutăţi, stabilit cu multă grijă, plăcerea de a le răspândi amplificându-le, rezerva pe care o adunase şi pentru care pierduse două săptămâni de observaţii efective – noutăţi care nu erau nici lipsite de importanţă, nici răsuflate. Aveau să treacă cinci luni până s-ajungă din nou în sat. Ruta lui cuprindea patru comitate. Era foarte clar stabilită, neputând interveni schimbări decât pe ici-colo. În zece ani de zile nu trecuse nici o singură dată hotarele celor patru comitate, şi totuşi vara asta se pomenise într-o zi în Tennessee. Se pomenise nu numai pe pământ străin, dar total separat, izolat de statul lui natal printr-o barieră aurită, un zid de bani de aur care se adunaseră frumuşel.

În cursul primăverii şi-al verii îi mersese niţeluş cam prea bine. Îşi depăşise aşteptările vânzând şi livrând maşini de cusut pe poliţe cu termen la recolta viitoare şi folosind banii încasaţi sau ce lua pe lucrurile primite drept acont ca să plătească propriile aconturi la angrosistul lui din Memphis, pentru alte maşini, pe care la rândul lor iarăşi le vindea pe poliţe, girate de el, până când într-o bună zi se pomeni că devenise aproape insolvabil din cauza propriilor speculaţii *à la hausse.* Angrosistul îi pretindea jumătatea lui din poliţele de douăzeci de dolari neachitate. Atunci Ratliff porni repede într-un turneu şi-şi trecu în revistă debitorii. Fu afabil, blând, plin de anecdote şi în aparenţă la fel de puţin zorit ca-ntotdeauna, dar îi scărmănă serios – asta nu se poate

contesta cu toate că bumbacul de-abia dăduse-n floare şi trebuia să mai treacă multe luni de zile până să-nceapă să intre ceva bani în casă. Adună câţiva dolari, o pereche de hamuri vechi şi opt găini albe Leghorn. Angrosistului îi datora fix o sută douăzeci de dolari. Se duse şi la al doisprezecelea client, o rudă-ndepărtată, şi află că de-o săptămână plecase cu mai mulţi catâri la Columbia, în Tennessee, să-i vândă la un fel de târg de catâri care se ţinea-ntr-o margine de drum.

Porni imediat după el, cu hamurile şi cu găinile-n căruţă. Nu numai că întrezărea o posibilitate de a-şi încasa poliţa, dacă ajungea înainte ca altcineva să fi apucat să-i vândă rudei sale alţi catâri, dar putea chiar să ia cu împrumut ceva parale, să-l împace pe angrosist. Ajunse la Columbia în patru zile şi-acolo, după o clipă-două de uluială, privi în jurul său cu sentimentul de încântare al primului vânător alb bâjbâind prin solitudinea idilică a unei văi virgine africane pline de fildeş, unde n-aveai altceva de făcut decât să tragi şi să te apleci s-aduni de pe jos. Vându o maşină de cusut omului pe care-l întrebase despre vărul său, se duse cu ruda lui să stea peste noapte în casa unei verişoare a neveste-sii, la zece mile de Columbia, şi-i vându şi ei o maşină de cusut. În primele patru zile vându trei; rămase acolo o lună întreagă şi vându cu totul opt, încasând optzeci de dolari bani gheaţă. Cu aceşti optzeci de dolari, cu hamurile şi cu cele opt găini cumpără un catâr, duse catârul la Memphis şi-l vându în târg la o licitaţie cu o sută treizeci şi cinci, îi dădu angrosistului o sută douăzeci şi câteva poliţe pentru lichidarea pretenţiilor asupra celor vechi din Mississippi şi, pe la vremea culesului, ajunse acasă cu doi dolari şi treizeci şi cinci de cenţi în buzunar şi cu depline drepturi asupra celor douăsprezece poliţe de câte douăzeci de dolari care-i vor fi plătite după egrenarea şi vânzarea bumbacului.

Când ajunse, în noiembrie, la Moşia Franţuzului, totul reintrase în normal. Lumea se-mpăcase cu prezenţa vânzătorului, chiar dacă nu şi cu persoana lui, cu toate că Varnerii păreau să fi-nghiţit şi una, şi alta. Jody obişnuia să

apară prin prăvălie într-un moment sau altul şi prea departe nu era niciodată. Acum făcu Ratliff descoperirea că luni de zile el avusese obiceiul de a nu trece uneori deloc pe la prăvălie şi clienţii care cumpăraseră de ani de zile de-acolo, de cele mai multe ori servindu-se singuri, iar punând banii, exact cât trebuia, în cutia de ţigări de sub sita pentru brânză, erau acum obligaţi, pentru cel mai mărunt fleac, să aibă de-a face cu un om pe care acum două luni de zile nici măcar după nume nu-l ştiau şi care le răspundea cu „Nu” sau cu „Da” la orice întrebare a lor şi care, în aparenţă cel puţin, nu se uita niciodată drept în faţă sau prea mult la cineva, astfel încât să aibă timp să-şi aduc-aminte cum îl cheamă, dar care nu făcea niciodată niciun fel de greşeli când era vorba de bani. Jody Varner făcuse ’ntotdeauna. De obicei erau în favoarea lui, desigur, şi dacă îl lăsa din când în când pe câte-un client să plece cu vreun mosorel de aţă sau cu vreun pacheţel de tutun, şi-l scotea el mai curând sau mai târziu. Ajunseseră să se aştepte la asemenea greşeli din partea lui, tot aşa cum ştiau foarte bine c-o să-i corecteze, când i-o prinde cu vreo greşeală, cu o amabilitate cordială şi totodată grosolană, făcând ca totul să pară o glumă, treabă care-l determina pe client să se-ntrebe cam cum era restul socotelii. Dar şi la asta se aşteptau; totuşi, atunci când aveau nevoie, le făcea credit la de-ale mâncării şi la piese de schimb pentru maşini agricole, credit pe termen lung; ei acceptau, cu toate că ştiau că vor plăti dobândă pentru ceea ce aparent arăta a generozitate şi mână-largă, chiar dacă dobânda asta va figura pe factură sau nu. Dar vânzătorul nu făcea greşeli niciodată.

— Fleacuri, zise Ratliff. Tot o să-l prindă unu’ mai curând sau mai târziu. N-ai să găseşti, la douăşcinci de mile-n jur, bărbat, femeie sau copil să nu ştie tot ce-i în prăvălie şi cât costă fiecare lucruşor tot aşa de bine ca şi Will sau Jody Varner.

— De, zise un altul – un bărbat vânjos, scurt în picioare, cu sprâncene negre şi cu faţă ageră, pe care-l chema Odum Bookwright. Tocmai aici e-aici!

— Ce vrei să zici? Că nu l-a prins încă nimeni nici măcar o dată?

— Nu, făcu Bookwright. Şi oamenilor asta nu le place. Da', pe de altă parte, cum să faci?

— Păi aşa-i, zise Ratliff. Cum să faci?

— A mai fost şi chestia aia cu creditu', făcu un altul – un bărbat costeliv şi lung, cu cap mare, visător, cu părul rar şi ochii spălăciţi şi miopi, pe care-l chema Quick şi care ţinea în mână un ferăstrău.

Şi relată toată povestea: cum descoperiseră aproape imediat că vânzătorul nu voia să dea pe datorie nimănui nimic, cum a ajuns, în cele din urmă, de-a refuzat pur şi simplu să mai dea pe datorie unui om care de cincisprezece ani căpătase credit şi plătise regulat cel puţin o dată pe an şi cum, în după-amiaza aia, Will Varner a venit în persoană valvârtej pe bătrânul lui cal alb şi gras de plesnea şi a năvălit în prăvălie, răcnind destul de tare ca să s-audă până peste drum la potcovărie:

— A cui dracu' crezi tu că-i prăvălia asta?

— Până una-alta mai ştiu încă a cui e, zise Ratliff.

— Sau a cui prăvălie mai cred unii oameni că mai e, făcu Bookwright. Pen'că, oricum, nu s-a mutat încă la Varneri în casă.

Acum vânzătorul locuia în sat. Într-o sâmbătă dimineaţă cineva a băgat de seamă că în dosul prăvăliei nu se mai vedea legat catârul înşăuat. Sâmbăta prăvălia rămânea deschisă până la zece şi chiar şi mai târziu şi era totdeauna o mulţime de lume, aşa că l-au văzut mai mulţi cum stingea lămpile, încuia uşile şi pleca pe jos. Şi a doua zi de dimineaţă el, care niciodată nu fusese zărit prin sat de sâmbătă seara până luni dimineaţă, apăru la biserică şi cei care-l văzură se uitaseră o clipă la el uluiţi, că nu le venea să-şi creadă ochilor. În afară de şapca lui de stofă gri şi de pantalonii tot gri purta nu numai o cămaşă albă curată, dar şi o cravată – un nod negru gata făcut, care se prinde la ceafă cu o copcă de metal. Nu era mai lungă de doi ţoli şi, cu excepţia celei pe care-o purta Will Varner însuşi la biserică, era singura

cravată din tot ţinutul Moşiei Franţuzului; din dimineaţa aceea de duminică şi până-n ziua-n care-a murit a purtat-o sau a purtat una absolut la fel (s-a zis despre el mai târziu, după ce ajunsese preşedintele băncii din Jefferson, că pusese să i se facă o mulţime de astfel de cravate) – o minusculă şi parşivă pată turtită, aranjată criptic ca un semn de punctuaţie enigmatic pe firmamentul alb al cămăşii ce-i dădea înfăţişarea solemnă şi neortodoxă a lui Jody Varner ridicată la puterea a zecea, şi care îi făcea pe toţi cei care fuseseră de faţă-n ziua cu pricina să accepte fără putinţă de tăgadă acea notă scandalos exagerată de strămutare fizică pe care-o făcuse şi zgomotul piciorului ţeapăn al tatălui lui pe galeria prăvăliei atunci, în după-amiaza aia din primăvară. Plecă pe jos; a doua zi de dimineaţă veni la prăvălie tot pe jos şi tot cu cravată. Până la asfinţitul soarelui tot satul şi împrejurimile ştiau că de sâmbăta trecută stătea cu chirie la o familie care locuia cam la o milă depărtare de prăvălie.

Will Varner se-ntorsese de mult la viaţa lui tihnită şi voioasă de om care se află-n treabă fără să facă nimic – asta dac-o lăsase vreodată. Pe la prăvălie nu mai fusese de la patru iulie. Şi-acum, cu zilele de sezon mort din august, când se cocea bumbacul şi nimeni n-avea nimic de făcut şi nici Jody nu mai dădea p-acolo, într-adevăr, aveai impresia că nu numai conducerea, ci şi proprietatea şi veniturile ei se concentrau în făptura aceea scundă, taciturnă, cu cămaşă albă, care se murdărea progresiv, şi nodul minuscul, intangibil; şi în zilele acelea de stat degeaba se trăgea în umbra vecină cu-ntunericul a prăvăliei pustii şi pline de arome puternice, semănând teribil cu un păianjen blond şi bulbos, şi omnivor, dar nu veninos.

Apoi în septembrie s-a-ntâmplat ceva. Sau mai bine zis, a-nceput să se-ntâmple, pentru că-ntâi nu şi-au dat seama ce era. Bumbacul plesnise şi s-apucaseră de cules. Într-o dimineaţă, primul om care-a venit l-a găsit pe Jody acolo. Scoseseră maşina de egrenat, iar Trumbull, fierarul lui Varner, cu ucenicul lui şi cu fochistul, un negru, revizuiau

maşina, să fie gata pentru sezonu’ care-ncepea, şi iată-l pe Snopes că iese din prăvălie şi trece drumul la maşina de egrenat, şi intră în magazie, şi l-au pierdut din vedere şi-au şi uitat de el. De-abia după-amiază, la închiderea prăvăliei, şi-au dat seama că Jody Varner stătuse toată ziua înăuntru. Dar chiar şi-atunci n-au dat mare importanţă faptului. S-au gândit că desigur chiar Jody-l trimisese pe vânzător să supravegheze punerea la punct a maşinii de egrenat, treabă pe care de obicei o făcea Jody personal, şi că asta de lene, văzând pentru o vreme el de prăvălie, ca să poată şedea jos. A trebuit să vină aprinderea focului la cazanul maşinii şi să-nceapă să sosească primele care încărcate ca să se lămurească toată treaba. Au văzut atunci că iar Jody vedea acum de prăvălie, umblând de colo până colo cu marfă de câţiva gologani, în timp ce vânzătorul stătea cât e ziua de mare pe scaun în spatele basculei, punând carele să urce pe platformă pe rând şi pe urmă să treacă sub ţeava de aspiraţie. Înainte Jody le făcea pe-amândouă. Adică, mai mult stătea la basculă şi lăsa prăvălia să meargă singură, cum mersese-ntotdeauna, cu toate că, din când în când, ca să se odihnească, lăsa un car pe basculă s-o blocheze un sfert de ceas sau chiar trei sferturi şi-n timpul ăsta stătea în prăvălie; poate că nici n-avea clienţi atunci, doar oameni veniţi să vadă ce mai e, s-audă ce mai spune. Da’ fusese foarte bine şi-aşa. Treburile merseseră tot aşa de bine. Şi-acum, că erau doi, nu exista niciun motiv să nu stea unu’-n prăvălie şi ăl’lalt să vadă de cântar şi nu exista niciun motiv să nu fi lăsat Jody cântaru’-n seama vânzătorului. Bănuiala care-ncepea să-ncolţească acum-n capu’ lor...

— Da-da, făcu Ratliff. Ştiu. Jody trebuia să stea acolo. Ştiu cine i-a zis să stea.

Ratliff şi Bookwright se uitară unul la altul:

— N-a fost Will. Au mers singure şi prăvălia, şi maşina de egrenat de aproape patruj’ de ani de zile şi-au mers foarte bine c-un singur om la amândouă. Şi-un tip la anii lui Will nu-i om să-şi schimbe ideile. Asta-i, precis! Da-da. Ei, şi-atunci?

De pe galerie-i puteau vedea pe-amândoi. Oamenii veneau

cu carele-ncărcate şi se-aşezau la coadă, botu' catârului în coada căruţei la marginea drumului, aşteptându-şi rândul să urce pe basculă şi pe urmă sub sorb, şi pe urmă coborau şi-nfăşurau hăţurile de-un stâlp şi treceau drumu' la galerie, de unde puteau privi la chipul calm, impenetrabil, mestecând întruna, care trona îndărătul basculei, la şapca de stofă şi la cravata minusculă, în timp ce dinăuntrul prăvăliei puteau auzi din când în când câte-o mormăială morocănoasă cu care răspundea Varner când clienţii reuşeau să-l oblige să scoată o vorbă. Din când în când intra chiar câte unul dintre ei să cumpere ceva saci, un pachet de tutun, o cutie de tabac de care n-aveau încă nevoie – sau numai să bea apă din ciubărul din lemn de cedru. Era în ochii lui Jody ceva ce nu fusese înainte – o umbră, ceva între enervare şi bănuială, şi presimţire, nu încă sentimentul de a fi fost tras pe sfoară, dar cu siguranţă ceva serios. Asta era vremea despre care mai târziu, doi-trei ani mai târziu, aveau să-şi spună vorbind între ei: „Asta era atunci când el a trecut peste Jody", dar Ratliff avea să intervină corectând: „Vrei să spui când Jody a-nceput să bage de seamă".

Dar asta avea să fie cândva, mai târziu. Acum doar priveau şi nu le scăpa nimic. În luna aceea, din zori şi până-n noapte văzduhul era plin de geamătul maşinii de egrenat; carele făceau coadă la basculă şi treceau unul câte unul în dreptul sorbului. Când şi când vânzătorul trecea drumul la prăvălie cu şapca, pantalonul şi chiar şi cravata pline de scame de bumbac; oamenii care şedeau degeaba în galerie aşteptându-şi rândul la sorb sau la basculă se uitau la el intrând acum în prăvălie şi o clipă după aceea auzeau de data asta glasul lui murmurând ceva banal, concis. Dar Jody Varner nu mai ieşea cu el să stea o clipă-n uşă ca înainte, şi ei se uitau la vânzător cum se-ntorcea la maşina de egrenat – spinarea lată, vânjoasă, fără formă, sinistru, fără vârstă. După ce s-a strâns şi s-a egrenat, şi s-a vândut recolta, a venit şi vremea la care Will Varner făcea socotelile anuale cu arendaşii şi cu datornicii. De obicei, făcea asta singur, nici pe Jody nu-l lăsa să-i ajute. Anul ăsta şedea la birou cu

caseta de bani şi Snopes şedea pe o ladă de cuie lângă genunchii lui, cu registrele deschise în faţă. În odaia ca un tunel cu pereţii plini de cutii de conserve şi cu grămezi de scule de plugărie, acum ticsită de bărbaţi mirosind a pământ şi aşteptând cu răbdare să accepte aproape fără să discute orice le calcula Varner că le datorează pentru munca lor de-un an de zile, Varner şi cu Snopes păreau a fi ca un colonist alb şi un şef de trib indigen dresat ca un papagal, într-un post avansat din Africa.

Şeful de trib îşi însuşea repede virtuţile civilizaţiei. Nu se ştia cât îl plăteau Varnerii, dar se ştia că Will Varner nu plătea niciodată cine ştie ce. Şi totuşi, omul ăsta care acum cinci luni, ca să se ducă la lucru făcea opt mile dus şi opt mile-ntors pe-un catâr de povară şi p-o şa dată la vechituri, c-o căldăruşă de tablă plină cu napi sau cu mazăre legată de ea, acum nu numai că dormea într-un pat cu chirie şi mânca la o masă ca lumea aranjată frumos, ca un voiajor comercial, dar chiar dăduse cu împrumut unui om din sat o sumă mare de bani, fără să specifice gajul sau dobânda, iar până să se fi terminat cu egrenatul bumbacului se ştia peste tot că oricând puteai împrumuta la el orice sumă de bani între douăşcinci de centi şi zece dolari, dacă erai dispus să plăteşti înlesnirea cum se cuvine. În primăvara următoare, Tull, venit la Jefferson cu nişte vite să le-ncarce-n tren, trecu să-l vadă pe Ratliff, care căzuse bolnav la pat în casa lui, pe care i-o ţinea soră-sa rămasă văduvă – suferea de-o inflamaţie cronică a vezicii biliare. Tull i-a vorbit atunci despre o cireadă mare de vite slabe şi amărâte, care iernase păşunând pe pământul pe care tatăl lui Snopes îl arendase pe încă un an de la Varneri – o cireadă care, din ziua când Ratliff a fost transportat la un spital din Memphis ca să fie operat şi până-n ziua în care s-a întors acasă la el şi-a-nceput din nou să prindă interes de cele ce se-ntâmplau în jurul lui, crescuse progresiv şi neîncetat, până când dispăru dintr-odată peste noapte, dispariţia asta coincizând cu apariţia unei cirezi de vite frumoase din rasa Hereford pe-o păşune dintr-un alt loc, tot a lui Varner, dar pe care şi-o ţinea pentru

el – fermă personală; parcă se metamorfozase, se transferase, completă şi intactă, numai că-şi schimbase înfăţişarea şi, evident, crescuse şi-n valoare; de-abia mai târziu s-a aflat că vitele nimeriseră-n păşunea aia în urma scoaterii în vânzare în baza unui privilegiu deţinut nominal de o bancă din Jefferson. Tull şi Bookwright au venit amândoi să-l vadă şi i-au povestit.

— Poate c-a fost tot timpul în tezaurul băncii, zise Ratliff cu voce slabă. Will ale cui zice că sunt?

— Zice că-s ale lui Snopes, răspunse Tull. Zice: „'Ntreabă pe pezevenghiu' ăla al lui Jody".

— Şi l-ai întrebat? făcu Ratliff.

— L-a-ntrebat Bookwright. Şi Snopes i-a zis: „Îs pe păşunea lu' Varner". Şi Bookwright i-a zis: „Da' Will zice că-s ale tale". Şi Snopes a-ntors capu', a scuipat şi-a zis: „Îs pe păşunea lu' Varner".

Şi Ratliff, bolnav, n-a văzut cu ochii lui nici cealaltă chestie. A auzit doar de la alţii, care şi ei ştiau tot din auzite, cu toate că pe vremea aia începuse să se-ndrepte, destul de bine ca să cugete, să facă presupuneri, curios, isteţ, impenetrabil cum era, şezând acum într-un fotoliu proptit cu perne la o fereastră prin care putea să vadă toamna aşternându-se, să simtă atmosfera luminoasă, parfumată de viţă a amiezilor de octombrie: cum într-o dimineaţă din primăvara asta a doua un om, pe care-l chema Houston, c-un câine de vânătoare superb, cu pete albastre, ducea un cal la potcovit şi-l găsise, aplecat deasupra forjei şi încercând s-aprindă focul cu un lichid dintr-un bidon ruginit, pe-un străin – un bărbat tânăr, bine făcut, musculos, care când se întoarse arătă o faţă sinceră, cu trăsături regulate, ce începea la două degete de la rădăcina părului, care zise:

— Noroc! Nu prea pot s-aprind amărâtu' ăsta de foc. De câte ori torn din gazu' ăsta de-aici parcă mai rău se stinge. Uite!

Şi se pregătea să toarne din nou din bidon.

— Stai puţin, făcu Houston. Ce-ai acolo, gaz?

— Era p-aici pă raftu' ăsta de sus, zise celălalt. Aşa arată,

parc-ar trebui să fie de gaz. E cam ruginit, da' n-am auzit pân-acum că, dacă-i bidonu’ ruginit, n-arde gazu’.

Houston se apropie, îi luă bidonul din mână şi-l mirosi. Celălalt se uita la el. Câinele cel superb stătea-n uşă şi se uita la amândoi.

— Nu prea miroase-a gaz, nu-i aşa?

— Ţţţ, făcu Houston.

Puse bidonul pe raftul afumat de deasupra forjei:

— Du’ ş-aruncă noroiu’ ăsta! Trebuie s-o iei de la-nceput. Unde-i Trumbull?

Trumbull era fierarul care ţinuse atelierul de-aproape douăzeci de ani, până-n dimineaţa aia.

— Nu ştiu, zise celălalt. Nu era nimeni aici când am venit.

— Ce cauţi aici? El te-a trimis?

— Nu ştiu, spuse din nou celălalt. Văru-meu m-a angajat. Mi-a zis să fiu de dimineaţ-aici, s-aprind focu’ şi să văd de forjă până vine el. Da’ de câte ori torn din gazu' ăsta...

— Cine-i văru’ dumitale? îl întrebă Houston.

În clipa aceea un cal bătrân şi slăbănog apăru alergând, trăgând după el o brişcă hodorogită, cu una din roţi prinsă cu două scândurele legate cu sârmă şi care părea că se mai ţine-n picioare numai datorită inerţiei şi că-n momentul în care se va opri se va nărui grămadă jos, bună de surcele. În ea era un alt străin – un bărbat firav, îmbrăcat cu nişte haine ca de bogdaproste, niciuna nu părea să fie a lui, cu o faţă de pişicher limbut –, care opri brişca strigând la cal de parcă i-ar fi despărţit un câmp întreg, coborî şi intră în fierărie vorbind încă.

— ’Neaţa, ’neaţa, zise el, în timp ce ochii lui mici, strălucitori, săgetau totul în jur. Vreţi să potcoviţi calu’, da? Buuun, bun de tot. Ai pus potcoave, ai ferit calu'. Frumos animal! Da’ am văzut unu’, muuult mai frumos, undeva mai devale. N-are-a face, cine mă iubeşte îmi iubeşte şi calu’, pârliţii n-au de-ales, de-ar fi dorinţele cai, toţi am avea arăbeşti. Ce s-a-ntâmplat? făcu el către omul cu şorţu’.

Tăcu, dar părea că-i încă în mişcare, violent, ca şi cum atitudinea şi poziţia hainelor n-ar fi putut da niciun fel de

indicaţie despre ce-ar fi putut face corpul – desigur, în ipoteza c-ar mai fi fost în ele.

— N-ai aprins încă focul? Uite!

Se repezi la raft; părea că se deplasează cu totul, că se transportă cumva deasupra raftului fără să amplifice deloc aparenta lui mişcare violentă, luă bidonul şi-şi vârî nasu'-n el, mirosindu-l, şi, pân' s-apuce cineva să facă o mişcare, era gata să-l golească peste cărbunii din forjă. Houston îi prinse mâna în ultima secundă, îi luă bidonul şi i-l aruncă afară pe uşă.

— De-abia i l-am luat din mână, afurisitu' ăla de pişat împuţit! zise Houston. Ce dracu' s-a 'ntâmplat aici? Unde-i Trumbull?

— A, vrei să zici tipu' ăla care era aici? făcu nou-venitul. Eu am închiriat acum atelieru'. Eu sunt Snopes. I.O. Snopes. Şi ăsta-i văru-meu, Eck Snopes. Da-i tot prăvălia veche, tot vadu' vechi; numa' mătura-i nouă.

— Puţin îmi pasă cum îl cheamă. Ştie să potcovească-un cal sau nu?

Nou-venitul se-ntoarse din nou către omul cu şorţ, strigând la el cum strigase la cal:

— *All right*, *all right.* Fă odată focu'!

Houston, după ce privi o clipă la ce se-ntâmpla, puse mâna şi aprinse el focul.

— O să-nveţe el, zise nou-venitul. Dă-i doar puţin răgaz. E-ndemânatic cu sculele, cu toate că de lucrat în fierărie mare lucru n-a lucrat. Da' pune-i câinelui nume frumos şi n-ai nevoie să-l mai arunci în gârlă cu bolovanu' de gât. Lasă-l câteva zile să se deprindă şi-o să-ţi potcovească-un cal la fel de bine ca Trumbull şi ca oricare altu' care se pricepe.

— P-ăsta-l potcovesc eu, făcu Houston. Pune-l doar să sufle-n foale! 'Pă cum arată ar trebui să fie-n stare, chiar dacă n-a mai făcut-o pân-acum.

Cu toate astea, după ce potcoava fu ciocănită şi răcită în hârdău, nou-venitul se repezi din nou. Parc-ar fi vrut să-l ia prin surprindere nu numai pe Houston, dar şi pe el însuşi – şmecheria asta de a exista independent de îmbrăcăminte:

puteai să-l apuci de haină şi să-l ţii, dar nu-i puteai împiedica trupul să facă ce voia să facă decât după ce stricase ce era de stricat – o risipă furibundă de energie concentrată, spulberându-se îndată ce intenţia-ncepea să prindă formă, nou-venitul repezindu-se între Houston şi copita ridicată şi trântind potcoava pe ea, şi la a doua lovitură de ciocan în caia izbind animalul în carne vie, de se pomeni zvârlit, cu ciocan cu tot, în hârdău; în cele din urmă Houston şi omul cu şorţ îngrămădiră calu-ntr-un colţ şi-l ţinură, Houston îi scoase şi caiaua, şi potcoava, şi le aruncă cât colo, apoi împinse calu' de-a-ndărătelea afară din potcovărie, furios, în timp ce câinele se ridică şi îşi luă locul cuminte la o distanţă rezonabilă de călcâiul stăpânului.

— Şi poţi să-i spui lui Will Varner – dacă-i pasă, da' desigur că nu-i pasă zise Houston, că m-am dus la Whiteleaf să-mi potcovesc calu'.

Potcovăria şi prăvălia erau exact una-n faţa ăleilalte, numai drumu' le despărţea. Pe galerie erau câţiva oameni şi se uitau cum Houston, urmat de câinele mare, calm, magnific, porni cu calul din loc. N-au avut nevoie nici măcar să treacă drumul ca să vadă, pentru că în momentul acela unul dintre străini, cel mai mărunţel şi mai în vârstă, traversa drumul spre prăvălie în hainele care aveau s-arate a fi de căpătat şi-n ziua-n care-or cădea de pe el, cu mutra lui înţepată de guraliv şi cu ochii strălucitori care te săgetau. Urcă treptele salutându-i de departe. Intrând în prăvălie, spunea întruna, aşa guraliv şi repezit cum era, cuvinte fără sens ca unu' care-ar fi vorbit singur într-o peşteră pustie, ca de fapt să nu spună nimic. Ieşi iar, şi gura tot nu-i tăcea: „Da, dom'lor, jos vechiturile, sus cu ce-i nou! Concurenţa-i sufletu' comerţului şi, cu toate că un lanţ nu ţine mai mult decât ţine veriga cea mai slabă, cred că pe flăcăul de colo o să-l găsiţi destul de zdravăn ca să vă puteţi bizui pe el, după ce-o prinde ce-i de prins. Îi tot atelieru' ăl vechi, tot vadu' ăl vechi, numai mătura-i nouă şi poate că p-un câine bătrân nu poţi să-l faci să-nveţe scamatorii noi, da' p-unu' tânăr şi cuminte, dacă vrea, îl înveţi orice. Numai timp să-i laşi.

Încetu’ cu-ncetu’ se face oţetu’. E-hei, zicea unu’, la plăcinte-nainte, la război înapoi, da' poa’ să-i cam iasă pe nas. Vă salut, vă salut, dom’lor”. Coborî, se urcă în brişcă tot vorbind când către flăcăul din fierărie, când către mârţoagă, dintr-o singură suflare, fără o întrerupere măcar pentru a indica auditorilor cui se adresa de fiecare dată. A plecat şi oamenii de pe galerie s-au uitat după el fără absolut nicio expresie pe faţă. În cursul zilei au trecut, unul câte unul, drumul la fierărie şi s-au uitat la al doilea străin – figura aceea calmă, sinceră şi naivă care părea să fie o simplă adăugire inofensivă, făcută după zămislire. Venise un om cu o căruţă cu oiştea ruptă. Fierarul cel nou a reparat-o singur, dar i-a luat aproape toată dimineaţa, lucrând întruna, însă parcă plutind într-un vis în care ceea ce trăia el efectiv înăuntrul lui părea că s-ar petrece undeva în altă parte, nu dădea nicio atenţie la nimic, nimic nu-l interesa, nici banii pe care avea să-i câştige, nici ce-i făceau mâinile; se afla-n treabă, se mişca greoi, părea că n-are spor, da’ pân’ la urmă tot făcea ce-avea de făcut. În după-amiaza aia apăru şi Trumbull, fierarul ăl vechi. Dar oamenii care aşteptaseră lângă atelier să-l vadă pe cel care, oricum, pân’ aseară trebuia să se fi socotit titularul, fură dezamăgiţi. Trecu prin sat cu nevastă-sa într-o căruţă încărcată cu toată gospodăria. De şi-o fi întors cumva ochii măcar la fostul lui atelier, nu l-a prins nimeni – un om bătrân, cu toate că încă în putere, morocănos, rostuit la treabă, care până ieri n-ar fi stârnit niciun fel de curiozitate. Nu l-au mai văzut niciodată.

Câteva zile mai târziu, au aflat că noul fierar locuia în aceeaşi casă cu văru-său (sau care-o fi fost gradul de rudenie dintre ei; nimeni n-a ştiut niciodată ceva sigur), cu Flem, şi dormeau amândoi în acelaşi pat. Şase luni mai târziu fierarul s-a-nsurat cu una din fetele familiei la care locuiau amândoi şi, după alte zece luni, împingea duminicile prin sat un cărucior de copii (fost – sau încă – al lui Will Varner, cum era şi şaua lui văru-său) însoţit de-un băieţel de cinci-şase ani, feciorul lui cu o altă nevastă, pe care satul nici nu ştia măcar c-o avusese vreodată – ceea ce era o indicaţie că-n viaţa lui

particulară, în viaţa lui sexuală în orice caz, avea mult mai multă vigoare şi vitalitate decât ar fi dat de înţeles viaţa lui în public. Dar astea toate au ieşit la iveală mai târziu. Acum tot ce vedeau era c-aveau un alt fierar – un om nu leneş, cu intenţii bune, cu care te puteai împăca uşor, de-o bunăvoinţă nesfârşită şi chiar generos, decât că te-mpiedicai la el de-o anume deficienţă în coordonarea actelor fizice, dincolo de care şi proiect, şi plan, şi model dispăreau, se dezintegrau în componente amorfe – bucăţi de lemn, şine de fier, scule inutile.

După două luni, Flem Snopes a construit în sat o fierărie nouă. A angajat oameni să i-o facă, fireşte, dar aproape toată ziua era acolo, s-o vadă ridicându-se. Asta n-a fost numai prima din acţiunile sale în sat la care a luat parte pe faţă, dar a fost totodată prima pe care nu numai că admitea, dar chiar susţinea, declarând simplu şi clar, c-o făcea pentru ca oamenii să aibă din nou unde se duce să li se execute un lucru ca lumea. A cumpărat instalaţie nouă de la prăvălie, la preţ de cost, şi l-a angajat fierar pe tânărul fermier care în sezonul mort dintre sfârşitul semănatului şi începutul culesului fusese ucenic la Trumbull. Într-o lună de zile fierăria nouă luase toată clientela lui Trumbull şi, după alte trei luni, Snopes i-a vândut atelierul nou – clientelă, şi vad, şi instalaţie – lui Varner şi a luat în schimb atelierul vechi, cu instalaţia veche pe care-a vândut-o unui negustor de fiare vechi, a mutat utilajul nou în clădirea cea veche şi a vândut clădirea nouă unui fermier, ca să facă din ea grajd de vaci – fără să trebuiască să plătească nici măcar pentru mutat; pe ruda lui a pus-o ucenic la fierarul cel nou – şi, ajuns aici, nici chiar Ratliff n-a mai putut ţine socoteala profiturilor pe care le-ar fi putut trage Snopes. „Da’ cred că pot să-l ghicesc”, îşi spunea în sinea lui, şezând, cam palid, dar altminteri simţindu-se bine, la fereastra însorită. Aproape că-l vedea – în prăvălie, noaptea, cu uşa închisă pe dinăuntru c-un drug şi cu lampa aprinsă deasupra biroului la care şedea vânzătorul mestecând fără-ncetare, în timp ce Jody Varner, plecat deasupra lui, neavând nici măcar pe ce să şadă, da’ c-

o privire mult mai expresivă decât toamna trecută, tremurând de enervare şi spunând cu glas tremurător: „Vreau să-ţi pun o simplă-ntrebare şi să-mi dai un simplu răspuns – «Da» sau «Nu». Ce-ai de gând? Cât o să mai ţină asta? Cât o să mai mă coste să scap de foc o blestemată de şură cu fân?”

2

Fusese bolnav şi i se vedea pe faţă când, lăsându-şi căruţa cu o maşină de cusut nouă în lada ca un coteţ de căţel şi cu perechea de căluţi vânjoşi lucind de-un an de stat degeaba, legaţi la un stâlp dintr-o fundătură vecină, se aşezase la tejgheaua unui restaurant mic dintr-o stradă laterală la care era comanditar cu jumătate din capital, cu o ceaşcă de cafea în faţă şi-n buzunar c-un contract să vândă cincizeci de capre unuia din nord care-şi făcuse de curând o fermă de capre în partea de apus a comitatului. În realitate, era un contract secundar şi-l încheiase pentru douăşcinci de centi capra cu contractantul iniţial, care primea de la nordist şapteşcinci de centi de capră, dar care nu fusese în stare să-l realizeze. Ratliff îl încheiase pentru că întâmplarea făcea să ştie despre o turmă de vreo cincizeci de capre într-un loc puţin umblat, pe-aproape de satul de pe lângă Moşia Franţuzului, peste care contractantul principal nu reuşise să dea, şi Ratliff era convins că le va obţine cedând jumătate din câştig proprietarului caprelor.

Acum era pe drum spre Moşia Franţuzului, deşi nu pornise încă şi nici nu ştia bine când o să pornească. Se făcuse-un an de când nu mai fusese-n sat. Aştepta vizita asta nu numai pentru plăcerea tranzacţiei subtile în sine – plăcere care depăşea cu mult profitul brut –, ci cu bucuria de-a fi scăpat de pat şi de a se mişca din nou după pofta inimii (chiar dacă se simţea puţin slăbit), în soare şi-n aerul curat pe care oamenii-l sorbeau şi-n care se mişcau şi vorbeau, şi-şi vedeau de afaceri – o plăcere în care un rol deloc

neînsemnat îl avea şi faptul că încă nu pornise şi că nu exista absolut nimic pe lumea asta care să-l oblige s-o facă până n-avea el chef. Nu se simţea mai slab, era exuberant în moliciunea de-o voluptate supremă a convalescenţei în care timp, grabă, treabă pur şi simplu nu există, şi grămădirea secundelor şi a minutelor, şi a ceasurilor – cărora când e sănătos trupul le e sclav şi veghind, şi dormind – era acum răsturnată pe dos: acum timpul era slugă ipocrită şi cerşetor la bunul plac al trupului, în loc ca trupul să-i fie rob goanei bezmetice a timpului. Şedea acolo subţirel, cu cămaşa albastră proaspătă, curată, cam largă acum, dar realmente arătând foarte bine, cu faţa oacheşă, nu palidă, doar o idee mai luminoasă parcă, şi mai curat, emanând de fapt un fel de vigoare delicată, ca una din plantele acelea puţin obişnuite, de pădure, vivace, fără parfum, care-nfloresc de sub ultimele zăpezi întârziate ale iernii, legănându-şi ceaşca de cafea într-o mână plăpândă şi povestind în faţa a trei sau patru ascultători despre operaţie, cu vocea lui maliţioasă plină de umor, căreia i-ar fi trebuit mult mai mult decât o simplă boală pentru ca, în afară de-o uşoară reducere de volum, să se modifice cu ceva, când intrară doi bărbaţi. Erau Tull şi Bookwright. Bookwright avea un bici de văcar răsucit în jurul mânerului şi vârât în buzunarul de la spate al salopetei.

— Noroc, băieţi, zise Ratliff. Aţi picat devreme.

— Vrei să zici târziu, făcu Bookwright.

Şi el, şi Tull veniră la tejghea.

— Asear-am sosit, cu câteva vite, zise Tull, să le-ncărcăm azi. Vas’zic-ai fost la Memphis. Ce să zic, ţi-am simţit lipsa.

— Toţi ţi-am simţit-o, spuse Bookwright. Nevastă-mea cică nu ştie om să mai fi cumpărat o maşină nouă de cusut de-un an de zile-ncoace. Da’ un' te-a tăiat tipu’ de la Memphis?

— La portofel, zise Ratliff. Cred că d-aia m-a şi adormit întâi.

— Te-a adormit întâi ca să n-apuci să-i vinzi o maşină de cusut sau o legătură de dinţi de grapă pân’ s-apuce el să scoată cuţitu’, zise Bookwright.

Chelnerul împinse în faţa lor două farfurii cu pâine şi unt.

— Mie dă-mi un biftec, comandă Tull.

— Mie nu, zise Bookwright. De două zile nu văd în faţa ochilor decât biftecuri pe viu. Ca să nu mai vorbesc că tot eu a trebuit să le scot din lanurile de grâu şi din grădinile de zarzavat. Mie adă-mi mai degrabă puţină şuncă şi fă-mi ochiuri dintr-o juma' de duzină de ouă.

Începu să-nfulece bucăţi mari de pâine. Ratliff se-ntoarse puţin pe scaun, ca să fie cu faţa la ei.

— Vas'zică, mi-aţi simţit lipsa. Şi eu care gândeam c-acum, cu atâţia cetăţeni noi în sat, n-o să simţiţi nici dac-or lipsi şi-o juma' de duzină de vânzători de maşini de cusut. Câte rubedenii şi-a mai adus Flem Snopes pân-acum? Încă doi sau încă trei?

— Patru, făcu scurt Bookwright, mâncând.

— Patru? se miră Ratliff. Unu'-i fieraru', vreau să zic ăla care stă-n atelier pân' se face vremea să se duc-acasă să mănânce iar – cum îi zice? Eck. Şi-ăl'lalt, antreprenoru', omu' de afaceri...

— Ăsta o să fie-nvăţător la anu', zise Tull încetişor. Sau, cel puţin, aşa pretind ei.

— Nu, nu, eu vorbesc de alt Snopes. De-ăl'lalt, de I.O. Ăla pe care l-a aruncat Jack Houston în hârdău atunci când cu potcovitul.

— Păi, ăsta-i, zise Tull. Ei pretind că la anu' o să fie-nvăţător. Învăţătoru' pe care l-am avut a plecat aşa-deodată, imediat după Crăciun. Mi se pare că nici de asta n-ai auzit vorbindu-se.

Dar Ratliff nu mai asculta. Nu se gândea la celălalt învăţător. Îl privea fix pe Tull şi o clipă uluiala îi reteză elanul jovial.

— Ce? făcu el. Învăţător la şcoală? Tipu' ăla? Snopes ăla? Ăla care-a venit la potcovărie atunci când Jack Houston... Ascultă, Odum, oi fi fost eu bolnav, da' nici chiar aşa ca să-mi pierd şi auzul.

Bookwright nu-i răspunse. Isprăvise pâinea; se întinse şi apucă din farfuria lui Tull o bucată:

— Tu tot n-o mănânci. Am să-i spun să-ţi aducă alta

imediat.

— Ei! exclamă Ratliff. Să fiu al dracului! Vedeam eu, zău, că e ceva care nu-i în regulă la el. Asta era. Nu era la locul lui – potcovăria, ogorul... Da' şcoala! Una ca asta nu-mi trecuse încă prin cap. Dar asta-i, fireşte. A găsit singurul şi unicul loc din lume sau de pe Moşia Franţuzului dacă-i vorba, unde nu numai că-şi poate spune cât-îi ziulica de mare proverbele alea ale lui, da' să şi fie plătit pentru asta. Da-da... A pus mâna, Will Varner, şi pe chilipirul ăsta. Flem l-a curăţat de prăvălie, l-a curăţat de fierărie, şi-acum începe cu şcoala. Aşa că lui Will îi rămâne numai casa, deocamdată. Fireşte, p-ormă o să s-abată pe capu' vostru, măi oameni buni, da' casa o să-i dea de lucru o bucată de vreme, pen'că Will...

— Ah, da, făcu Bookwright scurt.

Îşi termină felia de pâine pe care o luase din farfuria lui Tull şi-l chemă pe tejghetar:

— Dă-mi o bucată de plăcintă – cât mai am de aşteptat?

— Ce fel de plăcintă, domnu' Bookwright? întrebă tejghetarul.

— Plăcintă de mâncat, făcu Bookwright.

— ... Pen'că s-ar putea să fie cam greu să-l scoţi pe Will din casa lui de azi, continuă Ratliff. Ar putea chiar să pună picioru-n prag. Aşa că s-ar putea ca Flem să trebuiască să s-abată pe capu' vostru mai repede decât s-ar fi gândit.

— A, da, da, făcu brusc Bookwright din nou, tăios.

Tejghetarul îi întinse farfuria cu plăcintă în dreptul lui.

Ratliff se uită la el.

— *All right,* zise Ratliff. A, da – ce?

Bookwright ţinea bucata de plăcintă în mână în echilibru în dreptul gurii. Îşi întoarse faţa oacheşă şi încruntată către Ratliff.

— Săptămâna trecută şedeam pe grămada de talaş la moară la Quick. Fochistu' lui şi c-un alt negru aruncau cu lopata surcele lângă gura cazanului, să le bage-n foc. Vorbeau. Fochistu' voise să-mprumute nişte bani, şi Quick n-a vrut să-i dea, zice el. Ăl'lalt negru i-a spus: „Du-te la

domnu’ Snopes la prăvălie. El îţi dă. Mie mi-a împrumutat acu’ doi ani cinci dolari şi eu doar ce am grijă-n fiecare sâmbătă seara să mă duc la prăvălie să-i dau zece cenţi. De ăi cinci dolari nici nu m-a mai întrebat măcar”.

Apoi îşi întoarse capul şi muşcă din plăcintă o bucată ceva mai mică de jumătate. Ratliff îl observă cu o expresie de uşoară zeflemea, aproape un zâmbet.

— Măi, măi, măi, făcu el. Vasăzică, lucrează şi pe sus, şi pe jos în acelaşi timp. În ritmul ăsta, în orice caz, o să mai treacă ceva timp până să cadă pe capul vostru de albi din clasa de mijloc.

Bookwright mai muşcă din plăcintă o bucată mare. Tejghetarul le aduse şi lui, şi lui Tull mâncarea, în timp ce Bookwright vârî şi restul de plăcintă în gură. Tull începu să-şi taie biftecul în bucăţi mici, ca pentru copii. Ratliff se uita la ei.

— Şi nu-i nici unu’-ntre voi să fi putut face ceva? întrebă el.

— Ce puteam face? Vorbi Tull. Cinstit nu-i. Da’ nici treaba noastră nu-i.

— Cred că, dac-aş locui acolo, m-aş gândi la ceva, zise Ratliff.

— Da, făcu Bookwright.

Îşi mânca acum şunca tot aşa cum îşi mâncase plăcinta.

— Şi să-ţi laşi p’ormă căruţa şi caii, să-ţi pui cravată de-a gata la gât. Că loc s-o porţi, ai.

— Desigur, da, răspunse Ratliff. Poate c-ai dreptate.

Nu se mai uita la ei acum, îşi ridică linguriţa, dar o lăsă jos din nou:

— Ceaşca asta pare să fi stat într-un loc cam rece, îi zise tejghetarului. Ar fi bine dac-ai încălzi-o niţel. Să nu-ngheţe şi să plesnească, şi-atunci să mă pui să plătesc şi ceaşca.

Tejghetarul luă ceaşca şi-o umplu din nou, apoi i-o împinse la loc. Ratliff puse foarte atent zahăr cu linguriţa în cafea, purtând încă pe faţă acea uşoară expresie căreia-i puteai spune zâmbet – asta în lipsă de ceva mai bun. Bookwright îşi amestecase violent cele şase ouă într-un fel de terci, şi-acum

le mânca plescăind, cu o lingură. Şi el, şi Tull mâncau repede, dar Tull avea cochetăria să procedeze cu o discretă distincţie. N-au mai spus nimic, şi-au şters farfuriile, s-au ridicat, s-au dus la cutia de ţigări şi şi-au plătit socoteala.

— Sau poate pantofii ăia de tenis, vorbi Bookwright. Nu i-a mai purtat de-un an de zile. Nu! făcu el. În locu' dumitale m-aş duce din capul locului desculţ. Aşa cu siguranţă n-ai mai băga de seamă frigu' la-ntoarcere.

— Da, desigur, zise blând Ratliff.

După plecarea lor, îşi bău cafeaua sorbind-o fără grabă, vorbind din nou celor trei sau patru ascultători şi terminând de povestit despre operaţia sa. Apoi se ridică şi el, îşi plăti scrupulos cafeaua şi îşi puse pardesiul. Era martie, dar doctoru-i spusese să-l poarte, şi acum pe alee se opri un răstimp lângă căruţa şi căluţii lui vânjoşi şi graşi ca nişte pepeni de-atâta stat degeaba şi cu părul nou lucind, după ce-şi dăduseră jos haina de iarnă, privind liniştit lada ca un coteţ de căţel de unde, de sub vopseaua crăpată a incredibililor trandafiri decoloraţi, chipurile de femei îi aruncau surâsuri încremenite şi invitaţii ireale. O să trebuiască vopsită din nou anul ăsta; o să aibă în vedere acest lucru. „Trebuie să fie ceva care s-aprindă imaginaţia", gândi el. Şi cu numele lui. Să se ştie că-i pe numele lui. „Da, îşi zise el, dacă pe mine m-ar chema Will Varner, iar pe tovarăşul meu l-ar chema Snopes, cred c-aş insista ca măcar o parte din tovărăşia noastră, partea cu aprinsul în orice caz, să fie pe numele lui." Mergea încet, încheiat la pardesiu. Era singur cât vedeai cu ochii. Dar bolnavii se vindecă repede la soare, aşa că poate atunci când se va întoarce în oraş n-o să mai aibă nevoie de haină. Şi foarte curând n-o să mai aibă nevoie nici de flanela pe care-o purta pe dedesubt – mai şi iunie, vara, zile lungi şi frumoase, şi calde. Continuă să meargă, arătând exact cum arăta întotdeauna, doar că era mai slab şi mai palid, oprindu-se de două ori să spună fiecăruia dintre cei doi trecători că da, acum se simte foarte bine, că desigur doctorul de la Memphis, fie că dinadins, fie că din întâmplare, tăiase tocmai ce trebuia tăiat, şi traversă

piaţa în umbra privirii de marmură a soldatului confederat, apoi intră la tribunal în biroul cadastral, unde găsi chiar ce căutase – vreo două sute de pogoane de pământ cu clădiri înscrise pe numele lui Flem Snopes.

Către sfârşitul după-amiezei şedea în căruţa oprită pe-un drum dosnic, îngust, între dealuri, citind numele pe-o cutie de scrisori. Stâlpul pe care era bătută-n cuie era nou, dar cutia nu. Era veche şi zgâriată; părea să fi fost călcată de-o căruţă şi dup-aceea îndreptată, dar numele, într-o culoare ţipătoare, parcă fusese scris ieri. Părea că strigă, numai în majuscule, MINK SNOPES, întinzându-se fără niciun interval între cele două cuvinte, luând-o strâmb în sus peste îndoitură, ca să-ncapă şi ultimele litere. Ratliff coti pe după ea pe un drumeag numai hopuri şi hârtoape, la capătul căruia se găsea o cabană cu peretele din spate năruit; exact tipul de cabană cu două odăi răspândit în nenumărate exemplare prin aceste ţinuturi deluroase şi izolate pe care le cutreiera. Era construită pe o colină; dedesubt – un teren împuţit, noroios, numai bălegar călcat în picioare, şi-o şură aplecată-ntr-o parte, devale, de părea că şi-o suflare de om putea s-o doboare. Ieşea un om de-acolo, cu o găleată cu lapte, şi-a-tunci Ratliff îşi dădu seama că era supravegheat şi din casă, cu toate că nu văzuse pe nimeni. Opri căluţii. Nu coborî.

— Noroc, zise. Dumneata eşti domnu’ Snopes? Ţi-am adus maşina.

— Mi-ai adus ce? făcu omul.

Ieşi în poartă, după ce lăsă găleata pe marginea pridvorului. Era doar puţintel mai mic decât înălţimea medie, slab însă, cu sprâncenele groase formând o singură linie. „Da’-s tot ochii ăia”, gândi Ratliff.

— Maşina dumitale de cusut, zise el pe un ton amabil. Apoi văzu cu coada ochiului o femeie stând în picioare pe pridvor – o femeie osoasă, cu faţa dură, cu un păr de-un galben inimaginabil, care apăruse cu mult mai multă iuţeală şi agilitate decât te-ar fi lăsat să presupui faptul că era desculţă. În spatele ei – doi copii cu păr blond, încâlcit. Dar

Ratliff nu se uita la ea. Se uita la bărbat; şi faţa lui rămânea blândă, politicoasă, amabilă.

— Ce-i aia? întrebă femeia. O maşină de cusut?

— Nu, făcu bărbatul.

Nici el nu se uita la ea. Se apropie de căruţă:

— Du-te-n casă!

Femeia nu-i dădu atenţie. Coborî de pe pridvor, mişcându-se cu-aceeaşi repeziciune şi coordonare care-i dezminţeau dimensiunile. Îl privi pe Ratliff cu nişte ochi spălăciţi şi duri:

— Cin' ţi-a spus s-o aduci?

Ratliff se uită acum la ea, tot blând, tot amabil.

— Să fi făcut o greşeală? se miră el. Mi s-a trimis vorbă la Jefferson, de la Moşia Franţuzului. Era vorba de Snopes. Am gândit că-i vorba de dumneata, pentru că... dacă vărul dumitale...

Se uitau la el amândoi, dar niciunul nu scotea o vorbă.

— Flem. Dacă era pentru Flem, ar fi aşteptat s-ajung acolo. Ştia că trebuie să mă duc mâine acolo. Socotesc c-ar fi trebuit să verific întâi.

Femeia râse brutal, fără veselie.

— Atunci du-i-o lui! Dacă Flem Snopes ţi-a trimis vorbă despre ceva care face mai mult de cinci cenţi, n-a fost pentru dat de pomană. Şi-n orice caz, nu neamurilor lui. Du-i-o acasă!

— Ţi-am mai spus o dată să te duci în casă. Hai, cară-te! ţipă la ea bărbatul.

Femeia nu se uită la el. Râse, brutal, persistent, fixându-l pe Ratliff.

— Nu pentru dat de pomană, repetă ea. Nu omu' care-a pus pe numele lui o su' de capete de vită şi-o şură, şi păşunea, să le ţină.

Bărbatul se-ntoarse şi se-ndreptă spre ea. Femeia se răsuci la rândul ei şi-ncepu să ţipe la el, cu cei doi copii privindu-l pe Ratliff de după fusta mamei, parc-ar fi fost surzi sau parc-ar fi trăit în altă lume, nu în cea în care ţipa femeia, parc-ar fi fost doi căţei.

— Spune că nu, dacă poţi, strigă ea la bărbat. Te-ar lăsa să

putrezeşti şi să crăpi aici pă locu’ ăsta şi s-ar şi bucura pe deasupra, ştii foarte bine. Neamu’ tău, cu care te mândreşti atâta pen’ că lucrează-ntr-o prăvălie şi poartă cravată la gât toată ziua! Cere-i măcar un sac de făină şi-ai să vezi ce-ţi dă. Cere-i! Poate-o să-ţi dea o cravată veche să te-mbraci şi tu ca Snopeşii!

Bărbatul se-ndreptă hotărât spre ea. N-a mai spus nici măcar o vorbă. Dintre ei doi, el era ceva mai mărunt; mergea spre ea hotărât, cu un aer curios, parcă se strecura ameninţător, aproape deferent, şi ea tăcu brusc, se-ntoarse repede şi porni napoi spre casă, cu cei doi copii grămădiţi înaintea ei, care-l mai priveau încă pe Ratliff peste umăr.

— Zici că ţi-a trimis Flem vorbă? întrebă el.

— Am zis că mi s-a trimis vorbă de la Moşia Franţuzului. Numele menţionat era Snopes.

— Şi cine-i ăla care-a menţionat Snopes?

— Un prieten, vorbi Ratliff amabil. Pare să fi făcut o greşeală. Te rog s-o scuzi. Dac-o iau pe drumeagu’ ăsta, dau în şoseaua spre podu’ Whiteleaf?

— Dacă Flem ţi-a trimis vorbă s-o laşi aici, eu zic c-ar fi mai bine s-o laşi.

— Tocmai asta-ţi ziceam, că eu cred că s-a făcut o greşeală şi te rog s-o scuzi, replică Ratliff. Drumeagu'...

— Am priceput. Asta-nseamnă că vrei un acont bani gheaţă. Cât?

— Vrei să zici pe maşină?

— Păi da’ de ce vorbim noi?

— Zece dolari, zise Ratliff. Şi-o poliţă de douăzeci pe şase luni. Asta face la strânsu’ recoltei.

— Zece dolari, după ce că ţi-a trimis vorbă...

— Acum nu vorbim de trimis vorbă, acum vorbim de-o maşină de cusut.

— Să zicem cinci.

— Nu, făcu Ratliff amabil.

— *All right,* spuse celălalt, întorcându-se spre casă. Fă-ţi poliţa!

Se duse-n casă. Ratliff se dădu jos, se duse la spatele

căruţei, deschise uşa coteţului de căţel şi scoase de sub maşina nouă de cusut o servietă. Avea în ea un toc, o sticluţă cu cerneală astupată cu grijă şi un teanc de blanchete. În timp ce completa formularul, Snopes apăru lângă el. Îndată ce tocul lui Ratliff se opri, Snopes trase formularul, luă tocul din mâna lui Ratliff, îl muie în cerneală şi semnă poliţa dintr-o singură mişcare continuă, fără măcar s-o citească, apoi împinse poliţa înapoi lui Ratliff şi scoase din buzunar ceva la care Ratliff nu se uită încă, pentru că se uita la poliţa semnată, cu o figură lipsită de orice expresie. Zise calm:

— Ai semnat cu numele lui Flem Snopes.

— Da, zise celălalt. Şi ce-i cu asta?

Ratliff se uita la el.

— Aha, pricep. Vrei să pun şi numele meu, ca să nu putem nici unu' din noi să tăgăduim semnătura. *All right.* Luă poliţa, scrise din nou ceva pe ea şi i-o dădu înapoi.

— Şi uite-ţi cei zece dolari ai dumitale. Dă-mi o mână de-ajutor la cărat maşina.

Dar Ratliff tot nu se mişcă din loc, pentru că nu-i dăduse bani, îi dăduse o altă hârtie, împăturită, îndoită pe la colţuri şi pătată. O deschise, era tot o poliţă. Datată cu vreo trei ani şi ceva în urmă, zece dolari cu dobândă, plătibili la vedere un an de la data investirii cu formulă executorie către *Isaac Snopes sau purtător* şi semnată *Flem Snopes.* Era andosată (şi Ratliff recunoscu acelaşi scris care semnase chiar atunci cele două nume pe cealaltă poliţă), semnată *Isaac Snopes* (X) *prin punere de deget* şi dedesubt, tot acelaşi scris, şi uscat cu sugativa (uscat, în orice caz) *către V.K. Ratliff,* semnat *Mink Snopes.* Ratliff o privi calm şi foarte atent aproape un minut.

— E-n regulă, făcu celălalt. Flem şi cu mine suntem veri cu el. Mam'-mare ne-a lăsat treij' de dolari la toţi trei, câte zece de fiecare, să-i încasăm când ăl mai mic – ăsta-i el, Isaac – ajunge la douăşunu de ani. Flem a avut nevoie de bani şi i-a împrumutat de la el, pe poliţa asta. P'ormă, acu' câtăva vreme, a avut el nevoie de ceva parale şi i-am dat eu, pe poliţa lu' Flem. Dacă vrei să te convingi că-i adevărat ce

spun, poţi să dai ochii cu el când te duci acolo. Stă cu Flem acum.

— Înţeleg, zise Ratliff. Isaac Snopes. Zici c-a-mplinit douăşunu de ani.

— Păi cum ar fi putut pune mâna pe ăi zece dolari să i-i dea lu' Flem, dacă nu?

— Da, desigur, zise Ratliff. Numa' că ăşti zece dolari nu-s chiar bani gheaţă...

— Ascultă, făcu celălalt. Nu ştiu după ce umbli dumneata şi nici nu-mi pasă. Da' nici dumneata n-ai să mă prosteşti pe mine, cum nici eu n-am să te prostesc pe dumneata. Dacă n-ai fi fost sigur că Flem o să-ţi plătească poliţa ai'laltă, n-o luai. Şi dacă nu ţi-a fost frică de aia, de ce ţi-e frică de asta, care-i mai mică, îi tot pă maşina aia şi-i bună de-ncasat cu legea-n mână de mai bine de doi ani? Ia astea două poliţe şi du-te la el! Doar să i le-arăţi. Şi să-i zici o vorbă din partea mea. Să-i zici aşa: „De la un văr care tot mai zgârie ţărâna ca să aibă cu ce trăi, către alt văr care s-a ridicat de la zgâriat ţărâna la proprietar de cireadă de vite şi de şură de fân. La proprietar de vite şi de şură de fân". Numa' atât să-i zici. Ai face bine s-o spui în gând tot drumu' pân'-acolo, să nu cumva să uiţi.

— N-avea nicio grijă! zise Ratliff. P'aici pot să ies la podu' de la Whiteleaf?

Noaptea o petrecu în casa unor rude (se născuse şi copilărise prin apropiere) şi-ajunse la Moşia Franţuzului a doua zi după-amiază; trase-n curte la doamna Littlejohn şi o luă pe jos până la prăvălie, unde pe galerie păreau să fie exact aceiaşi oameni pe care-i văzuse şezând ultima oară acum un an; printre ei, şi Bookwright.

— Noroc, băieţi! zise el. Echipa completă, cum văd, ca de obicei.

— Bookwright spune că tipu' de la Memphis te-a tăiat la portofel, făcu unul. Nu-i de mirare că ţi-a trebuit un an de zile să te vindeci. De mirare-i că n-ai murit când te-ai trezit şi-ai văzut că nu-l mai ai.

— Asta a fost când m-am dat jos din pat, zise Ratliff. Altfel,

şi-acum mai zăceam acolo.

Intră în prăvălie, în faţă nu era nimeni, dar nu se opri nici măcar atât cât să i se deprindă cu obscuritatea pupilele contractate, cum ar fi fost de aşteptat. Se duse drept la tejghea şi zise amabil:

— Ce mai faci, Jody? Ce mai faci, Flem? Nu vă deranjaţi, mă servesc singur.

Varner, în picioare lângă biroul la care şedea vânzătorul, ridică ochii.

— Va'zică, te-ai făcut bine, ai? îl întrebă el.

— Mi-am făcut de lucru, răspunse Ratliff, trecând în dosul tejghelei şi deschizând unicul raft din prăvălie cu uşă cu geam, şi-n care era un talmeş-balmeş de mărunţişuri şi şireturi de ghete, şi piepteni, şi tutun, şi specialităţi farmaceutice, şi bomboane ieftine. Poate că-i totuna.

Începu s-aleagă cu grijă nişte bomboane lunguieţe, strident colorate; pe unele le lua, pe altele le dădea deoparte. Nici o singură dată măcar nu s-a uitat în fundul prăvăliei, unde stătea vânzătorul, care nu-şi ridicase deloc privirea.

— Nu ştii dacă unchiu' Ben Quick e-acasă sau nu?

— Un' să fie, făcu Varner. Da' parcă i-ai vândut o maşină de cusut, acu' doi-trei ani.

— Da, desigur, zise Ratliff, dând deoparte o bomboană şi alegând alta la loc. De-aia chiar vreau să fie-acasă, să vadă ai lui de el când o leşina. De data asta mă duc eu să cumpăr de la el.

— Ce Doamne, iartă-mă, poa' să aibă el ca să faci drumu' pân' aici să cumperi de la el?

— O capră, zise Ratliff.

Număra bomboanele şi le punea într-o pungă acum.

— O ce?

— Cum am zis, făcu Ratliff. N-ai crede, nu-i aşa? Dar nu găseşti picior de capră în Yoknapatawpha şi-n Grenier, în amândouă comitatele la un loc, decât la unchiu' Ben.

— N-aş fi crezut. Da' ce-i mai curios e ce vrei să faci cu capra?!

— Ce poţi să faci c-o capră? replică Ratliff, îndreptându-se spre grătarul pentru brânză şi punând banii în cutia de ţigări. Să tragă o căruţă. Sunteţi bine-sănătoşi cu toţii sper, şi dumneata, şi unchiu' Will, şi Miss Maggie.

— Îhî! făcu Varner.

Se-ntoarse înapoi la birou. Dar Ratliff n-aşteptă să-l vadă întorcându-se. Ieşi pe galerie, oferind bomboane tuturor.

— Prescripţia doctorului, făcu el. Probabil c-o să-mi trimită o notă de zece cenţi pentru sfatu' de-a mânca de cinci cenţi bomboane. Nicio supărare! Ce-i cu supărare e că mă obligă să pierd atâta vreme şezând.

Se uita acum, amabil şi amuzat, la cei de pe bancă. Era fixată de perete, drept sub una din ferestrele de lângă uşă, ceva mai lungă decât lăţimea ferestrei. După o clipă, unul din capătul băncii se ridică.

— *All right*, făcu omul. Hai încoa' şi te-aşază! Chiar dacă nu mai eşti bolnav, şase luni de-aici încolo tot ai să...

— Zic că-i drept să scot ceva din ăi şapteşcinci de dolari care m-a costat. Dacă nu de altceva, măcar să fac pe interesantu' cu voi o buca' de vreme. Daţi-vă puţin mai încolo, să şed la mijloc, c-aici e curent.

S-au dat la o parte şi i-au făcut loc pe bancă la mijloc, aşa cum voia. Acum şedea exact în dreptul ferestrei deschise. Luă şi el o bomboană şi-ncepu s-o sugă, vorbind cu glas slab, subţirel, pătrunzător, de bolnav de-abia vindecat:

— Da, dom'le. Aş mai fi zăcut şi-acum-n patu' ăla, de n-aş fi constatat că-mi zburase portofelu'. Da' de-abia după ce m-am dat jos din pat m-a apucat spaima de-a binelea. Mi-am zis în sinea mea: „Eu zac aici lungit pe spate de-un an de zile şi precis c-a venit un tip descurcăreţ şi-a inundat nu numai Moşia Franţuzului, da' toată Yoknapatawpha, cu maşini de cusut noi". Da' a avut Domnu' grijă de mine. Al dracului să fiu dacă nu-ndată ce m-am dat jos din pat mi-a trimis El sau altcineva o oaie întocmai cum a făcut ca să-l mântuiască pe Isaac în Scriptură. Mi-a trimis, de fapt, pe-un crescător de capre.

— Un ce?

— Un crescător de capre. N-ai mai auzit de-un crescător de capre? Pen' că-n ţinutu' ăsta nu i-ar da prin cap nimănui. A trebuit să vie-un nordist să-i dea. Ăsta al nostru s-a gândit acolo la el acasă, în Massachusetts sau Boston, sau Ohio şi s-a pornit încoace, şi-a făcut tot drumu' până-n Mississippi cu teancu' de bancnote-n mână şi şi-a cumpărat două mii de pogoane din ăl mai fain pământ cu deal şi cu vâlcele, şi cu iarbă grasă care putea fi găsit într-un singur hotar, la vreo cinşpe mile la vest de Jefferson, şi-a ridicat în jur un gard 'nalt de trei metri, de nu trece nimic prin el, şi era gata să-nceapă să se-mbogăţească, când a văzut că n-are capre.

— Fleacuri, făcu unul. N-a rămas nimeni niciodată fără capre pe lumea asta.

— Ascultă! făcu deodată Bookwright tăios. Dacă vrei să le spui toate astea şi ălora de la fierărie, de ce nu trecem cu toţii dincolo?

— Da, desigur, zise Ratliff. Voi, oameni buni, habar n-aveţi ce bine-i să-ţi auzi glasu' cum îţi trece printre dinţi, dacă n-aţi stat lungiţi pe spinare, în timp ce oamenii care n-aveau poftă să v-asculte se ridicau şi se cărau, şi tu nu te puteai duce după ei...

Coborî puţin glasul subţirel, clar, şugubăţ, domol:

— Ăsta n-a găsit. Trebuie să ţineţi seama că-i nordist. Nordiştii fac lucrurile altfel decât noi. Dacă unul de-ai noştri şi-ar face o crescătorie de capre, ar face-o pur şi simplu pentru c-ar avea prea multe capre. Ţi-ar arăta acoperişu' sau uşa, sau salonu', sau în fine orice loc unde nu şi-ar putea ţine caprele şi ţi-ar spune că-i trebuie o crescătorie de capre, şi-ar face-o şi gata. Da' un nordist nu procedeaz-aşa. Când s-apucă de ceva, apăi o face cu un sindicat organizat şi c-o carte-ntreagă de regulamente tipărite şi-o diplomă cu litere-aurite de la secretarul de stat din Jackson, în care s-aduce la cunoştinţa tuturor celor de faţă că cele douăj' de mii sau câte-or fi de capre, sunt capre. Şi nici nu-ncepe cu capre şi c-o bucată de pământ. Începe c-o bucată de hârtie ş-un creion, şi le măsoară toate şezând într-o bibliotecă – atâtea capre la atâtea pogoane şi atâta gard trebe' ca să le-nchidă. Apoi

scrie la Jackson şi-şi capătă autorizaţia pentru-atâta pământ şi atâta gard, şi capre, şi p-ormă cumpără-ntâi pământu', ca să aibă ce-mprejmui cu gardu', p-ormă face gardu', să nu-i poată scăpa nimic, şi p-ormă se duce să cumpere ceva care să nu poată scăpa prin gard. Şi-aşa, toate-au mers foarte bine la-nceput. A ochit un pământ, că nici Domnu-Dumnezeu din cer nu se gândise să fac-acolo crescătorie de capre, şi l-a cumpărat fără altă bătaie de cap decât să-i găsească pe oamenii care aveau pământul şi să-i facă să-nţeleagă că le plătea cu bani gheaţă, şi pentru gard chiar că n-a avut nicio bătaie de cap, pen'că s-a aşezat în mijlocu' terenului şi-a dat banii pentru făcut. Şi p-ormă a constatat c-a rămas fără capre. A cutreierat ţinutu-n lung şi-n lat, şi-n cruciş, şi-n curmeziş ca să găsească atâtea capre câte-i trebuiau să nu rămână de minciună diploma lui aurită. Da' n-a găsit. După toate câte le făcuse, îi mai lipseau cincizeci de capre ca să justifice existenţa gardului. Aşa c-acum nu mai e-o crescătorie de capre, e-un faliment. Trebuie sau să dea diploma-napoi, sau să găsească alea cincizeci de capre pe undeva. Aşa c-a făcut omu' tot drumu' de la Boston din Maine pân-aici, şi-a plătit pe două mii de pogoane de pământ, şi-a făcut un gard de paişpe kilometri jumate-n juru' lui, ş-acum tot nenorocitu' de proiect atârnă de mâna de capre a lui Ben Quick, pen'că alte capre între Jackson şi Tennessee se pare că nu-s.

— De unde ştii? făcu unul.

— Crezi că m-aş fi dat eu jos din pat şi-aş fi luat drumu' pân-aici dacă n-aş fi ştiut? răspunde Ratliff.

— Atunci mai bine te-ai sui chiar acum-n căruţă şi te-ai duce să vezi, zise Bookwright.

Şedea rezemat de-un stâlp al galeriei cu faţa la fereastra din spatele lui Ratliff. Ratliff îl privi o clipă, amabil şi nepătruns sub masca lui de netulburată şi uşoară jovialitate.

— Da, desigur, zise el. Are caprele alea de mult. Am impresia că şase luni de-acu' 'nainte o să-mi spună ba să fac asta, ba să nu fac ailaltă, şi-n plus pentru fiecare o să-mi trimită şi-o notă de plată, schimbând vorba atât de lin şi de

total, încât – mai târziu şi-au dat ei seama – a fost ca şi când ar fi scos deodată o pancardă cu: „Şşştt!”, scris cu litere mari roşii, şi-şi ridică privirea calm şi amabil când apărură Varner şi Snopes.

Snopes n-a spus o vorbă. A traversat galeria şi-a coborât treptele. Varner încuia uşa.

— Nu-nchizi cam devreme azi, Jody? se miră Ratliff.

— Asta depinde de ce numeşti târziu, făcu Varner scurt şi plecă după vânzător.

— Poate că s-a făcut de cină, zise Ratliff.

— Atunci, dac-aş fi în locu’ dumitale, m-aş duce-ntâi să mănânc şi p-ormă să-mi cumpăr caprele, spuse Bookwright.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Poate că mâine unchiu’ Ben s-aibă vreo duzină de prisos. Oricum...

Se ridică şi îşi încheie nasturii pardesiului.

— Du-te-ntâi şi-ţi cumpără caprele! zise Bookwright.

Ratliff îl privi din nou, amabil şi nepătruns. Îi privi şi pe ceilalţi. Niciunul nu se uita la el.

— Cred că pot să mai aştept, zise el. Mănâncă vr’unu' dintre voi la madam Littlejohn? Apoi zise: Da’ ăsta ce mai e? şi ceilalţi văzură la ce se uita – un om, un adult, dar desculţ şi-ntr-o salopetă prăpădită, decolorată, care-ar fi venit bine unui băiat de paisprezece ani trecea pe drum pe sub galerie, trăgând după el c-o frânghiuţă o bucată de lemn cu două cutii de tinichea prinse deasupra şi privind peste umăr, complet absorbit, la praful pe care-l stârnea. Când trecu prin dreptul galeriei, ridică privirea şi Ratliff îi văzu şi faţa – ochi spălăciţi care păreau că nu-s în stare să vadă nimic, gura căscată băloasă, şi-n jurul ei un inel de tuleie proaspete de barbă aurie, virgină.

— Încă unu' de-ai lor, zise Bookwright cu vocea lui aspră, tăioasă.

Ratliff privi creatura depărtându-se – coapsele masive şi salopeta gata să plesnească, şi capul sucit îndărăt peste umăr, uitându-se la bucata de lemn pe care-o trăgea.

— Şi cu toate astea ni se spune că suntem făcuţi după chipul şi asemănarea Lui, zise Ratliff.

— După unele lucruri pe care le văd pe ici pe colo, poate că-n ce-l priveşte e-adevărat, făcu Bookwright.

— Parcă n-aş crede, chiar dac-aş şti că-i adevărat, zise Ratliff. Vrei să spui că s-a arătat prin partea locului într-una din zile?

— De ce nu? făcu Bookwright. N-ar fi prima dată.

— Da, desigur, zise Ratliff. Undeva tot trebuie să fie.

Creatura, ajunsă acum în dreptul hotelului Littlejohn, coti şi intră pe poartă.

— Doarme-n şură, vorbi altul. Ea-i dă de mâncare. Lucrează şi el câte ceva. Madam Littlejohn poate să şi stea de vorbă cu el, oarecum.

— Atunci poate că ea-i făcută după chipul şi asemănarea Lui, zise Ratliff.

Se-ntoarse să plece. Mai avea în mână un capăt de acadea, îl puse-n gură şi-şi şterse palmele de poalele pardesiului:

— Ei, ce facem, mergem la masă?

— Du-te şi-ţi cumpără-ntâi caprele! zise Bookwright. Ai să mănânci după aia.

— Mă duc mâine, spuse Ratliff. Poate că pân' atunci unchiu' Ben o să mai facă rost de vreo cincizeci.

„Sau poate de-abia poimâine", gândi el, pornind la sunetul vehement al clopotului agitat de doamna Littlejohn, care vestea cina în răcoarea parfumată a serii de martie. „Aşa c-o să aibă timp destul. Deoarece cred c-am procedat bine. Trebuia să mă bazez nu numai pe ce cred eu că ştie el despre mine, dar şi pe ce-şi închipuie că ştiu despre el, ţinând seama şi de starea în care m-a adus anul ăsta de boală şi de faptul că n-am putut afla nimic din câte s-au petrecut între timp şi că mi-am pierdut deprinderea şmecheriilor. Dar la Bookwright s-a prins. A făcut tot ce-a putut să mă prevină. A mers cât a putut de departe şi chiar şi mai departe decât putea merge un om care s-amestecă în treburile altuia."

Aşa că a doua zi nu numai că nu s-a dus să-l vadă pe proprietarul de capre, dar a făcut şase mile cu căruţa în

direcţia opusă şi şi-a pierdut toată ziua încercând să vândă o maşină de cusut, pe care nici măcar n-o luase cu el. A rămas peste noapte acolo şi nu s-a-ntors în sat decât a doua zi pe la mijlocul dimineţii, oprindu-şi căruţa în faţa prăvăliei, unde la unul din stâlpii galeriei era legat murgul lui Varner. „Acum-i călăreşte şi calu' gândi el. Măi-măi-măi!” Nu coborî din căruţă.

— Hei, băieţi, vrea careva să fie bun să-mi aducă de zece cenţi acadele? făcu el. Poa’ să trebuiască să-l ung pe unchiu' Ben, prin vr’un nepoţel de-ai lui. Unul dintre oameni intră în prăvălie şi-i aduse acadelele. Pân’ la masă’s înapoi, zise el. Am să fiu tocmai bun pentr-un alt doctor tinerel şi nevoiaş, gata şi el să-mi mai taie iar ceva.

N-avea de mers departe: ceva mai puţin de-o milă pân’ la podu’ de peste gârlă şi dincolo înc-o milă şi ceva. Trase în faţa unei case curăţele, bine ţinute, cu o şură mare şi păşune în spatele ei; văzu şi caprele. Un bătrân încă verde, solid, şedea în ciorapi pe verandă şi-i strigă:

— Ce mai faci? Ce tot învârtiţi voi p-acolo pe la Varner?

Ratliff nu coborî din căruţă.

— Vas’zică, mi-a luat-o-nainte, zise el.

— Cinj’ de capre, răcni celălalt. Auzisem eu de unu’ care-a dat zece cenţi să scape de două-trei, da-n viaţa mea n-am auzit de cineva să vrea să cumpere cinzeci.

— E isteţ, spuse Ratliff. Dacă vrea să cumpere cinzeci e că ştie dinainte c-o să aibă nevoie de cinzeci.

— Da, e isteţ. Da’ cinj’ de capre… Să fie-al dracului! Mi-au mai rămas câteva, cam câte să le-nghesui într-un coteţ de găini. Le vrei?

— Nu, zise Ratliff. Numa’ p-alea cinzeci.

— Ţi le dau gratis. Mai plătesc şi ceva pe deasupra. Să curăţ păşunea de ele.

— Mulţumesc, zise Ratliff. Am să le trec la cheltuieli generale.

— Cinj’ de capre, făcu celălalt. Rămâi la masă?

— Mulţumesc, zise Ratliff. Cred că ş-aşa am pierdut prea mult timp cu mâncatul. Sau văzându-mi de treburi stând jos.

Aşa că luă drumu' înapoi spre sat, întâi bucata mai lungă, pe urmă pe cea scurtă, căluţii vânjoşi trăgând voiniceşte şi fără o sincronizare prea grozavă. Murgul era tot în faţa prăvăliei şi oamenii tot şezând pe bancă sau ghemuiţi pe galerie, dar Ratliff nu se opri. Trase la doamna Littlejohn, îşi legă căluţii la gard şi se duse să se-aşeze pe verandă, de unde se vedea prăvălia. Simţea miros de mâncare venind din bucătăria din spatele lui şi în curând oamenii de pe galeria prăvăliei începură să se ridice şi să se împrăştie către masa de prânz, dar murgul tot acolo era. „Da, se gândi el, i-a luat-o-nainte lui Jody. Când îţi ia unu' nevasta, te duci şi-l împuşti şi-ţi scoţi nădufu', da' calu'…"

Doamna Littlejohn i se adresă din spate:

— Nu ştiam că te-ai întors. Vrei să mănânci ceva, nu-i aşa?

— Da. Am să cobor întâi pân'la prăvălie. Da' nu stau mult.

Ea intră din nou în casă. Ratliff luă cele două poliţe din portofel şi le puse separat, una în buzunarul dinăuntru al hainei şi cealaltă în buzunarul de la piept al cămăşii, coborî, trecu drumul în amiaza de martie, călcând în praful încins al amiezei, respirând aerul irespirabil, imobil, urcă treptele, traversă galeria acum pustie, pătată de tutun şi ciopârţită de bricege. Prăvălia înăuntru era ca o pivniţă, întunecoasă, rece, mirosind a brânză şi a piele; îi trebui o clipă să-şi deprindă ochii. Apoi văzu şapca gri, cămaşa albă, cravata minusculă. Faţa se ridică spre el, mestecând.

— Mi-ai luat-o-nainte, zise Ratliff. Cât vrei?

Celălalt îşi întoarse capul şi scuipă în lădiţa cu nisip de lângă soba rece.

— Cinj' de cenţi, răspunse el.

— Am dat douăşcinci pe contract, zise Ratliff. Tot ce-o să-mi rămână e şapteşcinci. Aş putea să rup contractu' şi să scap de mânatu' lor la oraş.

— *All right*, zise Snopes. Cât oferi?

— Îţi dau asta-n schimb, replică Ratliff.

Scoase prima poliţă din buzunaru-n care-o pusese separat. Şi-o văzu – clipa, secunda de impasibilitate, de imobilitate, apoi alta, mai completă, aşternându-se pe faţa amorfă, pe

silueta scundă, masivă, moale de pe scaunul dindărătul biroului. În clipa asta chiar şi fălcile se opriseră din mestecat, dar reîncepură aproape imediat. Snopes luă hârtia şi se uită la ea. Apoi o puse pe birou, îşi întoarse capul şi scuipă în lădiţa cu nisip.

— Îţi închipui că poliţa asta face cinzeci de capre, zise el.

Nu era o întrebare, era o enunţare.

— Da, făcu Ratliff. Pentru că mai sunt şi două vorbe de spus la ea. Vrei să le-auzi?

Celălalt îl privea, mestecând. Altminteri, nu se mişca, părea că nici nu respiră. După o clipă grăi:

— Nu. Se ridică fără grabă. *All right*, spuse.

Scoase portofelul din buzunarul de la şold şi din el o hârtie împăturită, pe care i-o dădu lui Ratliff. Era actul de vânzare al lui Quick pentru cele cincizeci de capre.

— Ai un chibrit? îl întrebă Snopes. Eu nu fumez.

Ratliff îi dădu chibritul şi-l privi cum dădea foc actului, şi-l ţinea în mână arzând, şi-apoi îl lăsă să cadă, arzând încă, în lădiţa cu nisip, şi-apoi turti scrumul cu vârful piciorului. Atunci îşi ridică privirea. Ratliff nu se mişcase. Şi-acum iar i se păru lui Ratliff, tot numai o clipă, că fălcile i se opriseră.

— Ei? făcu Snopes. Ce mai e?

Ratliff scoase a doua poliţă din buzunar. Şi-atunci îşi dădu seama că fălcile se opriseră cu certitudine din mestecat. Nu se mişcară deloc un minut întreg, cât timp omul cu faţa latră, impenetrabilă, suspendată ca un balon deasupra hârtiei pătate, cu colţurile îndoite, o întoarse întâi pe dos, apoi iar pe faţă. Îşi întoarse din nou faţa la Ratliff, fără niciun semn de viaţă, fără să respire, măcar, ca şi cum corpul se-nvăţase într-un fel oarecare să folosească la infinit aerul odată inspirat.

— Vrei s-o încasezi şi pe asta, spuse el.

Îi întinse poliţa înapoi lui Ratliff.

— Aşteapt-aici, zise.

Traversă prăvălia către uşa din dos şi ieşi. „Ce-o fi”, se gândea Ratliff. Se luă după el. Silueta scundă îşi continua acum reticentă drumul la lumina soarelui, către gardul curţii

grajdului. Gardul avea o poartă. Ratliff îl privi pe Snopes intrând pe poartă şi traversând curtea către şură. Atunci i se făcu negru-naintea ochilor, se sufocă, i se făcu rău, greaţă. „Trebuia să-mi fi spus! îşi strigă el în gând. Careva dintre ei trebuia să-mi fi spus!” Apoi, amintindu-şi: „Dar mi-au spus. Mi-a spus Bookwright. A zis: «Încă unu’ de-al lor». Din cauză c-am fost bolnav, c-am lăsat-o mai moale, de asta...” Acum era înapoi lângă birou, avea impresia c-aude bucata de lemn trasă cu mult înainte de-a putea fi realmente auzită, cu toate că acum o auzea într-adevăr, Snopes intrând şi-ntorcându-se, dându-se-ntr-o parte, bucata de lemn izbindu-se de treapta de lemn şi de prag, şi silueta mătăhăloasă în salopeta gata să plesnească umplând uşa, uitându-se încă şi-acum îndărăt peste umăr, bucata de lemn izbind şi zgâriind duşumeaua, până ce se prinse şi se-nţepeni în piciorul tejghelei, de unde şi-un copil de trei ani ar fi degajat-o, dar idiotul continua să tragă inutil de sfoară, începând a scânci cu ochii-n lacrimi, posomorât şi îngrijorat, şi îngrozit, şi uluit în acelaşi timp, până ce Snopes, c-o lovitură de picior, scoase lemnul din prinsoare. Veniră către biroul lângă care stătea Ratliff – capul bălăngănindu-se şi tremurând, ochii, care câte-o clipă, o dată o secundă-ntreagă, se deschideau pe chipul de meduză al injustiţiei originare şi pe care n-aveai de gând să-i priveşti drept în faţă, blestemaţi să fie-n veci lipsiţi de orice gând, gura băloasă în ceaţa de păr mătăsos, auriu.

— Spune cum te cheamă, zise Snopes.

Creatura privi la Ratliff cu capul bălăngănindu-se-ntruna, bâiguind. Spune! făcu Snopes cu răbdare. Cum te cheamă?

— Ike H-mope, rosti idiotul cu glas răguşit.

— Mai spune-o dată!

— Ike H-mope.

Apoi începu să râdă, cu toate că aproape imediat râsul încetă de-a mai fi râs, şi Ratliff îşi dădu seama că nu fusese râs niciodată, ci hohote, suspine, care depăşeau puterea lui de-a le opri, galopând cu capu-nainte şi trăgându-şi respiraţia, horcăind, parc-ar fi fost ceva încă viu, târât în urma copitelor unui cazac galopând la o sărbătoare, cu ochii

încremeniţi şi stinşi deasupra gurii căscate.

— Şşşşt! făcu Snopes. Şşşşt!

În cele din urmă, îl apucă pe idiot de umeri, îl zgâlţâi până ce sunetul începu să se stingă într-o gângăveală, o bolboroseală.

Snopes îl duse până la uşă, împingându-l uşor înainte, afară, celălalt mişcându-se docil, privind îndărăt peste umăr la bucata de lemn cu cele două cutii de tinichea înşirate pe ea, trasă c-o sfoară murdară, gata să se-nţepenească din nou de-acelaşi picior de tejghea şi de data asta Snopes o izbi cu piciorul înainte de-a se prinde. Silueta mătăhăloasă – faţa privind înapoi cu gura-i căscată şi urechile ascuţite de faun, salopeta gata să plesnească pe şoldurile incredibile de femeie – astupă din nou uşa şi dispăru. Snopes închise uşa şi se întoarse la birou. Scuipă din nou în lădiţa cu nisip.

— Ăsta-i Isaac Snopes, zise. Eu i-s tutore. Vrei să vezi actele?

Ratliff nu răspunse. Privi în jos la poliţă pe birou, unde-o pusese când se-ntorsese de la uşă, cu-aceeaşi expresie calmă, timidă, uşor ironică pe care-o avusese pe faţă când se uitase la ceaşca de cafea la restaurant acum patru zile. Luă poliţa, fără să se uite încă la Snopes.

— Vasăzică, dacă-i plătesc eu ăşti zece dolari ai lui, îi vei lua dumneata, ca tutore. Şi dacă-ncasez eu cei zece dolari de la dumneata, va trebui să mai plasezi poliţa o dată. Asta-nseamnă că va fi-ncasată de trei ori. Măi, măi, măi!

Scoase un alt chibrit din buzunar şi i-l întinse lui Snopes împreună cu poliţa.

— Am auzit c-ai spus odată că n-ai dat niciodată foc la bani. Uite, ai ocazia să vezi cum e.

Privi arzând şi-a doua poliţă, căzând, încă în flăcări, pe nisipul murdar din lădiţă, încreţindu-se şi făcându-se scrum, care pieri călcat în picioare.

Coborî treptele, din nou în dogoarea amiezei, în praful murdar nemişcat al drumului – nici zece minute nu trecuseră cu totul. „Numai că, slavă Domnului, oamenii-au învăţat să uite repede ceea ce nu-s destul de viteji să-ncerce să-

ndrepte”, îşi zise el mergând. Pe drumul pustiu sclipea un miraj: clarobscurul învolburat de polenul primăverii. „Da, gândi el, cred c-am fost mai bolnav decât îmi dădeam seama. Pentru că am ratat-o, nici vorbă c-am ratat-o. Sau poate că, după ce-oi mânca, o să mă simt mai bine.” Şi, cu toate astea, singur în sufragerie unde doamna Littlejohn îi pusese-un tacâm, nu putu să mănânce. Simţea cum ceea ce crezuse că-i poftă de mâncare dispărea, fiecare înghiţitură devenea indigestă, fără gust, ca pământul. Aşa că-n cele din urmă împinse farfuria deoparte şi numără pe masă cei cinci dolari câştigaţi – treizeci şi şapte şi cincizeci o să ia pe capre, minus doisprezece şi jumate cât l-a costat pe el contractu’, plus cei douăzeci prima poliţă. Cu un crâmpei de creion cu capătul muşcat în dinţi calculă dobânda pe trei ani la poliţa de zece dolari, plus capitalu’ (cei zece dolari erau comisionu’ lui la maşină, aşa că oricum nu era o pagubă efectivă) şi adăugă la cei cinci dolari celelalte bancnote şi monede – bancnote, mototolite, monede tocite şi ultimul mărunţiş. Doamna Littlejohn era-n bucătărie unde gătea mâncarea pe care-o servea la pensiune şi spăla şi vasele, făcând totodată şi curat în camerele în care dormeau cei care erau în pensiune la ea. Puse banii pe masă lângă chiuvetă.

— Ăsta, cum îi zice, Ike. Isaac. Am auzit că de mâncare-i dai dumneata câteodată. De bani n-are nevoie. Da’ poate...

— Da, zise ea.

Îşi şterse mâinile cu şorţul şi înfăşură cu atenţie bancnotele peste monedele de argint, apoi se opri cu ei în mână. Nu-i numără.

— Am să-i ţin pentru el. N-avea grijă. Pleci la oraş?

— Da, făcu el. Trebuie să-mi găsesc ceva de lucru. Nu se ştie când dă peste tine un alt tip din ăştia, nemâncat şi nesăţios, care să n-aibă cum scoate-un ban decât tăind carne din tine. Se-ntoarse să plece, apoi se opri din nou, nu chiar cu privirea fixată asupra ei, dar cu-acea expresie timidă şi ironică pe faţa zâmbitoare acum, sardonică, amuzată:

— Aş avea două vorbe de lăsat, dac-ai vrea, lui Will Varner. Dar nu-i chiar important.

— I le transmit, zise doamna Littlejohn. Numai să nu le uit.

— N-are importanţă, zise Ratliff. Dacă-ţi aduci aminte, spune-i doar atât: că Ratliff a zis că nici asta nu s-a dovedit. O să ştie el despre ce-i vorba.

— Am să-ncerc să-mi aduc aminte, zise femeia.

Ieşi, se duse la căruţă şi se urcă în ea. N-o să aibă nevoie de pardesiu acum. Data viitoare nici n-o să-l mai ia cu el. Drumul începu s-alunece pe sub copitele scânteietoare ale căluţilor duri ca lemnul de nuc. „Nu merg niciodată destul de departe, gândi el. M-opresc totdeauna prea devreme. Am mers până unde-un Snopes dă foc şurii altui Snopes şi amândoi Snopeşii ştiu. Da, m-am oprit acolo. N-am mers niciodată până unde primul Snopes se-ntoarce-napoi şi stinge focu' ca să poa' să-i stoarcă ăluilalt Snopes o recompensă, şi amândoi Snopeşii ştiu şi asta."

3

Cei care-l observau pe vânzător vedeau acum nu mărunta deposedare a unui fierar, ci uzurparea unei întregi moşteniri. La recolta următoare, vânzătorul nu numai că prezida la cântarul maşinii de egrenat, dar când veni vremea încheierii socotelilor anuale cu arendaşii şi cu datornicii, Will Varner nici măcar nu era de faţă. Snopes era cel care făcea acum ceea ce Varner nu-i îngăduise nici măcar fiului său să facă – şedea singur la birou cu numerarul rezultat din recolta vândută şi cu registrele în faţa sa, şi controla socotelile, şi scădea ce era de scăzut, şi dădea fiecărui arendaş partea lui din banii rămaşi, unul sau doi dintre ei punând la îndoială cifrele, cum făceau şi pe vremea când el venise pentru prima oară-n prăvălie, poate din principiu, şi vânzătorul nici măcar n-asculta, doar aştepta – în cămaşa lui albă murdărită şi cu cravata minusculă, mestecând veşnicul lui tutun şi având ochii opaci, imobili, de care niciodată nu puteai şti dacă se uită la tine sau nu – până ce isprăveau,

începetau; atunci, fără să scoat-un cuvânt, lua un condei şi hârtie şi le dovedea că n-aveau dreptate. Acum nu mai era Jody Varner cel care venea agale la prăvălie să-i dea vânzătorului directive şi instrucţiuni, şi să lase-n seama lui executarea; acum ex-vânzătorul intra în prăvălie urcând treptele, dând din cap către oamenii de pe galerie întocmai cum ar face-o Will Varner, şi intra în prăvălie, de unde s-auzea îndată vocea lui inexpresivă vorbind scurt, spre uluiala de taur înfuriat a bărbatului care-i fusese odată patron şi care părea că nici acum nu-şi dădea bine seama ce se-ntâmplă de fapt cu el. După care Snopes pleca şi-n ziua aia nu-l mai vedeai, pentru că bătrânul cal alb şi gras al lui Will Varner avea acum un tovarăş. Era murgul pe care-l călărise Jody, şi-acum bălanul şi murgul erau legaţi unul lângă altul la acelaşi gard, în timp ce Varner şi cu Snopes cercetau lanurile de bumbac şi de porumb sau cirezile de vite, sau hotarele; Varner – vesel ca un cintezoi, şi viclean, şi cu inima de piatră ca un perceptor de impozite, leneş şi plăcându-i să se afle-n treabă – temperament rabelaisian; celălalt – mestecându-şi veşnicul lui tutun cu mâinile-n buzunarele pantalonilor săi gri, ruşinos de ne-ngrijiţi, scuipând din când în când cu un aer contemplativ un proiectil de salivă ciocolatie. Într-o dimineaţă, venind în sat aduse o valiză de paie nou-nouţă. În seara aceea o duse la Varner acasă. O lună mai târziu, Varner cumpără o cabrioletă nouă cu roţi roşii strălucitoare şi cu o capotă de soare cu ciucuraşi, cu care bălanul gras şi murgul voinic, cu hamuri noi bătute-n alămuri şi roţile scânteindu-şi roşul aprins învăluite-ntr-o ceaţă prin care nu răzbeau alte raze, cutreierau cât-îi ziua de mare drumurile lăturalnice şi drumeagurile, Varner şi Snopes, paradox scandalos, şezând unul lângă altul, într-un nor de praf subţire, învolburat de vânt, aureolă lunecând grăbit a unei escapade continue şi irezistibile. Şi în aceeaşi vară, într-o după-amiază, Ratliff trase din nou în faţa prăvăliei şi zări pe galerie o figură pe care în primul moment n-o recunoscu, pentru că n-o văzuse decât o singură dată şi asta acum doi ani, dar numai în

primul moment, căci imediat spuse:

— Ce mai faci? Merge maşina, merge? Şi şedea privind cu o expresie prietenoasă şi absolut impenetrabilă chipul sălbatic, îndărătnic, cu sprâncenele formând o singură linie şi gândind: „Cin'să fie, cin'să fie? Ah, da, Mink!"

— Ce mai faci? întrebă celălalt. Merge! De ce să nu meargă? Nu eşti dumneata ăl car' pretinzi c-altă marfă nu vinzi?

— Desigur, zise Ratliff tot prietenos, impenetrabil.

Coborî din căruţă şi o legă la un stâlp al galeriei, şi urcă treptele, şi rămase-n picioare între cei patru bărbaţi care şedeau pe bancă sau pe vine în galerie:

— Decât că nu-i numai asta, aş spune eu. Eu aş zice că, dacă cineva-i din neamul Snopes, nu-ţi cumpără altă marfă.

În acel moment auzi calul, aşa că întoarse capul şi-l văzu venind în goană, cu frumosul câine alergând uşor şi energic pe lături, şi Houston opri descălecând, lăsând frâul să cadă peste cap, în felul călăreţilor din vest, şi urcă treptele, şi se opri în faţa stâlpului de care şedea rezemat pe vine Mink Snopes.

— Cred că ştii unde ţi-e mânzu', făcu Houston.

— Cam bănuiesc eu, răspunse Snopes.

— *All right*, zise Houston.

Nu tremura, cum nu tremură niciun cartuş de dinamită. Nici măcar nu ridică glasul:

— Te-am prevenit. Ştii ce spune legea-n ţara asta. Omu' trebuie să-şi păzească vitele după ce s-a semănat pământu' sau, de nu, să suporte consecinţele.

— M-aş fi aşteptat din partea dumitale să fi făcut vreun gard sau ceva, să nu poa' să treacă vitele, replică Snopes.

Apoi începură să se-njure, dur, tăios, fără vorbe mari, ca nişte pocnituri de pistol, vorbind amândoi deodată, fără să se mişte din loc, unul tot în picioare în mijlocul scării, celălalt tot ghemuit, rezemat de stâlpul galeriei.

— Încearc-o puşcă de vânătoare, făcu Snopes. Poate-l ţii-n loc.

Apoi Houston intră în prăvălie, unde cei de pe galerie

şedeau şi vorbeau în linişte; omul cu sprâncenele-o singură linie era la fel de liniştit ca oricare altul. Houston ieşi din nou din prăvălie, trecu fără să se uite la careva, încălecă şi porni-n galop, cu câinele din nou după el, viguros, cu capul sus, neostenit; după o clipă se ridică şi Snopes şi-o luă pe drum, pe jos. Apoi unul se plecă peste balustrada galeriei şi scuipă cu grijă în praf, iar Ratliff zise:

— Eu nu prea-nţeleg ce-i cu gardu' ăla. Parc-ar fi vorba de mânzu' lui Snopes pe pământu' lui Houston.

— Este, zise omul care scuipase. Pământu' pe care stă a fost pământu' lui Houston. Acum-i a' lui Will Varner. Adică, Varner l-a scos în vânzare acu' aproape-un an.

— Adică, Houston lui Will Varner îi datora paralele, adăugă un al doilea. De zăplaz la pământu' ăsta-i vorba.

— Înţeleg, făcu Ratliff. Vorbe de clacă. Fără importanţă.

— Nu c-a pierdut pământu' pare să-l irite pe Houston, zise un al treilea. Şi nu că el nu s-ar irita uşor.

— Înţeleg, spuse Ratliff din nou. Nu că l-a pierdut, da' ce se-ntâmplă cu pământu' de-atunci încoace. Sau că pe cine a luat unchiu' Will arendaş. Vasăzică, Flem mai are şi alţi veri. Doar că ăsta de azi pare să fie de-un soi anume, aşa cum şi vipera-i un şarpe de-un soi anume.

„Aşa că nu-i ultima dată că-i provoacă neplăceri lui vărusău", gândi el. Dar n-a spus-o. A spus, calm, amabil, nepătruns, doar atât:

— Mă-ntreb pe unde-or fi acum unchiu' Will şi cu tovarăşu' lui. Încă nu i-am învăţat ruta aşa de bine ca voi, băieţi.

— Azi-dimineaţă le-am văzut cabrioleta şi caii legaţi la gardu' Franţuzului, zise un al patrulea.

Se aplecă şi el şi scuipă peste marginea galeriei. Apoi adăugă, ca o simplă banalitate de care-şi aducea aminte:

— Pe butoiu' de făină şedea Flem.

CARTEA A DOUA
EULA

Capitolul întâi
1

Când a intrat Flem Snopes vânzător în prăvălia tatălui ei, Eula Varner n-avea nici treisprezece ani. Era cea mai mică dintre cei şaisprezece copii, plodul, cu toate c-o ajunsese şi chiar o întrecuse pe maică-sa în înălţime încă de la zece ani. Acum, deşi nu împlinise treisprezece ani, era mai voinică decât multe femei mature şi chiar şi sânii nu mai erau conurile mici, vârtoase, cu vârfurile impetuoase ale pubertăţii sau fecioriei. Dimpotrivă, toată înfăţişarea ei sugera un simbol din vechile timpuri dionisiace – miere-n lumina soarelui şi struguri cu boabe plesnind, sânge stors, curgând din viţa fermecată, zdrobită sub călcătura dură, rapace, a copitei de ţap. Părea să fie nu un exemplar viu al contemporaneităţii, cât mai curând vieţuind într-un vid prolific, zilele-i urmându-se una după alta parcă îndărătul unui ecran de sticlă izolat acustic, din dosul căruia părea s-asculte – într-o năuceală posomorâtă, cu o judecată plictisită, moştenire a maturităţii – creşterea propriilor organe.

Ca şi tatăl ei, era de-o lenevie incorigibilă, cu toate că ce era la el o trândăvie continuă, veselă, aferată era la ea o forţă reală, invincibilă şi necruţătoare. Nu făcea cu voia ei literalmente nicio mişcare, decât la şi de la masă, în şi din pat. Să meargă, a-nvăţat târziu. A avut primul şi unicul cărucior de copil din tot ţinutul, un obiect greoi, scump, mare aproape cât o şaretă. A umblat în el mult după ce crescuse, de nu-şi mai putea întinde picioarele. Când a ajuns atât de mare, încât era nevoie de puterea unui bărbat în toată firea ca s-o ridice, i-a fost luat cu forţa. Atunci a început să şadă pe scaune. Nu că stăruia să fie purtată pe sus când se ducea undeva. Mai curând, lăsa impresia că încă din fragedă copilărie ştia că nu va voi să meargă nicăieri, că

nimic nu era nou sau înnoit la capătul vreunei deplasări, orice loc era la fel cu altul, oriunde şi peste tot. Până la cinci sau şase ani, cât a trebuit să meargă peste tot, pentru că maică-sa refuza s-o lase-acasă când lipsea, o ducea în braţe servitorul lor negru. Puteau fi văzuţi trecând toţi pe drum – doamna Varner în rochie de sărbătoare cu şal, urmată de servitorul negru clătinându-se puţin sub povara trupului lung, deja indiscutabil de femeie, ce se bălăbănea cu picioarele spânzurate, ca o stranie răpire a sabinelor sub ocrotirea mamei.

Avea păpuşi ca orice copil. Le-aşeza pe scaune în jurul celui pe care şedea şi stătea aşa, niciuna cu mai multă sau mai puţină aparenţă de viaţă decât cealaltă. În cele din urmă, tatăl ei îl puse pe fierar să-i facă un cărucior de copil în miniatură, ca acela în care-şi petrecuse ea primii trei ani. Şi ăsta era grosolan şi greu, dar era unicul cărucior de copil pentru păpuşi pomenit de cineva vreodată în tot ţinutul. Punea toate păpuşile-n el şi se-aşeza pe scaun alături. La început, şi-au zis că-i înapoiată mintal, că n-ajunsese la stadiul fizic de maturitate feminină în miniatură, dar şi-au dat repede seama că indiferenţa ei faţă de jucării era determinată de faptul că, pentru a le mişca, trebuia să se mişte şi ea.

Din fragedă copilărie şi până la vârsta de opt ani a crescut pe scaune, mutându-se prin casă de pe unul pe altul, după cum nevoile măturatului, ale dereticatului şi ale statului la masă o sileau să plece dintr-un anumit loc. La stăruinţele neveste-sii, Varner continua să-l pună pe fierar să-i meşterească obiecte de gospodărie în miniatură – mături şi perii mici, o veritabilă maşină de gătit potrivit mărimii ei –, sperând să-i ofere o distracţie, un joc util, dar acestea, fiecare separat şi toate la un loc, n-o impresionau nici cât un păhărel de ceai rece pe-un beţiv. N-avea tovarăşe de joacă şi nicio prietenă nedespărţită. Nici nu le ducea lipsa. N-a fost niciodată parte a vreuneia din acele afecţiuni intime violente, pasionate, uneori efemere, în care două copiliţe femele adoptă o atitudine de luptă şi ţes tot felul de intrigi

secrete împotriva contemporanilor lor masculi, dar şi-a lumii mature. Nu făcea nimic. Ar fi putut foarte bine să fi rămas un fetus. Era ca şi cum numai jumătate din ea se născuse, ca şi cum spiritul şi corpul erau complet separate sau, dimpotrivă, iremediabil amestecate; sau că numai unul din două ieşise, sau că acel unul ieşise nu însoţit, ci mai curând însărcinat cu celălalt.

— Poate c-are de gând devină un băieţoi, zicea tatăl ei.

— Da' când? făcea Jody, izbucnind ca o scânteie, o răbufnire, chiar dacă de-abia născută, de furie exasperată. În ritmul în care merge, nu-i ghindă să cadă de-acu'-n cincizeci de ani, să nu dea stejar din ea, să crească, să putrezească şi să fie ars ca lemn de foc pân' s-apuce ea să se caţere-n copac.

Când împlini opt ani, fratele ei hotărî că-i timpul să meargă la şcoală. Părinţii aveau şi ei de gând s-o trimită odată şi odată, poate mai ales pentru că Will Varner, fiind desemnat în mod oficial epitrop al şcolii, era principalul sprijin şi arbitru al existenţei acesteia. După cum socoteau ceilalţi părinţi din partea locului, era în fond tot o afacere Varner şi, mai curând sau mai târziu, Varner ar fi insistat ca fiica lui să meargă la şcoală, cel puţin o vreme, tot aşa cum ar fi insistat să-ncaseze şi ultimul gologan cuvenit din dobânda calculată la un împrumut. Doamna Varner nu se sinchisea în mod deosebit dacă fiică-sa mergea la şcoală sau nu. Era una dintre cele mai bune gospodine din ţinut, mereu neobosită. Îi făcea o adevărată plăcere fizică, fără nimic comun cu simpla satisfacţie gospodărească sau cu chivernisirea, aranjatul cearşafurilor frumos călcate şi contemplarea rafturilor încărcate, a pivniţei pline cu cartofi şi a căpriorilor din tavan cu ghirlande de afumături. De citit, nu citea, cu toate că la vremea măritişului era în stare să citească măcar puţin. Mult nu obişnuise ea nici atunci, dar şi la puţinul acela renunţase în ultimii patruzeci de ani, preferând să dea ochii cu suflul viu al evenimentelor, fie ele reale sau imaginare, şi să fie-n stare să le comenteze şi să tragă învăţăminte de pe urma lor. După ea, femeia n-avea

nevoie să ştie carte. Era convinsă că dozarea cum trebuie a ingredientelor în mâncare n-o găseai într-o pagină tipărită de carte, ci o simţeai din lingura-nvârtită-n cratiţă, şi că gospodina care trebuia s-aştepte să fi mers la şcoală ca să ştie câţi bani i-au mai rămas după ce-a scăzut ce-a cheltuit, n-o s-ajungă gospodină toată viaţa ei.

Fratele ei, Jody, a fost cel care s-a ridicat, aproape cu violenţă, în a opta vară a vieţii ei, ca un campion al erudiţiei, şi trei luni mai târziu o regretă amarnic. Nu îi părea rău că a fost cel care-a stăruit ca ea să meargă la şcoală, ci fiindcă era convins şi ştia c-o să rămână convins de necesitatea celor pentru care plătea acum un preţ atât de mare. Pentru că ea refuza să facă drumul până la şcoală. Nu se opunea mersului la şcoală în principiu, statului la orele de clasă; drumul pân' acolo nu voia să-l facă. Nu era departe. Nu era nicio jumătate de milă de la casa Varnerilor. Cu toate astea – în cei cinci ani cât a frecventat ea şcoala, dacă s-ar fi adunat toate orele la care a fost efectiv prezentă, ar fi rezultat o perioadă ce s-ar fi măsurat nu în ani, nici măcar în luni, ci în zile – a făcut drumul la şi de la şcoală cu cabrioleta. În timp ce alţi copii, care locuiau la distanţe de trei-patru ori mai mari, făceau drumul pe jos, ea-l făcea cu trăsura. Pur şi simplu refuza să umble. Nu recurgea la lacrimi şi nici măcar nu folosea mijloace emotive, nicidecum să mai vorbim de cele fizice. Doar că s-aşeza undeva şi-ncremenea locului, parcă nici nu gândea măcar; emana din ea o îndărătnicie rea şi acră, jignitoare, imună, parc-ar fi fost o iepşoară rasată şi nărăvaşă, prea tânără ca să fie de mare preţ, dar care-ntr-un an sau doi avea s-ajungă valoroasă, şi din cauza asta proprietarul, furibund şi-nnebunit, nu se-ndura s-o biciuiască. Tatăl ei s-a spălat imediat pe mâini în felul lui caracteristic. „N-are decât să stea acasă-atunci, zicea el. Tot nimic n-o să facă, nici aici, da' poate c-o-nvăţa ceva de-ale gospodăriei mutându-se-ntruna de pe-un scaun pe altul, ca să nu-ncurce locu'. Tot ce vrem noi e s-o ferim de-ncurcături pân' o ajunge destul de mare să se poată culca c-un bărbat fără să ne bage-n puşcărie nici pe mine, nici pe el. Atunci, n-

ai decât s-o măriţi. Poate chiar c-ai să-i găseşti un bărbat care să nu-l lase pe Jody pe drumuri. O să le dăm casa şi prăvălia, şi toată tărăşenia, iar noi doi o să ne ducem la bâlciu' ăla universal, care se zice c-o să se facă la Saint Louis, şi, dacă ne-o plăcea, mare-i Dumnezeu, ne cumpărăm un cort şi ne-aşezăm acolo."

Dar fratele ei insista ca ea să meargă la şcoală. Iar fata continua să refuze să se ducă pe jos pân'acolo, şezând indolentă şi bleagă, şi impasibilă, fără măcar să gândească sau s-asculte, după cum lăsa impresia, în timp ce bătălia dintre mamă şi frate se dezlănţuia furioasă pe deasupra capului ei nepăsător. Aşa că-n cele din urmă, servitorul negru care-o cărase-n braţe când maică-sa se ducea în vizită lua cabrioleta familiei, o ducea jumătatea de milă până la şcoală şi-o aştepta cu cabrioleta la prânz şi la trei când se isprăvea şcoala. Asta a durat vreo două săptămâni. Doamna Varner i-a pus capăt, pentru că era prea mare risipa; era ca şi cum ai fi aşezat pe foc un cazan de douăzeci de galoane ca să faci o farfurie de supă. A dat un ultimatum: dacă Jody vrea neapărat ca soră-sa să meargă la şcoală, n-avea decât să aibă el grijă s-ajungă pân' acolo. Ea propunea ca Jody, care oricum se ducea călare la prăvălie şi-napoi în fiecare zi, s-o ducă şi pe sora lui la şcoală şi-napoi pe crupa calului; în timp ce discuţia s-aprindea, ajungând totdeauna în acelaşi impas, fata şedea dimineaţa tot aşa, fără să gândească şi fără s-asculte, pe treapta uşii din faţă, cu un ghiozdan ieftin de muşama pe care i-l cumpăraseră, până ce fratele ei scotea calul, venea la marginea galeriei şi mârâia la ea să se urce-n spatele lui. O ducea până la şcoală, la prânz se-ntorcea s-o ia şi iar o ducea, iar apoi, când se isprăvea şcoala după-amiază, se ducea din nou s-o aştepte. Asta a durat aproape o lună. Apoi Jody hotărî că distanţa de două sute de iarzi dintre şcoală şi prăvălie putea s-o facă pe jos şi să vină singură la prăvălie. Spre uimirea lui, Eula a acceptat fără să protesteze. Asta a durat exact două zile. În după-amiaza zilei a doua, fratele a adus-o acasă în trap săltat, năvălind în hol şi proptindu-se în faţa maică-sii, tremurând de mânie şi de

indignare şi ţipând.

— Nicio mirare c-a acceptat atât de uşor şi de repede să vină pe jos pân' la prăvălie la mine! striga el. Aranjează-i să dea de-un bărbat pe drum la fiecare sută de paşi, şi-ţi vine pe jos pân' acasă! E-ntocmai ca o căţea! Cum trece pe lângă nişte nădragi, începe să dea din ea ceva. Miroase! Miroase de la zece paşi!

— Mofturi, zise doamna Varner. Şi-afară de-asta, nu-mi bate mie capu' cu ele. Tu ai vrut să meargă la şcoală. Nu eu. Am crescut alte opt fete şi cred c-au ieşit destul de bine. Da'-s gata să cred că un burlac de douăşapte de ani ştie mai mult ca mine în chestii d-astea. Oricând ai să vrei să n-o mai laşi să meargă la şcoală, cred că taică-tu şi cu mine n-o să zicem nu. Mi-ai adus scorţişoară?

— Nu, zise Jody. Am uitat.

— Vezi să nu uiţi şi diseară! Îmi trebuie.

Aşa că drumul spre casă nu-l mai începea de la prăvălie. Jody o aştepta la şcoală. Se făcuseră aproape cinci ani de când priveliştea asta devenise parte integrantă a vieţii satului, de patru ori pe zi, cinci zile pe săptămână – murgul ducându-i în spate pe bărbatul spumegând de furie şi mânie, şi pe fata care încă de la nouă, de la zece, de la unsprezece ani, era prea mare: picioare prea mari, sâni prea mari, fese prea mari, prea multă carne femeiască, care, laolaltă cu servieta urâtă, ţipătoare, de muşama (evident un ghiozdan pentru cărţi de şcoală primară), constituiau o parodie şi un paradox al înseşi noţiunii de învăţământ. Chiar dacă şedea pe cal îndărătul fratelui ei, fiinţa care sălăşluia în carnea aceea părea să ducă două vieţi distincte, cum se-ntâmplă cu sugarii aflaţi în incubatoare. Era o Eula Varner care dădea sânge şi hrană feselor şi picioarelor, şi sânilor, şi era o Eula Varner care doar sălăşluia în toate astea, se ducea unde se duceau ele pentru că-n felul ăsta avea mai puţină bătaie de cap, dar era hotărâtă să nu s-amestece în acţiunile lor, aşa cum ai face când ai sta într-o casă pe care n-ai făcut-o tu, dar în care mobila-i aranjată, chiria plătită. În prima dimineaţă, Varner a pus calul într-un trap iute, să scape cât

mai repede de treaba asta, dar aproape imediat a-nceput să-i simtă-n spate tot corpul, care chiar aşezat într-un scaun părea să postuleze o invincibilă oroare a liniilor drepte, săltându-şi curbele moi în spinarea lui. Avu o viziune – se vedea transportând, nu numai străbătând satul, ci străbătând scena atotcuprinzătoare a întregii lumi locuite, ca însuşi soarele, circumvoluţiuni caleidoscopice de elipse de forme mamelare. Aşa că puse calul la pas. N-avea-ncotro. Soră-sa se crampona c-o mână de bretele sau de marginea vestei şi cu cealaltă ţinea ghiozdanul; trecu pe lângă prăvălie, unde grupul obişnuit de oameni se şi adunase, trecu pe lângă veranda doamnei Littlejohn, unde se mai găsea de obicei câte-un voiajor comercial în trecere sau vreun geambaş – Varner crezând acum, fiind de fapt convins că ştie de ce-s acolo, motivul real pentru care făcuseră douăzeci de mile de la Jefferson – şi aşa până la şcoală, unde ceilalţi copii, în salopete şi haine din pânză aspră, încălţaţi în ghete vechi de-ale bătrânilor sau chiar desculţi, s-adunaseră aproape toţi, după ce umblaseră distanţe de trei şi de patru, şi de cinci ori mai mari. Eula se lăsa s-alunece de pe cal, iar frate-său mai întârzia un moment, fierbând, cu ochii la spinarea care-ncepuse să-şi legene şoldurile-n mers ca femeile, şi reflecta cu furie neputincioasă dacă să-l cheme imediat afară pe învăţător (era un bărbat) şi să aibă o discuţie serioasă cu el, să-l prevină sau să-l ameninţe, sau să-l bată, sau dacă s-aştepte pân’ce s-o-ntâmpla ceea ce el, Varner, era convins că trebuie să se-ntâmple. Treaba asta aveau s-o repete la ora unu şi, în direcţia inversă, la douăsprezece şi la trei. Varner făcea călare vreo sută de iarzi pe drum până-ntr-un loc unde, ascuns în lăstăriş, era un copac doborât. Îl tăiase negrul, servitorul, într-o noapte, în timp ce el ţinuse felinarul. Venea călare alături de copacul doborât şi mormăia furios, brutal la ea, când încerca pentru a treia oară să se urce pe cal: „Fir-ar a dracului de treabă, nu eşti în stare să te urci pe-un cal fără să pară că te-ai urca pe-o cămilă!”

Într-o bună zi, a hotărât ca ea să nu mai încalece

bărbăteşte. Asta a durat o singură zi, până-n clipa-n care şi-a aruncat privirea-n lături, şi deci şi-n spate, şi-a văzut bălăngănindu-se-un picior, incredibil de lung, rotunjit revoltător şi o porţiune de coapsă dezvelită între fustă şi marginea ciorapului, cu adevărat goală şi enormă, ca o cupolă de observator astronomic. Iar ce-l făcea şi mai furios era convingerea că ea nu se expunea cu bunăştiinţă. Îşi dădea seama că ei pur şi simplu nu-i păsa; cu siguranţă că nici nu ştia şi că, dac-ar fi ştiut, nu s-ar fi ostenit să se-acopere. Îşi dădea seama că şedea pe calul în mers, cum ar fi stat acasă-ntr-un fotoliu şi, fără-ndoială că şi-n clasă, aşa că uneori se-ntreba, cuprins de-o furie neputincioasă, cum puteau nişte fese supuse atât de-ndelung presiunii acestei greutăţi în continuă şi accentuată creştere să pară, prin simplul act al mersului, că trâmbiţează sus şi tare moliciunea aceea fluidă, catifelată, îmbătătoare, seducătoare; şedea, chiar şi pe calul în mers, misterioasă, fără să fie mohorâtă, ameţită de-acel ceva, ce-o fi fost, care n-avea nimic de-a face cu ce-i carnal, cu ce-i carne şi sânge, emanând faptul scandalos de-a fi, de-a exista efectiv în afara hainelor pe care le purta şi nu numai incapabilă de-a schimba ceva, dar nici măcar sinchisindu-se.

A mers la şcoală de la opt ani până la Crăciunul din anul în care a împlinit paisprezece. Probabil c-ar fi terminat anul şi foarte probabil c-ar mai fi făcut unul sau doi, numai că-n ianuarie s-a închis şcoala. S-a-nchis pentru că învăţătorul a dispărut. A dispărut peste noapte, fără să fi spus o vorbă cuiva. Nici salariul nu şi l-a încasat, nici cele câteva obiecte personale cvasimonahale din mansarda neîncălzită în care trăise şase ani de zile nu şi le-a luat.

Îl chema Labove. Era dintr-un ţinut învecinat, unde-l descoperise, din pură întâmplare, Will Varner personal. Titularul, profesorul de pe vremea aceea, era un bătrân cam beţiv de felul lui şi care fusese împins şi mai rău la darul beţiei de indisciplina elevilor săi. Fetele nu-i respectau nici ideile, nici cunoştinţele, nici atitudinea lui didactică, băieţii nu-l respectau nu din cauza incapacităţii de a-i învăţa, ci de

a li se impune şi a-i face să i se supună, să se poarte frumos sau măcar să fie cuviincioşi cu el – o stare de lucruri care de mult depăşise stadiul de răzmeriţă şi devenise un fel de sărbătoare bucolică romană, ca hărţuirea unui urs ştirb şi râios.

Aşa că toată lumea, inclusiv profesorul, ştia că nu i se va mai prelungi angajamentul. Dar nimeni nu se preocupa în mod deosebit dacă în anul viitor şcoala va fi deschisă sau nu. Era a lor. Ei o zidiseră, ei plătiseră învăţătorul şi-şi trimiteau copiii la şcoală numai când n-aveau ce să le dea de lucru acasă, aşa că era deschisă numai între cules şi semănat – de la mijlocul lui octombrie până-n martie. Nu se făcuse încă nimic pentru înlocuirea profesorului, când, într-o zi în vară Varner se duse în ţinutul vecin după nişte treburi şi-l apucă noaptea pe-acolo şi fu invitat să doarmă într-o cabană din bârne de pe o fermă mică, pe-o coastă golaşă bătută de vânturi. Când intră în casă, văzu lângă vatra rece o femeie incredibil de bătrână trăgând dintr-o pipă infectă de lut şi purtând o pereche de ghete bărbăteşti cam grosolane, neobişnuite sau chiar bizare. Dar Varner nu le acordă nicio atenţie până nu auzi în spatele său un zgomot de paşi bocănind şi târşâind, şi văzu o fetiţă de vreo zece ani într-o rochiţă de bumbac peticită, dar curată, şi-ntr-o pereche de ghete întocmai ca ale bătrânei – dacă nu chiar ceva mai mari. Până să plece a doua zi de dimineaţă, Varner mai întâlni încă trei perechi şi descoperi că nu văzuse de când era asemenea ghete şi nici n-auzise vorbindu-se de ele. I-a spus gazda ce erau.

— Ce? făcu Varner. Ghete de fotbal?

— E-un joc, zise Labove. Îl joacă la universitate.

Îi explică. Era vorba de băiatul lui cel mare. Nu era acasă acum, era dus la lucru la o fabrică de cherestea, să câştige ceva bani cu care să se-ntoarcă la universitate, unde fusese pentru un trimestru normal de vară şi-o jumătate din trimestrul următor. Atunci, acolo, la universitate, se juca jocul ăsta, din care s-a ales cu ghetele. Băiatul lui voia să-nveţe să se facă profesor, cel puţin aşa spunea când se

dusese la universitate la-nceput. Adică, voia să meargă la universitate. Tatăl lui nu vedea niciun rost în treaba asta. Ferma n-avea ipotecă, într-o bună zi va fi a lui şi totdeauna putuseră trăi din ce dădea pământul. Dar băiatul stăruise. Putea să lucreze-n fabrici şi chestii d-astea şi să strângă destul ca să urmeze cursurile de vară să-nveţe să se facă profesor, pentru că vara numai asta se putea-nvăţa. Iar către sfârşitul verii avea să vină-acasă, s-ajute la cules. Şi-aşa şi-a strâns băiatu' banii.

— A lucrat mai greu decât plugăritu', zise bătrânul Labove. Da' avea aproape douşunu de ani; tot nu l-aş fi putut opri, chiar dac-aş fi vrut.

Şi s-a înscris la sesiunea de vară care ţine opt săptămâni şi urma să vină-napoi în august, dar n-a venit.

S-a făcut septembrie şi el tot nu venise. Nu ştiau bine unde e, cu toate că nu erau atât îngrijoraţi, cât supăraţi, enervaţi, chiar puţin indignaţi că-i lăsase-ncurcaţi cu strânsul recoltei – culesul şi egrenatul bumbacului, strânsul şi însilozatul porumbului. Pe la mijlocul lui septembrie, a venit o scrisoare. Avea să mai rămână la universitate toată toamna. Găsise de lucru acolo, aşa că îi îndemna să strângă recolta fără el. Nu spunea ce anume avea de lucru aşa că tatăl său socoti că era la vreo altă fabrică de cherestea, pentru că el niciodată nu făcuse vreo legătură între o ocupaţie aducătoare de venit şi mersul la şcoală; n-au primit veşti de la el până-n octombrie, când sosi primul pachet. Conţinea două perechi de ghete de astea cu crampoane ciudate pe talpă. O a treia pereche veni pe la-nceputul lui noiembrie. Ultimele două sosiră îndată după sărbătoarea naţională din ultima joie-a lui noiembrie, ceea ce făcea cinci perechi, cu toate că familia număra şapte oameni. Aşa că le foloseau toţi, care cum se-ntâmpla, lua fiecare ce pereche găsea la-ndemână (cum făceau cu umbrelele), adică numai cu patru perechi, îi explicase Labove, pentru că bătrâna (era bunica lui Labove tatăl) pusese mâna pe prima pereche scoasă din cutie şi nu mai lăsa pe nimeni să poarte acele ghete. Părea să-i placă zgomotul pe care-l făceau

crampoanele din talpă pe duşumea, când se legăna în balansoar. Dar tot mai rămâneau patru perechi. Aşa că acum copiii se puteau duce la şcoală-ncălţaţi şi se descălţau când se-ntorceau, lăsându-le pentru cine-ar fi avut nevoie să iasă. În ianuarie, veni şi băiatul cel mare acasă. Le-a explicat cum e jocul. Jucase toată toamna. L-au admis la universitate fără taxe, fiind obligat în schimb să joace. Ghetele li se dădeau gratis, pentru joc.

— Şi cum de-a putut face rost de şase perechi? întrebă Varner.

Labove nu ştia.

— Poate-aveau o grămadă la dispoziţie în anul ăla, zise.

Îi mai dăduseră băiatului un pulover la universitate, foarte frumos şi călduros, albastru-închis, cu un M mare roşu, pe piept. Şi pe ăsta-l luase străbunica, deşi îi era mult prea mare. Îl purta duminicile, iarnă şi vară, şezând cu el, cu Labove, în căruţă în drum spre biserică; pe vreme frumoasă emblema stacojie, culoarea curajului şi-a vitejiei, strălucea în soare, iar pe vreme rea bătrâna stătea chircită, dar tot ţanţoşă şi calmă, tot stacojie, tot vitează, cum se legăna în balansoar şi trăgea din pipa rece.

— Vas'zică, acolo-i acum, zise Varner. Joacă fotbal.

— Nu, i-a spus Labove. Acum-i la o fabrică de cherestea. Şi-a făcut el socoteala că, dacă lipseşte trimestrul de-acum şi în schimb lucrează, va strânge destui bani ca să poată rămâne la universitate, chiar şi după ce nu l-ar mai fi ţinut gratis pentru jucat fotbal, şi să-şi completeze astfel un an întreg de şcoală, normal, în loc de cursurile de vară în care se-nvaţă numai s-ajungi institutor.

— Credeam că asta voia să se facă, zise Varner.

— Nu, răspunse Labove. Asta-i tot ce putea-nvăţa la cursurile de vară. Cred c-ai să râzi când ai s-auzi ce-am să-ţi spun. Vrea să se facă guvernator.

— Da, desigur, zise Varner.

— Ai să râzi, bănuiesc.

— Nu, făcu Varner. Nu râd. Guvernator. Măi, măi, măi! Când îl mai vezi, dacă vrea s-amâne un an-doi chestia cu

guvernatorul şi să fie-nvăţător, spune-i să vină la mine, la Moşia Franţuzului, să stăm de vorbă.

Asta era în iulie. Poate că Varner nu s-aştepta ca Labove să treacă realmente pe la el. Dar nici alt efort să găsească pe cineva pentru catedra liberă, pe care desigur că nu putea s-o fi uitat, n-a făcut. Chiar în afară de obligaţia sa de epitrop, urma să aibă şi el un copil bun de şcoală peste-un an-doi. Într-o după-amiază pe la-nceputul lui septembrie stătea descălţat, întins în hamacul lui de doage prins între doi copaci din curte, când văzu venind, străbătând curtea, un bărbat pe care nu-l mai văzuse niciodată, da' pe care-l recunoscu imediat – un bărbat nu slab, numai piele şi os, cu păr negru aspru şi gros ca de coadă de cal, cu pometii ieşiţi ca de indian, cu ochii pali, duri şi calmi, şi un nas mare şi foarte puţin coroiat, cu nările vibrând de orgoliu şi buzele subţiri, semn al ambiţiei ascunse şi necruţătoare. Era figura omului de lege, a convingerii nestrămutate în forţa cuvântului ca principiu demn să-ţi dai viaţa pentru el la nevoie. Acum o mie de ani ar fi fost a unui călugăr, a unui luptător fanatic care-ar fi întors cu reală bucurie lumii un spate intransigent şi-ar fi plecat în pustiu să-şi trăiască restul zilelor şi nopţilor în linişte, făr-o clipă de-ndoială de sine, luptând nu pentru mâhnirea omenirii, de care nu s-ar fi sinchisit şi pentru-ale cărei suferinţe n-ar fi avut decât dispreţ, ci împotriva propriilor pofte fireşti, aprige şi nesăţioase.

— Am venit să vă spun că nu pot să predau aici anul ăsta, zise el. N-am timp. Am aranjat aşa ca să pot rămâne la universitate tot anul.

Varner nu se sculă.

— Anul ăsta. Dar la anu'?

— Am aranjat la fabrica de cherestea. La vară, mă-ntorc acolo. Sau în altă parte.

— Buun, zise Varner. M-am gândit şi eu puţin la asta. Pentru că şcoala de-aici nu-i nevoie să se deschidă decât la-ntâi noiembrie. Pân' atunci poţi să stai la Oxford şi să joci jocul dumitale. P-ormă vii să-ncepi şcoala şi-i dai drumu'. Ţi-

aduci aici cărţile dumitale de la universitate şi-ţi vezi şi de ele, şi de şcoală, şi-n ziua când trebuie să joci te duci la Oxford şi joci şi-i pui să ghicească dacă te-ai ţinut aici de carte şi-ai învăţat ceva sau le spui ce-or mai fi vrând ei să ştie. P-ormă poţi să vii ’napoi la şcoală; o zi, două nu contează. Am să-ţi dau un cal cu care să poţi face drumu’-n opt ceasuri. Nu-s decât patruj’ de mile pân’ la Oxford, de-aici. P-ormă, când vine vremea examenelor, în ianuarie, cum mi-a zis babacu’ dumitale, închizi şcoala aici şi te duci şi rămâi acolo până termini. P-ormă, în martie, iar închizi şi te duci înapoi pe tot restul anului, pân’ la sfârşitu’ lui octombrie dacă vrei. Eu cred c-un om care vrea cu-adevărat poa’ să-şi vadă de cartea lui şi la patruj’ de mile, fără cine ştie ce bătaie de cap. Ei, ce zici?

De câtăva vreme Varner îşi dădea seama că celălalt nu-l mai vedea, cu toate că nu se mişcase din loc şi ochii-i erau tot deschişi. Labove sta neclintit, cu o cămaşă albă de-o curăţenie impecabilă, spălată de-atâtea ori că arăta ca o pânză de ţânţari, pantalonii şi haina perfect curate, dar nu din acelaşi costum, şi haina puţin cam mică pe el; Varner îşi dădea seama c-avea hainele astea numai pentru că socotise sau i se dăduse să-nţeleagă că nu te poţi duce-n salopetă la cursuri la universitate. Stă acolo învăluit nu în speranţe şi bucurii trezite, şi-n care nu-i venea să creadă, ci într-o furie mistuitoare, trupu-i uscat frământat nu atât de şocurile mediului, cât crispat şi îndrumat de ceea ce zăcea în el ca-ntr-un furnal.

— *All right*, zise el. La-ntâi noiembrie am să fiu aici.

Se-ntorcea să plece.

— Nu vrei să ştii cu cât ai să fii plătit?

— *All right*, zise din nou Labove, oprindu-se.

Varner îi spuse. El (Varner) nu se mişcase din hamac, cu ciorapi ţesuţi în casă, încrucişaţi gleznă peste gleznă.

— Jocu’ ăla, făcu el, îţi place?

— Nu, zise Labove.

— Aud că nu-i departe de bătaia curată.

— Da, făcu Labove, din nou, scurt.

Se opri politicos aşteptând, privind la bătrânul descălţat, slab, viclean, lungit în hamac într-o adâncă lene, care părea să fi aruncat deja asupra lui blestemul condamnării irevocabile la deşertăciune totală a oricărei clipe sau şir de clipe de-acum sau de mai târziu, ţinându-l locului, silindu-l să piardă timp gândind la ce nu spusese nimănui niciodată şi nici să spună nu intenţiona, pentru că tot n-avea nicio importanţă acum.

Începuse tocmai înainte de sfârşitul trimestrului de vară, acum un an. Avea de gând să se-ntoarcă acasă la sfârşitul trimestrului, cum îi spusese tatăl său, s-ajute la strânsul recoltei. Dar chiar imediat înainte de sfârşitul trimestrului găsise de lucru, îi picase, cum s-ar zice, din cer. Mai erau două-trei săptămâni până ca bumbacul să fie bun de cules şi de egrenat, şi se şi aranjase unde să stea pân' la mijlocul lui septembrie c-o cheltuială foarte mică. Aşadar, cea mai mare parte din ce-avea să scoată va fi câştig curat. A acceptat. Era vorba de nivelatul şi amenajatul unui teren de fotbal. Pe-atunci nu ştia ce era un teren de fotbal şi nici nu-l interesa. Pentru el era un simplu prilej de-a mai scoate încă atâţia şi-atâţia bani pe zi în plus şi nici măcar nu oprea lopata-n loc reflectând, când şi când, cu un sarcasm rece, la ce fel de joc o fi acela care cerea mai multă grijă şi mai multă cheltuială pentru pregătirea terenului decât ar fi cerut pregătirea aceluiaşi teren pentru scoaterea unei recolte grase; dac-ar fi fost ca atâta cheltuială de timp şi de bani să fi fost justificate de-o recoltă, ar fi trebuit să fi crescut acolo măcar aur. Aşa că în septembrie, când încă înainte de terminare terenul începu să fie folosit, el tot cu sarcasm şi fără pic de curiozitate descoperi că tinerii care se-agitau pe-acolo nici măcar nu jucau, ci doar se antrenau. Îi observa. Probabil că-i observa mai atent sau în orice caz mai des decât îşi dădea seama şi cu o expresie ciudată întipărită pe faţă şi în ochi (dar nici despre asta nu-şi dădea seama), pentru că într-o după-amiază unul dintre ei (descoperise că jocul ăsta avea un profesor plătit) îi zise:

— Crezi c-ai fi în stare să faci mai bine, nu-i aşa? *All right.*

Vino-ncoa!

În seara aceea şedea pe treptele din faţa casei antrenorului, în întunericul prăfos de septembrie, repetând întruna: „Nu” – calm, cu răbdare.

— N-am de gând să trăiesc din împrumut numai ca să joc.

— N-ai nevoie să-mprumuţi, ţi-am mai spus! zicea antrenorul. Învăţatul ţi se plăteşte. Ai să dormi la mine, în pod, ai să-ngrijeşti de cal, de vacă, ai s-o mulgi, ai să vezi de foc, iar eu îţi dau să mănânci. Tot nu-nţelegi?

Faţa nu putea să fi fost motivul pentru care celălalt era aşa de mirat, pentru că asta se petrecea pe întuneric, şi nici vocea nu credea să fi fost. Totuşi, antrenorul zise:

— Înţeleg. Nu crezi?

— Nu, zise el. Nu cred că poate fi cineva care să-mi dea toate astea numai ca să joc.

— Nu vrei să-ncerci? Ai să vezi. Nu vrei să rămâi aici şi să joci pân’ o veni cineva să-ţi ceară bani?

— Şi-atunci, pot să plec dacă-mi cere bani?

— Da, zise antrenorul. Pe cuvântul meu.

Şi-aşa, în seara aceea îi scrise tatălui său că n-o să mai vină acasă s-ajute la cules şi dac-or să aibă nevoie de-un om în plus în locul lui, o să le trimită bani. Şi i-au dat echipament şi-n după-amiaza aceea ca şi-n cea precedentă, când purtase încă salopeta în care lucrase; unul dintre jucători nu se ridică de jos imediat şi i-au explicat şi asta – cum că erau reguli împotriva violenţei, el încercând cu răbdare să facă distincţia, să-nţeleagă:

— Dar cum să duc mingea la linie dacă-i las să mă prindă şi să mă trântească?

Astea nu le-a povestit. Doar stătea lângă hamac în hainele lui curate neasortate, stăpân pe sine şi grav, răspunzând scurt şi liniştit cu „Da” şi cu „Nu” la întrebările lui Varner, în timp ce toate astea se recapitulau în memoria lui, repede, alunecând, fără să mai aibă vreo importanţă acum, terminate, lichidate, lăsate-n urmă, nemaiînsemnând nimic, toamna însăşi trecând repede, ca-n vis, telescopic. În podul îngheţat se scula la patru şi făcea focul în casele a cinci

profesori ai facultăţii, apoi se-ntorcea să dea nutreţ la vite şi să mulgă vaca. După aceea erau cursurile, învăţătura şi-nţelepciunea distilate şi rafinate, tot ce mintea de om gândise şi sondase vreodată, zidurile-mbrăcate-n iederă, odăile monahale impregnate de-atâta belşug de-nvăţătură, fără altă limită decât capacitatea şi setea auditorului, după-amiezele antrenament (în scurtă vreme a fost scutit o zi din două, ca să strângă frunzele din cele cinci curţi), pregătirea cărbunilor şi-a lemnelor pentru focurile de-a doua zi. Pe urmă iar vaca, într-un final, în pardesiul pe care i-l dăduse antrenorul, stătea cu cartea sub lampă în mansarda fără foc, până ce-adormea pe pagina tipărită. Făcea treaba asta cinci zile pe săptămână, până sâmbăta, când ducea un vulgar ovoid demn de dispreţ peste nişte linii albe fără noimă care-ţi fugeau din faţa ochilor. Şi totuşi, în timpul secundelor acelora, în ciuda dispreţului, a convingerii care se-mbibase-n el, a eredităţii lui dure şi spartane, trăia într-o libertate impetuoasă – pământul izbit cu piciorul, loviturile, respiraţia gâfâită, mâinile lacome, iuţeala, urletul legănat al tribunelor aglomerate, faţa lui purtând şi-atunci expresia aceea sardonică de-a nu-i veni să creadă. Şi ghetele. Varner îl observa cu mâinile sub cap.

— Şi ghetele? făcu Varner.

„A fost pentru că n-am crezut niciodată serios c-o să ţină până sâmbătă viitoare”, ar fi putut răspunde Labove. Dar n-a răspuns aşa, stătea doar în picioare, cu mâinile-n jos, calm, privind la Varner.

— Cred c-aveau totdeauna o mulţime de rezervă, zise Varner.

— Le cumpărau în cantităţi mari. Aveau în rezervă toate măsurile.

— Desigur, făcu Varner. Cred că n-aveai decât să zici că perechea pe care-o aveai nu-ţi vine bine sau că s-a pierdut.

Labove nu-şi întoarse privirea. Stătea liniştit, privindu-l pe cel din hamac:

— Ştiam cât costă ghetele. Am încercat să-l fac pe antrenor să-mi spună cât făcea o pereche. Pentru

universitate. Marcarea unui gol era ceva extraordinar, iar despre victorie ce să mai zic...

— Aha. Nu luai decât atunci când câştigai. Şi-ai trimis acasă cinci perechi. De câte ori ai jucat?

— De şapte, zise Labove. O dată n-a câştigat nimeni.

— Aha, făcu Varner. Ei, cred că vrei s-ajungi acasă până nu se-ntunecă. Calu' o să ţi-l dau în noiembrie.

Labove a deschis şcoala în ultima săptămână din octombrie. În săptămâna aia a potolit cu pumnii răzmeriţa lăsată moştenire de predecesorul său. Vineri seara făcea cu calul promis de Varner cele vreo patruzeci de mile până la Oxford, asista dimineaţa la cursuri, după-amiază juca fotbal, dormea până duminică la prânz şi la miezul nopţii era pe salteaua de paie din mansarda ne-ncălzită pe care-o închiriase la Moşia Franţuzului. Era casa unei văduve, aproape de şcoală. Avea o maşină de bărbierit, haina şi pantalonul neasortate cu care se-mbrăca, două cămăşi, pardesiul antrenorului, o sticlă de Cola, un Blackstone, un volum din *Mississippi Reports,* colecţia locală de legi, un Horaţiu şi-un Tucidide în original, dăruite de Crăciun de profesorul de limbi clasice căruia-i făcea focul dimineaţa, şi cea mai strălucitoare lampă pe care-o văzuse satul vreodată. Era de nichel, cu supape şi pistoane, şi jiglere, şi, cum stătea pe masa lui de scânduri, era evident că preţuia mai mult decât tot ce mai avea el la un loc, iar lumea venea de la depărtări să-i vadă seara strălucirea constantă şi puternică.

La sfârşitul acelei prime săptămâni îl cunoşteau toţi – gura nesăţioasă, ochii insuportabili, fără umor, faţa urâtă, rasă, de-o nuanţă albăstrie, ca o fotografie combinată Voltaire cu un pirat elisabetan. Îi spuneau şi lui „profesor", cu toate c-arăta ce era – un flăcău de douăzeci şi unu de ani. Şcoala avea o singură încăpere, în care stăteau toţi elevii, de la copii de şase ani până la bărbaţi de nouăsprezece, la care a trebuit să facă uz de pumni ca să-şi stabilească autoritatea de profesor, şi iar şcolarii, de la cei care abia învăţau alfabetul, până la cei care rezolvau banalele fracţii ordinare, erau amestecaţi la un loc. Îi învăţa pe toţi de toate. Purta

cheia clădirii în buzunar cum poartă negustorul cheia prăvăliei. Descuia în fiecare dimineaţă, mătura, împărţea băieţii după vârstă şi înălţime la corvezi, la cărat apă şi tăiat lemne şi, poruncind, strigând, zeflemisindu-i sau cârpindu-i, îi silea să facă treabă, uneori ajutându-i, nu ca să dea exemplu, ci dintr-un fel de plăcere fizică dispreţuitoare şi nepăsătoare de a-şi consuma excedentul de energie. Pe băieţii mai mari îi oprea fără milă după şcoală, aşezându-se în uşă sau ajungând la fereastră înaintea lor dacă-ncercau să fugă p-acolo. Îi silea să se urce cu el pe casă şi să înlocuiască şindrila stricată şi alte lucruri pe care până atunci le făcuse Varner în calitatea lui de epitrop, dacă profesorul îl bătuse destul la cap cu reclamaţiile. Noaptea trecătorii vedeau strălucirea orbitoare neclintită a lămpii ingenioase din fereastra mansardei unde stătea aplecat peste cărţile pe care nu atât le iubea, cât credea că trebuie să le citească, să le priceapă, să le absoarbă, să stoarcă şi ultima picătură din ele cu ceva din aceeaşi ardoare dispreţuitoare cu care tăia lemne, măsurând paginile întoarse în secunde scurse ale timpului ireversibil, ca şi mişcarea implacabilă a viermelui.

În fiecare vineri după-amiază venea la Varner în curte, încăleca pe calul vânjos şi îndărătnic, şi pleca acolo unde se juca meciul a doua zi sau la trenul care să-l ducă pân-acolo, ajungând uneori doar cât să aibă timp să se schimbe până la fluierul arbitrului. Dar luni dimineaţa era totdeauna înapoi la şcoală, chiar dacă în unele împrejurări asta însemna o singură noapte – sâmbătă – dormită între joi şi luni. După meciul din ultima joi din noiembrie – sărbătoarea naţională – care avusese loc între două colegii de stat, i-a apărut portretul într-un ziar din Memphis. Era în ţinută de jucător, dar chiar dacă n-ar fi fost aşa, lumea din sat tot nu l-ar fi recunoscut. Totuşi, numele era al lui şi l-ar fi recunoscut după el, numai că n-a adus ziarul. Ei nu ştiau cu ce se îndeletniceşte profesorul lor la acele sfârşituri de săptămână, auziseră c-avea ceva de lucru la universitate. Nu le păsa. Îl acceptaseră şi, cu toate că denumirea de profesor era o distincţie, în ochii lor era o distincţie femeiască,

desfăşurându-se de fapt într-o lume femeiască, la fel ca şi titlul de pastor. Cu toate că n-ar fi mers până la a-i interzice să bea, n-ar fi băut cu el şi, cu toate că nu erau chiar atât de circumspecţi în ceea ce spuneau de faţă cu el, cum ar fi fost de faţă ca un pastor adevărat, dacă le-ar fi răspuns pe-acelaşi ton, s-ar fi putut pomeni în toamna viitoare fără loc de muncă, şi lucrul ăsta el îl ştia foarte bine. Accepta distincţia în spiritul în care i se oferea şi-i ieşea chiar în întâmpinare cu aceeaşi sardonică suficienţă, nu chiar mândrie, nici chiar veritabilă agresivitate, grav, stăpânit.

În timpul examenelor parţiale de la universitate, a lipsit o săptămână. S-a întors şi s-a ţinut de capul lui Varner să le amenajeze un teren de baschet. O bună parte din muncă a făcut-o el însuşi, cu băieţii mai mari, pe care i-a învăţat jocul. La sfârşitul anului următor, învinseseră orice echipă pe care-o putuseră întâlni, şi-n anul al treilea, jucând şi el, a dus echipa la Saint Louis unde, în salopete şi desculţi, au câştigat campionatul din Valea Mississippi împotriva tuturor participanţilor.

Când i-a adus pe băieţi înapoi în sat, terminase. În trei ani îşi luase licenţa în Litere şi în Drept. Avea să plece din sat, de data asta definitiv – cărţile, lampa frumoasă, maşina de bărbierit, o cromolitografie ieftină Alma Tadema, pe care i-o dăduse profesorul de limbi clasice de al doilea Crăciun – ca să se-ntoarcă la universitate şi la cursurile lui alternative de limbi clasice şi drept, succedându-se unele după altele de dimineaţă după micul dejun până târziu după-amiază. Acum citea cu ochelari, ieşind dintr-o sală de curs clipind din ochi de usturime ca să intre într-alta, în unicul costum pe care-l avea, neasortat, printre cârduri de băieţi şi fete îmbrăcaţi mai bine decât tot ce văzuse el pân' s-ajungă acolo şi care nu atât că-l priveau cu dispreţ, cât nu-l vedeau deloc, cum nu vedeau stâlpii cu becuri electrice pe care nu le văzuse nici pe ele nicăieri până acum doi ani când sosise. Trecea printre ei şi privea, cu-aceeaşi expresie pe care-o avusese pe terenul de fotbal cu liniile lui fugare şi crampoanele ghetelor, la fetele care se vedeau bine că veniseră acolo să-şi găsească

un bărbat şi la băieţii care veniseră nu ştia nici el de ce.

Apoi, într-o bună zi, îmbrăcat cu togă şi tocă închiriate, primi cu alţii-mpreună sulul de pergament înfăşurat strâns, nu mai mare decât un calendar făcut sul, dar care, ca şi calendarul, cuprindea cei trei ani – liniile albe fugare, nopţile pe calul neostenit şi alte nopţi în care stătuse în pardesiu cu lampa folosită şi ca unică sursă de căldură, întorcând pagini de vorbărie moartă. Două zile mai târziu, stătea cu promoţia lui în faţa completului tribunalului din Oxford; a fost admis în barou şi gata, se terminase. Seara aceea a petrecut-o în restaurantul unui hotel, la o masă zgomotoasă, prezidată de judecător, cu profesori de drept şi alte personalităţi juridice în jur. Era anticamera lumii în care se străduise s-ajungă în cei trei ani de muncă – patru dacă socoteşti şi primul, când nu-şi vedea încă bine ţinta. N-avea altceva de făcut decât să şadă liniştit, cu expresia lui încremenită, şi s-aştepte ultima imagine verbală stingându-se-n ultimele bătăi din palme, să se ridice şi să iasă, să-şi continue drumul neclintit cu faţa în direcţia pe care şi-o alesese, cum făcuse de trei ani încoace, fără să şovăie, fără să arunce o privire-ndărăt. Dar nu putea. Chiar cu avansul ăsta de patruzeci de mile spre libertate (îşi dădea seama şi o spunea), spre demnitate şi respectul de sine, nu putea. Trebuia să se-ntoarcă, tras îndărăt în sfera şi în imperiul unei fete de unsprezece ani, care, chiar când şedea cu ochii pe jumătate închişi în soare, ca o pisică, pe treptele şcolii, în recreaţie şi mânca un cartof rece, întruchipa acea aptitudine de dezmăţ a înseşi zeiţelor lui din Homer şi Tucidide: de a fi în acelaşi timp şi desfrânate, şi imaculate, şi fecioare, şi mame de războinici şi de bărbaţi în toată firea.

În acea primă dimineaţă, când fratele ei o adusese la şcoală, Labove îşi spusese: „Nu, nu! Nu aici! N-o lăsa aici!” Preda la şcoala asta numai de-un an de zile – o perioadă de cinci luni întreruptă de drumurile-i nocturne săptămânale până la Oxford şi-napoi şi de intervalul de două săptămâni la examenele parţiale din ianuarie – şi cu toate astea nu numai c-o scosese din haosul în care-o lăsase predecesorul său, dar

introdusese în program o oarecare constrângere care semăna oarecum a ordine. Suplinitor n-avea, nu exista nici măcar un paravan în unica încăpere a şcolii, dar cu toate astea separase copiii după capacitatea lor şi le impusese o metodă de a-şi face lecţiile pe care nu numai că o respectau, dar ajunseseră să şi creadă în ea. Nu era mândru de ce făcuse, nu era nici măcar satisfăcut. Dar era mulţumit c-o pusese în mişcare, că progresa, dacă nu spre cunoştinţe sporite în cine ştie ce măsură, cel puţin spre ordine şi disciplină. Şi-ntr-o bună dimineaţă, întorcându-şi faţa de la tabla neagră grosolană dădu cu ochii de-o fată de opt ani cu trup de paisprezece şi forme feminine de douăzeci, care, trecând pragul, aducea în această încăpere tristă, prost luminată, prost încălzită, consacrată unui învăţământ primar protestant aspru, suflul umed îmbătător al fermentului primăvăratic, o prosternare triumfătoare şi păgână în faţa supremului uter originar.

Îi aruncă o singură privire şi văzu ceea ce fratele ei va fi fără îndoială cel din urmă care va înţelege. Văzu că ea nu numai că n-avea să înveţe, dar că nu era nimic scris în cărţi, nici aici, nici nicăieri, de care ea să aibă nevoie să ştie, că se născuse înzestrată nu numai cu tot ce-i trebuia ca să-nfrunte şi să lupte, ci să şi înfrângă orice-ar putea inventa viitorul ca să-i pună-n faţă. Văzu o fetiţă pe care-n cei doi ani următori avea s-o observe cu ceea ce la-nceput gândea că-i numai furie, o copilă care, la opt ani era gata dezvoltată, arătând a fi atins şi depăşit pubertatea încă din pântecele maică-sii, şi care calmă, ca-ntr-o ameţeală, nici măcar tristă, docilă la orice constrângere din exterior, doar că-şi deplasase capacitatea de aşteptare statică dintre patru pereţi între alţi patru pereţi, prin şi dincolo de-acumularea de zile ale-nmuguritului şi-ale timpului impasibil, până-n clipa când va apărea-un bărbat, care-o fi, al cărui nume şi chip probabil că ea nu îl cunoştea, şi va risipi toate astea. Cinci ani de zile avea s-o observe, adusă-n fiecare dimineaţă de fratele ei, rămânând întocmai cum o lăsase, în acelaşi loc şi-aproape-n aceeaşi poziţie, ceasuri întregi, cu mâinile nemişcate-n

poală, ca două trupuri diferite moţăind. Răspundea: „Nu ştiu”, ori de câte ori atenţia îi putea fi trezită în cele din urmă sau, dacă era strânsă cu uşa: „N-am ajuns pân’ aici”. Era ca şi cum muşchii şi carnea ei erau impenetrabili la oboseală, la plictiseală sau, ca şi cum ea însăşi, simbol al virginităţii adormite, avea viaţă, dar nu simţire, şi aştepta doar să vină frate-său, ca un preot eunuc gelos şi furibund, s-o ia.

Sosea în fiecare dimineaţă cu ghiozdanul de muşama şi, dacă mai avea în el şi altceva decât cartofii copţi pe care-i mânca în recreaţie, Labove nu ştia. Prin simpla deplasare de-a lungul intervalului transforma şirurile de bănci şi de pupitre de lemn în boschete ale Venerei şi-i făcea pe toţi masculii din clasă, de la copii de-abia ajunşi la pubertate până la oameni în toată firea de nouăsprezece şi douăzeci de ani, unul dintre ei chiar însurat şi cu copil, bărbaţi în stare să-ntoarcă de la răsăritul soarelui şi pân’ la asfinţit zece pogoane de pământ, să s-aprindă, să sară, într-o rivalitate bătăioasă, împiedicându-se unul pe altul în goana după precădere în adorare. Uneori, vineri seara, aveau loc la şcoală reuniuni la care elevii se amuzau sub supravegherea lui cu jocuri neastâmpărate de adolescenţi. Ea nu lua parte, dar le domina. Şedea lângă sobă întocmai cum ar fi stat la o oră de clasă, neatentă şi senină, şi în vacarmul de strigăte şi tropăieli ea era cea asaltată simultan sub o duzină de rochii de satin sau de pânză într-o duzină de colţuri şi unghere întunecoase. Nu era nici în fruntea, nici în coada clasei, nu pentru că refuza să înveţe sau pentru că pe de o parte era fata lui Varner şi pe de alta Varner era epitropul şcolii, ci deoarece clasa în care era ea a încetat a mai avea cap şi coadă la douăzeci şi patru de ore după intrarea ei. În cursul anului n-a mai existat nici clasă de începători, din care să poată promova, pentru motivul că ea nu putea fi niciodată nici în capul, nici în coada a orice-ar fi fost care să aibă sânge circulând în el. Nu exista decât centru, ca într-un roi de albine, şi centrul ăsta ea era, năpădită de tot roiul, dar totuşi senină şi intactă, şi, după cum s-arăta, chiar dispusă

să uite, anulând liniştită suma de gândire şi suferinţe omeneşti cărora li se mai zice ştiinţă, învăţătură, înţelepciune, în acelaşi timp simbolizând şi o supremă şi inviolabilă depravare: regina, matca.

Doi ani de zile a observat el toate astea, tot cu ceea ce credea că-i simplă furie. La sfârşitul celui de-al doilea an avea să-şi ia examenele, cele două licenţe. Atunci va fi gata, va termina.

Unicul motiv pentru care acceptase şcoala asta va fi anulat, va dispărea. Năzuinţa, scopul lui va fi atins cu preţul pe care-l plătise şi din care cel mai mic lucru cu siguranţă nu fuseseră drumurile lui călare, patruzeci de mile în noapte la şi de la universitate, pentru că, după tradiţia moştenită-n lumea lui de plugari pălmaşi, nu era deprins să călărească de plăcere. Atunci va putea să plece, să părăsească satul şi să nu-i mai calce piciorul pe-acolo în vecii vecilor. Primele şase luni aşa credea că va face, iar în celelalte optsprezece îşi spunea mereu acelaşi lucru. Îi era foarte uşor să-şi spună şi chiar să creadă, mai ales cât lipsea din sat – ultimele două luni din trimestrul de primăvară, la universitate, şi următoarele opt săptămâni din trimestrul de vară în care-şi grămădise, pe secţiuni, cel de-al patrulea an universitar, apoi cele opt săptămâni a ceea ce şcoala numea vacanţă şi pe care le petrecu la fabrica de cherestea, cu toate că acum nu mai avea nevoie de bani, putea să-şi dea examenele şi fără ei, dar aveau să-i prindă bine-n buzunar când va ieşi pe ultima poartă şi va avea în faţă drumul drept şi aspru, iar între el şi ţinta lui nimic decât el însuşi; apoi cele şase săptămâni de toamnă când în fiecare sâmbătă după-amiază liniile albe fugare îi zburau pe dinainte şi văzduhul vibra isteric de urlete şi răcnete, iar câteva secunde, fără voia lui, le trăia intens, aprig, concentrat, chiar dacă nici acum nu-i venea să creadă cu adevărat.

Apoi, într-o bună zi, descoperi că de aproape doi ani se minţise singur. Asta a fost când s-a întors la universitate în a doua primăvară şi cam cu o lună înainte de examene. Nu demisionase oficial de la şcoală, deşi când plecase din sat cu

o lună înainte credea că-i pentru totdeauna, considerând stabilit între Varner şi el că ţinea locul de învăţător numai ca să poată urma cursurile la universitate. Aşa că el credea că plecase din sat pentru totdeauna. Până la examenele definitive mai era numai o lună, după care urma examenul de admitere în barou, iar apoi uşile îi vor fi deschise. Avea chiar promisiuni pentru o poziţie bună în profesiunea aleasă. Atunci, într-o seară, fără niciun fel de presentiment, intrase în sufragerie la pensiunea unde locuia ca să ia masa de seară, când gazda apărând îi zise: „Am ceva bun de mâncare pentru dumneata. Mi-a adus cumnatul meu”, şi-i puse dinainte o farfurie cu un singur cartof copt, şi-n timp ce proprietăreasa exclama: „Vai, domnule Labove, ţi-e rău?” el reuşi să se ridice şi să iasă din cameră. În odaia lui, în fine, avu sentimentul că trebuie să plece imediat, să pornească chiar atunci, fie şi pe jos. O vedea, îi simţea chiar mirosul, şezând acolo pe treptele şcolii, mâncându-şi cartoful, liniştită, şi cu acea teribilă aptitudine a sa de a fi nu numai iremediabil şi inconştient în afara hainelor ei, ci de a fi goală fără ca măcar să-şi dea seama. Vedea acum că nu pe treptele şcolii fusese ea, ci în mintea lui, şi că fusese întruna acolo, de doi ani de zile, şi că nu fusese deloc furie, ci groază şi că viziunea porţii pe care şi-o pusese drept ţintă nu era o ţintă, ci doar un punct de atins, ca un om fugind de-un masacru, care nu aleargă pentr-un premiu, ci ca să scape de moarte.

Dar în realitate nu renunţase atunci, cu toate că rostise pentru prima oară cuvintele: „Nu mă-ntorc”. Înainte n-avusese nevoie să le spună, pentru că până atunci crezuse că va continua. Dar aşa cel puţin putea să se mai asigure, cu glas tare, că n-o va face, ceea ce totuşi însemna ceva şi-i dădu posibilitatea să-şi treacă examenele şi admiterea în barou şi să meargă şi la banchet. Imediat înainte de festivitate se apropiase de el un coleg, un neofit. După banchet se duceau la Memphis să continue petrecerea fără ceremonie. Ştia ce-nseamnă asta: beţie într-o cameră de hotel şi pe urmă, cel puţin pentru unii dintre ei, un bordel. Refuză, nu pentru că era virgin sau pentru că n-avea bani de

cheltuit pe-aşa ceva, ci pentru că până-n ultima clipă mai credea, cu credinţa lui sentimentală şi neîntemeiată de muntean, în cultură şi-n magia albă a licenţei în latină, o veritabilă analogie cu credinţa călugărului de pe vremuri în crucea lui de lemn. Apoi ultimul discurs se stinse în ultimele aplauze şi-n hârşâitul scaunelor, uşa îi era deschisă, drumul îl aştepta şi el ştia că nu-l va apuca. Se duse la colegul care-l invitase la Memphis şi acceptă. Coborî cu grupul în gară la Memphis şi întrebă calm unde găseşte un bordel. „Dă-o dracului, măi omule! zise celălalt. Ai un pic de răbdare. Cel puţin să ne-nscriem la un hotel, de formă.” Dar n-a avut. S-a dus singur la adresa pe care i-o dăduseră. Bătu hotărât la poarta dubioasă. N-avea să-i ajute nici asta la nimic. Nici nu se aştepta. Îi lipsea acea calitate umană care face ca un om să nu poată fi niciodată sau cu totul curajos, sau cu totul laş; avea aptitudinea de a vedea ambele laturi ale unei crize şi se imagina din capul locului învins – el însuşi parte integrantă din eşecul şi dezastrul său. „Cel puţin, n-o să mă dispreţuiască pentru virginitatea mea”, îşi spuse. A doua zi dimineaţă împrumută de la tovarăşa lui de-o noapte o foaie de hârtie ieftină liniată (plicul era roz şi fusese cândva parfumat) şi-i scrise lui Varner că va continua cursurile la şcoală încă un an.

A continuat trei. Ajunsese un adevărat călugăr, şcoala tristă, satul mic şi pustiu îi erau muntele măslinilor, Ghetsimani, şi o ştia, Golgota. Era iar sihastrul viril de pe vremuri. Mansarda fără foc era sihăstria lui în pustiu, salteaua subţire de paie pe duşumeaua de bârne cioplite – patul lui de stâncă pe care stătea culcat pe pântece, năduşind în nopţile tăioase de iarnă, gol, ţeapăn, cu dinţii-ncleştaţi, cu faţa de erudit, cu picioarele păroase ca de faun. Apoi se făcea ziuă şi se putea scula şi îmbrăca, şi înghiţea o mâncare căreia nu voia nici măcar să-i simtă gustul. Niciodată nu dăduse mare atenţie mâncării, dar acum nici măcar nu ştia totdeauna dacă mâncase. Apoi se ducea, deschidea şcoala, se aşeza la catedră şi-o aştepta să treacă printre rândurile de bănci. Se gândise de mult să se-nsoare

cu ea, s-aştepte până ce va fi destul de mare şi s-o ceară-n căsătorie, măcar să-ncerce, dar înlăturase această posibilitate. În primul rând nu-i trebuia nevastă, în orice caz nu încă şi probabil că niciodată. Şi n-o dorea ca nevastă, o dorea pentru o singură dată, ca un om c-un picior sau o mână cangrenate însetat de lovitura de bardă care să-l facă din nou un om relativ întreg. Ar fi plătit şi-acest preţ ca să se elibereze de obsesie, dar ştia că aşa ceva nu se putea întâmpla, nu numai pentru că tatăl ei n-ar fi acceptat niciodată, dar şi din cauza ei, a abilităţilor sale de a anula cu totul orice schimb de valori, orice perspectivă de viaţă intimă sau capacitate de devotament, preţul de cumpărare modest, un fleac, cerut de-un bărbat pentru disponibilul său de-aşa-numită iubire. Aproape că-l şi vedea, pe bărbatul pe care-l va avea într-o zi. O să fie un pitic, un gnom, fără testicule şi fără dorinţe, tot atât de însemnat din punct de vedere fizic în viaţa ei, cât numele proprietarului pe pagina de gardă a unei cărţi. Şi iar ajunsese-aici, dincolo de cărţi, la macularea inutilă a tiparului care-l mai trădase şi-altădată: Vulcan şchiop al acestei Venere, nu s-o posede, doar s-o aibă-n proprietate prin forţa unică pe care ţi-o dă puterea, puterea copleşitoare a banului, a bogăţiei, a zorzoanelor, a fleacurilor, aşa cum ar fi avut, nu un tablou sau o statuie, ci un teren, să zicem. Îl şi vedea: un câmp frumos şi gras, şi rodnic, cu bălegar mult şi etern, şi inaccesibil, pentru care pretindea că are titluri de proprietate, indiscutabil, sugând în el de zece ori mai multe seminţe vii decât ar fi putut obţine şi combina proprietarul în toată viaţa lui, şi producând o recoltă înmiit mai mare decât ar fi putut el visa vreodată să culeagă şi să pună deoparte.

Aşa că se terminase. Şi cu toate astea, rămânea acolo. Rămânea pentru privilegiul de-a aştepta până ce plecau elevii de la ultima oră de clasă şi încăperea era goală, aşa că putea să se scoale şi să se ducă, cu blestemata-i faţă impasibilă, până la banca ei şi să pună mâna pe scândura caldă încă de contactul cu trupul ei sau chiar să-ngenuncheze şi să-şi plimbe obrazul pe scândură, să-

mbrăţişeze lemnul tare şi fără simţire, până ce căldura dispărea. Era nebun. Ştia. Se-ntâmpla câteodată că nici măcar nu mai voia să facă dragoste cu ea. Voia doar să-i facă rău, s-o doară, să-i vadă sângele tâşnind şi curgând, să vadă faţa asta senină crispându-se într-o expresie neştearsă de teroare şi tortură sub propria faţă, să-i lase un semn neşters, al lui, pe ea, şi-apoi să se uite cum faţa încetează chiar de-a mai fi faţă omenească. Apoi gonea viziunea asta şi situaţia se răsturna. Acum el era cel hărţuit, abătut, istovit în faţa chipului ei, care – chiar dacă era numai de paisprezece ani – vădea o cunoaştere blazată la care el nu va ajunge niciodată, o supraabundenţă, o saţietate de experienţe perverse de tot felul. El era ca un copil în faţa acestei ştiinţe. Era ca o fetiţă, o fecioară înspăimântată, înnebunită, uluită, prinsă-n cursă nu de maturitatea şi de experienţa seducătorului, ci de forţele oarbe şi implacabile dinăuntrul ei, dându-şi seama acum că trăise cu ele de ani de zile fără măcar să ştie că există. Se târa pe jos în praf în faţa băncii, gândind: „Învaţă-mă ce să fac! Spune-mi! Voi face orice-mi spui, orice, să-nvăţ, să ştiu ce ştii”. Era nebun. Ştia. Ştia că mai curând sau mai târziu ceva trebuia să se-ntâmple. Şi mai ştia că orice s-ar întâmpla, el va fi cel învins, chiar dacă nu ştia încă unde era fisura din armura lui, ştia că ea o va găsi dintr-odată, din instinct, fără să-şi dea măcar seama că fusese în primejdie de moarte. „În primejdie? strigă. În primejdie? Nu ea, eu. Mie mi-e frică de ce-aş putea face, nu neapărat ei, pentru că nici eu, nici altul nu-i putem face ceva rău. Ci mie, din cauza celor ce mi se vor întâmpla mie.”

Apoi, într-o după-amiază, îşi găsi barda. După o primă lovitură stângace continuă să taie cu ea aproape într-un fel de paroxism de plăcere, cu nervii şi tendoanele membrelor cangrenate bălăbănindu-se. Nu auzise nimic. Ultimul pas se stinsese şi uşa se-nchise pentru ultima oară. N-o auzi deschizându-se din nou şi, cu toate astea, ceva îl făcu să-şi ridice faţa tăvălită de pe bancă. Ea era din nou în cameră, privindu-l. Îşi dădu seama că nu numai că ştia în ce loc îngenunchease el, dar că ştia şi de ce. Poate că în clipa

aceea credea că ea ştiuse tot timpul, pentru că-şi dădu seama imediat că nu era nici speriată, nici nu râdea la el, că pur şi simplu nu se sinchisea. Şi părea că nici nu ştie c-avea în faţă un ucigaş virtual. Doar dădu drumul uşii şi înaintă pe intervalul dintre bănci către locul unde era soba.

— Jody n-a venit încă, zise. Afară-i frig. Ce faci acolo jos?

Se ridică în timp ce ea continua să se apropie, ţinând ghiozdanul de muşama pe care-l purta – uite, se făcuseră cinci ani acum – şi despre care ştia că nu-l deschidea niciodată în altă parte decât la şcoală, exceptând momentele în care vâra-n el cartofii copţi. Se apropie de ea, iar fata se opri, urmărindu-i mişcările.

— Nu-ţi fie frică! zise. Nu-ţi fie frică!

— Frică? se miră ea. De ce?

Făcu un pas înapoi, atât, privindu-l în faţă. Nu-i era frică. „Nu ajunsese pân-acolo”, gândi el; şi-atunci îl năpădi un sentiment de furie rece sau de silă şi regret laolaltă, deşi nu i se vedea pe faţa care chiar zâmbea puţin, tragică şi dezgustată, şi diabolică.

— Asta-i, zise el. Asta-i nenorocirea. Nu ţi-e frică. Asta trebuie să-nveţi. Şi-am să te-nvăţ, cu orice preţ.

O-nvăţase el altceva, deşi câteva clipe nu şi-a dat seama. Un lucru învăţase ea într-adevăr în timpul celor cinci ani de mers la şcoală, şi-acum avea să dea examen şi să-l treacă. Se apropie de ea, şi ea tot nu dădu înapoi. Atunci o prinse-n braţe. Cu mişcări repezi şi implacabile, ca şi cum ar fi fost o minge de fotbal sau ca şi cum balonul ar fi fost la ea şi ea un obstacol între el şi poarta pe care-o ura şi la care trebuia s-ajungă. O strânse brutal, cele două corpuri izbindu-se violent unul de altul, pentru că ea nici măcar nu se mişcase din loc să-l evite, nicidecum să-ncerce să reziste. Pentru moment părea să fie hipnotizată, o uimire totală, inertă şi moale, stând acolo mare şi imobilă, aproape la fel de înaltă ca el, cu ochii în dreptul ochilor lui şi corpul, care totdeauna părea să fie pe dinafara hainelor, făcuse fără măcar să ştie un iureş de excitaţie lascivă din ceea ce el, cu preţul a trei ani de sacrificiu şi suferinţă, şi flagelări, şi neîncetată luptă cu

însuşi sângele lui necruţător, cumpărase ca să aibă privilegiul de a-i dedica viaţa, şi care părea acum la fel de fluid şi de inconsistent ca un lapte de-o puritate miraculoasă.

Apoi corpul îşi reveni, începu o rezistenţă furioasă şi mută, în care chiar şi-atunci el ar fi putut discerne că nu era nici frică, nici măcar jignire, ci simplă luare prin surprindere şi iritare. Era puternică. Prevăzuse c-o să fie. Dorise, aşteptase să fie. Luptau cu furie. El zâmbea, şoptind chiar: „Luptă-te! Luptă-te!" Asta-i: un bărbat şi-o femeie luptând. Cu ură. Să ucizi, numai s-o faci aşa încât celălalt, el sau ea, să ştie-n vecii vecilor dup-aceea c-a murit. Nici măcar să stea mort lungit, liniştit, pentru că vor trebui apoi să fie veşnic doi în groapă şi-acei doi nu vor putea niciodată să mai stea liniştiţi în aceeaşi groapă şi nici în alta nu vor putea sta, solidari, liniştiţi, până ce nu va fi murit şi celălalt. O slăbise din strânsoare, să-i simtă mai bine rezistenţa aprigă a oaselor şi-a muşchilor, ţinând-o doar atât cât să nu-i ajungă la obraz. Ea nu făcea zgomot, deşi fratele ei, care niciodată nu-ntârzia când venea s-o ia, trebuia să fie-acum afară, în faţa şcolii. Labove nu se gândea la asta. Probabil că nici nu s-ar fi sinchisit. O ţinea mai puţin strâns, zâmbind încă, şoptindu-i, amestecându-le, frânturi de versuri latine şi greceşti, şi obscenităţi americane de pe Mississippi, când deodată ea reuşi să-şi elibereze unul din braţe, pentru ca în clipa următoare să-l izbească violent cu un cot sub bărbie. Îşi pierdu echilibrul; până să şi-l recapete, ea îi dădu cu celălalt braţ un pumn în faţă cu toată puterea. Se poticni de-a-ndărătelea, se izbi de-o bancă şi căzu cu ea şi în parte sub ea. Se plecă peste el respirând adânc, dar nu gâfâind, nici măcar ciufulită.

— Să nu te mai prind cu labele pe mine, zise ea. Boşorog de călăreţ-fără-cap, prăpăditule de Ichabod Crane ce eşti![9]

[9] Personajul Ichabod Crane, invocat aici de Eula Varner, este protagonistul unei clasice legende americane, *The legend of Sleepy Hollow (Legenda din Vâlceaua Adormită)* de Washington Irving (1783-1859). Evocarea este extrem de potrivită: Ichabord Crane reprezintă chiar prototipul dascălului deşirat, slăbănog, mare amator de poveşti

După ce zgomotul paşilor ei şi-al uşii închizându-se încetase, putu s-audă ceasul ieftin pe care-l adusese cu el din odaia lui de la universitate ticăind puternic în liniştea deplină, un sunet metalic dogit, ca nişte alice mici picând într-o cutie de tinichea, deşi încă înainte de-a putea începe să se ridice, uşa se deschise din nou şi, de jos, de pe duşumea, îşi ridică ochii la ea cum venea pe intervalul dintre bănci. „Unde mi-e?...” întrebă ea. Apoi văzu ghiozdanul, şi-l ridică de jos şi plecă iar. Auzi din nou uşa. „Vasăzică, nu-i spusese încă”, gândi el. Îl ştia bine pe frate-său. N-ar fi aşteptat s-o ducă-ntâi acasă, ar fi intrat imediat, răzbunându-se-n fine după cinci ani de silnicie brutală şi nemotivată. Asta, oricum, ar fi fost ceva. N-ar fi fost posesiune, e-adevărat, dar aceeaşi carne tot ar fi fost, carne caldă, vie, în care curge acelaşi sânge, cel puţin la lovituri – un paroxism, o gamă de spasme, o purgaţie, oricum – ar fi fost ceva. Aşa că se sculă şi se duse la catedră, se aşeză şi îndreptă spre sine faţa deşteptătorului (fusese oblică, s-o poată vedea de la tablă, unde stătea de obicei când asculta). Ştia distanţa dintre şcoală şi casa Varnerilor, şi călărise destul pe calul lor pân’ la universitate şi-napoi ca să calculeze timpul în cal-distanţă. „Şi-o să vină şi-n galop, încoace”, gândea. Aşa că măsură distanţa pe care o avea de parcurs minutarul şi şedea privindu-l cum se târâie spre punctul fixat. Apoi îşi ridică privirea la singurul spaţiu relativ liber din încăpere, unde era totuşi soba şi, bineînţeles, tabla. Soba nu putea fi împinsă din loc, dar tabla da. Dar chiar şi-aşa... poate-ar fi mai bine să dea de frate-său afară, altminteri, unul din doi s-ar putea lovi. Apoi se gândi că asta era tocmai ce dorea: unul din doi să iasă lovit, apoi se-ntrebă calm: „Care?” Şi-şi răspunse: „Nu ştiu. Nu-mi pasă”. Aşa că se uită din nou la cadranul ceasornicului. Dar chiar şi după ce trecuse o oră-ntreagă tot nu putea s-admită c-ajunsese la dezastrul fatal. „Mi-a aranjat o capcană şi m-aşteaptă cu pistolul”, gândi.

cu fantome şi îndrăgostit fără şansă de fata cea mai frumoasă şi bogată din sat. (n. ed.)

Dar unde? Ce capcană? Ce capcană mai bună putea să-şi dorească decât asta? O şi vedea intrând din nou în clasă mâine dimineaţă, liniştită, netulburată, fără să-şi mai amintească măcar, cu cartoful copt pe care în recreaţie se va aşeza pe treptele-nsorite să-l mănânce, ca una din acele nemuritoare făpturi impudice, rămase poate grea cu-un anonim şi mâncând pâinea paradisului pe-o costişă însorită a Olimpului.

Aşa că se sculă, îşi adună cărţile şi hârtiile pe care, împreună cu deşteptătorul, le ducea în fiecare după-amiază în odăiţa lui goală şi le-aducea înapoi a doua zi dimineaţă, le puse într-un sertar al catedrei şi-l închise, iar cu batista se-apucă să şteargă de praf catedra pe deasupra, mişcându-se fără grabă, dar fără încetare, cu faţa calmă, întoarse ceasul şi-l puse la loc pe catedră. Pardesiul pe care i-l dăduse antrenorul acum şase ani era atârnat în cuiul în care stătea de obicei. Se uită la el o clipă, apoi imediat se duse şi-l luă, chiar îl îmbrăcă şi ieşi din cameră – camera acum pustie şi în care de azi înainte şi de-a pururea va fi lume de prisos, în care din acea primă zi, când o adusese frate-său înăuntru, fusese lume de prisos; şi unul va fi de prisos de-a pururi după-aceea în orice cameră ar intra ea, rămânând atât cât să respire-o dată.

Cum ieşi, văzu murgul legat de stâlp în faţa prăvăliei. „Normal, gândi el calm. Fireşte că n-o să umble cu pistolul la el şi nu i-ar servi la nimic să-l ţină acasă sub pernă. Normal. Asta-i. Pistolul, acolo-i!” Spunându-şi că poate fratele ei vrea chiar să aibă martori, cum voia şi el să aibă, porni, tragic, calm, spre prăvălie. „Asta va fi dovada!” strigă el mut. Dovada în ochii şi-n credinţa tuturor oamenilor că s-a-ntâmplat ce nu se-ntâmplase. Ceea ce tot va fi mai bine decât nimic, chiar dacă n-am venit pe lume să ştiu că oamenii cred asta. Şi va intra în credinţa tuturor oamenilor pentru totdeauna, nu va mai putea fi dezrădăcinat, pentru că unul din cei doi care ştiu că nu-i aşa va fi mort.

Era o zi cenuşie cu rezonanţă metalică, una din acele zile fără vânt, de-o încremenire sculpturală, prea moartă ca să

dea zăpadă sau măcar s-o lase să cadă; şi nici măcar lumina nu se schimba, dimineaţa părând să iasă gata făcută din nimic, ca să piară-n întuneric fără gradaţie. Satul era neînsufleţit – fierăria şi maşina de egrenat, şi prăvălia mâncată de vreme stătea cu obloanele trase, amuţite; singur calul nemişcat mai reprezenta viaţa, şi asta nu pentru că se putea mişca, ci pentru că semăna cu ceva despre care ştia că trăieşte. Dar probabil că erau înăuntru. Parcă-i vedea – bocancii grei şi cizmele, salopetele şi şorţurile umflându-se peste masa de haine grămădită dedesubt alandala – înfipţi pe picioare în jurul scuipătoarei cu nisipul pătat, şi soba, ghemuită, radiind din pântecele de fier căldura puternică, sănătoasă, cu un miros al ei, miros de bărbat monahal aproape – o esenţă hibernală de austeritate şi de scuipat de tutun răscopt. Căldură bună: va intra în ea nelăsând afară doar frigul trist şi sterp, ci viaţa; urcând treptele şi intrând pe uşă, va ieşi, de fapt, din viaţă. Ridicându-şi capul, calul îl privi trecând. „Dar tu nu, îi zise. Tu trebuie să rămâi afară, să stai aici, să rămâi nevătămat şi să plănuieşti cum să faci sângele să circule. Eu nu.” Urcă treptele şi traversă scândurile tocite de călcâie ale galeriei. Pe uşa închisă era prins în ţinte un afiş de hârtie, reclama unui produs farmaceutic, pe jumătate rupt – un chip de om ajuns, înfumurat, bărbos, trăind undeva departe, însurat, cu copii, într-o casă de om bogat, la adăpost de pasiune şi de trădarea sângelui, şi neavând nici măcar nevoie să fie mort, ca să fie trecut la nemurire cu ţinte de tapiţer bătute la intervale regulate, cu darul ubicuităţii şi-al nemuririi în zece mii de efigii decolorate şi zdrenţuite pe zece mii de uşi, de ziduri şi de garduri roase de timp şi nevopsite, şi pe tot felul de vreme şi ploaie, şi gheaţă, şi arşiţa rea a verii, prin toate ungherele ţării.

Atunci, cu mâna pe clanţa uşii, se opri. Odată – era desigur într-una din călătoriile lui cu fotbalul, niciodată nu mersese cu trenul pentru altceva, decât în noaptea aceea la Memphis – coborâse pe-un peron de gară trist. În faţa unei uşi se produsese o agitaţie. Îl auzise pe un om înjurând,

strigând, un negru ieşise pe uşă în goană, urmat de un alb care răcnea. Negrul se-ntorsese, oprindu-se, şi-n timp ce spectatorii se-mprăştiau, albul îl împuşcase pe negru c-un amărât de pistol. Îşi aminti cum negrul, prinzându-se cu mâinile de pântece, se prăbuşise cu faţa-n jos, apoi deodată se rostogolise pe spate, părând că se lungeşte, că-ntr-adevăr crescuse cu cel puţin un metru; albul cu-njurăturile fu prins şi dezarmat, trenul fluieră o dată şi porni din loc încet, un feroviar în uniformă străbătând prin mulţime şi alergând să-l ajungă, tot privind înapoi de pe treapta în mişcare. Şi îşi aminti cum se strecurase împingându-se, folosind instinctiv tactica de la fotbal să-şi facă un loc de unde să se uite la negrul zăcând ţeapăn pe spate, cu mâinile încă încleştate pe pântece, cu ochii închişi şi faţa liniştită. Şi atunci apăruse un om – doctor sau funcţionar, nu ştia ce – care îngenunchease lângă negru şi încercase să-i desfacă mâinile. Nu se observa vreun semn exterior de rezistenţă; braţele şi mâinile de care trăgea doctorul sau funcţionarul păreau doar să fi devenit de fier. Ochii negrului nu se deschiseseră, nici expresia de pace de pe chipul lui nu se alterase; părea să spună doar: „Uitaţi-vă, albilor, m-a-mpuşcat”. Dar în cele din urmă îi descleştaseră mâinile şi-şi amintea cum începuseră să-i scoată bluza şi salopeta, şi o haină civilă jerpelită, care se dovedi a fi fost odată un pardesiu lung, tăiat din poale cu un brici parcă, şi dedesubt o cămaşă şi-un pantalon. Îl descheiaseră la centură şi glontele se rostogolise pe peron; sânge, deloc. Luă mâna de pe clanţă, îşi scoase pardesiul şi îl puse pe braţ. „Cel puţin să nu fiu eu de vină dacă unul din noi eşuează”, gândi el şi intră. La început, crezu că încăperea era goală. Văzu soba în lădiţa ei cu nisip murdar, înconjurată de butoiaşe cu o grămadă de cuie şi lădiţe puse-n picioare; simţi chiar mirosul fetid de scuipat proaspăt ars. Dar nu văzu pe nimeni şezând şi când, o clipă după aceea, zări faţa groasă, nefericită, ursuză a fratelui ei privindu-l fix pe deasupra biroului, se simţi un moment furios şi jignit. Credea că Varner golise prăvălia, că-i trimisese pe toţi afară cu bună ştiinţă, ca să-i refuze şi această ultimă pretenţie –

ratificarea succesului pe care venise să şi-l cumpere cu preţul vieţii; şi deodată simţi o aversiune chinuitoare, un refuz furibund de a muri. Se plecă repede-n lături, eschivând lovitura, căutând cu ochii pe jos în jur ceva să se apere, când faţa lui Varner se ridică şi mai mult deasupra biroului, ca o lună plină.

— Ce dracu' tot cauţi? zise Varner. Ţi-am spus de-acu' două zile că cerceveaua n-a venit încă.

— Cerceveaua? făcu Labove.

— Bate-n cuie câteva scânduri deasupra, zise Varner. Crezi c-am să m-apuc să fac special un drum la oraş ca să nu-ţi sufle un pic de vânt în ceafă?

Şi-atunci îşi aminti. În vacanţa Crăciunului se spărseseră nişte geamuri. Bătuse câteva scânduri în loc. Nu-şi mai amintea că le bătuse. Dar nici că-i vorbise acum două zile de cerceveaua promisă nu-şi amintea, nicidecum că o ceruse. Şi-acum nu-şi mai amintea deloc de fereastră. Stătea tăcut, cu pardesiul în mână; nici nu mai vedea măcar faţa bănuitoare, morocănoasă. „Da, îşi zise calm. Da, înţeleg. Nu-i spusese nimic. Nici măcar nu uitase să-i spună. Nici măcar nu-şi dădea seama că se-ntâmplase ceva care merita să fie spus." Varner mai vorbea încă; probabil că-i răspunsese careva:

— Ei, atunci ce vrei?

— Un cui, zise el.

— Ia-ţi-l!

Faţa dispăruse îndărătul biroului.

— S-aduci ciocanu' 'napoi.

— Nu-mi trebuie ciocan, zise. Numai un cui.

Casa – odaia ne-ncălzită în care locuise şase ani de zile cu cărţile şi cu lampa lui strălucitoare – se afla între prăvălie şi şcoală. Nici măcar nu se uită la ea când trecu. Se întoarse la şcoală, închise şi încuie uşa. Cu o bucată de cărămidă bătu cuiul în perete lângă uşă şi agăţă cheia în cui. Şcoala era pe drumul spre Jefferson. Pardesiul îl avea pe el.

Capitolul al doilea

1

Toată primăvara şi toată vara lungă care-i urmă în anul în care Eula a-mplinit paisprezece ani, băieţii de cincisprezece, de şaisprezece şi de şaptesprezece ani care fuseseră cu ea la şcoală şi alţii care nu fuseseră roiau ca viespile-n jurul unei piersici coapte, cum arăta gura ei cărnoasă şi umedă. Erau vreo doisprezece. Alcătuiau un grup închegat, omogen şi zgomotos, şi ea, senină şi de obicei mâncând fără încetare, era axul, centrul lui. Mai erau şi trei-patru fete-n grup, mai mărunte, dar dacă ea le folosea cu bună ştiinţă ca să se pună-n relief n-a ştiut nimeni niciodată cu certitudine. Arătau mai mici, deşi erau mai mari ca ea. Părea că abundenţa care năpădise leagănul ei nu se mulţumea numai să le umbrească prin simpla linie a trăsăturilor şi simpla calitate a părului şi-a pielii ei, că trebuia să le copleşească şi să le-năbuşe în cele din urmă sub cantitate, sub masă.

Se-ntâlneau cel puţin o dată pe săptămână şi de obicei chiar mai des. Se-adunau la biserică duminicile de dimineaţă şi şedeau grămadă pe două bănci alăturate, care deveniseră apoi numai ale lor, prin consimţământul general al enoriaşilor şi-al capilor spirituali, ca o clasă sau un loc izolat. Se-ntâlneau la petrecerile din sat, ţinute acum la şcoala rămasă goală, care timp de-aproape doi ani până să vină să se instaleze alt învăţător nu va mai sluji de altceva. Soseau în grup, se alegeau între ei cu o monotonie plicticoasă pentru jocurile în doi, băieţii maimuţărindu-se brutal, gălăgios. Parc-ar fi fost o lojă masonică întemeiată pe negândite în Africa sau în China, ţinându-şi adunarea săptămânală. Plecau, mergând împreună pe drumul luminat de stele sau de lună, grup compact şi gălăgios, s-o lase-n poartă la tatăl ei înainte de a se împrăştia. Dacă băieţii se băteau pentru prilejuri de-a merge singuri cu ea acasă, nici

asta nu se ştia, pentru că nu se pomenise ca ea să fi mers singură acasă sau să se fi dus singură undeva, când putea să n-o facă.

Se-ntâlneau, de asemenea, la coruri şi la botezuri, şi la picnicuri la câmp. Era an de alegeri şi între ultimele însămânţări şi primul strâns al recoltei erau nu numai primele duminici cu coruri şi botezuri care ţineau de dimineaţa până seara, dar mai erau şi picnicurile de propagandă electorală. Acum, săptămână după săptămână vedeai cabrioleta lui Varner printre celelalte trăsuri legate pe la bisericile de ţară sau pe la liziera vreunei păduri, unde femeile întindeau pe mese lungi de scânduri mâncăruri aduse de-acasă s-ajungă pentru o săptămână, în timp ce bărbaţii stăteau la picioarele estradelor improvizate de pe care vorbeau candidaţii la funcţiunile ţinutului, la posturile de judecători sau la locurile din Congres, iar tineretul, în grupuri sau perechi, se plimba prin pădure, băieţii căutând colţuri mai ferite în care să poată momi fetele în tentativele lor de adolescenţi stângaci de a le cuceri şi seduce cu pipăituri grosolane. Ea n-asculta niciun discurs, nu punea niciun tacâm, nu cânta nimic, în schimb, cu cele două sau trei, sau patru fete mai mici şedea – era miezul acelui grup gălăgios şi frustrat, nucleul, centrul, sâmburele polarizat; şi aici, ca şi la petrecerile de anul trecut de la şcoală, subjugând cu-acea vrajă de naştere incipientă, refuzând să se lase pipăită, păstrând chiar şi în această atmosferă de libertinaj şi incitaţie în care părea că respiră şi că se mişcă – sau mai curând că şade – o castitate implacabilă, intangibilă chiar şi în acest echilibru precar, care era un adevărat amestec de excitaţie religioasă protestantă şi de sexualitate. Părea să ştie realmente cărei clipe, cărui moment îi era sortită, chiar dacă nu-i ştia numele şi chipul, şi părea că mai mult acest moment îl aşteaptă, nu timpul de-a începe să mănânce, cum lăsa impresia.

Se mai întâlneau pe la fete pe-acasă. Asta, desigur, prin aranjament prealabil şi fără îndoială pus la cale de fete, cu toate că nimeni nu putuse ghici vreodată după comportarea

ei dacă-şi dădea seama că o chemau ca să vină băieţii sau nu. Făcea cu ele vizite unde rămâneau peste noapte două sau trei zile. Nu i se dădea voie să se ducă la baluri la şcoala din sat sau la alte şcoli sau localuri din împrejurimi, dacă aveau loc seara. Nu ceruse voie niciodată; i se refuzase cu vehemenţă de către fratele ei, înainte să-şi fi dat seama careva dac-avea de gând să ceară voie sau nu. Frate-său nu obiecta însă nimic când era vorba de vizite făcute pe la cunoscuţi acasă. Ba chiar o conducea şi-o aducea acasă cu calul, cum o dusese şi-o adusese de la şcoală şi, pentru acelaşi motiv, n-o lăsa să vină de la şcoală pe jos la el la prăvălie, spumegând şi-acum indignat, convins până la fanatism de cele împotriva cărora se războia, ducând-o mile-ntregi cu calul, cu ghiozdanul de muşama în care era cămaşa de noapte şi periuţa de dinţi pe care maică-sa insista s-o ia, în aceeaşi mână cu care se ţinea-ncleştată de bretelele lui, cu aceeaşi moale frecare a sânilor de spinarea lui şi-acelaşi zgomot constant al mestecatului şi-al înghiţitului în ureche, oprind în cele din urmă calul în faţa casei unde venise-n vizită şi mormăind la ea: „Nu poţi să mai isprăveşti odată cu mâncatul afurisitului ăluia de cartof, ca să te dai jos să pot pleca să-mi văd de treabă?”

La-nceputul lui septembrie, s-a deschis la Jefferson târgul anual. S-a dus cu părinţii şi-au stat patru zile la o pensiune. Băieţii şi cele trei fete erau acolo, aşteptând-o. În timp ce tatăl ei se uita la vitele de vânzare şi la maşinile agricole, iar maică-sa se agita veselă ca un lăstun printre şirurile de cutii şi de borcane smălţuite şi de prăjituri înzorzonate, ea se plimba cât era ziua de lungă, în rochiile pe care le purtase anul trecut la şcoală, lungite cu un tiv adăugat, înconjurată de şleahta ei gălăgioasă de adolescenţi neciopliţi şi zurbagii de la un stand de tras la tir la popice sau la taraba unui limonagiu, de obicei mâncând câte ceva sau, din când în când, fără măcar să descalece şi tot mâncând întruna se-nvârtea încălecând bărbăteşte pe caii de lemn dezvelindu-şi lungile-i picioare olimpiene până la jumătatea coapsei.

Când împlini cincisprezece ani, băieţii ajunseseră bărbaţi.

Erau înalţi cât bărbaţii în toată firea şi făceau muncă de om mare – optsprezece, nouăsprezece, douăzeci de ani... şi pe vremea şi-n locurile alea ar fi trebuit să se gândească la-nsurătoare şi, pentru binele ei, ar fi trebuit să se uite şi la alte fete, iar pentru binele lor, la oricare alte fete. Dar nu se gândeau la-nsurătoare. Mai erau vreo doisprezece dintre ei care-ntr-un moment oarecare, o clipă în cursul acestei a doua primăveri – frate-său nici acum n-o putea stabili exact când – apăruseră pe orbita ei placidă ca o năvală de vite sălbăticite, zdrobind în picioare fără cruţare copiii verii trecute (parcă ieri fusese). Spre norocul lui, anul ăsta chermesele nu mai erau atât de dese ca-n anul alegerilor, şi-acum mergea şi el cu familia, cu cabrioleta – lipsit de umor, spumegând, turbând, în hainele lăbărţate de postav şi cu cămaşa scrobită şi fără guler şi, ca-ntr-un fel de uluială, de nu-i venea nici lui să creadă, acum nici măcar nu mai striga la ea. Stătuse de capul maică-sii s-o facă să poarte corset. De câte ori o vedea afară din casă, singură sau cu cineva, o pipăia să se convingă dacă-l purta sau nu.

Cu toate că fratele ei refuza să meargă la coruri şi la botezuri, îi bătuse la cap pe părinţi să se ducă ei în locul lui. Aşa că tinerii n-aveau ceea ce s-ar putea numi teren degajat decât duminicile. Soseau la biserică în grup, călare pe cai sau pe catâri luaţi de cu seară de la plug şi care-aveau să se-ntoarcă la plug a doua zi, cu soarele-odată, şi aşteptau să vină cabrioleta Varnerilor. Asta-i tot ce le mai rămăsese tinerilor colegi de anul trecut – această fugară apariţie între cabrioletă şi uşa bisericii, ea trecând ţeapănă şi stângace în corset şi rochia copilăriei de anul trecut lungită c-un tiv, zărită o clipă şi-apoi ascunsă-n înghesuială de valul celor care-i deposedaseră. Peste un an avea să fie tânărul moşier ceremonios şi matinal cu trăsurica sclipitoare pe două roţi, trasă de-un cal sau de-o iapă crescută special pentru ham şi tinerii din anul ăsta vor fi la rândul lor împinşi deoparte. Dar asta va fi la anu'; acum era un adevărat talmeş-balmeş, chiar dacă se mai păstra oarecare decenţă sau cel puţin discreţie din cauza locului şi-a zilei, un clocot ţinut în frâu de pofte

trupeşti, câini în călduri pe urma unei căţele de-abia crescute şi neştiutoare, intrând în biserică şi aşezându-se pe-o bancă din spate, de unde să poată fi cu ochii la capul de culoarea mierii, stând cuminte alături de-ale părinţilor şi-al fratelui ei.

După biserică, fratele ei pleca de unul singur, după vreo fată şi el, credeau, şi-n după-amiezile lungi şi adormite catâri cu rosături de ham pe spinare moţăiau lângă gardul lui Varner, în timp ce călăreţii lor şedeau pe verandă încăpăţânându-se-n zadar să nu cedeze altuia locul, bădărani şi gălăgioşi, şi dezamăgiţi, şi furioşi nu unul pe altul, ci pe fată însăşi, căreia părea că puţin îi pasă dac-o mai aşteptau sau nu, parcă nici n-ar fi ştiut că erau acolo. Oamenii mai în vârstă trecând pe-acolo îi vedeau – erau vreo şase-şapte, în cămăşi de duminică în culori ţipătoare, cu mânecile prinse-n jartiere roz sau bleu, cu părul pomădat şi ceafa pârlită de soare, cu ghetele lustruite, feţe dure şi agitate, cu ochii plini încă de amintirea unei săptămâni de muncă grea la câmp, lăsată-n urmă şi ştiind bine c-o altă săptămână la fel e gata să-nceapă; şi-ntre ei, fata, şi-aici tot elementul central – al cărei trup pur şi simplu prea mare îmbrăcat în haina copilăriei, era ca un adormit furat din paradis de apele unei inundaţii nocturne şi descoperit din întâmplare de trecători, şi-nvelit în grabă cu primul veşmânt găsit la-ndemână, încă dormind. Şedeau acolo ţinuţi în lesă, primitivi, gălăgioşi şi neciopliţi în goana deşartă a secundelor, în timp ce umbrele se lungeau, broaştele şi liliecii ’ncepeau să se-audă şi licuricii să se vadă, şi-o adiere să bată de peste gârlă. Atunci apărea doamna Varner aflându-se-n treabă şi agitându-se, şi vorbind, vorbind şi tot vorbind îi mâna pe toţi înăuntru şi le dădea să mănânce resturile reci ale mesei grele, copioase de la prânz, sub lampa roită de gâze, şi după asta renunţau. Plecau grămadă fierbând, păstrând aparenţele, încălecau catârii şi caii răbdători şi porneau călare într-o bună înţelegere mută şi furibundă la vadul gârlei, la jumate de milă depărtare, şi descălecau, şi legau caii şi catârii, şi se luau la bătaie cu pumnii goi în tăcere, sălbatic, şi se spălau

de sânge în apă, şi-ncălecau, şi plecau fiecare-n altă parte, cu articulaţiile julite şi cu buzele plesnite, şi cu vânătăi la ochi, scăpaţi pentru moment şi de furie, şi de sentimentul de frustrare, şi de pofte, în lumina rece a lunii ce se-ntinsese peste ogoarele însămânţate.

În vara a treia, catârii cu rosături de ham lăsaseră locul trăpaşilor şi cabrioletelor. Acum tinerii, cei răsăriţi şi-nlăturaţi de anul trecut, erau cei care-aşteptau duminicile dimineaţa pe lângă cimitir să privească, la rândul lor, neputincioşi şi amărâţi, propria deposedare – trăsurica scânteietoare pudrată puţin de praful drumului şi-un cal sau o iapă superbă, în hamuri bătute-n alamă, mânată de posesorul amândurora – un om în toată firea, propriul stăpân, care n-avea să fie tras dintr-un pat din pod în zorii cenuşii ai zilei să mulgă vacile sau să are-un pământ care nici măcar nu e al său de către un tată care-avea încă asupra lui puterea legală şi uneori şi pe cea fizică de a-l lega şi de a-i da drumul. Alături de el şedea o fată care anul trecut fusese a lor, adică-ntr-un anume sens, şi care-i întrecuse, le scăpase, ca însăşi vara moartă, şi care, în fine, învăţase să meargă fără să mai scoată-n relief corsetul sub rochiile de mătase în care-arăta nu ca o fată de şaisprezece ani îmbrăcată ca una de douăzeci, ci ca o femeie de treizeci îmbrăcată cu rochia soră-sii de şaisprezece.

Odată în primăvară, mai exact într-o după-amiază şi-o seară, erau patru cabriolete. A patra a unui voiajor comercial, închiriată. Apăruse în sat într-o zi, din întâmplare, se rătăcise şi se-ndreptase spre Moşia Franţuzului să-ntrebe de drum, fără să ştie măcar că era o prăvălie acolo, cu trăsura hodorogită, pe care-un han din Jefferson o-nchiria oamenilor care-aveau nevoie să călătorească.

Văzu prăvălia, se opri şi-ncercă să-i vândă lui Snopes o serie de articole, dar îşi dădu repede seama că n-o scoate la capăt cu el. Era un târgoveţ tinerel cu maniere de oraş, sigur pe el, insistent. Îi descususe repede pe obişnuiţii galeriei şi aflase cine-i proprietarul adevărat al prăvăliei şi unde locuia; se duse la Varner acasă, bătu în uşă, dar dacă îi deschiseră

sau nu-i deschiseră asta nu se mai ştie. Totuşi, după două săptămâni era înapoi, cu-aceeaşi trăsură. De data asta nici nu-ncercă măcar să vândă Varnerilor ceva; se află mai târziu că cinase la Varneri acasă. Asta fusese marţi. Vineri veni iar. Acum mâna cel mai frumos echipaj pe care-l vrea hanul din Jefferson – o trăsurică având două locuri şi un cal voinic – şi el nu numai că purta cravată, ci şi prima pereche de pantaloni albi de flanelă pe care-i văzuse Moşia Franţuzului vreodată. Au fost şi ultimii, de altfel, şi multă vreme n-au stat: a cinat la Varneri şi seara a luat fata la un bal, la o şcoală la vreo opt mile depărtare, şi-a dispărut. Pe fată a adus-o acasă cineva, iar a doua zi în zori hangiul a găsit trăsura şi calul legat la poarta hanului la Jefferson şi în după-amiaza aceleiaşi zile feroviarul care fusese de serviciu noaptea la gară povestea despre un bărbat speriat şi numai vânătăi, cu pantaloni albi rupţi şi murdăriţi, care luase un bilet pentru trenul de dimineaţă. Trenul mergea spre sud şi, după câte se ştia, voiajorul locuia la Memphis unde, mai târziu s-a aflat, avea nevastă şi familie, dar despre asta nimeni nu ştia la Moşia Franţuzului şi nici nu se sinchisea.

Aşa că rămăseseră trei. Veneau cu regularitate, pe rând aproape, săptămână după săptămână şi duminică după duminică, în timp ce faliţii excluşi de vara trecută aşteptau la biserică să-l vadă pe cel din dimineaţa respectivă ajutând-o să coboare din cabrioletă. Aşteptau tot acolo să-i vadă piciorul dezgolindu-se când se urca la loc sau, închegaţi într-o mică bandă ameninţătoare pitită pe-undeva mai în josul drumului, săreau deodată din lăstăriş la trecerea cabrioletei, strigând porcării odioase după ea în vârtejul de praf înăbuşitor. Cândva în cursul după-amiezei, unul sau doi, sau trei dintre ei treceau pe lângă casa lui Varner ca să vadă, privind cu coada ochiului, trăsura şi calul legat la gard, şi pe Will Varner moţăind în hamacul lui de lemn din micul crâng din curte şi, mai încolo, obloanele de la ferestrele salonului închise, trase împotriva căldurii, după obiceiul locului. Se ascundeau în întuneric, de obicei cu o cană de whisky crud din deal, exact între două fascicole de lumină ce veneau de

la uşile sau ferestrele caselor, ale prăvăliei sau ale şcolii, în care siluetele perechilor de dansatori se vedeau mişcându-se în lamentarea scârţâită a viorilor. Odată au năvălit urlând din umbră în drumul luminat de lună, exact în faţa cabrioletei în mers, iapa sărind îndărăt şi smucindu-se, tânărul care mâna ridicându-se-n picioare-n trăsură şi plesnindu-i cu biciul şi râzând de ei cum se ghemuiau la pământ şi se fereau. Nu fusese fratele ei, ci epavele nenorocite, înfumurate şi furioase din vara trecută, moartă, care credeau, sau cel puţin aşa li se părea, că tot timpul nu fusese decât o singură cabrioletă. Trecuse aproape un an de când Jody încetase a o mai aştepta în hol până apărea îmbrăcată – cabrioleta fiind trasă indiscutabil la scară –, când o apuca de braţ şi, întocmai cum ar fi pipăit spinarea unui cal nou-cumpărat să-i vadă rosăturile vechi de ham, explora încruntat, cu mâna lui aspră şi grea, să vadă dacă-şi pusese corsetul sau nu.

Cabrioleta asta era a unuia pe care-l chema McCarron şi locuia la vreo douăsprezece mile de sat. Era unicul copil al unei văduve, ea însăşi copil unic al unui proprietar de pământ înstărit. Orfană de mamă, la nouăsprezece ani fugise cu un bărbat frumos, bun de gură, sigur pe el şi agreabil, care apăruse-n sat fără antecedente precise şi fără un trecut bine lămurit. Era pe-acolo de vreun an de zile. Ocupaţia lui părea să fie, în principal, să joace pocher în odăiţele din dos ale prăvăliilor de prin sate sau în podul grajdurilor şi să câştige, deşi perfect cinstit; n-a fost niciodată niciun fel de vorbă pe chestia asta. Toate femeile spuneau că n-o să iasă un soţ bun din el. Bărbaţii ziceau c-o să trebuiască să-l ameninţi cu puşca dacă voiai să faci din el un soţ oricum ar fi, şi mulţi dintre ei nu l-ar fi primit ca ginere nici în aceste condiţii, pentru c-avea în el ceva ce-i plăcea nopţii – nu umbrelor nopţii, ci strălucirii isterice orbitoare care le generează – avea ceva specific insomniei. Cu toate astea, Alison Hoake a sărit într-o noapte pe fereastră de la etajul al doilea. Fără scară, fără burlan, fără funie din cearşafuri înnodate. Se spunea că a sărit, şi el a prins-o-n braţe, şi-au

dispărut zece zile, şi s-au întors, şi McCarron a intrat, cu toţi dinţii lui frumoşi la vedere, deşi restul feţei nu participa la zâmbet, în odaia în care bătrânul Hoake şedea de zece zile cu carabina-ncărcată pe genunchi.

Spre mirarea tuturor, a fost nu numai un soţ bun, ci şi un ginere bun. Despre plugărie ştia prea puţine şi nici nu pretindea că-i place, dar îi slujea socrului său de supraveghetor, executa textual instrucţiunile bătrânului, ca o înregistrare la dictafon; avea şi darul de-a se-mpăca bine cu oamenii şi chiar de a-i domina puţin, pentru că nu toţi erau atât de buni de gură ca el, dar în realitate temperamentul lui voios, deşi de-un echilibru fragil, şi reputaţia lui de jucător la noroc erau ceea ce-i asigura ascultarea muncitorilor negri, şi nu atât situaţia lui de ginere sau chiar isprăvile lui faimoase de trăgător cu pistolul. Renunţase şi la pocher, aşa că nopţile stătea acasă. De fapt, mai târziu nimeni n-a putut stabili cu certitudine dacă planul cu cumpăratul vitelor n-a fost cumva al socrului său. Dar în decurs de-un an de zile, timp în care deveni şi el tată, cumpăra vite şi le ducea pe jos, cirezi întregi, la gară la Memphis, la două-trei luni o dată. Asta a mers aşa zece ani, când tata-socru' a murit şi-a lăsat averea nepotului. Atunci a făcut McCarron ultimul lui drum. Două nopţi mai târziu, unul din bouarii lui veni în galop acasă şi-o trezi pe nevastă. McCarron murise şi lumea din partea locului n-a aflat niciodată mare lucru pe chestia asta – pare-se că împuşcat într-o sală de jocuri de noroc. Nevastă-sa a lăsat copilul de nouă ani cu servitorii negri şi s-a dus cu căruţa fermei, şi-a adus trupul soţului ei, şi l-a îngropat sub un dâmb cu stejari şi cedri, alături de tatăl şi de mama ei. Curând după aceea a circulat, o zi-două, un zvon, o poveste, cum că l-ar fi împuşcat o femeie. Dar s-a stins; doar că şi-au spus unul altuia: „Vasăzică, de-astea se ţinea el toată vremea", şi n-a rămas decât legenda despre banii şi bijuteriile pe care se credea că le câştigase în timpul celor zece ani şi le-aducea noaptea acasă şi le zidea, cu ajutorul neveste-sii, într-unul din căminurile casei.

La douăzeci şi trei de ani băiatul arăta mai în vârstă. Aceeaşi siguranţă de sine a tatălui se putea citi pe faţa sa, la fel de semeaţă şi de frumoasă. Avea pe ea ceva încrezut, teribil de răsfăţat, deşi nu trăda atât vanitatea, cât neîngăduinţa dură, ceea ce faţa tatălui n-avusese. Era lipsită de umor şi de echilibru al spiritului şi poate că şi de inteligenţă, care de pe faţa tatălui nu lipsiseră, dar de pe cea a omului care după fuga fetei sale stătuse zece zile cu carabina-ncărcată pe genunchi probabil că lipsise. A crescut având ca unic tovarăş de joacă un băieţandru negru. Dormiseră în aceeaşi cameră, negrul pe-o saltea de paie pe duşumea, până s-a făcut de zece ani. Negrul era c-un an mai mare. Când aveau unul şase şi celălalt şapte ani, îl bătea pe negru la luptă dreaptă cu pumnii. Mai târziu, îl plătea pe negru din banii de buzunar, după un tarif fixat între ei, pentru dreptul de a-l biciui, nu tare, cu o cravaşă în miniatură.

La cincisprezece ani, mamă-sa l-a trimis intern la o şcoală militară. Precoce, chibzuit şi iute în a învăţa tot ce vedea că-i putea fi de folos, în trei ani a acumulat destule note mari ca să fie trimis la universitate. Maică-sa a ales Facultatea de Agronomie. S-a dus şi un an de zile l-a petrecut în oraş, fără să se înscrie măcar, în timp ce maică-sa credea că-şi dă primele examene. În toamna următoare se înscrise, frecventă cinci luni şi i se făcu favoarea de a i se permite să se retragă după ce izbucnise un scandal în care era implicată şi nevasta unui tânăr suplinitor. Se întoarse acasă şi următorii doi ani şi-i petrecu făcând pe supraveghetorul plantaţiilor exploatate de mama sa. Asta însemna că o parte din zi călărea încălţat cu cizmele de uniformă de la şcoala militară – îi mai veneau încă bine, avea piciorul mic – primele cizme de călărie văzute în tot ţinutul.

Cu cinci luni în urmă, întâmplarea făcu să traverseze călare satul, Moşia Franţuzului, şi s-o vadă pe Eula Varner. El a fost cel împotriva căruia, după deruta voiajorului comercial de la Memphis, tinerii cu catârii cu rosături de ham din vara trecută se ridicaseră într-un unanim şi bătăios

acord să apere ceva în care nici ei, nici fratele fetei nu credeau, chiar dacă în ce-i priveşte uitaseră în mod notoriu să-şi manifeste dezaprobarea, cum făcuseră probabil înaintea lor nobilii cavaleri. O patrulă de doi sau trei se ascundea pe lângă gardul lui Varner să vadă plecând cabrioleta şi ce drum apucă. O urmăreau sau îi ieşeau înainte, în orice direcţie s-ar fi dus cei doi să tropăie pe scânduri în aerul îmbibat de scârţâit de vioară, aşteptând cu cana de whisky crud, şi-o urmăreau înapoi acasă sau spre casă – lunga întoarcere pe drumuri nocturne peste câmpii adormite, scăldate-n lumina lunii sau nu, picioarele iepei, mătăsoase şi lente, călcând în pulbere ca orice cal când hăţurile-s înfăşurate pe coada biciului înfipt în toc, prin vadurile-n care iapa lăsată-n voie păşea alene şi atent, oprindu-se nesupărată să bea vârându-şi tot botu'-n apă şi suflând printre frânturile de stele oglindite, ridicându-şi botul picurând şi poate bând din nou sau numai suflând în apă, cum fac caii când şi-au potolit setea. Niciun glas, niciun hăţ atins, să-ndemne la pornit din loc; oricum, prea era mult de când stăteau locului, prea era mult, prea era mult. Într-o noapte, din umbra de lângă drum, au atacat cabrioleta în mers şi-au fost goniţi cu biciul pentru că n-avuseseră un plan pus la punct, ci au sărit spontan, din focul furiei şi-al durerii. O săptămână mai târziu, cabrioleta şi calul fiind legaţi la gardul lui Varner, au năvălit cu urlete şi zdrăngănind din crătiţi pe după colţul verandei în întuneric, şi McCarron a ieşit imediat, calm, nu din uşă, ci din pâlcul de copaci unde atârna hamacul de doage al lui Varner şi pe doi sau trei i-a strigat pe nume, şi i-a înjurat cu o voce agreabilă, tărăgănată, pe-un ton parcă de conversaţie, şi le-a propus ca doi dintre ei, oricare, să dea ochii cu el în drum. I-au putut vedea pistolul atârnându-i în mână de-a lungul corpului.

I-au dat un avertisment formal. Ar fi putut să-i spună fratelui ei, dar nu i-au spus, nu pentru că mai mult ca sigur că fratele ei ar fi recurs la violenţă împotriva delatorilor. Ca şi învăţătorul Labove, ar fi considerat gestul bine venit, l-ar fi acceptat cu bucurie adevărată. Ca şi cu Labove, ar fi fost

la urma urmei aceeaşi carne caldă şi vie sub loviturile lor furioase, învineţind-o, sfâşiind-o, făcând să ţâşnească sânge din ea şi, ca şi cu Labove, asta era ce voiau ei, fie că-şi dădeau seama sau nu. Nu i-au spus, pentru că împotriva ideii de a-i spune erau imunizaţi de faptul că atunci furia lor s-ar fi risipit pe agentul răzbunării, nu pe trădător; ar fi vrut să dea ochii cu autorul acestei mortale jigniri şi insulte cu mâinile-n mănuşi de box. Aşa că i-au trimis lui McCarron un avertisment scris şi semnat cu numele lor. Unul dintre ei s-a dus într-o noapte douăsprezece mile călare până la mamă-sa acasă şi i-a prins biletul pe uşă. A doua zi după-amiază, negrul lui McCarron, om şi el în toată firea acum, le-a adus cinci răspunsuri separate şi-a scăpat în cele din urmă din mâna lor cu capul plin de sânge, dar nu rănit grav.

Cu toate astea, aproape o săptămână-ntreagă le-a scăpat. Încercau să pună mâna pe el când era singur în cabrioletă, fie înainte de-a ajunge la Varner acasă, fie după ce pleca. Dar iapa era prea iute ca s-o poată ajunge, iar catârii lor, vite de plug, blegi, nu puteau să ţină piept iepei, s-o oprească, şi îşi dădeau seama după tentativa precedentă că, dac-ar fi încercat să oprească iapa de jos, McCarron ar fi fost în stare să treacă peste ei stând în picioare-n trăsură şi plesnindu-i cu biciul, rânjind batjocoritor cu dinţii lui mari. Şi-n afară de asta avea pistol; aflaseră destule despre el ca să ştie că nu umbla niciodată fără, de când împlinise douăşunu de ani. Şi mai rămăsese de încheiat şi socoteala cu cei doi dintre ei care-l bătuseră pe mesagerul lui negru.

Aşa că-n cele din urmă au fost obligaţi să-i întindă o cursă la vad, cu Eula în trăsură, când s-a oprit iapa să bea. Nimeni n-a ştiut vreodată exact ce s-a-ntâmplat. Aproape de vad era o casă, dar de data asta n-au fost nici urlete, nici ţipete, doar jupuituri şi tăieturi, şi dinţi lipsă la patru dintre cele cinci feţe – a doua zi pe lumină. Al cincilea, unul din cei doi care-l bătuseră pe negru, zăcea leşinat în casa din apropiere. Cineva a găsit coada biciului. Avea pete de sânge-nchegat şi uscat, şi păr de om lipit, şi, mai târziu, cu mulţi ani mai târziu, unul dintre ei a povestit că fata fusese cea care-l

mânuise, că sărise din trăsură lovind cu coada biciului şi gonise trei, în timp ce tovarăşul ei se folosea de patul pistolului împotriva spiţelor de roată şi a boxurilor de alamă ale celorlalţi doi. Asta a fost tot ce s-a ştiut vreodată, cabrioleta ajungând acasă fără cine ştie ce întârziere. Will Varner, în cămaşă de noapte, mâncând o bucată rece de tartă cu piersici şi bând un pahar de lapte bătut în bucătărie, i-a auzit intrând pe poartă şi apoi vorbind liniştiţi pe verandă, mai mult şoptind, ea şi cu prietenul ei, despre fleacuri, credea el, şi au intrat în casă, în hol, şi au apărut în uşa bucătăriei. Varner ridică privirea şi văzu faţa semeaţă şi agreabilă, dinţii puternici şi frumoşi, descoperiţi în ceea ce s-ar fi putut numi un zâmbet la urma urmei, cu toate că nu nemaipomenit de respectuos, ochiul umflat, tăietura adâncă de-a lungul fălcii, braţul care-i atârna inert.

— A dat peste ceva, zise fata.

— Se şi vede, făcu Varner. S-ar zice că i-a dat cineva şi-un picior undeva.

— Are nevoie de puţină apă şi-un ştergar, zise ea. Aduc de jos, adăugă, întorcându-se.

Nu voia să intre-n bucătărie, în lumină:

— Mă-ntorc imediat.

Varner o auzi urcând scările şi umblând în odaia ei, deasupra, dar nu-i dădu atenţie. Se uita la McCarron şi văzu că mai mult scrâşnea decât zâmbea şi că transpira – era numai apă. După ce văzu asta, nu-i mai dădu atenţie nici feţei.

— Vas’zică-ai dat peste ceva, începu el. Poţi să-ţi scoţi haina?

— Da, zise celălalt. Mi s-a-ntâmplat când am vrut să prind iapa. O aşchie.

— Să-ţi fie-nvăţătură de minte să mai ţii o iapă ca asta într-un şopron de scânduri, zise Varner. Ţi-ai rupt braţul.

— *All right*, zise McCarron. Eşti veterinar, nu-i aşa? Ce mare deosebire între-un om şi-un catâr?!

— Asta aşa-i, fu de acord Varner. Doar că au mai multă judecată... catârii.

Intră fata. Varner o auzise iarăşi pe scări, dar nu dădu importanţă faptului că acum purta altă rochie decât cea cu care plecase de-acasă.

— Adu-mi cana de whisky! zise.

Era sub pat, unde stătea de obicei. Ea o aduse. McCarron şedea acum cu braţul întins pe masa din bucătărie. Leşină o dată, ţinându-se totuşi ţeapăn în scaun, dar nu dură mult. După asta nu i s-au mai văzut decât dinţii încleştaţi şi sudoarea care-i curgea, până ce termină Varner.

— Mai toarnă-i şi du' şi-l scoală pe Bill, să-l ducă-acasă! spuse Varner.

Dar McCarron n-a vrut nici ca Bill să-l ducă acasă cu trăsura, nici să doarmă la ei. A băut a treia oară din urcior şi s-au dus, el şi cu fata, pe verandă, şi Varner şi-a terminat tarta şi laptele bătut, şi-a luat cana cu whisky sus şi s-a culcat.

Nici tatăl şi nici măcar fratele ei n-au fost cei pe care să fi pogorât harul ghicitului, pentru că, uite, se făcuseră cinci-şase ani de când se ţineau pe picioare, respirau, numai susţinuţi de-o idee care nici măcar nu trecuse prin stadiul de bănuială, ci izvorâse dintr-odată, gata învoaltă sub formă de convingere, cu-atât mai înrădăcinată cu cât eforturile cele mai stăruitoare n-au putut niciodată găsi vreo dovadă. Varner trase din urcior o duşcă şi-l împinse la loc sub pat, unde un cerc de praf indica locul în care stătea de ani de zile, şi adormi. Adormi în felul lui obişnuit, somn uşor de copil, fără sforăit, şi n-o auzi pe fiică-sa urcând scările să-şi scoată rochia pătată de data asta cu propriul sânge. Iapa, cabrioleta plecaseră, deşi până s-ajungă acasă McCarron mai leşină o dată. A doua zi dimineaţă doctorul constată că, deşi fractura fusese bine aşezată la loc şi prinsă-n atele, se rupsese din nou şi cele două bucăţi intraseră una'ntr-alta, aşa că trebuiau puse la loc din nou. Dar Varner nu ştia asta – acest tată, acest bărbat slab, agreabil, viclean, deprins să nu-şi facă iluzii, dormind în patul său cu urciorul de whisky dedesubt, la douăsprezece mile de-acolo şi care, nepăsător de eroarea făcută la cititu-n inima femeilor în general şi a

fiicei sale în special, a fost trădat în cele din urmă de faptul că nu-i dăduse prin cap că ea nu numai că va încerca, dar că până la un punct va şi reuşi să susţină pe sub rochie, parând cu braţul ei, locul unde era el rănit.

Trei luni mai târziu, când veni şi ziua în care nu mai vedeai legate la gardul lui Varner nici cabrioletele elegante, nici caii şi iepele iuţi şi sclipitoare, ultimul care făcea această descoperire era Will Varner însuşi. Şi trăsurile, şi bărbaţii care le mânau dispăruseră, pieriseră peste noapte, nu numai de la Moşia Franţuzului, ci chiar din ţinut. Cu toate că unul dintre cei trei îl ştia bine pe unul care era vinovat şi ceilalţi doi la un loc îi ştiau pe doi care nu erau, au fugit toţi trei, pe-ascuns şi probabil pe drumuri lăturalnice, numai cu nişte traiste sau c-o singură valiză, să poată călători mai repede. Unul dintre ei a plecat din cauza lucrurilor pe care îi credea el în stare pe Varneri să le facă. Ceilalţi doi au fugit pentru că ştiau că Varnerii n-or să facă nimic. Pentru că Varnerii ştiau şi ei la ora asta, de la unica sursă incontestabilă, fata însăşi, că doi din ei nu erau vinovaţi, şi astfel aceşti doi erau zvârliţi printre epavele unui trecut zadarnic, mort, ale unui regret şi ale unei îndurerări pătimaşe şi eterne, laolaltă cu tinerii neputincioşi care, atacându-i şi pe ei, la fel ca şi pe cel care izbutise, le conferiseră şi lor, tot orbeşte şi nemeritat, pecetea succesului. Fugind şi ei, îşi asumau definitiv şi-n disperare de cauză o vinovăţie care nu le izbutise, ruşinea răsunătoare a unei catastrofe la care nu participaseră.

Aşa că atunci când începu să meargă vorba din casă-n casă, încetişor, prin tot ţinutul, că McCarron şi ceilalţi doi se evaporaseră şi că Eula Varner avea ceea ce toată lumea în afară de ea ar fi numit mari necazuri, ultimul care să afle a fost tatăl ei – omul refuza neabătut, voios, cu vigoare să accepte orice teorie despre castitatea femeii drept altceva decât basme bune să-i lege la ochi pe bărbaţii de curând însuraţi, întocmai cum alţii refuzau să creadă în liberul schimb sau în eficacitatea rugăciunilor şi care, după cum se ştia foarte bine, îşi cheltuise şi-şi cheltuia încă o parte nu

puţin apreciabilă din timpul său, dovedindu-şi temeinicia propriilor afirmaţii şi încurcat în momentul de faţă într-o legătură cu o femeie pe la patruzeci şi cinci de ani, nevasta unuia dintre arendaşii lui. El îi spunea în faţă, clar, că-i prea bătrân ca să mai umble ca motanii nopţile prin jurul casei lui sau a altora. Aşa că se-ntâlnea cu ea după-amiezele, sub pretextul c-ar căuta cuiburile-n care-şi lăsau găinile ouăle, într-un desiş alături de gârlă, aproape de casă, şi-n adăpostul acela silvestru închinat lui Pan nici nu-şi scotea pălăria măcar – povestea un băiat de paisprezece ani care-avea obiceiul să-i spioneze. Deci, a fost ultimul care să afle, deşteptat de-acolo de unde dormea în ciorapi, în hamacul de doage, de vocea peremptorie a neveste-sii; străbătu curtea în grabă, slab, deşirat, netrezit încă de-a binelea, în ciorapi, şi intră în hol, unde doamna Varner, într-un capot vechi larg şi cu o bonetă de dantelă pe care şi-o punea când se culca după-amiază, ţipă la el cu glas insistent, mâniat, din cauza tărăboiului făcut de fiu-său sus, în odaia fetei:

— Eula o să aib-un copil. Du-te sus şi dă-i una-n cap smintitului ăluia!

— O să aib'-un ce? făcu Varner.

Dar nu se opri. Alergă, cu doamna Varner după el, sus pe scări şi-n odaia-n care fata, de-o zi-două, stătuse mai mult sau mai puţin încontinuu, fără să coboare măcar la masă, suferind de ceea ce Varner, dac-ar fi băgat măcar de seamă, ar fi socotit că-i o simplă deranjare de stomac din pricină că mânca prea mult şi probabil că se acumulase şi acum reacţiona subit şi violent, după şaisprezece ani de toleranţă viscerală ultragiată. Şedea într-un fotoliu lângă fereastră, cu părul despletit, într-un halat de mătase artificială lucioasă, comandat de curând prin poştă de la un magazin din Chicago. Frate-său stătea aplecat deasupra ei, scuturând-o de braţ şi ţipând:

— Care-a fost? Spune-mi, care din ei?

— Isprăveşte-odată cu zgâlţâitu' ăsta! ripostă ea. Nu mi-e bine.

Varner nu se opri nici acum. Se vârî între ei şi-l împinse pe

Jody deoparte.

— Las-o-n pace, zise. Ieşi afară!

Jody se-ntoarse la Varner cu faţa stacojie:

— S-o las în pace?

Râse feroce, sinistru, ochii lui spălăciţi ieşindu-i din orbite, furioşi:

— Vasăzică, aşa! Prea al dracului de mult a fost lăsată-n pace. Am încercat. Ştiam ce-o să se-ntâmple. V-am spus, amândurora, de cinci ani de zile v-am tot spus. Dar nu. Voi ştiaţi mai bine. Şi-acum, uite unde-aţi ajuns! Uite ce s-a-ntâmplat! Da' o fac eu să vorbească. Să fiu al dracului, aflu eu cine-a fost. Şi-atunci...

— *All right*, făcu Varner. Ce s-a-ntâmplat?

Un moment, un minut întreg aproape, Jody păru să fi pierdut uzul vorbirii. Se zgâi la Varner. Privea ca şi cum numai un suprem efort de voinţă îl împiedica să plesnească, acolo, pe loc.

— Mă-ntreabă ce s-a-ntâmplat, articulă el în cele din urmă – mai mult un murmur de uimire şi de stupefacţie. Mă-ntreabă ce s-a-ntâmplat!

Se răsuci-n călcâie, zvârli o mână-n sus într-un gest de repudiere furioasă şi, cu Varner după el, se repezi spre doamna Varner, care tocmai apărea pe uşă cu mâna pe pieptul ei opulent, suflând din greu şi cu gura deschisă încercând să vorbească îndată ce-şi va trage sufletul. Jody cântărea o sută de kilograme şi doamna Varner, nu cu mult mai înaltă de-un metru jumate, cântărea cam tot atâta. Reuşi cu toate astea să se strecoare într-un fel pe lângă ea prin uşă, dar ea-l apucă, în timp ce Varner se luase după el ca un ţipar.

— Opreşte-l pe smintit! strigă ea urmându-i, în timp ce Varner şi Jody duduiau pe scări în jos în odaia de la parter, căreia Varner îi mai spunea încă biroul lui, cu toate că de doi ani încoace dormea acolo pe-un pat vânzătorul lui, Snopes; Varner îl ajunse pe Jody când se apleca peste sertarul deschis al unui scrin greoi de nuc (de-o valoare inestimabilă acum, dar Varner nu ştia), care fusese al bunicului lui

Varner, scotocind dup-un pistol în harababura de capsule uscate de bumbac şi păstăi de sămânţă, şi catarame de ham, şi cartuşe, şi hârtii vechi grămădite-n el. Prin fereastra de lângă birou putea fi văzută fugind spre curtea din dos, spre cabana lor, negresa, bucătăreasa, cu şorţul tras peste cap, cum fac negrii când e bucluc între albi. După ea venea Sam, bărbatul ei, dar mai încet, privind înapoi spre casă, şi-n clipa aia-l văzură amândoi, şi Varner, şi Jody.

— Sam, pune şaua pe cal! răcni Jody.

— Ascultă, Sam! strigă Varner.

Amândoi apucaseră pistolul acum, cele patru mâini înnodate inextricabil în sertarul deschis:

— Nu pune mâna pe cal! Vino-ncoa'imediat!

Din hol se auzeau acum, grei, paşii doamnei Varner. Pistolul fu scos din sertar, făcură un pas înapoi, tot cu mâinile-nnodate şi-ncurcate, s-o vadă apărând în uşă, cu palma tot pe pieptul suflând din greu, cu faţa de obicei voioasă şi îndărătnică, stacojie de supărare.

— Ţine-l până mă duc s-aduc un par, ţipă ea, de-abia trăgându-şi sufletul. I-arăt eu lui! V-arăt eu vouă, amândurora! Una-mi vine-nsărcinată şi-ăl'lalt începe să-mi urle şi să-njure-n casă când încerc şi eu să m-odihnesc niţel!

— *All right*, făcu Varner. Du' şi-l adă!

Ea ieşi, parcă fusese suptă de-afară de propria mânie şi ofensă. Varner smulse pistolul şi-l repezi pe Jody până-n birou (era foarte puternic, de necrezut cât de nervos şi de iute, cu toţi cei şaizeci de ani ai lui, mai ales c-avea ca aliat o inteligenţă rece, pe când fiu-său n-avea decât furia oarbă), se duse şi-aruncă pistolul în hol pe jos, trânti uşa, răsuci cheia şi se-ntoarse suflând, dar nu tare:

— Ce dracu' vrei să faci?

— Nimic! strigă Jody. Poate că nu dai doi bani pe numele dumitale, da' eu dau. Trebuie să pot merge-n lume cu capu' sus, chiar dacă dumneata nu.

— Ha! făcu Varner. N-am prea băgat de seamă să-ţi fi fost greu să mergi cu el sus. Ba aş zice c-ai ajuns pân' acolo că nu te mai poţi pleca să-ţi legi şireturile.

Jody îl privi tremurând de furie:

— Dacă n-o fac să vorbească pe ea, să fiu al dracului, găsesc eu pe cineva. Am să-i găsesc pe toţi trei. Am să…

— De ce? Doar aşa, de curiozitate? Să ştii sigur care da şi care nu a umblat la ea?

Din nou Jody nu putu scoate-o vorbă o vreme. Stătea rezemat de birou, enorm, ca un taur stârnit, neputincios şi indignat, suferind sincer, nu de „lezvarnerism”, ci de frustrare. Paşii grei ai doamnei Varner în ciorapi groşi se auzeau din nou în hol; începu să ciocănească-n uşă cu o bucată de lemn:

— Hei, Will! Deschide uşa!

— Vrei să zici că n-ai de gând să faci *nimic*? se miră, zise Jody. Absolut nimic?

— Să fac ce? întrebă Varner. Şi cui? Tu nu ştii că blestemaţii ăştia de cotoi sunt acum la juma’ de drum de Texas? Tu unde-ai fi, dac-ai fi fost în locul lor? Unde-aş fi eu, chiar aşa, la vârsta mea, dac-aş fi de capu’meu să umblu pe toate acoperişurile pe care-am chef şi pe care m-aş putea căţăra? Ştiu al dracului de bine unde-aş fi şi tot acolo-ai fi şi tu – exact acolo unde-şi mână ei caii-acum.

Se duse la uşă s-o descuie, deşi răpăitul neîncetat, turbat în uşă al lemnului cu care izbea doamna Varner era atât de puternic, încât părea că ea n-auzise uşa descuindu-se:

— Acum du-te-n şură şi te răcoreşte niţel! Spune-i lui Sam să-ţi dezgroape nişte viermi şi du-te să pescuieşti.

Dac-o avea cumva familia asta nevoie de ţinut capul sus, o să am grijă eu singur.

Apăsă pe clanţă:

— Doamne, Doamne, toată harababura şi tărăboiul ăsta pentru c-o afurisită de căţea-n călduri s-a lăsat prostită. Ce-ai crezut – c-o să şi-o ţie toată viaţa numai ca să-i curgă apă prin ea?

Asta era sâmbătă după-amiază. Luni dimineaţă, cei şapte inşi aşezaţi pe galeria prăvăliei îl văzură pe vânzător, pe Snopes, venind pe drum, pe jos, de la casa Varnerilor, urmat de-un al doilea om, care ducea o valiză. Vânzătorul purta nu

numai şapca de stofă şi cravata minusculă, ci şi o haină, şi-apoi văzură că valiza pe care o ducea celălalt om era cea de paie pe care-o adusese Snopes nouă în casa lui Varner, într-o după-amiază acum un an, şi-o lăsase acolo. Atunci începură să se uite la omul care o ducea. Văzură că vânzătorul era urmat, ca de-un câine, de-un om ceva mai mărunt, dar întocmai ca el. Parc-ar fi fost o simplă deosebire de perspectivă. La prima vedere chiar şi la faţă arătau la fel, până ce urcară treptele. Atunci văzură că faţa a doua era, ce-i drept, o faţă de Snopes, deosebindu-se de celelalte doar prin acea nuanţă imprevizibilă dinăuntrul înrudirii lor implacabile cu care se deprinseseră – în cazul de faţă nu atât mai mică decât celelalte, cât mai ghemuită, toate trăsăturile grămădite mai aproape de centrul lor, nu neapărat dintr-un impuls lăuntric, ci mai curând din afară, ca printr-o singură mişcare rapidă a degetelor unei singure mâini; o faţă vioaie şi luminoasă, şi nu chiar ironică, ci profund şi incorigibil jovială îndărătul unor ochi luminoşi, deştepţi, amorali, de veveriţă sau de altă rozătoare.

Urcară treptele şi traversară galeria, cărând valiza după ei. Snopes dădu din cap întocmai cum făcea însuşi Will Varner, mestecând; intrară în prăvălie. După o bucată de vreme, veniră trei oameni din fierăria de peste drum, aşa că se făcură în jurul galeriei în total vreo duzină care să poată vedea, peste vreo oră, apărând cabrioleta cu patru roţi a Varnerilor. Pe capră era Sam, negrul. Alături de el, în faţă, se afla imensa valiză cu burduf cu care domnul şi doamna Varner fuseseră în călătorie de nuntă la Saint Louis şi pe care o folosiseră de-atunci toţi Varnerii-n călătorie, chiar şi fetele care se măritaseră trimiţând-o înapoi goală, şi-atunci părea să devină şi simbolul, şi notificarea formală a apusului, a sfârşitului lunii de miere, întoarcerea pe pământ, alocuţiunea de rămas-bun, simbol al abandonului exuberant la generoasele impulsuri ale pasiunii, aşa cum invitaţia de canon tipărit fusese simbolul zorilor pline de speranţe. Varner, pe scaunul din fund, cu fiica lui, îi salută pe toţi, scurt, fără absolut nicio modulare a vocii, impenetrabil. Nu

coborî, iar cei de pe galerie priviră tăcuţi o clipă – înainte de a-şi întoarce ochii – la masca frumoasă, calmă de lângă el, la pălăria de ocazie, la voaleta, la rochia de sărbătoare, chiar şi la paltonul de iarnă, văzându-l, fără să-l privească direct, pe Snopes ieşind din prăvălie cu valiza de paie şi urcându-se pe scaunul din faţă, lângă geamantanul cu burduf. Cabrioleta porni. Snopes îşi întoarse capul o singură dată şi scuipă pe deasupra roţii. Ţinea valiza de paie pe genunchi, ca un coşciug de copil la înmormântare.

A doua zi dimineaţă, Tull şi cu Bookwright s-au întors de la Jefferson, unde predaseră o altă cireadă de vite la gară. Până-n seară, tot ţinutul aflase restul poveştii – cum în acea după-amiază de luni Varner, cu fiică-sa şi cu vânzătorul lui făcuseră o vizită la bancă, unde Varner încasase un cec foarte important. Tull spunea că era de trei sute de dolari. Bookwright susţinea că asta însemna o sută cincizeci, pentru că Varner sconta cincizeci la sută până şi din efectele trase asupra lui însuşi. De acolo se duseseră la tribunal, la cadastru, unde a fost înregistrat un act notarial referitor la pământul de la Moşia Franţuzului, avându-i ca beneficiari pe Flem şi pe Eula Varner Snopes. Au cumpărat certificatul de la un judecător de pace itinerant, care îşi avea biroul la grefă.

Povestind, Tull clipea des din ochi şi tuşea.

— Mireasa şi mirele au plecat în Texas imediat după ceremonie, zise el.

— Asta face cinci, spuse unul pe nume Armstid. Da’ se zice că Texasu’-i mare…

— Începe să fie nevoie, răspunse Bookwright. Vrei să zici şase. Tull tuşi. Continua să clipească des:

— Tot domnul Varner a plătit.

— A plătit ce? întrebă Armstid.

— Certificatul de căsătorie, zise Tull.

2

Îl cunoştea bine. Îl cunoştea atât de bine, că n-a trebuit să se mai uite la el niciodată. Îl cunoscuse încă dintr-a paisprezecea vară a ei, când lumea spunea că-l „întrecuse” pe frate-său. Nu i-o spunea ei. Nici n-ar fi auzit. Nici nu s-ar fi sinchisit. Îl vedea aproape în fiecare zi, pentru că în a cincisprezecea vară a ei începuse să vină chiar la ei acasă, de obicei după cină, să şadă cu bătrânul pe verandă, nu să vorbească, ci s-asculte, scuipându-şi tutunul direct peste balustradă. Uneori duminicile după-amiază venea şi se rezema la rădăcina unui copac lângă hamacul de doage în care tatăl ei stătea-ntins în ciorapi, tot fără să vorbească şi tot mestecând; îl vedea de pe verandă, unde şedea înconjurată de roiul vorace al feţilor-frumoşi duminicali ai anului aceluia. Avusese timp să-i înveţe scârţâitul mut al pantofilor de tenis pe scândurile verandei; fără să întoarcă sau măcar să ridice capul, striga spre casă, înăuntru: „Papa, a venit omu’ ăla”, sau chiar: „Papa – omu’ ăla iar a venit”, cu toate că uneori zicea: „domnu’ Snopes”, cu tonul cu care-ar fi zis: „domnu’ Câine”.

În vara următoare, a şaisprezecea, nu numai că nu s-a mai uitat la el, dar nu l-a mai văzut niciodată, pentru că acum el locuia în aceeaşi casă, mânca la aceeaşi masă, folosea calul de călărie a lui Jody pentru nesfârşitele lor afaceri, ale lui şi-ale bătrânului. Trecea pe lângă ea în hol unde frate-său o ţinea, îmbrăcată să iasă, în timp ce cabrioleta aştepta, cercetând cu mâna lui aspră şi furioasă dacă-şi pusese corsetul, şi ea nu-l vedea. Stătea de două ori pe zi la masă în faţa lui pentru că dimineaţa mânca-n bucătărie, la orice oră se-ntâmpla să fi reuşit maică-sa s-o scoale din pat, deşi odată sculată nu mai era greu s-o aduci la masă; urnită, în fine, cu chiu cu vai din bucătărie de negresă sau de maică-sa, în mână cu ultima jumătate de bucată de pesmet încă nemâncată, nespălată pe obraz, în halatul arătos, cu părul despletit şi cu îmbrăcămintea neglijentă, nu totdeauna curată pe care apucase s-o tragă pe ea, ca şi cum tocmai atunci ar fi fost surprinsă de poliţie într-un cuib de amor ilicit; îl întâlnea venind la masa lui de prânz şi trecea pe

lângă el, ca şi cum n-ar fi existat niciodată. Şi-aşa, într-o bună zi, au vârât-o-n rochia ei cea bună, i-au pus celelalte lucruri – capoatele şi cămăşile de noapte ţipătoare comandate prin poştă, pantofii mari şi ieftini, şi proşti, şi ce lucruri de toaletă mai avea – în formidabilul geamantan cu burduf, au dus-o la oraş cu cabrioleta cu patru roţi şi-au măritat-o cu el.

În după-amiaza aceea de luni, Ratliff era la Jefferson. I-a văzut pe toţi trei traversând piaţa de la bancă la tribunal şi s-a luat după ei. A trecut pe lângă cadastru şi i-a zărit înăuntru; ar fi putut să mai aştepte să-i vadă ducându-se la grefă la biroul judecătorului itinerant şi să fie martor la căsătorie, dar n-a făcut-o. N-avea nevoie. Ştia ce se-ntâmplă şi a pornit la gară, aşteptând acolo un ceas sosirea trenului, şi nu greşise; în sala de aşteptare, văzu valiza de paie şi geamantanul mare cu burduf, alăturare nici paradoxală, nici bizară acum; văzu din nou masca frumoasă şi calmă sub pălăria de zile mari îndărătul unei ferestre în mişcare, privind la nimic, şi asta a fost tot. N-ar fi ştiut mai mult nici dacă-n primăvara şi în vara aceea ar fi locuit la Moşia Franţuzului – un sătuleţ pierdut, fără nume şi frumuseţe, uitat de toţi şi care totuşi, odată, din întâmplare, din accident, a primit în pântece, fără măcar să ştie, o singură sămânţă rătăcită din prodigios risipita ejaculare olimpiană, a purtat-o şi-a crescut-o fără tumefiere – o singură vară, scurtă şi strălucitoare, concentrată, în cursul căreia trei cabriolete cu cai frumoşi stăteau prin rotaţie legate la ţăruşii gardului sau se plimbau pe drumurile din vecinătate între locuinţe şi prăvăliile de la răspântii, şi la şcoli, şi la biserici, unde s-aduna lumea să petreacă sau cel puţin să evadeze, şi-apoi, peste noapte şi simultan au dispărut; pe urmă, bizare lucruri: cabrioletele duse, pierite – un bătrân uscat, deşirat, în ciorapi de bumbac, viclean şi neînduplecat, fata lui superbă cu faţa frumoasă ca o mască, creatura aceea ca un broscoi ce-abia-i ajungea pân’ la umăr încasând un cec, cumpărând un certificat, luând trenul – şi pe urmă bârfeala, dorinţa de a-şi da cu părerea, născută din invidie şi dintr-un

vechi regret nepieritor, şoptitul de la colibă la colibă pe deasupra albiilor cu rufe sau în timpul cârpitului, de la căruţă la căruţă, pe drumuri şi pe poteci, sau de la călăreţ la plugarul oprit pe brazdă-n câmp; bârfeala, visul şi dorinţa tuturor masculilor de sub soare în stare să facă rău, de la băiatul care nu visează decât prăpădul pe care încă nu-i în stare să-l provoace, trecând la bolnavii şi la schilozii năduşind nedormiţi, în pat, neputincioşi să mai facă răul pe care l-ar vrea, până la bătrânii făr' de glande acum, târându-se-ncovoiaţi pe faţa pământului, bobocii şi florile înseşi, ghirlande de-ale căror triumfuri veştejite fără rost de mult s-a ales praful şi pulberea, îmbălsămate-acum, şi pentru lumea vie tot atât de moarte dac-ar fi zidite-n cavouri subterane sau acoperite sub pânza gospodărească a bunicilor nepoţilor altora – bârfeala, cu tot ce implică ea ca triumfuri ratate şi înfrângeri de-o inimaginabilă splendoare – şi ce-i mai bine: să-nduri bârfeala şi să-ţi rămână visul şi speranţa-n viitor sau să fi trebuit să fugi de această bârfeală şi de vis din cauza trecutului. Rămăsese chiar şi-o cabrioletă. Ratliff se dusese s-o vadă, dăduse peste ea câteva luni mai târziu, stând descoperită, cu hulubele-n sus, sub şopronul unui grajd la câteva mile de sat, aşternându-se praful pe ea, cu puii de găină căţărându-se şi stricând-o, şi pătând lacul sclipitor de pe vremuri cu găinaţuri ca de var, până la viitoarea recoltă, la-ncasatul banilor, când tatăl ultimului cavaler o va vinde vreunui muncitor agricol negru, după care va fi văzută trecând prin sat de câteva ori pe an, recunoscută poate, sau poate o va vinde acum, fiindcă noul ei proprietar s-a însurat şi-a-nceput să aibă familie, şi-apoi să-ncărunţească, şi să toarne la copii, şi nu va mai sclipi, şi roţile, una după alta, vor fi reparate cu doage legate cu sârmă, până când vor dispărea şi doagele, şi roţile elegante, delicate, transformându-se la un moment dat, parcă din mers, în roţi robuste de căruţă, nu noi, ceva mai mici, care-i dădeau un legănat, un fel de balans de la un cap la altul, schimbându-se şi ele mereu între două apariţii, în urma unor cai sau catâri şchiopi, numai piele şi os, în nişte hamuri cârpite cu sârmă şi

frânghie, ca şi cum posesorul i-ar fi scos acum zece minute să-i înhame din curtea unui ecarisaj secret pentru acest ultim şi definitiv cântec al lebedei, apoteoză finală, şi, care rău informat asupra propriilor capacităţi, nu era niciodată ultimul.

Dar când, în fine, îşi îndreptă din nou căluţii voinici spre Moşia Franţuzului, Bookwright şi Tull se-ntorseseră de mult acasă şi povestiseră. Era septembrie acum. Bumbacul plesnise şi se-mprăştia pe câmp; chiar şi aerul era plin de mirosul lui. Pe ogoare, cum treceau pe lângă el, culegătorii îndoiţi de şale păreau încremeniţi în poziţia lor, bătuţi neîncetat de talazurile bumbacului plesnind, ca nişte creste-nspumate de valuri, cu sacii lungi, umpluţi pe jumătate şiroaie-n urma lor, parc-ar fi fost flamuri ţepene de-ngheţ. Aerul era încins, orbitor, făr-o adiere – un ultim şi aprig efort al verii osândite care-şi dădea uşor sufletul. Picioarele căluţilor scânteiau iuţi în praf, iar el şedea destins, lăsându-se-n voia mersului, cu hăţurile ţinute moale-ntr-o mână, impenetrabil, ochii negri insondabili, sarcastici, visători, amintindu-şi, văzând încă, banca, tribunalul, gara, masca frumoasă, calmă, zărită înc-o dată îndărătul unui geam mişcându-se şi dispărând. Dar era foarte bine aşa, „nu era decât carne, carne de femeie”, gândi el şi, slavă Domnului, carne de-asta era berechet, fusese şi ieri şi-o să fie şi mâine. Fireşte, era păcat de ea, păcat nu pentru Snopes, ci pentru ei toţi, inclusiv pentru el – doar că, „era oare-ntr-adevăr păcat?” gândi deodată, văzând din nou fata înaintea ochilor, o clipită, ca şi cum şi-ar fi amintit nu numai după-amiaza, ci şi trenul – trenul însuşi, care-şi făcuse datoria pentru ziua aceea, respectase orarul, şi-aşa cum era, cu toate că era făcut din vagoane tari, din locomotivă, nu mai exista. Văzu din nou faţa; tragică nu fusese ea niciodată... acum nu mai avea nici măcar ceva diabolic, pentru că dindărătul ei n-apărea decât un alt inamic firesc, mortal, al spiţei bărbăteşti. Era frumoasă... da’ ce-are a face! Şi pumnalul, şi pistolul tâlharului la drumu’ mare lucesc frumos în mâna lui; şi-aşa, cum o privea, faţa frumoasă şi calmă dispăru. Repede se

dusese, ca şi cum geamul se mişca trăgându-se-ndărăt, doar o bucată şi el, o născocire, din epavele şi rămăşiţele acestei translaţii concentrice, aşa că nu rămânea decât valiza de paie, cravata minusculă, mişcarea neîntreruptă a fălcii:

Până când, în cele din urmă, nemaiştiind ce să facă, s-au dus chiar la Prinţ:

— Sire, au zis. Nu vrea. Nu-i nimic de făcut cu el.

— Ce*? răcni Prinţul.*

— Zice că tocmeala-i tocmeală. Că el a făcut schimbu' pe bună-credinţă şi pe onoare, şi c-acum a venit să şi-l răscumpere, cum scrie la lege. Şi nu-l putem găsi, ziseră ei. Am căutat peste tot. Mare n-a fost el nicidecum, din capu locului, e drept, şi-am umblat anume cu multă grijă cu el. L-am închis şi l-am sigilat într-o cutie de chibrituri din azbest, şi-am pus cutia, singură, într-un sertar separat. Da' când am deschis sertaru' nu mai era. Cutia era şi sigiliile neatinse. Da'n cutie nu mai era nimic decât un pic de murdărie mică şi uscată într-un colţ. Şi acum a venit să şi-l răscumpere. Da' cum să şi-l răscumpere-n chinuri veşnice, fără suflet?

— Să fie-a dracului de treabă! răcni Prinţu'. Daţi-i unu' d-alea de rezervă! Îs atâtea care vine în fiecare zi şi bat la poartă, şi fac tot felu' de tărăboi ca să intre, aduc până şi scrisori de recomandare de la congresmeni de care nici măcar n-am auzit. Daţi-i unu' d-alea!

— Am încercat, răspunseră ei. Nu merge. Zice că nu vrea nici mai mult, nici mai puţin decât ce i se cuvine, cu dobândă legală, după cum scrie negru pe alb la regulamentu' băncii şi la lege. Zice că el a venit să-şi respecte tocmeala şi semnătura, şi că s-aşteaptă, mai ales de la alde tine, să faci la fel.

— Atunci zi-i că poa' să plece. C-a greşit adresa. Că la noi în registre nu figurează nimic în contu' lui. Zi-i că socoteala lui s-a pierdut – dac-o fi avut vreodată vreuna. Zi-i c-a fost inundaţie p-aici, c-a fost şi-un îngheţ mare.

— Nu vrea să plece fără...

— Dă-l afară! Zvârle-l!

— Da' cum? Are legea de partea lui.

— Aha, făcu Prinţul. Un avocăţel, o moară stricată. Am înţeles. Aranjaţi voi. De ce-mi bateţi mie capu'?

Şi se aşează la loc şi ridică paharul, şi suflă flăcările din el, ca şi cum îi socotea gata plecaţi. Numai că ei nu plecaseră.

— S-aranjăm ce? ziseră ei.

— Şperţu' răcni Prinţul. Şperţu'! N-aţi spus voi c-a venit şi că-i numai cu legea-n gură? Vreţi să vă-ntindă şi-o factură?

— Am încercat-o şi p-asta, ziseră ei. Nu merge.

Atunci prinţul se ridică-n picioare şi rânji la ei, şi-i certă cu limba lui ascuţită şi-amară, şi fără ripostă, că ce-şi închipuiau ei că-i un şperţ, cumva o plată-n numerar şi-o excursie la Corpu' Legislativ pe deasupra, şi ei stăteau şi-ascultau, şi-ncasau, pentru că era Prinţ. Numai că era printre ei unul care fusese şi pe vremea tatălui Prinţului. Îl săltase pe Prinţ pe genunchi când era copil, ba îi făcuse şi o furcă mică şi-l învăţase cum s-o folosească, antrenându-se pe chinezi şi pe sud-americani, şi pe polinezieni, pân' ce braţele lui se făcură destul de vânjoase ca s-o poată folosi şi pe albi. Acestuia nu i-a fost pe plac vorba Prinţului şi s-a sculat în picioare şi l-a privit pe Prinţ în ochi şi a zis:

— Tatăl tău a făcut o greşeală mai mare decât asta şi n-a suferit mustrare. Cu toate c-atunci un mare om îl pusese la-ncercare pe unul şi mai mare.

— Sau voi aţi fost mustraţi de unul mai puţin mare, răspunse prompt Prinţul.

Da-şi aminti şi el de zilele de demult, când bătrânului îi râdeau ochii de dragoste şi mândrie la născocelile lui tinereşti şi stângace, când făcea ploaie de alice din lavă şi pucioasă, şi alte de-alde-astea, seara lăudându-se la Prinţul cel bătrân cu ce isprăvi mai făcuse băiatul ziua, cu ce mai născocise pe spinarea micilor sud-americani sau chinezi, la care nici chiar oamenii mari nu se gândiseră încă. Aşa că îi ceru iertare şi-l domoli pe bătrân şi zise:

— Şi voi, ce i-aţi oferit?

— Daruri.

— Şi...?

— Are... Zice că pentru-n om care nu face decât să

mestece, îi bună orice scuipătoare.

— Şi p'ormă?

— Podoabe.

— Şi...?

— Are... Şi-a adus cu el o duzină de duzini în valiză, anume făcute din azbest, cu-nchizători care nu se topesc.

— Atunci ce vrea? răcni Prinţul. Ce vrea? Paradisul?

Şi bătrânul se uită la el, şi la-nceput Prinţul crezu că-i pentru că rânjise. Dar văzu repede că pricina-i alta.

— Nu, făcu bătrânul. Iadu-l vrea.

Şi-atunci, un răstimp nu s-a auzit, în magnificul palat regesc cu mândrele umbre zdrenţuite-ale bătrânilor martiri atârnate de pereţi, decât sfârâitul pe frigare şi vaietele slabe ale adevăraţilor creştini. Dar Prinţul era plămădit din acelaşi aluat ca şi bătrânul său tată. Într-o străfulgerare, indolenţa de sibarit şi rânjetul sarcastic pieriseră; parc-ar fi fost chiar Prinţul cel bătrân în faţa lor.

— Aduceţi-l la mine! zise. Iar voi plecaţi!

Aşa că l-au adus în faţa lui şi-au ieşit afară, şi-au închis uşa. Hainele-i mai fumegau încă, puţin, dar repede s-a scuturat cu mâna. Se apropie de tron, mestecând, ţinând strâns sub braţ valiza de paie.

— Ei? făcu Prinţul.

El îşi întoarse capul şi scuipă, şi scuipatul sfârâi pe pardoseală, şi se făcu repede o bilă mică de fum albastru.

— Am venit pentru sufletu' ăla... zise.

— Mi s-a spus, făcu Prinţul. Dar n-ai suflet.

— Şi ce-i, e din vina mea?

— Da'-i din a mea? zise Prinţul. Crezi că eu te-am zămislit?

— Atunci cine? făcu el.

Şi cu asta-l prinsese pe Prinţ, şi Prinţu'-şi dădu seama. Şi-atunci Prinţul încercă să-l şperţuiască el însuşi. Îi înşiră toate ispitele şi darurile, şi poftele pe săturate; mai dulce decât muzica-i sunau din gură vorbele, cum le punea-n valoare-n amănunt. Dar el nici nu se oprise măcar din mestecat, stând acolo şi ţinându-şi valiza de paie. Apoi Prinţul zise: Uită-te colo! *Arătând către perete, şi acolo erau*

toate, înşirate cu formele şi în ordinea cuvenită, cu tot dichisul, aşezate astfel ca el să le vadă şi să şi vadă gustându-le pe fiecare, chiar şi pe cele pe care nici lui nu-i dăduse încă prin cap să le inventeze, toate până la ultima, inimaginabilă. Şi el, doar cât îşi întoarse capul şi mai scuipă nişte tutun pe pardoseală, şi Prinţul se-aşează la loc pe tron în culmea exasperării, buimăcit de furie.

— Atunci ce vrei? zise Prinţul. Ce vrei? Paradisul?

— La asta nu m-am gândit, răspunse. E-al dumitale, de-l oferi?

— Da' al cui să fie? răcni Prinţul.

Şi Prinţul îşi dădu seama că-l avea în mână, cu asta. De fapt, Prinţul îşi dăduse tot timpul seama că-l avea în mână, din însăşi clipa-n care-i povestiseră că intrase pe poartă cu gura plină de texte de legi; chiar se aplecă înainte şi sună din clopotul de foc să vină bătrânu' să vadă şi el cum se face-o treabă, apoi se rezemă la loc pe tron şi privi la el cum sta-n picioare acolo-n faţa lui, ţinând valiza de paie, şi zise:

— Ai admis şi chiar ai susţinut că eu te-am zămislit. Deci, sufletul tău al meu a fost din capul locului. Aşa că atunci când l-ai oferit drept garanţie pentru hârtia asta, ai oferit ceea ce nu-ţi aparţinea şi te-ai făcut tu însuţi pasibil de...

— N-am contestat asta niciodată, zise el.

— ...Urmărire penală. Aşa că ia-ţi valiza şi... zise Prinţul. Ce-ai zis?

— N-am contestat asta niciodată.

— Ce? făcu Prinţul. N-ai contestat ce?

Numai că nu mai făcea niciun zgomot, şi acum Prinţul se plecă-nainte, simţi pardoseala că-i frige sub genunchi şi-şi înfipse degetele-n gâtlej să-şi scoată cuvintele, cum ar fi scormonit să scoată cartofi dintr-un pământ tare. Cine eşti? zise, sufocându-se şi trăgându-şi cu greu respiraţia, ochii ieşindu-i din orbite, zgâindu-se la el cum se aşeza pe tron cu valiza de paie, înconjurat de limbi strălucitoare de flăcări ca de-o cunună. Ia-ţi Paradisul! strigă Prinţul. Ia-ţi-l! Ia-ţi-l!

Şi vântu-ncepu să urle şi tenebrele să se coboare cu zgomot de tunete, şi Prinţul, târându-se-n patru labe, se-

agăţa cu ghearele de poarta-ncuiată, ţipând...

CARTEA A TREIA
VARA CEA LUNGĂ

Capitolul întâi
1

Şezând în căruţa oprită, Ratliff privea bătrânul cal alb şi gras ieşind de pe locul lui Varner şi apucând-o pe potecă de-a lungul gardului de ţăruşi, înconjurat şi precedat de notele bogate şi sonore de orgă ale măruntaielor sale. „Vasăzică, s-a-ntors la cal, se gândi. O să trebuiască să-şi crăcăneze picioarele, cel puţin o dată, ca să poată umbla. Vasăzică, a trebuit să plătească şi pentru asta. Nu numai actele la notariat pentru donarea pământului şi doi dolari certificatul de căsătorie, şi cele două bilete de tren până-n Texas, şi banii daţi în mână, ci şi mersul cu cabrioleta nouă, cu cineva care să mâne, ca să poată scăpa de cravata-gata-făcută şi din prăvălie, şi din casă.” Calul se apropie şi, din proprie iniţiativă, după cum se părea, se opri alături de căruţa în care Ratliff şedea curat, prezentabil şi grav, ca un vizitator într-o casă în care mortu’-i încă întins pe masă.

— Probabil c-ajunseseşi la disperare! zise el calm.

N-avea intenţia să-l jignească. Nici nu se gândise la ruşinea fetei lui Varner sau măcar la fată. Se gândise la pământ, la Moşia Franţuzului. Niciodată, nicio clipă măcar, nu crezuse că-i lipsit de valoare. Ar fi crezut, poate, dac-ar fi fost altcineva proprietar. Dar însuşi faptul că Varner pusese mâna pe el şi că-l păstrase, fără să facă niciun efort vădit să-l vândă şi nici întrebuinţându-l la altceva, era pentru Ratliff suficientă dovadă. Refuza să creadă că Varner se simţise vreodată sau că se va simţi cândva legat de ceva; dacă-l cumpărase, îl luase mai ieftin decât l-ar fi putut lua oricare altul, şi dacă-l ţinuse, îl ţinuse pentru că prea era de preţ ca să-l vândă. În cazul conacului de pe Moşia Franţuzului nu-şi dădea seama de ce era aşa, dar faptul că Varner îl cumpărase şi că-l păstrase era suficient. Aşa că atunci când, în fine, Varner îl dădu, Ratliff credea c-o făcuse pentru că, în cele din urmă, căpătase preţul la care ţinuse douăzeci de ani de zile sau, în orice caz, un preţ destul de mare, fie că era în

bani, fie că nu. Iar când reflectă cui îl cedase, crezu că l-a dat de nevoie, nu pe bani.

Varner îşi dădea seama c-aşa gândea Ratliff. Şedea pe calul lui bătrân privind în jos la Ratliff, ochii lui mici, duri de sub sprâncenele agitate de culoarea ruginei sclipind la omul care după spirit şi după intelect, şi chiar şi după înfăţişare s-ar fi potrivit mult mai bine să-i fie fecior decât oricare din câţi făcuse.

— Şi crezi că ficatul curat nu-i bun la-năbuşit pisica? zise el.

— Poate, cu o bucăţică de sfoară cu noduri în el, făcu Ratliff.

— Ce bucăţică de sfoară cu noduri?

— Nu ştiu.

— Aha, făcu Varner. Încotro? Mergi pe drumul meu?

— Nu cred, zise Ratliff. Am s-o iau binişor spre prăvălie.

„Dar poate c-acum o s-aibă chef să mai stea şi el p-acolo”, gândi.

— Tot acolo merg şi eu, zise Varner. Am blestematu’ ăla de proces de azi de dimineaţă. Afurisitu’ de Houston şi cu, cum îl cheamă, Mink. Pă chestia cu nenorocitu' ăla de blestemat de viţel prăpădit.

— Vrei să zici că l-a dat Houston în judecată? Houston?

— Nu-nu. Houston doar a oprit viţelu'. L-a ţinut toată vara trecută şi Snopes a lăsat de i l-a păscut şi i l-a hrănit toată iarna, şi l-a lăsat s-alerge pe păşunea lui Houston toată primăvara asta şi toată vara pe deasupra. Şi p-ormă, săptămâna trecută, nu ştiu pentru ce, s-a dus să-l ia. Cred că voia să-l taie. Aşa că s-a dus la Houston c-o frânghie. Era pe păşunea lui Houston şi tocmai încerca să-l prindă, când a venit Houston şi l-a oprit. Pân’ la urmă a trebuit să scoată pistolu’, susţine el. Zice că Snopes s-a uitat la pistol şi-a zis: „Îţi trebuia. Pentru că ştiai că eu n-am”. Şi-atunci Houston a zis: „*All right* o să pun pistolu’ p-un stâlp de gard şi-o să se dea fiecare-ndărăt c-un stâlp, unu-ntr-o parte şi unu-ntr-alta, şi să numere pân’ la trei şi să fugă să pună mâna pe el”.

— Şi de ce n-au făcut-o? întrebă Ratliff.

— Eh! făcu Varner scurt. Hai. Vreau să scap şi de asta. Mai am şi alte treburi.

— Dă-i drumu', zise Ratliff. Eu o s-o las încetişor. N-am nici viţel, nici proces astăzi.

Aşa că bătrânul cal alb, gras şi curat (arăta totdeauna parc-atunci ar fi ieşit de la spălătoria chimică; aproape că-i simţeai şi mirosul de benzină) porni din nou, nu fără un prealabil acord de frământări intestinale, luând-o de-a lungul gardului de ţăruşi găurit şi bătut de vremuri. Ratliff şedea în căruţa încă nemişcată şi privea la cal şi la silueta deşirată, care, cu excepţia unui interval de trei ani de trăsurică, îl călărise cu-aceeaşi şa douăzeci şi cinci de ani de zile, gândindu-se că, dacă bălanul sau chiar cei doi căluţi ai lui s-ar fi apucat acum, după cum fac câinii, să miroasă de-a lungul gardului după cabrioletele cu roţi galbene, n-ar mai găsi nimic, gândindu-se c-acum orice biped între treisprezece şi optzeci de ani poate trece pe-aici fără să simtă nevoia să ridice piciorul şi să stropească. Şi, cu toate astea, cabrioletele mai erau încă acolo. Le vedea, le simţea. Ceva fusese; prea mult fusese ca să fi dispărut atât de repede şi de complet – aerul fecundat şi bun, şi bogat care se revărsase şi dăduse formă acestei abundenţe copios dăruite şi făcuse oficiul de mecanism hidraulic asigurând aproape neîntrerupt circulaţia hranei mestecate, menţinuse intactă presiunea constantă a celor şaisprezece ani de şezut: aşa că, de ce să nu fi fost acest corp un lanţ de munţi de neescaladat, mama trandafirie şi neîntinată a baricadelor pe care niciun bărbat să nu le poată cuceri scăpând teafăr sau să nu le poată cuceri deloc, ci dimpotrivă, să fie prăvălit în prăpastie, fără să lase nicio cicatrice, nicio urmă („Copilu' ăla care-o veni n-o să semene cu nimic din ce-au văzut vreodată locurile astea, ca şi mă-sa", gândi el.) – cabrioleta fiind doar o parte din întreg, un adaos minor şi neînsemnat, ca nasturii la rochia ei, ca rochia însăşi, ca mărgelele pe care i le dăduse unul dintre cei trei. N-ar fi fost niciodată ceva pentru el, nici chiar în ceea ce amândoi, şi el, şi Varner, ar fi numit apogeul zilelor frumoase ale vieţii lor de cotoi. Îşi

dădea seama de asta fără regret şi fără amărăciune, pentru că nici n-ar fi vrut să fie. („Ar fi fost ca şi cum mi s-ar fi dat o orgă de biserică mie, care n-am fost şi n-am să fiu vreodată-n stare decât să-nvârt manivela la un ariston de ocazie, luat în schimb pe-o cutie de scrisori”, îşi spuse el.) Şi chiar se gândi la învingătorul rece ca un broscoi, fără gelozie, dar asta nu pentru că, indiferent de ce o fi aşteptat Snopes sau cum i-ar fi zis el la ceea ce-avea acum, tot n-ar fi fost o izbândă. Ce simţea era revolta jignită în faţa risipei, în faţa prăpădirii inutile, în faţa situaţiei inerent şi în însăşi substanţa ei falsă, falsă ca principiu economic în sine, oricare-ar fi fost principiul, ca şi cum ai construi o capcană din grinzi şi-ai pune momeală o iapă odihnită, ca să prinzi un şoarece; sau nu, mai rău: ca şi cum zeii înşişi ar fi turnat ca pe-un burlan toată seva bogată a lunii iunie, zvârlită din paradis peste-un morman de bălegar, să crească furnici. Ceva mai departe, dincolo de calul bălan, dincolo de colţul gardului de ţăruşi, poteca ştearsă, acoperită aproape cu totul de bălării, cotea către Conacul Franţuzului. Calul încercă s-o ia-ntr-acolo, dar Varner îl smuci brutal la loc. „Ca să nu mai vorbim de azil”, gândi Ratliff. Dar, altminteri, n-ar fi rămas lefter. Scutură şi el puţin hăţurile. „Hii, băieţii tatei, zise, daţi-i drumu’!”

Căluţii, căruţa mergeau mai departe în praful gros al verii pe sfârşite. Acum se vedea şi satul – prăvălia, fierăria, acoperişul de tablă al maşinii de egrenat cu un fir subţire de gaze de eşapament deasupra clăii. Era a treia săptămână din septembrie; aerul uscat, plin de praf, vibra constant în ritmul rapid al maşinii, cu toate că şi aburul, şi aerul aveau o temperatură atât de apropiată, încât gazele de evacuare aproape că nu mai erau vizibile, doar o vibraţie uşoară, febrilă, ca un miraj. Aerul fierbinte, orbitor, care părea plin de lamentarea lentă, chinuită, a carelor încărcate, mirosea a bumbac crud; buruienile uscate de pe marginea drumului, înlemnite de praf, erau pline de scame, iar altele rămăseseră-ncrustate în pulberea drumului în urmele de copite şi de roţi. Putea să vadă şi carele acum, şirul lung nemişcat în urma catârilor răbdători, cu capul plecat,

aşteptând să-nainteze câte-o lungime de car odată, pe basculă şi sub sorb, unde va fi din nou Jody Varner, pentru a doua oară cu un vânzător nou în prăvălie – vânzătorul nou era aidoma cu cel vechi, numai că puţin mai mărunt, puţin mai compact, ca şi cum ar fi fost tăiaţi amândoi cu aceeaşi stanţă, dar în ordine inversă cu venirea lor pe lume, cel din urmă mai întâi şi, după ce tăişul stanţei se mai tocise, se mai turtise puţin – celălalt, cu gura lui mică şi cărnoasă, lucioasă, trandafirie ca un fund de pisoi, cu ochii sclipitori, iuţi, amorali de veveriţă şi cu aerul lui jovial de convingere incorigibilă şi nezdruncinată în necinstea permanentă, inerentă şi agresivă a tuturor oamenilor, inclusiv a lui însuşi.

Jody Varner era la basculă; Ratliff, în trecere, îşi lungi gâtul de curcan şi văzu postavul lăbărţat, cămaşa albă fără guler cu câte o semilună galbenă de sudoare la fiecare subsuoară, pălăria neagră, prăfuită, plină de scame de bumbac. „Aşa că presupun că poate-acum toată lumea-i mulţumită, gândi el. Sau toată lumea afar' de unu'", adăugă tot el, pentru că, înainte de-a ajunge la prăvălie, Will Varner ieşea de-acolo şi-ncăleca pe bălan, pe care cineva tocmai îl dezlegase şi i-l ţinea, şi dincolo de el, pe galerie, Ratliff văzu mulţimea de oameni ale căror care aşteptau în drum pe partea cealaltă să intre la basculă şi, când trase şi el la rândul său până-n dreptul galeriei, Mink Snopes şi cu celălalt Snopes, sacul cu proverbe, învăţătorul (acum purta o haină nouă, o redingotă care, cu toată noutatea ei, arăta tot atât de puţin c-ar fi a lui, ca şi cea veche în care-l văzuse Ratliff pentru prima oară) coborau treptele. Ratliff văzu faţa îndărătnică acum, rece şi mută de furie sub sprânceana unică; alături, mutra de rozător a învăţătorului, amândoi trecând pe lângă el parcă-ntr-un vârtej de mâini şi de braţe zvârlite şi-agitate-n dezordine din redingota nouă neagră, fluturând în toate părţile, vocea care, la fel ca gesturile, părea să nu fie slujitoarea, ci stăpâna corpului care le-alimenta cu sânge şi cu suflu:

— Ai răbdare; nici Cezar n-a zidit Roma-ntr-o zi; răbdarea-i calul cel mai de nădejde; dreptatea-i pâinea omului de

treabă, care pentru omul rău e-otravă, dacă-i laşi timp să lucreze. Eu am studiat legea; Will Varner pur şi simplu n-a-nţeles ce-a citit. O să facem apel. O să... — pân' ce ăl'lalt întoarse furios capul cu sprânceana-ntr-o unică şi violentă încruntare şi zise vehement:

— ...Cat!

Şi-şi urmară drumul. În timp ce Ratliff îşi lega caii, pregătindu-se să urce pe galerie, Houston ieşi urmat de câinele-i uriaş, încălecă şi plecă. Ratliff urcă pe galerie, unde erau adunaţi acum cel puţin douăzeci de oameni, între care şi Bookwright.

— Reclamantul pare să-şi fi luat avocat, zise el. Ce sentinţă s-a dat?

— După ce i-o plăti Snopes lui Houston trei dolari pentru păşunat, o să poa' să-şi ia tauru', zise Quick.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Şi avocatului tribunalului nu i s-a acordat chiar nimic?

— Avocatu' a fost amendat rău de tot, nu i-au mai dat voie să-şi termine vorbăria, zise Bookwright. Dacă asta-i ce voiai să ştii.

— Măi, măi, făcu Ratliff. Măi-măi-măi! Vasăzică, tot ce-a putut face Will pentru următorul Snopes n-a fost decât că nu l-a lăsat să vorbească. Nu că, dac-ar fi vorbit ceva mai mult, ar fi fost de vreun folos. Snopeşii pot să vină, Snopeşii pot să plece, dar, după cum s-arată, Will Varner pare s-aibă de gând să rămână cu Snopeşii în vecii vecilor. Sau Snopeşii cu Varner – alege cum îţi place. Ce zicea, individu'? — „Afară cu ce-i vechi, trăiască ce-i nou; meseria veche la taraba veche", şi poate c-unu' mai tânăr să vadă de tarabă, da' asta-i exact ca vorba ceea: ce mi-i una, ce mi-i alta.

Bookwright se uită la el.

— Dac-ai sta ceva mai aproape de uşă, te-ar putea auzi mult mai bine, zise el.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Negustoru' mic are ureche bună, omenirea bate potecă la cocina bogatului, da' nu orice familie are-un avocat nou, darămite un profet. Dai, n-ai, ia nu da, să vezi că ai; decât că sătulu' n-are nevoie de proroc

să-i prorocească cine de pe urma cui profită.

Acum toţi erau cu ochii pe el – faţa calmă, impenetrabilă, cu ceva în ochi şi-n cutele gurii pe care nu-l puteau descifra.

— Ascultă, zise Bookwright, ce-i cu dumneata?

— Ce să fie, nimic, răspunse Ratliff. Ce-ar putea să fie cu nimic, nicicum, nicăieri pe lumea asta cea mai bună din toate lumile posibile? Probabil că oamenii ăia care-i vând lui cravate o' să aibă şi-o pereche de ciorapi lungi negri. Şi-orice zugrav de firme o să-i poată picta un paravan să şi-l pună lângă pat, s-arate ca un perete plin de rafturi de prăvălie cu nenumărate cutii de conserve, să aibă la ce se uita...

— Ascultă, făcu Bookwright.

— ... Aşa ca să poa' să ştie să facă ceea ce orice bărbat şi-orice femeie care-au văzut-o vreodată de la treişpe ani şi pân' la ăi o sută unu' ai lui moş McCallum îşi închipuie că fac de douăşnouă de zile-ncoace. Fireşte, ar putea să-i pună şi-un acoperiş cu stâlpi şi cu ulucă pe care să se caţăre şi c-o ferestruică prin care să se strecoare. Dar nevoie n-are, nu-i genu' lui. Nu, dom'le! Omu' ăsta nu-i un simplu cotoi de-acoperiş. Omu' ăsta...

Un băieţaş de vreo opt sau zece ani veni în trap, în salopetă, urcă treptele, le aruncă o privire zorită din ochii lui albaştri şi nevinovaţi ca albăstreaua şi intră hotărât în prăvălie.

— ... Omu' ăsta, tot ce-are nevoie e doar să stea colo-n prăvălie pân' ce vine careva să-i ceară de doi gologani slănină, nu s-o cumpere: să vină să i-o ceară lui, lu' domnu' Snopes, şi el să i-o dea şi s-o treacă-ntr-un catastif, iar ea să nu ştie nici ce-a scris el în catastif, nici de ce, cum nu ştie nici cum a intrat slănina-n cutia de tinichea cu poză de porc pe ea, cu toate că poa' şi ea să spună că-i un porc, şi el aşază cutia la loc, pune catastifu' deoparte, se duce şi-nchide uşa şi pune drugu', şi-n timpu' ăsta ea s-a dus în dosu' tejghelei şi s-a lungit pe duşumea, pentru că ea crede c-aşa trebuie, nu ca să plătească slănina, pentru că slănina a şi fost trecută-n catastif, ci ca să poată ieşi de-acolo...

Vânzătorul cel nou îşi făcu deodată apariţia printre ei. Ieşise din prăvălie ca din praştie, trăsăturile lui părând toate să se strângă-n grabă către centrul figurii, într-o lucire feroce, fără profunzime, de excitaţie violentă, băieţaşul cu ochii ca albăstreaua tropăind atent pe lângă el şi coborând apoi treptele fără să mai aştepte.

— *All right,* băieţi, zise vânzătorul repede, cu încordare. A-nceput. Ar fi bine să vă grăbiţi. Eu nu pot să merg. Trebuie să rămân aici. Zic să faceţi un ocol, s-o luaţi pe din dos, să nu vă mai vadă bătrâna Littlejohn. A şi-nceput să se uite strâmb.

Cinci sau şase oameni se şi ridicaseră cu un fel de zor ciudat, ascuns, suspicios, insolent. Începură să coboare de pe galerie. Băieţaşul tropăia neostenit pe lângă gardul care-mprejmuia locul doamnei Littlejohn.

— Ce-i? făcu Ratliff.

— Hai, dacă n-ai mai văzut, zise unul dintre oamenii care plecau.

— Dacă n-am mai văzut ce? întrebă Ratliff.

Se uită în jur la cei care nu se sculaseră, între ei era şi Bookwright. Cioplea îndărătnic, preocupat, într-o bucată de lemn de pin alb, cu faţa-n jos.

— Hai, hai, făcu un al doilea în spatele celui care se oprise pe trepte. Pân' s-ajungem acolo se isprăveşte.

Atunci grupul porni. Ratliff îi privi cum se grăbeau de-a lungul gardului doamnei Littlejohn în urma băieţaşului, cu aceeaşi neîncrezătoare curiozitate insolentă şi ferită.

— Ce-i, ce v-a apucat pe toţi? se miră el.

— Du' şi vezi, făcu Bookwright scurt.

Nu-şi ridicase ochii de pe briceag. Ratliff se uita la el.

— Dumneata ai fost?

— Nu.

— Te duci?

— Nu.

— Ştii ce e?

— Du' şi vezi, zise Bookwright din nou, scurt şi violent.

— Se pare că nu voi avea de-ales, dacă nu vrea nimeni să-

mi spună, zise Ratliff.

Se-ndreptă spre trepte. Grupul o luase mult înainte acum, zorindu-se de-a lungul gardului. Ratliff începu să coboare. Încă mai vorbea. Continuă să vorbească, fără să privească-ndărăt, coborând treptele; nimeni n-ar fi putut spune dacă-n realitate le vorbea celor rămaşi sau nu, dacă vorbea cuiva sau nu:

«... Se duce şi pune drugu' pe dinăuntru şi se-ntoarce, şi bruta asta de negresă de la câmp, cu sudoarea încă uscându-se pe ea, de nici nu ştie că miroase-a sudoare, pentru că niciodată n-a mirosit altfel, cum nici catâru' nu ştie că miroase, pentru acelaşi motiv, şi are-o singură rochie a ei, aia cu care-i întinsă pe duşumea după tejghea, în timp ce priveşte-n sus pe deasupra lui la şirurile de cutii mici de conserve închise ermetic cu poze de peşti şi de draci pe ele, şi nici nu ştie măcar ce-au înăuntru, pentru că niciodată n-a avut cei zece sau cinşpe centi, şi chiar dacă i-ar fi dat el moneda de cinci centi, era slănina pentru care venise şi-ar trebui să se mai lase de două-trei ori, venind după slănină, doar c-auzise-ntr-o zi pe cineva zicând cum se cheamă ce-i înăuntru, şi acum stă acolo şi se uită-n sus la ele, ori de câte ori capul lui nu o încurcă şi poate vedea, şi-i zice: „Domnu' Snopes, cât ceri pe sardelele alea?"

2

Când iarna se făcu primăvară şi primăvara însăşi începu să-şi croiască drum, bezna prin care avea de umblat încoace şi-ncolo se-mputină şi ea din ce în ce mai mult. Nu trecu mult şi nu mai era întuneric decât atunci când ieşea din şură de-a-ndărătelea, cu grijă, pipăind încetişor cu piciorul să coboare din magazia de hamuri unde-şi avea culcuşul – o saltea de paie şi-o pătură – şi-ntorcea spatele lungii siluete nedesluşite aşternute la pământ a casei în care voiajorii comerciali din seara trecută sforăiau pe pernele paturilor pe care acum învăţase să le facă tot atât de bine ca şi doamna

Littlejohn; când venea aprilie, era geana de lumină zodiacală precedând zorile, străvezie, subţire, în care putea totuşi să se vadă, să-şi dea seama că-i o entitate solidă, palpabilă, vizibilă, care luase locul senzaţiei inconsistente de teroare fluidă şi crispantă, când se simţea singur şi înspăimântător de liber în ostilitatea fundamentală şi invizibilă. Acum astea trecuseră. Acum teroarea dăinuia doar un moment, cel de după geana străvezie prevestind aurora, secunda răstimpului în care prindeau de veste păsările şi-animalele: clipa-n care noaptea, în fine, se pleacă-n faţa zilei; atunci începea să se grăbească, s-alerge, nu ca s-ajungă mai repede, ci ca să se-ntoarcă mai repede, pentru că nu-i mai era teamă, calm acum în vizibilitatea crescândă, evoluând de la cenuşiu prin galbenul ciuboţicii-cucului la aurul pur al dimineţii de pe fruntea colinei de la orizont, ca să coboare-n ceaţa de pe malul gârlei, să se lungească-n miriadele de fire de iarbă-nrourată, trezindu-se la viaţă, şi s-asculte cum s-apropie.

Apoi o auzea, coborând malul în ceaţă. Asta nu era decât de-abia după un ceas sau două, sau trei; zorile erau goale, erau o clipă doar, până nu venea, apoi o auzea şi rămânea muiat în iarba udă, senin, numai bucurie, ascultând cum se apropie. Îi simţea apoi mirosul, îmbibat în toată ceaţa; aceleaşi pricepute mâini ale brumei care lunecau de-a lungul coapselor lui ude, cum stătea lungit cu faţa-n jos, jucau şi pe pântecele ei perlat şi-i modelau pe amândoi, undeva în viitorul apropiat, gata însoţiţi. Nu se mişca. Zăcea întins în mijlocul deşteptării grăbite a vieţii minuscule, mişunânde a pământului, firele nemişcate de iarbă grele de apă încovoindu-se în ceaţă în faţa curbelor negre, încremenite ale chipului său în timp ce, de-a lungul parabolei fiecărui fir orice strop de rouă care alunecă încet cuprindea parcă, într-o amplificare detaliată, miniatura trandafirie a zorilor; mirosea şi chiar gusta parcă bogatul, greul, caldul miros de şură şi de lapte, prezenţa femelei imemoriale; auzea cum se împingea lent şi cum plescăia deliberata ridicare a fiecărei copite, stropind calm şi hotărât noroiul lipicios; invizibilă ea

încă în ceaţa răsunând de corişti nupţiali.

Apoi o zărea; goarnele subţiri lucitoare ale dimineţii, ale soarelui goneau ceaţa şi-o dezvăluiau dreaptă, bălaie, perlată de rouă, înfiptă în apele răsfirate ale vadului, suflând în apă răsuflarea deasă, caldă, grea, plină de lapte; şi, cum stătea culcat în iarba udă, cu ochii orbiţi de soare acum, se târa rostogolindu-se încetişor de pe un şold pe altul, cu un geamăt gros, răguşit, stins. Pentru că nu se putea împreuna cu ea cât îi ziua de mare, şi dimineaţa, şi la prânz, şi seara. Nu că ar trebui să se-ntoarcă la lucru. Nu era nici muncă, nici trudă, nici dezgust muscular sau spiritual de-nfrânt, de luptat împotrivă; ziua de ieri exista, nu exista ziua de mâine, astăzi era o simplă uimire placidă, virginală în faţa mormanului de gunoi şi praf strâns în dreptul măturii, în faţa cearşafurilor netede şi scrobite sub anumite mişcări rememorate ale mâinii – rutină înrădăcinată, nu plicticoasă, o mână fermă, blândă, irezistibilă şi-o voce care-l stăpânea şi-l strunea cu voioşie şi bunătate, aşa cum se dresează şi se domină un câine.

Era pentru că nu putea merge mai departe. Încercase. Era a treia oară când stătea acolo lungit s-o aştepte; ceaţa se spulberase şi-o văzuse, şi de data asta nu mai exista nici ziua de astăzi măcar – nici paturi de făcut la care să se-ntoarcă, nici mână, nici voce: repudia fidelitatea şi chiar şi deprinderea. Se ridică şi se apropie de ea vorbindu-i, cu mâna-ntinsă. Ea-şi înălţă capul şi-l privi şi urcă pe malul celălalt, ieşind din apă. O urmă coborând atent până la gârlă şi începu să traverseze, ridicând mult piciorul la fiecare pas, gemând uşor, insistent, preocupat să n-o sperie şi mai mult. Căzu o dată cât era de lung în apă, fără să facă vreun efort de-a se feri, dispărând cu totul, ţipând tare, o singură dată, ridicându-se, apa curgându-i şiroaie, trăgându-şi respiraţia, ca să ţipe din nou. Da’ îşi opri ţipătul şi-n schimb îi vorbi şi se caţără pe mal, apropiindu-se din nou de ea, cu mâna-ntinsă. De data asta ea fugi, alergă o bucată scurtă de drum şi se-ntoarse cu capul plecat; se răsuci-n loc şi fugi din nou, înainte ca mâna lui s-apuce, s-o atingă – el după ea,

vorbindu-i, rugând-o, alintând-o. În cele din urmă, ea trecu-n goană pe lângă el şi se duse-napoi la vad. Gonea mai repede decât putea s-o facă el; alergând, gemând, el privea deşerta goană a umbrelor frunzelor, în timp ce ele zburau parcă peste evanescenta, neştirbita formă a iubirii lui, care tocmai traversa din nou gârla şi urca poteca galopând, ca să se oprească după o vreme, să pască iarăşi.

Nu mai gemea. O luă în grabă îndărăt spre gârlă şi-ncepu s-o traverseze, ridicând mult, la fiecare pas, piciorul afară din apă, ca şi cum s-ar fi aşteptat de fiecare dată să dea peste ceva solid sau poate numai neştiind dacă va da sau nu. De data asta, nu mai căzu. Dar îndată ce urcă malul, ea porni din nou de-a lungul potecii, nu galopând de data asta, ci parcă-ar fi chibzuit, aşa că din nou trebui s-alerge, pierzând încontinuu teren, gemând din nou acum, cu o stupoare insistentă, dezorientată, dar şi alarmată. Ea se-ntorcea tot pe poteca pe care venise în dimineaţa aceea şi-n toate celelalte dimineţi. Probabil că el nici nu ştia, nu era deloc atent încotro mergea, nevăzând nimic altceva decât vaca; poate că nici nu-şi dădea seama c-ajunseseră în curte, nici chiar atunci când ea o străbătu şi intră în staulul din care ieşise abia de-un ceas, cu toate că în general ştia de unde vine ea în fiecare dimineaţă, pentru că el cunoştea aproape toate împrejurimile şi niciodată nu se rătăcea; în întuneric lucrurile-şi pierdeau conturul, dar nu-şi schimbau locul şi aranjamentul. Poate că nici nu era conştient că intrase-n grajdul ei, ci doar că-n cele din urmă se oprise, că-n cele din urmă nu mai fugea, pentru că imediat geamătul său insistent şi alarmat încetă, iar el intră după ea în staul, vorbindu-i din nou, murmurându-i, şi-o atinse. Ea se învârti. Probabil că îşi dădu seama nu că nu mai putea, ci doar că nu mai fugea. O atinse din nou cu mâna, cu glasul slab şi-nfometat de făgăduinţe. Apoi zăcea întins pe spate, copitele ei bocănind întruna în scândurile peretelui alături de capul lui, şi-apoi câinele deasupra lui, şi-o clipă dup-aceea omul îl trăgea brutal în sus de poala cămăşii. Apoi era în picioare, dar Houston tot îl mai ţinea încleştat de cămaşă şi-l înjura cu

ceea ce el nu-şi putea da seama că nu era furie, ci mânie exasperată. Câinele era la câţiva paşi, pândind.

— Ike H-mope, zise el. Ike H-mope.

— Ike dracu-să-te ia! făcu Houston, înjurându-l şi zgâlţâindu-l. Cară-te! îi zise. Ia-l! făcu el către câine. Dă-l afară! Hei! Uşurel, acum!

Acum lătră câinele la el. Nu se mişcase încă, doar lătrase o dată; parc-ar fi făcut: „Buuh!" şi încă gemând, încercând să-i vorbească omului cu ochii lui dezolaţi, se-ndreptă spre poarta încă deschisă pe care de-abia intrase. Câinele se mişcă şi el din loc acum, exact în urma lui. Îşi întoarse ochii, privind staulul, vaca; încercă din nou să-i vorbească omului din ochi, gemând, bălos, când câinele lătră din nou la el, o dată, făcând un pas înainte, nu mai mult, la care îi aruncă o privire îngrozită şi-o zbughi, alergând spre poartă. Câinele lătră din nou de trei ori una după alta, repede, şi-atunci nerodul urlă cu glas răguşit, nenorocit, fugind, bucile lui mari, dezgustătoare mişcându-se-ntr-un fel de abjectă deşelare deznădăjduită.

— Hei, las-o mai încet acu'! strigă după el Houston.

N-a auzit. N-auzea decât picioarele câinelui în urma lui. Alerga greoi, mugind.

Aşa că acum nu putea merge mai departe. Putea să stea lungit în iarbă şi s-o aştepte, şi s-o audă, şi pe urmă s-o vadă după ce se-mprăştie ceaţa şi asta era tot. Aşa că se ridică din iarbă şi rămase-n picioare, legănându-se uşor într-o parte şi-n alta, scoţând un sunet slab, gutural. Apoi se-ntoarse şi urcă dealul, împiedicându-se puţin, pentru că ochii-i mai erau încă orbiţi de soare. Dar picioarele desculţe desluşeau praful drumului şi, dac-ajungea pe drum, iar începea să fugă, grăbindu-se, gemând încă, umbra scurtându-i-se-n praf înaintea lui, cu soarele urcându-se pe cer în spate, uscându-i praful de pe salopeta udă; şi-aşa, înapoi acasă, la dereticat odăi, la paturile nefăcute. În curând va mătura iar, oprindu-se din când în când cu un sunet răguşit de stupoare şi amărăciune de necrezut, apoi privind iarăşi cu uimire calmă şi contemplativă grămadă mereu mai mare de praf şi gunoi,

adunată înaintea măturii în continuă mişcare. Pentru că şi-n timp ce mătura o vedea încă, bălaie printre umbrele purpurii ale păşunii, nu plantată în mijlocul verdelui fraged, ci parte integrantă din apogeul concentrat al primăverii, împodobită de ea cu ghirlande şi cununi.

Era sus, mătura, când văzu fumul. Îşi dădu seama exact unde era – pe deal, pe dealul acoperit de rogoz şi mărăcini de dincolo de gârlă. Cu toate că la trei mile de-acolo, o vedea dând îndărăt în faţa flăcărilor, mugind, începu s-alerge pe loc, cu mătura-n mână. Alerga izbindu-se de perete, de fereastra înaltă şi-ngustă prin care văzuse fumul şi prin care n-ar fi putut trece chiar dac-ar fi putut sări cei şase metri până la pământ, cum ar fi putut face-un fluture sau o păsărică prinsă-n cursă. Da-n faţa lui era uşa coridorului şi-alergă-ntr-acolo fără să se oprească; ieşi cu mătura-n mână încă, şi fugi pe coridor spre scări, când îi apăru în faţă, din alt dormitor, doamna Littlejohn şi-l opri.

— Ascultă, Isaac, zise ea. Ascultă, Isaac.

Nu ridicase tonul, nici nu-l atinsese, şi cu toate astea se opri, gemând, privind-o cu ochii goi, chinuiţi, săltând de pe-un picior pe altul, ca o mâţă pe ceva fierbinte. Ea atunci întinse mâna şi-l apucă de umăr, şi-l întoarse, iar el, ascultător, se duse înapoi pe coridor şi din nou în odaie, gemând; chiar dădu o dată, de două ori cu mătura, până văzu din nou fumul pe fereastră. De data asta nimeri uşa coridorului imediat, dar cu toate astea nu se apropie de ea. În schimb, se opri o clipă privind la mătura din mână, scheunând, apoi la patul întins frumos, pe care tocmai îl făcuse, şi se opri din scheunat, şi se duse la pat, şi dădu cuvertura la o parte şi aşeză mătura, cu capul pe pernă, ca un obraz, şi-o acoperi frumos cu o cuvertură, împăturind-o-n jurul măturii cu paradoxala lui dibăcie şi repeziciune dezordonată, şi ieşi din odaie.

Acum nu mai făcea zgomot. Nu umbla în vârful picioarelor şi, cu toate astea, străbătu coridorul într-o surprinzătoare linişte şi grabă; ajunsese la scară şi-ncepuse să coboare înainte ca doamna Littlejohn să fi putut ieşi din cealaltă

odaie. La-nceput, acum trei ani, nu voia să-ncerce să coboare. O urcase singur; nimeni n-a ştiut vreodată dacă o urcase cu picioarele sau de-a buşilea, sau poate c-o urcase fără să-şi dea seama ce face; îşi modifica poziţia în altitudine, fără ca perceperea adâncimii să funcţioneze ca o compensare. Doamna Littlejohn se dusese la prăvălie. Cineva trecând prin faţa casei îl auzise şi, când s-a întors, a găsit în hol cinci-şase oameni uitându-se-n sus, cum se ţinea încleştat de balustradă, în capul scării, cu ochii închişi strânşi, mugind. Tot se mai ţinea-ncleştat de balustradă, trăgându-se-napoi şi după ce ea încercă să-l descleştеze şi să-l facă să coboare. A rămas sus trei zile, timp în care ea-i aducea de mâncare şi lumea venea de la mile depărtare să-i zică: „N-ai putut să-l dai încă jos?”, până ce, cu mângâieri şi cu ademeniri, l-a-nduplecat să-ncerce şi chiar şi-atunci i-au trebuit câteva minute; în timpul ăsta, în holul de jos erau numai capete adunate să vadă cum mâna fermă, blândă, neînduplecată, vocea rece, severă, răbdătoare îl trăgea pas cu pas în jos, oricât se-ncleşta el de balustradă mugind. O bucată de vreme după asta cădea ori de câte ori încerca să coboare. Ştia c-o să cadă; călca orbeşte în gol, plângând dinainte, parcă plonja, rostogolindu-se, dându-se peste cap, izbindu-se, terorizat nu atât de durere, cât de stupoare, ca să se pomenească-n cele din urmă zăcând pe duşumea în holul de jos, urlând, cu ochii de nenorocit privind înfricoşat la nimic şi nevenindu-i să creadă.

Dar în cele din urmă învăţase s-o biruie. Acum, înainte de a coborî, încetinise doar puţin pasul, nu chiar încrezător, dar nici speriat, şi călcă pe ceea ce la fiecare treaptă succesivă nu era chiar spaţiu, era aproape nimic, dar, cu fiecare clipă care trecea, parcă tot începea să fie ceva; trecu în goană prin holul de jos şi prin curtea din dos, unde se opri din nou şi-ncepu să se legene dintr-o parte într-alta şi să geamă, faţa lui ca un vid fiind plină acum de stupoare năucă. Nu mai putea vedea fumul de-aici, şi-acum tot ce-şi amintea era dealul solitar în zori, de pe care va coborî în ceaţa malului gârlei s-o aştepte, şi-acum nu era bine. Pentru că stătea-n

soare, vizibil – el, pământul, copacii, casa – gata conturaţi şi fixaţi în vizibilitate; nicio beznă prin care şi de care să fugă, şi asta era ce nu era bine, ce nu se potrivea. Aşa că se opri, dezorientat, gemând, legănându-se-ntr-o parte şi-n alta o vreme, apoi o porni din nou, străbătând curtea spre poartă. Învăţase s-o deschidă şi p-asta. Întoarse zăvorul şi poarta dispăru dintre cei doi stâlpi, trecu printre ei şi dup-o clipă găsi poarta, dată deoparte-n balamale, lipită de gard şi-o-nchise, şi puse zăvorul, şi trecu în curtea mare bătută de soare, gemând, şi intră pe poarta grajdului. Din cauza pupilelor contractate la soare, la-nceput nu văzu nimic. De altfel, totdeauna era întuneric când intra în grajd să se ducă să se culce, aşa că încetă îndată gemetele şi se duse drept la uşa magaziei de hamuri, cu o adevărată siguranţă-n mişcări, apucând propteaua cu amândouă mâinile, şi ridică piciorul la treaptă, celălalt picior, cu care de obicei pipăia în jos, fiind acum pe pământ, şi ieşi de-a-ndărătelea din tenebre în vizibilitate, în vizibilitatea tot mai puţin zgomotoasă din jurul lui, în mijlocul ei devenind din nou fiinţa teafără şi coerentă, deja alergând spre coama dealului, de unde va coborî spre pâcla gârlei să se-ntindă şi s-o aştepte, străbătând curtea şi-apoi maidanul împrejmuit cu sârmă ghimpată. Salopeta i se agăţă în sârmă, dar se smulse fără să scoată niciun sunet, ieşi în drum alergând, şoldurile lui grase femeieşti frecându-se, cu faţa şi cu ochii preocupaţi şi alarmaţi.

Când ajunse pe deal la trei mile de-acolo, tot mai alerga; când lăsă drumul şi-o luă spre creastă şi văzu fumul dincolo de gârlă, scoase iarăşi un sunet gros şi înspăimântat, şi coborî în goană povârnişul prin iarba acum uscată în care stătuse-ntins în zori, la gârlă, lângă vad. Nu şovăi. Alergă cu capu-nainte de pe mal în apa-ncreţită, continuând s-alerge chiar după ce-ncepu să se-mpiedice, să cadă cu faţa-n jos în gârlă, acoperit cu totul şi apoi ridicându-se, apa şiroind de pe el, în gârlă până la genunchi, mugind. Ridică un picior deasupra apei şi-ncepu din nou s-alerge.

De data asta când căzu, era pe pământ uscat. Se ridică-n patru labe şi se puse pe picioare, şi-ncepu din nou s-alerge,

cu salopeta numai apă, peste păşune, în sus pe dealul celălalt, pe-a cărui creastă se ridica nelegănat de vânt vălul de fum, o gamă de culori de la albastru la movul delicat al liliacului şi-apoi la aramă, sub soarele meridional.

Cu-o milă-n urma lui lăsase şesul de aluviuni gras şi-ntins, şi pătrunsese-ntre coline – o regiune care, topografic, era ecoul albastru, stins, agonizând al munţilor Alleghani, fostă pe vremuri a indienilor Chicasaw, dar după indieni se defrişase peste tot unde era cultivabilă şi după Războiul Civil fusese uitată, afară doar de unele mici ferăstraie ambulante, dispărute şi ele acum, aşezările lor, însemnate doar de movile de rumeguş putrezit, care nu erau numai pietrele lor funerare, ci şi mormintele lăcomiei nesocotite a unui popor. Acum era o regiune de pini şi de stejari piperniciţi, ridicaţi din lăstăriş după ce fuseseră tăiaţi o dată, printre care înflorea în voie cornul, până-l tăiau şi pe el ca să facă fuse pentru bumbac, iar pe fostele ogoare nu se mai vedea nici urmă de brazdă, mâncate şi prăpădite de patruzeci de ani de ploi şi ger, şi arşiţă, de-ajunsese un podiş năpădit de-o vegetaţie exuberantă de rogoz şi de mărăcini, fericirea iepurilor şi-a prepeliţelor, râpe şi surpături striate alb şi roşu de straturile alternante de argilă şi nisip. Către unul din platourile astea alerga el acum, călcând în cenuşă fără să-şi dea seama, pentru c-aici pământul avusese vreme să se răcească, călcând printre cocenii înnegriţi ai rogozului de anul trecut, cu insule mici, pete din verdeaţa necombustibilă a anului ăstuia şi bobocii plesniţi ai părăluţelor mititele alb-albastre, şi de aici pe creastă, pe platou.

Fumul se-ntindea ca un zid în faţa lui, dincolo de care auzea răgetul neîntrerupt al vacii. Alerga prin fum spre glasul ei. Pământul era acum fierbinte sub picioare, începu să le salte repede, o dată chiar urlă – gros, uluit – după care, parcă drept răspuns, fumul, mediul înconjurător însuşi urlă la el. S-auzea de peste tot, de deasupra, de dedesubt, făcându-şi drum spre el ca printr-o pâlnie; auzi copite şi când se opri, ţinându-şi răsuflarea, apăru calul, materializându-se furios din fum, monstruos şi diform, cu

priviri rătăcite, cu coama-n vânt, năvălind asupra lui. Urlă şi el. O clipă urlară fiecare unu-n faţa celuilalt, cu ochii rătăciţi, cu dinţii galbeni, cu gâtlejul aprins de-un triumf vorace, voios, apoi se aplecă şi sări într-o parte, urmându-şi drumul făr' să se oprească, vântul, mirosul violent de fiară suflându-i în păr şi-n haine; pierise. Din nou alerga spre glasul vacii. Când auzi iar calu-n spatele său, nici nu se uită-ndărăt măcar. Nici nu ţipă din nou măcar. Dar alerga, alerga-ntruna, pe când pământul, fumul se umpleau din nou, bubuiau de loviturile tari, iuţi de copită şi din nou insuportabila voce ţipă la el, de-şi prinse capul cu-amândouă braţele şi căzu lat jos, în timp ce vântul, mirosul de fiară suflă din nou peste el, când calul înnebunit sări peste corpul său întins pe burtă şi pieri iar.

Se ridică din nou pe picioare şi-alergă. Vaca era acum destul de aproape şi văzu focul – un fir plăpând trandafiriu între el şi locul de unde venea glasul vacii. Acum, de câte ori picioru-i atingea pământul, scotea un ţipăt scurt, ca o exclamaţie, încercând să-şi tragă picioru-napoi înainte de a-şi fi lăsat greutatea pe el, întorcându-se-apoi imediat uluit, speriat la celălalt picior, de care uitase pentru moment, aşa că acum nu înainta deloc, se mişca doar pe loc, parcă dansa, când auzi din nou calul venind spre el. Urlă. Glasul lui şi-al calului erau acum un singur glas, sălbatic, furios, fără speranţă, şi-o zbughi în foc, prin foc şi răzbi în aer, în soare, din nou la vizibilitate, flăcările despărţite sugându-se-napoi în urma lui, ca o haină zdrenţuită. Vaca stătea la marginea unei râpe, la vreo zece paşi de el, cu faţa la foc, cu capul plecat, mugind. Avu timp doar s-ajungă la ea şi să se-ntoarcă, s-o apere cu trupul lui, cu braţele-n jurul capului, când calul turbat năvăli din fum aruncându-se asupra lor.

Nici măcar nu se-abătu din drum. Se zvârli aproape fără să-şi ia elan, dintr-un salt. Dinţii, ochii rătăciţi, botul roşu, adânc, se-aplecau spre el, vârtej încremenit al coamei şi al moţului, animalul întreg plutind deasupra lui c-o-ncetineală monstruoasă. Văzduhul era plin de aripi furibunde şi de cele patru semilune scânteietoare ale copitelor potcovite, când,

urlând întruna, calul dispăru peste buza râpei, absorbind întâi vaca şi-apoi şi pe nerod, ca şi cum trecerea lui ar fi produs un vid violent. Pământul, perpendicular acum, zbura în sus – şi vidul se căsca lipsit chiar şi de asigurarea artificială a treptelor. Nu scoase niciun sunet când se prăvăliră toţi trei pe panta sfărâmicioasă, în fundul căreia calul căzu-n picioare şi-şi continuă galopu-n şanţ fără să se oprească, iar el, nimerind dedesubtul vacii, care se zbătea şi mugea, primi descărcarea violentă a intestinelor ei contractate de frică. Sus, deasupra malului, ultima flacără zdrenţuită se prelingea peste buza râpei, fluturând şi dispărând cârlionţată în pata neclintită de vânt a fumului pălind pe cerul însorit.

La-nceput, nu putu face absolut nimic cu ea. Vaca se ridicase de jos, stătea-n faţa lui mugind cu capul plecat. Când încercă să se-apropie, ea se răsuci-n loc şi fugi spre panta sfărâmicioasă a râpei, căţărându-se cu disperare în nisipul mincinos, alunecător, vrând parcă, într-un paroxism orb al ruşinii, să fugă nu numai de el, ci de însăşi imaginea intimităţii ei ultragiate în care fusese prinsă deodată din beznă, fără avertisment, şi trădată, şi jignită de propria moştenire biologică perfidă, el din nou după ea încercând să-i spună că această violare brutală a gingăşiei ei feciorelnice nu era ruşinoasă, pentru că era însuşi eternul lanţ de fier al structurii iubirii. Dar ea nu voia s-audă. Continua să se caţăre pe panta care se năruia, pân’ce el, în cele din urmă, îi puse umăru-n coapsă şi-o-mpinse-n sus. Străduindu-se-mpreună, urcară cam un metru de râpă, nisipul cedând şi-alunecând sub picioarele lor, până ce-şi epuizară elanul şi puterea şi, încleştaţi laolaltă şi nemişcaţi, se pomeniră din nou în fundul şanţului, înfipţi, înfundaţi până la gleznă în masa de nisip ca două efigii pe-o plută. Din nou cu umăru-n coapsa ei se repeziră-n susul povârnişului, un metru sau cam atât, pân’ ce solul perfid cedă cu totul. El îi vorbi, rugător; făcură un efort suprem. Dar din nou pământu’ zbură-n sus; temelia lor, nisipul şi toate celea li se smuciră violent de sub picioare, repezindu-se-n sus în cerul palid, uşor murdărit de

fum încă, şi din nou se pomeniră unul peste altul, zbătându-se-n fundul râpei, el şi de data asta dedesubt, pân'ce, răgind şi neîncetând o clipă să dea din picioare ca o nebună, vaca izbuti să se ridice şi-o luă la fugă de-a lungul râpei, cum făcuse şi calul, dispărând încă-nainte ca el să se fi putut scula să se ia după ea.

Râpa ajungea la gârlă. Aproape imediat fu din nou în fâneaţă, deşi s-ar putea ca el să nu-şi fi dat seama nevăzând decât vaca în faţa lui, galopând. S-ar fi putut ca-n primul moment să nu fi recunoscut nici vadul imediat, nici chiar atunci când vaca, încetinind, intră în apă şi se opri, şi bău, şi el o ajunse alergând, încetinind şi el, gemând rugător, dar nu zgomotos, să n-o pună din nou pe fugă. Aşa că se apropie de mal, ţinându-şi gura, ridicându-şi picioarele-n sus şi punându-le-apoi jos în acelaşi loc, cu faţa aprinsă şi arsă, şi rugătoare, şi încordată. Dar ea nu se mişcă, şi-n cele din urmă intră-n apă, pe apă, uitând din nou că n-o să-l ţină, c-o să cedeze sub greutatea lui, ţipând din nou, nu atât de uimire, cât de spaimă c-o s-o sperie pe ea, şi-acum înainta din nou pe fundul solid şi primitor, şi-o atinse. Ea nici măcar nu se opri din băut; mâna lui stătu o secundă-două pe coastele ei, când îşi ridică botul picurând şi-ntoarse capul spre el, din nou feciorelnică şi gânditoare, şi neruşinată.

Acolo i-a găsit Houston. Venea prin fâneaţă călare, fără şa, în galop, cu câinele după el şi zări silueta lătăreaţă ghemuită-n spatele vacii spălându-i stângaci picioarele c-o ramură ruptă de salcie. „A păţit ceva?" strigă el, poruncindu-i calului s-o lase mai încet, mai ales că nici căpăstru n-avea măcar: „Ho! Ho! Ei, ho! Stai dracului acum! De ce, Doamne, iartă-mă, n-ai încercat să prinzi calu'? strigă el. Putea să-şi fi rupt..." Atunci celălalt, ghemuit în apă, îşi întoarse faţa arsă şi Houston îl recunoscu. Începu să-njure, stăpânind calu' cu mâna-n coamă, zvârlindu-şi un picior pe deasupra şi lăsându-se s-alunece la pământ încă-nainte de-a fi apucat calul să se oprească, înjurând cu-o exasperare stăpânită, care nu era nici mânie, nici furie. Ajunse la gârlă, cu câinele după el, se aplecă şi-apucă o cracă uscată rămasă de pe urma apelor

mari din iarna trecută, lovi sălbatic vaca şi-aruncă după ea capătul rupt, pe când sărea din loc urcând dealul. „Şterge-o! răcni Houston. Şterge-o acasă, curvă blestemată!” Vaca alergă câţiva paşi, apoi se opri şi-ncepu să pască. „Du-o acasă”, îi zise Houston câinelui. Fără să se mişte din loc, doar ridicându-şi capul, câinele latră o dată. Vaca îşi smuci capu-n sus şi porni din nou în trap, iar el, în gârlă, scoase iarăşi un sunet slab şi gutural, ridicându-se când văzu câinele că se ridică. Dar câinele nici nu trecu gârla, nici nu se grăbea măcar; doar o luă pe lângă mal până ce ajunse în dreptul vacii şi lătră iar, o dată, cu dispreţ, poruncitor. De data asta, vaca porni în galop, trecu gârla îndărăt spre casă, câinele urmând-o pe malul celălalt. Nu se mai vedeau. Câinele mai lătră de două ori, la intervale, câte o singură dată, parc-ar fi strigat la ea: „Buuh!”, ori de câte ori vaca se pregătea să se oprească.

El rămase-n apă, gemând. Acum chiar că mugea, nu tare, doar stupefiat. Când venise Houston cu câinele, el se uitase-n jur, la-nceput la câine. Gura i se deschisese să plângă atunci, dar în loc de lacrimi apăru pe faţa lui o expresie aproape inteligentă în imbecilitatea lui smintită, care dispăru când Houston începu să-njure, dispăru şi se transformă în uluială, în stupoare şi tot uluit şi idiot arăta şi-acum în apă, gemând, în timp ce Houston de pe mal se uita la salopeta lui împuţită pe tot pieptul cu expresia aceea de exasperare buimacă, zicând: „Iisuse Hristoase, Iisuse Hristoase! Vino-ncoa’! Ieşi-afară de-acolo!” şi gesticula ca un sălbatic. Dar cel’lalt nu se clintea, gemea întorcându-şi privirea pe gârlă-n sus pe unde dispăruse vaca, pân’ce Houston veni la marginea apei şi-l prinse de-o bretea a salopetei şi-l trase brutal din apă-afară şi-ncreţindu-şi nasul violent şi-njurând întruna îi desfăcu bretelele şi-i smulse salopeta-n jos, pe şolduri. „Scoate picioarele-afară!” zise Houston. Dar el nu se mişcă pân’ ce Houston nu-l smuci-afară din apă, şi rămase împleticindu-se în cămaşă şi altceva nimic, gemând încet, cu toate că atunci când Houston apucă salopeta cu două degete de-o bretea şi-o aruncă în gârlă el

ţipă din nou, o singură dată, răguşit, jalnic, nu tare. „Hai! ţipă Houston. Spal-o” şi făcu gesturi violente, simulând spălatul. Dar cel’lalt doar se uita la Houston, gemând, până ce Houston găsi un alt băţ şi-l răsuci în salopetă, şi-o muie, şi-o tăvăli prin apă cu putere înjurând întruna, şi-o scoase-afară, tot cu băţul, şi-o frecă cu faţa de iarbă. „Na-ţi-o! zise. Şi-acum, şterge-o! Acasă! Acasă! răcni el. Acolo să rămâi! S-o laşi în pace!” Se oprise din gemut, ca să se uite la Houston. Acum începu din nou să geamă, în timp ce Houston se uita aiurit şi-nnebunit de exasperare. Băgă mâna-n buzunar, scoase-un pumn de gologani, alese o piesă de-o juma’ de dolar, i-o puse-n buzunarul cămăşii, îi încheie nasturele clapei şi se-ntoarse la cal vorbindu-i până ce-l atinse, până ce-l apucă de coamă şi-i sări-n spinare. Se oprise din gemut acum, doar se uita cum, tot fără să lase impresia că-şi ia vânt, ca atunci când plutise peste el şi peste vacă la marginea râpei cu-un ceas mai-nainte, calul făcu cercuri strânse, stăpânit de mâna lui Houston, sări gârla dintr-odată galopând şi dus a fost.

Atunci începu iarăşi să geamă. Rămase o vreme locului, gemând, privind la buzunarul cămăşii pe care i-l încheiase Houston, bâjbâind cu mâna la el. Apoi privi la salopeta udă şi răsucită jos lângă el. După o vreme se aplecă şi-o apucă. Un crac era întors pe dos. Încercă, cu răbdare, o bucată de vreme, să-l întoarcă pe faţă, gemând. Apoi, la un moment dat, cracul era pe faţă şi se-mbrăcă, şi prinse bretelele, şi se duse la gârlă, şi-o trecu cu grijă, ridicând piciorul la fiecare pas de parc-ar fi urcat o treaptă, şi ieşi pe mal şi se-ntoarse la locul unde de trei luni de zile stătea lungit în fiecare dimineaţă-n zori aşteptând-o. Era acelaşi loc. De fiecare dată venea exact în acelaşi punct, ca un piston în capul cilindrului, şi-o vreme rămase locului bâjbâind cu mâna la buzunarul încheiat, gemând. Apoi urcă dealul; picioarele lui recunoscură din nou ţărâna drumului, deşi poate că nu-şi dădea seama, se prea poate să fi fost numai instinctul funcţionând în deznădejdea deposedării lui care să-l fi mânat înapoi spre casa de unde plecase în dimineaţa aceea, pentru

că, străbătând prima milă, se mai opri de două ori şi bâjbâi la buzunarul încheiat. Era evident că nu încerca să deschidă buzunarul, ceea ce nici n-ar fi fost în stare să facă, pentru că de fapt avea banul în mână, se uita la el, gemea. Stătea pe un podeţ de scânduri peste un şanţ îngust, puţin adânc, plin de buruieni. Nu făcu nicio mişcare greşită, de niciun fel, stătea perfect liniştit în momentul acela şi, deodată, palma lui fu goală. Banul răsună înfundat, o dată, pe scândurile pline de praf şi poate că şi sclipi o dată, apoi dispăru, deşi cine ştie ce mişcare infinitezimală şi convulsivă, de supremă repudiere ar fi putut să se fi produs şi impulsul ei să se fi stins, să fi pierit odată cu mişcarea, pentru că el nu mai gemu, cum stătea privindu-şi palma goală cu o stupoare liniştită, întorcând palma să se uite pe dosul ei, ridicând chiar şi deschizând şi cealaltă palmă să se uite-n ea. Apoi – a fost un efort fizic, ca o naştere – făcu legătura între două idei, privi totul retrospectiv şi recuperă o imagine printr-o retrogresiune logică, bâjbâi din nou la buzunarul cămăşii, uitându-se-n el, deşi numai o clipă, ca şi cum în realitate nici nu s-ar fi aşteptat să găsească banul acolo, cu toate că fără-ndoială numai instinctul pur l-a făcut să privească-n jos la scândurile pline de praf pe care se afla. Şi nu mai gemea. Nu scotea niciun sunet. Doar stătea acolo privind la scânduri, ridicându-şi picioarele pe rând; şi când călcă de pe podeţ în şanţ, căzu. Nu s-ar fi putut spune dacă intenţionat călcase-n afară sau dacă într-adevăr căzuse, cu toate că fără-ndoială era o continuare a instinctului, conştiinţa permanentă ereditară a gravităţii care-l îndemnase să se uite după ban sub podeţ – dacă după el se uita când, lăsat pe vine-n buruieni, clătina din cap uşurel, fără să scoată totuşi niciun sunet. De-atunci încolo nu mai scoase niciun fel de sunet. Stătu o vreme pe vine smulgând buruieni, şi-acum chiar şi paradoxala lui dexteritate îi dispăruse din mişcări, chiar şi dexteritatea care altădată-i făcea mâinile să lucreze parcă fără ştirea lui; dacă l-ai fi observat, ai fi zis că nici nu vrea să găsească banul. Şi-apoi ai fi zis, ţi-ai fi dat seama că n-avea de gând să-l găsească; apoi, când după o vreme apăru pe

drum o căruţă şi trecu podul, şi omul îi vorbi, când ridică faţa, ea nu era inexpresivă, era impenetrabilă şi profund calmă; când omul îi rosti numele, nici nu-i răspunse măcar cu-acel unic sunet pe care-l ştia sau, în orice caz, care i se ştia şi pe care-l scotea ori de câte ori îi vorbea cineva.

Nu se mişcă decât după ce căruţa nu se mai văzu, deşi nu se uita după ea. Apoi se ridică şi urcă din nou în drum. Începuse s-alerge înapoi în direcţia din care tocmai venise, călcând pe propriile urme în praful încins al drumului în amiaza de mai, înapoi spre locul de unde va lăsa drumul, ca să urce creasta, şi străbătu din nou panta, şi alergă coborând dincolo, spre gârlă. Trecu de locul unde-ar fi stat lungit în iarba umedă în fiecare dimineaţă-n zori, fără să se uite măcar la el, şi-o apucă pe gârlă-n sus, alergând. Era ceasul două după-amiază, sâmbătă. N-ar fi putut să ştie că la această oră şi-n această zi Houston, văduv fără copii, care trăia singur cu câinele şi c-un bucătar negru care să gătească pentru-amândoi, şedea pe galerie la Varner la prăvălie, la trei mile departe de-acolo; n-ar fi putut să-i treacă prin cap că s-ar putea ca Houston să nu fie acasă. Bineînţeles că nici nu se opri să afle. Intră în curte alergând, se duse drept la uşa grajdului, închisă. Alături, într-un cui, era agăţată o clanţă. Poate că doar din întâmplare a pus mâna pe clanţă, bâjbâind pe lângă broască. Dar pe vacă puse mâna cum trebuie, cum văzuse că se face.

În după-amiaza aceea la şase erau la cinci mile departe. Nu ştia că-i atât de departe. N-avea importanţă; nu exista distanţă nici în spaţiu, nici în geografie, nici prelungire în timp în care să-ncapă distanţă, nici oboseală musculară care să-i stabilească făptuirea. Se mişcau nu spre o destinaţie în spaţiu, ci spre o destinaţie în timp, spre încununarea definitivă a serii în care dimineaţa şi după-amiaza fac totuna; mâna dibace de mai le modelează pe-amândouă, nu într-un imediat, într-un curând, ci în clipa prezentă, aşa cum îi făcea faţă, rezistând încordat funiei care-l trăgea, vorbindu-i şi silind-o neînduplecat, în timp ce ea se trăgea-ndărăt scuturându-şi capul ca să scape de frânghie şi răgind. De

jumătate de ceas tot asta făcea, atrasă-ndărăt spre şură de ugerul plin care-o supăra. Dar el o ţinea, slăbind funia puţin câte puţin, până ce-o atinse cu mâna cealaltă, întâi pe cap, apoi pe grumaz, vorbindu-i până ce rezistenţa ei se epuiză şi porni iar din loc. Erau între dealuri acum, printre pini. Cu toate că vântul de după-amiază încetase, crestele acoperite mai scoteau un murmur necontenit în înaltul senin al văzduhului. Trunchiurile şi frunzişul bogat erau harpele şi coardele după-amiezei; umbra striată şi mişcătoare a amurgului se pleca neîncetat deasupra lor pe când treceau de creastă şi coborau în cupa de azur a serii, în puţul fără vânt al nopţii. Poarta de gratii a asfinţitului se-nchise-n urma lor. La început, ea n-a vrut deloc să-l lase să-i atingă ugerul. L-a şi lovit o dată, dar numai pentru că mâinile lui îi erau necunoscute şi totodată neîndemânatice. Apoi laptele începu să curgă, cald, printre degete, pe mâinile lui şi pe pumni, cu un ţârâit uşor când ajungea pe pământ.

Era lună plină. Cu fiecare noapte descreştea spre apus; alături de ea, în fiecare dimineaţă-n zori, luceafărul ardea cu-o strălucire vie sorocul lui până-n noapte, şi el simţea după miros clipa deşteptării ei, cum se ridica, întâi cu picioarele dindărăt, ieşind de-a-ndărătelea din beznă, subţiind şi împrăştiind din culcuşul somnului mirosul de lapte. Atunci se scula şi el şi lega capul funiei de-o cracă plecată şi moale şi căuta coşul, şi-l găsea după mirosul nutreţului din noaptea trecută, şi pleca. De la marginea pădurii se uita-napoi. Tot n-o vedea, dar o auzea; era ca şi cum ar fi văzut-o – respiraţia caldă perceptibilă printre rădăcinile de ierburi smulse, aburul cald al laptelui care se cerea muls, formă concretă în mijlocul unui pământ inconştient şi abstract.

Şura era la mai puţin de-o juma’ de milă de-acolo. Curând se profila clar, pătrată, pe criptograma de pergament a cerului. Câinele-i ieşi-nainte la gard, nu lătră, adulmecă bezna pe-undeva printre vedere şi sunet, fără să intre de-a binelea nici în una, nici în cealaltă. În prima dimineaţă se repezise la el, lătrând furios. Atunci se oprise. Poate că-şi

amintise de celălalt câine, de la cinci mile de-acolo, dar numai o clipă, c-aşa-i după succes, aşa-i cu izbânda ce-acoperă cu mireasma ei putoarea, trădând toate înfrângerile trecute: aşa că acum câinele venea la el gudurându-se, invizibil şi inconsistent, pe lângă picioarele lui, şi limba caldă, umedă, moale făcându-l să-şi descopere în beznă propria mână bălăngănindu-se.

În densitatea amoniacală a grajdului, plină de zgomotele deşteptării matinale a cailor şi-a vitelor, el nici măcar senzaţia spaţiului n-o avea. Dar nu ezită. Găsi uşa magaziei de grăunţe şi intră; mâna lui oarbă ştia şi-şi amintea, şi găsi lada. Puse coşul jos şi-ncepu să-l umple repede, fără să se oprească, risipind jumătate din ce putea cuprinde-n pumni, ca şi-n cele două dimineţi precedente, făcându-se astfel, între ladă şi coş, agentul propriei trădări. Când se ridică şi-ntoarse faţa spre uşă, o putu vedea, cenuşie, mai deschisă cu-un ton, şi totuşi, paradoxal, nu mai luminoasă, ca şi cum cineva ar fi pus, cât stătuse întors cu spatele, un dreptunghi de sticlă opacă între el şi ea, ca să tulbure şi mai mult întunericul. Şi-acum îşi dădu seama şi de prezenţa păsărilor. Zgomotele vitelor erau mai puternice-acum, continue; putea vedea cu-adevărat câinele-n uşa grajdului aşteptându-l şi-şi dădu seama că trebuie să se grăbească, pentru că ştia că-n curând va veni cineva să dea nutreţ la vite şi să le mulgă. Aşa că ieşi din magazie, oprindu-se o clipă-n uşă înainte de-a coborî, ca şi cum ar fi tras cu urechea, respirând duhoarea, mirosul vacilor şi al iepelor ca un amant satisfăcut într-o odaie plină de femei, parcă el ar fi fost cuceritorul îmbătat de-atâta carne anonimă şi amorfă de femelă-n stare de iubit de pe toată faţa pământului.

Împreună cu câinele traversă-ndărăt curtea în negativul spălăcit al zorilor, în cacofonia gălăgioasă a păsărilor. Putea să vadă gardul acum, unde câinele avea să-l lase singur. Trecu peste gard, grăbindu-se, ţinând stângaci coşul înaintea lui cu amândouă mâinile, lăsând în iarba udă o urmă întunecată precisă. Observă acum repetarea a ceea ce descoperise pentru prima dată acum trei zile: că zorile nu

cad pe pământ din cer, ci ies din pământ, ca un suspin. Sub baldachinul împletit din rădăcinile oarbe, lucioase ca smalţul ale ierburilor şi din rădăcinile arborilor negre-n bezna oarbă a nămolului şi-a putregaiului zemos al timpurilor, hrană permanentă anonimă a lăcomiei nesăţioase veşnic treze a viermilor şi-amestec inextricabil de oase celebre – Elena din Troia şi nimfele, şi episcopii sforăind cu mitra pe cap, şi mântuitorii, şi victimele, şi regii – zorile se trezesc sorbite-n sus spre suprafaţă, făcându-şi drum prin nenumărate canale capilare; întâi rădăcina, apoi lăstar după lăstar şi din vârfurile lor picurătoare se ridică parc-ar fi abur şi se-mprăştie, şi păstrează pământul încremenit în somn cu murmurul adormit al gâzelor; apoi tot mai sus năzuind, se târâie pe scoarţa zgrunţuroasă, deodată-mprăştiindu-se într-o risipire grăbită, melodioasă, din gâtlejuri înaripate şi scânteietoare, năvălesc în sus şi umplu neantul negru-al nopţii cu tunete de galben-narcis. Dedesubt, departe, emisfera diafană se-ntinde-nsoţită de crainicul cocoş, iar cocina, coteţul şi grajdul salută ziua. Giruetele de pe clopotniţe se-nvârt după vântul de sud-vest şi ogoarele gata de-arat, rămase de la asfinţit împreunate cu plugul, c-un plug văduvit de cal, sar în lumină-njumătăţite de brazdă, ca marea adormită şi-aproape sătulă. Apoi însuşi soarele într-o jumătate de milă-l ajunge din urmă. Mugetul mut de-aramă prinde iarba muiată-n stropi şi-i aruncă departe înaintea lui umbra-i culcată pe burtă pe care-n zadar încearcă să calce: pământu-i oglindeşte străvechea lui frustrare constantă, i-o profilează pe ultima colină, nemişcată, planează-n vid pân’ ce trece el însuşi pe creastă, şi-atunci i-azvârle o punte nevăzută peste ultimul reflex al nopţii şi, tot precedându-l, sare din nou în lumină peste vâlceaua mlăştinoasă şi-ajunge-n crâng, grăbindu-se spre zidul de frunze ce s-apropie, capul, umerii, şoldurile şi pe-urmă picioarele-alergând, până ce, în fine, se opreşte doar pentru o singură clipă, şovăitor, ca apoi să-nceapă s-alerge în şi prin mormanul de frunze.

Era acolo unde-o lăsase, legată, rumegând. În globii enormi, umezi, fără pupile, el se văzu într-o dublă miniatură,

oglindit în impenetrabila detaşare de cele ale spiritului; o detaşare cu care-ar fi putut privi şi Iunona, şi se vedea contemplând ceea ce vedeau cei care se uitau la Iunona. Puse coşul în faţa ei. Ea începu să mănânce. Licărirea jucăuşă şi necontenită a frunzelor făcea din ea o aparenţă tot atât de imaginară, ca şi negativul lungit pe burtă al umbrei lui de-adineauri după care alergase; dar nici asta nu era aşa: în labirintul mişcător de umbre, o unică pată bălaie enunţă şi confirmă atât greutatea cât şi masa; contactul unui lat de palmă o modela concret şi integral din infinitul speranţei. Se lăsă pe vine şi-ncepu s-o mulgă.

Mâncară din coş amândoi. El mai mâncase nutreţ şi-nainte – păstăi, şi făină de ovăz, şi boabe de porumb, şi nutreţ de siloz, şi zoaie pentru porci, niciodată mult deodată, dar mai mult sau mai puţin întotdeauna cât era treaz, cum nu mănâncă mult nici păsările, nici chiar din farfuria plină pe care doamna Littlejohn i-o punea dinainte pentru el, golind-o mai puţin de jumătate, şi-apoi după un ceas mâncând altceva, orice altceva, lucruri pe care un lung şi obositor şir de criterii şi prejudecăţi îi învăţase pe semenii lui în toată firea să le numească gunoaie, nici plăcându-i, nici displăcându-i gustul oricărui lucru, afară doar de-al unor anumite feluri de pământ sau de-al varului din tencuială, sau al cernelei dizolvate în ziarele molfăite-n gură şi nici usturimea acidului formic din furnici, făcând doar o singură discriminare: era ierbivor şi chiar viaţa pe care-o mănâncă era viaţă de plante. Apoi îi luă coşul. Nu se golise. Mai era în el, pe drămuite, aproape exact jumătate din nutreţul pus la-nceput, dar i-l luă, i-l trase de sub botul legănat ce rumega-nainte, i-l smulse, culme-a mirării, şi-l agăţă de-o cracă, că-nvăţa repede-acum – învăţase ce-i succesul şi-apoi învăţase precauţia şi tăinuirea, şi cum să fure, şi chiar cumpătarea o-nvăţase; şi doar pofta, şi lăcomia, şi setea de sânge, şi conştiinţa morală care să-l ţină treaz noaptea mai avea de-nvăţat.

Întâi se duseră la izvor. Îl găsise din prima zi – un firicel noroios de umezeală într-un pâlc de arini şi de fagi, ferit de

soare, strecurându-se fără nicio mişcare printre alte rădăcini ne-nsorite de-arini şi de sălcii. Îl curăţase şi-i săpase albia care-acum, de câte ori se făcea zi, era plină şi limpede, şi frunză de frunză se repeta-n ea până ce se plecau şi întrerupeau verzile imagini cu propriile feţe, bând, spărgând oglindirea, fiecare faţă sfărâmându-şi imaginea cu care sempreuna şi se contopea. Apoi se ridică şi-apucă funia şi porniră prin vâlceaua mlăştinoasă spre pădure şi intrară.

Zorile trecuseră. Acum era zi de-a binelea. Soarele era sus, departe pe cer. Văzduhul era încă plin de glasul păsărilor, dar cântul lor nu mai era coru-acela misterios de strofe şi-antistrofe înălţându-se vertical printre altarele-nfrunzite, ci paralel cu pământul, brăzdând aerul lateral într-un prozaic şi-agitat acompaniament la prozaicele treburi ale căutatului mâncării. Fulgere săgetând neîncetat, colorate, electrice, printre pinii cu vârfuri ţepoase murmurând sec, necontenit în vântul în plină zi. Acum lăsă funia moale; de-acu' încolo vor merge cum mergea şi ziua către seară, nu mai repede. Aveau aceeaşi ţintă: asfinţitul, îl urmăreau cum îl urmăreşte şi soarele şi-n limitele unui aceluiaşi imuabil orizont. Călcau la fel cu soarele arzător şi nepăsător, ei înşişi nepăsători şi fără ardoare printre umbrele copacilor crescând fără-ncetare, roată dinţată-angrenată de soare, cenvârtea viguros, fără grabă, axul pe care-i înfipt pământul, urcându-l din cavernele-ntunericului, prin zori şi răsărit, şi dimineaţă mai departe, către, şi-n cele din urmă în calmul, în depresiunea încetinitoare a amiezei, în încremenirea apelor mari domolite, în nemişcarea crestelor şi în coroana de lumină, ghirlandă unică înmănunchindu-i într-o cunună pe toţi serafimii izgoniţi şi nemântuiţi. Soarele era o coloană galbenă, perpendiculară. El o ţinea-n spinare când se pleca să culeagă cu gesturile dezordonate, greoaie, reticente, ale şoldurilor şi genunchilor, întâi un braţ de iarbă grasă, apoi unul de flori. Erau margarete sălbatice strălucitoare şi ţipătoare, risipite ca un foc de artificii de-nceputul îmbelşugat de vară. Uneori, mâna lui stângace şi neascultătoare nu rupea tulpina, doar aluneca de-a lungul

tijei evazive şi numai capul florii-l smulgea, risipindu-i petalele violate. Dar pân' s-ajungă în umbra amiezei ferite de vânt, acolo unde era ea, a strâns destul! Mai mult decât destul; de-ar fi cules numai două braţe şi tot ar fi fost prea mult: punea-n faţa ei iarba smulsă, apoi mâinile lui nedibace scoteau la iveală neizbutita ghirlandă. În gestul încununării ea se desfăcea, ploaie de flori pe povâmişul frunţii şi-al botului rumegând, nutreţul şi florile devenind o inepuizabilă rumegare, iar de ritmul lateral al fălcilor atârna cea din urmă floare.

În după-amiaza aceea plouase. Începuse pe neaşteptate şi nu dură mult. Privi o bucată de vreme şi nu se sperie, cum cădea zburdalnică, la întâmplare, nehotărâtă, până când, în cele din urmă, luă proporţii, se concentră, căzând în fâşii înguste neperpendiculare, în două-trei locuri deodată, pe-aproape de orizont, ca nişte diafane cordoane ombilicale atârnând din pântecoşii nori, oile îmborţoşate de soarele verii păscând în vântul de sud-vest. Era ca şi cum ploaia într-adevăr pe ei doi i-ar fi căutat, adulmecându-i pe unde se-aşezaseră la umbră, găsindu-i în cele din urmă, într-o explozie orbitoare de furie neînduplecată. Vântul sforăind printre pini se potoli; apoi, după ce căzuse cu-ncetul de tot, vid absolut, îşi strânse puterile; şi coaja lăţoasă-a pământului se zburli de puterea lui ca o coamă de iapă sub armăsaru-n două picioare dezlănţuit, scurta fecundare furibundă, încă-n dezlănţuire, însămânţarea ca un fulger de strălucire şi bubuit, şi furie, şi-apoi nimic, pierit; şi dup-aceea veni ploaia adevărată, dintr-un cer care parcă singur se rupea, sub povara-i mult prea rodnică, clocot lateral căzând dement peste frunze descoperite, nu stropi, ci ace violente de gheaţă care păreau nu că-ncearcă să cadă, dar, imune la gravitaţie, nepământene, căutau doar să se ţină pe picioare-n drumul vântului care le generase şi care le fătase, biciuindu-l cu lovituri uşoare, sticloase, în păr, pe cămaşă, pe faţa ridicată-n sus, fiecare scurtă lance plină de promisiunea strălucită a încetării iminente, ca lacrimile luminoase, trecătoare, nesărate de fată, pentru-o floare pierdută; apoi gata şi cu

asta, se spulberase spre nord, spre est, dincolo de arcul cromatic al propriului armistiţiu imaterial, lăsând în urmă risipa de confeti a carnavalului său s-adune şi să picure din frunză-n frunză, din rămurică-n rămurică şi-apoi din fir de iarbă-n fir de iarbă, ca să se strângă-n pârâiaşe minuscule şuşotind, oglindiri repetate-ale cerului, sclipire cu sclipire de aur şi-azur, prins în stropii picuraţi.

În fine, se isprăvise. Apucă iarăşi funia şi porniră, plecară de sub copac să se ducă mai departe; nu mergeau mai repede decât îşi propuseseră înainte, dar, pentru prima oară de când intraseră în pădure, mergeau cu un scop. Pentru că s-apropia amurgul. Cu toate că ploaia părea că n-a ţinut mult, fusese, în furia ei zgomotoasă şi ilogică, şi inofensivă, ceva care oprise până şi orarul imuabil al zilei, parc-ar fi fost o toană subită inexplicabilă de copil, a cărei violenţă însăşi este argumentul irefutabil împotriva prelungirii ei, şi-ţi lăsa oarecum impresia c-a dat ceasul înainte. Era ud leoarcă. Salopeta grea şi udă, şi rece de pe el – rebuturi amărâte, drojdia dispreţuită a gloriei –, o răceală fără viaţă, ne-nrudită-n niciun fel cu umezeala-nsufleţitoare a apei vii care te duce şi te ţine totuşi, chiar şi-n însuşi noroiul ei, libertatea neţărmurită a văzduhului aurit, pentru c-acelaşi aer sclipeşte-n frunze şi-n ramuri şi sacrifică, repetat la infinit, cosmosul integral şi irizat. Mergeau în măreţie. Uniţi de jurubiţa aurită a funiei de iarbă udă, mergeau unul după altul spre inefabila splendoare, mergeau de-a dreptul în soare. Călcau în lumina lui. Urcau ultima creastă. Vor ajunge-mpreună. Trecură creasta toţi trei în aceeaşi clipă şi coborâră-n cavitatea serii care-i stinse.

Amurgul grăbit îi şterse din amintirea anostă a zilei. Elementari, în vasta obscuritate, perseverenţi şi ineluctabili, coborâră orbeşte colina. Găsi coşul după miros, îl luă de pe cracă şi i-l puse dinainte. Ea îşi vârî botu-n coş, suflându-şi mirosul dulce-al respiraţiei în mireasma dulceagă-a nutreţului, până ce nu-l mai putu distinge de-al laptelui apăsător şi răbdător, cum îi curgea printre degete şi peste degete, pe mâini, pe pumni, cald şi indivizibil ca sângele

divin al zeilor, tare, inepuizabil, dătător de viaţă eternă, înnoindu-se de la sine prin firea lucrurilor. Apoi lăsă coşul invizibil acolo unde-l putea găsi în zori şi se duse la izvor. Vedea iarăşi. Şi iarăşi capul lui întrerupse, apoi înlocui imaginea răsturnată a lui însuşi bând. Era fântâna zilelor, gura imobilă nesăţioasă a pământului. Ţinea suspendată, într-un senin paradox, precipitarea zorilor, amiezei, apusului, ieri, azi, mâine – seminţe de stele şi hieroglife, trufaşul trandafir alb muribund şi progresiunea invincibilă şi grăbită, până la lenta încununare a extazului zeiesc al amiezei. Apoi după-amiaza şi declinul până ce, în fine, şi dimineaţa, şi-amiaza, şi după-amiaza dădură-ndărăt, abandonară cerul şi se târâră amuţite din frunză-n frunză, din cracă, ram şi trunchi, coborând din lăstar în lăstar, în iarbă, târându-se tot mai jos, printre murmurele adormite-ale gâzelor, până-n clipa-n care toată lumina câtă mai rămăsese se-adună în jurul acestei guri mute şi tandre într-o ultimă respiraţie stinsă. Se ridică. Vâlceaua mlăştinoasă era numai licurici rătăcind fantasmagoric. Mai exista aprig, solitar, luceafărul, dar îndat-aproape constelaţiile-n mers se prindeau şi se angrenau, şi se roteau cu putere. Bălaie şi ea în această rămăşiţă de lumină adunată, vaca n-avea dimensiuni pe fondul de iarbă palidă adimensională. Dar exista, era acolo, concretă în mijlocul pământului abstract. El umblă uşor pe-acest pământ, se-ntoarse, călcă uşor pe baldachinul fragil inextricabil de somnolenţă subpământeană – Elena şi episcopii, regii şi serafimii izgoniţi. Când ajunse la ea, o găsi pregătindu-se să se culce, lăsându-şi întâi picioarele dinainte, apoi cele dindărăt, în două etape distincte, jos în declinul consumat al serii, cuibărindu-se-n cuibul somnului, în parfumul de mamele. Se culcară unul lângă altul.

3

Când Houston se-ntoarse acasă şi văzu că vaca lipseşte,

soarele apusese. Era văduv, n-avea familie. De la moartea soţiei sale, acum trei-patru ani, vaca, evident, era unica vietate de sex feminin din gospodărie. Chiar bucătăria o făcea un bărbat, un negru, tot el mulgând şi vaca, dar în sâmbăta asta negrul ceruse voie să se ducă la o petrecere de negri, promiţând să se-ntoarcă la timp şi pentru muls, şi pentru cină – declaraţie pe care Houston, natural, nu pusese nicio bază. La drept vorbind, dacă această făgăduială nu l-ar fi plictisit venindu-i mereu în minte, ajungând să-l obsedeze, poate că nu s-ar fi întors acasă toată noaptea, aşa că n-ar fi observat lipsa vacii decât a doua zi.

Fapt este că se-ntorsese acasă îndată după apusul soarelui, nu ca să mănânce, nemâncatul neînsemnând nimic pentru el, ci ca să mulgă vaca, perspectivă şi necesitate care i se impuseseră cu intensitate crescândă toată după-amiaza. Din cauza asta băuse ceva mai mult decât obişnuia sâmbetele după-amiază, ceea ce (la un om morocănos din fire cum era el, dar altminteri voinic şi sănătos), ţinând seama atât de sălbatica lui obsesie legată de femele, determinată la el de împrejurările tragice ale doliului său, cât şi de faptul că trebuia să se întoarcă şi să aibă iar de-a face cu lumea femelă la care de trei ani de zile renunţase, şi ştiind că timpul necesar pentru asta (ceasul dintre amurg şi-ntunecare) era cel pe care-l suporta cel mai greu din toată ierarhia zilei – când prezenţa răposatei soţii şi uneori chiar şi a fiului lor pe care nu-l avuseseră niciodată îl întâmpina peste tot şi-n casă, şi-n jur, toate astea îi creaseră o stare de spirit nu tocmai previzibilă în clipa când se dusese la grajd şi văzuse că vaca nu era acolo.

La început, crezu că se izbise şi se frecase de uşă până ce sucise clanţa şi-o deschisese. Dar chiar şi-aşa, era mirat că apăsarea laptelui în uger n-o adusese-napoi, n-o făcuse s-aştepte şi chiar să mugească la poartă pân' la venirea lui. Dar nu era şi, blestemând-o şi pe ea, şi pe sine (pentru că n-avusese grijă să-nchidă poarta dinspre fâneaţa de la gârlă), chemă câinele şi-o luă înapoi pe poteca ce ducea spre vad. Nu era încă întuneric. Putea vedea (şi chiar vedea) urmele,

cu toate că atunci când observă peste amprentele picioarelor desculţe ale omului pe cele ale vacii socoti că-ntre ele erau şase ceasuri, nu şase paşi. Dar la-nceput nu se sinchisise de urme, pentru că era convins că ştie unde-i vaca, chiar şi după ce câinele se-ndreptă de la gârlă spre vad şi-o apucă pe deal în sus. Îl strigă mânios înapoi. Chiar şi când câinele întoarse capul spre el cu mirare gravă şi inteligentă, continuă să acţioneze împins de convingerea care fierbea-n el, de băutură şi de exasperare, şi de vechea lui durere adâncă şi neostoită, strigând la câine până ce-l făcu să vină-ndărăt şi chiar îl izbi, arătându-i vadul, ducându-se spre el şi trecându-l şi-acum câinele-i mergea la călcâie, perplex şi atent, alarmat, până ce-l lovi din nou, să-i meargă-nainte.

N-o găsi păscând. Acum-şi dădea seama că nu păştea şi că se păcălise; chiar sălbăticia lui faţă de câine părea să-l fi adus înapoi la puţin bun-simţ. Trecu gârla-napoi. În buzunarul de la şold avea gazeta săptămânală locală pe care-o luase din cutia de scrisori în drum spre sat după-amiază mai devreme. O răsuci şi-o făcu torţă. La lumina ei văzu amprentele picioarelor nerodului şi cele ale vacii în locul unde cotiseră de la vad şi-o luaseră la deal să iasă-n drum şi-acolo torţa se stinse, lăsându-l în lumina slabă timpurie a stelelor (luna nu răsărise încă), blestemând din nou cu exasperarea lui furioasă care nu era mânie, ci un teribil dispreţ şi milă pentru toată carnea asta oarbă în stare să spere şi să sufere.

Calul era la aproape o milă de-acolo. La ce bun să caute-n zadar în fâneaţă; şi-aşa făcuse de două ori atâta drum şi clocotea de furie neputincioasă în faţa acestei întâmplări complicate, alimentate de propria neputinţă şi de lipsa unui obiect pe care să-şi verse focul; avea impresia că din nou fusese victima unei glume inutile, abile şi bine puse la punct, de-un ridicol demenţial, al cărei unic scop fusese să-l lase-n beznă la o milă de mers pe jos. Dar chiar dacă n-o să poată să-l pedepsească pe nerod, să-l facă să sufere, cel puţin o să bage frica-n el, dacă nu frica de Dumnezeu, cel puţin de furat vaci şi, în orice caz, de Jack Houston, aşa că, oricum,

de-acu' înainte, el, Houston, când o pleca de-acasă, n-o să se mai întrebe dacă la-ntoarcere mai găseşte vaca sau nu. Dar, călare-n cele din urmă şi pornit la drum în adierea răcoroasă a trapului, constată că furia lui sinistră, glacială, lăsase locul unei dispoziţii sardonice mai familiare, puţin stângace şi greoaie, grosolane poate, dar nestăpânite şi neînfricate, întrecând chiar propria durere neîndurătoare: aşa că, multă vreme încă înainte de-a ajunge-n sat ştia precis ce-avea de gând să facă. O să-l vindece pe vecie pe nerod de-a pofti la vaci, dup-o metodă imemorială şi infailibilă: o să-l facă s-o hrănească şi s-o mulgă. O să se-ntoarcă-acasă şi mâine dimineaţă o să ia calul şi-o să se ducă din nou să-l facă s-o hrănească şi s-o mulgă, şi pe-urmă să ducă vaca pe jos înapoi acolo de unde-o luase. Aşa că nu se mai opri din loc la doamna Littlejohn acasă. Coti pe potecă şi merse mai departe spre curte; doamna Littlejohn, din umbra deasă făcută de lună, a fost cea care i-a vorbit, de lângă gard:

— Cine-i acolo?

Opri calul. „N-a văzut nici câinele măcar", gândi el. Dar asta când ştia bine că nici ei n-are să-i spună nimic. Acum o vedea, înaltă, înaltă cât un horn, şi nu prea deosebită ca siluetă, stând în picioare la gard.

— Jack Houston, zise el.

— Ce cauţi? întrebă femeia.

— Ziceam să-mi adap calu' la jgheabu' dumitale.

— Nu mai e apă la prăvălie?

— Vin de-acasă.

— Ah, făcu ea. Atunci nu l-ai...

Vorbea aspru, repezit, sacadat. Şi-atunci el îşi dădu seama c-o să spună ceva mai mult. Zise:

— N-are nimic. L-am văzut.

— Când?

— Înainte de-a fi plecat de-acasă. A fost pe-acolo azi de dimineaţă şi-a fost şi astă-seară. La mine-n fâneaţă. E bine, n-are nimic. Cred că şi-a făcut şi el sărbătoare din sâmbătă.

Ea mormăi:

— Negru' dumitale-i la petrecere?

— Da, doamnă.

— Atunci intră să-mbuci ceva. A mai rămas de la cină.

— Am mâncat.

Întoarse calul:

— Nu-ţi face griji! Dacă-l mai găsesc acolo, am să-i spun să vină dracului acasă.

Ea mormăi din nou:

— Gândeam că vrei să-ţi adapi calu'.

— E-adevărat, zise el.

Aşa că intră în curte. Trebui să descalece, să deschidă poarta şi s-o-nchidă, şi-apoi iarăşi s-o deschidă şi s-o-nchidă la loc, apoi încălecă din nou. Ea mai stătea încă lângă gard, dar când îi spuse, trecând, noapte bună, nu răspunse.

Se-ntoarse acasă. Luna se-nălţase acum, plină, deasupra copacilor. Duse calul la grajd şi străbătu curtea albită, trecând pe lângă staulul căscat pustiu în lumina lunii, până-n casa goală şi sumbră, acoperită de-argint şi se dezbrăcă, şi se-ntinse pe patul monahal de fier pe care dormea acum, cu câinele pe duşumea alături, pătratul de lumină de lună-al ferestrei căzând peste el cum cădea peste-amândoi, când nevastă-sa mai trăia încă, şi-n locul patului de fier era un pat cumsecade. Nu-njură şi nici furios nu fu când, la răsăritul soarelui, stătea călare-n drum, unde pierduse urma noaptea trecută. Se uita-n jos la praful moale şi devenit impenetrabil de-atâtea roţi şi copite, şi picioare-omeneşti dintr-o-ntreagă sâmbătă după-amiază – în care însăşi nevinovăţia nerodului ascunzându-se părea să se fi adăpat după poftă dintr-un inepuizabil rezervor de isteţime, ca unul care n-avusese niciodată nevoie de curaj, dar când nevoia se ivise, părea să-l fi găsit – înjurând acum nu de furie, ci din dispreţ sălbatic şi din milă pentru carnea slabă, cu nervii distruşi de-atâta desfrânare, şi, cu toate astea, ciudat de indestructibilă, judecată şi osândită încă-nainte de-a fi văzut lumina zilei şi de-a fi respirat.

Până la ora aceea proprietarul şurii dăduse în magazie peste urma trădătoare de lângă lada cu grăunţe, în formă de semilună cam de mărimea coşului absent, şi-atunci îşi dădu

seama că tocmai propriul coş dispăruse. Se luă după urme prin curte şi le pierdu. Dar nu lipsea nimic altceva, şi nici grăunţe multe, iar coşul era vechi. Adună nutreţul risipit şi-l puse la loc în ladă şi-n curând chiar şi această primă izbucnire de mânie neputincioasă-n faţa lezării morale, violarea grosolană a dreptului de proprietate particulară, se risipi, reapărând doar o dată sau de două ori în cursul zilei, mai mult o perplexitate enervantă, exasperantă; aşa că a doua zi de dimineaţă, când intră în magazie şi văzu grămăjoara mută de grăunţe risipite, semiluna îmbrăţişând în gol, se simţi ca trăsnit de uluială şi-l cuprinse o mânie furibundă, ca o vâlvătaie de flăcări, parc-ar fi fost un om sărind în lături să se ferească de-un evadat şi-alunecând pe-o coajă de banană. În clipa aceea era în stare să facă moarte de om. Văzu din această a doua încălcare a străvechii porunci biblice (pe care-şi întemeiase viaţa, cinstea, totul) – potrivit căreia omul trebuie sau să lucreze cu sudoarea frunţii, sau să n-aibă nimic – aceeaşi poziţie morală cucerită-n lupte, pentru care se bătuse de mai bine de douăzeci de ani şi singur, şi-mpreună cu cei cinci copii ai săi, şi-n care bătălie, câştigând, pierduse. Era om trecut de mijlocul vieţii; începuse fără nimic altceva decât o sănătate zdravănă şi-o anume afinitate sumbră şi puritană pentru sobrietate şi răbdat, şi-şi făcuse o fermă dintr-un petic sterp de pământ de deal pe care-l cumpărase cu mai puţin de-un dolar pogonul, şi se-nsurase şi-şi ţinuse familia din el, şi-i hrănise şi-i îmbrăcase pe toţi, şi le dăduse, într-un anume fel, învăţătură, cel puţin îi învăţase cu munca grea, aşa că-ndată ce crescuseră destul de mari ca să-i poată sta-mpotrivă şi băieţii, şi fetele plecaseră de-acasă (una era infirmieră, altul era om de casă şi pistolar la un politician mărunt de provincie, unul era bărbier la oraş, una prostituată; cel mai mare dispăruse pur şi simplu), aşa c-acum rămăsese cu o fermă mică şi curăţică, muncită şi ea (şi muncită bine), într-o atmosferă de ură şi opunere reciprocă, mută, dârză, dar care n-avea cum să-l părăsească şi pân-acum nu fusese-n stare să-l izgonească şi poate că-şi dădea seama că-i putea

supravieţui, că-i va supravieţui, şi nevastă-sa, sperând şi ea, dacă nu să-i reziste, cel puţin să aibă atâta vlagă cât să poată răbda şi-ndura.

Ieşi în fugă din şură strigând-o. Când apăru în uşa bucătăriei ţipă la ea să se ducă să mulgă vaca şi fugi în casă, de unde ieşi c-o puşcă de vânătoare, trecu în goană pe lângă ea, intrând din nou în şură, înjurând-o că-i prea înceată, puse căpăstrul pe unul dintre catâri, apucă iar puşca şi se luă din nou prin curte după urme, până unde se pierdeau, la gard. Dar de data asta nu renunţă şi dădu îndată peste ele – dâra neagră, brazda vizibilă încă în iarba grea de rouă din fâneaţa lui străbătând-o în cruciş şi intrând în pădure. Apoi iar o pierdu. Dar tot nu renunţă. Era prea bătrân pentru aşa ceva, în orice caz prea bătrân pentru-o furie şi-o sete de sânge atât de prelungite, gâfâinde. Nu luase încă nimic în gură de dimineaţă, şi-acasă munca-l aştepta, aceeaşi muncă veşnică şi neînduplecată, mereu, mereu aceeaşi, măcinându-ţi nervii şi carnea, pentru că numai cu ea putea lupta-mpotriva duşmanului de moarte care era peticul de pământ, cum muncise ieri şi trebuia să muncească şi azi, şi mâine iarăşi, mâine iarăşi, singur şi neajutat de nimeni sau, dacă nu, să se dea bătut, aceeaşi înfrângere care-i fusese izbânda stearpă-n lupta cu copiii – asta până-n ziua-n care (o ştia foarte bine) se va-mpletici şi se va prăbuşi cu ochii încă deschişi, cu mâinile ţepene de parc-ar fi strâns coarnele plugului, în brazda proaspăt tăiată sau se va prăvăli în şanţul plin de bălării, strângând încă barda sau securea, victorie finală însemnată c-un cenotaf de gâze zburând în spirală spre cer până-n clipa-n care un străin curios, trecând din întâmplare şi dând peste el, va-ngropa ce va mai fi rămas. Şi, cu toate astea, merse-nainte. După o vreme chiar dădu din nou peste urme, trei, într-un şanţ nisipos prin care curgea un pârâiaş; dăduse peste ele mai mult sau mai puţin din întâmplare, pentru că ultima văzută era la vreo milă; n-avea niciun motiv să creadă că erau cele bune, cu toate că din întâmplare erau. Dar niciun moment măcar nu se-ndoi că erau cele bune. Pe la mijlocul dimineţii descoperi chiar a cui vacă era. Îl întâlni

pe negrul lui Houston, tot călare pe-un catâr, în pădure. Îi răspunse, violent, agitând chiar puşca la el, că nu văzuse nicio vacă rătăcită, că nu era nicio vacă rătăcită p-acolo şi că ăsta era pământul lui, cu toate că n-avea nimic al lui pân' la trei mile de unde-i stăteau picioarele, afară doar de coşul de nutreţ, ascuns acum pe-undeva, şi-i porunci negrului s-o şteargă şi să nu-i mai calce piciorul p-acolo.

Se-ntoarse-acasă. Nu renunţase; acum ştia nu numai ce-avea de gând să facă, ci şi cum. Urmărea nu o simplă răzbunare şi represalii, ci şi compensare. Nu ţinea să-l ia pe hoţ prin surprindere; acum voia să pună mâna pe vacă şi, sau să capete o despăgubire de la proprietarul ei în schimbul restituirii, sau, dacă proprietarul refuza, să recurgă la drepturile pe care i le dădea legea şi să ceară o gloabă pentru vita pripăşită – şi asta, acest dolar dat de lege, care va fi destul de puţin ca o compensaţie nu pentru timpul cheltuit căutând vaca, ci pentru timpul pierdut din cel al nesfârşitei încăierări cu munca, pe care nu putuse să pună s-o facă-n locul lui un altul, un om cu simbrie, nu pentru că n-ar fi putut să-l plătească, ci pentru că niciun om din ţinutul ăsta, fie că era alb sau negru, n-ar fi vrut să muncească pentru el, cu niciun preţ, munca asta căreia el nu-i putea permite să câştige un ascendent asupra lui pentru c-atunci ar fi fost pierdut. Nici măcar nu se duse acasă. Se duse de-a dreptul la câmp, puse catârul la plugul pe care-l lăsase aseară-n brazdă şi ară pân' ce nevastă-sa sună la prânz clopotul; după-amiază se-ntoarse la câmp şi ară până se lăsă întunericul.

A doua zi de dimineaţă înainte de-apusul lunii, el era în şură, catârul gata înşăuat aşteptând în grajd. Văzu, profilată pe geana palidă a zorilor, silueta ca de urs intrând cu coşul, urmată chiar de câinele lui şi ducându-se la lada cu grăunţe, şi-apoi ieşind, purtând în braţe coşul cu amândouă mâinile, ca ursul, şi traversând în grabă curtea tot cu câinele după el. Când văzuse câinele, îl înecase din nou furia aceea aproape insuportabilă. Auzise şi-n prima dimineaţă, da', pân' să se trezească de-a binelea, încetase; acum pricepea de ce nu

auzise şi-n a doua, şi-n a treia dimineaţă şi-şi dădu seama că, deşi omul nu s-ar fi uitat îndărăt să-l vadă, dac-ar fi ieşit din şură, câinele foarte probabil ar fi lătrat la el. Aşa că, atunci când socoti că poate ieşi din şură, nu mai era nimic de văzut decât câinele uitându-se prin gard după hoţ şi el nu-şi dădu seama de prezenţa stăpânului decât după ce se pomeni, c-un picior sălbatic, turbat, zvârlit spre casă.

Acum din nou dâra neagră a hoţului se vedea prin iarba perlată de rouă a fâneţei, deşi, când ajunse la marginea pădurii, descoperi că făcuse aceeaşi eroare de subestimare pe care-o făcuse şi Houston: că era poate şi în pasiune ceva, cum e în sărăcie şi-n inocenţă, care avea grijă de ea însăşi. Aşa că-şi pierdu înc-o jumate de zi nemâncat, fierbând la incredibila injurie, călărind prin solitudinile verzi şi zâmbitoare ale pădurii în mai, în timp ce-ndârătul lui se ridica mereu mai sus, mai mare, prevestirea tiranică, avertismentul obsedant al ogorului său gata de luptă. Găsi urma de data asta – pata de lapte împrăştiat pe jos (atât era de-aproape), iarba frântă unde fusese coşul cu nutreţ când mâncase vaca din el. Ar fi găsit chiar şi coşul, atârnând de cracă, pentru că nimeni nu-ncercase să-l ascundă. Dar nu-şi ridică privirea atât de sus, pentru că acum dăduse de urma vacii. Se luă după ea calm, reţinut şi fierbând, aşa încremenit cum era, pierzând-o, găsind-o din nou şi iar pierzând-o, întruna, toată dimineaţa, şi-l apucă şi după-amiaza – acea concentrare de lumină şi de căldură ce părea că-l face să simtă cum i se ridică nu numai temperatura sângelui din el, dar chiar cea a conductelor şi tuburilor abstracte prin care trebuia să circule curentul mâniei sale. În după-amiaza aceea descoperi totuşi că soarele n-avea nimic de-a face cu asta. Se opri şi el sub un copac atunci când se dezlănţui furtuna strălucitoare cu ploaia rece, furioasă, pătrunzând până la pielea zbârcindu-se şi tremurând, dar numai pe dinafară, apoi din nou porni-n galop, râzând cu lacrimi, râs de aur, peste pământul ancestral în plină splendoare. Era atunci la şapte mile de casă. Mai rămânea un ceas sau poate mai mult din lumina

zilei. Făcuse poate vreo patru mile şi luceafărul răsărise, când îi dădu prin cap că s-ar putea foarte bine ca fugarii să se-ntoarcă la locul unde găsise laptele vărsat pe pământ. Se-ntoarse-ntr-acolo fără speranţe. Nici furios nu mai era măcar.

Ajunse acasă pe la miezul nopţii, pe jos, mânând catârul şi vaca. La-nceput, îi fusese teamă că hoţul o să-i scape. După aceea, nădăjdui c-o să-i scape. Apoi, jumătatea de milă dintre şură şi locul unde-i găsise încercă să gonească făptura care sărise de lângă vacă, strigând răguşit, alarmată şi pe care-o recunoscuse, dar ea continuă să-l urmărească gemând şi împleticindu-se prin întuneric chiar şi când se-ntorcea – om prea în vârstă acum pentru toate astea, epuizat nu atât de ziua grea şi de nemâncare, cât de furia necontenită şi neînduplecată – şi striga la el şi-l înjura. Nevastă-sa îl aştepta în poarta curţii cu un felinar aprins. Intră, trecu pripoanele cu grijă în mâna neveste-sii şi se duse şi-nchise poarta cu grijă, şi se aplecă aşa cum se apleacă un om bătrân, şi apucă de jos un ciomag şi-apoi sări-n sus, alergă la nerod lovindu-l şi-njurându-l cu glas aspru, obosit, gâfâind, cu nevastă-sa după el strigându-l pe nume.

— Stai, ce faci?! Striga ea. Opreşte-te! Vrei să te-omori?

— Eh, făcu el gâfâind, tremurând. N-am să mor eu chiar aşa curând. Du’ şi adă-ncuietoarea!

Încuietoarea era un lacăt. Unica încuietoare de orice fel pe care-o aveau. Stătea la poarta din faţă, unde-o pusese din ziua de după plecarea de-acasă a ultimului dintre copii. Ea se duse s-o aducă, în timp ce tot mai încerca să-l gonească pe nerod din curte. Dar nu putea pune mâna pe el. Se mişca stângaci, greoi, gemând şi bolborosind, dar să pună mâna pe el nu era chip, nici să-l sperie. Era pe undeva prin spatele lui, imediat dincolo de bătaia felinarului pe care-l ţinea nevastă-sa, chiar când încuie c-o bucată de lanţ şi cu lacătul uşa grajdului în care dusese vaca. A doua zi dimineaţa când deschise şi scoase lanţul, tâmpitul era înăuntru în grajd cu vaca. Îi şi dăduse de mâncare, căţărându-se printr-o spărtură ca să intre şi să iasă s-aducă nutreţul, şi cele cinci mile pân’

la Houston nerodul se ţinu după el gemând şi văicărindu-se, deşi atunci când, aproape ajunşi, întoarse capul, pierise. Nu-şi dădea seama când dispăruse. Mai târziu, când se-ntorcea cu dolarul lui Houston în buzunar, cercetă drumul să vadă pe unde se făcuse nevăzut. Dar nu-i dădu de urmă.

În curtea lui Houston, vaca n-a stat nici zece minute. Când i-a adus-o, Houston era acasă; primul lui gând a fost să-l trimită pe negru cu vaca. Dar se răzgândi imediat şi-l trimise să pună şaua pe cal, timp în care el stătu şi aşteptă, înjurând din nou cu-acel dispreţ sălbatic, rece, care nu era nici dezgust, nici furie. Doamna Littlejohn îşi punea calul la cabrioletă, când el intră cu vaca-n curte, aşa că pân' la urmă n-a mai avut nevoie să-i spună nimic. Doar ce s-au uitat unul la altul, nu bărbat şi femeie, ci doi oameni în toată firea, ajunşi amândoi la aceeaşi pace asexuată, chiar dacă pe căi diferite. Ea scoase din buzunar legăturica de pânză curată înnodată.

— N-am nevoie de bani, zise el aspru. Nu vreau decât să n-o mai văd în ochi.

— Îs ai lui, zise ea întinzând legăturica. Ia-i.

— Da' de unde are el bani?

— Nu ştiu. Ratliff mi i-a dat. Îs ai lui.

— Dacă-s daţi de Ratliff îs ai lui. Da' tot nu-i iau.

— Ce-ar putea face altceva cu ei? întrebă ea. Ce altceva îi trebuie?

— *All right,* făcu Houston.

Luă legăturica. N-o desfăcu. Dac-ar fi întrebat-o câţi bani erau, n-ar fi putut să-i spună, pentru că nici ea nu-i numărase niciodată. Apoi, furios, dar cu tot calmul pe faţa rigidă, zise:

— Dracu' să-i ia, să nu le mai calce picioru' pe la mine, m-ai înţeles?

Locul ăsta era dincolo de casa de la drum; peretele din spate al grajdului nu-l vedeai nici dintr-o parte, nici din cealaltă. Nu putea fi văzut nici din satul propriu-zis, dar în dimineaţa asta de septembrie Ratliff îşi dădu seama că nici nu era nevoie să fie. Pentru că el mergea pe o potecă, o

potecă pe care înainte n-o văzuse, care în mai nu exista. Apoi dădu cu ochii de peretele din spate, de scândurile bătute-n cuie orizontal, cea de la-nălţimea capului desprinsă, plecată-n jos, de cuiele proeminente îndoite frumuşel înăuntru, la perete, şi tot atât de nemişcată ca şirul de spinări, şirul de capete ce umpleau golul. Ştia nu numai ce-avea să vadă, ci, ca şi Bookwright, că nu voia să vadă, dar, spre deosebire de Bookwright, avea să se uite. Şi se uită, vârându-şi capul între alte două capete; era ca şi cum ar fi fost el însuşi în grajd cu vaca, de parcă el era cel care privea cu blestemata aia de faţă necuvântătoare la şirul de mutre ce-l priveau pe cel dăruit cu patimi mute, dar nu cu vorbe înşelătoare. Când îşi întoarseră privirea spre el, apucase scândura desfăcută din cuie, ţinând-o ca şi cum ar fi vrut să dea în ei. Dar vocea lui era doar sarcastică, blândă chiar, intimă, înjurându-i cum înjurase Houston: nu de furie şi nici măcar din virtute ultragiată.

— După câte bag de seamă şi dumneata ai venit să te uiţi, făcu unul.

— Da, desigur, zise Ratliff. Nu pe voi vă-njur, oameni buni. Înjur pe toată lumea, pe noi toţi, şi ridică scândura şi-o potrivi la loc de unde fusese scoasă. Vă ia bani, ăsta noul... cum îl cheamă... Lump, vă pune să plătiţi de fiecare dată sau îi daţi o cotizaţie valabilă pentru toate reprezentaţiile...?

Pe jos, lângă perete, era o jumătate de cărămidă. Bătu cu ea cuiele la loc, în timp ce oamenii se uitau la el, şi cărămida se spărgea, şi se cojea, şi se sfărâma în mâna lui, se făcea un praf mărunt – un praf uscat, arid, spălăcit, de culoarea păcatului meschin şi-a ruşinii, nu splendid şi magnific precum sângele, şi mortal.

— Asta-i tot, zise el. S-a isprăvit. Şedinţa s-a terminat.

Nu aşteptă să vadă dacă plecau. Traversă locul în strălucirea orbitoare, puţin ceţoasă a amiezei de septembrie, şi-apoi curtea din dos. Doamna Littlejohn era în bucătărie. Ca şi Houston, nici el n-avu nevoie să-i spună nimic.

— Ce crezi că gândesc atunci când mă uit pe fereastra asta şi-i văd cum se furişează pe lângă gard? întrebă ea.

— Tot ce mai poţi face e să gândeşti, zise el. Vânzătoru' ăsta nou, urmă el. Tot un Snopes, Launcelot, spuse. Lump. Mi-aduc aminte de mă-sa.

Îşi aducea aminte de ea de pe când trăia încă, şi din auzite – o femeie slabă, sprintenă, simplă, care n-avusese niciodată de-ajuns de mâncare şi asta se vedea pe ea, şi nici măcar nu-şi dădea seama că în realitate n-avusese niciodată îndeajuns de mâncare, şi care era învăţătoare. Ieşită dintr-o liotă de fraţi şi de surori plămădiţi de-un ratat congenital care, în intervalele unei succesiuni nesfârşite de falimente mărunte şi nici măcar rentabile, turna unei neveste plângăreţe şi şleampăte câte-un copil pe care nu-l putea nici îmbrăca, nici hrăni ca lumea. Plecată de-acolo, făcuse un trimestru de vară la şcoala normală de învăţători de stat şi intrase la o şcoală cu o singură sală de clasă, de unde plecase înainte de a se împlini anul, ca să se mărite cu un bărbat acuzat în momentul acela din pricina unei valize cu mostre de ghete a unui voiajor comercial, toate pe piciorul drept, care dispăruse din magazia de bagaje a unei gări şi care-i aducea, unică zestre, aptitudinea de a spăla, hrăni şi îmbrăca un roi de fraţi şi de surori, fără să aibă vreodată destulă mâncare şi haine, şi săpun pentru asta, şi credinţa că puteai găsi în paginile cărţilor onoare, mândrie şi mântuire în stare să ridice un om, şi care-i făcu un copil şi-l boteză Launcelot, aruncând această incendiară sfidare în gura deschisă a capcanei, care se-nchise şi muri.

— Launcelot! exclamă Ratliff.

Nici măcar nu-njură... nu că doamna Littlejohn şi-ar fi dat seama sau că l-ar fi auzit măcar:

— Lump! Gândeşte-te la ruşinea şi la oroarea lui când ajunsese destul de mare ca să-şi dea seama ce făcuse maică-sa din numele şi din mândria familiei sale, ca să trebuiască să lase lumea să-i zică Lump, în loc de Launcelot! El scosese scândura din loc! Exact la înălţimea la care trebuia! Nu la înălţimea de copil şi nu la înălţimea de femeie – la înălţimea de bărbat! Ţinea un băieţaş numai ca să bage de seamă şi să dea fuga la prăvălie, şi să dea de veste când e-aproape să-

nceapă. Oh, încă nu-i pune la plată pentru privit, şi asta-i ce nu-i în regulă. Asta-i ce nu mai înţeleg. De asta mă tem. Pentru că, dacă el, Lump Snopes, Launcelot Snopes... zisesem înc-un Snopes! exclamă el. Ce-ncercam să spun era reproducere. Numai că ce-nţelegeam era falsificare.

Încetă, vorbise până-i pierise glasul, rămăsese mut, uluit de indignare, cu ochii ţintă la femeia cât un bărbat, ca un bărbat, în capotul decolorat, care-l privea tot atât de neclintită ca şi el.

— Vasăzică, asta-i, făcu ea. Nu că ce se-ntâmplă te râcâie. Da' că-i un Snopes sau că-i un anume Snopes, care scoate ceva din afacerea asta şi dumneata nu ştii ce. Sau că vin oamenii şi se uită? Ce se-ntâmplă nu-i nimic, da' să nu ştie lumea, să nu vadă...

— Ce se-ntâmpla. Pentru că s-a isprăvit. N-am contestat niciodată că-s un fariseu, zise el. N-ai nevoie să-mi spui că asta-i tot ce are. Ştiu. Sau că pot foarte bine să-i las măcar atâta bucurie. Şi asta o ştiu. Sau, că-n afară de asta, nici nu-i treaba mea. O ştiu şi p-asta tot aşa de bine cum ştiu că motivul pentru care n-am să-l las să facă ce face e pur şi simplu pentru că-s destul de tare ca să nu-l las. Sunt mai tare ca el. Nu că am dreptate. Sau că-s cumva mai bun decât el. Doar că-s mai tare.

— Cum ai să faci să nu-l laşi?

— Nu ştiu. Poate că nici n-am să pot. Poate că, la urma urmei, nici nu vreau. Poate că tot ce vreau e să fi fost eu mai virtuos, să-mi pot spune c-am făcut ce trebuia, că mi-i conştiinţa curată şi că cel puţin pot deseară să mă duc să mă culc liniştit.

Dar nu părea deloc să fie încurcat, să nu ştie ce are de făcut. Rămase o vreme pe trepte la intrarea casei Littlejohn, dar cântărea posibilităţile – sau mai curând evoca mutrele şi-apoi le-nlătura una după alta: cea aprigă şi neînduplecată, barată de-o sprânceană unică; cea lungă şi roşcovană, sinceră, fără frunte, ca o felie de pepene verde deasupra şorţului de piele, a fierarului; a treia, care nu ţinea atât de redingotă, cât mai curând părea legată de ea ca un balon de

jucărie de sforicica lui, şi-ale cărei trăsături păreau să curgă necontenit, în debandadă, de prin jurul nasului mare, insipid, de erudit, ca şi cum pe faţa pictată a balonului ar fi plouat şiroaie – Mink, Eck, I.O.; apoi gândul i se opri din nou la Lump, înjurând, revenind la problema imediată cu un aparent efort fizic, deşi în realitate stătea foarte liniştit pe treapta de sus, cu faţa lui enigmatică şi calmă, ca de obicei, de fapt aproape zâmbind, rememorându-şi din nou cele trei chipuri posibile şi din nou constatând cum se şterg: primul – pe care nu-l putea fixa deloc, al doilea – n-a putut niciodată înţelege pe deplin ce voia să reprezinte şi al treilea care, în situaţia asta, era ca unul dintre aparatele acelea automate de prin sălile de aşteptare ale gărilor, în care puteai vârî un gologan de-aramă sau o fisă de plumb, ca să-l pui în mişcare şi să-ţi dea ceva în schimb, nu ştiai niciodată ce, dar ştiai că n-o să facă atât cât gologanul sau fisa. Îi veni în minte cel mai mare dintre ei sau, în orice caz, primul – Flem –, gândindu-se că era probabil pentru prima oară când undeva, unde aerul e tras în piept şi dat afară, unde oamenii-şi întemeiază existenţa pe circulaţia monedei, cineva doreşte ca Flem să fie de faţă, în loc de-a fi oriunde altundeva, pentru orice motiv şi cu orice preţ.

Era aproape de amiază acum, cam un ceas de când îl văzuse pe omul pe care-l căuta ieşind din prăvălie. Se duse să se intereseze la prăvălie; zece minute mai târziu, cotea din potecă pe poarta unui gard nou de sârmă. Casa era nouă, cu un etaj, nevopsită. Câteva flori estivale rămăseseră prăfuite în uscăciunea de sfârşit de vară, toate roşii – cane, muşcate – într-o brazdă neîngrijită, ţipătoare în faţa scării şi-n bidoane, şi găleţi ruginite pe lângă intrare. În curtea din dosul casei, acelaşi băieţaş, şi uşa i-o deschise o femeie tânără, înaltă, voinică, cu faţa calmă, cu un copilaş în cârcă şi cu altul ţinându-se de fustă.

— E-n odaie, studiază, zise ea. Intră!

Odaia era şi ea nevopsită, căptuşită cu scânduri în nut şi feder; arăta, şi chiar era etanşă ca o casă de bani şi nu mult mai mare, cu toate că observă chiar atunci cum mirosul nu

era miros de odaie de becher bătrân, ci acela destul de curios de dulap în care-şi ţinea hainele o văduvă între două vârste. Văzu imediat redingota aruncată la piciorul patului, pentru că bărbatul din fotoliu (într-adevăr, ţinea în mână o carte şi purta ochelari) aruncase o privire alarmată când văzuse uşa deschizându-se şi sărise apucând haina şi începând s-o îmbrace.

— Nu face nimic, zise Ratliff. N-am de gând să stau mult. E vorba de vărul ăsta al dumitale, Isaac.

Celălalt termină de pus haina, o încheie în grabă peste plastronul de carton pe care-l purta în loc de cămaşă (manşetele erau cusute de mânecile hainei), apoi îşi scoase ochelarii cu-aceeaşi grabă agitată cu care se-mbrăcase, ca şi cum ar fi pus haina pe el ca să-şi poată scoate ochelarii, aşa că din cauza asta Ratliff băgă de seamă că ramele n-aveau lentile. Celălalt îl privea cu aceeaşi intensitate pe care i-o mai văzuse (şi concentrare, şi inteligenţă) şi care părea efectiv să nu facă parte nici din organe, nici din procesul lor lăuntric, ci mai curând un fel de vegetaţie, de ciuperci, pe suprafaţa globilor oculari, ca pufuşorul fin pe care-l suflă copiii de pe păpădie.

— Chestia cu vaca, zise Ratliff.

Acum trăsăturile-i dispăruseră. Alunecau pe lângă nasul lui mare, parodie a judecăţii şi fermităţii care făcea din ele o veritabilă victorie de gladiatori, curgând lichefiate pe lângă o grimasă de veselie încremenită. Atunci Ratliff văzu că ochii nu râdeau, ci-l supravegheau şi că era ceva inteligent şi treaz sau cel puţin competent în fundul lor, chiar dacă nu fermitate.

— Un adevărat spectacol! Nu-i aşa? cotcodăci, cloncăni Snopes. M-a bătut gându' de multe ori, de când le-a dat Houston vaca aia şi-i ţine doamna Littlejohn în grajdul lor comod, de ce nu candidează careva din neamu' lui. Pâine şi circ, cum zicea amicu', dă recoltă bună la urna de vot. N-am auzit de-un mijloc mai ieftin ca al lui Lump să-l faci pe om...

— Josnic, zise Ratliff.

Fără să ridice tonul şi fără să spună mai mult de-un singur

cuvânt. Nici pe chipul celuilalt nu se văzu vreo schimbare; nasul mare rămase nemişcat, grimasa încremenită, ochii neclintiţi nu participaseră la viaţa celorlalte. După o clipă, Snopes întrebă:

— Josnic?

— Josnic, zise Ratliff.

— Josnic, repetă celălalt.

„Dacă nu-i inteligenţă, e-un foarte bun surogat, îşi zise Ratliff. Afară doar dacă din întâmplare eu…”

— Ascultă, vorbi Ratliff. Dacă nevasta Cezarului se duce luna viitoare la Will Varner să-i dea postul ăla de la şcoală şi nu-i curat ca un monument de marmură, ce crezi c-o să sentâmple?

Trăsăturile feţei nu se schimbară, pentru că erau în schimbare continuă, cu toate că nu exista nicio corelaţie între una şi alta, decât că erau pe-aceeaşi căpăţână, hrănite de-aceeaşi carne.

— Foarte-ndatorat, zise Snopes. Şi ce gândeşti c-ar trebui să facem?

— Nimic nu gândesc c-ar trebui să facem, zise Ratliff. Eu nu vreau să mă fac învăţător.

— Da’ poţi să ne dai o mână de-ajutor. La urma-urmei, nenţelegeam destul de bine până la venirea dumitale.

— Nu, făcu Ratliff. Nu cu mine. Dar un lucru am de gând să fac. Am de gând să rămân aici până ce văd că neamurile lui fac ceva în chestia asta. În orice caz, în chestia cu oamenii care s-apucă de s-adună pe-acolo şi rup scânduri şi se uită.

— Da, desigur, zise Snopes. Nu se face. Asta aşa-i. Da’ carnea-i slabă şi nu-i nevoie de mare lucru, aici jos pe pământ. Pen’ că păcatu-i în ochii ălui de priveşte; ia grinda din ochiu’ vecinului – şi ce nu-ţi stă-n ochi se uită. Omu’ nu vrea să-şi vadă numele târât în noroi. Numele de Snopes şi-a ţinut capu’ sus prea multă vreme p’ân locurile astea ca s-admită să i se pună-n seamă chestii d-astea cu dosit vite.

— Ca să nu mai vorbim de şcoală, făcu Ratliff.

— Da, desigur. O să ţinem o adunare. Adunare de familie.

Ne-ntâlnim la prăvălie după-amiază.

Când Ratliff ajunse la prăvălie în după-amiaza aceea, erau amândoi acolo – ucenicul fierarului şi învăţătorul – şi-un al treilea: pastorul bisericii din sat, fermier şi cap de familie, bărbat sever, prost, cinstit, superstiţios şi integru, netrecut prin niciun seminar, nedeţinând niciun fel de diplomă, funcţionând nici înăuntrul, nici în afara vreunui sinod, ci uns preot cu ani în urmă de Will Varner, tot aşa cum îşi numea el învăţătorii şi portăreii.

— E-n regulă, făcu I.O. când intră Ratliff. Fratele Whitfield a rezolvat-o. Numai că...

— Am zis că ştiu de-un caz mai de demult, în care-a mers, corectă pastorul. Apoi le spuse – sau poate-o fi fost învăţătorul:

— Te-apuci şi tai vita cu care s-a deprins omu' şi iei o bucată şi-o găteşti, şi i-o dai s-o mănânce. Trebuie să fie bucată de-adevărat din vaca sau oaia, sau ce vită-o fi fost, şi omu' trebuie să ştie ce mănâncă, să nu-l păcăleşti şi nici să-l faci să mănânce cu sila, şi dacă-i dai alta, n-are efect. După aia se face bine şi n-o să mai umble decât după femei de om. Numai că... – ş-aici Ratliff notă imediat pe faţa prolixă ceva ce-aducea în acelaşi timp a speculaţie şi a preocupare, a supărare – numai că madam Littlejohn nu vrea să ne dea vaca. Şi dumneata-mi spuseseşi că Houston i-a dat-o lui.

— Nu, n-am zis eu, făcu Ratliff. Dumneata ai zis.

— Da', nu i-a dat-o?

— Asta poat' să ţi-o spună madam Littlejohn sau Houston, sau văru' dumitale.

— Bun, n-are-a face. Oricum, ea nu vrea. Aşa c-acum trebuie s-o cumpărăm de la ea. Şi ce nu pot eu să-nţeleg e că ea zice că nu ştie cu cât, da' că ştii dumneata.

— Oh, făcu Ratliff.

Dar acum nu se uita la Snopes. Se uita la pastor.

— Eşti sigur că va avea efect, părinte? întrebă.

— Ştiu că odată a avut, zise Whitfield.

— Atunci ştii şi că poate să n-aibă.

— Nu ştiu să se fi încercat decât o dată, zise Whitfield.

— *All right*, făcu Ratliff.

Se uită la ceilalţi doi – veri, nepoţi, unchi, ce vor fi fost.

— O să coste şaişpe dolari şi optzeci de cenţi.

— Şaişpe dolari şi optzeci de cenţi? se miră I.O. Măi, să fie-al dracului!

Ochii mici, iuţi şi spălăciţi treceau sfredelind de la o faţă la alta. Apoi se-ntoarse către pastor.

— Ascultă-ncoa'! O vacă-i o grămadă de lucruri, în afară de carne. Şi cu toate astea, tot vaca aia e. Aşa şi trebuie să fie, pen' că-s lucruri care când s-a născut vaca nici nu existau, aşa că ce poa' să fie decât tot vaca aia? Coarnele, părul. Da' de ce să nu putem lua câte puţin din ele şi să facem un fel de fiertură; putem chiar să luăm şi puţin sânge adevărat, viu, aşa ca să nu se poată zice c-are şmecherii tehnice-n ea…

— E vorba de carne, de carne-adevărată, zise pastorul. E nevoie de tot ca să se lecuiască, să-nsemne că nu numai mintea băiatului ştie, da' că ştiu şi măruntaiele lui, acolo unde zace patima şi păcatu', s-ajungă pân-acolo dovada că tovarăşu' lui de păcat e mort.

— Da' şaişpe dolari şi optzeci, făcu I.O.

Se uită la Ratliff:

— După cum văd eu, n-ai de gând să dai şi dumneata ceva.

— Nu, zise Ratliff.

— Şi nici Mink, mai ales după sentinţa tribunalului pe care i-a înmânat-o Will Varner azi-dimineaţă, zise celălalt nemulţumit. Şi-apoi Lump. Lump, dacă-i vorba, o să aibă o grămadă de scos din buzunar, pentr-o chestie care, la urma urmei, nu prea era treaba dumitale, îi zise el lui Ratliff. Şi Flem nu-i aici. Aşa că rămânem numai eu şi cu Eck ăsta. Afară doar dacă fratele Whitfield n-ar vrea să ne-ajute din consideraţii morale. La urma urmei, ce se răsfrânge asupra unuia se răsfrânge asupra turmei întregi.

— El nu, zise Ratliff. Nu poate. Dacă mă gândesc bine, am auzit şi eu de chestia asta, mai demult. Trebuie să fie făcută de rude de sânge, altfel, n-are efect.

Ochii mici scăpărători fugeau întruna încoace şi-ncolo, de

la faţa lui la cea a pastorului.

— N-ai zis niciodată nimic de-aşa ceva, făcu acesta.

— Am spus ce ştiu că s-a-ntâmplat, zise Whitfield. Nu ştiu cum şi-au făcut rost de vacă.

— Da' şaişpe dolari şi optzeci, zise I.O. Să fie-al dracului!

Ratliff se uită la el – ochii erau mult mai şireţi decât arătau.

Îşi revizui aprecierea: nu inteligent, ci şiret. Acum îl privea chiar pe văru-său sau pe nepotu-său în faţă, pentru prima oară.

— Vasăzică, eu şi cu tine, Eck.

Vărul sau nepotul deschise gura pentru prima dată:

— Vrei să zici că trebuie s-o cumpărăm?

— Da, spuse I.O. Cu siguranţă că n-ai să refuzi un sacrificiu pentru numele pe care-l porţi, nu-i aşa?

— *All right,* replică Eck. Dacă trebuie...

De sub şortul de piele scoase o pungă uriaşă de piele, o deschise şi o ridică în pumn, încruntat, ţinând-o cum ţine-un copil o pungă de hârtie pe care vrea s-o umfle şi s-o pocnească.

— Cât?

— Eu sunt singur din nenorocire, zise I.O. Da' tu ai trei copii...

— Patru, făcu Eck. Unu-i pe drum.

— Patru. Aşa că după socoteala mea singuru' fel de calculat drept e să-mparţi după câţi trag cel mai mare folos de pe urma lecuirii. Tu trebuie să te pui în socoteală pe tine şi patru copii. Asta face cinci la unu. Aşa că vine să plătesc eu, unu' optzeci şi Eck pe ăi cinşpe, pen' că cinci în cinşpe merge de trei ori şi de trei ori cinci fac cinşpe dolari. Şi Eck poa' să ia şi pielea şi restu' de carne pe deasupra.

— Da' carnea şi pielea nu fac cinşpe dolari, zise Eck. Şi chiar dacă fac, n-am nevoie. N-am nevoie de carne de cinşpe dolari.

— Nu-i vorba de piele şi de carne. Asta-i c-aşa vin lucrurile. Îi vorba de valoarea morală pe care-o tragem din ea.

— Cum de-mi trebuie mie valoare morală de cinşpe dolari când ţie ţi-ajunge de unu’ optzeci?

— Numele de Snopes. Nu pricepi atâta lucru? N-a fost pătat de când e, de niciun om pă lumea asta. Şi-o să-l păstrăm nepătat ca un monument de marmură pentru copiii tăi, să crească mari cu el.

— Da’ eu tot nu pricep de ce trebuie să plătesc cinşpe dolari când tu nu dai decât...

— Pen’ că tu ai patru copii şi cu tine fac cinci. Şi de cinci ori trei fac cinşpe.

— Da’ n-am decât trei până una-alta.

— Păi tocmai ce zic şi eu. De cinci ori trei. Dac-ar fi venit şi ăl’lalt, ar fi făcut patru şi de cinci ori patru fac douăj’ de dolari şi-atunci eu n-aş mai fi avut nimic de plătit.

— Decât c-atunci cineva i-ar fi datorat lui Eck trei dolari şi douăzeci de cenţi, zise Ratliff.

— Ce? făcu I.O.

Dar se-ntoarse repede la văru-său sau nepotu-său.

— Şi mai rămâi şi cu carnea, şi cu pielea, zise. Ce, asta uiţi?

Capitolul al doilea
1

Femeia cu care se însurase Houston nu fusese frumoasă. Nu fusese nici deşteaptă, nici bogată. O fată simplă, orfană, chiar urâţică şi nici măcar foarte tânără (avea douăzeci şi patru de ani), iar din casa rudei îndepărtate care-o crescuse, îi adusese îndemânarea în ale gospodăriei, moştenită de prin partea locului şi din sânge, şi din deprindere, şi un cufăr mic cu rochii cenuşii, curate, simple şi cu cearşafuri, şi ştergare, şi feţe de masă făcute de ea şi tivite de mână, o neţărmurită capacitate de fidelitate şi devotament şi nimic altceva. Se căsătoriseră şi, după şase luni, ea murise, şi patru ani de zile el o plânsese îmbrăcat în negru, cu o fidelitate feroce, nezdruncinată; şi asta a fost tot.

Se cunoşteau de mici. Amândoi fuseseră singurii copii, la oameni cam de-aceeaşi stare, şi fermele lor nu erau la mai mult de trei mile una de alta. Ţineau de aceeaşi parohie şi-au mers la aceeaşi şcoală c-o singură sală de clasă unde, cu toate că era cu cinci ani mai mică decât el, era cu o clasă înaintea lui când începu să meargă la şcoală şi, cu toate că a rămas de două ori repetent, ea tot cu o clasă înaintea lui era când el s-a lăsat, a dispărut, nu numai de acasă de la tat-su, ci şi din ţinut, fugind la şaisprezece ani de eterna capcană, şi dus a fost treisprezece ani de zile şi-apoi deodată s-a-ntors, fiind convinşi (şi poate şi blestemându-se), din clipa-n care a ştiut c-o să vină înapoi, că ea tot acolo va fi, şi tot nemăritată, şi-aşa a fost.

Avea paisprezece ani când a-nceput să meargă la şcoală. Nu era sălbatic, doar că nu fusese încă învăţat în buiestru; nu atât cutezător, cât stăpânit de-o poftă aprigă, nu de viaţă, nici măcar de mişcare, cât de-acea neîncătuşată imobilitate căreia-i zice libertate. N-avea nimic împotriva învăţatului; era pur şi simplu din cauza claustrării, a înregimentării pe care acesta le implica. Putea să dirijeze cu pricepere

treburile fermei tatălui său şi maică-sa reuşise în cele din urmă, înainte de-a muri, să-l înveţe să-şi scrie numele, aşa că renunţase să-l mai constrângă pe taică-său să-l trimită la şcoala pe care cel puţin patru ani de zile izbutise s-o evite, manevrând tandreţea şi răsfăţul mamei împotriva mândriei severe a tatălui; porţia lui mereu mai mare de responsabilitate îi făcea realmente plăcere, ca de altfel şi munca pe care taică-său i-o dădea ca pregătire pentru meseria de bărbat. Dar în cele din urmă se autodepăşi cu propria strategie: chiar şi tatăl său trebui să admită că la fermă nu mai avea ce învăţa. Aşa că începu să meargă la şcoală, nu elev model, ci o antinomie. Era apt a fi cetăţean înainte de-a avea drept la vot şi-n stare să facă copii înainte de-a şti să silabisească. La paisprezece ani ştia ce-i ăla whisky şi-avea amantă – o negresă cu doi-trei ani mai mare decât el, fata unui arendaş al tatălui său –, şi-aşa se pomeni supunându-se a fi învăţat alfabetul la patru sau cinci, sau şase ani după cei de-o vârstă cu el, şi de aceea era şi fizic prea mare pentru locul unde stătea, prea burduhănos pentru dimensiunile clasei, ştiind inevitabil prea multe, evident plin de dispreţ, iremediabil, incorigibil, nu intenţionând cu bună ştiinţă să nu-nveţe nimic, ci doar convins că n-o să-nveţe, că n-are ce, că n-avea nevoie.

După aceea, mai târziu, i s-a părut că primul lucru pe care l-a văzut intrând în clasă a fost capul aplecat cuminte al fetei, cu părul de-un castaniu curat, bine strâns. Şi mai târziu, când credea că scăpase, i se părea că ea existase-n viaţa lui dintotdeauna, chiar şi-n cei cinci ani dintre naşterea lui şi-a ei, şi nu că ea izbutise-ntr-un fel oarecare să existe în timpul acestor cinci ani, ci că el însuşi nu-ncepuse să existe decât după naşterea ei, amândoi înlănţuiţi irevocabil din ceasu-acela până-n vecii vecilor, nu prin dragoste, ci printr-o implacabilă fidelitate şi-o invincibilă opoziţie – pe de o parte voinţa aceea neclintită, nezdruncinată de a schimba, de a îmbunătăţi, de a reface, pe de alta o rezistenţă furioasă, cum se manifestase pasiunea pân-acum, într-o experienţă limitată, desigur, dar nu chiar cu totul nevinovată. Aşa ceva

ar fi acceptat, ar fi socotit că i se cuvine, zicând că se supune cum zicea că se supune, când în realitate se folosea de ceea ce în viaţa lui de pân-atunci numise, la toate celelalte femei – la maică-sa, la amantă – o robie oferită. Ce nu înţelegea el era că până acum nu ştiuse ce-i aceea adevărata robie – voinţa aceea unică, statornică, despotică, neabătută a celui înrobit nu numai de a poseda, de a asimila cu totul, ci de a-l şi constrânge şi a-l remodela pe înrobitor după chipul şi asemănarea înrobirii lui. Ea nici măcar nu-l dorea încă, nu pentru că era prea tânără, ci pentru că, vădit lucru, nu-l găsise nici măcar în el pe cel potrivit. Era ca şi cum dintre toţi cei care mişunau pe pământul ăsta îl alesese pe el nu pentru că răspundea pretenţiilor ei, ci ca pe unul care avea posibilităţi pe care le-ar fi socotit mulţumitoare ca să-şi întemeieze viaţa pe ele.

Încerca să-l ajute să treacă toate clasele. Nu ca să nu rămână fără şcoală sau, după cum s-arăta, nici măcar instruit, mai înţelept; după toate aparenţele, doar ca să treacă dintr-o clasă-ntr-alta, cum era regula, la timp stabilit pentru trecut, la fel ca toată lumea. La un moment dat, îi trecu prin cap gândul că, poate, ce voia ea era să-l facă s-ajungă în clasa în care-ar fi trebuit să fie, a celor de vârsta sa, şi că, dac-ar fi reuşit asta, poate că l-ar fi lăsat în pace, să treacă sau să nu treacă, aşa cum i-ar fi dictat firea lui şi caracterul. Poate că l-ar fi lăsat. Sau poate că, ţinând la el destul de mult ca să-ncerce, era şi destul de deşteaptă ca să-şi dea seama că nu numai că n-o s-ajungă niciodată în clasa în care-ar fi trebuit să fie, dar că n-o să poată să ţină pasul nici cu cea în care era, şi încă mai mult: că nici măcar n-avea importanţă în ce clasă era, că nici dac-ar fi picat n-ar fi avut nicio importanţă, câtă vreme punea şi ea umărul.

Era ca un fel de vrăjmăşie, de sfidare mută, intransigentă, între această voinţă neobosită, nu de dragoste, de pasiune, ci de măritiş şi cea inflexibilă, de solitudine, de libertate. Primul an avea să rămână repetent. Se aştepta. N-o ştia numai el, o ştia toată şcoala. Ea nici măcar nu-i vorbea vreodată de-a dreptul, trecea pe lângă el prin curtea şcolii

fără măcar să se uite, după aparenţe fără măcar să-l vadă, dar, cu toate astea, pe pupitrul lui, mut şi nelipsit, stătea mărul sau bucata de cozonac din cutia ei cu de-ale gurii, şi ascunsă-ntr-una din cărţile lui, împăturită – foaia de hârtie cu problemele rezolvate, cu ortografia corectată sau cu fraze transcrise, cu scrisul acela rond, ferm, de copil – răsplată şi făgăduială pe care le dispreţuia, ajutor pe care-l respingea, furios, nu pentru că-i leza probitatea şi naivitatea, ci pentru că nici nu-şi putea manifesta public dispreţul repudierii, nici n-avea certitudinea că exhibarea lui în particular – distrugerea gratuită a mâncării sau a hârtiei – ar fi fost măcar remarcată de capul aplecat, cuviincios, absorbit, pe care nu-l auzise niciodată pân-acum rostindu-i măcar numele. Şi-apoi, într-o bună zi, un băiat, nici măcar jumate cât el, s-apucă să-ngaime un cuplet făcut în joacă pe seama lui – nu că Lucy Pate şi Jack Houston s-ar iubi, ci că Lucy Pate îl silea pe Jack Houston să treacă-ntr-a doua. A dat în băieţaş cum ar fi dat într-unul cât el de mare, au sărit îndată pe el vreo patru băieţi mai mari, şi le ţinu piept furios, pân' ce agresorii dădură-napoi, şi văzu că ea fusese alături de el izbind în agresorii lui cu ghiozdanul. O lovi şi pe ea tot orbeşte, tot furios, ca pe băiat, şi-o puse pe goană. Următoarele două minute fu nebun-furios de-a binelea. Chiar şi după ce l-au pus jos, cei patru au trebuit să-l lege c-o bucată de sârmă din gard ca să poată scăpa de el şi s-o şteargă.

Aşa că, această primă rundă o câştigase. A rămas repetent. Când se duse la şcoală în toamna următoare, în aceeaşi clasă şi-nconjurat de-un roi de copii şi mai mici (un uriaş îngropat pân' la genunchi în pitici), crezu c-a scăpat. Chipul era tot acolo, desigur, şi n-arăta nici mai mic, nici mai distant. Dar acum i se părea că-l vede de peste abisul suplimentar al încă unei clase între ei. Aşa că socoti că şi ultima rundă o câştigase şi cu asta, partida; şi au trecut două luni până să descopere că şi ea rămăsese repetentă la examenul de anul trecut.

Acum fu apucat de ceva care semăna teribil cu panica.

Pentru că mai descoperi că şi gama, şi tonul luptei dintre ei se schimbase. Nu mai era implacabilă; aşa ceva devenise imposibil. El se maturizase. Până atunci, cu toată seriozitatea copleşitoare, lupta lor mai păstrase ceva pueril, ceva în acelaşi timp şi ilogic, şi coerent, şi rezonabil, şi bizar. Dar acum devenise o luptă între adulţi, într-un moment oarecare din cursul verii ăsteia în care ei nici nu se văzuseră măcar, decât doar la biserică la slujbe, vechea mănuşă a diferenţierii biologice fusese aruncată şi ridicată. Era ca şi cum, fără să-şi fi dat seama niciunul, nici celălalt şi cu toate astea exact în aceeaşi clipă amândoi îşi ridicaseră ochii la bătrânul şarpe, mâncaseră din pom cu voinţa şi capacitatea de a digera, dar fără unelte, chiar dacă lipsa uneltelor nu era reală în ce-l privea pe el. Se isprăvise cu merele şi cu cozonacul acum, rămăsese numai lecţia, corectă, inevitabilă şi implacabilă, în carte sau în buzunarul pardesiului, sau în cutia de scrisori din faţa porţii lui; la extemporalele lunare el lăsa o foaie albă de hârtie şi primea înapoi una pe care primea o notă mare, cu-acelaşi scris, până şi iscălitura, care-ncepea să semene din ce în ce mai mult cu-a lui. Şi veşnic acelaşi chip, care nici acum nu-i vorbea niciodată şi nici măcar nu se uita la el, aplecat, cuminte şi neînfricat. Nu numai că-l privea toată ziua, îl lua cu el acasă noaptea, trezindu-se din somn să-l vadă mereu senin, mereu fidel. Încercă să-l şteargă, să rupă vraja în braţele amantei negrese, dar chipul dăinuia, statornic, senin, fără reproşuri, nici măcar trist, nici măcar mânios, ci acordând iertarea înainte chiar de-a fi fost provocată sau meritată; aşteptând, calm şi senin, şi înspăimântător. Odată, în cursul acelui an, îi dădu prin cap ideea nebună de-a scăpa de ea pentru totdeauna, ridicându-se deasupra capacităţii ei de asistenţă, dându-şi silinţa şi câştigând anii pierduţi, ajungând în clasa în care-ar fi trebuit să fie. O scurtă bucată de vreme chiar încercă. Dar chipul tot acolo era. Îşi dădu seama că n-o să poată niciodată să i-o ia înainte, nu că l-ar fi tras înapoi, dar ar fi trebuit s-o poarte el, la rândul său, mai departe, tot aşa cum îi păstrase locul oarecum vacant în cei cinci ani înainte

ca ea să se fi născut măcar; nu numai că n-o să i-o ia înainte, dar nici măcar n-o s-o ajungă din urmă cu-acel an pierdut, aşa că, indiferent de clasa în care va ajunge, chipul tot acolo va fi, cu un an înaintea lui, ineluctabil, imposibil de întrecut. Aşa că nu râmânea decât o singură alternativă. Şi-anume cea veche: nu mişcarea de a da îndărăt, pentru că din clasa în care era nu putea să mai dea îndărăt, ci o mişcare de frânare, proptindu-se cu călcâiele potcovite-ale-ncremenirii în goana ameţitoare a perspectivelor.

Asta şi făcu. Greşeala lui a fost când a presupus că neînduplecarea femeii are limită. Se uita la extemporalele lui lunare dispărând imaculate în mâna învăţătorului şi întorcându-i-se scrise perfect, chiar cu numele lui deasupra, şi-n timpul ăsta lunile treceau şi sosea examenul de sfârşit de an pentru promovare sau nu. El depusese toate foile albe, numai cu numele lui şi cu urmele degetelor acolo unde le-ndoise, şi-nchise pentru ultima oară cărţile, pe care nu izbutise nici măcar să le murdărească, şi ieşi din clasă liber, afară doar de mica formalitate: învăţătorul spunându-i că n-a trecut clasa. Sentimentul lui de libertate a durat toată după-amiaza şi-n timpul cinei, şi chiar şi seara. Se dezbrăcase să se culce, cu un picior scos din pantaloni deja şi, fără să se oprească sau să ezite, îşi vârî din nou picioru-n pantaloni, ieşind în goană, desculţ, fără cămaşă, din casa-n care tatăl său adormise. Şcoala nu era încuiată, dar trebui să spargă lacătul ca să umble în catedra învăţătorului. Erau acolo toate cele trei extemporale, chiar acelaşi fel de hârtie ca aceea din care erau foile albe pe care le dăduse – aritmetică, geografie, paragraful de compoziţie la limba engleză şi, dacă n-ar fi ştiut că dăduse foaia goală şi dacă n-ar fi fost faptul că unele cuvinte nu era-n stare nici să le pronunţe, nici să le priceapă şi că nici nu-nţelegea tot ce spuneau cele pe care le ştia, n-ar fi putut să jure că nu le scrisese cu mâna lui.

Se-ntoarse acasă şi-şi luă câteva haine şi pistolul pe care-l avea de trei ani şi-l trezi pe taică-său, ei doi văzându-se pentru ultima dată-n viaţă-n odaia luminată de lampă-n miez de noapte de vară – tânărul hotărât şi-nspăimântat, şi

bărbatul slab, aprig, oţelit, aproape c-un cap mai scund, nebărbierit, cu păr cărunt şi ciufulit, într-o cămaşă de noapte venindu-i până mai jos de genunchi şi care-i dădu tot ce-avea în portofelul de piele de viţel ros din pantalonii aruncaţi pe scaunul de-alături şi, cu ochelarii cu ramă de sârmă pe nas acum, îi scrise o chitanţă pentru sumă şi dobândă şi-l puse pe fiu-său s-o iscălească. *„All right,* zise. Atunci du-te şi dracu' să te ia! Ar trebui să-mi semeni destul ca să fii-n stare să te descurci, la şaişpe ani. Eu am fost. Da' fac prinsoare pe toţi banii ăştia, zău, c-ai să-mi vii să mi te vaiţi dup' ajutor până nici nu se fac şase luni." Trecu din nou pe la şcoală şi puse hârtiile la loc, împreună cu alte trei foi albe; ar fi vrut să repare şi lacătul stricat dac-ar fi putut. Şi-a plătit chiar şi prinsoarea, cu toate că n-o pierduse. A trimis banii-napoi dintr-o sumă de trei ori mai mare, câştigată la zaruri într-o sâmbătă seară, c-un an mai târziu, în cantonamentul unui şantier de căi ferate din Oklahoma, unde era pontator.

Fugise nu de trecutul său, ci ca să scape de viitor. I-au trebuit doisprezece ani ca să-nveţe că nu poţi scăpa nici de unul, nici de celălalt. Era la El Paso pe-atunci, cap de linie la calea ferată, unde lucra ca fochist pe locomotivă, destul de sus pe lista de plată ca să s-apropie momentul să i se dea o locomotivă a lui, şi unde locuia într-o căsuţă mică, drăguţă, urbană, pe care-o avea cu chirie de-acum patru ani, cu femeia cunoscută printre vecini şi la băcăniile, şi la magazinele celelalte din jur ca nevastă-sa şi pe care-o luase acum şapte ani dintr-un bordel din Galveston. Fusese zilier pe la ferme în Kansas, cioban la oi în New Mexico, intrase din nou într-o echipă de zidari în Arizona şi în vestul Texasului, apoi hamal în docuri la Galveston; dacă mai fugea încă nu-şi dădea seama, pentru că erau ani de când nici nu-şi mai amintea măcar că-i uitase chipul. Şi când înţelese că pân' la urmă nu poţi scăpa nici de trecut, nici de viitor cu ceva mai bun decât geografia, nici asta nu ştia. (Geografia, sărăcia asta de invenţie, credinţa asta neroadă în distanţă a omului care, ca să evadeze, nu găseşte ceva mai bun de inventat decât geografia; dintre toţi – aşa credea el – numai

pentru el geografia nu fusese niciodată doar ceva pe care să umbli, ci însuşi mediul de care omul descătuşat avea nevoie să se mişte-ncoace şi-n-colo, să poată respira.) Şi dacă nu făcea decât să fie consecvent când încerca să fugă de-o femeie umblând după fustele alteia, cum făcuse şi cu maică-sa, şi cu fata de negru în adolescenţă, nu-şi dădea seama de asta şi-o luă aproape cu forţa din bordel, în zori de zi, pe o femeie pe care n-o mai văzuse-n viaţa lui până-n noaptea aia; a fost o scenă, la lumina felinarului, între el şi matroana cu bigudiuri de hârtie-n cap, scenă violentă de parcă i-ar fi răpit din casă o fiică unică şi cu zestre inalienabilă.

Au trăit împreună şapte ani de zile. S-a-ntors la căile ferate şi şi-a văzut de treabă, şi-a ajuns chiar să urce în ierarhie, să capete vechime; îi era fidel şi-n cuget, şi-n suflet şi, c-o singură abatere întâmplătoare, şi fizic, iar ea la rândul ei era credincioasă, rezervată, nepretenţioasă şi econoamă cu banii lui. În pensiunile prin care stăteau la început purta numele lui şi tot aşa mai târziu în casa luată cu chirie la El Paso, căreia-i ziceau „casa noastră” şi pe care-o mobilau când puteau să cumpere mobilă. Cu toate că ea nu făcuse nicio aluzie, se gândise chiar să se-nsoare cu ea, pentru că şocul Vestului era încă destul de proaspăt pe-atunci ca să pună preţ pe individualitate, şi muiase şi-n cele din urmă stinsese fanatismul lui ereditar de protestant sudist provincial cu privire la căsătorie şi la puritatea femeii, Maria Magdalena din Biblie. Mai era taică-său, fără-ndoială. Nu-l văzuse din noaptea în care plecase de-acasă şi nici nu se aştepta să-l mai vadă. Nu se gândea la tatăl său c-ar fi murit, că s-ar fi mutat altundeva din casa veche din Mississippi, unde-l văzuse ultima dată; pur şi simplu nu şi-l putea imagina în altă parte decât în Mississippi, unde nu se putea imagina pe sine întorcându-se om bătrân. Dar ştia care-ar fi fost reacţia tatălui său la căsătoria sa cu o fostă femeie de stradă, şi pân’ atunci, în tot ce izbutise sau nu izbutise, nici măcar o dată nu făcuse ceva să nu şi-l fi închipuit pe tatăl său făcând la fel sau încuviinţând cel puţin. Apoi primi vestea că tatăl său murise (în acelaşi timp primi de la un

vecin o ofertă pentru fermă. N-a vândut-o. Pe vremea aceea nu înţelegea de ce.), aşa că nu s-a mai pus problema. Oricum, tot nu existase niciodată efectiv. O rezolvase, de mult, ca pe o treabă a sa cu sine însuşi, într-o noapte când locomotiva indistinctă se bălăngănea în întuneric la joantele hodoroginde ale şinelor: „Poate că nu era mare lucru de capu' ei înainte, da' nici de-al meu. Şi de-o bună bucată de vreme a fost mult mai de soi decât mă ştiu eu pe mine să fi fost". Poate c-o să aibă un copil după un timp. Se gândi s-aştepte să vadă, să fie ăsta semnul. La început, eventualitatea asta nu-i trecuse prin cap – şi aici se arăta tot vechiul protestant mistic, fanatic; mâna lui Dumnezeu lovindu-l pe păcătos chiar şi după îndreptare: eterna interdicţie babiloniană cerească a reproducerii. Nu ştia exact cât timp, ce interval de castitate va constitui purgatoriul, va duce la dezlegare, dar îşi imagina – o anume clipă, mistică şi ea, când pata lăsată de bărbaţii fără nume şi fără chip, arsurile cicatrizate ale voluptăţii mercantilizate de pe organele prostituate se vor fi şters şi vindecat, însă timpul acela trecuse, nu momentul mistic, atunci când iertarea ar fi fost acordată, ci ceasul, ziua înainte de sfârşitul căreia ea i-ar fi spus că-i însărcinată şi s-ar fi căsătorit. Trecuse de mult acum. Şi n-o să mai vină niciodată. Şi-ntr-o noapte din acest al doisprezecelea an, în pensiunea de la celălalt cap de linie, unde dormea o noapte din două, scoase oferta veche de trei ani şi înţelese de ce n-o acceptase. „Mă duc acasă", îşi zise – doar atât, nu de ce; fără măcar să vadă chipul pe care până-n ziua în care se dusese la şcoală n-ar fi putut nici măcar să-l descrie şi pe care acum nu şi-l putea nici măcar aminti. A doua zi făcu ruta înapoi la El Paso, scoase de la bancă economiile strânse-n şapte ani şi le împărţi în două părţi egale. Femeia care şapte ani de zile-i fusese nevastă îşi aruncă o dată ochii la bani şi-apoi s-apucă să-l blesteme. „Te duci să te-nsori", zicea ea. Nu plângea, doar îl blestema. „Ce-am nevoie de bani? Uită-te la mine! Ce, crezi c-o să duc lipsa banilor? Ia-mă cu tine! O să fie pe-undeva pe-aproape un oraş, un loc unde să pot sta. Ai să vii

când ai să vrei. Te-am supărat eu vreodată?" „Nu", făcu el. Ea îl blestema, blestemându-se şi pe sine. „De m-ar atinge, gândea el, de m-ar lovi, de m-ar înnebuni destul ca s-o bat." Dar nici asta nu se-ntâmplă. Nu pe el îl blestema, cum nu putea s-o blesteme nici pe femeia pe care n-o văzuse niciodată şi de-al cărei chip nici el nu-şi mai amintea deloc. Aşa că împărţi din nou jumătatea lui de bani – banii cu care avusese noroc; nu noroc că-i câştigase la joc sau muncind, sau găsindu-i, ci pentru că dorinţele îi lăsaseră destui după ce şi le-mplinise – şi se-ntoarse în Mississippi. Dar chiar şi atunci i-a mai trebuit încă un an ca s-admită că nu voia să scape nici de trecut, nici de viitor. Vecinii credeau că se-ntorsese să vândă ferma. Dar săptămânile treceau, şi el n-o vindea. Veni primăvara şi el nu făcuse nicio pregătire, nici s-o arendeze, nici s-o lucreze singur. Se mulţumea să trăiască în casa veche de dinaintea Războiului Civil care, deşi nu era un conac şi n-avea coloane, fusese prea mare pentru trei; aşa trecea lună după lună, şi el tot în concediu părea să fie, în concediu de la căile alea ferate din Texas unde tatăl său apucase la un moment dat mai demult să spună că lucrează, singur, fără prieteni, întâlnindu-se (dacă se-ntâlnea) cu cei de vârsta lui, care şi-l mai aminteau din tinereţe, la câte-un pahar sau la vreun joc de cărţi, întâmplător, şi nici asta prea des. Câteodată putea fi văzut pe la vreo chermesă, vara şi-n fiecare sâmbătă după-amiaza făcea parte din grupul de pe galeria prăvăliei lui Varner, vorbind puţin, mai curând răspunzând la întrebări, despre cum e-n Vest, nu atât ascuns sau rezervat, cât parcă gândind într-o altă limbă decât cea în care asculta şi-n care trebuia acum să răspundă. Avea zăbala pusă acum, chiar dacă nu se vedea încă cine ştie ce. Faţa lui mai purta încă pecetea depărtărilor şi-a solitudinii, dar pălind puţin, cuminţită şi chiar alterată, devenind conştient atentă, chiar dacă nu speriată; animalul, primitiv şi solitar, şi destul de departe pe pământurile sălbatice, împins către capcană şi dându-şi seama că-i o capcană, ne-nţelegând de ce-i condamnat, cu toate că-şi dă seama că e, dar nu mai era speriat acum – şi nici chiar sălbatic.

S-au căsătorit în ianuarie. Banii din Texas, partea lui, se isprăviseră, cu toate că lumea din partea locului îl socotea bogat, c-altfel n-ar fi putut trăi un an de zile fără să facă nimic şi nu s-ar fi-nsurat c-o fată orfană făr-un ban. Pentru că venise acasă solvabil, vecinii vor rămâne totdeauna ferm convinşi că-i bogat, întocmai cum fuseseră ferm convinşi la început că numai sărăcia-l adusese acasă. Împrumută de la Will Varner pe-o bucată de pământ bani să-şi ridice o casă nouă mai aproape de drum. Cumpără tot atunci şi armăsarul de prăsilă, un fel de dar de nuntă pentru ea, cu toate că niciodată nu spuse asta. Sau, de va fi reprezentat acest sânge şi aceste oase şi muşchi masculinitatea poligamă şi neînfrânată la care renunţase, nici asta n-o spuse niciodată. Iar dacă printre vecinii şi cunoscuţii lui erau unii – Will Varner sau Ratliff poate – care vedeau în asta un adevărat transfer afectiv, umplerea deliberată a golului lăsat de abdicarea lui, nici ei n-o spuneau.

La trei luni după nuntă casa era gata şi se mutară în ea cu o bucătăreasă negresă, cu toate că-n tot ţinutul nu mai era decât o singură altă bucătăreasă cu leafă, albă sau neagră, a lui Varner. Apoi oamenii din partea locului începură să vină, bărbaţii în curte să vadă armăsarul, femeile în casa cu odăile noi şi luminoase pline de mobilă şi lucruri de gospodărie noi, care economiseau umblatul de colo până colo şi munca, şi la care visaseră privind pozele în cataloagele magazinelor cu vânzare prin poştă. Se uitau la ea umblând aferată printre noile achiziţii, neobosită, cu rochiile ei simple, curate, cu părul ei simplu strâns, cu chipul simplu, dar care emana acum un fel de frumuseţe – nu uluire-n faţa norocului, nu chiar atât triumful voinţei şi credinţei, cât seninătate, statornicie – şi roşea fără sfială când ele spuneau cum fusese terminată casa tocmai la timp ca să prindă luna plină de la sfârşitul lui aprilie, luminând prin fereastra din dreptul patului.

Şi-atunci, armăsarul o omorî. Umbla dup-un cuibar pe care nu-l găsea prin grajd. Negrul o prevenise: „E cal, missy. Da-i cal pentru bărbaţi. Nu intraţi acolo!” Dar ei nu-i era

frică. Era ca şi cum înţelesese transferul afectiv, dualitatea şi, chiar dacă nu spunea, gândea: „Fleacuri. Acum-s măritată cu el”. A-mpuşcat armăsarul; alergase mai întâi în grajd după animalul înnebunit acum, cu nimic în mână, doar c-un briceag deschis, pân’ ce negrul se luptă de-a binelea cu el să-l convingă s-aştepte să-i aducă din casă pistolul, şi patru ani şi două luni a trăit în casa nouă cu câinele şi cu negrul care le gătea. Vându iapa cumpărată pentru ea şi vaca pe care-o aveau atunci, renunţă la serviciile negresei, bucătăresei, şi dădu şi puii de găină. Mobila nouă fusese cumpărată în rate. O duse toată în şura casei vechi unde se născuse şi-l anunţă pe negustor să vină să şi-o ia. Aşa că rămase numai cu maşina de gătit, cu masa de bucătărie pe care mânca şi cu patul de campanie pus în locul celuilalt în dreptul ferestrei. Era lună plină şi-n noaptea aia, cea dintâi când se culcă pe patul de campanie, aşa că mută patul în altă odaie şi-apoi lângă un perete la nord, unde luna nu mai putea s-ajungă, şi mai târziu, după vreo două nopţi, se duse şi stătu o noapte în casa veche. Dar acolo pierdu totul, nu numai pacea, ci chiar şi durerea lui masivă şi trainică, disperarea-n care să-şi înfigă dinţii.

Aşa că se-ntoarse-n casa nouă. Luna descreştea atunci şi n-avea să se-ntoarcă decât la intervale de-o lună, aşa că-i rămânea doar ceasul ăsta, singur, între asfinţit şi noaptea neagră de la o lună plină la alta, iar pentru asta antidotul era oboseala. Şi oboseala era ieftină: nu numai c-avea chitanţa dată lui Varner pentru împrumut, dar fuseseră unele neplăceri cu oamenii cu ratele, care nu voiau să ia mobila înapoi. Aşa că s-a apucat iar de lucrat pământul, descoperind progresiv cât de mult uitase. Şi-ajungea uneori că realmente uita de ceasul acela de care-i era teamă, până când se pomenea deodată în el din plin, intrând, umblând în el, deodată copleşit de el, înecându-l şi sufocându-l. Apoi partea aceea de îndărătnicie a ei şi, uneori, chiar şi-a fiului pe care poate că după un an l-ar fi avut începu să se afle peste tot în jurul casei pe care-o clădise ca să-i facă ei plăcere, chiar dacă acum era golită de toate lucrurile pe care ea le

atinsese, le folosise şi le privise, cu excepţia maşinii de gătit şi-a mesei de bucătărie, şi a unui obiect de îmbrăcăminte – nu o cămaşă de noapte sau o lenjerie intimă, ci rochia de bumbac semănând cu cea cu care-o văzuse prima oară, atunci la şcoală – şi fereastra, aşa că, în serile de vară pline de zăpuşeală, şedea în bucătăria înăbuşitoare, în timp ce negrul gătea cina, bând whisky dintr-o cană de gresie şi apă stătută dintr-un ciubăr de cedru şi vorbind tare, din ce în ce mai tare, grosolan, aspru, certăreţ, fără să provoace ca să aibă la ce riposta, fără să fie provocator ca să aibă pe cine-nvinge, împotriva cui triumfa.

Dar, mai curând sau mai târziu, luna creştea din nou. Veneau nopţi aproape luminoase. Cu toate astea, mai curând sau mai târziu, argintul acela şi dreptunghiul de lumină al ferestrei cădea din nou – în timp ce noapte după noapte creştea şi-apoi descreştea, şi dispărea din noapte –, cum căzuse pe vremuri peste ei amândoi când ţineau la credinţa veche ţărănească după care luna plină de aprilie este o chezăşie pentru rodnicia actului fecundării. Dar acum nu mai exista un trup alături de-al său pe care să cadă lumina şi nimic pe care alt trup să stea întins alături de-al său. Patul de campanie era prea îngust pentru aşa ceva şi nu rămânea decât un unghi vertical de umbră precum cerneala, în care dormea câinele invizibil, şi el stătea-ntins, ţeapăn, neînfrânt, gâfâind. „Nu-nţeleg, zicea. Nu ştiu de ce. Niciodată n-am să ştiu. Dar nu mă poţi doborî. Sunt tot atât de tare ca şi Tine. Nu mă poţi doborî.”

Era încă viu când alunecă din şa. Auzise împuşcătura şi-o clipă după aceea îşi dădu seama că trebuie să fi simţit lovitura înainte de-a o fi auzit. Apoi succesiunea normală în timp a evenimentelor, pe care-o ştiuse de treizeci şi trei de ani, se inversă. Păru că simte cum se izbeşte de pământ în timp ce se mai ştia căzând şi n-ajunsese încă jos, apoi era la pământ, nu mai cădea, amintindu-şi de câte ştia despre răni în burtă, gândind: „Dacă nu-ncepe repede să mă doară, am să mor”.Voia să facă astfel încât durerea să-nceapă şi, o clipă, nu putu să-nţeleagă de ce nu-ncepe. Apoi văzu golul

mut, abisul undeva între năzărire şi locul unde-ar fi trebuit să-i fie picioarele, şi zăcea pe spate urmărind frânturile sfâşiate, răvăşite de simţiri şi de voinţă zvârlindu-se-n gol, uşoare ca firul de păr, oarbe ca viermele, bâjbâind să se regăsească, să se sudeze. Apoi văzu durerea trosnind ca un fulger în gol. Dar venea din altă parte: nu dinăuntrul lui în afară, ci pătrundea înăuntrul lui din tot pământul ăsta ştiut şi pierdut. „Stai, stai, îşi zise. Ia-o-ncet de la-nceput, şi-am să pot răbda.” Dar durerea nu voia să stea, s-aştepte. Se rostogolea peste el şi-l ridica, şi-l sucea, şi-l răsucea. Nu voia să-l aştepte. Nu voia s-aştepte ca să-l zvârle-n gol, şi-atunci strigă: „Iute! Dă-i zor!” ridicând ochii din rostogolirea roşie pe faţa care-acum era pe vecie-nsoţită şi-ngemănată cu-a lui de explozia cartuşului de calibru zece – mortul care-avea să-l ia pe viu cu sine în mormânt şi viul care-l va purta în vecii vecilor pe tot pământul ăsta ce-l va repudia, pe mortul ăsta fără de moarte – şi-apoi, cum ţevile-nclinate nu se mişcau: „Idiotule, nu puteai măcar să fi-mprumutat două cartuşe, nenorocit de derbedeu...” şi dădu-ncolo lumea asta. Ochii lui, încă deschişi spre soarele pierdut, străluciră acoperiţi de-o umezeală sticloasă ce coborî pe-obrajii acum străini şi fără de-amintiri, uscându-se, cu o prospeţime de lacrimi adevărate.

2

Împuşcătura fusese prea tare. Fusese prea tare nu numai pentru orice împuşcătură, ci prea tare pentru orice sunet. Era ca şi cum însăşi aptitudinea spaţiului şi-a ecoului de-a reproduce zgomot ar fi conspirat împotriva lui, în revendicarea drepturilor sale şi în lichidarea prejudiciilor, amplificându-se iar şi iar în jurul desişului în care se ghemuise şi-a drumeagului abia vizibil care trecea pe-alături, multă vreme după ce patul puştii îi smucise umărul şi fumul de pulbere neagră îşi risipea mirosul, şi calul pornise valvârtej galopând cu scările lovindu-se de şaua

goală. De patru ani nu trăsese cu puşca asta; nici nu fusese sigur c-o să ia foc măcar două din cele cinci cartuşe pe care le-avea.

Primul nu luase; a luat al doilea – ţăcănitul inutil, mai tare decât trăsnetul, nevoia nebună de-a lua din nou la ochi şi-a găsi al doilea trăgaci, apoi trosnetul, pe care după cealaltă pocnitură nici nu l-a mai auzit; apoi mirosul, izul pulberii, care-l împinse-ndărăt jos în desiş, de era să-şi piardă şi echilibrul o clipă, astfel încât, chiar dac-ar fi putut trage înc-o dată, ar fi fost prea târziu, şi fugise şi câinele, lăsându-l acolo, trădat, ghemuit îndărătul buşteanului, gâfâind şi tremurând.

Apoi avea de sfârşit isprava, nu aşa cum voia, ci aşa cum trebuia. Nu o dorinţă oarbă, instinctivă, nebună de a fugi, pe care să şi-o înfrângă. Dimpotrivă. Ce i-ar fi plăcut lui ar fi fost să lase pe pieptul mortului o pancartă tipărită: „Aşa păţesc cei care bagă-n obor vitele lui Mink Snopes”, iscălită dedesubt cu numele lui. Dar nu se putea, şi-aici iar, a treia oară de când apăsase pe trăgaci, dădea peste-aceeaşi conspiraţie care-l frustra de drepturile lui de om şi-i jignea sentimentele lui de făptură simţitoare. Trebuia să se ridice, să iasă din desiş şi să facă ce-avea de făcut, nu să isprăvească, ci doar să completeze primul pas din ce pusese la cale, din ce pusese-n mişcare; şi-acum îşi dădea seama că ştiuse, încă-nainte de-a fi auzit calul şi de-a fi pus la ochi puşca, c-o să se-ntâmple ce s-a-ntâmplat: că trăsese-ntr-un duşman, dar că nu s-alesese decât c-un cadavru pe care trebuia să-l ascundă. Aşa că se aşează-n dosul buturugii şi-nchise ochii, numără rar până ce-i trecu tremuratul şi-i pieri din urechi tropotul calului galopând şi chiar şi împuşcătura incredibilă şi excesivă şi se putu ridica ţinând puşca aplecată, cu cartuşul care nu luase foc încă pe ţeavă, iar apoi ieşi din desiş, grăbindu-se. Dar şi-aşa, tot se-ntunecă pân’ s-ajungă acasă.

Se-ntunecase. Apăru din fundul vâlcelei şi-şi aruncă ochii pe povârnişul cu porumbul lui sărăcăcios şi amărât şi-o văzu – cabana de scânduri nevopsită, cu două odăi şi-un coridor

deschis între ele şi-un şopron drept bucătărie alături, şi care nu era a lui, căci plătea chirie, nu impozit, şi pe an plătea aproape cât costase toată casa când fusese ridicată; veche nu era, dar acoperişul începuse să curgă şi obloanele ferestrelor să putrezească pe lângă pereţii de scândură, adică era întocmai ca aceea în care se născuse şi care nici ea nu fusese a tatălui său, întocmai ca aceea în care-avea să moară de-o fi să moară-n casă – cum probabil că se va-ntâmpla, poate chiar şi îmbrăcat, expediat fără veste într-un moment oarecare între pat şi masă sau chiar în pragul uşii de muşchii neobosiţi şi furibunzi ai inimii sale – şi întocmai ca şi celelalte mai bine de şase în care locuise de când se-nsurase şi cele de două ori pe-atâta în care ştia c-o să mai locuiască pân-o muri şi, cu toate că pe asta plătea chirie, era absolut convins că-i proprietatea vărului său şi-şi dădea seama că mai mult de-atât n-o s-apuce-n viaţa lui să fie stăpân pe-acoperişul de deasupra capului. Îi văzu atunci pe cei doi copii în curtea din faţă, care îndată ce-l zăriră se ridicară repede urmărindu-l cu privirea, se răsuciră-n loc şi fugiră spre casă. I se păru atunci c-o vede şi pe ea, stând în coridorul deschis aproape exact în acelaşi loc în care stătuse şi-acu opt ceasuri privindu-l din spate cum stătea aplecat pe vatra rece ungându-şi puşca, cu rămăşiţe topite de slănină care era tot ce-avea ca să poată folosi drept unsoare şi care nici măcar nu ungea, ci, în contact cu metalul, se transforma într-o substanţă ca săpunul din cauza acţiunii corozive a sării conţinute; stătea acolo parcă nu s-ar fi mişcat tot timpul, încadrată şi-acum tot într-o deschizătură, chiar dacă fără lampă, cum stătuse-n lumina violentă de lampă, în larma puternică de voci de bărbaţi invizibili în uşa deschisă a sălii de mese a taberei de puşcăriaşi din Mississippi unde-o văzuse pentru prima oară acum nouă ani. Îşi luă ochii de la casă; doar îşi aruncase o privire, dacă-i vorba, şi urcă prin recolta lui de porumb galben şi sfrijit, pentru că n-avusese bani să cumpere îngrăşăminte să-ngraşe pământul şi n-avea nici vite, nici unelte să-l lucreze cum ar fi trebuit şi nici n-avusese pe nimeni să-l ajute să lucreze măcar cu ce-avea ca

să-şi rişte puterea şi rezistenţa pe pâinea cea de toate zilele, nu numai în clima obişnuită, ci cu primăvara asta nemaipomenită, care lepădase odioasa de vară, în care plouase zi de zi, din mijlocul lui mai până-n iulie, de parcă şi zodiile i-ar fi grămădit ghinioane-n cale. Urcă mai departe printre cocenii roşi şi sterpi, ţinându-şi puşca aceea care arăta prea mare pentru el, ca s-o poarte sau să-ndrăznească să tragă cu ea şi pe care-o cumpărase acum şapte ani rupându-şi cu-adevărat de la gură ca s-o poată lua; şi-o cumpărase pentru că nimeni altul n-ar fi vrut s-o ia, c-avea cartuşe prea mari ca să tragi în altceva decât în gâşte sălbatice şi-n cerbi, şi prea scumpe ca să tragi în altceva decât într-un om.

Nu se mai uită înc-o dată spre casă. Trecu pe-alături mai departe, trecu prin gardul de zăbrele care-mprejmuia puţul şi rezemă puşca de ghizd, îşi scoase ghetele, luă o găleată de apă şi-ncepu să şi le spele. Atunci îşi dădu seama că ea-i în spatele lui. Nu se-ntoarse, şedea pe banca putredă, mărunt, cu cămaşa curată decolorată şi salopeta peticită, aplecând găleata peste gheată şi răzuind c-un cocean de păpuşoi. Ea-ncepu să râdă, supărător, întruna.

— Ţi-am zis eu, azi-dimineaţă, făcu ea. Ţi-am zis că, dacă te duci cu puşca, te las.

El nu-şi ridică privirea, aplecat peste gheata udă în care-şi vârâse mâna ca un calapod, răzuind-o cu coceanul.

— N-avea tu grijă, un’ mă duc! Să nu-ţi pese unde-oi fi când o veni să te umfle!

El nu răspunse. Termină prima gheată şi-o puse jos şi-şi vârî mâna-ntr-a doua şi aplecă găleata peste ea şi-ncepu s-o răzuie.

— Pen’ că departe n-o să fiu! ţipă ea deodată, dar fără să ridice deloc glasul. Pen’ c-atunci când o să te spânzure, am să fiu p-aproape, să văd şi eu!

Acum se sculă-n picioare. Puse jos încetişor a doua gheată neterminată şi aşeză coceanul alături, şi se ridică, mărunt, aproape c-o juma’ de cap mai mărunt decât ea, desculţ, şi se duse la ea nu repede, aproape strecurându-se, cu capul

plecat de parcă nici nu s-ar fi uitat la ea cum stătea în ruptura gardului – cu părul oxigenat înnegrindu-se pe la rădăcină, că se făcea un an de când nu mai avuseseră bani ca să cumpere decolorant, cu faţa râzând enervant întruna, privindu-l cu sclipiri de aşteptare curioasă-n ochi. O plesni peste gură. Îşi privi mâna, aproape obosită, lovind-o peste faţa care nu se clintea, pe sub ochii care nu clipeau.

— Fir-ai afurisit să fii de stârpitură, ucigaşule! zise ea când o podidi deodată sângele lucind.

O plesni din nou, sângele năclăind şi faţa, şi palma, începând din nou să curgă, el din nou lovind-o cu gesturi lente, mohorâte, ce nu exprimau hotărâre, ci doar oboseală extremă, implacabilă, nestăpânită, şi iar o lovi.

— Pleacă! îi zise. Pleacă, pleacă!

Se duse după ea, străbătând curtea, până-n coridor, dar nu intră în odaie. Cu toate că era întuneric aproape complet, putea s-o vadă profilându-se pe dreptunghiul mic şi îngust al ferestrei în lumina stinsă a amurgului. Apoi chibritul fâşâi şi străluci, şi se opri deasupra fitilului, şi-acum ea era încadrată în deschidere de o lumină fără umbre şi-nconjurată de fantomele mute, gălăgioase, invizibile ale bărbaţilor fără nume şi fără număr – trupul ăsta care, chiar şi când îl privea i se părea uneori că nu-i născuse niciodată copii cu-adevărat, trupul ăsta anterior chiar şi căsătoriei de doi bani care nu-i sfinţise, ci mai degrabă îi pedepsise, şi, de câte ori se apropia de el, nu hainele-i stăteau în drum, ci umbrele ce-l înconjurau şi deveniseră parte integrantă chiar din trecutul lui, ca şi cum el, nu ea, fusese lepădătura care se-ntinsese pe spate... trup pe care, în ciuda rochiilor murdare şi urâte ce-l acoperea, îl contempla, chiar şi de la periferia aceea rece şi neînstelată, care-i dincolo de ură şi de dorinţă, şi-şi spunea: „E ca băutura. E ca opiu’ pentru mine”. Atunci văzu şi feţele celor doi copii, în aceeaşi pâlpâire de chibrit şi de fitil, parc-ar fi atins cu-acel singur chibrit toate trei feţele deodată. Şedeau pe duşumea în colţ, nu ghemuiţi, nu ascunzându-se, doar şedeau aşa în întuneric, cum şezuseră fără-ndoială chiar de când îi zărise tulind-o spre

casă la ivirea lui din vâlcea, privindu-l cu-aceeaşi înfăţişare pe care-o avea şi el: nu nenorocită, ci doar calmă, o veche înţelepciune obosită, acceptarea implacabilei nepotriviri dintre ce vrei şi ce poţi, din cauza handicapului staturii în care niciunul dintre ei trei n-avea un cuvânt de spus, întorcându-şi ochii de la el ca să privească fără curiozitate sângele de pe obrazul mamei şi urmărind în tăcere cum îşi lua o fustă din cuiul din perete şi-o-ntindea pe salteaua de paie, şi-nfăşura în ea celelalte obiecte – alte fuste, singura pereche de ghete mai mici pe care copiii o purtau pe vreme rea când unul, când altul, cum se nimerea, oglinda de mână, crăpată, pieptenele de lemn, peria fără mâner. „Haideţi!” făcu ea. Bărbatul se dădu-n lături şi trecură toţi pe lângă el, copiii pitiţi în fusta ei şi-o clipă ascunşi ochilor lui, când ieşiră din odaie, apoi din nou vizibili, în coridor, umblând înaintea ei, el urmărindu-i, păstrând aceeaşi distanţă, oprindu-se din nou la intrare, în timp ce ei treceau pridvorul şi coborau treptele strâmbe şi putrede. Când se opriră jos, dincolo de scară, el înaintă din nou cu-aceeaşi neîndurare obosită, invincibilă şi se opri când îl văzu pe cel mare alergând, străbătând curtea fără zgomot, nălucă în amurgul care se făcuse aproape noapte acum, apucând ceva de jos de pe pământ şi-ntorcându-se cu obiectul strâns la piept – o bucată de lemn cu patru capace de cutie de tutun, bătute-n cuie în chip de roţi. Porniră mai departe. Nu mai merse după ei. Nici măcar nu păru că-i priveşte când trecură de poarta năruită.

Se-ntoarse în casă şi suflă în lampă, după care întunericul deveni total, ca şi cum flacăra mititică ce se stinsese luase cu ea tot ce mai rămăsese din lumina zilei, aşa că atunci când se-ntoarse la ghizd, doar pe pipăite găsi coceanul de porumb şi gheata nespălată şi isprăvi de curăţat. Apoi spălă puşca. Atunci când o cumpărase, când era nouă, nouă adică cel puţin pentru el, avusese şi o vergea de curăţat. O făcuse singur, din trestie aleasă cu grijă, lustruită şi calibrată cu grijă, şi cu un orificiu strunjit frumos la un capăt, să tragă prin el cârpa cu unsoare; şi primul an sau cam aşa, cât

avusese bani să cumpere pulbere şi alice, şi amorse să aibă cu ce să-şi umple cartuşele şi să meargă din când în când la vânătoare, fusese la fel de grijuliu şi cu vergeaua, şi cu puşca, pentru că puşca doar o cumpărase, dar vergeaua o făcuse el. Acum vergeaua dispăruse, nu-şi mai aducea aminte nici când, nici cum, pierise împreună cu alte agoniseli ale maturităţii, care şi lui îi fuseseră odată dragi, pe care şi le pierduse, cine ştie cum, cine ştie unde, pe drumul dintre pragul maturităţii şi ceasul ăsta-n care se pomenea fără nimic altceva decât o casă goală şi lipsită de-ale gurii şi care nici măcar nu era a lui, şi cu puşca, şi clipa aceea ireversibilă când ţevile se ridicaseră orizontal, ţintind, şi voinţa lui spusese degetului să tragă şi nimic nu-i va şterge asta din minte, decât moartea. Aşa că turnă din găleată apă peste puşcă şi-şi scoase cămaşa cu care-o şterse şi-o uscă, şi-şi luă în mână ghetele, şi se-ntoarse în casă fără s-aprindă lampa din nou, şi stătu în întuneric lângă maşina de gătit stinsă, şi mâncă cu degetele din cratiţa cu mazăre rece, şi se duse şi se-ntinse, cu salopeta pe el încă, pe patul cu saltea de paie din odaia care, în fine, era goală acum, fără fantomele gălăgioase, zăcând lungit pe spate în întuneric, cu ochii deschişi şi cu braţele-ntinse drepte de-a lungul trupului, fără să se gândească la nimic. Atunci auzi câinele.

La-nceput, nu se mişcă; de n-ar fi fost respiraţia liniştită şi regulată, poziţia lui ar fi semănat cu-a unui cadavru, aşa cum zăcea perfect nemişcat, în timp ce primul lătrat se stingea şi miile de tăceri ale nopţii coborau şi pătrundeau totul; se-auzi al doilea lătrat, sonor, profund, plin de ecouri, de tristeţe. Nu se mişcă. Parcă s-ar fi aşteptat, parcă l-ar fi aşteptat; se lungise şi pusese stăpânire pe sine şi se golise, nu ca să doarmă, ci ca s-adune puteri, cum fac alergătorii şi înotătorii de fond, înainte de-a-ncepe efortul istovitor şi furibund pentru viaţa lui, zăcând aşa poate vreo zece minute, în timp ce lătratul răsuna din bezna fundului vâlcelei, ca şi cum ar fi ştiut că aceste zece minute aveau să fie ultimele minute de pace. Apoi se ridică. Tot în întuneric îşi puse cămaşa umedă încă şi ghetele pe care tocmai le spălase şi, dintr-un cui de

după uşă, luă un dârlog nou, încă făcut colac, aşa cum îl înnodase văru-său, vânzătorul lui Varner, acum două săptămâni, şi ieşi din casă.

Era o noapte fără lună. Coborî prin porumbiştea uscată şi invizibilă, călăuzindu-se după o stea, până ce-ajunse la copaci, pe-a căror densitate neagră licuricii rătăceau clipind şi de dincolo de care venea agitaţia şi orăcăitul broaştelor, şi urletul câinelui. Dar, odată ajuns între ei, nu putu să mai vadă nici măcar cerul, chiar dacă-şi dădu seama atunci de-un lucru pe care-ar fi trebuit să-l ştie dinainte: că-l va călăuzi lătratul câinelui. Aşa că se luă după el, alunecând şi cufundându-se-n noroi, sărind şi izbindu-se de rădăcini şi de lăstărişul încâlcit, şi-mpiedicându-se de trunchiuri invizibile de copaci, îndoindu-şi braţul să fie scut feţei, asudând, în timp ce urletele câinelui se apropiau din ce în ce mai mult şi-ncetau apoi brusc, pe neaşteptate, la mijloc. Crezu o clipă că-ntr-adevăr văzuse sclipirile fosforescente ale ochilor, cu toate că nu era lumină care să le reflecte şi, deodată, fără să-şi dea seama ce-avea de gând să facă, alergă într-acolo unde văzuse ochii. Se lovi zdravăn, dureros, cu umărul de primul copac; fu zvârlit în lături, dar îşi restabili echilibrul, căzând înainte cu braţele-ntinse. Cădea acum. „Dacă-i un copac în faţă, s-a isprăvit”, gândi el. Căzând, atinse câinele. Îi simţi răsuflarea şi-i auzi scrâşnetul dinţilor când se repezise să-l sfâşie, sărind, fugind, lăsându-l căzut în patru labe, în timp ce zgomotul fugii lui trosnea, şi-apoi încetă.

Îngenunchease pe buza râpei. N-avea decât să se ridice şi, încovoiat pe jumătate, cu braţul drept tot îndoit să-şi apere faţa, să coboare pân’ la gleznă-n nămolul moale de vegetaţie putrezită, nevăzută de lumina soarelui, şi să mai facă vreo câţiva paşi ca s-ajungă la desiş. Îşi vârî colacul de frânghie-n pieptarul salopetei, se aplecă şi începu să dea la o parte crengile putrede, pline de mâzgă. O vietate scoase un ţipăt ca de copil speriat, fugind pe sub crengi, şi, când se izbi, se lăţi peste piciorul lui înnebunită, iar el şi zise: „E-un oposum, asta-i. Nu-i decât un oposum”, încovoindu-se din nou în încâlceala de lemn putred şi îmbibat de apă, ridicându-l şi

dându-l deoparte până ce-ajunse la cadavru, îşi şterse mâinile de noroi şi de mâzgă pe cămaşă şi pe salopetă, îl apucă de umeri şi-ncepu să meargă de-a-ndărătelea, târându-l de-a lungul făgaşului. Nu era un şanţ, era un fost drum de exploatare forestieră, năpădit de bălării, c-aproape nu se mai vedea acum, cu vreo doi paşi sub nivelul fundului plat al vâlcelei. Urmă drumul ăsta mai bine de-o milă, târând cadavrul care era cu vreo douăzeci şi cinci de kilograme mai greu decât el, oprindu-se din când în când doar cât să-şi şteargă pe cămaşă sudoarea de pe mâini şi să-şi dea seama din nou cam pe unde ajunsese, ori de câte ori putea să vadă cer destul, ca să distingă silueta copacilor ce se profilau pe el.

După aceea coti şi trase cadavrul din făgaş afară şi continuă să-l târască, tot aşa, mergând de-a-ndărătelea. Părea că ştie perfect unde se află, nici măcar nu-şi aruncă ochii peste umăr până ce dădu, în cele din urmă, drumul cadavrului şi se-ndreptă din şale, şi puse mâna pe ce căutase – un trunchi uscat de gorun uriaş pe vremuri, fără coroană, înalt de vreo trei metri, într-un luminiş, şi pe care trăsnetul sau anii, sau putreziciunea, sau ce-o fi fost, îl transformaseră în scorbură. Acum doi ani pusese-n ea o albină sălbatică; puietul pe care-l tăiase-atunci şi-l proptise de trunchi ca s-ajungă la miere era tot acolo. Luă frânghia de la piept şi legă cu un capăt cadavrul, şi-şi scoase ghetele, şi, cu celălalt capăt în dinţi se căţără pe puiet şi-ncălecă pe marginea scorburii, şi cu amândouă mâinile trase cadavrul în sus, aşa cum era o dată şi jumătate cât el, hârşâindu-l şi izbindu-l, şi zgâriindu-l de copac, până ce-ajunse să zacă pe buza scorburii ca un sac pe jumătate golit. Nodul frânghiei se strânsese tare. În cele din urmă, scoase briceagul, tăie frânghia şi dădu brânci cadavrului peste cap în scorbură. Dar se opri aproape imediat şi de-abia când fu prea târziu îşi dădu scama că trebuia să-l fi sucit invers. Îl împinse, încercă pe la umeri, dar nu atârna, se-nţepenise din cauza unui braţ răsucit. Aşa că legă un cap de funie de-un ciot de creangă, chiar dedesubtul piciorului său, şi răsuci funia de

încheietura mâinii, şi se urcă pe umerii mortului, şi-ncepu să sară cu amândouă picioarele pe el şi deodată, fără veste, cadavru-i fugi de sub el, lăsându-l atârnat de funie. Începu să se salte-n mâini una după alta, zgâriind cu încheieturile degetelor fibrele putrezite ale peretelui, aşa că o pulbere uşoară, fină, tenace de putregai îi umplu nările, de parc-ar fi fost tabac de prizat. Atunci auzi ciotul de creangă cum pârâie, simţi frânghia slobozită alunecând, sări în sus în gol şi se prinse cu vârful degetelor unei mâini de buza scorburii. Dar, când se lăsă cu toată greutatea, se rupse-o bucată-ntreagă din peretele scorburii, şi-aruncă în sus şi cealaltă mână, dar lemnul se sfărâmă şi de data asta, şi-atunci începu să se caţere la infinit, furios, fără-ncetare şi-n zadar, cu gura căscată, trăgându-şi sufletul gâfâind şi cu ochii zgâiţi la cerul înalt de septembrie, care trecuse de mult de miezul nopţii, până ce, în cele din urmă, lemnul încetă a se mai fărâmiţa şi-apucă, bălăbănindu-se-n mâini, gâfâind, să se ridice din nou călare pe buza scorburii. După un timp se dădu jos, luă pe umăr puietul pus proptea, îl duse vreo cincisprezece-douăzeci de paşi dincolo de marginea luminişului şi se-ntoarse să-şi ia ghetele. Când ajunse acasă, se iviseră zorile. Îşi scoase ghetele pline de noroi şi se-ntinse pe salteaua de paie. Atunci, ca şi cum l-ar fi aşteptat s-adoarmă, câinele începu din nou să urle. Avusese chiar impresia c-auzise cum îşi trăsese aer în piept înainte ca primul urlet s-ajungă pân’ la el, de-acolo din fundul vâlcelei unde era încă noapte, urlet ponderat, sonor, prelung.

Zilele şi nopţile lui se-ntorseseră pe dos acum. Ieşea din vâlcea cu luceafăru-odată sau poate chiar cu soarele şi urca prin porumbul neîngrijit, pipernicit. Acum nu-şi mai spăla ghetele. Nici măcar nu se mai descălţa totdeauna şi nici foc nu mai făcea, mânca în picioare din cratiţa de mazăre răcită de pe maşina de gătit, cât a mai fost, şi bea până la drojdie din ulcica de cafea rece stătută, cât a mai fost, şi după ce s-au isprăvit, mânca un pumn de mălai crud din butoiul aproape gol. O zi-două i-a fost foame, căci ce făcea acum era mai greu decât orice muncă făcuse pân-atunci, ca să nu mai

vorbim de emoţie, de noutate. Dar dup-aceea n-a mai fost nimic nou şi-ncepuse să-şi dea seama că n-avea decât un singur sfârşit, aşa că va dura în vecii vecilor, şi nu i-a mai fost foame. Se scula, se trezea de-a binelea ca să-şi spună: „Trebuie să mănânci” şi mânca mălai crud (acum nu mai rămăsese nimic în butoi decât coaja uscată de pe pereţi, pe care-o răzuia cu briceagul), care nu-i plăcea şi, după cât s-arăta, nici n-avea nevoie, de parcă trupul lui ar fi trăit doar din voinţa sa unică şi incorigibilă, ca dintr-un strat de grăsime. Apoi se lungea pe salteaua de paie cu salopeta pe el şi-ncălţat cu ghetele, pe care ultimul strat proaspăt de noroi nici nu-ncepuse să se usuce măcar, mestecând întruna în gura încă plină de mălai un fir de pai lung, ca şi cum zăcutul întins pe spate se prelungea, se cufunda nu în uitare, ci într-un răstimp de odihnă şi de recuperare oarbă şi mută, ca un om care intră atent în baie, care se trezeşte la aceeaşi oră a după-amiezei ca la zbârnâitul deşteptătorului, continuitatea neîntreruptă între lungitul pe spate şi deschisul ochilor din nou pentru că doar trupul era cel care purta şi va purta povara, şi care avea nevoie de odihnă. Aprindea atunci focul în maşina de gătit, cu toate că n-avea nimic de gătit în afară de rămăşiţele din butoiul de mălai. Dar simţea nevoia să bea ceva cald, cu toate că nici cafea nu mai era. Aşa că umplea ibricul cu apă şi-o încălzea şi bea apa fierbinte îndulcită cu zahăr şi, pe urmă, în fotoliul spart din pridvor, privea lăsându-se din vâlcea noaptea, întunericul, mânând, împingând puţin câte puţin soarele în sus pe panta cu peticul de porumbişte, care şi-n amurg tot atât de stearpă şi de gălbejită era, ca şi-n soare şi, până la urmă, cuprindea şi casa. Atunci începea câinele, dar el mai şedea acolo zece sau cincisprezece minute, parc-ar fi fost unul cu abonament anual la tren care mai stă pe locul lui obişnuit citindu-şi ziarul şi după ce trenul a fluierat de oprire.

A doua zi după-amiază când se trezi, şedea pe treptele din faţă un băieţaş – băieţaşul cu capul rotund şi ochii saşii al rudei lui care ţinea atelierul de potcovărie al lui Varner –, dar, la primul zgomot de paşi, băiatul se-ndepărtă, aşa c-

atunci când ajunse-n pridvor, băiatul era jos în curte, câţiva paşi mai încolo, uitându-se-n sus la el. „A zis unchiu' Lump să vii la prăvălie, spuse băiatul. A zis că-i important.” Nu-i răspunse. Stătu acolo cu noroiul de noaptea trecută uscat acum pe ghete şi pe salopetă şi (atât de liniştit îi fusese somnul) firele de mălai de dimineaţă lipite de paiul din gură, până ce băiatul se-ntoarse să plece şi-apoi începu să fugă, uitându-se câte-o clipă-ndărăt de la marginea pădurii şi-apoi fugind de-a binelea, dispărând. Nici acum nu se mişcă şi nici acum pe faţa lui nu era nimic. „De-ar fi fost vorba de bani, i-ar fi adus”, gândi el. Pentru că nu erau bani. Nu de la ei. Şi-a treia zi de dimineaţă avu deodată senzaţia că-n uşă e cineva urmărindu-l cu privirea, îşi dădea seama – chiar în mijlocul himerei, care nu era vis, ci o zonă stearpă în care mintea lui, voinţa erau ca un cal neliniştit, nestăpânit, nedus la păscut, în timp ce trupul mărunţel ce-l călărea prindea puteri noi – c-acum nu era copilul, că era încă dimineaţă, că nu dormise chiar atât de mult. Erau ascunşi aici. „Mă pândesc când mă-ntorc din vâlcea”, gândi el încercând să vorbească tare ca să se trezească, parcă s-ar fi aplecat puţin să se zgâlţâie de propriul umăr: „Trezeşte-te! Trezeşte-te!” Şi-n cele din urmă se trezi, dându-şi seama dintr-odată că era prea târziu, nemaiavând nevoie nici de umbra ferestrei pe duşumea care să-i spună că era aceeaşi oră a deşteptării reflexe de după-amiază. Nu se grăbea. Aprinse focul şi puse ibricul la încălzit, adună o mână de rămăşiţe de mălai din butoi şi mâncă, separând aşchiile din el la mestecat, scuipându-le şi-ndepărtându-le cu mâna de pe buze. Făcând gestul ăsta, dădu peste mălaiul uscat în barbă, atârnând, şi-l mâncă şi pe el, ştergându-şi firele de mălai de la colţurile gurii cu degetele, mestecând întruna. Apoi bău o ceaşcă de apă îndulcită şi ieşi în curte. Găsi urmele. Pe-ale şerifului le ştia – amprente hotărâte, adânci, apăsate chiar şi în ţărâna uscată de seceta verii, lăsate de-o sută patruzeci de livre de carne c-o plăcuţă de metal nici cât o carte de joc, pe care-şi jucase nu numai libertatea, ci poate şi pieirea, şi-n urma lor cele ale sateliţilor lui. Văzu urme de mâini şi de genunchi, care se

târâseră acolo unde unul dintre ei căutase-n dreapta şi-n stânga pe sub duşumea, în timp ce el dormea deasupra; găsi, înăuntru în grajd, rezemată de zid, propria lopată, cu care dăduseră deoparte tot bălegarul de catâr care se strânsese-ntr-un an de zile, să cerceteze pământul de dedesubt, iar între copaci, mai sus de cabană, găsi locul unde-şi lăsaseră cabrioleta. Şi nici acum nu era nimic pe faţa lui – nici alarmă, nici teroare, nici spaimă, nici măcar dispreţ sau amuzament – doar neînduplecarea lui rece şi inexorabilă, aproape calmă.

Se-ntoarse-n casă şi luă puşca de vânătoare din colţul ei. Acum era aproape complet acoperită cu-un strat subţire, ca o promoroacă, de rugină de culoarea tutunului, de parcă grija curăţatului aceluia atât de meticulos de-atunci din prima noapte întrecuse măsura, trecuse apa de pe puşcă pe cămaşă şi-apoi din nou de pe cămaşă pe puşcă. Şi nu se mai deschidea lesne, c-un păcănit, ci încet, la efort continuu, dând la lumină masa groasă de grăsime sleită, ca un săpun de culoarea ciocolatei, aşa că-n cele din urmă o demontă, fierse apă în ibricul de cafea, spălă grăsimea opărind-o şi puse piesele pe marginea prispei din dos, unde soarele bătea tot timpul cât era pe cer. Apoi o montă la loc şi-o-ncărcă cu două din cele trei cartuşe rămase, şi-o rezemă de perete lângă scaun, şi din nou privi noaptea apărând din vâlcea şi urcând prin porumbiştea uscată, cuprinzând şi porumbiştea, cuprinzând şi casa pân’ la urmă, continuând să urce, ajungând ca două palme unite cupă spre cer, lăsând să zboare spre apus şi ultima pasăre a serii. Mai jos de el, dincolo de porumbişte, licuricii clipeau purtaţi de vânt pe malul de-ntuneric; mai încolo, în miezul lui, orăcăitul regulat al broaştelor era pulsul şi bătaia regulată a inimii întunecate-a nopţii, aşa că atunci când, în fine, sosi momentul acela invariabil din noapte – momentul acela tot atât de invariabil între-un asfinţit şi cel'lalt ca, şi clipa trezirii lui de după-amiază –, bătaia acelei inimi păru să se oprească şi ea, golind tăcerea, să cuprindă primul urlet de-adâncă şi invincibilă durere. Întinse mâna îndărăt şi apucă

puşca.

De data asta folosi de la început glasul câinelui să-i poarte paşii. Când coborî în vâlcea, se gândi la vânt şi se opri să vadă-ncotro bate. Dar nu era vânt, aşa că merse drept spre urlet, nu repede acum, pentru că nu voia să facă zgomot, dar nici încet, pentru că n-avea să ţină mult, şi după aia ar putea să se-ntoarcă acasă şi să se culce înainte de miezul nopţii, mult înainte de miezul nopţii, spunându-şi pe când mergea circumspect şi neîntrerupt către urlet: „Acum am să-ncep să pot să adorm iarăşi noaptea”. Urletul era destul de-aproape acum. Aplecă puşca înainte, cu degetul mare pe cei doi cocoşi. Atunci glasul câinelui amuţi, din nou în mijlocul urletului; din nou văzu o clipă cele două puncte galbene-ale ochilor, pân’ a nu le stinge gura ţevii. În strălucirea exploziei, zări bine conturat animalul întreg, sărind. Văzu încărcătura izbindu-l, zvârlindu-l îndărăt în rostogolirea zgomotoasă a tenebrelor care se-nchideau la loc. Făcând un real efort fizic, îşi împiedică degetul de a se contracta pe-al doilea trăgaci şi, cu puşca încă la umăr, se lăsă pe vine ţinându-şi răsuflarea, sfredelind întunericul orb, în timp ce tăcerea fantastică, sfâşiată acum trei nopţi, când primul urlet al câinelui ajunsese pân’ la el, şi care pân-acum nu fusese nici măcar o dată restabilită, reintegrată, măcar cât dormea, mugea în jurul lui şi tot mugind începu să-nţepenească, să facă priză ca betonul, nu numai în auz, ci şi-n plămâni, în răsuflare, în el şi-n afara lui, solidificându-se de la copac la copac, şi-ntre ei ecourile sfărâmate ale împuşcării se stingeau în murmure sugrumate, prinse-n răceala solidificării înainte de-a fi avut timp să-nceteze. Cu puşca încă-ntinsă şi cu cocoşul încă tras, înainta spre locul unde văzuse câinele căzând, gâfâind printre dinţii rânjiţi şi-ncleştaţi, pipăind cu piciorul prin lăstăriş. Apoi îşi dădu seama deodată că trecuse de locul acela şi că mergea mai departe. Simţea c-o să-nceapă să fugă şi chiar începu, alergând orbeşte în întunericul de smoală, vorbindu-şi şuierat: „Stai! Stai! O să-ţi crape dracului afurisitu’ ăsta de cap”. Se opri gâfâind. Se orientă din nou după un petic de

cer, dar se sili cu toate astea să stea locului nemişcat până ce-i dispăru chiar şi gâfâitul. Apoi lăsă cocoşul armei şi porni înapoi. Acum avea orăcăitul broaştelor după care să se călăuzească, amestecându-se şi slăbind, şi-apoi întărindu-se din nou, culminând într-un apogeu coral, fiecare glas în parte fiind nu o singură notă, ci o-ntreagă octavă, aproape un acord de başi, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape, apoi încetă brusc într-o secundă de glacială imobilitate, urmată de-un răpăit rapid, haotic de plescăituri ca nişte palme plesnind apa, aşa că atunci când văzu apa, era mărunţită în necontenite sclipiri lichide reflectând stelele care alunecau, piereau şi reapăreau. Zvârli puşca. O clipă, o văzu învârtindu-se lent. Apoi plesni apa, nu cufundându-se, ci dezintegrându-se printre frânturi risipite de stele sfărâmate. Când ajunse acasă, nu era nici măcar miezul nopţii. Acum îşi scoase nu numai ghetele, ci şi salopeta, pe care de şaptej două de ceasuri n-o scosese de la genunchi în jos, şi se-ntinse pe salteaua de paie. Dar îşi dădu seama imediat că n-o să poată dormi, nu din cauza obiceiului de şaptejdouă de ceasuri de-a face din zi noapte şi din noapte zi, nu din cauza convulsiilor şi a spasmelor nervilor şi muşchilor pe care nu-i mai putea stăpâni, ci din cauza tăcerii ăsteia pe care prima împuşcătură o spulberase şi-a doua o aşezase la loc. Aşa că zăcea din nou ţeapăn şi calm, pe spate, cu mâinile de-a lungul trupului, cu ochii deschişi în întuneric, cu capul şi cu plămânii plini de tăcerea mugindă, prin care licuricii încălţaţi în catifea zburdau şi clipeau, şi dincolo de care broaştele nelipsite pulsau şi băteau fără-ncetare, până ce dreptunghiul de cer de dincolo de uşa oblică a odăii şi de capătul deschis al tindei începură s-arate cenuşiu şi-apoi să-ngălbenească, şi chiar putu să vadă trei ulii negri luându-şi zborul. „Acum trebuie să mă scol, îşi zise. O să trebuiască să-ncep să stau treaz toată ziua dacă am de gând să dorm iarăşi noaptea.” Apoi începu să-şi zică: „Trezeşte-te! Trezeşte-te!”; în cele din urmă se trezi, şi pătratul galben de forma ferestrei se-ntinse iar pe duşumea, unde stătuse invariabil în fiecare după-amiază. Pe pătură, la

nici două degete de capul lui, era un petic de hârtie brună îndoit în patru; când se ridică în picioare, văzu în praful din pragul uşii amprenta piciorului desculţ al băieţelului. Biletul era scris cu creionul pe-o bucată de hârtie ruptă dintr-un sac, neiscălit: „Vino până aici, nevastă-ta are nişte bani pentru tine”. Rămase locului în picioare, în cămaşă, clipind la bilet. „Acum pot să mă duc”, gândi şi-n inima lui începu să se petreacă ceva. Ridică-n sus capul, clipind aproape dureros, privind pentru prima oară de trei zile dincolo de cabana solitară şi fără de-ale mâncării, care simboliza impasul în care-ajunsese viaţa lui, la libertatea neţărmurită a cerului însorit. Vorbi tare. „Acum pot...” zise. Atunci zări ulii. În zori văzuse trei. Acum probabil c-ar fi putut să-i numere, dar nu-i numără. Doar privi la spiralele negre concentrice, parc-ar fi trasat o pâlnie invizibilă, dispărând unul câte unul dincolo de copaci. Din nou vorbi tare. „Câinele-i”, zise, ştiind bine că nu-i câinele. Şi nici n-avea importanţă. „Pentru că pân’ atunci am să fiu plecat”, gândi. Nu că i se ridicase ceva de pe inimă; era ca şi cum pentru prima oară începea să-şi dea seama de greutatea care-apăsa pe ea.

Era aproape de-asfinţit când, bărbierit şi cu ghetele şi salopeta spălate din nou, urcă pe galeria goală şi intră în prăvălie. Văru-său era acolo dup’ un dulap cu zaharicale deschis, pe cale să ducă ceva la gură.

— Unde-s...? întrebă el.

Văru-său închise dulapul mestecând.

— Mă, dobitocule, de două zile ţi-am trimis vorbă s-o ştergi, până n-apucă-mpuţitu’ ăla de Hampton s-adulmece pe-acolo pân’ jur cu toată droşca lui plină de poliţişti. Un negru care nu-ş’ ce tot căuta prin mlaştina aia a dat peste-afurisita ta de puşcă pân’ a nu se fi liniştit bine apa deasupra ei.

— Nu-i a mea, zise el. N-am puşcă. Unde-s...?

— Pă dracu’ nu-i! Toată lumea ştie că-i a ta. Nu mai e niciun Hadley vechi de calibru zece cu cocoş în tot ţinutu’ decât a ta. D-aia nici n-am spus nicio minciună pe chestia asta, mai ales că blestematu’ de Hampton şedea chiar acolo

pe banca aia când a urcat negru' treptele cu ea. Zic: „Sigur că-i a lu' Mink. De-astă toamnă umblă după ea". P-ormă m-am întors la negru. „Şi tu, mă, pui de curvă de negru, ce dracu-nseamnă asta, zic, umfli puşca lu' domnu' Snopes de-astă toamnă şi umbli la vânat de veveriţe, şi p-orm-o arunci în baltă şi zici că n-o găseşti?" Uite-o!

Vărul se aplecă sub tejghea, se ridică şi puse puşca pe tejghea. Era curăţată, afară de-o pată uscată de noroi pe pat.

Nici nu se uită la ea.

— Nu-i a mea, făcu el. Unde-s...?

— Da' acum-i în regulă. Am aranjat-o la timp. Ce-aştepta Hampton era ca eu să zic că nu-i a ta. Atunci punea mâna pe tine. Da' am aranjat eu. Pân' s-apuce Hampton să deschidă gura, am şi aruncat bănuiala pe negru. Zic că astă-seară sau poate mâine-seară să iau câţiva băieţi să mergem la negru-acasă c-o pereche de lanţuri de bicicletă sau poate să-l prăjim puţin pe la tălpi. Şi chiar dacă n-o să recunoască nimic, lumea o s-audă c-au fost oamenii noaptea la el şi prea-s multe voturi p-aici pe la noi ca să-i convină lu' Hampton să nu-l umfle şi să-l trimită la-nchisoare, chiar dacă nu prea poa' să rişte să-l şi spânzure, şi Hampton ştie asta foarte bine. Aşa că-i în regulă. Şi în afară de asta, primul bilet ţi l-am trimis pe chestia cu nevastă-ta.

— Da, zise el. Unde-s...?

— O să te bage-n belea. Te-a şi băgat în belea. De-asta blestematu' ăla de şerif vânător de voturi a-nceput să dea cu nasu' p-aici. Negru' lu' Houston a găsit calu', da' şi el, şi câinele sunt dispăruţi. Da' asta n-avea importanţă pân' ce oamenii-au început să-şi aduc-aminte de ea, c-a picat aici chiar atunci seara cu ăi doi plozi şi cu bocceaua de rufe, şi cu gura ruptă de-i curgea încă sângele, aşa că oamenii, fără să vrea, au priceput c-ai dat-o afară din casă. Da' poate că nici asta n-ar fi avut importanţă dacă ea n-ar fi început să spună oricui voia s-o asculte că Doamne fereşte, nu tu dăduseşi lovitura. Un cal cu şaua goală, atât; pân' atunci nici cadavru, nici sânge, şi ea care s-apucă să cânte cui îi ieşea în cale că n-ai făcut ceva despre care nimeni nu ştia măcar că

fusese făcut. De ce dracu' n-ai luat-o din loc? N-ai avut atâta minte-n cap s-o fi şters din prima zi?

— Cu ce? zise el.

Văru-său clipise des uitându-se la el. Acum se opri din clipit.

— Cu ce? făcu el.

Celălalt nu răspunse. De când intrase nu se clintise din loc, mărunt, nemişcat, în mijlocul prăvăliei, în dreptul intrării, de unde soarele-n amurg îl lumina din cap până-n picioare c-o tentă slabă ca de sânge diluat.

— Vrei să zici că n-ai parale? Ai nas să-mi stai aici în faţă şi să-mi spui că n-ai avut un ban în buzunar? Nu te cred. Să fie-al dracului, ştiu eu ce ştiu! Chiar atunci, în dimineaţa aia, mă uitasem în punga lui. Nu ieşea niciodată fără cincizeci de dolari în buzunar…

Glasul i se opri, se stinse. Apoi reluă c-o licărire de incredibilă uluială, aproape şoptind:

— Ai pretenţia să spui că nici măcar nu te-ai uitat? *Că nici măcar nu te-ai uitat?*

Celălalt nu răspunse. Părea că nici nu auzise, nemişcat, cu privirea pierdută, în timp ce ultimele raze de lumină arămie urcau pe trupul lui, de parc-ar fi fost o apă mare care venea, se-nmănuncheau pentru o clipă într-un purpuriu concentrat şi muribund pe masca neînduplecată, impasibilă, calmă a feţei sale, păleau în asfinţit, în amurg, alunecând de-a lungul rafturilor rânduite şi prin ungherele-ntunecoase cu mirosuri vechi, fetide, de brânză şi pielărie, şi gaz, şi se condensau, şi se-ngroşau sub căpriorii pe deasupra capului, ca însuşi giulgiul uitării. Vocea lui văru-său de-acolo părea că porneşte, fără sorginte, ireparabilă, lipsită chiar şi de greutatea respiraţiei care să-i dea volum:

— Unde l-ai ascuns?

Şi din nou văru-său, ieşit acum de după tejghea, în faţa lui, aproape piept în piept, oprindu-şi răsuflarea violentă, îi murmură în obraz:

— Pentru numele lui Dumnezeu, avea cel puţin cinzeci de dolari. Ştiu eu. I-am văzut. Chiar aici în prăvălia asta. Unde

l-ai...

— Nu, făcu el.

— Ba da.

— Nu.

Feţele lor erau doar la o palmă una de alta, răsuflarea regulată se auzea. Apoi cealaltă faţă dădu-ndărăt, mai mare decât a lui, pe un trup mai înalt decât al lui, şi-n lumina care pălea, începea să nu mai aibă trăsături.

— *All right*, făcu văru-său. Îmi pare bine că n-ai nevoie de parale. Pentru că, dac-ai venit la mine în nădejdea c-ai să scoţi ceva, n-ai decât să te mulţumeşti cu nădejdea. Ştii cu cât îşi plăteşte Will Varner vânzătorii. Ştii cam cât poate pune deoparte-n zece ani unu' care lucrează la Will Varner, ca să nu mai vorbim în două luni. Aşa că n-ai să ai nevoie nici de ăi zece dolari de care-a făcut rost nevastă-ta. Aşa că-i fain, nu?

— Da, zise el. Unde...?

— E la Will Varner.

Se-ntoarse imediat şi porni spre uşă. Când trecu de ea şi ieşi, văru-său strigă după el, din întuneric:

— Zi-i să-i mai ceară lui Will sau lui Jody alţi zece-mprumut, să-i pună-mpreună cu ăilalţi.

Cu toate că nu era încă întuneric de-a binelea, în casa lui Varner o lampă era aprinsă. Putea s-o vadă chiar de la depărtarea asta şi-avea senzaţia că era detaşat de sine însuşi, că era în afara sa, privind cum se scurtează încontinuu distanţa dintre el şi lumină. „Şi-n fond, asta-i tot, gândi. Toate zilele şi nopţile alea care păreau că n-o să se mai isprăvească niciodată nu-s acum decât bucăţica asta de drum prăfuit dintre mine şi uşa luminată." Şi, când puse mâna pe poarta lui Varner era ca şi cum nevastă-sa l-ar fi aşteptat, ar fi pândit drumul să-l vadă venind. Ieşi alergând pe uşa din faţă, profilată din nou o clipă în pragul luminat, ca atunci când o văzuse prima oară, noaptea, la şantierul ăla forestier, de care nici acum, la nouă ani de-atunci, nu-i făcea plăcere să-şi aduc-aminte cum, prin ce nenoroc nimerise. Sentimentul însă era şi acum tot atât de puternic ca şi

altădată. Nu-i era frică să şi-l amintească, dar nici nu-ncerca să nu şi-l amintească, şi asta nu din remuşcare pentru ce făcuse, pentru că iertare nici nu cerea, nici nu dorea. Numai că nu voia să trebuiască să-şi aduc-aminte de eşecul de care fusese urmat actul, dispreţuind trupul sau mintea lipsite de voinţa de-a face; nu se zvârcolea-n regrete neputincioase la amintirea lui, nici nu bodogănea, pentru că nu bodogănea niciodată; rămânea doar rece, invincibil, neînduplecat. Trăise-n vreo duzină de cabane amărâte, prost făcute, luate cu chirie pe când taică-său se muta din fermă-n fermă, fără ca distanţa dintre ele să fi fost vreodată mai mult de cinşpe-douăj' de mile. Apoi, deodată, şi încă noaptea, trebui să plece de sub acoperişul căruia-i zicea acasă şi din singurul ţinut, şi dintre singurii oameni şi singurele obiceiuri de care ştia, fără s-aibă măcar timpul să-şi strângă câte ceva să ia cu el, dac-ar fi fost ceva de luat, nici să zică rămas-bun cuiva, de-ar fi fost cineva căruia să-i poată zice rămas-bun; şi toate astea ca să se pomenească, după săptămâni întregi, tot umblând pe jos, la mai bine de două sute de mile de-acolo. Voise s-ajungă la mare. Avea douăzeci şi trei de ani, era tânăr. Nu apucase s-o vadă niciodată; nu ştia bine încotro era, doar că undeva spre sud. Nu-l purtase niciodată gândul la ea pân-atunci şi nici n-ar fi putut spune de ce voia s-ajungă la mare – ceva din repudierea uscatului, a pământului ăstuia pe care trupul şi mintea lui păcătuiseră întru câtva faţă de voinţa lui rece, neabătută de acţiune – căutând ceva din acea iodată promisiune de spaţiu şi uitare din care n-avea intenţia să se-nfrupte, din care nu se va-nfrupta niciodată, ca şi cum, refuzând cu bună ştiinţă să taie firele rememorării, îşi pedepsea acel trup şi-acea minte care-l trădaseră. Căuta poate ofranda aceea de spaţiu nemărginit şi de iremediabilă uitare pe-a căror muchie fierbe colcăind şi-apoi dă-napoi timid puhoiul demn de dispreţ al semenilor săi pământeni, nu ca s-o accepte, ci doar ca să se-ngroape-n anonimatul infinit, în ultimul azil inexpugnabil al tuturor galioanelor de aur înecate, neatinse şi-alături de inaccesibilele nimfe nemuritoare. Apoi, aproape ajuns şi

nemâncat de douăzeci şi patru de ore, văzuse o lumină şi s-apropiase, şi-auzise voci puternice, şi-o văzuse profilată în uşa deschisă, nemişcată, dreaptă şi neascultând, în timp ce strigătele şi ţipetele de bărbaţi aspri, gălăgioşi păreau să se-nalţe spre ea ca o mângâiere furtunoasă. Mai departe, n-a mai mers. A doua zi dimineaţa era acolo, la lucru, ca tăietor de lemne, fără să ştie măcar pentru cine lucra, întrebând doar din întâmplare pe şeful de echipă care-l angajase cu cât va fi plătit şi acesta spunându-i în faţă că-i prea mărunt, prea uşor ca să poată ţine joagărul de-un cap. Şi nici zeghe vărgată de puşcăriaşi nu văzuse pân-atunci, aşa că nu de la prima aruncătură de ochi şi-a dat el seama unde se află, ci de-abia după multe altele la rând – o parcelă de pădure virgină exploatată cam necurat de-un bărbat de vreo cincizeci de ani, toată ziua cu gura mare, nu mai înalt decât el, cu păr cărunt scurt şi vârtos, şi cu o burtă solidă, proeminentă, care, prin influenţă politică sau şperţ, sau cine-ştie-cum căpătase de la stat dreptul de-a folosi ca mână de lucru puşcăriaşi, pe casă şi masă; văduv, că-şi pierduse nevasta cu ani în urmă la naşterea primului copil, trăia acum în văzul tuturor cu-o mulatră superbă cu aproape toţi dinţii de aur, care supraveghea bucătăria unde tot puşcăriaşi făceau munca efectivă, într-o casă separată aşezată printre cabanele de scânduri şi pânză de cort în care dormeau puşcăriaşii. Femeia din uşa luminată era copilul. Locuia în aceeaşi casă cu tatăl ei şi cu mulatra, într-o aripă separată, cu intrare separată, şi părul ei era negru pe-atunci – o coamă splendidă, grea, pe care oricine se-ntâmpla dintre şefii de echipă sau gardienii armaţi, sau puşcăriaşii muncitori, sau chiar şi el, când i-a venit rândul, când l-a chemat şi pe el, după ce de mult descoperise rostul intrării separate, i-o tundea, periodic, aproape bărbăteşte, cu briciul. Arăta sănătos şi scurt, şi nu subţire părul ei, şi la lumina lămpii ăleia din prima seară şi-n a soarelui a doua zi dimineaţa când, cu toporul ridicat gata să izbească se-ntoarse şi-o văzu călare pe-un cal înalt, zvelt, bine ţinut, în spatele lui, dominându-l, în salopetă, privindu-l nu cu neruşinare şi nu

cu cine ştie ce socoteli, ci cutezător, deschis, cum doar un bărbat deprins cu succesele ar fi privit. Asta era ce văzuse: obişnuinţa succesului – potrivirea perfectă a voinţei şi-a aptitudinii, c-un singur obiectiv, nedisimulat – care-o făcea s-arate nu ca o fustă, ci tot atât de masculină ca salopeta, şi mărimea, şi statura, şi părul ei scurt; văzuse nu o posedată, ci domnul şi stăpânul sigur de sine al unui harem. De data asta, nu i-a vorbit. Şi-a urmat calea. Şi-atunci a descoperit el că intrarea aia separată nu era folosită numai noaptea. Uneori trecea călare, se oprea, îi spunea scurt câteva vorbe şefului de echipă şi pornea mai departe; alteori apărea mulatra călare, îi zicea şefului de echipă un nume şi pleca, şi şeful de echipă striga tare numele, şi omul îşi lăsa toporul sau joagărul şi se ducea după cal. Atunci el, izbind mai departe cu toporul şi fără măcar să-şi ridice privirea, părea să pândească, să urmărească omul cum intra pe uşa separată şi-apoi, mai târziu, cum ieşea, cum se-ntorcea la lucru – anonim, identic, tâlhar la drumul mare, ucigaş, hoţ, şi printre ei părea să nu fie nici favoriţi, nici gelozie. Asta avea să-i fie sortit lui, după cât s-arăta. Nu-l chemase încă, aşa că se şi resemnase să fie gelos, şi-şi ştia soarta. Fusese crescut de generaţii în credinţa nezdruncinată că fiecărui bărbat, oricare vor fi fost faptele lui de pân-atunci, oricât de adâncă va fi fost prăpastia-n care căzuse, îi era rezervată o fecioară, măcar ca să se-nsoare cu ea; o fecioară – chiar dacă n-ar fi fost decât ca s-o defloreze şi s-o distrugă. Şi, cu toate astea, vedea acum nu numai că doar pentru a fi băgat în seamă trebuia să concureze cu oameni printre care avea impresia că-i un copil, şi-încă un copil din altă rasă şi-altă specie, ci că atunci când va fi să se apropie de ea va trebui să-i smulgă nu numai hainele, ci şi să gonească fantomele îmbrăţişărilor a treizeci sau patruzeci de oameni; şi asta nu numai o dată, ci de fiecare dată începând de-acum (încă de-atunci îşi vedea soarta) şi până-n vecii vecilor: nicio odaie, nici tenebrele, niciun pustiu chiar nu vor fi vreodată destul de mari ca să-i poată cuprinde pe-amândoi şi acel dezmăţ neîntrerupt de armăsari ai umbrelor inexpugnabile. Apoi veni şi el la rând,

fu şi el chemat în cele din urmă, după cum se şi aştepta. Îi dădu ascultare cu presentimente, dar fără regrete. Nu intră într-un pat fierbinte, insaţiabil de femeie stearpă şi lubrică, ci în caverna goală şi sălbatică a unei leoaice – o tumescenţă care nu ceda deloc, nici nu cerea cruţare şi care făcu din el un monogam pe viaţă, cum fac opiul şi crima din cei ce le-au gustat o dată. Asta a fost într-o după-amiază, devreme. Soarele fierbinte de iulie bătea prin ferestrele fără storuri şi chiar fără perdele, larg deschise-n afară, pe-un pat făcut de mână din scânduri negeluite, groase de-un lat de palmă, legate cu cabluri subţiri de oţel şi care, cu toate astea, se deplasa, aluneca în smucituri scurte, regulate, sacadate pe duşumea, ca un balansoar uşor şi prost echilibrat. Cinci luni mai târziu erau căsătoriţi. Nu plănuiseră treaba asta. Niciodată, nicicând n-a pierdut prilejul să afirme, chiar şi-n forul său interior, că această căsătorie n-a fost o maşinaţie sau măcar o intenţie a ei. Ce-a provocat-o a fost năruirea afacerilor tatălui ei, despre care chiar şi el fusese-n stare să vadă că mergea inerent, inevitabil, spre faliment şi că prăbuşirea fiecărui copac îl aducea c-un pas mai aproape. Mai târziu, culcatul cu ea din după-amiaza aia i s-a părut c-a fost semnalul la care întregul edificiu nebunesc de pogoane furate şi de case de vânătoare, şi de oameni, şi de catâri trudind, care fusese ridicat peste noapte şi-ntemeiat pe neant, tot peste noapte-n neant s-a prăbuşit în mormanul de gunoaie – grămezile de rumeguş, crăcile ciopârţite moarte, butucii de copac şi toată jalea pădurii – şi de crime. Avea cea mai mare parte din salariul lui pe cinci luni. S-au dus pe jos la cea mai apropiată reşedinţă de ţinut şi-au cumpărat un certificat de căsătorie; judecătorul care le-a vândut certificatul şi a scos dumicatul de tutun din gură şi, ţinându-l umed în palmă, a chemat doi trecători ca martori şi i-a declarat soţ şi soţie. S-au întors în ţinutul lui natal, unde au închiriat o mică fermă în dijmă. Aveau o maşină de gătit de ocazie, o saltea umplută cu păstăi uscate pe duşumeaua goală, briciul cu care-o mai tundea încă şi cam asta era tot. Pe vremea aia n-aveau nevoie de altceva. Ea zicea: „Am avut

o sută de bărbaţi. Da’ n-am avut niciodată o viespe. Ce iese din tine-i venin curat. Frige. Arde el şi arde şi sămânţa din mine. N-am să fac niciodată un copil”. Dar după trei ani a făcut. Şi după cinci a mai făcut unul; şi el se uita la ei când veneau să-i aducă prânzul, neîncălzit şi sărăcăcios, şi-un urcior cu apă rece pe cine ştie ce petic de pământ amărât sau când se jucau cu bucăţele de lemn, sau catarame de ham ruginite, sau cu şuruburi de la plug tocite, cu care nici chiar el nu mai avea ce face, în ţărâna din faţa cine ştie cărei prispe pe care el se-aşezase să i se răcească sudoarea; alteori, într-o reînviere a vechii lui furii aprinse, neînfrânte, tot atât de puternice, de aprige şi de trecătoare ca prima dată, gândea: „Doamne-Dumnezeule, mai bine că-s ai mei”. Apoi, mai liniştit, pe salteaua de paie, când ea era gata adormită şi trupul lui, sleit, tot nu-nceta să zvâcnească şi să se răsucească, gândea cum, chiar dacă n-ar fi fost ai lui era acelaşi lucru. Erau buni s-o-ncătuşeze şi pe ea, mai trainic chiar decât era el însuşi încătuşat, pentru că ea-şi pusese pe soartă chiar şi pecetea acceptării formale, lăsându-şi părul să crească la loc şi vopsindu-l.

Venea pe alee alergând greoi, dar repede. Ajunse încă-nainte de-a fi apucat el să deschidă poarta cu totul şi-l împinse izbindu-l şi pe el, şi poarta, şi-l apucă de pieptarul salopetei.

— Nu! strigă ea cu toate că vocea ei doar şoptea: Nu! Oh, Doamne, ce-ai de gând? Nu poţi intra aici!

— Pot merge unde-mi place, făcu el. Lump zicea... Apoi încercă să se smucească, să se elibereze, dar ea-i dăduse drumul şi-l apucase de braţ, şi-l zorea, aproape-l târa de-a lungul gardului să iasă din lumină. Se smulse din nou din strânsoarea ei, înţepenindu-se pe picioare.

— Stai niţel, zise.

— Smintitule! făcu ea cu şoapta ei aspră, gâfâită: Smintitule! Luate-ar dracu’ să te ia! Lua-te-ar dracu’ să te ia!

El începu să lupte c-o furie rece, concentrată, pe care trupul său nu prea părea încă să fie-n stare sau să fie dispus s-o presteze. Apoi deodată se năpusti, nu la ea, ci doar ca să

scape din strânsoare. Da'-l ţinea, îl ţinea cu amândouă mâinile acum, se-nfruntau:

— De ce n-ai fugit în noaptea aia? Dumnezeule, eram sigură c-ai s-o ştergi îndată după plecarea mea!

Îl zgâlţâi sălbatică, fără efort, parc-ar fi fost un copil:

— De ce n-ai fugit? De ce dracu' n-ai fugit?

— Cu ce? făcu el. Încotro? Lump zicea...

— Ştiam că n-aveai niciun ban, cum ştiam că n-aveai nimic de mâncare decât prafu' din butoi. Puteai să te fi ascuns! În pădure, oriunde, pân-aş fi avut timp... Fir-ai al dracului să fii! Fir-ai al dracului să fii! Ah, de m-ar lăsa pe mine să te spânzur!

Îl zgâlţâi cu faţa plecată pe-a lui, răsuflarea-i grea, fierbinte, gâfâită izbindu-l în faţă:

— Nu că l-ai omorât, da' c-ai făcut-o când n-aveai un ban cu ce fugi, dacă voiai să fugi, sau ce mânca, dacă rămâneai locului. Ah, dacă m-ar lăsa pe mine s-o fac: te-aş spânzura doar atât cât să te iau jos şi să te-aduc în fire, şi iar să te spânzur pân' să tai funia, şi iar să te-aduc în fire...

Din nou se smuci, furibund. Dar ea-i dăduse drumul, stând într-un picior acum, celălalt picior cu genunchiul îndoit în sus s-ajungă mâna-ntinsă. Scoase ceva din pantof şi-i puse-n mână. Îşi dădu imediat seama ce era – o bancnotă, împăturită şi răsîmpăturită, mică şi pătrată, şi caldă încă de căldura trupului ei. Şi era doar o singură bancnotă. „E-un dolar", gândi, ştiind bine că nu-i. „Asta-i de la I.O. şi de la Eck", îşi zise, ştiind bine că nu era, precum ştia tot atât de bine că-n tot ţinutul era un singur om care să aibă zece dolari într-o singură hârtie – sau cel mult doi; acum chiar auzi ce-i spusese văru-său când ieşise din prăvălie acu' un sfert de ceas. Nici nu se uită măcar la mână.

— I-ai vândut ceva lui Will pe ei sau i-ai luat din buzunar când dormea? Sau lui Jody?

— Şi ce dacă? Şi ce-i dacă-n noaptea asta mai vând să scot alţi zece? Numai că, pentru numele lui Dumnezeu, nu te mai întoarce-acasă! Rămâi în pădure! Şi mâine dimineaţă...

El nu se mişcă; îi văzu doar smucitura scurtă a mâinii, de

la încheietură – nu era monedă să sune de unghie sau să facă vreun zgomot de buruienile-ntărite de praf din marginea drumului de care-atârnau smocuri de bumbac prăfuit. Când porni din loc, ea-ncepu s-alerge după el. „Mink!” zise. El mergea hotărât mai departe. Era lângă umărul lui, alergând, cu toate că el continua să meargă. „Pentru numele lui Dumnezeu! strigă ea. Pentru numele lui Dumnezeu!” Atunci îl apucă de umăr şi-l răsuci cu faţa la ea. De data asta el se smuci, scăpă din strânsoare şi sări-n buruieni, se aplecă şi se ridică c-un băţ în mână, ţinut în sus, şi porni spre ea cu aerul lui obosit şi răbdător, şi implacabil până ce ea se-ntoarse. Lăsă băţul în jos, dar rămase locului până n-o mai putu distinge nici chiar în praful mai albicios al drumului. Apoi aruncă băţu-n buruieni şi se-ntoarse. Văru-său era lângă el. Dacă cel’lalt ar fi fost mai mărunt sau ar fi fost el mai voinic, ar fi trecut peste el, ar fi călcat pe el. Cel’lalt făcu un pas ferindu-se şi porni alături de el, cu şuieratul slab al răsuflării reţinute în dreptul umărului lui.

— Vas’zică, nici p-ăştia nu vrei să-i iei, zise văru-său.

El nu răspunse. Mergeau unul lângă altul în praful gros până la gleznă. Paşii lor nu făceau niciun zgomot:

— Avea cel puţin cincizeci de dolari, îţi spun că i-am văzut cu ochii mei. Şi tu vrei să te cred că nu i-ai luat.

Nu răspunse. Mergeau întruna, nu repede, ci ca doi oameni care merg fără vreo ţintă, fără zor, de plăcere sau ca să facă mişcare:

— *All right.* Am să fac un lucru pe care niciun om pe lumea asta nu l-ar face: am să-ţi acord prezumţia de nevinovăţie, am să presupun că nu i-ai luat, că nici măcar n-ai căutat. Acum, ia spune-mi, unde-i?

Nici nu răspunse, nici nu se opri. Văru-său îl apucă de umăr, oprindu-l; în respiraţia lui violentă, nedumerită, în vocea lui şoptită era acum nu numai uluiala dinainte, ci ca un fel de insultă rece, nesăbuită, parc-ar fi fost unul care-ntr-un moment decisiv pe cale să treacă-n goană ar încerca să se facă-nţeles de un tâmpit:

— Ai de gând să laşi ăi cinzeci de dolari să zac-acolo, să

dea Hampton peste ei şi să-i împartă cu-ai lui?

Îi dădu una peste mână.

— Lasă-mă-n pace, răspunse.

— *All right.* Uite ce-am să fac. Am să-ţi dau acum douăşcinci de dolari. Merg cu tine şi tot ce-ai să ai de făcut o să fie să-mi dai portofelu', pe ne-ve. Sau îmi dai pantalonii, dacă nu vrei să-l scoţi tu din buzunar. Banii nici n-ai să-i vezi, nici n-ai să-i atingi măcar.

El se-ntoarse din nou să plece:

— *All right.* Dacă eşti d'ăia de ţi se-ntorc maţele pe dos şi nu vrei s-o faci tu, spune-mi unde e. Când mă-ntorc, îţi dau zece dolari, cu toate c-un tip care de-abia a zvârlit zece dolari...

El pornise-acum. Îl apucă iar de umăr şi-l răsuci; vocea încordată, aprigă îi ajungea murmurată de nicăieri şi de peste tot din întunericul fără undă de vânt:

— Stai! Ascultă! Ascultă bine-ncoa'! Ce-ar fi să-l caut pe Hampton; toată ziua s-a-nvârtit p-aici; cu siguranţă că şi astă-seară-i p-aici p-undeva. Ce-ar fi să-i zic că mi-am adus aminte c-am făcut o greşeală, că puşca n-ai pierdut-o astă-toamnă pen' că de-abia săptămâna trecut-ai fost la mine la prăvălie şi-ai cumpărat praf de puşcă de câţiva gologani. Şi p-ormă tu ai să poţi să-i explici cum c-aveai de gând să-i dai lui Houston prafu' de puşcă-n locu' amenzii pentru viţel...

De data asta nu-i mai dădu mâna-n lături. Doar începu să meargă spre celălalt, cu aerul lui obosit, răbdător, invincibil, pe care celălalt nu i-l ştia, mergând întruna spre văru-său care dădea-napoi. Nici vorba lui nu era tare; era plată, perfect monotonă:

— Te rog să mă laşi în pace. Nu-ţi cer, ci te rog. Nu de dragu' meu. Pentru că-s obosit. Te rog să mă laşi în pace.

Celălalt dădea-napoi în faţa lui, mişcându-se ceva mai repede, aşa că distanţa dintre ei creştea. Când el se opri, ea continua să crească, până ce nu-l mai văzu şi n-ajunse pân' la el decât şoapta furioasă şi jignită:

— *All right*, afurisit de ucigaş calic! O să vedem noi dac-ai să scapi!

S-apropia din nou de sat, paşii lui nu făceau zgomot în praf şi, în întuneric, nici nu păreau că-naintează, deşi lumina din fereastra bucătăriei doamnei Littlejohn, imediat dincolo de masa neagră a prăvăliei – unica lumină din partea locului – se apropia mereu. După prăvălie, poteca făcea un cot şi ducea la cabana lui la patru mile depărtare. „Trebuia, de-aici, să fi ţinut drumu' drept, la Jefferson, la gară", gândi; şi deodată, acum că era prea târziu, acum că pierduse orice speranţă de-alegere între o evaziune organizată şi inteligentă şi-o simplă fugă oarbă, disperată, hăituită, cu ocoluri prin mlaştinile şi jungla vâlcelei ca o fiară flămândă şi sleită de puteri, cu drumul vizuinii tăiat, îşi dădu seama că de trei zile-ncoace nu numai că sperase, ci că realmente crezuse că i se va da posibilitatea de alegere. Şi nu numai că pierduse privilegiul ăsta al alegerii, dar din pricina unui ghinion orb care-i dăduse vărului său posibilitatea fie să vadă, fie să bănuiască tot ce era-n portofel, chiar şi alternativa asta amară era amânată cu înc-o noapte; începu acum să i se pară că becul acela mititel şi singuratic nu numai că nu marca un punct final, chiar pentru-o alegere făcută-n disperare, ci că-i curma însăşi perioada de speranţă şi că tot ce-i mai rămânea ca libertate era intervalul mereu mai scurt dintre lumină şi paşii săi. „Credeam c-atunci când omori un om s-a terminat, îşi zise. Dar nu. De-abia-ncepe."

Când ajunse-acasă, nu intră. O luă pe după grămada de lemne, căută toporul şi stătu o clipă cercetând stelele. Nu era cu mult trecut de nouă; îşi putea îngădui un răgaz pân' la miezul nopţii. Apoi ocoli pe după casă şi intră în porumbişte. La jumătatea pantei se opri ascultând, apoi porni mai departe. Nici în vâlcea nu intră; trecu în dosul primului copac, care era destul de mare ca să se poată-ascunde după el, şi-şi rezemă atent toporul în aşa fel încât să-l poată găsi, şi stătu acolo nemişcat respirând încet, ascultând la trupul greoi alergând grăbit, îngrijorat şi circumspect printre cocenii de porumb fâşâind, gâfâiala încordată, pripită, apropiindu-se din ce în ce mai mult, apoi îşi opri răsuflarea când celălalt trecu pe lângă copac,

oprindu-se brusc, iar el ieşi din dosul pomului şi-o luă în susul pantei.

Porniră-mpreună prin porumb, unul după altul, la trei-paşi distanţă. Putea auzi în urma lui trupul stângaci împieticindu-se când călca printre rândurile şuierătoare de coceni şi respiraţia aprigă, şi indignată, şi reţinută. Mersul său nu făcea zgomot, nici chiar în uscăciunea casantă a porumbiştei, parcă trupul i-ar fi fost fără consistenţă.

— Ascultă, zise văru-său. Hai să luăm chestia asta ca doi oameni cu judecată...

Ieşiră din porumbişte, traversară curtea şi intrară în casă, tot la trei paşi unul de altul. Se duse în bucătărie şi-aprinse lampa, şi apoi se chirci lângă maşina de gătit, ca s-aprindă focul. Văru-său stătea în uşă respirând cu zgomot şi privind la celălalt cum aţâţă focul, până ce surcelele făcură flacără, şi cum luă ibricul de cafea de pe maşină şi-l umplu cu apă şi-l puse la foc.

— N-ai chiar nimic de mâncare? făcu văru-său.

Celălalt nu răspunse.

— Ai ceva porumb de nutreţ, nu-i aşa? Am putea prăji puţin.

Acum focul ardea bine. Celălalt puse palma pe ibric, cu toate că, fireşte, nici măcar nu-ncepuse să se-ncălzească. Văru-său se uita la ceafa lui.

— *All right*, zise. Hai să luăm puţin.

Celălalt ridică palma de pe ibric. Nu-ntoarse privirea.

— Ia-ţi! zise. Nu mi-e foame.

Văru-său răsufla greu în uşă, privind faţa calmă, aplecată. Respiraţia sa făcea un zgomot slab, regulat, aspru.

— *All right,* zise. Mă duc în şură s-aduc puţin.

Plecă din uşa odăii, trecu greoi prin tindă, ieşi pe uşa din dos şi, când puse piciorul pe pământ, o luă la goană. Alergă ca un nebun prin beznă, în vârful picioarelor împrejurul casei, în faţă, şi se opri cătând să străpungă cu privirea pe după colţ, spre uşa din faţă, ţinându-şi răsuflarea, apoi fugi din nou pe trepte-n sus, de unde putea să vadă în tinda slab luminată de lampa din bucătărie, se opri din nou o clipă, se

piti jos, scotocind cu privirea. „Fecioru’ ăsta de curvă şi-a bătut joc de mine”, gândi. Ieşi prin dos, alergă-n sus pe trepte împleticindu-se gata să cadă şi recăpătându-şi echilibrul şi se repezi prin hol la uşa bucătăriei şi, în clipa-n care trecea pe lângă ea, îl văzu pe celălalt stând lângă maşina de gătit aşa cum îl lăsase, cu palma din nou pe ibricul de cafea. „Ah, fecioru’ de curvă! Ucigaşu’! gândi. N-aş fi crezut. N-aş fi crezut ca un om să treacă prin toate astea nici pentru cinci sute de dolari.”

Dar când apăru din nou în uşă, în afară de respiraţie, care era puţin mai iute, mai şuierată, ai fi zis că nici nu se mişcase din loc. Se uită la celălalt cum îşi aduse lângă maşina de gătit o ceaşcă de porţelan crăpată, un pahar gros, o cutie de tinichea cu puţin zahăr în ea şi o linguriţă; când începu să vorbească, parc-ar fi vorbit cu nevasta lui Varner, la masă, la ceai:

— Ei, i-a trebuit ceva timp până să se-nfierbânte, nu?

Celălalt nu răspunse. Umplu ceaşca din ibric şi puse zahăr cu linguriţa, şi amestecă, şi se aşează lângă maşina de gătit, întors trei sferturi cu spatele spre văru-său, cu capul aplecat, sorbind din ceaşcă. După o vreme văru-său se apropie şi umplu paharul, şi puse zahăr, şi sorbi, cu faţa suptă, cu trăsăturile parcă fugind din marginea paharului în sus şi-adunându-se, ochi, nas şi gură chiar, înspre frunte, ca şi cum pielea-n care erau săpate era fixată de ţeastă numai într-un singur punct, undeva, în spate.

— Ascultă, zise văru-său. Hai să-ncercăm să luăm chestia asta ca doi oameni cu judecată. Zac acolo cinzeci de dolari care nu-s ai nimănui. Tu nu poţi să te duci să-i iei fără să mă iei şi pe mine, pentru că n-am de gând să te las. Şi eu nu mă pot duce fără să te iau şi pe tine, pentru că nu ştiu locu’. Şi, cu toate astea, noi stăm aici în casă de pomană, când în orice clipă pierdută blestematu’ ăla de şerif şi copoii lui pot să dea de ei. E pur şi simplu-o chestie de principiu. Aici nu-i vorba că-ţi place sau că nu-ţi place. Dac-aş putea face ce vreau, i-aş lua pe toţi pentru mine, cum ai face şi tu. Da’ nu poţi nici tu şi nu pot nici eu. Şi uite-aşa, stăm aici…

Celălalt înclină ceaşca şi-o goli.

— Cât e ceasul? întrebă el.

Din brâul creţ şi umflat văru-său scoase un ceas de-un dolar prins de-o curea slinoasă de piele, se uită la el şi-l îndesă la loc în buzunăraşul de la centură.

— Nouă şi douăşopt. Şi n-o să-ncremenesc aşa pe veci. La şase dimineaţa trebuie să deschid prăvălia. Şi-am cinci mile de mers la noapte ca să mă duc să mă culc. Da' n-are-a face. Nu te sinchisi de asta, pentru că nu-i o chestie personală, e pur şi simplu o chestie de afaceri. Gândeşte-te...

Celălalt puse ceaşca goală pe marginea maşinii de gătit.

— Dame joci? făcu el.

— ...La tine. Tu ai... Ce?

Se opri din vorbă. Se uită la celălalt cum traversa odaia şi lua dintre umbrele din colţ o bucată scurtă şi lată de scândură. De pe raftul de deasupra luă o altă cutie de tinichea şi le aduse, şi le puse pe masă. Scândura era împărţită în pătrăţele în zigzag făcute cu mangal; în cutie se afla un pumn de bucăţele de sticlă şi de porţelan de două culori, după cum arătau, dintr-o farfurie spartă şi-o sticlă albastră. Puse scândura lângă lampă şi se-apucă s-aşeze piesele. Văru-său se uita la el cu paharul oprit la jumătatea drumului spre gură. O clipă i se tăie răsuflarea. Apoi respiră din nou. „Păi da, desigur", zise. Puse paharul pe maşina de gătit şi trase un scaun în faţa celuilalt. Aşezându-se, părea să fie pe punctul de-a acoperi nu numai scaunul, ci şi masa cu-o cantitate imensă de carne moale şi fleşcăită ca un balon care se dezumflă.

— Jucăm o partidă – cinci cenţi pe cincizeci de dolari, zise. *All right?*

— Joacă, făcu celălalt.

Începură să joace – unul c-o hotărâre rece, implacabilă şi cu economie de mişcări, celălalt c-un fel de pripeală smucită şi stângace. Era lipsa de premeditare şi de chibzuială sau măcar de prevedere aproape puerilă, de amator, a unuia care, la jocuri de noroc, bazându-se pe manevre, nu pe inteligenţă, se pomeneşte implicat într-o partidă în care nu

poate face faţă doar cu dexteritatea şi, cu toate astea, încearcă să-nşele chiar şi la un joc simplu şi elementar ca damele, c-un optimism incredibil, c-o incorigibilă lipsă de onestitate devenită de mult reflexă, şi-acum probabil depăşind capacitatea lui de autocontrol, făcând nişte mişcări impetuoase şi stângace, şi-apoi trăgându-şi pumnu-ndărăt, şezând şi pândind cu ochii lui mici sfredelitori făr'o clipire faţa calmă, răvăşită, aplecată-n jos dinaintea lui, vorbind întruna de-aproape orice în afară de bani şi de moarte, cu pumnul rezemat de marginea mesei strângând pionul sau dama pe care le luase. „Asta-i beleaua cu jocul de dame, gândi el, că nu-i decât joc de dame." Şi dup-un ceas avea treisprezece partide mai mult câştigate luate-nainte.

— Facem pe douăşcinci? zise.

— Cât e ceasul? făcu celălalt.

Văru-său trase iar ceasornicul de la brâu şi-l îndesă la loc.

— Unşpe fără patru.

— Joacă, făcu celălalt. Şi jucară mai departe. Văru-său nu mai vorbea acum. Ţinea socoteala pe marginea scândurii c-un creion muşcat în gură. Aşa c-atunci când, jumătate de ceas mai târziu, făcu adunarea, creionul reprezenta în ochii lui nu un simbol, ci suma completă în dolari şi cenţi care-n clipa următoare-i săreau în ochi izbindu-i înţelegerea, un şoc aproape audibil; amuţi ca mort, o clipă nici nu respiră măcar, gândind repede: „Ei, drăcia-dracului! Ei, drăcia dracului! Fireşte că nu m-a prins niciodată. N-a vrut. Pentru că, dacă-i câştigam toată partea, îşi închipuie că n-o să mai aibă nevoie să se ducă acolo". Aşa că acum trebuia să-şi schimbe tactica total, să facă pe dos. Şi pentru prima oară, acele care-abia se mişcau pe cadranul ceasului pe care îl scosese iară să-l mai întrebe cineva şi-l pusese pe masă cu faţa-n sus lângă scândură îşi asumau o semnificaţie bine determinată. „Deoarece chestia asta de-aici, de-acum, nu poate să ţină aşa o veşnicie, gândi el într-un acces reînviat de furie neputincioasă. Nu se poate. Nu se poate cere unui om să-ndure-atâtea chiar şi pentru toţi ăi cinzeci de dolari." Aşa că schimbă tactica. Drept care şi lipsa lui de onestitate

părea că-l repudiază. Făcea mişcările pripite, calculat stângace; se trăgea-napoi pe scaun c-un pion sau c-o damă de-a lui în pumn. Numai că mâna subţire, dură, a celuilalt sencleşta pe-ncheietura lui, în timp ce glasul rece, monoton, neînduplecat îi demonstra că un anume pion n-ar fi putut ajunge-n pătrăţelul în care-apăruse deodată, şi aştepta sau chiar îi freca de masă încheieturile degetelor încleştate pumn până ce-i dădea drumul. Cu toate astea, încerca iarăşi, c-un optimism şi cu speranţe zadarnice şi disperate, şi iarăşi îl prindea şi iarăşi încerca, până ce, la sfârşitul celui de-al doilea ceas, mişcările lui pe tablă nu mai erau nici măcar puerile, erau ale unui imbecil sau ale unui orb. Şi acum iar vorbea:

— Ascultă! Ăi cinzeci de dolari nu-s ai nimănui pentru că el n-avea neamuri, n-avea pe nimeni, n-are cin' să-i revendice. Stau acolo pur şi simplu şi-s ai primului care trece...

— Joacă! zise celălalt, mişcând un pion.

— Nu! făcu celălalt. Sari!

Sări cu pionul. Apoi, celălalt mută la rândul lui un alt pion.

— ... Şi tu stai aici, şi-ţi trebuie bani ca să fugi poate de spânzurătoare, şi nu te poţi duce să-i iei pentru că eu nu vreau să plec. Şi eu, care nu mă pot ridica să mă duc acasă să mă culc, ca să mă pot scula dimineaţă să mă duc la treabă pentru că tu nu vrei să-mi arăţi locu' unde-s banii...

— Joacă! zise celălalt.

Văru-său mişcă un pion.

— Sari!

Văru-său îl luă. Apoi privi degetele sfrijite cu peri negri ţinând o bucăţică de sticlă albastră şi golind tabla din cinci mişcări.

— Şi-acum-i trecut de miezu' nopţii. În şase ceasuri se face ziuă. Şi Hampton cu-afurisiţii lui de copoi...

Văru-său se opri. Celălalt era acum în picioare privind la el în jos; se sculă repede. Se fixau unul pe altul pe deasupra mesei.

— Ei? făcu văru-său.

Răsuflarea începu să i s-audă iarăşi aspră, intensă, hârâită, nu încă triumfătoare.

— Ei? zise. Ei?

Dar celălalt nu se uita la el, se uita în jos, cu faţa tot răvăşită, parcă fără viaţă.

— Te rog să pleci, zise celălalt. Te rog să mă laşi în pace.

— Da, desigur, fu de acord văru-său fără să ridice vocea mai sus decât celălalt. Să plec, acum? După ce-am îndurat toate astea?!

Celălalt se-ntoarse spre uşă.

— Stai! zise văru-său. Celălalt nu se opri. Văru-său suflă în lampă şi-l ajunse pe celălalt în tindă. Iarăşi vorbea, acum în şoaptă.

— Ah, dacă m-ai fi ascultat pe mine de-acum şase ceasuri! Treaba ar fi fost acum făcută şi eram şi ’napoi, în pat, în loc să fi stat aici juma’ de noapte. Nu vezi c-am fost tot timpu’ ce-mi dai tu pe ce-ţi dau eu? Tu m-aveai pe mine-n labă şi eu pe tine, şi nici unu’ nu puteam… Da’ unde mergem?

Celălalt nu răspunse. Continuă să umble traversând curtea spre şură, cu văru-său după el; iarăşi îi auzea în ceafă răsuflarea intensă, aprigă, horcăită, glasul şoptind:

— Să fie-a dracului de treabă, poate că tu nu vrei să iau eu jumate şi poate că nici eu nu vreau să ia altu’ jumate. Da’ să fie-a dracului de treabă, nu-i mai bine jumate decât să te gândeşti la blestematu’ de Hampton şi la copoii ăia ai lui…

Intră în şură, deschise uşa spre magazia ieslei şi intră înăuntru, văru-său oprindu-se-n faţa uşii, în spatele lui, şi se-ntinse, şi-apucă dintr-un cui din perete o bâtă scurtă din cherestea de stejar netezită c-o gaură la un cap, prin care trecea o funie de cânepă – o iabaşă pe care Houston o avusese pentru armăsarul lui şi pe care Snopes o găsise când luase în arendă de la Varner bucata sechestrată din pământul lui Houston – şi se-ntoarse şi-l lovi dintr-o singură mişcare, lăsând bâta să cadă, şi prinse trupul greu care căzu în aşa fel încât putu să-i folosească propria greutate ca să-l împingă-n magazie şi tot ce mai avu de făcut fu să-l târască până ce picioarele scăpară din uşă. Descheie din cataramă

un ham şi-un frâu de la plug, îi legă mâinile şi picioarele, apoi îşi rupse poala cămăşii şi-o făcu căluş.

Când ajunse-n vâlcea, nu mai putu găsi copacul de care-şi rezemase toporul. Îşi dădu seama de unde venea încurcătura. Era ca şi cum, de când încetase vorbăria aia interminabilă, începuse să-şi dea seama nu de tăcere, ci de timpul scurs; că-n clipa-n care-ncetase, îl rememorase şi-l reluase din momentu-n care-ncepuse, în prăvălie, după-amiază la şase, şi-acum erau şase ceasuri de-atunci. „Tragi prea mult de tine, îşi zise. Trebuie s-o laşi mai moale.” Aşa că stătu liniştit cât numără până la o sută, încercând să se orienteze, uitându-se-ndărăt în sus pe pantă, să vadă de era mai sus sau mai jos de copac, la dreapta sau la stânga lui. Apoi se-ntoarse jumătate de drum prin porumbişte, şi de-acolo se uită-ndărăt spre vâlcea încercând să recunoască, după contur şi poziţie, copacul lângă care-şi lăsase toporul, cufundat acum în mugetul nu al tăcerii, ci al timpului care-l strivea. Se gândi să pornească dintr-un punct pe care-l ştia că-i mai jos de copacul pe care-l căuta şi să cerceteze fiecare pom peste care va da. Dar sunetul timpului era prea răsunător, aşa c-atunci când începu să se mişte, s-alerge, n-alerga nici spre vâlcea, nici spre cabană, ci-n curmezişul pantei, ba-ntr-o parte, ba într-alta, ieşind din porumbişte, nimerind în drum la o jumate de milă dincolo de casa lui.

Alergă încă o milă şi ajunse la o altă cabană, mai mică şi mai ponosită decât a lui. Era a negrului care găsise puşca. Avea un câine, o corcitură de terier, o imitaţie, nu mult mai mare decât o pisică, dar tare gălăgios, o adevărată gură-spartă, care năvăli îndată valvârtej de pe sub casă şi se repezi la el ca apucat de-o isterie curată. Îl ştia, şi câinele-ar fi trebuit să-l recunoască; îi vorbi ca să-l liniştească, dar câinele continuă să latre, glasul părând să vină dintr-o duzină de locuri deodată din bezna din faţa lui, de-l făcu să se repeadă brusc la el, şi zarva ascuţită se depărta repede spre casă. Continuă să fugă spre stiva de lemne pe care-o ştia unde e; toporul era acolo. Când îl apucă se-auzi o voce din cabană în întuneric: „Cine-i acolo?” Nu răspunse. Fugi

mai departe, corcitura lătrând mereu în urma lui, dar acum de după casă. Era iar într-o porumbişte, dar mai frumoasă ca a lui. Continua s-alerge prin ea, coborând spre vâlcea.

Înainte de-a intra în râpă, se opri şi se orientă după o stea. Nu s-aştepta să găsească copacul din punctul ăsta, încerca să dea de făgaşul vechi, înfundat între maluri; odată intrat pe el, s-ar fi putut orienta din nou. Drumul cel mai sigur, chiar dacă era ceva mai lung, ar fi s-o ţină pe marginea vâlcelei până o să dea de un loc pe care-l ştia şi pe-ntuneric, şi-apoi s-o apuce de-acolo spre copac, dar când se uită pe cer să se orienteze, îşi dădu seama că trecuse de ora unu.

Şi, cu toate astea, juma' de ceas mai târziu tot nu găsise drumul. Nu putuse să vadă cerul decât din când în când, nu totdeauna şi steaua după care se călăuzise atunci. Dar nu credea să se fi abătut mult. De altfel, avusese grijă să-şi spună: „Te-aştepţi să dai de el pe negândite; trebuie să caşti ochii". Dar în timpul ăsta mersese o distanţă de două ori mai mare şi-ar fi trebuit să-l găsească. Când îşi dădu seama, când admise-n cele din urmă că se rătăcise, nu se alarmă, nici nu fu disperat, ci furios. Era ca şi cu văru-său şi cu necinstea lui acu' două-trei ceasuri, încrâncenarea îşi repudiase şi ea discipolul care şovăise-o clipă-n determinarea lui; omenia asta-l făcuse să piardă trei ceasuri de pomană, în speranţa că văru-său o s-obosească şi-o să plece, în loc să-i fi dat una-n cap când trecuse pe lângă copacul lângă care-şi pierduse toporul, şi ea îl adusese aici.

Primul imbold fu să fugă, nu pentru că intrase în panică, ci ca s-o ia înaintea avalanşei ăsteia de secunde acumulându-se, care acum era duşmanul lui. Dar şi-l înăbuşi, rămânând nemişcat, trupul istovit tremurând uşor, neîntrerupt de epuizare, până ce se convinse că muşchii n-o să fie-n stare să-l ia prin surprindere şi să-l ducă de-acolo. Apoi, calm şi atent, se întoarse până ce crezu că-i cu faţa de unde venise şi porni înainte. După o vreme, ajunse-ntr-un luminiş, de unde putu să vadă cerul. Steaua după care-şi stabilise drumul când intrase-n vâlcea era drept în faţa lui. „Şi-i trecut de două", gândi.

Acum începu s-alerge, adică atât cât îndrăznea. N-avea ce face. „Acum trebuie să găsesc drumul, gândea. Dacă-ncerc să mă duc îndărăt şi s-o iau de la capăt, m-apucă ziua pân' să ies din vâlcea." Aşa că se zori împleticindu-se, încurcându-se-n rădăcini şi-n lăstăriş, c-o mână-ntinsă-nainte să se ferească de copaci, mut, gâfâind, orb, cu muşchii din jurul pleoapelor obosiţi şi dureroşi de-atâta izbit în zidul impenetrabil de beznă, când se pomeni alergând în gol, căzând, şi-apoi zăcând pe spate, gâfâind. Era drumul. Dar nu ştia-n ce parte. „Da' n-am trecut peste el, gândi. Sunt tot pe partea de-apus. Şi-i două trecute." Acum se orientase din nou. Dacă stătea cu spatele la drum şi pornea drept înainte, trebuia s-ajungă la gura vâlcelei. Atunci îşi va da sigur seama unde se află. Când se pomenise căzând, aruncase toporul. Umblă după el în patru labe şi-l găsi, şi se căţără, şi ieşi din făgaş, şi porni. Acum n-alerga. Acum îşi dădea seama că nu mai putea îndrăzni să se mai rătăceasc-o dată. Dup-un ceas, când ieşi din vâlcea, era la un colţ de porumbişte. A lui; pământul bizar şi pân-atunci inconsistent devenea cert şi stabil în dimensiunile şi-n vecinătăţile lui vechi şi temeinice. Văzu linia turtită a acoperişului casei sale şi, alergând iarăşi şi-mpiedicându-se puţin printre şirurile de coceni foşnitori, gâfâind printre buzele uscate, printre dinţii-n-cleştaţi şi uscaţi, văzu şi recunoscu copacul îndărătul căruia-şi lăsase toporul şi din nou avu senzaţia că-şi rememora, c-o lua de la-nceput dintr-un punct mort în timp, şi că nu pierduse decât timp. Se-ntoarse să s-apropie când o umbră mai groasă se detaşă din cealaltă umbră, ridicându-se fără grabă, şi vocea lui văru-său făcu, slab şi hârâit: „Ţi-ai uitat blestematu' de topor, ai? Uite-l! Ia-l!"

Se oprise făr-un zgomot, făr-o exclamaţie, făr' să-şi tragă măcar răsuflarea. „Zic că-i mai bine să nu mă folosesc de topor", gândi, mut, imobil, în timp ce ăl'lalt respira strident aproape deasupra lui şi glasul slab, indignat continua:

— Afurisit de ucigaş fratricid, dacă n-aş fi-ndurat tot ce poate-ndura un om pentru douăşcinci de dolari sau, dacă-i vorba, şi pentru douăşcinci de mii, aveam poftă să-ţi fi dat

una-n cap şi să te car cu mâna mea să te-arunc în droşca lu' Hampton. Pe Dumnezeul meu, nu eşti tu de vină că-n locu' meu n-a stat Hampton aici să te-aştepte. Să fie-al dracului, nici n-apucaseşi să dai din coadă pentru ăilalţi douăşcinci de dolari pe care credeai c-ai pus mâna, că Hampton cu toată banda lui era acolo-n magazia ieslei să mă dezlege, să-mi dea cu apă pe faţă. Şi iar am minţit de dragu' tău. Le-am zis că mi-ai dat una-n cap şi m-ai legat, şi mi-ai luat banii, şi că te-ai cărat la gară. Şi-acum, ia ascultă, cât îţi închipui c-am să tot torn la minciuni ca să te scap de spânzurătoare? Ai? Ce? Şi ce-aşteptăm aici? Pe Hampton?

— Da, făcu el. *All right.* „Da' nu cu toporu'", gândi.

Se-ntoarse şi porni printre copaci. Celălalt se luă după el, de data asta în călcâiele lui, cu răsuflarea aspră, horcăită, cu glasul slab, indignat, aproape deasupra capului, aşa c-atunci când se aplecă şi bâjbâi cu mâna la picioarele sale, văru-său se-mpiedică de el.

— Ce dracu' faci acum? Iar ţi-ai pierdut afurisitu' de topor? Caută-l şi dă-l încoa' şi p-ormă arată-mi locu', că numai ce iese soarele, da' nenorocitu' ăla de-mpuşcă-votu'...

Mâna sa pipăi şi găsi o bâtă destul de mare. „Acum nu văd, aşa că trebuie să pot da de două ori", gândi el, ridicându-se. Lovi înspre glasul hârâit, furios, revenind şi lovind înc-o dată, cu toate că prima lovitură fusese de ajuns.

Acum ştia unde era. N-avea nevoie de călăuză, cu toate că-şi dădea seama că are, şi mergea destul de repede adulmecând aerul care-aducea un iz uşor; trebuia să meargă repede-acum. „Pentru că-i trecut de trei, gândi, zicându-şi: uite că uitasem." Parcă totul se coaliza împotriva unui om care-l omorâse pe altul. Şi-atunci îşi dădu seama că-i simţea mirosul, pentru c-acum nu mai avea un punct central, un punct de ghidare, ci se răspândise peste tot; văzu deschizătura, scorbura fără coroană a gorunului trăsnit, profilându-se pe peticul de cer senin brodat cu frunze pe margini, îndoindu-şi genunchii se trase puţin îndărăt, să-şi potrivească distanţa, după ce pipăise copacul cu degetele, ca să nimerească, şi ridică toporul. Lama se-nfundă toată pân'

la coadă-n miezul putred, îl răsuci, îl smulse şi-l ridică din nou. Atunci – n-auzise nimic, doar oftatul beznei curgând în spatele lui, şi-ncercă să se-ntoarcă, dar era prea târziu – îl izbi ceva în spate... îşi dădu îndată seama ce era. Nu era nici măcar surprins căzând, simţindu-i răsuflarea şi dinţii, întorcându-se, încercând s-apuce toporul, simţindu-i iarăşi dinţii la beregata lui şi mirosul fierbinte-al respiraţiei, când îl zvârli pentru un moment îndărăt cu antebraţul şi se ridică-n genunchi, şi-apucă toporul cu-amândouă mâinile. Îi putu vedea ochii-acum, când sări a doua oară. Păreau să plutească spre el la nesfârşit. Dădu spre ei, nimerind în gol: toporul intră-n pământ, aproape trăgându-l după el, gata să-l izbească-n faţă cu coada. De data asta, când zări iar ochii, era-n picioare. Se repezi la ei cu toporul ridicat. Continuă să se repeadă şi după ce dispăruseră, zdrobind lăstărişul, căzând, oprindu-se-n cele din urmă cu toporul ridicat şi gata să dea, gâfâind, ascultând, fără să vadă, fără s-audă nimic. Se-ntoarse la copac.

La prima lovitură de topor, câinele sări din nou. Se aştepta la asta. De data asta nu-nfundă toporul, îl răsuci şi-l ridică învârtindu-l, gata să dea. Trase-nspre ochi şi simţi toporul izbind şi sărindu-i, ca un rânjet, din mâini, se repezi-n lăstăriş, unde câinele se zbătea şi gemea, sări luându-se după sunet, zdrobind furios cu picioarele-n jurul său, oprindu-se ghem la pământ, s-asculte, sărind dup-un alt sunet, dar în zadar şi de data asta.

Atunci se lăsă în patru labe şi se târî în cercuri din ce în ce mai mari în jurul copacului, căutând toporul. Când, în cele din urmă-l găsi, putu să vadă deasupra marginii ciopârţite a copacului luceafărul.

Începu din nou să taie la rădăcina copacului scorburos, oprindu-se după fiecare lovitură s-asculte, cu toporul gata ridicat, cu picioarele şi braţele-ncordate, pregătite să-l răsucească şi să dea. Dar n-auzea nimic. Atunci începu să taie neîntrerupt, toporul intrând pân’ la coadă la fiecare lovitură, ca-n nisip, ca-n rumeguş. Apoi toporul se-nfundă cu coadă cu tot în lemnul putred. Acum îşi dădu seama că

mirosul pe care-l simţise nu era închipuire şi lăsă toporul, şi-ncepu să rupă lemnul cu mâinile, cu capu-ntr-o parte, cu dinţi rânjiţi şi-ncleştaţi, cu răsuflarea sâsâind printre ei, eliberându-şi din când în când o mână să dea-ncolo câinele care se repezea-ntruna chelălăind, apoi îşi vârî capul în deschizătură, mărită-acum, din care putoarea părea să ţâşnească aproape c-un sunet perceptibil. „Fugi de-aici, fir-ai al dracului să fii! gâfâi, parc-ar fi vorbit unui om, încercând din nou să azvârle câinele-ncolo, fă-mi loc!” S-apucă să tragă de cadavru, simţind pielea cum alunecă pe oase, ca şi cum ar fi fost prea mare. Acum câinele-şi băgase tot capul şi umerii-n deschizătură, urlând.

Când cadavrul scăpă, el căzu peste cap, pe spate, în noroi, cu mortul peste picioare şi câinele deasupra, urlând. Se ridică şi lovi câinele cu piciorul. Dădu-ndărăt, dar când se aplecă şi-apucă picioarele şi-ncepu să-l târâie de-a-ndărătelea, câinele era lângă el, acum atent la cadavru, tăcut câtă vreme îl târa. Însă când se opri să-şi tragă răsuflarea, începu iar să urle şi iar se-ncordă şi-l lovi şi de data asta; atingându-l, descoperi că-l vedea, că se iviseră zorile, şi-animalul, vizibil acum, slăbănog, costeliv, c-o tăietură proaspătă sângerândă pe bot, urlă. Cu ochii la el, se aplecă şi bâjbâi pe jos până ce dădu cu mâna peste-un băţ. Era plin de noroi, dar destul de bun încă. Când câinele îşi ridică din nou capul să urle, îl izbi cu putere. Câinele se răsuci repezindu-se la el, şi-i văzu cicatricea lungă de la umăr până la spinare, făcută de-mpuşcătură.

De data asta-l lovi chiar între ochi. Luă cadavrul de glezne, cu faţa, şi-ncercă să fugă.

Când ieşi din lăstăriş la malul apei, răsăritul se-mpurpurase. Gârla era încă invizibilă – un mal lung de ceaţă ca bumbacul scămoşat, pe sub care curgea apa. Se aplecă; ridică iarăşi cadavrul o dată şi jumătate cât el şi-l zvârli afară în ceaţă şi, chiar când îi dădea drumul din mâini, săltându-se, reţinându-se tocmai la timp ca să nu-l ia elanul şi pe el, văzu, în clipa-n care dispărea, răşchirarea greoaie a trei membre, când ar fi trebuit să fie patru, şi, recăpătându-

şi echilibrul ca să se-ntoarcă, alergând, auzea goana precipitată a câinelui ca o şoaptă în urma sa, şi animalu-i sări în spate. Nu se opri. Căzut în patru labe, îl văzu prin aer ca o fantastică pasăre fără aripi înălţându-se şi dispărând în ceaţă. Se ridică şi-ncepu să fugă. Se-mpiedică şi căzu, dar se ridică alergând în continuare. Atunci auzi picioarele iuţi, catifelate-n urma lui şi din nou căzu-n patru labe, din nou îl văzu zburând pe deasupra şi răsucindu-se-n aer, aşa încât să cadă cu faţa, cu ochii ca două ţigări de foi aprinse, când sări la el pân' a nu fi apucat să se pună pe picioare. Îl lovi-n faţă cu mâinile, se ridică şi fugi. Ajunseră-mpreună la scorbură. Câinele sări iarăşi la el, muşcându-l de umăr, pe când se apleca şi intra în deschizătură, bâjbâind cu furie după braţul lipsă, câinele muşcându-l întruna de spate şi de picioare. Apoi câinele dispăru. O voce zise:

— *All right,* Mink. L-am prins. Poţi ieşi.

Cabrioleta aştepta între copaci în dosul casei, unde dăduse de urmele ei acum două zile. Se aşeză pe scaunul din spate cu un poliţist alături, care-şi prinse-n cătuşe mâna de-a lui. Şeriful şedea lâng-un alt poliţist, care mâna caii. Poliţistul dădu să-ntoarcă, s-apuce spre prăvălia lui Varner şi să iasă-n şoseaua spre Jefferson, dar şerifu-l opri.

— Stai puţin, zise, şi se suci în scaun – un uriaş fără gât, cu o vestă descheiată şi-o cămaşă scrobită fără guler.

Pe faţa lui lată, grasă, ochii mici, şireţi, reci semănau cu două bucăţele de sticlă neagră înfipte-ntr-un aluat necopt. Se adresă amândurora:

— Unde duce drumu' ăsta 'n partea cealaltă?

— În drumu' vechi spre podu' de la Whiteleaf, zise poliţistul. Paişpe mile. Şi de-acolo mai rămân nouă pân' la prăvălie la Whiteleaf. Şi de la prăvălia de la Whiteleaf mai sunt alte opt pân' la Jefferson. Şi pe la Varner sunt douăşcinci.

— Eu zic că de data asta să nu trecem pe la Varner, făcu şeriful. Dă-i drumu', Jim!

— Da, făcu poliţistul.

— Dă-i drumu', Jim! Că nu facem economie din banii

noştri, facem din ai statului.

Şeriful, care se-ntorcea la loc, ca să fie cu faţa-nainte, se opri şi se uită la poliţist. Se priviră-n ochi.

— Am zis că-i *all right,* nu? făcu poliţistul.

— Dă-i drumu'!

Tot restul dimineţii şi-o parte din după-amiază coborâră printre dealurile cu pini. Şeriful avea o cutie de ghete plină cu lucruri reci de-ale mâncării şi chiar şi un urcior de gresie învelit în cârpe de iută ude, cu lapte bătut. Mâncară fără să se oprească, în afară doar de minutele în care se opriră ca să dea apă la cai, la o gârlă care tăia drumul. Apoi ieşiră dintre dealuri şi după-amiază devreme trecură pe lângă prăvălia din Whiteleaf şi intrară în câmpia largă şi bogată, cu recolte frumoase, cu porumburile grele, pârguite, unde culegătorii de bumbac umblau încă printre şirurile învoalte, şi văzu oamenii care şedeau pe vine pe galerie sub afişele de produse farmaceutice şi tutun ridicându-se deodată.

— Măi, măi! făcu poliţistul. Sunt şi p-aici de-ăia care-arată ca şi cum ar vrea să-i cheme şi pe ei Houston, măcar zece-cinşpe minute.

— Dă-i drumu'! zise şeriful.

Merseră mai departe, prin praful gros, moale, toată după-amiază de vară toridă, cu toate că-ntr-adevăr nu-i mai puteau ţine piept, când soarele aprig înclinându-se pătrundea pe lături spre locurile lor. Şeriful vorbi acum fără să-şi mişte capul sau să-şi scoată din gură pipa de cocean de păpuşoi:

— George, schimbaţi locurile! Lasă-l şi pe el la umbră!

— Stau bine, răspunse acesta. Nu mă jenează.

După o vreme chiar că nu-l mai jena sau în orice caz nu mai mult decât pe ceilalţi, pentru că drumul se strecura din nou printre dealuri, urcând şi cotind, şi umbrele lungi ale pinilor se întindeau alene pe lângă cabrioletă în soarele care acum apunea; în curând începu să se zărească chiar şi Jefferson, dincolo de ultima vale, cu sfera incandescentă suspendată a soarelui alunecând în jos, dincolo de el, bătând drept în faţă, aproape paralel, pe chipurile lor. Pe-un copac

era o firmă cu numele unui negustor şi dedesubt scria „Jefferson, 4 mile”; trecură pe lângă ea, trecură de ea, dar păreau că nu se urnesc, şi el îşi mişcă puţin piciorul şi-şi încordă umărul din interior, în vederea smuciturii care-avea să urmeze, şi-şi adună puterile, şi se zvârli cu picioarele-nainte din cabrioleta-n mers, aruncând şi braţul, şi umăru-nainte, ca să reziste şocului prevăzut, dar era prea târziu, aşa că atunci când trupul cădea dincolo de roată şi scăpa, capu-i aluneca şi se prindea în furca formată de stâlpii care susţineau partea de deasupra a trăsurii, şi inerţia şi greutatea corpului întreg trăgeau acum de gâtul înţepenit în furcă. Auzi îndată osul, vertebrele trosnind şi-şi răsuci din nou trupul, izbind acum înapoi, către unde credea el că trebuie să fie-acum roata-nvârtindu-se, gândind: „Dacă pot să-mi vâr picioru-ntre spiţe, ceva tot o să se rupă”; bălăngănea cu piciorul să dea de roată, simţea fiecare mişcare a trupului repercutându-se-n gât, ca şi cum ar fi-ncercat cu-o furie rece şi într-o completă detaşare să vadă ce se va rupe-ntâi: osul viu sau fierul mort. Atunci primi o lovitură teribilă la baza gâtului, care-ncetă de-a fi lovitură şi deveni-n schimb o apăsare metodică, furibună şi ucigător de puternică. Crezu c-aude osul, da-şi dădu seama că-i vocea poliţistului: „Opreşte! Opreşte dracului odată! Opreşte!” şi simţi smucitura cabrioletei şi chiar i se păru că-l vede pe şerif plecându-se peste rezemătoare şi luptând cu poliţistul furibund; se-năbuşea, încerca să tragă aer, să-nchidă gura şi nu putea, încerca să se ferească de lovitura dură, rece a apei, în timp ce deasupra capului vedea o ramură pe cerul însorit şi printre frunze – o adiere uşoară şi cele trei mutre. Dar, după o vreme, putu să respire iarăşi ca lumea, căci curentul făcut de agitaţia sa îi uscase apa de pe faţă şi numai cămaşa era puţin umedă; nu era încă un vânt răcoritor, doar un vânticel scăpat în fine de arşiţa de neîndurat a soarelui ridicându-se-odată cu-nceputul asfinţitului, cabrioleta mergând acum pe sub o boltă-n toată regula de copaci străbătuţi de raze de soare, printre peluze tunse şi-ngrijite, pe care strigau şi se jucau copii în hăinuţe

strălucind în soarele care apunea, cucoane în rochii frumoase de după-amiază se legănau în balansoare, iar bărbaţii se-ntorceau de la lucru, intrând pe porţile frumos vopsite, spre farfuriile cu mâncare şi ceştile de cafea în amurgul lung care-ncepea.

Se apropiară de-nchisoare pe din dos şi intrară în curtea împrejmuită cu zid.

— Sari! zise şeriful. Dă-l jos!

— N-am nimic, făcu el.

Dar trebui să spună de două ori până să-l audă cineva, şi chiar şi-atunci nu era vocea lui:

— Pot să merg.

După ce plecă doctorul, rămase-ntins pe pat. În perete era o fereastră mică, îngustă, cu gratii, dar dincolo de gratii nimic decât asfinţitul. Apoi simţi după miros că undeva se gătea cina – şuncă, pâine caldă şi cafea – şi deodată-i lăsă gura apă, un lichid fierbinte şi sărat, dar când încercă să-l înghită îl duru atât de tare, încât se ridică-n picioare mişcându-şi ţeapăn şi grijuliu gâtul şi capul, ca să-şi uşureze-nghiţitul sărăturii fierbinţi. Atunci auzi de dincolo de uşa de gratii un tropăit greu apropiindu-se repede, se ridică, se duse la uşă şi privi printre gratii în sala comună, în care victimele negre ale miilor de mici delicte şi abuzuri ale albilor mâncau şi dormeau laolaltă. Putea să zărească capul scării, tropăitul de-acolo venea, şi văzu un pâlc de capete-n dezordine, cu pălării şi şepci jerpelite, şi de trupuri în salopete zdrenţuite şi ghete rupte năvălind şi umplând sala goală împuţită cu zgomotul înfundat al unor picioare târşâite şi-al unor glasuri moi, neroade, îngânate – echipa de puşcăriaşi care lucra la drumuri, vreo şapte-opt, închişi pentru vagabondaj sau bătăi cu briciurile, sau jocuri de barbut pe zece-cinşpe centi, scăpaţi acum de lopată şi de târnăcop pe zece ore cel puţin. Se apucă de bare şi privi la ei.

— Totul... zise.

Nu i se auzi vocea deloc. Duse mâna la beregată şi vorbi din nou, scoţând un sunet uscat, hârâit. Negrii tăcură mâlc,

cu ochii la el, cu albul globilor încremenit pe feţele care nu se mai distingeau bine.

— Totul a mers *all right,* zise, pân'a-nceput să se desfacă-n bucăţi. Puteam să fi isprăvit şi cu câinele...

Îşi ţinea beregata cu mâna şi glasul era aspru şi uscat şi cârâit.

— Da' puiu' ăla de curvă a-nceput să se desfacă-n bucăţi peste mine.

— Care, ăla? făcu unul dintre negri.

Şopteau între ei, murmurau. Globii albi ai ochilor se rostogoleau la el.

— Totul a mers *all right*, zise. Da' puiu ăla de curvă...

— Şşşt, albule, şşşt! Nu ne spune nouă poveşti de-astea...

— Ar fi mers *all right*, zise el aspru, şoptit.

Apoi, iarăşi, vocea i se stinse cu totul şi se ţinea de bare cu o mână şi de beregată cu cealaltă, în timp ce negrii se uitau la el strânşi grămadă, cu ochii albi încremeniţi în lumina care pălea. Pe urmă, parcă înţeleşi, se-ntoarseră şi-o luară la goană spre scară, şi le auzi şi paşii coborând, şi-apoi îl ajunse mirosul mâncării, şi se apucă de bare încercând să vadă capul scării. „Au de gând să le dea de mâncare negrilor ăstora înainte de a-i da unui alb[w], gândi el simţind mirosul de cafea şi de şuncă.

3

Asta era în toamna dinaintea iernii după care oamenii, când aveau să îmbătrânească, vor determina epoci şi vor data evenimentele. Dogoarea secetoasă a verii – zile de pârjol sub care chiar şi frunzele de stejar rugineau şi mureau, nopţi în timpul cărora stele cu locul bine hotărât pe cer păreau să privească-n jos c-o uluială rece din ochii lor fără pleoape cum se-neacă-n praf pământul – încetă în fine şi, timp de trei săptămâni din vara indiană, pe pământul ostenit de arşiţă domni bătrâna Lilith, zeiţa pustiului, tronă încununată în mijlocul morţii răspândite oficial pe faţa

invincibilului ei curtezan. În aceste zile albastre, somnolente şi deşarte, pline de tăcere şi de miros de frunze arse, şi de fum de vreascuri, Ratliff, umblând încoace şi-ncolo între casa lui şi piaţă, vedea cele două mâini mici, sinistre şi imobile strângând fără putere gratiile ferestrei închisorii de la o înălţime nu cu mult mai mare decât cea la care-ar fi ajuns un copil. Iar după-amiezele privea la cei trei vizitatori, nevasta lui şi cei doi copii, intrând sau ieşind de la închisoare, în vizita lor de fiecare zi. În prima zi, când o adusese la el acasă, ea stăruise s-ajute la treburile gospodăriei, la orice-i va îngădui sora lui, la măturat, la spălat vasele, la tăiat lemne pentru foc, treburi pe care pân' atunci le făcuseră nepoatele şi nepoţii lui (şi, în paranteză fie spus, făcând astfel îşi asigura juvenilul lor dispreţ), nesocotind în aparenţă virtutea mută şi ultragiată a surorii sale. Femeia era voinică, dar nu grasă, realmente zveltă, cum îşi dădu Ratliff seama-n cele din urmă într-un fel de sever sentiment nu de milă, ci mai curând de nelinişte; desculţă de obicei, cu claia nepieptănată de păr oxigenat care de mult începuse să se-nnegrească la loc pe la rădăcină, cu faţa rece pe care mai rămăsese ceva dintr-o frumuseţe dură, nu de tot pierdută, deşi putea să fi fost numai o încredere în sine înrădăcinată şi inextirpabilă sau poate, pur şi simplu, asprime. Pentru că deţinutul refuzase nu numai eliberarea pe cauţiune (dac-ar fi putut-o depune), dar chiar şi avocatul. Stătuse între doi poliţişti – mărunt, cu faţa ca o mască a îndărătniciei, cioplită în lemn, sleit şi slab aproape ca un schelet – în faţa procurorului, şi-ar fi putut foarte bine nici să nu fi fost de faţă, ascultând şi poate nici măcar auzind punerea sub acuzare, şi-apoi, la un semn al unuia dintre poliţişti, întorcându-se spre închisoare, spre celulă. Aşa că dosarul fu scos de pe rol pentru simpla caducitate a materialului probant necesar arderii oficiale pe rug, parc-ar fi fost o piesă distribuită numai pe jumătate, şi amânată, sărindu-se peste sesiunea din octombrie a curţii, până-n cea de primăvară, în mai; şi poate că-n trei după-amieze pe săptămână, Ratliff îşi privea musafirii, copiii îmbrăcaţi în haine vechi de-ale

nepoţilor şi de-ale nepoatelor sale, intrând toţi trei la închisoare, şi se gândea cum vor fi stând toţi patru în celula strâmtă puţind a creozot, a vechi urme de excreţii omeneşti – sudoare, urină, vomitări provocate de toate vechile spaime: teroare, neputinţă, nădejde. „Îl aşteaptă pe Flem Snopes, gândea. Pe Flem Snopes.”

Apoi veni iarna, frigul. Între timp, femeia găsise de lucru, îşi dăduse tot atât de bine seama ca şi ea că vechea stare de lucruri n-ar fi putut dura, pentru că, într-un fel, era casa surorii lui, chiar dacă numai pe temeiul unui vot majoritar. Aşa că nu numai că nu fusese surprins, ci avusese chiar un sentiment de uşurare când ea venise şi-i spusese că are de gând să se mute. Apoi, îndată ce-i spusese că are de gând să plece, se petrecu în el ceva. Îşi închipui că motivul îs cei doi copii.

— Chestia cu slujba e-n regulă, zise el. E foarte bine. Dar n-ai nevoie să te muţi. Dacă te muţi, o să trebuiască să plăteşti casă şi masă. Şi-acum trebuie să faci economii. Ai să ai nevoie de bani.

— Da, replică ea dur. O să am nevoie de bani.

— El tot mai crede că...

Se opri. Zise:

— Ai aflat cumva când se-ntoarce Flem sau nu?

Ea nu răspunse. Nici nu s-aştepta să-i răspundă.

— O să trebuiască să strângi cât poţi de mult, zise. Aşa că că rămâi aici. Dă-i un dolar pe săptămână pentru masa copiilor, dacă socoteşti c-ai să te simţi mai bine-aşa. Eu zic că un copil n-o să mănânce mai mult de-atât pe săptămână. Dar, rămâi aici.

Aşa că rămase. Le lăsase lor odaia lui şi el dormea cu nepotul cel mare. Ea găsise de lucru la o pensiune de pe-o stradă lăturalnică, amărâtă, murdară, cu reputaţie dubioasă, căreia-i zicea „Hotel Savoy”. Lucrul ei începea o dată cu zorile şi se termina uneori după înnoptat, alteori chiar binişor după înnoptat. Mătura, deretica, făcea paturile, mai gătea câte ceva, pentru că spălatul vaselor şi aprinsul focurilor era treaba portarului negru. Primea trei dolari pe

săptămână şi masă. „O să facă bătături la picioare de-atâta alergat cât îi noaptea de lungă de la o cameră la alta pe la toţi geambaşii şi juraţii regionali, şi-agenţii de-asigurări pentru negri”, zicea un deştept din târg. Dar asta era treaba ei. Ratliff nu ştia nimic despre toate astea şi se sinchisea şi mai puţin şi, spre meritul lui, nici nu credea. Aşa c-acum n-o mai vedea deloc decât după-amiezele de duminică, când, copiii cu paltoane noi, cumpărate de el, şi ea cu paltonul lui vechi, pe care stăruise să i-l plătească cu cinzeci de cenţi, intrau pe poarta închisorii sau poate ieşeau. Atunci de-abia i-a dat prin minte că nu văzuse pe nimeni din neamurile lui – pe bătrânul Ab sau pe învăţător, sau pe fierar, sau pe vânzătorul ăl nou – să se ducă la el. Şi dacă s-ar fi ştiut tot ce era de ştiut în afacerea asta, atunci în orice caz mai e unul care-ar trebui să stea şi el în celula aia. Sau în alta la fel, pentru că nu poţi spânzura un om de două ori – admiţând chiar, firește, că un Snopes poate executa o pedeapsă cu moartea pentru un alt Snopes.

De *Thanksgiving* (Ziua Recunoştinţei), în noiembrie, a nins şi cu toate că n-a ţinut decât două zile, la începutul lui decembrie s-a lăsat un frig de crăpau pietrele şi pământu-angheţat bocnă, aşa că dup-o săptămână se ridica din el praf adevărat. Fumul se albea pân’ a nu ieşi din coş şi nici nu se putea ridica, luând aceeaşi culoare cu cerul ceţos, pe care toată ziulica soarele stătea palid ca un biscuit necopt şi tot atât de rece. „Acum n-au nevoie de vreun motiv ca să nu vină să-l vadă”, îşi zicea Ratliff. Să facă un om peste douăzeci de mile de la Moşia Franţuzului numai ca act de pietate, nici chiar un Snopes n-avea nevoie de scuză. Acum era un geam între gratii şi mâini; nu se mai vedeau, chiar dacă s-ar fi oprit cineva în drum în faţa închisorii să se uite la ele. Dimpotrivă, Ratliff trecea repede, zgribulit în palton, ţinându-şi pe rând urechile cu mâinile în mănuşi împletite, cu respiraţia răsucindu-i-se în jurul nasului învineţit şi cu ochii lăcrimând, prin piaţa goală prin care poate trecea o căruţă de la ţară, cu cei din ea înfăşuraţi în pături, c-un felinar aprins între ei pe scaun, în timp ce ferestrele-

ngheţate ale prăvăliilor păreau să se zgâiască la ei fără să priceapă, nici să regrete nimic, ca nişte feţe de bătrâni cu cataractă.

Crăciunul trecu sub acelaşi cer de culoarea sării, fără să se moaie măcar faţa pământului ca de fier, dar în ianuarie s-a pornit un vânt de nord-vest care-a curăţat cerul. Soarele făcea umbre pe pământul îngheţat şi vreo trei zile, către amiază, unele petice se topeau pe vreo doi-trei centimetri adâncime, se-ntindeau ca nişte pete de unt sau de unsoare, şi, către prânz, oamenii răsăreau „ca şoarecii sau ca gândacii", îşi zicea Ratliff, uluit şi parcă pipăind soarele sau peticele de pământ din nou moi, reapărute ca dintr-o vreme aproape uitată şi-n care paşii puteau lăsa iarăşi urme. „Nu mai îngheaţă la noapte, îşi ziceau unul altuia. S-adună norii dinspre sud-vest. Aduc ploaia; o să gonească gerul şi-o să fie iar frumos." Şi-ntr-o zi plouă. Vântul bătea contra cronometru, spre răsărit. „Iar vine vânt de nord-vest şi iar o să-ngheţe. Da' tot e mai bine decât zăpadă", îşi ziceau unul altuia, cu toate că ploaia-ncepuse să se schimbe-n lapoviţă şi, către seară, ajunsese zăpadă, ningând două zile-n şir, topindu-se-n zloată de cum cădea, până ce-ngheţă şi zloata-n cele din urmă şi zăpada continuă să cadă, dar până la urmă se opri şi ea şi se lăsă un ger uscat fără vânt, fără măcar o boabă de soare-ngheţat care să prezideze un pământ mort ambalat în gheaţă; în ianuarie şi-apoi în februarie – nicio mişcare pe nicăieri, în afară de fumul care se lăsa jos şi de rarii trecători strecurându-se spre centrul oraşului sau spre casă, incapabili să meargă pe trotuar, ţinând mijlocul străzii, pe unde niciun cal n-ar fi putut pune piciorul, şi nu se auzea niciun sunet afară de-al topoarelor tăind lemne şi de fluieratul solitar al trenurilor zilnice, şi lui Ratliff i se părea că le şi vede, fără dimensiuni şi fără călători, împăunate cu-o coamă de abur, gonind fără scop prin solitudinea albă şi rigidă. Acasă, în după-amiezele de duminică şezând aplecat lângă sobă, auzea femeia venind după prânz să ia copiii să le pună paltoanele noi peste hăinuţele rămase mici cu care, indiferent de frigul de-afară, trebuiau să meargă la şcoala

duminicală (soră-sa ţinea mult) cu nepotul şi nepoatele care-i ignorau; şi se gândea la ei patru şezând, tot înfofoliţi în paltoane, în jurul sobei mici de tablă, bună de nimic, care nu-ncălzea celula, doar cel mult scotea din pereţi, ca nişte lacrimi, sudoarea îmbătrânit-a vechilor spaime şi disperări pe care le-adăpostise. Mai târziu se-ntorceau. Ea nu rămânea niciodată la cină, dar o dată pe lună îi aducea cei opt dolari economisiţi din salariul ei de doisprezece şi alte monede şi bancnote (o dată-i adusese încă nouă dolari) despre care n-o-ntreba niciodată cum de făcuse rost. Era bancherul ei. Soră-sa poate ştia, poate nu, dar probabil că ştia. Suma creştea. „Dar o să ţină încă multe săptămâni”, zicea el. Femeia nu spunea nimic. „Poate c-ar răspunde dacă i-ai scrie, adăuga el. La urma urmei, sângele apă nu se face.”

Gerul nu putea să ţin-o veşnicie. Pe nouă martie a nins iar, dar zăpada asta s-a topit fără să-ngheţe. Aşa că oamenii au putut să-nceapă din nou să umble-ncoace şi-ncolo, şi-ntr-o sâmbătă intră în restaurantul în care era pe jumătate proprietar şi-l văzu pe Bookwright aşezat din nou în faţa unei farfurii pline cu fel de fel de mâncăruri, din care o bună parte erau ouă. Nu se văzuseră de-aproape şase luni. Nu schimbară niciun fel de salut între ei.

— S-a-ntors iar la ea acasă, zise Bookwright. Săptămâna trecută.

— Umblă cam repede, făcu Ratliff. Acu’ cinci minute-am văzut-o golind o găleată de cenuşă la uşa din dos a Hotelului Savoy.

— Vorbesc de-ailaltă, zise Bookwright cu gura plină. De nevasta lu’ Flem. S-a dus Will cu trăsura la Mottsville şi i-a adus, săptămâna trecută.

— I-a adus?

— Nu pe Flem. Pe ea şi pe copil.

„Vasăzică, s-auzise”, gândi Ratliff. Cineva apucase să-i scrie. Zise:

— Şi pe copil. Măi, măi! Februarie, ianuarie, decembrie, noiembrie, octombrie, septembrie, august. Şi ceva din martie. Tot nu-i destul de mare ca să mestece tutun, după

socoteala mea.

— Nici n-o să mestece, că-i fată, făcu Bookwright.

Aşa c-o bucată de vreme nu ştiu ce să facă, cu toate că nu i-a trebuit mult ca să se hotărască. „Mai bine-acum”, îşi zise. Chiar dacă ea spera fără să-şi dea seama. A doua zi după-amiază aşteptă acasă până ce veni să ia copiii.

— S-a-ntors nevastă-sa, zise.

O clipă, numai una, ea rămase nemişcată.

— Nu te-aşteptai la altceva, nu-i aşa?

— Nu, zise ea.

Apoi iarna trecu, în sfârşit. Se sfârşi cum începuse, cu ploaie; nu ploaie rece, ci cu şiroaie sonore de apă caldă spălând pământul de tot gerul îngheţat, c-o primăvară-ntârziată călcându-i pe urme, apărând dintr-odată într-un talmeş-balmeş de fructe şi flori, şi frunze, de pajişti smălţuite şi de păduri înflorite, şi-ogoarele lungi, felii negre care ieşeau din somnul hibernal aşteptând cuţitul plugului. Şcoala era-nchisă când trecu prin faţa ei, că-ncepea semănatul, şi mână mai departe spre prăvălie şi-şi legă atelajul de stâlpul tradiţional, şi urcă între cei şapte sau opt bărbaţi care şedeau pe vine şi trândăveau pe galerie, ca şi cum nu s-ar fi mişcat de-acolo de când îi văzuse ultima oară, acum şase luni.

— Ei, oameni buni, zise. Şcoala s-a-nchis, după cum văd. Se duc copiii la câmp acum, să v-odihniţi şi voi bătrânii-un pic.

— E-nchisă din octombrie, făcu Quick. Învăţătoru’ s-a cărat.

— I.O.? S-a cărat I.O.?

— A venit într-o zi nevastă-sa. Când a ridicat ochii şi-a văzut-o, s-a cărat.

— A venit într-o zi cine?

— Nevastă-sa, făcu Tull. Sau cel puţin aşa zicea ea. O muiere voinică cenuşie...

— Fleacuri, zise Ratliff. Nu-i însurat. N-a stat el aici trei ani? O fi fost mă-sa.

— Nu-nu, zise Tull. Era destul de tânără. Doar că era toată

cenuşie. C-o brişcă. Şi c-un copil de vreo şase luni.

— C-un copil? făcu Ratliff.

Se uita de la unul la altul, clipind:

— Ascultă! făcu el. Ce-nseamnă toate astea? Cum să fi avut nevastă, şi-ncă şi-un copil de şase luni? N-a stat el aici trei ani? Să fie-al dracului, da' nu i-a tăcut gura nici măcar atât cât s-aibă timp să-l facă.

— Wallstreet zice că-i al lui, făcu Tull.

— Wallstreet? se miră Ratliff. Cine-i Wallstreet?

— Băiatu' ăla a' lu' Eck.

— Băiatu' ăla de zece ani?

Ratliff clipea la Tull acum:

— Nu-i decât un an sau doi de la acel eveniment. Cum să-i fi zis băiatului Wallstreet?

— Nu ştiu, zise Tull.

— Eu zic că-i al lui, făcu Quick. În orice caz, cum a dat cu ochii de brişcă, s-a cărat şi nu l-a mai văzut nimeni de-atunci.

— Aşa, vasăzică, făcu Ratliff. Un copil e-o chestie cu pantaloni care face pe-un bărbat s-o şteargă, numai s-aibă loc s-o pornească. Ceea ce, după cum s-arată, I.O. a avut.

— Chiar avea nevoie de loc, zise Bookwright cu vocea lui aspră, repezită. Asta-l putea opri dacă se găsea altu' să-l pună pe I.O. jos şi să-l ţină, s-aibă timp să-l apuce. Era mai mare ca el.

— Poate că-l mai ţine şi-acum încă, zise Quick.

— Da, făcu Tull. Ea s-a oprit doar ca să cumpere-o cutie de sardele şi nişte biscuiţi. Apoi a luat-o-n aceeaşi direcţie în care i-a zis cineva c-apucase şi I.O. El pornise pe jos. Ea şi cu copilu' au mâncat sardelele-ntâi.

— Măi, măi, zise Ratliff. Ăştia din familia Snopes... Măi, măi...

Şi nu mai spuse nimic. Priveau liniştiţi la cabrioleta lui Varner apărând, mergând spre casă. Negrul mâna; pe scaunul din spate şedea doamna Flem Snopes cu mama ei. Faţa frumoasă nici nu se-ntoarse măcar atunci când cabrioleta trecu prin dreptul prăvăliei. Trecu, din profil, calmă, fără memorie, fără curiozitate. N-avea o faţă tragică:

doar blestemată. Cabrioleta-şi urmă drumul.

— E-adevărat că el aşteaptă-acolo-n puşcărie să vină Flem să-l scape? întrebă unul dintre bărbaţi.

— E tot în puşcărie, zise Ratliff.

— Da'-l aşteaptă pe Flem? întrebă Quick.

— Nu, făcu Ratliff. Pen'că Flem n-o să vină pân' nu se termină cu procesu' şi cu tot.

Atunci apăru la ea pe verandă doamna Littlejohn şi sună clopotul de masă, iar ei se ridicară şi-ncepură să semprăştie. Ratliff şi Bookwright coborârâ-mpreună treptele.

— Mofturi, zise Bookwright. Nici chiar Flem Snopes n-o să lase să-i spânzure-un văr de sânge numai ca să nu scoată ceva bani din buzunar.

— Eu zic că Flem ştie că n-o s-ajungă lucrurile atât de departe. Jack Houston a fost împuşcat din faţă şi toată lumea ştie că nu mergea nicăieri fără pistol la el, şi acolo unde-au dat de urmele calului, care s-a-ntors şi-a luat-o la goană, au dat şi de pistol, fie că-i scăpase din mână, fie că-i picase din buzunar când a căzut. Eu zic că Flem s-a interesat de toate astea. Aşa că nu vine pân' nu se termină de tot. Nu vine el înapoi aici unde să-i poată sta pe cap nevasta lu' Mink sau să-l vorbească lumea că-l lasă pe văru-său să zacă-n puşcărie. Sunt câteva lucruri pe care nici chiar un Snopes nu le-ar face. Nu ştiu exact care-s alea, da' ceva, pe undeva, trebuie să fie.

Apoi Bookwright plecă, şi el dezlegă caii de la stâlp şi duse căruţa-n curte la doamna Littlejohn, şi-i deshămă, şi duse hamurile-n grajd. Nici p-acolo nu mai fusese din după-amiaza aia de septembrie şi ceva, nu ştia ce, îl împinse şi-l mişcă; agăţă hamurile şi trecu pe sub tunelul înalt, întunecat, mirosind a amoniac, printre staulele goale, până la cel din fund, şi se uită, şi văzu şezând fesele grase femeieşti, silueta ştearsă în obscuritate, faţa răvăşită întorcându-se şi uitându-se, şi pentru o clipă simţi ceva, ca o recunoaştere, chiar dacă nu putea fi vorba de amintire în ochii pustiiţi, şi gura băloasă desfăcându-se-ncet şi scoţând un sunet hârâit, jalnic, slab. Pe genunchii acoperiţi cu

salopeta, Ratliff văzu o jucărie, o vacă mică de lemn, aşa cum primesc copiii de Crăciun.

Auzi ciocanul înainte de-a fi ajuns la atelier. Ciocanul se opri în cumpănire; faţa mohorâtă, sinceră, sănătoasă se ridică spre el fără mirare, fără întrebare, aproape fără să-l recunoască.

— Ce mai faci, Eck? rosti Ratliff. Poţi să dai jos potcoavele căluţilor mei imediat după-amiază şi să le pui altele noi? Am de făcut un drum astă-seară.

— *All right,* făcu celălalt. Când vrei, adu-i, şi imediat...

— *All right*, zise Ratliff. Ce-ţi mai face băiatu'...? I-ai schimbat numele, nu-i aşa?

Celălalt se uită la el cu ciocanu-n mână. Pe nicovală o bucată de fier înroşit se răcea încetişor. Wallstreet...

— Ah, făcu celălalt. Nu, dom'le. Nu l-am schimbat. Nici nu avea nume, ca să zic aşa, până anu' trecut. Îl lăsasem la mă-sa-mare după ce-a murit nevastă-mea dintâi, până să mă pot aşeza şi eu pe undeva; n-aveam decât şaişpe ani, atunci. Ea-i zicea după bunicu-său, da' nume-adevărat n-a avut niciodată. Şi p'ormă, anu' trecut, m-am aşezat aici şi-am trimis după el, şi-am zis că e mai bine s-aib-un nume-al lui. Şi-a citit I.O. în jurnal despre asta. Zicea că dacă-l botezăm Wallstreet Panic s-ar putea să se-m-bogăţească precum ăia care au generat panica din Wallstreet...

— Oh, făcu Ratliff. Şaişpe ani. Şi-un copil nu-ţi era destul ca să te-aşezi? Câţi ţi-au trebuit?

— Am trei.

— Wallstreet şi-ncă doi. Ce...

— Wallstreet şi-ncă trei, zise celălalt.

— Oh, făcu Ratliff.

Celălalt aşteptă un moment. Apoi ridică din nou ciocanul. Dar se opri şi privi la fierul răcit de pe nicovală, şi puse ciocanul jos, şi se-ntoarse la foaie.

— Vasăzic-a trebuit să plăteşti toţi ăi douăj' de dolari, zise Ratliff.

Celălalt ridică ochii la el.

— Vara trecută, pentru vacă.

— Da, şi-nc-un sfert de *dolar* pentru jucăria aia.

— Tot dumneata i-ai cumpărat-o?

— Da. Mi-era milă de el. Ziceam că dac-o-ncepe vreodată să gândească, cu jucăria aia o să aibă la ce se gândi.

CARTEA A PATRA
ŢĂRANII

Capitolul întâi
1

Cu puţin înainte de-apusul soarelui, oamenii care-şi pierdeau vremea pe galeria prăvăliei văzură venind pe drum dinspre sud un car cu coviltir, tras de catâri şi-urmat de-o droaie de lucruri, vii evident, după cum arătau, care, sub soarele culcat, semănau cu petice de diferite mărimi şi de diferite culori, rupte de pe panouri mari de afişaj – ai fi zis chiar afişe de circ – legate de spatele carului şi făcând corp comun cu el, cu toate că aveau mişcarea lor, separată şi colectivă, ca o coadă de zmeu.

— Ce dracu-i asta? făcu unul.

— I-un circ, zise Quick.

Începură să se ridice-n picioare, privind la car. Acum se putea vedea că animalele din urma carului erau cai. În car, se aflau doi bărbaţi.

— Măi, să fie-al dracului, făcu cel care vorbise primul – îi zicea Freeman. E Flem Snopes.

Toţi stăteau în picioare când carul ajunse-n dreptul lor şi se opri, şi Snopes coborî, şi s-apropie de trepte. Parcă azi-dimineaţ-ar fi plecat. Purta aceeaşi şapcă de pânză, aceeaşi cravată minusculă pe cămaşa albă, aceiaşi pantaloni gri. Urcă treptele.

— Ce mai faci, Flem? îl întrebă Quick.

Celălalt se uită scurt la toţi şi la niciunul, urcând treptele.

— Deschizi un circ?

— Dom’lor… făcu el.

Traversă galeria; se dădură-ntr-o parte, să treacă. Apoi coborâră treptele şi s-apropiară de car, la coada căruia caii se-nghesuiseră, grămadă neliniştită, mai mari ca iepurii, bălţaţi ca papagalii şi legaţi unul de altul şi de car cu bucăţi de sârmă ghimpată. Împestriţaţi la păr, mici de stat, cu picioare delicate şi botul trandafiriu, cu ochii de culori

diferite, rostogolindu-se sperioşi şi blânzi, se-mbulzeau bălţaţi, imobili, vioi, sălbatici ca nişte cerbi, periculoşi ca nişte şerpi cu clopoţei, cuminţi ca nişte turturele. Oamenii stăteau la o distanţă respectabilă şi se uitau la ei. În momentul acela veni şi Jody Varner şi-şi făcu loc cu umerii prin grup, ca s-ajungă în faţă.

— Bagă de seamă, şefule! făcu o voce din spate.

Dar era prea târziu. Animalul cel mai apropiat se ridică pe picioarele din spate şi cu iuţeala fulgerului îl lovi pe Varner de două ori cu picioarele din faţă-n obraz, mai repede ca un boxer, mişcarea provocată de elanul lui în sârma care-l ţinea legat repercutându-se-ndărăt în restul grupului, ca un val unduind în sus şi-n jos. „Hei, măi, gură-cască!" făcu aceeaşi voce. Era celălalt bărbat venit cu carul. Un străin. Purta mustaţă groasă, neagră ca smoala, o pălărie mare de culoare deschisă. Când se repezi printre ei şi se-ntoarse să-i dea îndărăt de la cal, văzură-n buzunarele de la spate ale pantalonului strâmt de dril patul bătut cu sidef al unui pistol şi o cutie de carton înflorat în care se pun bucăţele de turtă dulce. „Daţi-vă de-o parte, măi băieţi! zise. Îs sperioşi; e cam mult de când n-au mai fost călăriţi."

— De când n-au mai fost călăriţi? întrebă Quick.

Străinul se uită la Quick. Avea faţa latră, rece, arsă de vânt şi ochii trişti, reci. Burta-i intra în pantalonu-ntins ca mâna-ntr-o mănuşă.

— Aş zice că de când au trecut călare peste Mississippi cu feribotu', zise Varner.

Străinul se uită la el.

— Numele meu e Varner, zise Jody.

— Noroc. Mie zi-mi Buck.

În partea stângă a capului, acoperindu-i vârful urechii, avea o tăietură proaspătă, adâncă, unsă c-o substanţă negricioasă, parc-ar fi fost unsoare de osie. Se uitară la cicatrice. Apoi urmăriră cu privirea cum scotea din buzunar cutia cu turtă dulce şi-o înclina şi apuca o bucată de turtă dulce, şi-o punea în gură, sub mustaţă.

— Aţi avut ceva neplăceri, dumneata cu Flem, acolo-n dos?

fu curios Quick.

Străinul se opri din mestecat. Când se uita drept în faţa cuiva, ochii lui erau ca două bucăţi de cremene parc-atunci dezgropate din pământ.

— Unde-n dos?

— ’dosu’ urechii, zise Quick.

— Ah, făcu străinul. Asta.

Îşi pipăi urechea:

— Eu am fost de vină. Eram cu mintea aiurea-ntr-o seară când îi dezlegam de la stâlp. Îmi făceam o socoteală-n cap şi-am uitat de sârmă, cât îi de lungă.

Mesteca iar. Se uitau la urechea lui:

— Aşa păţeşte-oricine umblă cu caii şi nu-i atent. Am pus puţină alifie de roată şi mâine nici nu se mai cunoaşte. Îs cam iuţi acum, că trândăvesc toată ziua şi nu fac nimic. Iese huzuru’ din ei în vreo două zile.

Puse înc-o bucată de turtă dulce-n gură, mestecând:

— Nu-i aşa că-s drăguţi?

Nimeni nu răspunse. Se uitau la căluţi, gravi, rezervaţi. Jody se-ntoarse şi intră în prăvălie.

— Îs cuminţi, căluţii, făcu străinul, îs drăguţi. Ia priviţi acum!

Puse cutia la loc în buzunar şi se apropie de cai cu mâna întinsă. Cel mai apropiat stătea în trei picioare acum. Părea să doarmă. Pleoapele-i căzuseră peste ochii de-un azur celest; capul avea forma unei scânduri de călcat rufe. Fără să-şi ridice pleoapele măcar, zvârli capu-n sus rânjindu-şi dinţii galbeni. O clipă şi căluţul, şi omul părură-ncăieraţi violent. Apoi încremeniră locului, tocurile-nalte ale străinului înfipte-n pământ, o mână apucând animalul de nări şi ţinându-i capul pe jumătate răsucit într-o parte, căluţul suflând şi gemând înăbuşit, greu.

— Vedeţi? făcu străinul gâfâind, cu vinele gâtului umflate şi maxilarul ţeapăn. Vedeţi? Tot ce trebuie e să-i muştruluieşti niţel o zi-două, să iasă răutatea din ei. Acum, ia priviţi! Ia, faceţi puţin loc, daţi-vă-ndărăt!

Se dădură puţin îndărăt. Străinul îşi făcu vânt şi sări. În

clipa asta, un alt cal îi croi una-n spinare de-i sfâşie haina de la guler până jos, întocmai ca un scamator cu sabia care taie dintr-o lovitură un văl zvârlit în aer.

— Fain, făcu Quick. Da' dacă n-avea omu' haină?

În momentul acela îşi făcu din nou loc printre ei Jody Varner, urmat de fierar.

— *All right,* Buck, zise. Mai bine bagă-i în curte. Uite, Eck o să-ţi dea o mână de ajutor.

Străinul, cu jumătăţile de haină fluturându-i pe umeri se urcă în car, cu fierarul după el.

— Hei, hop, sculaţi, stafii 'ncarnate la a doua venire! făcu străinul.

Carul se clinti, porni, căluţii multicolori punându-se-n mişcare în urma lui şi, la rândul lor, în urma căluţilor veneau, la o distanţă respectabilă, oamenii, pe drum şi pe potecă, iar alţii stăteau pe poartă-n curte la doamna Littlejohn, în spatele casei. Eck se dădu jos şi deschise poarta. Carul trecu, dar când văzură căluţii gardul se traseră-ndărăt de sârma care-i lega de car, proptindu-se toţi în picioarele dindărăt şi-apoi, încercând să se-ntoar-că, traseră carul doi-trei paşi de-a-ndărătelea, până ce texanul, înjurând, reuşi să ţină catârii-n zăbală să poată-nţepeni roţile. Oamenii care se luaseră după ei se dădură repede-napoi.

— Hei, Eck, zise texanul. Suie sus şi ţine hăţurile!

Fierarul se urcă în car şi apucă hăţurile. Apoi priviră cum texanul cobori c-un bici lung de piele-mpletită, strâns rotocol în mână, şi se duse pe la spatele pâlcului şi-i mână pe poartă pocnind metodic din bici ca din pistol pe spinările de arlechin.

Apoi spectatorii traversară-n grabă curtea şi se urcară pe verandă, dintr-un capăt al căreia se vedea în curte.

— Cum crezi c-o fi putut să-i lege? întrebă Freeman.

— Eu aş vrea să-l văd cum o să-i dezlege, făcu Quick.

Texanul se urcă la loc în carul care se oprise. Apăru îndată, cu Eck, în coada carului, cu coviltirul ridicat. Apucă sârma şi-ncepu să tragă primul cal spre el, animalul-nainte şi

smucindu-se-ndărăt, trăgându-se de sârmă parc-ar fi vrut să se spânzure, zbuciumul lui contaminându-i pe ceilalţi unul câte unul, c-acum toţi se repezeau înainte sau se smuceau înapoi.

— Vino-ncoa, apucă de-un cap! zise texanul.

Eck apucă şi el sârma. Caii trăgeau de ea, boturile lor trandafirii zbuciumându-se pe deasupra mesei tălăzuite.

— Trage-ncoa, trage-ncoa, spuse texanul tăios, că-n car tot n-o să sară, chiar dac-ar vrea.

Carul se deplasa încetişor de-a-ndărătelea, până ce primul cal dădu cu nasul de spatele lui. Texanul înfăşură atunci repede sârma de-o coast-a carului.

— Ţine-aşa, nu lăsa să se moaie! zise el.

Dispăru şi se-ntoarse aproape-n aceeaşi secundă cu un foarfece mare de tăiat sârmă.

— Ţine-i aşa! zise iar şi sări.

Dispăru cu pălăria mare, cu haina sfâşiată fluturând, cu foarfece cu tot într-un vârtej de dinţi lungi şi de ochi înspăimântaţi, şi de zvârlituri de copite, din care-acum caii-ncepură să ţâşnească unul câte unul ca potârnichile, fiecare c-un colier de sârmă ghimpată. Primul traversă curtea-n goana mare, în linie dreaptă. Galopă direct spre gard, fără să se domolească. Sârma gardului se-ntinse elastică, îşi reveni şi-l rostogoli la pământ, unde zăcu un moment cu ochii rătăciţi, cu picioarele galopând în aer. Se ridică fără să fi-ncetat să galopeze şi traversă curtea galopând spre gardul opus, şi din nou fu trântit la pământ. Acum le dăduse drumul şi celorlalţi. Alergau şi se-nvârteau prin curte, ca nişte peştişori ameţiţi într-un borcan. Păruse pân-acum că-i o curte mare, dar numai ideea că toată furia şi vânzoleala asta ar putea încăpea, năduşind, în cuprinsul împrejmuit de-un singur gard era de neconceput, de respins cu dispreţ ca o simplă scamatorie cu oglinda. Din marginea norului de praf, apăru străinul cu foarfecele de sârmă şi cu haina complet ruptă acum. Nu alerga, se deplasa atent, c-o repeziciune echilibrată, strecurându-se printre salturile bălţate ale căluţilor, fandându-se şi ferindu-se ca un boxer până ce-

ajunse la poartă şi traversă curtea din faţă, şi se urcă şi el pe verandă. O mânecă a cămăşii se ţinea de umăr numai într-un punct. O smulse şi-şi şterse faţa cu ea, şi-o aruncă, şi scoase cutia de carton, şi-o scutură, şi' luă în mână o bucată de turtă dulce. Numai că respira ceva mai greu.

— Cam mişcă, zise. Da' se potolesc ei, într-o zi-două.

Căluţii tot mai alergau încoace şi-ncolo prin amurgul care se lăsa, ca nişte peşti isterici, dar nu mai erau atât de violenţi acum.

— Ce dai să te scutească cineva de-atâta bătaie de cap? îl întrebă Quick.

Texanul se uită la el cu ochii trişti, prietenoşi, duri, pe deasupra mustăţii groase, a fălcilor mestecând.

— Să te scape de unu' din ei? insistă Quick.

În clipa aceea băieţelul cu ochii saşii apăru pe verandă zicând:

— Tată, tată, unde-i tata?

— Pe cine cauţi, băieţaş? sări unul.

— Îi băiatu' lu' Eck, spuse Quick. E-ncă jos acolo-n car. I-ajută lu' domnu' Buck.

Băiatul, într-o salopetă ca de jucărie – o copie de bărbat în miniatură –, se duse la capătul verandei.

— Papa! zise el. Papa!

Fierarul mai stătea încă aplecat peste marginea carului ţinând capătul sârmei tăiate. Căluţii, încă grămadă o clipă, zburau pe lângă car care-ncotro, încât păreau acum, alergând întruna, de două ori mai mulţi; din praf răsună răpăitul uşor al copitelor nepotcovite.

— A zis mama să vii la masă, făcu băiatul.

Luna era aproape plină. După ce se termină cina şi se adunară din nou pe verandă, vizibilitatea de-abia dacă se redusese puţin. Era o simplă trecere de la dimensiunea lapidară a zilei la receptivitatea înşelătoare şi argintie în care caii se-nvălmăşeau într-un camuflaj labirintic şi, singuri sau perechi, se repezeau, fluizi, fantomatici, fără-ncetare, regrupându-se de-a valma ca-ntr-un miraj din care izbucneau stridente nechezări vehemente şi ropote nebune de copite.

Acum era şi Ratliff printre ei. Se-ntorsese imediat înainte de cină. N-avusese curajul să-şi aducă şi caii în curte. Erau în grajdul lui Bookwright la o jumătate de milă de prăvălie.

— Vasăzică, Flem s-a-ntors. Măi, măi, măi. Drumu' până-n Texas i l-a plătit Will Varner, aşa că, zic eu, e cât se poate de drept ca ăl de-ntoarcere să-l plătiţi voi.

Din curte se-auzi un nechezat puternic şi subţire. Apăru un căluţ. N-alerga, ci mai degrabă curgea, fără consistenţă, fără dimensiuni. Dar s-auzeau bocăniturile rapide, uşoare, ale copitelor dure pe pământul bătătorit.

— Încă n-a zis că-s ai lui, făcu Quick.

— Da' n-a zis nici că nu-s ai lui, zise Freeman.

— Pricep, spuse Ratliff. Asta aşteptaţi voi. Să vină să vă spună dacă-s ai lui sau nu. Sau poate-o s-aşteptaţi pân' se termină licitaţia şi se despart, şi unii se pot duce după Flem, şi alţii după tipu' ăsta din Texas, să vadă care cheltuieşte banii. Da' dacă-i vorba aşa, când unu' s-a curăţat, eu zic că nu-i mai pasă cine s-a ales cu banii.

— Dacă pleacă Ratliff astă-seară, poate că nu-l mai fac mâine să le cumpere-un căluţ, zise un al treilea.

— Asta aşa-i. Omu' poate să-i scape unui Snopes numai dac-o ia din loc destul de devreme. De fapt, eu cred că din doi tot pune laba pe unu'. Măi băieţi, sper că n-aveţi de gând să cumpăraţi ceva, nu-i aşa?

Nu răspunse nimeni. Şedeau pe trepte cu spatele la stâlpii verandei sau chiar pe balustradă. Numai Ratliff şi cu Quick se aşezară pe scaune, aşa că pentru ei, ceilalţi erau siluete negre profilate pe lumina de vis a lunii de după verandă. Dincolo de drum, în faţă, se profila un păr în plină floare glacială de promoroacă, plin de ramuri şi rămurele, nemişcate şi perpendiculare deasupra crăcilor orizontale, ca părul desfăcut plutind în dezordine al unei femei înecate, dormind pe-oglinda mării netulburate nici de vânt, nici de maree.

— Anse McCallum a adus odată din Texas doi de-ăştia, zise unul dintre cei de pe scară.

Nu se mişcase ca să vorbească. Nu vorbea cu cineva

anume.

— Era o pereche frumoasă. Cam uşoară. I-a muncit zece ani. Da' era muncă uşoară.

— Mi-aduc aminte, făcu altul. Anse spunea că p-amândoi a dat paişpe cartuşe de puşcă, nu spunea aşa?

— Şi-a dat şi puşca, parcă, adăugă al treilea.

— Nu, cartuşele numai, vorbi primul. Tipu' voia să-i mai dea patru şi să-i umfle şi puşca, da' Anse i-a zis că n-are ce face cu ei. Costa prea mult s-aducă şase pân'n Mississippi.

— Da, desigur, zise al doilea. Când omu' n-are mare lucru de dat p-un cal sau p-o pereche, nici nu poate cere mare lucru.

Nu vorbea tare niciunul dintre cei trei, vorbeau numai între ei, unul altuia, ca şi cum ar fi fost singuri acolo. Ratliff, invizibil în umbra peretelui, scoase un sunet aspru, sarcastic, nu tare.

— Ratliff râde, făcu al patrulea.

— Nu luaţi seama la mine, replică Ratliff.

Cei trei care vorbiseră nu se mişcară. Nu se mişcau nici acum şi, cu toate astea, părea că-n jurul celor trei siluete s-aduna o-ndărătnicie, convinsă şi pasivă, ca de copii certaţi. O pasăre, o umbră, agilă şi neagră, şi iute, trecu prin luciul lunii în sus spre părul înflorit şi începu să cânte; o mierlă.

— Prima pe care-o văd anu' ăsta, zise Freeman.

— Poţi să le-auzi în fiecare seară la Whiteleaf în pădure, spuse primul. Am auzit una-n februarie. Când era zăpada aia. Cânta-ntr-un eucalipt.

— Eucaliptu-i primu' căruia-i dau frunzele, zise al treilea. De asta. Avea poftă de cântat. Şi-a ales un eucalipt.

— Eucaliptu-i primu' căruia-i dau frunzele? Da' salcia?

— Salcia nu-i pom, zise Freeman. Salcia-i bălărie.

— Ce e nu ştiu, da' bălărie nu-i, interveni al patrulea. Pen' că dacă smulgi din rădăcin-o bălărie-ai isprăvit cu ea. Şi eu, de cinşpe ani tot smulg din păşunea mea de primăvară nişte sălcii. Şi-n fiecare an îs la fel de mari. Numai că de fiecare dată-s cu două-trei mai multe.

— Dac-aş fi în locul dumitale, acolo m-aş duce mâine

dimineaţă-n zori, ceea ce, fireşte, dumneata n-ai să faci. Eu zic, măi băieţi, că încă nu s-a ivit ceva sub soare şi nici pe Moşia Franţuzului care să vă-mpiedice pe voi să vă daţi banii lui Flem Snopes şi omului ăluia din Texas. Da' eu tare-aş vrea să ştiu cui anume dau bănuţii mei. S-ar părea că Eck al nostru ar putea să vă spună. S-ar părea c-o s-o şi facă, pentru vecinii lui, nu-i aşa? Pe lângă că-i văr cu Flem, da' el şi cu băiatu' lui, cu Wallstreet, l-au ajutat pe texan astă-seară să care apă pentru cai, şi mâine Eck o să-l ajute şi la dat nutreţ. Cine ştie, poate c-o să fie Eck ăla care să prindă caii să-i aducă unu' câte unu' să vi-i arate când o fi să-ncepeţi târgu'! Nu-i aşa, Eck?

Omul care şedea pe trepte rezemat de stâlp era fierarul.

— Nu ştiu, zise acesta scurt.

— Măi băieţi, făcu Ratliff. Eck ştie tot despre caii ăştia. I-a spus Flem; i-a spus şi cât costă, şi cât are de gând să scoată pe ei, cât el şi cât omu' lui din Texas. Hai, Eck, spune-ne şi nouă!

Celălalt nu se mişcă, şezând pe treapta de sus, nu chiar cu faţa la ei; şedea sub straturile succesive ale ascultării şi aşteptării lor calme, şi atente, şi concentrate.

— Nu ştiu, zise.

Ratliff începu să râdă. Şedea pe un scaun râzând, în timp ce restul şedeau sau stăteau pe trepte şi pe balustradă, sub râsul lui, cum şezuse Eck sub ascultarea şi-aşteptarea lor. Ratliff se opri din râs. Se ridică. Căscă, destul de zgomotos.

— *All right.* Măi oameni buni, n-aveţi decât să cumpăraţi vietăţile alea, dacă vreţi. Da' eu, unu', mai bine cumpăr un tigru sau un şarpe cu clopoţei. Şi dacă Flem Snopes mi-ar oferi unul dintre ei, oricare, mi-ar fi frică să-l ating, ca nu cumva când l-oi lua în primire să mă trezesc că-i un câine vopsit sau o bucată de furtun de grădină. Vă urez noapte bună fiecăruia-n parte şi tuturor laolaltă.

Intră în casă. Nu se uitară după el, cu toate că, după o vreme, toţi se mişcară puţin ducându-se să-şi arunce ochii-n curte la fluviul bălţat, agitat şi sporadic al cailor, printre care izbucnea când şi când câte-un nechezat brusc, câte-o

izbitură surdă. În părul înflorit mierla-şi broda la nesfârşit, palpitând, refrenul idiot.

— Anse McCallum şi-a făcut o pereche bună din ăi doi cai ai lui, zise primul. Erau puţin cam uşori. Atâta tot.

A doua zi dimineaţă când răsări soarele, erau un car şi trei catâri de şa pe-alee în faţa casei doamnei Littlejohn, şi şase bărbaţi şi băiatul lui Eck stăteau rezemaţi de gard privind la cai, care se-ngrămădiseră-n faţa uşii grajdului privind şi ei, la rândul lor, la oameni. Un al doilea car îşi făcu apariţia pe drum şi intră pe-alee, şi-acum erau la gard opt bărbaţi în afară de băiat, şi dincolo stăteau caii rostogolindu-şi ochii albaştri şi castanii de pe feţele lor arătoase.

— Vasăzică, ăsta-i circu' lu' Snopes, aşa-i? zise unul dintre nou-veniţi.

Privi la cei de faţă, apoi trecu în coada şirului şi se aşeză alături de fierar şi de băiatul lui.

— Îs caii lu' Flem? făcu el către fierar.

— Ştie şi Eck ai cui îs caii cât ştim şi noi, răspunse unul dintre ceilalţi. Ce ştie el e că Flem a venit cu caru' cu care-au venit şi ei, pen' că l-a văzut. Da' asta-i tot.

— Şi cu asta o să rămână, adăugă al doilea. El, văr bun cu Flem, o să fie ăl din urmă om de pe lumea asta care să afle ceva despre afacerile lui Flem Snopes.

— Nu, făcu primul. Nici măcar atât. Primu' om căruia să-i spună Flem despre afacerile lui o să fie ăl de-o să rămână după ce-o muri şi ultimu'. Flem Snopes nici lui nu-şi spune ce-are de gând. Nici dac-ar fi singur în pat într-o casă pustie pe-o noapte fără lună.

— Asta aşa-i, încuviinţă al treilea. Flem l-ar jupui pe Eck sau pe-oricare altu' din neamu' lui la fel ca şi pe noi. N-am dreptate, Eck?

— Nu ştiu, zise Eck.

Se uitau la cai, care-n momentul acela porniră valvârtej, cu urechile ascuţite, cu picioarele ţepene, în valuri, amestecându-se prin curte, şi-apoi iar se-opriră, cu faţa la oamenii de la gard, aşa că nu-l auziră pe texan decât când era printre ei. Purta altă cămaşă şi altă haină, puţin cam

mică pentru el, şi tocmai băga la loc în buzunarul de la spate cutia de carton.

— ’Neaţa, ’neaţa, zise el. Aţi venit s-alegeţi din vreme, nu-i aşa? Vrea careva să-mi facă vreo ofertă pentr-un căluţ-doi până nu-ncepe târgu’ şi se urcă preţurile?

Nu se uitaseră mult la străin. Nu se uitau nici acum la el, ci la caii din curte care-şi lăsaseră capetele-n jos, strănutând în praf.

— Eu zic că-ntâi să ne mai uităm niţel la ei, zise unul.

— Oricum, aţi venit tocmai la timp să-i vedeţi luându-şi gustarea de dimineaţă, zise texanul. Ceea ce tot e mai ceva decât să fi stat toată noaptea nedormiţi.

Deschise poarta şi intră. Caii îndată-şi zvârliră capetele-n sus, cu ochii la el.

— Ascultă, Eck, făcu texanul peste umăr, ia veniţi vreo doi-trei băieţi încoa’ şi-ajutaţi-mi să-i bag în grajd.

După o clipă, Eck şi alţi doi se apropiară de poartă, băiatul pe urmele lui tată-său, cu toate c-acesta nu-l văzu până nu se-ntoarse să-nchidă poarta.

— Tu să rămâi afară, zise Eck. E-n stare să-ţi rupă gâtu’ ca p-o ghindă, unu’ d-ăştia, pân’ s-apuci să bagi de seamă.

Închise poarta şi se duse după ceilalţi, pe care texanul, printr-un gest cu mâna, îi răspândise-n evantai spre exterior, când se apropiase de caii care acum, înghesuiţi unii-ntr-alţii, neliniştiţi, începuseră încetişor să se-nvârtească roată cu ochii la oameni. Doamna Littlejohn ieşi din bucătărie şi traversă ograda spre stiva de lemne, privind în curte. Luă două-trei bucăţi de lemne şi stătu locului privind din nou. Acum apăruseră la gard încă doi oameni.

— Haideţi, haideţi, zise texanul. Nu fac niciun rău. N-au fost încă niciodată sub un acoperiş, asta-i tot.

— După mine, eu i-aş lăsa afară, dacă asta vor, zise Eck.

— Ia-ţi o bâtă – sunt o grămadă de loitre mai încolo lângă gard – şi, când încearcă unu’ să se repeadă la dumneata, trage-i una-n cap şi-o să priceapă ce vrei să-i spui.

Unul dintre oameni se duse la gard, luă trei loitre, se-ntoarse şi le-mpărţi. Doamna Littlejohn, c-un braţ plin de

lemne se opri din nou la mijlocul drumului înapoi spre casă, privind în curte. Băiatul era iar în urma lui tată-său, dar de data asta încă nu dăduse cu ochii de el. Oamenii se apropiară de cai şi pâlcul învălmăşit se fărâmiţă în grupuleţe bălţate învârtindu-se-n cerc. Texanu'-i înjura în gura mare, fără-ncetare, vesel:

— Hai, intraţi, măi iepuraşi cu coadă albă! Nu-i zoriţi. Lăsaţi-i în voia lor. Hii, hii 'năuntru! Ce v-aţi speriat aşa? Ce credeţi voi că-i grajdul ăsta – tribunal? Sau ce-i – biserică, să vă ceară bani de milă?

Încet-încet, animalele-ncepură să cedeze. Când şi când, câte unul mai încerca să se rupă din grămadă şi de fiecare dată texanu-l gonea înapoi cu bucăţele de ţărână aruncate dibaci. Şi pe urmă, unul din coadă văzu uşa grajdului deschisă chiar în spatele lui, dar, pân' s-apuce grămada să se-mprăştie, texanul smulsese loitra din mâna lui Eck şi, urmat de unul din ceilalţi oameni, se repezi la cai şi-ncepu să-i lovească-n cap şi-n spate, alegând c-un instinct infailibil animalul de vârf şi lovindu-l întâi drept în faţă, apoi, când se-ntorcea, pe greabăn şi, când se-ntorcea şi mai mult, pe crupă, aşa c-atunci când începură să se-mprăştie o făcură-n sens invers şi năvăliră toţi în grajd, pe culoarul gol, izbindu-se c-un zgomot de tunet de peretele din fund, de parcă s-ar fi prăbuşit o galerie de mină.

— Pare-se c-a ţinut, făcu texanul.

Împreună cu celălalt om închiseră jumătatea de jos a uşii, înaltă numai până la brâu, şi priviră pe deasupra ei spre capătul culoarului, unde căluţii arătau ca o amestecătură bălţată de năluci pătate, punctată de trosnituri ale stănoagelor de scânduri şi de pocniturile copitelor, care cu încetul începură să se domolească.

— Da, da, a ţinut *all right,* zise texanul.

Ceilalţi doi veniră şi ei la uşă să se uite pe deasupra. Apăru şi băieţelul lângă taică-său acum, încercând să privească printr-o crăpătură – şi Eck dădu cu ochii de el.

— Ce cauţi aici? Nu ţi-am spus să nu te bagi? se răsti Eck. Pân' să zici tu care, ăştia-s în stare să te-omoare! Şterge-o!

Fugi dincolo de gard, şi-acolo să rămâi!

— Ascultă, Wall, de ce nu-i spui lu' taică-tău să-ţi cumpere şi ţie unu'? zise careva.

— Eu, să cumpăr unu' d-ăştia? făcu Eck. Când pot să mă duc la gârlă şi să prind pe degeaba o broască ţestoasă veninoasă sau un mocasin?! Hai, cară-te-acum! Şterge-o şi să nu te mai prind p-aici!

Texanul intrase în grajd. Unul dintre oameni închise uşile în urma lui şi puse drugii deasupra, şi acum se uitau toţi la texan cum mergea pe culoar spre căluţi, care acum senghesuiseră ca nişte năluci pestriţe-n întuneric, liniştiţi şincepând să exploreze cu nările ieslea largă şi roasă, fixată-n peretele din fund. Băieţaşul, tot lângă tată-său, trecuse de partea cealaltă, şi acum stătea şi se uita printr-o gaură din scândură ce rămăsese dup-un nod căzut. Texanul deschise o uşă mică din peretele grajdului, dar se-ntoarse aproape imediat.

— Nu-i nimic aici decât boabe de porumb, zise. Snopes mia spus aseară c-o să trimită nişte fân.

— Şi porumb n-o să mănânce? vorbi unul dintre oameni.

— Habar n-am, grăi texanul. Din câte ştiu, nici măcar n-au văzut pân' acum. Dar aflăm noi imediat.

Dispăru, însă îl puteai auzi în magazie. Apoi apăru din nou, ţinând un coş de nutreţ mare, cu două toarte, şi trecu în zona obscură, unde crupele în parte colorate ale căluţilor sealiniaseră de-a lungul jgheabului. Doamna Littlejohn ieşi din nou pe verandă, de data asta c-un clopot mare de alamă, ca să anunţe masa. Îl ridică să sune. Printre căluţi se produse o uşoară agitaţie, provocată de apropierea texanului, dar el începu imediat să le vorbească, vioi, tare, fără emfază, un amestec de-njurături şi de-alintări, şi dispăru printre ei. Oamenii de la uşă auziră răpăitul sec al grăunţelor căzând în jgheab, zgomot întrerupt deodată de-un imens şi unic fornăit de groază şi de uluială. O scândură se rupse c-un trosnet răsunător, şi-n faţa ochilor lor capătul îndepărtat al culoarului se topi într-o furie bubuitoare, şi-n timp ce se mai zgâiau pe deasupra uşii, incapabili încă să-nceapă să se

mişte, întregul interior al grajdului explodă, o masă de forme zvârlindu-se nebune ca o năvală de flăcări.

— Ei drăcie, zise unul dintre ei. Fugiţi! strigă el.

Toţi trei se-ntoarseră şi-o luară la goană ca nebunii spre car, Eck fiind cel din urmă. Câteva voci de lângă gard strigau ceva acum, dar Eck nici măcar n-auzi până ce, încercând nebuneşte să se caţere-n car pe la spate, îl zări pe băieţaş uitându-se încă prin gaura de nod din uşa care-n clipa următoare zbură-n ţăndări ca un chibrit; gaura însăşi spulberindu-se-n ochii lui, lăsându-l nemişcat, în salopeta miniaturală şi încă aplecat puţin înainte, şi-apoi dispărând cu totul sub valul pestriţ, înalt cât turnul, de picioare şi de ochi scăpărând şi de dinţi îngroziţi zburând claie peste grămadă pe deasupra lui şi-mprăştiindu-se, răspândindu-se-n grupuri, lăsând în fine căscată o gaură imensă, şi-n ea băieţelul neatins, cu ochii la gaura de nod dispărută.

— Wall, răcni Eck.

Băiatul se-ntoarse şi-ncepu să fugă spre car. Caii alergau smintiţi în toate părţile prin curte, parcă se făcuseră de două ori mai mulţi cât stătuseră-n grajd; doi dintre ei se repeziră-n galop, parc-ar fi fost patru, în salt peste băiat, din nou neatins, fugind serios şi minuscul, dar parcă stând pe loc, deşi-n cele din urmă-ajunse la carul din care Eck, cu pielea lui arsă de soare, albă acum ca de boală, se-ntinse şi-l apucă de bretelele salopetei, şi-l trase-n sus, şi-l zvârli cu faţa pe genunchii lui, apucând de pe fundul carului o funie de legat caii, făcută colac.

— Nu ţi-am spus să ieşi afară? îl mustră Eck cu glasul tremurând. Nu ţi-am spus?

— Dacă ai de gând să-l baţi, mai bine ne-ai bate şi pe noi, şi p-ormă s-o găsi el unu' să scoată şi dracii din tine, făcu unul dintre ceilalţi.

— Sau, şi mai bine, ia frânghia şi spânzură-l pe blestematu' ăla de colo, zise al doilea.

Texanul stătea acum în uşa doborâtă a grajdului, scoţându-şi cutia de turtă dulce din buzunarul de la şold.

— Până nu-i omoară şi p-ăilalţi toţi de pe Moşia

Franţuzului.

— Adică pe Flem Snopes, zise primul.

Texanul a aplecat cutia în cealaltă palmă, întinsă. Caii mai alergau şi se-nvârteau încoace şi-ncolo, dar începuseră să se mai potolească, alergând cu picioarele-ntinse, ţepene, cu toate că mai roteau speriaţi ochii de culori desperecheate.

— N-am prea avut eu din capul locului încredere-n porumbu' ăsta boabe, zise texanul. Da' cel puţin acum au văzut cum arată. N-o să poată spune că nu s-au ales cu ceva din voiajul ăsta.

Scuturâ cutia-n palma-ntinsă. Nu pică nimic. Doamna Littlejohn de pe verandă sună o dată clopotul pentru dejun; la auzul lui, căluţii se repeziră din nou, încât pământul curţii începu să trepideze sub loviturile uşoare, seci, de copite. Texanul stâlci cutia-n mână şi-o zvârli.

— Închideţi coviltiru', zise.

Când texanul, urmat de cei trei asistenţi ai săi şi de băieţel, trecu pe poartă, mai erau pe alee alte trei căruţe şi la gard vreo douăzeci şi mai bine de oameni. Cerul matinal strălucea fără nori pe patul de sidef al pistolului din buzunarul de la şold şi pe clopotul pe care doamna Littlejohn îl mai agita încă, peremptoriu, viguros, răsunător.

Când, după douăzeci de minute, texanul ieşi din casă scobindu-şi dinţii c-un chibrit de bucătărie spintecat, şirul de căruţe, de cai şi de catâri de călărie se-ntindea de la poarta curţii pân' la prăvălia lui Varner, şi-acum erau mai bine de cincizeci de oameni stând de-a lungul gardului şi pe lângă poartă privind tăcuţi, oarecum pe furiş, cum se apropia, legănându-se oleacă, cu picioarele puţin' arcuite, cu tocurile înalte ale cizmelor decupate lăsând urme adânci în praf.

— 'Neaţa, dom'lor, zise el. Vino-ncoa, micuţule, vorbi băieţaşului care se ţinea în urma lui, uitându-se la patul pistolului, ieşit puţin afară din buzunar.

Scoase o monedă din buzunar şi i-o dădu:

— Fugi pân' la prăvălie şi ia-mi o cutie de turtă dulce!

Adunând în gură salivă, privi în jur la feţele tăcute, holbate.

Mută chibritul dintr-un colţ al gurii în celălalt, fără să-l atingă.

— Ei, băieţi, v-aţi ales fiecare, v-aţi hotărât? Ai? Gata, să-ncepem licitaţia?

Nu răspunseră. Nu se uitau la el acum. Adică, începu să aibă sentimentul că fiecare nu se mai uita la el c-un moment înainte de a-l ajunge el cu privirea. După o clipă, Freeman zise:

— Da' nu-l aştepţi pe Flem?

— De ce? făcu texanul.

Nici Freeman nu se mai uita la el acum. Şi nici nu puteai citi ceva pe faţa lui Freeman. Nici în vocea texanului nu se desluşea ceva, vreo schimbare.

— Eck, dumneata ţi l-ai şi ales pe-al dumitale. Aşa că putem începe, când sunteţi gata.

— Eu zic că mai bine nu, făcu Eck. Eu, unu', nu cumpăr ceva de care să-mi fie frică să m-ating şi cu care să n-am curaj să umblu.

— De căluţii ăştia? zise texanul. Doar mi-ai ajutat să-i adăp şi să le dau de mâncare. Pariez că băiatu' dumitale poate-ncăleca pe-oricare dintre ei.

— Mai bine ar sta potolit, ca să nu fie cazul să-l prind, făcu Eck.

Texanul îşi roti ochii'n jur la feţele calme, cu privirea lui absentă şi-atentă-n acelaşi timp, la impenetrabila suprafaţă, parc-ar fi fost de cremene, parc-ar fi fost impermeabilă sau poate cu nimic sub ea.

— Căluţii ăştia-s blânzi ca mielu', măi băieţi. Ăla care-o să-i cumpere cumpără tot ce-a avut el mai bun de-ncălecat şi de mânat în viaţa lui pe banii ăştia. Fireşte că-s iuţi; nu vând mortăciuni.

Şi-afară de asta, cine-o să vrea mortăciune de Texas când în Mississippi îi plin de mortăciuni?

Privirea lui tot pierdută era; nu clipea, în glas n-avea nici veselie, nici umor, şi nici în unicul hohot de râs care s-auzi de undeva din coada mulţimii nu era nici veselie, nici umor. Din drum coteau acum două căruţe în acelaşi timp, care

traseră la gard. Oamenii coborâră, legară caii şi apoi se apropiară...

— Veniţi încoa', băieţi, zise texanul. Aţi picat tocmai la timp ca să cumpăraţi un cal şi bun, şi blând, şi ieftin.

— Da' cu-ăla care ţi-a rupt aseară haina ce s-aude? făcu o voce.

De data asta hohotiră trei sau patru. Texanul privi spre locul de unde s-auzise vocea rece, inflexibil:

— Şi ce-i cu-asta?

Râsul – dacă râs fusese – încetă. Texanul se-ndreptă spre stâlpul de poartă cel mai apropiat şi se caţără în vârful lui, aşezându-şi pe rând pulpele umflate-n pantalonii strâmţi, în timp ce tocul pistolului prindea intermitent soarele şi scapără perle-n razele lui. Şezând pe stâlp, privea în jos la feţele înşirate de-a lungul gardului, care erau atente, serioase, rezervate şi nu se uitau la el.

— *Allright*, zise. Care face safteaua? Care spune-un preţ, să-ncepem? Hai, apropiaţi-vă, alegeţi şi spuneţi ce daţi şi, după ce s-o vinde şi ultimu', intraţi în curte şi puneţi laţu' p-ăl mai bun cal pe care l-aţi încălecat sau l-aţi mânat vreodată-n viaţa voastră pe banii ăştia. Nu-i unu' să nu facă cinşpe dolari. Tineri, sănătoşi, buni de şa şi buni de ham, garantaţi că ţin cât patru d-ăilalţi; nu-i omori nici cu paru'...

În spatele grupului se produse o scurtă agitaţie vehementă. Se ivi băieţelul deschizându-şi drum printre salopetele neclintite. Se apropie de stâlp cu o cutie de carton nouă, nedeschisă, ridicată-n sus. Texanul se aplecă şi-o luă, şi-i rupse capătul, şi răsturnă trei-patru prăjiturele în mâna băiatului – o mână micuţă şi-aproape tot atât de neagră ca şi-a unui negru. Ţinea cutia-n mână, când începu să vorbească, arătând cu ea spre caii despre care vorbea:

— Ia uitaţi-vă la ăla cu trei ciorapi şi cu urechea degerată; uitaţi-vă-acum, când trece iarăşi, uitaţi-vă la jocul coapselor; calu' ăsta face douăj' de dolari cu ochii-nchişi. Cine dă un preţ, să-i facem începutu'?

Vorba-i era aspră, promptă, avocăţească. De-a lungul gardului, la picioarele lui stăteau oamenii care-şi ţineau în

buzunarele salopetelor, încheiate bine cu nasturi, pungile de tutun şi portofelele roase cu puţinteii bani de-argint şi cu bancnote zdrenţuite, economisite una câte una prin crăpăturile cotlonului sau printre bârnele pereţilor. Din când în când, caii iar o luau la goană cu o violenţă fără rost şi-apoi iar se domoleau şi se strângeau grămadă, privind cu ochii sperioşi şi coloraţi desperecheat la mutrele-nşirate de-a lungul gardului. Aleea era acum plină de căruţe. Cele care mai veneau trebuiau să oprească dincolo, în drum, şi călătorii intrau pe alee pe jos. Doamna Littlejohn ieşi din bucătărie şi traversă ograda cu ochii spre poarta curţii. Într-un colţ al ogrăzii era un cazan de spălat rufe înnegrit, pus pe patru cărămizi. Făcu foc sub cazan, apoi veni la gard şi stătu o vreme acolo, cu mâinile-n şold şi cu fumul focului împrăştiindu-se albastru şi-ncet prin spatele ei. Apoi se-ntoarse, plecă şi intră în casă.

— Hai, băieţi, zise texanul. Care-mi dă un preţ?

— Cinj' de cenţi, făcu un glas.

Texanul nici măcar nu se uită într-acolo.

— Sau dacă nu-ţi place ăla, ce zici de-ăl'lalt, ăl cu capu' ca vioara şi care mai să zici că n-are coamă? Pentru şa, mie ăsta mi-ar plăcea mai mult decât ăl cu ciorapi. Am auzit pe unu' adineauri că zicea cinj' de cenţi. O fi vrut să zică cinci dolari. Zice careva cinci dolari?

— Cinj' de cenţi pe toţi, făcu acelaşi glas. De data asta nu s-a mai râs. Râdea texanul, însă răguşit, numai cu jumătatea de jos a feţei, parc-ar fi spus tabla-nmulţirii pe dinafară.

— Cinj' de cenţi pentru noroiu' uscat pe ei o fi vrând să zică, făcu texanul. Cine dă un dolar în plus pe scaieţii ăştia veritabili de Texas?

Doamna Littlejohn ieşi din bucătărie, cărând un butoi de lemn tăiat în jumătate cu ferăstrăul, îl aşează pe-o buturugă alături de cazanul fumegând şi se opri cu mâinile-n şold, privind în curte, fără să mai vină la gard de data asta. Apoi intră din nou în casă.

— Ce-i cu voi, măi băieţi? zise texanul. Ascultă, Eck, dumneata m-ai ajutat la caii ăştia, aşa că-i cunoşti. Ce-ar fi

să-mi faci o ofertă pe ceacâru' ăla pe care l-ai ales aseară? Stai! Aşteapt-un moment! Băgă cutia în buzunarul de la şold, îşi zvârli picioarele-n partea cealaltă şi se lăsă să cadă ca o mâţă în curte. Căluţii strânşi grămadă îl observau. Apoi se-mprăştiară prin faţa lui, tropăind ţepeni pe lângă gard. Îi întoarse din drum şi ei se-nvălmăşiră şi fugiră-napoi prin curte; şi-atunci, ca şi cum ar fi aşteptat momentul în care să fi fost cu spatele la el, texanul începu şi el s-alerge, aşa c-atunci când ajunseră în celălalt capăt al curţii şi se-ntoarseră potolindu-şi pasul şi-ngrămădindu-se din nou, el era acolo, lângă ei. Pământul începu să duduie; se ridică un nor de praf din care caii ţâşneau acum ca nişte prepeliţe speriate şi texanul s-aruncă în el c-o încredere pare-se nezdruncinată în invulnerabilitatea sa. O clipă, privitorii putură să-i vadă-n praf – căluţul înghesuit cu spatele-ntr-un colţ între gard şi grajd, iar omu'-n faţa lui întinzând mâna la şold. Apoi calul se repezi la el într-un fel de disperare totală, şi texanul îl lovi cu patul pistolului între ochi şi-l doborî, şi-i sări pe capul plecat. Căluţul îşi reveni aproape imediat şi, opintindu-se din copite, izbuti să se ridice în genunchi şi, zbătându-se, îşi împinse capu-ncătuşat în sus, şi se puse pe picioare cu om cu tot; o clipă, prin praf, oamenii-l văzură pe texan ridicat violent de la pământ, lateral, ca o cârpă fluturând legată de capul calului. Apoi picioarele texanului ajunseră la loc pe pământ, şi praful fu luat de vânt şi putură să-i zărească pe-amândoi, nemişcaţi, tocurile ascuţite ale texanului înfipte-n ţărână, o mână-ncleştată pe moţul calului şi cealaltă pe nări; botul lung înrăit, răsucit îndărăt peste umărul cu cicatrice suflând, gemând trudit şi cavernos. Doamna Littlejohn era din nou în ogradă. De data asta nimeni n-o văzuse apărând.

Căra un braţ de rufe şi-o scândură de frecat cu marginile de metal şi stătea nemişcată pe treptele bucătăriei, privind în curte. Apoi străbătu ograda cu ochii tot la curte şi zvârli rufele-n cazan, cu privirea neclintită.

— Ia aruncaţi-vă privirile la el, băieţi, gâfâi texanul, întorcându-şi faţa congestionată şi scăpărarea privirii spre gard. Uitaţi-vă repede la el. Coapsele astea...

Părea să-şi fi slăbit strânsoarea o clipă. Calul luă foc din nou; din nou texanul pluti o clipă deasupra pământului, cu toate că mai vorbea încă:

— ... Şi picioarele... ho! Că-ţi rup nasu'... uitaţi-vă la el repede, băieţi, face cinşpe dolari... te strâng eu acuş... cine dă ceva... iepuroi, ceacâr afurisit, ho!

Se mişcau acum – un caleidoscop de-o incredibilă şi inextricabilă violenţă, la periferia căruia cataramele metalice ale bretelelor texanului scânteiau în soare într-o neîncetată cursă orbitală-n jurul curţii, de-o înspăimântătoare-ncetineală. Apoi pălăria mare de culoarea argilei îşi luă hotărâtă drumul centrifug; o clipă mai târziu, texanul o urma, cu toate că se mai ţinea încă pe picioare, şi căluţul se smuci, scăpă nebun ca din puşcă, sărind ca un cerb. Texanul îşi ridică pălăria de jos şi o scutură de prag izbind-o de picior, şi se-ntoarse la gard, şi se urcă din nou pe stâlp. Sufla greu. Oamenii tot nu se uitau la el când scoase cutia de la şold şi-o scutură să-i cadă o bucăţică de turtă dulce şi puse turta dulce în gură mestecând şi răsuflând hârâit. Doamna Littlejohn se-ndepărtă şi-ncepu să scoată cu găleata apă din cazan şi s-o toarne-n albie, cu toate că după fiecare găleată îşi întorcea capul să privească din nou în curte.

— Ei, băieţi, făcu texanul. Cine zice că nu face cinşpe dolari un căluţ ca ăsta? Care-ţi mai dă atâta dinamită pe cinşpe dolari? Nu-i unu-ntre ei să nu-ţi facă o milă-n trei minute. Du-i în fâneaţă şi văd ei singuri de ei; munceşte-i ca dracu' toată ziulica şi, când îţi aduci aminte, arde-i una c-un par în cap şi-n două zile-s blânzi de trebuie să-i scoţi noaptea din casă ca pe mâţe.

Îşi mai scutură în palmă o bucată de turtă dulce şi-o mâncă.

— Hai, Eck, zise. Dă-i drumu'! Ce spui de zece dolari pe calu' ăsta?

— Ce-mi trebuie mie cal să-l prind în capcană?

— Nu m-ai văzut pe mine cum l-am prins?

— Te-am văzut, zise Eck. Da' n-am nevoie de-o vită cât un cal de mare, dacă-i vorba să mă zbenguiesc cu el de câte ori

nu-i o stănoagă între noi.

— *All right*, făcu texanul.

Tot mai sufla greu, dar acum nu pentru că era obosit sau că i se tăia răsuflarea. Îşi răsturnă altă bucată de turtă dulce-n palmă şi-o strecură pe sub mustaţă.

— *All right.* Trebuie să-ncep odată licitaţia asta. N-am venit aici să m-aşez pe vecie, oricât aţi zice voi că-i ţară bună. Calu' ăsta ţi-l dăruiesc.

O clipă nu se mai auzi niciun sunet, nici măcar o răsuflare, în afară de-a texanului.

— Mi-l dai mie? întrebă Eck.

— Da. Cu condiţia să-ncepi licitaţia la al doilea.

Din nou nu se auzi nimic altceva decât răsuflarea texanului şi-apoi găleata doamnei Littlejohn izbindu-se de marginea cazanului.

— Eu, unu', doar încep licitaţia, zise Eck. Da' dacă nu dă cineva mai mult, nu-s obligat să cumpăr.

În capătul aleii mai apăruse o căruţă. Era hodorogită şi vopseaua de pe ea se dusese. O roată fusese reparată cu scânduri legate de spiţe cu fier-balot şi, pe cei doi catâri subnutriţi, atârnau nişte hamuri prăpădite, cârpite cu bucăţi de ştreang de bumbac; hăţurile erau din funie obişnuită de bumbac, în orice caz nu noi. În ea se afla o femeie, într-o rochie cenuşie informă şi c-o bonetă de soare decolorată, şi-un bărbat în salopetă decolorată şi cârpită, dar curată. Nu mai era loc să-ncapă şi căruţa asta-n alee, aşa că bărbatul în salopeta decolorată o lăsă-n drum unde era, se dădu jos şi se apropie – un bărbat subţirel, nu înalt, cu ceva în ochi, ceva obosit, şi spălăcit, şi neclar, şi dârz în acelaşi timp, şi-şi făcu loc prin mulţime, zicând, din spate:

— Ce? Cum? I-a dat calu' ăla?

— *All right,* zise texanul. Calu' cu ochii castanii şi cu cicatricea pe gât. Uite! Ăla care-arată parcă şi-a vârât capu-n butoiu' cu făină. Ei, ce zici? Zece dolari?

— I-a dat lui calu' ăla? se miră nou-venitul.

— Un dolar, zise Eck.

Texanul mai stătea cu gura deschisă încă, să vorbească;

faţa lui încremeni aşa, cu ochii duri.

— Un dolar? zise el. Un dolar? Am auzit bine una ca asta?

— Să-l ia dracu', zise Eck. Doi dolari atunci. Dar eu...

— Stai, făcu nou-venitul. Hei, dumneata, ăl' de pe stâlp!

Texanul se uită la el. Când ceilalţi se întoarseră, văzură că femeia coborâse din căruţă, cu toate că ei nu ştiau că era şi ea acolo, pentru că nu văzuseră căruţa venind. Trecu printre ei şi veni în spatele bărbatului, uscăţivă, în rochia cenuşie fără nicio croială, şi purtând o bonetă de soare pe cap şi nişte pantofi de tenis din pânză, pătaţi, în picioare. Ajunse lângă bărbat, dar nu-l atinse, rămase-n spatele lui cu mâinile-nfăşurate pe burtă în rochia cenuşie.

— Henry, zise ea cu glas nemodulat.

Omul se uită peste umăr.

— Du-te-napoi în căruţă, zise el.

— Ascultă, doamnă, făcu texanul. Henry face cea mai straşnică afacere din viaţa lui, uite-acum, într-un minut. Hei, băieţi, ia faceţi loc, lăsaţi-o pe doamna să s-apropie, să poa' să vadă. Şi Henry o s-aleagă calu' de călărie pe care şi-l doreşte doamna. Cine dă zece...

— Henry! zise femeia.

Nu ridicase vocea. La texan nu se uitase nici măcar o dată. Atinse braţul bărbatului. El se-ntoarse şi-i dădu una peste mână.

— Du-te-napoi la căruţă, cum ţi-am spus.

Femeia stătea-n spatele lui cu mâinile iarăşi înfăşurate-n rochie. Nu se uita la nimic, nu se adresa nimănui.

— Asta-i curată nebunie, să cumperi unu' d-ăştia, zise ea. Noi care, dacă-i dăm şi p-ăştia cinci dolari, nimerim de-a dreptu' la azilu' de săraci. Asta-i curată nebunie.

Omul se-ntoarse spre ea cu aerul lui ciudat de furie ţinută-n frâu, o furie ca-n vis. Ceilalţi îşi pierdeau vremea pe lângă gard luându-şi atitudini de seriozitate, de nepăsare, parc-ar fi uitat unde erau şi de ce. De-o bucată de vreme doamna Littlejohn s-apucase de spălat, ritmic precum o pompă-n sus şi-n jos, deasupra scândurii de frecat, în albia plină de clăbuc. Acum stătea din nou îndreptată de şale, cu mâinile

asprite de săpun înfipte-n şold, privind în curte.

— Tacă-ţi fleanca şi urcă-te-n căruţă! zise bărbatul. Vrei să pun loitra pe tine? Se-ntoarse la texan. I-ai dat lui calu' ăla? repetă.

Texanul se uita la femeie. Apoi se-ntoarse la bărbat; cu ochii pe el, înclină cutia în palma deschisă. Căzu o singură bucată de turtă dulce.

— Da, zise.

— Ăla care liciteaz-al doilea cal îl capătă gratis p-ăl dintâi?

— Nu, zise texanul.

— *All right*, făcu celălalt. Dai un cal gratis cui liciteaz-al doilea cal?

— Nu.

— Atunci, dac-ai avut de gând să dai un cal gratis numai când începi licitaţia, de ce n-ai aşteptat să s-adune toţi?

Texanul nu se mai uita la el. Se uita atent în cutie, de parc-ar fi văzut în ea o piatră scumpă sau o gâză veninoasă. Apoi o strivi şi-o aruncă atent dincolo de stâlpul pe care şedea.

— Eck dă doi dolari, zise. Mi se pare că el crede că-i dă pe bucăţile de sârmă ghimpată cu care i-a adus legaţi aici, nu p-un cal. Da' eu primesc. Voi, măi băieţi...

— Vasăzică, Eck o să pună mâna pă doi cai c-un dolar bucata, zise nou-venitul. Trei dolari!

Femeia-l atinse din nou. El îi dădu mâna-n lături fără să se-ntoarcă măcar, şi ea rămase mai departe-n picioare cu mâinile răsucite-n fustă peste pântece, fără să se uite la ceva.

— Dom'lor, zise ea, avem în casă copii care ast' iarnă n-au avut ce-ncălţa. N-avem nutreţ pentru vite. Ăşti cinci dolari pe care-i avem i-am câştigat eu împletind noaptea la lampă. E-o nebunie ce face.

— Henry dă trei dolari, zise texanul. Mai pune-un dolar, Eck, şi-al tău e calu'.

Dincolo de gard caii forfotiră brusc, fără niciun motiv, şi tot atât de brusc se liniştiră, cu ochii la feţele de la gard.

— Henry, zise femeia. Henry era cu ochii la Eck. Pe sub

buză i se vedeau puţin dinţii negri şi rupţi. De la încheieturi pumnii parcă-i atârnau din mânecile decolorate ale cămăşii, prea mică după atâtea spălări. Patru dolari, zise Eck.

— Cinci dolari! zise Henry ridicând o mână-ncleştată.

Îşi făcu loc cu umerii spre stâlp. Femeia nu-l urmă. Acum se uita pentru prima oară la texan. Ochii-i erau tot cenuşii, spălăciţi, parcă s-ar fi decolorat odată cu rochia şi cu boneta de soare.

— Ascultă, dom'le, zise ea, dacă iei ăşti' cinci dolari pe care i-am câştigat împletind pentr-un cal d-ăştia, să ştii c-o să te lovească blestemu' pă dumneata şi p-ai dumitale câte zile ăi avea.

— Cinci dolari, strigă bărbatu-său.

Îşi făcu loc pân' la stâlp cu pumnu-ncleştat în dreptul genunchiului texanului. Îl deschise şi apăru un ghemotoc de bancnote şi de monede de argint:

— Cinci dolari! Şi cine-o da peste, îi sparg capu' sau mi-l sparge el mie.

— *All right*, făcu texanul. Cinci dolari. S-a zis. Da' nu mai arăta cu pumnu' la mine.

În după-amiaza aceea pe la cinci texanul stâlcea a treia cutie de carton şi-o arunca la pământ. De pe panta de aramă pe care soarele se lăsa spre orizont şi lumina frânghia de rufe întinse din curtea din dos a doamnei Littlejohn, aruncând şi umbra omului, şi-a stâlpului pe care şedea în curtea-n care căluţii tot mai zburdau din când în când, fără scop şi neosteniţi, texanu-şi întinse-un picior şi vârî mâna-n buzunar, şi scoase o monedă, şi se-aplecă în jos la băieţel. Vocea-i era răguşită, epuizată.

— Uite, puişor, zise. Dă fuga pân'la prăvălie şi ia-mi o cutie de turtă dulce.

Oamenii mai erau încă înşiraţi de-a lungul gardului, neobosiţi, în salopetele şi-n cămăşile lor decolorate. Acum era şi Flem Snopes acolo, apăruse deodată, ca din pământ, la gard, c-un loc gol cât trei-patru oameni în dreapta şi-n stânga lui, stând acolo în izolarea aceea mică, dar categorică, mestecând tutun, cu-aceiaşi pantaloni gri şi

cravată minusculă cu care plecase vara trecută, dar cu o şapcă nouă, gri şi asta ca şi cealaltă, dar nouă, în carouri ţipătoare de jucător de golf, uitându-se şi el la caii din curte. Fuseseră vânduţi toţi, în afară de doi, la sume între trei dolari jumate şi unşpe-doişpe dolari. Cumpărătorii, după ce-şi strigaseră preţul, se strânseseră ca din instinct într-un grup separat, de cealaltă parte a porţii, unde stăteau cu braţele rezemate de marginea de sus a gardului, privind c-o intensitate şi mai gravă caii care erau ai lor de-acu', unii de şapte-opt ceasuri, fără să fi apucat încă să pună mâna pe ei. Henry, omul cu nevastă, stătea lângă stâlpul pe care se afla texanul. Nevastă-sa se urcase-n căruţă, unde stătea cenuşie-n rochia cenuşie, nemişcată, fără să se uite la nimic, parc-ar fi fost un lucru neînsufleţit, încărcat în căruţă să-l ducă undeva, aşteptând acum-n căruţă până va fi el gata să pornească din nou, răbdătoare, insensibilă, eternă.

— Am cumpărat un cal şi-am plătit bani gheaţă, zise el.

Vocea îi era răguşită şi istovită, iar privirea dementă din ochi avea acum ceva vitros şi parcă stins.

— Şi pretinzi să stau aici degeaba până-i vinzi pe toţi ca să-mi pot lua calu'?! N-ai decât să pretinzi tot ce-ţi place. Eu îmi scot calu' de-acolo şi mă duc acasă.

Texanu-şi plecă privirea spre el. Cămaşa îi era pătată de sudoare. Faţa lui latră părea rece şi calmă, iar vocea – egală.

— Ia-ţi-l!

Dup-un moment, Henry îşi întoarse privirea în altă parte. Stătea cu capul puţin aplecat, înghiţind în sec din când în când.

— Nu mi-l prinzi dumneata?

— Nu-i calu' meu, făcu texanul cu glasul lui calm, monoton.

După un timp, Henry îşi ridică privirea. Nu se uita la texan.

— Cine-mi ajută să prind calu'? strigă el.

Nu răspunse nimeni. Stăteau de-a lungul gardului privind tăcuţi în curtea-n care căluţii se-ngrămădeau estompaţi puţin de umbra lungă a casei care-ncepea să se aştearnă

peste ei, să se-ngroaşe. Din bucătăria doamnei Littlejohn venea miros de şuncă prăjindu-se-n tigaie. Un nor zgomotos de vrăbii trecu pe deasupra curţii şi se opri-ntr-un săpunar de lângă casă, şi-n azurul înalt şi mătăsos rândunelele săgetau şi se roteau într-o extravagantă nehotărâre, ciripind de parcă-ar fi ciupit nişte coarde la-ntâmplare. Fără să privească-ndărăt, Henry ridică glasul:

— Adu' funia aia de-acolo!

După un timp femeia-ncepu să se mişte. Coborî din căruţă, apucă un colac de frânghie nouă de bumbac şi se apropie. Bărbatu-său îi luă frânghia şi se-ndreptă spre poartă. Texanul începu să coboare de pe stâlp, ţeapăn, tocmai când Henry punea mâna pe lacăt.

— Vino-ncoa, zise Henry.

Nevastă-sa se oprise când îi luase frânghia din mână. Începu din nou să meargă, ascultătoare, cu mâinile-nfăşurate-n fustă pe burtă, trecând pe lângă texan fără să se uite la el.

— Nu intra acolo, cucoană! zise el.

Ea se opri, fără să se uite la el, fără să se uite la nimic. Bărbatu-său deschise poarta şi intră în curte, şi se-ntoarse, ţinând poarta deschisă, dar fără să ridice privirea.

— Vino-ncoa!

— Nu intra acolo, cucoană, repetă texanul.

Nevasta rămase nemişcată între ei, cu faţa aproape acoperită de boneta de soare, cu mâinile înfăşurate pe burtă.

— Zic că-i mai bine să intru, făcu ea.

Oamenii ceilalţi nu se uitau deloc la ea; nici Henry nu se uita. Stăteau de-a lungul gardului gravi, tăcuţi, şi neatenţi, aproape năuci. Apoi nevasta trecu poarta; bărbatu-său o închise-n urma ei şi se-ntoarse, şi-ncepu să s-apropie de căluţii strânşi grămadă, nevastă-sa după el în rochia cenuşie fără formă în care se deplasa fără să lase impresia unei locomoţii, parc-ar fi fost o platformă plutind, o plută. Caii-i observau. Se strângeau ciorchine, se-amestecau, se-nvârteau între ei, gata să se-mprăştie, dar ne-mprăştiindu-se încă. Bărbatul strigă la ei. Începu să-i înjure, apropiindu-se, cu

nevastă-sa după el. Atunci căluţii se dispersară, mişcându-se cu genunchii-n sus, rigizi, alergând în cerc în jurul celor doi care se-nvârteau şi se luau după grămada ce se depărta şi iar s-aduna, în celălalt capăt al curţii.

— Uite-l, zise bărbatul. Înghesuie-l într-un colţ, acolo!

Grămada se-mpărţi; calul cumpărat de bărbat ţopăia cu picioarele-ntinse. Nevasta strigă la el, calu' începu să se-nvârtească-n loc şi să sară, şi-atunci bărbatul îl lovi cu colacul de frânghie-n cap, şi calul se răsuci şi nimeri în colţul gardului.

— Ţine-l acolo acum! ţipă bărbatul.

Ameninţă cu frânghia apropiindu-se. Calul îl privea cu ochii speriaţi, sticloşi; se repezi din nou, drept în femeie. Ea ţipă la el, flutură din mâini, dar calul zbură pe deasupra ei într-un salt lung şi nimeri iar în grămada celorlalţi. Se luară după el şi-l înghesuiră într-un alt colţ; nici de data asta femeia nu-i putu opri elanul spre libertate, şi bărbatul se-ntoarse şi-o lovi cu colacul de frânghie.

— De ce nu l-ai prins? urlă el. De ce?

Şi iar o lovi; ea nu se clinti, nici măcar să se ferească de frânghie ridicând un braţ. Oamenii de-a lungul gardului stăteau tăcuţi cu faţa-n jos, de parc-ar fi meditat la pământul de la picioarele lor. Numai Flem Snopes mai privea în curte – dacă-n curte privise cumva pân' atunci din mica lui insulă de izolare, mestecând cu ticul său lateral abia vizibil, cu şapca nouă şi urâtă.

Texanul zise ceva, nu tare, dar tăios şi scurt. Intră în curte, se duse la bărbat şi-i smulse colacul de frânghie din mâna ridicată.

Bărbatul se-nvârti ca şi cum ar fi fost gata să sară la texan, puţin lăsat pe vine, cu genunchii îndoiţi şi cu braţele depărtate niţel în lături, dar privirea nu i se ridica mai sus de cizmele decupate şi prăfuite ale texanului. Atunci texanul îl apucă pe bărbat de braţ şi-l duse-napoi spre poartă, cu nevastă-sa după el, şi-l scoase pe poartă-afară, şi ţinu poarta deschisă pentru nevastă, şi-apoi o-nchise. Scoase un teanc de bancnote din buzunar, luă una şi i-o puse femeii în mână.

— Urcă-l în căruţă şi du-l acasă, o sfătui el.

— Ce s-a-ntâmplat? întrebă Flem Snopes.

Se apropiase. Acum stătea lângă stâlpul pe care şezuse texanul. Texanul nu se uită la el.

— Îşi închipuie c-a cumpărat un cal d-ăştia, răspunse texanul.

Vorbea cu un glas otova, ca un om după ce-alergase:

— Du-l acasă, cucoană!

— Dă-i banii-napoi! zise bărbatul, fără viaţă-n glas, stins. Calu' l-am cumpărat şi-am să-l iau şi de-o fi să-l împuşc, ca să-i pot trece frânghia după gât.

Texanul nici nu se uită măcar la el.

— Ia-l de-aici, cucoană!

— Dumneata ia-ţi banii, şi eu îmi iau calu', făcu bărbatul.

Tremura mărunt, dar încontinuu, parcă i-ar fi fost frig. Mâinile i se deschideau şi-nchideau sub manşetele roase ale cămăşii.

— Dă-i-i înapoi! zise.

— Dumneata n-ai cumpărat de la mine niciun cal, spuse ferm texanul. Du-l acasă, cucoană!

Bărbatul ridică faţa istovită, ochii sticloşi, de nebun, întinse mâna. Femeia ţinea banii în mâinile împreunate pe burtă. O vreme, mâna tremurândă a bărbatului doar moşmondi. Apoi îi smulse bancnota.

— E calu' meu, zise. L-am cumpărat. Oamenii ăştia-s martori. L-am plătit. E calu' meu. Na!

Se-ntoarse şi-i întinse banii lui Snopes:

— Ai partea dumitale la caii ăştia. Am cumpărat unu'. Uite banii pe el. Am cumpărat unu'. Întreabă-l!

Snopes luă bancnota. Ceilalţi stăteau de-a lungul gardului gravi, ca pe altă lume, în atitudini nepăsătoare. Soarele apusese acum; nu mai era nimic decât o umbră violetă, întinsă peste ei şi peste curte, unde iarăşi, şi tot fără niciun motiv, căluţii se repezeau încoace şi-ncolo. În momentul ăsta apăru neobositul băieţel, cu altă cutie de carton. Texanul o luă, dar n-o deschise imediat. Lăsase să cadă frânghia, şi-acum bărbatul se aplecă după ea, bâjbâind o vreme pe jos,

până s-o apuce. Apoi se-ndreptă, cu capul plecat, cu-ncheieturile degetelor înălbindu-se pe frânghie. Femeia nu se clintise. Amurgul se lăsa repede în ultimul vârtej sinuos de rândunele pe-azurul înalt şi schimbător. Atunci texanul rupse colţul cutiei şi-o aplecă să-i pice-n palmă o bucată; părea că-şi urmăreşte mâna cum se strânge-ncet pe turta dulce, până ce o pulbere fină de culoarea tutunului începu să i se cearnă printre degete. Îşi frecă atent palma de şold, îşi înălţă capul şi privi în jur, până ce-l văzu pe băieţel şi-i dădu cutia-napoi:

— Ia-o, puişor!

Apoi se uită la femeie, zicând cu vocea plată, din nou calmă:

— Domnu' Snopes o să-ţi dea mâine banii-napoi. Mai bine urcă-l în căruţă şi du-l acasă. N-a cumpărat niciun cal. Mâine poţi să-ţi iei banii de la domnu' Snopes.

Femeia se-ntoarse, se duse-ndărăt la căruţă şi se urcă în ea. Nu se uita nimeni la ea, nici bărbatu-său, care tot mai stătea cu capul plecat, trecându-şi frânghia dintr-o mână-ntr-alta. Oamenii se rezemau de-a lungul gardului, gravi şi tăcuţi, ca şi cum gardul ar fi fost în altă lume, în alte timpuri.

— Câţi ţi-au mai rămas? întrebă Snopes.

Texanul se trezi; toţi păreau că se trezesc acum, revenindu-şi, ascultând din nou.

— Trei, acum, răspunse texanul. Îi dau pe toţi trei pe-o cabrioletă sau...

— E-afară-n drum, zise Snopes, cam scurt, cam repede, întorcându-se să plece. Ia-ţi catârii!

Porni pe alee. Îl urmăriră pe texan cu privirea cum intra în curte şi-o traversa, caii fugind în faţa lui, dar fără violenţa iraţională de mai înainte, de parc-ar fi fost şi ei istoviţi, roşi de ziua obositoare, şi cum intra în grajd şi-apoi ieşea cu cei doi catâri cu hamurile pe ei. Carul fusese tras sub şopronul de lângă grajd. Texanul intră şi ieşi dup-o clipă, ducându-şi aşternutul şi haina, şi duse catârii-napoi spre poartă, căluţii din nou strânşi ciorchine şi privindu-l cu ochii lor de toate culorile, liniştiţi acum, parc-ar fi priceput şi ei că, în fine, nu

era numai un armistiţiu-ntre ei, ci că n-o să mai dea cu ochii de el în toată viaţa lor şi-a lui. Cineva deschise poarta. Texanul scoase catârii pe poartă şi oamenii se luară după el toţi în grup, lăsându-l pe bărbat în picioare lângă poarta închisă, cu capul aplecat încă şi cu colacul de frânghie-n mână. Trecură pe lângă căruţa-n care şedea femeia, rochia ei cenuşie pierzându-se-n amurg, de-aceeaşi culoare cu el aproape şi tot atât de nemişcată, neprivind la nimic; trecură pe lângă frânghia cu rufe-ntinse la uscat, moi şi neclintite de nicio adiere; trecură prin mirosul pătrunzător şi cald de şuncă ce se revărsa din bucătăria doamnei Littlejohn. Când ajunseră la capătul aleii, putură vedea luna, aproape plină, fantastică şi palidă, şi încă fără strălucire, pe cerul de pe care ziua nu pierise încă de tot. Snopes stătea la capătul aleii lângă o cabrioletă goală. Era cea cu roţile strălucitoare şi cu ciucuri la capotă, cu care mergea de obicei el, cu Will Varner.

— Măi, măi, măi, făcu texanul. Vasăzică, asta-i!

— Dacă nu-ţi convine, te poţi întoarce-n Texas călare pe-un catâr, îl preveni Snopes.

— Te cred, zise texanul. Numai că mi-ar trebui şi-un puf de pudră sau măcar o mandolină, ca să merg într-o cabrioletă ca asta.

Împinse catârii-ndărăt între hulube şi ridică jugurile. Doi dintre oameni se apropiară şi prinseră şleaurile. Apoi îl priviră cum se urcă-n cabrioletă şi ia hăţurile-n mână.

— Încotro? îl întrebă unul. Te-ntorci în Texas?

— Cu asta? se miră texanul. N-apuc să trec de prima cârciumă din Texas şi mi-am şi pus pe cap comitetul de vigilenţă cetăţenească. Şi-afară de asta, n-am de gând să irosesc aşa capotă cu dantele şi-aşa roţi pe axe de oţel tocmai în Texas. Dac-am apucat s-ajung pân’ aici, zic că-i mai bine să mă duc o zi-două să mai casc gura prin oraşele astea din Nord Washington, New York şi Baltimore. Cum o iau de-a dreptu’ de-aici la New York?

Nu ştiau. Dar i-au spus cum s-ajungă la Jefferson.

— Ia-o drept înainte, zise Freeman. Ţine drumu’ tot aşa,

după ce treci de şcoală.

— *All right,* aprobă texanul. Nu uitaţi să mai daţi câte una-n cap căluţilor din când în când, pân' se-nvaţă cu voi. După aia n-o să mai aveţi bătaie de cap cu ei.

Săltă din nou hăţurile. În clipa asta, Snopes îi ieşi înainte şi se urcă în cabrioletă.

— Merg şi eu cu dumneata pân' la Varner acasă, zise.

— Nu ştiam că trec pe la Varner p-acasă, replică texanul.

— Poţi merge la oraş şi p-acolo, zise Snopes. Dă-i drumu'!

Texanul trase de hăţuri. Apoi făcu:

— Hooo... întinse piciorul şi vârî mâna-n buzunar. Ascultă, puişor, îi zise el băiatului, dă fuga pân' la prăvălie... Adică lasă. Mă opresc şi-mi iau singur, dacă tot apuc p-acolo. Hei, băieţi!

Făcu el. Noroc bun!

Întoarse. Cabrioleta porni. Se uitară după ea.

— Eu zic că-l cam duce gându' s-ajungă la Jefferson pe din dos, fu de părere Quick.

— O să fie mai uşurel când o s-ajungă-acolo, zise Freeman. Poate s-ajungă-acolo prin ce parte vrea.

— Da, făcu Bookwright. N-o să-i zornăie mult buzunarele.

Se-ntoarseră să pornească spre curte. Trecură prin locul îngust rămas între cele două şiruri de căruţe răbdătoare şi nemişcate şi care la capăt era închis complet de cea în care şedea nevasta. Bărbatul stătea tot lângă poartă, cu colacul lui de frânghie, şi-acum se făcuse noapte cu totul. Lumina însă nu se schimbase prea mult; ba chiar puteai spune că-i ceva mai clară, avea aerul că-i dintr-o altă lume, cum e lumina de lună, aşa că, atunci când se opriră să se uite-n curte înc-o dată, trupurile bălţate ale căluţilor erau distincte, luceau aproape, dar fără forme individuale şi fără relief – nu mai erau cai, nu mai erau carne şi os comandate de-un principiu capabil de violenţă, nu mai implicau aptitudinea de-a lovi şi-a vătăma.

— Ei, ce mai aşteptăm? întrebă Freeman. Să se ducă să se culce?

— Mai bine să ne luăm toţi frânghiile-ntâi, zise Quick.

Luaţi-vă fiecare frânghia!

Unii dintre ei n-aveau frânghie. Când plecaseră azi-dimineaţa de-acasă n-auziseră de cai, de licitaţie. Trecuseră prin sat din întâmplare şi-aflaseră, şi se opriră să vadă despre ce-i vorba.

— Atunci duceţi-vă la prăvălie şi luaţi-vă, îi sfătui Freeman.

— Trebuie să fi-nchis prăvălia acum, zise Quick.

— N-a-nchis, spuse Freeman. Dacă-nchidea, ar fi fost şi Lump Snopes aici.

Aşa că-n timp ce oamenii care veniseră pregătiţi îşi luau frânghiile din căruţă, ceilalţi se duseră până la prăvălie. Vânzătorul tocmai închidea.

— N-aţi început încă să-i prindeţi, nu-i aşa? Bun; mi-era teamă că n-am s-apuc s-ajung la vreme.

Deschise din nou uşa şi, printre mirosurile vechi şi tari, şi neatinse de soare, de brânză şi de piele, şi de melasă, le măsură şi le tăie bucăţi de funie din şleau de plug; apoi, cu vânzătoru-n mijloc, încă vorbind volubil şi neascultat de nimeni, oamenii apucară drumu-napoi. Părul din faţa casei doamnei Littlejohn era argint inundat în lumină de lună. Mierla de-aseară sau poate alta începuse iar să cânte-n ramurile lui, şi-acum văzură, legată de gard, căruţa lui Ratliff şi caii.

— Toată ziua-am avut impresia că lipseşte ceva, spuse unul.

Lipsea Ratliff, să dea sfaturi cui nu-l întreabă.

Când trecură pe alee, doamna Littlejohn era în ogradă strângând rufele de pe frânghie; şi tot mai simţeau mirosul de şuncă. Ceilalţi aşteptau la poartă, dincolo de care căluţii, strânşi din nou grămadă, păreau, în strălucirea înşelătoare a lunii, nişte peşti fantomatici, suspendaţi, fără picioare.

— Eu zic c-ar fi mai bine pentru noi toţi să ne-apucăm să-i prindem unu’ câte unu’!

— Unu’ câte unu’, făcu bărbatul, Henry.

Părea că de când scosese texanul catârii pe poartă nu se mişcase din loc, în afară doar că se-apucase de marginea de

sus a porţii cu-amândouă mâinile, într-una ţinând încleştat colacul de frânghie.

— Unu’ câte unu’, zise.

Începu să-njure răguşit, c-o monotonie istovită:

— După ce-am stat aici toată ziulica aşteptând...

Înjură. Începu să smucească poarta, zgâlţâind-o c-o violenţă epuizată, până ce unul dintre ceilalţi trase zăvorul şi se deschise, şi Henry intră cu ceilalţi după el, băieţelul îndesându-se-n spatele tatălui său, lipit aproape, până ce Eck băgă de seamă că-i acolo şi se-ntoarse.

— Ascultă, zise. Dă-ncoa frânghia! Tu ieşi afară!

— O, tăticule! făcu băiatul.

— Am zis, nu. Ăştia-s în stare să te-omoare. Azi-dimineaţă erau cât p-aci. Şterge-o!

— Da’ avem doi de prins.

Pentru moment, Eck rămase cu ochii la băiat.

— Asta aşa-i, zise el. Avem doi. Da’ să stai lipit de mine. Şi când ţi-oi spune să fugi, să fugi! M-ai înţeles?

— Împrăştiaţi-vă, băieţi! spuse Freeman. Să-i facem să rămână-n faţa noastră!

Începură să înainteze în curte într-o formaţie de semilună cam zdrenţuită, fiecare cu frânghia lui. Căluţii erau acum în celălalt capăt al curţii. Unul dintre ei fornăi; masa se agită în sânul ei, dar nu se dispersă. Freeman, privind îndărăt, zări băieţelul.

— Dă băiatu’ afară de-aici! zise.

— Zic şi eu că-i mai bine s-o ştergi, spuse Eck băiatului. Du-te şi suie-te colo-n car! O să poţi vedea de-acolo cum îi prindem.

Băieţelul se-ntoarse şi-o luă cu trapul lui mărunt spre şopronul sub care fusese tras carul. Şirul de oameni înainta, cu Henry puţin înainte.

— Fiţi cu ochii pe ei acuma! zise Freeman. Poate c-ar fi mai bine să-i băgăm întâi în grajd...

În momentul acela grămada se dispersă. Se-mpărţi în două şi zbură în ambele direcţii, de-a lungul gardului. Oamenii de la capetele şirului începură s-alerge, dând din

mâini şi ţipând.

— Opreşte-i! strigă Freeman cu glas energic. Dă-i îndărăt!

Şi-i dădură îndărăt, întorcându-i şi adunându-i grămadă din nou; căluţii s-amestecară învârtindu-se în galopuri scurte, înghesuite, inextricabile, de năluci.

— Acum ţineţi-i! zise Freeman. Nu-i lăsaţi să scape printre noi! Şirul înainta din nou. Eck se-ntoarse; nu ştia din ce pricină – un zgomot sau ceva. Băieţelul era în spatele lui:

— Nu ţi-am spus să te duci în car şi să stai acolo?

— Uite-l, tată! făcu băiatul. Ăsta-i! Ăsta-i al nostru!

Era cel pe care texanul i-l dăduse gratis lui Eck:

— Prinde-l, tată!

— Fugi din drum! zise Eck. Du-te-napoi în car!

Şirul de oameni continua să înainteze. Căluţii se-nvârteau, toată grămada deodată, se-nchegau parcă, împinşi progresiv îndărăt spre uşa deschisă a grajdului. Henry era tot puţin mai în faţă, puţin adus de spate, cu silueta lui subţirică emanând, chiar şi-n lumina lăptoasă a lunii, ceva din furia lui obosită. Grămada bălţată de cai părea să se mişte-n faţa şirului de oameni ca un bulgăre de zăpadă rostogolit prin cine ştie ce mijloace invizibile, din ce în ce mai aproape şi mai aproape de căscătura neagră a uşii grajdului. Mai târziu, se vădi că atât de absorbiţi erau căluţii de şirul de oameni, încât nu şi-au dat seama că grajdul e chiar în spatele lor decât atunci când intrară de-a-ndărătelea în umbra lui. Atunci se produse-n mijlocul lor un zgomot indescriptibil, o mişcare nesăbuită şi disperată; o clipă de oroare statică, oamenii şi caii se priviră faţă-n faţă, apoi oamenii se răsuciră-n călcâie şi-o luară la goană, copleşiţi de-o debordare tumultoasă de feţe lungi înspăimântate şi piepturi multicolore, care-i ajunse din urmă şi-i împrăştie, şi-i răsturnă, şi-i dădu peste cap, acoperindu-i vederii pe Henry şi pe băieţel; niciunul nu se clintise din loc, doar Henry ridicase braţele, ţinând încă funia făcută colac, turma măturând toată curtea şi izbindu-se de poarta lăsată întredeschisă de ultimul intrat, spulberând-o toată, în afară de bucăţile în care erau prinse-n cuie balamalele, năvălind

peste căruţele şi atelajele care-nfundau aleea, caii şi catârii sărind şi ferindu-se şi ei, rupând şleaurile şi oiştile. Şi toată masa aceea inextricabilă se izbi de căruţe, se răsuci şi se-nvălmăşi-n loc, şi se despărţi pe după căruţa-n care şedea femeia, şi ţâşni în drum, apucând jumătate-ntr-o parte şi jumătate-n cealaltă.

Oamenii din curte, în afară de Henry, se ridicară şi-alergară spre poartă. Băieţelul nici de data asta nu fusese atins, nici măcar trântit; o vreme, tată-său îl ţinu ridicat într-o mână, zgâlţâindu-l ca pe-o păpuşă de cârpă:

— Nu ţi-am zis să nu te dai jos din car? Nu ţi-am zis să nu te dai jos?

— Uite-l, tată! bâigui băieţelul, din cauza zgâlţâielii violente. Al nostru! Uite-l colo!

Era chiar calul pe care i-l dăduse texanul gratis. Ca şi cum n-ar fi avut altul, ca şi cum celălalt nici nu exista măcar, ca şi cum, printr-o afinitate absolută şi instantanee a sângelui, ei îl împinseseră-n uitare pe cel pe care-l plătiseră cu bani. Alergară la poartă şi ieşiră-n aleea de pe care ceilalţi oameni dispăruseră. Văzură calul pe care li-l dăduse texanul răsucindu-se ca-ntr-un vârtej, repezindu-se-napoi şi năvălind pe poartă-n ograda doamnei Littlejohn, urcând scările din faţă, izbindu-se de veranda de lemn şi dispărând pe uşa din faţă. Eck şi băiatul fugiră după el pe verandă. Pe o masă imediat lângă uşă era o lampă. În lumina ei veselă văzură calul umplând culoarul lung ca un foc de artificii policrom, furibund, tunător. Ceva mai departe în hol era o orgă de salon galbenă, lăcuită. Calul se lovi de ea; s-auzi o singură notă, un acord de bas, aproape răsunător şi grav, de uimire profundă şi severă; calul, cu umbra lui monstruoasă şi grotescă, din nou se-ntoarse şi dispăru pe-o altă uşă. Era un dormitor: Ratliff, în cămaşă şi izmene, cu spatele spre uşă, c-un ciorap în picior şi unul în mână, era aplecat peste fereastra deschisă care dădea în curte, spre alee. Întoarse capul şi se uită peste umăr. O clipă, omul şi calul se priviră fix. Apoi omul sări pe fereastră şi calul ieşi de-a-ndărătelea din nou în hol şi-l văzu pe Eck cu băieţaşul tocmai intrând pe

uşa din faţă, Eck cu frânghia încă la el. Iar se răsuci şi se repezi prin hol pe uşa din dos, chiar în clipa-n care doamna Littlejohn urca treptele c-un teanc de rufe de pe frânghie în braţe şi cu scândura de spălat.

— Ieşi afară, bestie-afurisită! ţipă ea.

Îl lovi cu scândura, care se rupse drept în două, în capul lung, înnebunit, şi calul iarăşi se suci şi se repezi înapoi în hol, unde intraseră acum Eck şi băieţelul.

— Ieşi dracului afară-de-aici, Wall! răcni Eck.

Se-aruncă pe jos, pe duşumea, acoperindu-şi capul cu braţele. Băiatul nu se mişcă, şi pentru a treia oară, calul zbură pe deasupra ochilor care nu clipiră şi a capului neplecat şi neatins, din nou pe veranda din faţă, exact în momentu-n care Ratliff, tot cu ciorapul în mână, urca pe după colţul casei sus pe trepte. Calul se suci fără să-ncetinească sau să se oprească. Galopă până la capătul verandei şi sări peste balustradă zburând, ca un moroi plutind în lumina lunii. Aterizâ în curte alergând şi-o străbătu, şi trecu galopând pe poarta dărâmată şi printre căruţele răsturnate şi peste cea încă nevătămată în care şedea nevasta lui Henry, de-a lungul aleii şi-apoi în drum.

Un sfert de milă mai departe, drumul se aşternea palid şi luminat de lună printre umbrele copacilor de pe margini, calul tot galopând, galopându-şi umbra-n praf, drumul coborând acum către gârlă şi către pod. Podul era de lemn, lat tocmai cât să-ncapă o singură căruţă. Când ajunse calul pe pod, se ivi o căruţă venind din direcţie opusă şi trasă de doi catâri adormiţi în ham de mişcarea soporifică. Pe scaun era Tull cu nevastă-sa, în spatele căruţei şedeau, pe scaune de răchită, cele patru fete ale lor, întorcându-se cu toţii de la o vizită de-o zi întreagă la nişte rude de-ale doamnei Tull, unde întârziaseră. Calul nici nu se opri, nici nu se dădu-n lături. Se prăvăli deodată pe podul de lemn şi se repezi între cei doi catâri care, trezindu-se, trăgeau de şleauri fiecare-n altă parte, calul acum părând că vrea să-şi croiască drum chiar peste oişte, ca o veveriţă nebună, şi izbind cu picioarele dinainte în capul căruţei, de parc-ar fi vrut să se

urce-n ea, în timp ce Tull striga la el şi-l croia-n cap cu biciul. Acum catârii-ncercau să-ntoarcă harabaua-n mijlocul podului. Căruţa se ridică pe-o parte şi se-aplecă, parapetul podului trosni, bubuind puternic şi-acoperind ţipetele femeilor; calul se căţără-n cele din urmă pe spinarea unuia dintre catâri, iar Tull se ridică-n picioare-n căruţă şi-l trăsni în cap cu piciorul. Atunci, partea din faţă a căruţei se ridică şi-l azvârli pe Tull, care-şi înfăşurase hăţurile de câteva ori la-ncheietura mâinii, cu spatele-n fundul căruţei, peste scaunele răsturnate şi peste ciorapii, şi jupoanele ridicate ale femeilor. Căluţu-şi făcu loc şi scăpă prăvălindu-se din nou pe podul de lemn, şi-ncepu iar să galopeze. Căruţa din nou dădu să se răstoarne; catârii reuşiseră-n fine s-o-ntoarcă pe pod, unde nu era loc de-ntors, şi-acum dădeau din picioare să scape din şleauri şi, când scăpară, îl zvârliră şi pe Tull din căruţă afară. Căzu pe pod, în cap, şi fu târât câţiva paşi, până se rupseră hăţurile-nfăşurate pe braţ. Departe de drum acum, mult înaintea catârilor înnebuniţi, căluţul dispărea. În timp ce toate cinci femeile mai sfâşiau încă văzduhul cu ţipetele lor, plecându-se deasupra trupului leşinat al lui Tull, apăru alergând Eck cu băieţelul, Eck cu frânghia încă la el. Gâfâia.

— ’Ncotro-a luat-o? făcu el.

În curtea acum goală şi scăldată de lună, nevastă-sa şi doamna Littlejohn, şi Ratliff, şi Lump Snopes vânzătorul, şi încă alţi trei bărbaţi îl ridicară pe Henry din praful frământat de copite şi-l duseră-n curtea din dos. Faţa lui era albă şi împietrită, ochii închişi, greutatea capului făcea să i se-nţepenească gâtul, scoţându-i mult în relief mărul lui Adam; dinţii luceau stins sub buza ridicată. Îl duseră mai departe în casă pe sub umbra bălţată a săpunarilor. În noaptea de-argint şi de vis, un sunet slab ca un tunet îndepărtat ajunse până la ei şi pieri.

— A ajuns unu’ din ei la podu’ de peste gârlă, zise careva dintre oameni.

— E-ăla a’ lu’ Eck Snopes, zise un altul. Ăla care-a intrat în casă.

Doamna Littlejohn pornise înaintea lor. Când apărură cu Henry, apucase să ia lampa de pe masă şi stătea în uşa deschisă ţinând lumina ridicată.

— Aduceţi-l încoace! zise ea.

Intră cea dintâi în odaie şi puse lampa pe comodă. Intrară, împiedicându-se stângaci şi gâfâind, şi-l aşezară pe Henry pe pat, şi rămaseră-n picioare privind la chipul lui liniştit şi livid.

— N-am ce zice! făcu ea. Treabă de bărbaţi!

Se traseră puţin înapoi, grămădindu-se, stând când pe-un picior, când pe celălalt, fără să se uite nici la el, nici la nevastă-sa, care stătea la picioarele patului, nemişcată, cu mâinile-nfăşurate-n fustă.

— Ieşiţi toţi afară, vorbi ea, adresându-se lui Ratliff. Duceţi-vă-n curte! Vedeţi poate găsiţi altă joacă, să-l mai omorâţi pe vreunu' dintre voi.

— *All right*, făcu Ratliff. Haideţi, băieţi! Tot nu mai sunt cai de prins p-aici.

Se luară după el spre uşă, în vârful picioarelor, cu bocancii scârţâind, cu umbrele monstruoase pe pereţi.

— Duceţi-vă şi-aduceţi-l pe Will Varner, zise doamna Littlejohn. Eu zic să-i spuneţi că tot de-un catâr e vorba.

Ieşiră fără să se uite-ndărăt. Şi în hol merseră tot în vârful picioarelor, şi trecură prin verandă, şi coborâră în lumina lunii. Acum, că-i puteau da atenţie, văzduhul de-argint părea plin de zgomote slabe venind de nicăieri – strigăte stinse şi depărtate, din nou un scurt tunet de copite pe-un pod de lemn, alte strigăte stinse şi slabe, şi grave, şi limpezi ca sunetul de clopot; o dată chiar desluşiră cuvintele: „Hei! Pune mâna pe el!"

— Repede-a trecut prin casa aia, zise Ratliff. Trebuie să fi găsit acolo altă femeie.

Atunci Henry ţipă în casa din spatele lor. Priviră-ndărăt în bezna holului în care apărea un pătrat de lumină prin uşa dormitorului, ascultând cum ţipătul se stinge-ntr-o respiraţie grea: „Ah, ah, ah", pe ton ascendent, tinzând s-ajungă din nou ţipăt.

— Haideţi! zise Ratliff. Mai bine să-l chemăm pe Varner.

Ieşiră grămadă în drum, călcând în praful albit de luna nopţii de-aprilie plină de fiori, în murmurul sevei făcând să pocnească umed mugurii de frunze şi de boboci, şi-n strigătele slabe şi insistente, şi-n izbucnirile repede stinse de copite galopând. Casa lui Varner era în întuneric, imaculată şi fără relief în lumina lunii. Stăteau strânşi pată neagră în curtea de-argint şi chemau sub ferestrele oarbe până ce, deodată, la una dintre ele apăru cineva. Era nevasta lui Flem Snopes. Purta o rochie albă. Coama grea de păr împletit părea aproape neagră prin contrast. Nu se aplecă în afară, doar stătea acolo, luminată toată de lună, privind fără să vadă şi cu siguranţă neprivind în jos la ei – părul de aur greu, faţa nu tragică şi poate nici chiar nefericită, doar blestemată, începutul sânilor lin, viguros, sub cutele marmoreene ale rochiei; ce Brunhildă pentru cei de jos, ce fecioară din valurile Rinului sau ce imitaţie de stâncă din *papier mache,* ce Elenă întoarsă într-un Argos nemăsurat şi pretenţios, şi vulgar, neaşteptând pe nimeni!

— ’Nă seara, doamnă Snopes, zise Ratliff. Îl căutăm pe unchiu’ Will. Henry Armstid e rănit, la doamna Littlejohn.

Ea dispăru de la fereastră. Aşteptară în lumina lunii, ascultând strigătele şi ţipetele slabe, îndepărtate, până ce apăru Varner, mai repede decât îşi făcuseră socoteala, trăgându-şi haina pe mâneci şi-ncheindu-se la pantaloni cu coada cămăşii de noapte rămasă pe-afară, bretelele bălăngănindu-se ca două bucle de sub haină. Ducea o valiză mică, jerpelită, cu câteva scule ca de instalator, cu care dădea purgative şi omora viermii intestinali, şi dezinfecta bubele, trata sau scotea dinţii la cai şi la catâri; coborî treptele, uscat şi dezarticulat, cu capul lui isteţ şi neînduplecat lăsat puţin într-o parte ca să prindă strigătele şi ţipetele slabe, ca de clopot, cu care era plin văzduhul de-argint.

— Ăia ce fac, tot mai încearcă să prindă iepuri? întrebă el.

— Toţi, afar’ de Henry Armstid, zise Ratliff. El p-al lui şi l-a prins.

— Ha, făcu Varner. Şi dumneata? Câţi ai cumpărat?

— Am ajuns prea târziu, zise Ratliff. Nu m-am întors la timp.

— Ha, făcu Varner.

Ieşiră pe poartă din nou în drum:

— Ei, e-o noapte tocmai bună de alergat după ei, luminoasă, răcoroasă...

Luna era acum sus deasupra capului, gol perlat, ceţos, difuz în cerul moale de mătase ale cărui margini se-nfăşurau volută după volută dincolo de stelele palide şi de stele palide-nconjurat. Mergeau în grup compact, călcându-şi umbrele-n praful mătăsos al drumului, pătând umbrele copacilor înmuguriţi care se profilau, trunchi, creangă, ram, pe cerul de-o paloare delicată, subtilă. Trecură pe lângă prăvălia-n întuneric. Apoi apăru părul înflorit. Se-nălţă într-o imobilitate labirintică şi argintie, ca o zăpadă explodând; mierla mai cânta în ramurile lui.

— Uită-te la pomul ăla! zise Varner. La toamnă trebuie să dea rod, cu siguranţă.

— Şi porumb o să se facă, zise unul.

— O lună ca asta-i bună la orice dă din pământ, completă Varner. Mi-aduc aminte, când aşteptam, eu şi madam Varner, s-o avem pe Eula. Copii, liotă prin casă, şi poate c-ar fi trebuit să ne oprim. Da' voiam să mai am fete. Ălelalte se măritaseră şi se duseseră pe la casele lor, şi băieţii, dac-au apucat să crească să fie buni de-o treabă, n-au timp să mai muncească. Stau de vorbă prin jurul prăvăliei. Da' o fată-i altceva, stă în casă şi-ţi munceşte pân' ce se mărită. Şi era o babă care-i spusese odată mamei că, dac-o femeie-şi arată burta la lună plină după ce-a rămas grea, o să aibă fată. Aşa că madam Varner s-a apucat şi-a stat noapte de noapte cu burta goală la lună, pân' ce-a crescut şi chiar şi după. Puneam urechea la burta ei şi-o auzeam pe Eula cum dădea din picioare şi se-nvârtea, de parc-ar fi vrut să iasă afară, să simtă luna.

— Unchiule Will, chiar crezi c-a avut efect? îl întrebă celălalt.

— Ha, făcu Varner. N-ai decât să-ncerci. Sunt destule femei care să-şi arate burta goală la lună sau la soare, sau chiar ţie, ca să bâjbâi cu mâna p-acolo, şi mai mult ca sigur că dup-un timp o să fie ceva la care să-ţi poţi pune urechea s-asculţi, fireşte, dacă nu se-ntâmplă cine ştie ce şi dacă tu mai eşti acolo când vine vremea. Ce zici?

Cineva hohoti.

— Nu mă-ntreba pe mine. Eu nu-s în stare s-ajung la timp nici măcar să cumpăr un cal chilipir.

De data asta hohotiră doi-trei. Apoi începură s-audă respiraţia lui Henry, din casă: „Ah, ah, ah" şi tăcură brusc, ca şi cum nu şi-ar fi dat pân-atunci seama cât erau de-aproape. Varner păşi în frunte, uscat, târşâindu-şi picioarele, cu toate astea mergând destul de repede, cu capul tot puţin într-o parte ca să prindă strigătele nestăpânite, insistente, slabe, murmurate-n argintul radios nu ştiai de unde, aproape muzicale uneori, ca sunetele de clopot ce se sting, şi din nou un tunet iute, scurt, de copite pe scânduri de lemn.

— Altu' pe podu' de peste gârlă, zise careva.

— Pân' la urmă tot o să iasă la socoteală cu chestia asta, spuse Varner. O să-şi scoată banii făcând mişcare şi distrându-se. Ia pe unu' care n-are tot anu' altă distracţie decât să-mprăştie bălegaru' de catâr pe brazdă-n sus şi-n jos. Şi-o noapte ca asta, dacă omu' nu-i nici destul de bătrân ca să stea liniştit şi să doarmă, da' nici nu mai e destul de tânăr ca să facă pe cotoiu' pe la ferestrele din dos ale altora, face bine. Mâine seară doarme tun, dac-ajunge acasă pân-atunci. Să fi ştiut din timp despre ce-i vorba, am fi dresat nişte câini la cai, şi-atunci am fi putut aranja şi nişte întreceri.

— E şi ăsta un fel de a vedea lucrurile, e drept, zise Ratliff. Pentru Bookwright şi Quick, şi Freeman, şi Eck Snopes, şi pentru toţi ăilalţi noi proprietari de cai ar fi de fapt o mare consolare dacă li s-ar putea prezenta chestiunea sub acest aspect, pentru că, după toate probabilităţile, niciunul dintre ei nu s-a gândit încă s-o vadă-n lumina asta. E de prevăzut că nu-i unu' măcar între ei care să mai creadă acum că boala

asta texană adusă de Flem Snopes şi de zevzecul ăla de Dick mai poate-avea leac.

— Ha, făcu Varner.

Deschise poarta casei doamnei Littlejohn. Lumina slabă din uşa dormitorului mai cădea încă pe duşumeaua holului; dincolo de ea, Armstid făcea necontenit: „Ah, ah, ah”. Nu e boală fără leac, decât a din urmă.

— Chiar dac-ai fi avut timp să-l iei, zise Ratliff.

— Ha, făcu Varner din nou.

Se-ntoarse şi privi o clipă la Ratliff, oprindu-se-n loc. Dar ochii mici şi duri nu se vedeau acum; numai proeminenţa stufoasă a sprâncenelor părea să se concentreze-n jos spre el, într-o imobilitate crispată, nu încruntare, ci un fel de sarcasm aprig.

— Chiar dacă-ai fi avut timp să-l iei. Respiratu’-i o poliţă trasă la vedere cu data de ieri.

În a doua dimineaţă, după daravera asta, pe la nouă, cinci oameni şedeau pe galeria prăvăliei. Al şaselea era Ratliff. El stătea-n picioare şi vorbea:

— Poat’ să nu fi fost decât unu’, atunci noaptea, în casă la madam Littlejohn, aşa cum zice Eck. Da’ ce-am văzut eu era o-adevărată turmă făcută dintr-un singur cal, cea mai mare turmă din viaţa mea. Era şi-n odaie la mine, era şi la uşa din faţă, şi-o auzeam şi pe madam Littlejohn dându-i în cap cu scândura aia de spălat în curtea din dos, toate-n acelaşi timp, şi totuşi nu nimerea niciodată pe nimeni. Eu socot că asta voia să spună omu’ ăla din Texas când zicea că-s chilipir: că trebuia să fi fost mare ghinionist omu’ ca s-apuce să s-apropie de unu’ dintre ei atât cât să-l poată lovi cu copita.

Râseră toţi în afară de Eck. El şi cu băiatul mâncau. Când urcaseră treptele, Eck intrase în prăvălie şi ieşise c-o pungă de hârtie, din care scoase o felie de brânză şi-o tăie cu briceagul, exact în două jumătăţi egale, şi-i dădu băiatului una, şi luă tot din pungă o mână de biscuiţi şi i-o dădu băiatului, şi-acum şedeau pe vine rezemaţi de perete, unul lângă altul, şi-n afară de faptul că unul era mare şi celălalt

mic, arătau absolut identici, şi mâncau.

— Mă-ntreb ce-o fi gândit calu’ că-i Ratliff, zise unul.

Ţinea-ntre buze o rămurică de piersic, cu patru floricele ca patru fustiţe de balet din tul roz:

— Sărind pe fereastră şi-ntorcându-se-n casă în cămaşă şi izmene. Mă-ntreb, câţi Ratliffi gândea calu’ că vede.

— Nu ştiu, zise Ratliff, da’ dac-a văzut jumate de-alde mine din câţi de-alde el am văzut eu, atunci nici vorbă că s-a crezut împresurat. De câte ori întorceam capu’ sau năvălea peste mine, sau s-azvârlea-ndărăt peste băiatu’ ăsta. Şi băiatu’ ăsta, cel puţin o dată l-am văzut cu ochii mei stând exact dedesubt un minut întreg şi-o jumătate făr’ să-şi tragă măcar capu’-ntre umeri, făr’ să clipească măcar. Da dom’le, când m-am întors şi-am văzut fiara-n uşă-n spatele meu, cu ochii ca trâmbiţa la mine, eram sigur că Flem Snopes adusese-un tigru cu el din Texas, numai că ştiam că un tigru nu poate umple-o odaie-ntreagă.

Râseră din nou, liniştit. Lump Snopes, vânzătorul, şezând pe unicul scaun, se lăsă pe spate basculând cu el peste canatul uşii, blocând în parte intrarea, rânjind dintr-odată.

— Dac-ar fi ştiut el, Flem, cât de repede-o să-i umflaţi voi caii, pesemne c-ar fi adus şi câţiva tigri, zise. Şi maimuţe.

— Vas’zică, erau caii lu’ Flem, zise Ratliff.

Râsul încetă. Ceilalţi trei aveau bricege deschise-n mână, cu care curăţau alene câte-o crăcuţă sau surcică. Acum s-arătau absorbiţi de mişcările delicate, plicticoase aproape ale lamei. Vânzătorul îşi ridicase repede privirea şi-l văzu pe Ratliff observându-l. Expresia lui obişnuită de îndoială amuzată şi incorigibilă îi pierise, nu-i rămăseseră decât creţurile goale din jurul gurii şi-al ochilor.

— A zis Flem una ca asta? întrebă el. Da’ voi, oamenii de la oraş, sunteţi mai deştepţi decât noi, ăştia de la ţară. Probabil c-ai şi citit în gândul lui Flem.

Dar Ratliff nu se uita la el acum.

— Şi eu zic că i-am fi cumpărat!

Iar îi domina, uşor, inteligent, poate puţin cam sumbru, dar încă perfect impenetrabil:

— Uite, Eck, de pildă. Cu nevastă şi familie de ţinut. A luat doi, cu toate că, fireşte, n-o să aibă de dat bani decât pe unu'. Am auzit de oameni care-au alergat după ei pân-aseară la miezu' nopţii, da' Eck şi cu băiatu' ăsta n-au dat pe-acasă două zile-ntregi.

Râseră din nou, toţi în afară de Eck. El tăie o bucăţică de brânză, o-nfipse-n vârful briceagului şi-o vârî în gură.

— Eck şi-a prins p-unu' d-ai lui, zise al doilea.

— Daa! făcu Ratliff. Care-i, Eck? Ăl' dat sau ăl' cumpărat?

— Ăl' dat, zise Eck, mestecând.

— Măi, măi, făcu Ratliff. Nu ştiam. Da' Eck tot rămâne c-un cal lipsă. Şi-ncă cu ăla pe care trebuie să dea bani. Ceea ce-i o dovadă că nu erau ai lui Flem caii, pen' că nu există om să dea unei rude de sânge un lucru pe care să nu poată nici măcar pune mâna.

Râseră din nou, dar se opriră când vânzătorul începu să vorbească. În vocea lui nu era niciun fel de haz.

— Ascultă, zise el. E *all right*. Am admis cu toţii că eşti prea deştept pentru noi, că nici unu' nu-ţi poate ţine piept. Da' dumneata n-ai cumpărat niciun cal, nici de la Flem, nici de la nimeni, aşa că poate că nu-i treaba dumitale şi că-i mai bine s-o laşi baltă.

— Foarte bine, încuviinţă Ratliff. A şi fost lăsată baltă de-acu' două nopţi. A lăsat-o baltă tipu' care-a uitat să-nchidă poarta. Cu excepţia calului lui Eck. Şi noi ştim că n-au fost ai lui Flem, tocmai pentru că-i fusese dat gratis, calu' ăsta, lui Eck.

— Mai sunt şi alţii în afară de Eck care nu s-au întors încă acasă, zise omul cu rămurică de piersic. Bookwright şi Quick mai aleargă şi-acum dup-ai lor. Au fost văzuţi la trei mile de Burtsboro, dincolo de-oraşu' vechi, aseară la opt. Încă nu se putuseră-apropia destul ca să spună ai cui sunt.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Singurul nou proprietar de cai din tot ţinutu' care să poată fi găsit fără copoi de când a lăsat, care-o fi fost ăla, poarta deschisă-i Henry Armstid. Zace-acolo-n dormitor la madam Littlejohn, de unde poate fi cu ochii pe curte, aşa că-ndată ce s-o-ntâmpla să se-ntoarcă

ăl’ cumpărat, tot ce-o să aibă de făcut o să fie să-i strige neveste-sii să vină cu funia să-l prindă... Încetă, cu toate că zise:

— ’Neaţa, Flem, atât de repede şi-atât de lipsit de orice alterare în ton, încât întreruperea nici nu putu fi percepută.

Cu excepţia vânzătorului care sări în picioare, lăsând scaunul liber cu un fel de zor slugarnic, şi-a lui Eck, şi-a băieţelului, care continuau să mănânce, ceilalţi priveau pe deasupra mâinilor lor inactive acum la Snopes, cu pantalonii lui gri şi cravata minusculă, şi şapca nouă cu carouri ţipătoare, urcând treptele. Mesteca; aducea o bucată de scândură de brad şi, făcând un gest scurt din cap la ei, fără să se uite la nimeni, se aşeză pe scaunul liber, şi scoase briceagul, şi-ncepu să subţieze scândura. Vânzătorul se rezemase acum de partea opusă a uşii, frecându-şi spinarea de canat. Expresia de îndoială amuzată şi invincibilă îi revenise, cu o nuanţă de precauţie şi de mister.

— Ai venit tocmai la timp, zise. Uite, Ratliff nu mai poate de grijă să afle ai cui să fi fost caii ăia.

Snopes, cu lama cuţitului tăie, cu o precizie de chirurg, o fâşie argintie care se răsuci ca o buclă. Ceilalţi iar începuseră să-şi netezească fiecare surcica lui, privind cu atenţie şi nevăzând nimic, în afară de Eck şi de copil, care mâncau mai departe, şi de vânzător, care-şi freca spinarea de canatul uşii cu ochii lui Snopes, atent şi misterios, şi alarmat.

— Poate c-ai putea să-l linişteşti.

Snopes îşi întoarse puţin capul şi scuipă, peste galerie şi peste trepte, în praful drumului. Începu să taie o altă buclă de argint.

— A fost şi el de faţă, zise Snopes. Ştie tot atât cât ştiu toţi.

De data asta hohoti vânzătorul, vesel, trăsăturile boţinduise-n centrul feţei, ca şi cum ar fi fost adunate acolo cu mâna. Se plesni cu palma peste pulpă chicotind.

— Ai putea să te laşi, spuse. Pe ăsta nu-l încui.

— Zic şi eu că nu, făcu Ratliff.

Îi domina, nu se uita la niciunul dintre ei, privirea lui părea fixată undeva pe drumul pustiu, dincolo de casa doamnei Littlejohn, impenetrabil, meditativ chiar. Deodată apăru ca din pământ un băiat, nici mare, nici mic, cam necioplit, într-o salopetă prea mică pentru el. Rămase-o vreme-n drum, aşa ca să nu-l ajungă scuipatul de pe galerie, cu aerul că nu ştia de unde venise şi nici încotro s-o apuce când va porni din nou, dar fără ca treaba asta să-l tulbure. Nu privea nicăieri, în niciun caz spre galerie, şi nimeni de pe galerie nu se uita măcar la el, în afară de băieţel, atent la drum, cu ochii lui saşii, şi gravi, şi neclintiţi pe deasupra biscuitului muşcat din mâna rămasă nemişcată. Băiatul din drum porni mai departe, legănându-se greoi în salopeta strâmtă, şi dispăru după colţul prăvăliei, capul rotund şi ochii fără să clipească ai băieţelului de pe galerie urmărindu-l atent, necontenit, până nu se mai văzu. Apoi, băieţelul muşcă din nou din biscuit şi începu să mestece.

— Fireşte, mai e şi doamna Tull, adăugă Ratliff. Dar ea pe Eck vrea să-l dea în judecată, că l-a trântit pe Tull de podu' ăla. Cât despre Henry Armstid...

— Dac-un om n-are atâta minte să se ferească singur, îl priveşte, zise vânzătorul.

— Da, desigur, făcu Ratliff, tot cu aerul visător, distrat, vorbind de fapt peste umăr acum. Şi cu Henry Armstid e-n regulă, pentru că, după câte-am auzit din ce se vorbea p-aici, Henry nu mai era proprietarul calului pe care-l credea al lui, încă dinainte de plecarea texanului. Cât despre piciorul rupt, nici asta nu-l încurcă cine ştie ce, pentru că-i poate strânge nevasta recolta.

Vânzătorul încetase a-şi mai freca spinarea de uşă. Privea la ceafa lui Ratliff, tot fără să clipească şi el, atent, calm; îşi aruncă ochii la Snopes care, mestecând, se uita la altă buclă de argint, răsucindu-se sub lama cuţitului, apoi se-ntoarse iarăşi la ceafa lui Ratliff.

— N-o să fie prima dată că strânge ea recolta, zise omul cu rămurica de piersic.

Ratliff se uită la el:

— Dumneata ar trebui să ştii. N-o să fie prima dată când o să te văd pe locul lor terminând arătura pe care el n-a fost în stare s-o facă. Câte zile le-ai lucrat anu' ăsta?

Omul cu rămurica o scoase din gură, scuipă atent şi o puse din nou între dinţi.

— Ea poa' să trag-o brazdă tot atât de drept ca şi mine, zise un al doilea.

— N-au noroc, făcu un al treilea. Şi, când n-are omu' noroc, nu se mai sinchiseşte mare lucru de ce face.

— Da, desigur! zise Ratliff. De-atâtea ori am auzit zicându-i leneviei nenoroc, că poate chiar aşa o fi.

— Nu-i leneş, îl contrazise al treilea. Când le-a murit catâru' acu' trei sau patru ani, el şi cu ea au arat făcând cu schimbu' la jug, cu-ăl'lalt catâr. Nu-s leneşi.

— Dacă-i aşa, e-n regulă, spuse Ratliff, cu ochii din nou la drumul pustiu. Probabil că ea o să s-apuce imediat să termine arătura; fata lor a' mai mare-i destul de voinicuţă acum să tragă c-un catâr, nu-i aşa? Sau măcar să ţină coarnele drept când ajută mă-sa la tras.

Privi din nou către omul cu rămurica de piersic, de parc-ar fi vrut un răspuns, dar acela nu se uitase la el, ci continua să vorbească fără pauză. Vânzătorul stătea cu fundul şi cu spinarea apăsate pe canatul uşii, parcă atunci s-ar fi oprit din scărpinat, urmărindu-l pe Ratliff, dur acum, fără să clipească. Dacă Ratliff s-ar fi uitat la Flem Snopes, n-ar fi văzut sub cozorocul tras în jos al şepcii nimic decât mişcarea constantă regulată a fălcilor. Alt argint se bucla lent şi frumos în faţa mişcării cuţitului.

— Timp are destul acum, pentru că tot ce-are de făcut după ce isprăveşte de spălat vasele la madam Littlejohn şi de măturat casa, ca să-şi plătească pensiunea ei şi-a lui Henry, e să se duc-acasă să mulgă vaca şi să gătească ceva la copii să le ţină până mâine, şi să le dea de mâncare, şi să-i culce pe-ăi mici, şi s-aştepte-afară pân' ce a' mare pune drugu' la uşă şi se urcă-n pat cu toporu'...

— Cu toporu? făcu omul cu rămurica de piersic.

— Îl ţine-n pat cu ea. N-are decât doişpe ani şi cum acum

ţinutu-i încă, mai mult sau mai puţin, plin cu caii ăştia neprinşi, care n-au fost niciodată ai lui Flem Snopes, probabil că socoteşte că n-ar fi-n stare să-i dea una-n cap c-o scândură de spălat rufe, ca madam Littlejohn – şi pe urmă să se-ntoarcă să spele farfuriile rămase de la cină. Şi după asta iar n-are nimic de făcut până dimineaţa, decât să stea pe-undeva destul de aproape de Henry s-audă când o strigă, şi când se luminează de ziuă destul cât să vadă să spargă lemne, şi să gătească gustarea de dimineaţă, şi să-i ajute lui madam Littlejohn la spălatul vaselor, şi la făcutul paturilor, şi la măturat, şi să fie tot timpul cu ochii pe drum. Pentru că probabil că-ndată ce Flem Snopes o să se-ntoarcă de unde-o fi plecat după licitaţie, fireşte, la oraş, să vadă de văru-său, care are nu-ştiu-ce neplăceri cu justiţia, ca să-şi ia ăi cinci dolari. „Numai că poate că n-o să vrea să mi-i dea-napoi”, zice ea, şi probabil că madam Littlejohn tot aşa gândea pentru că n-a scos o vorbă. Am auzit-o...

— Şi cam pe unde erai tot timpul ăsta? îl întrebă vânzătorul.

— Ascultam, îi răspunse Ratliff.

Întoarse privirea către vânzător, pentru că din nou se uita în altă parte, stând aproape cu spatele la ei:

— ...Am auzit-o trântind farfuriile-n marmită mai-mai să le spargă.

— Crezi c-o să mi-i dea-napoi? zicea madam Armstid. Omu’ din Texas i i-a dat şi zicea c-o să mi-i dea. Toţi oamenii de-acolo l-au văzut cum i-a dat domnului Snopes banii şi l-au auzit zicând că-i pot lua mâine de la domnu’ Snopes.

Madam Littlejohn spăla farfuriile, le spăla ca un bărbat, de parc-ar fi fost făcută din fier.

— Nu, zicea ea. Da’ poţi să i-i ceri, ce pierzi?

— Dacă n-are de gând să mi-i dea-napoi, n-are rost să-i cer, zicea madam Armstid.

— Cum crezi, îi răspundea madam Littlejohn. Sunt banii dumitale.

Pe urmă, o vreme n-am mai auzit nimic decât farfuriile.

— Crezi că poa’ să mi-i dea-napoi? zicea madam Armstid.

Omu’ ăla din Texas zicea că da. L-au auzit toţi cum zicea.

— Atunci du’ şi-i cere, i-a răspuns madam Littlejohn.

Pe urmă n-am mai auzit decât farfuriile.

— N-o să mi-i dea-napoi, zicea madam Armstid.

— *All right,* zicea madam Littlejohn. Nu-i cere, atunci.

Şi iar am auzit numai farfuriile. Trebuie c-aveau două marmite, că amândouă spălau.

— Nu crezi c-o să mi-i dea, nu-i aşa? am auzit-o iar pe madam Armstid.

Madam Littlejohn n-a mai scos o vorbă. Farfuriile s-auzeau, parcă le aruncau una-într-alta.

— Poate că-i mai bine să mă duc să vorbesc cu Henry, a spus pe urmă madam Armstid.

— Aşa zic şi eu, a zis madam Littlejohn.

Şi al naibii să fiu dacă nu s-a auzit exact ca şi cum ar fi luat două farfurii şi şi-ar fi dat una-n alta, parc-ar fi fost două capace de-alea de alamă din orchestră.

— Şi-atunci Henry o să poa’ să-şi cumpere-un alt cal de cinci dolari. Poate că data viitoare-o să-şi cumpere unu’ care să-l omoare de-a binelea. Dac-aş şti c-o face, i-aş da eu de la mine banii-napoi.

— Eu zic că-i mai bine să vorbesc întâi cu el, făcu madam Armstid.

Şi-atunci s-a auzit, parc-ar fi luat madam Littlejohn farfuriile şi marmitele, şi tot, şi le-a zvârlit grămadă peste maşina de gătit...

Ratliff tăcu. În spatele lui, vânzătorul sâsâia: „Psst! Psst! Flem! Flem!” Apoi încetă şi toţi priviră la madam Armstid apropiindu-se şi urcând treptele, sfrijită, în rochia cenuşie fără nicio formă, cu pantofii de tenis pătaţi târşâindu-i uşor pe scânduri. Veni între ei şi se opri în faţa lui Snopes fără să se uite la nimeni, cu mâinile-nfăşurate-n şorţ.

— El zicea atunci că nu vrea să-i vândă lu’ Henry calu’ ăla, făcu ea c-un glas şters, nemodulat. Zicea că-s banii la dumneata şi că pot să-i iau de la dumneata. Snopes îşi ridică capul, îl întoarse puţin şi iar scuipă, prin faţa femeii, peste balustradă, în praful drumului.

— A luat toţi banii cu el când a plecat, zise.

Nemişcată, rochia cenuşie atârnându-i în cute rigide, aproape solemne, ca o draperie turnată-n bronz, doamna Armstid părea să privească ceva aproape de picioarele lui Snopes, ca şi cum nu i-ar fi auzit, ca şi cum şi-ar fi părăsit trupul îndată ce terminase de vorbit şi dând impresia că, deşi auzind, recepţionase cuvintele, ele rămâneau fără viaţă şi fără înţeles până avea să se întoarcă. Vânzătorul iar îşi freca întruna spinarea de canatul uşii, cu ochii la ea. Cu ochii la ea era şi băieţelul, cu privirea lui fără clipiri, inefabilă, dar nimeni altcineva nu se uita la ea. Omul cu rămurica de piersic o scoase din gură, scuipă şi-o puse la loc în gură.

— El zicea că Henry n-a cumpărat niciun cal, făcu ea. Zicea că pot să iau banii de la dumneata.

— Cred c-a uitat, zise Snopes. A luat toţi banii cu el când a plecat.

Rămase cu ochii la ea încă o clipă, apoi începu să cioplească din nou la băţ. Vânzătorul îşi freca uşurel spinarea de uşă, privind-o şi el. După o vreme, doamna Armstid înalţă capul şi privi de-a lungul drumului cum se întindea, cu praful lui moale de primăvară, pe lângă casa doamnei Littlejohn şi-ncepea să urce pe lângă pâlcul de salcâmi încă neînfloriţi (în iunie-o să-nflorească) de pe partea cealaltă, pe lângă şcoală, al cărei acoperiş îmbătrânit, înălţându-se deasupra unei livezi de piersici şi de peri, semăna c-un stup în jurul căruia un nor alb-trandafiriu de-albine se urca, se-nălţa către culmea dealului, unde era aşezată biserica, printre razele risipite ale marmurelor funerare, în crângul de cedri sumbri-n care, în după-amiezele lungi de vară, turturelele veşnic îndoliate se chemau neîncetat din toate părţile. Porni şi din nou tălpile de cauciuc se auziră târşâite pe scândurile roase.

— Cred că s-a făcut vremea să-ncep să gătesc de cină, zise.

— Cum îi merge lui Henry, madam Armstid? întrebă Ratliff.

Ea se opri privindu-l, ochii stinşi aprinzându-i-se o clipă.

— Se-odihneşte, mulţumesc de-ntrebare.

Apoi ochii i se stinseră din nou, în timp ce ea porni. Snopes se ridică de pe scaun, închizându-şi briceagul cu degetul mare şi scuturându-se de aşchiile din poală.

— Stai puţin! zise.

Doamna Armstid se opri din nou, întorcându-se pe jumătate, dar fără să se uite nici la Snopes, nici la vreun altul. „Pentru că nu-i vine încă să creadă, îşi zicea Ratliff, cum nu-mi vine nici mie”. Snopes intră în prăvălie. Vânzătorul din nou imobil, lipit cu spatele şi fundul de canat parc-ar fi aşteptat să-nceapă iar să se scarpine, îl urmări intrând, capul întorcându-i-se, când celălalt trecu prin dreptul său, ca un cap de bufniţă, ochii mici clipind acum des. Jody Varner apăru pe drum călare. Nu trecu prin faţa prăvăliei, ci coti pe după ea spre dudul din dos, unde-şi lega de obicei calul. Pe drum, se ivi o căruţă care trecu scârţâind prin faţa lor. Omul care conducea ridică mâna; unul sau doi dintre cei de pe terasă o ridicară şi ei, răspunzând. Căruţa trecu mai departe. Doamna Armstid se uită după ea. Snopes apăru în uşă ţinând o pungă de hârtie vărgată şi se apropie de doamna Armstid.

— Uite, zise el.

Mâna ei se întoarse doar cât să apuce.

— Câteva dulciuri pentru ăi mici, adăugă.

Cealaltă mâna era de-acu’ în buzunar şi, când se-ntoarse spre scaun, scoase ceva din buzunar şi-i întinse vânzătorului, care-l luă. Era o monedă de cinci cenţi. Se-aşeză pe scaun şi iar se lăsă cu el pe spate până-n uşă. Avea din nou briceagu-n mână, gata deschis acum. Întoarse puţin capul şi iar scuipă, cu precizie, pe lângă fusta cenuşie, în praful drumului. Băiatul urmărea punga de hârtie din mâna doamnei Armstid. Apoi păru că o descoperă şi ea, şi dădu să plece.

— Sunteţi prea bun, grăi ea.

Înfăşură punga în şorţ, privirea fără clipiri a băieţelului fixându-se pe umflătura făcută de mâinile ei sub pânză. Porni

iar.

— Presupun că-i mai bine să mă duc s-ajut la cină, zise.

Coborî treptele, dar îndată ce-ajunse pe pământul drept şi-ncepu drumul înapoi, cutele cenuşii ale rochiei pierdură din nou orice urmă, orice noţiune de locomoţie, aşa încât părea că se deplasează fără să se mişte, ca o siluetă pe-un obiect plutitor, depărtându-se şi micşorându-se – un trunchi cenuşiu de copac uscat, purtat intact, în picioare, de-un val moale. Vânzătorul din uşă chicoti deodată, exploziv, vesel. Se plesni cu palma pe picior.

— Să fiu al dracului, p-ăsta nu-l încuie nimeni!

Jody Varner intrând în prăvălie prin dos se opri deodată ca un câine de vânătoare adulmecând. Apoi, în vârful picioarelor, fără absolut niciun zgomot şi cu o iuţeală uimitoare, se repezi prin tunelul de-ntuneric de după tejghea, la capătul căruia stătea aplecată o matahală cât un urs cu capul şi umerii vârâţi în galantarul de sticlă în care ţineau ace şi aţă, şi tutun de strănutat şi de fumat, şi dulciuri multicolore, îl apucă pe băiat cu sălbăticie, cu ură, şi-l trase-afară; băiatul icni un strigăt înfundat şi se zbătu molâu, mai vârând un ultim pumn de ceva în gură, mestecând, încetând aproape imediat orice rezistenţă, atârnând moale şi inert, continuând doar să mestece. Varner îl trăgea de după tejghea, când intră vânzătorul aproape sărind, speriat, îngrijorat.

— Mă, trăsni-te-ar...!

— Nu v-am spus de nu ştiu câte ori să nu-l mai lăsaţi să intre aici? întrebă Varner, zgâlţâind băiatul. A golit aproape toată vitrina de zaharicale. Scoală!

Băiatul atârna în mâna lui Varner ca un sac pe jumate golit, mestecând cu un fel de disperare fatalistă, cu ochii închişi, strânşi, şi faţa imensă, fleşcăită, incoloră, urechile mişcându-se necontenit, de-abia perceptibil, odată cu mestecatul. De n-ar fi fost falca şi urechile, ai fi zis c-a adormit mestecând.

— Mă, trăsni-te-ar! făcu vânzătorul. Scoal'!

Băiatul se ţinu pe picioare, cu toate că ochii nu-i

deschisese încă şi nici din mestecat nu încetase. Varner îi dădu drumul.

— Du-te-acasă! îi zise vânzătorul.

Băiatul se-ntoarse docil să intre din nou în prăvălie. Varner îl zgâlţâi din nou.

— Nu p-aici, îi spuse.

Băiatul traversă galeria şi coborî treptele cu salopeta strâmtă mulându-i-se şi-ntinzându-i-se pe pulpele molâi. Pân' s-ajungă jos, mâna i se ridică de la buzunar la gură; din nou urechile începură să se mişte abia perceptibil, o dată cu mestecatul.

— Îi mai rău ca un şobolan, nu-i aşa? făcu vânzătorul.

— Şobolan pă dracu', bombăni Varner suflând greu. Îi mai rău ca o capră. Ăsta cu siguranţă c-o să se strecoare-napoi şi-o să-mi roadă şi curelele, şi hamurile, şi funiile, şi belciugele, şi-o să mă mănânce şi pe mine, şi pe tine, şi p-un altul, pă toţi trei, uite-aşa, pe uşa din dos. Şi p-ormă, al dracului să fiu dacă nu mi se face frică să mă-ntorc cu spatele, nu cumva să treacă drumu' şi s-apuce de maşina de egrenat şi de fierărie. Da' acum ia seama la ce-ţi spun! Dacă-l mai prind o singură dată-nvârtindu-se p-aici, am să pun o capcană de urşi; pentru el am s-o pun.

Ieşi pe galerie, cu vânzătorul după el.

— 'Neaţa, dom'lor! zise.

— Ăsta cine mai e, Jody? făcu Ratliff.

În afară de vânzător, rămas mai în spate, numai ei doi erau în picioare, unul lângă celălalt, şi acum puteai să-ţi dai seama de-asemănarea dintre ei – o asemănare abstractă, nedefinită, nu la chip sau la vorbire, sau în îmbrăcăminte, sau în inteligenţă; cu siguranţă nu morală. Şi, cu toate astea, exista, dar cu-acea deosebire de neşters, cu acea pecete a destinului pusă pe faţa lui Jody: o să-mbătrânească; Ratliff, de asemenea; doar că Jody la vreo şaizeci şi cinci de ani o să pice-n gheara unei fetişcane nu mai mare de şaptesprezece ani, probabil, şi-o să se-nsoare cu ea, şi tot restul zilelor ea o să se răzbune pentru tot sexul femeiesc; iar Ratliff, niciodată. Băiatul mergea pe drum fără nicio grabă. Din nou

duse mâna de la buzunar la gură.

— Îi băiatu’ lu’ I.O., zise Varner. Să fiu al dracului, toate le-am încercat, numai să-i pun otravă nu.

— Ce? făcu Ratliff.

Aruncă repede o privire-n jur la feţele celorlalţi; o clipă ai fi putut citi pe-a lui nu numai uluială, ci şi ceva semănând aproape cu groaza:

— Mi se pare, măi băieţi... zilele trecute-mi povesteaţi... ziceaţi de-o femeie, de-o femeie tânără... c-un copil mic... Ia staţi, făcu el. Să vedem.

— Ăsta-i altu’, zise Varner. Bine-ar fi să fie de ţâţă. Ascultă, Eck, am auzit că ţi-ai prins unu’ din cai.

— Aşa-i, zise Eck.

El şi cu băieţelul isprăviseră biscuiţii şi brânza, şi-acum Eck şedea cu punga goală-n mâna.

— E ăla pe care ţi l-a dăruit, nu-i aşa? făcu Varner.

— Aşa-i.

— Dă-mi-l mie p’ălălalt, tată, zise băieţelul.

— Şi ce s-a-ntâmplat? făcu Varner.

— Şi-a rupt gâtu’.

— Ştiu, făcu Varner. Da’ cum?

Eck nu se clinti. Ceilalţi, cu ochii la el, aproape că puteau să-l vadă cum îşi aduna şi-şi potrivea cuvintele, vorba. Varner, uitându-se-n jos la el, începu să râdă încontinuu şi gros, strângând salivă în gură:

— Am să vă spun eu cum s-a-ntâmplat. Eck şi cu băiatu’, după ce-au alergat o zi şi-o noapte, l-au făcut să intre-n cele din urmă-n aleea aia-nfundată de lângă Freeman. S-au socotit ei că n-o să poa’ să sară gardurile alea de doi metri jumate ale lu’ Freeman, şi el şi cu băiatu’ au legat o frânghie-n cruciş în capul aleii, la un metru de la pământ. Şi, desigur, cum a ajuns calu’-n fundu’ aleii şi-a dat de grajdu’ lu’ Freeman, a făcut stânga-mprejur, exact cum îşi făcuse Eck socoteala, şi-a luat-o ca vijelia-napoi pe alee, de parcă era un uliu ’nnebunit. Probabil că nici n-a apucat să vadă frânghia. Madam Freeman se uita de sus de pe poartă, unde se urcase de frică. Ea zice c-atunci când s-a izbit de frânghie

arăta-ntocmai ca un foc de artificii de-alea mari de Crăciun. Da' ăla pe care l-ai cumpărat a şters-o, nu-i aşa?

— Aşa-i, zise Eck. N-am avut timp nici măcar să văd încotro a apucat-o.

— Dă-mi-l mie, tată, făcu băieţelul.

— Aşteaptă-ntâi să-l prindem, zise Eck. Vedem noi p-ormă ce facem cu el.

În după-amiaza aceea, Ratllif şedea în căruţa lui oprită-n faţa porţii lui Bookwright. Bookwright stătea-n drum lângă ea.

— N-ai avut dreptate, vorbi Bookwright. S-a-ntors.

— S-a-ntors, zise Ratliff. I-am subestimat... Tupeu nu-i cuvântu' pe care l-aş alege, da' cu siguranţă ca ăla nici nu există. Da' de greşit, n-am greşit.

— Prostii, zise Bookwright. Toată ziua de ieri a fost plecat. De văzut nu l-a văzut nimeni ducându-se la oraş şi nici întorcându-se, da' acolo trebuie să fi fost. Nu există om, poa' să-l cheme şi Snopes, să-şi lase neam de-un sânge cu el să putrezească-n puşcărie.

— N-o să putrezească-n puşcărie. Procesu-i luna viitoare şi, după ce-o să-l trimită la penitenciar la Parchman, o să poa' să stea iar p-afară. O să-l pună la munca câmpului, la plug. Fireşte, n-o să mai fie bumbacu' lui, da' el nici când era bumbacu' lui n-a scos destul ca să nu moară de foame.

— Prostii, zise Bookwright. Flem n-o să-l lase să intre-n puşcărie.

— Ba da, făcu Ratliff. Pentru că Flem trebuie s-anuleze toate poliţele alea ale lui care-apar când şi când, ba ici, ba colo. Cel puţin de câteva dintre ele cu siguranţă c-o să scape definitiv.

Se uitară unul la altul, Ratliff grav şi bine dispus, în cămaşa lui albastră, Bookwright calm şi el, încruntat, concentrat.

— Parc-ai spus c-aţi ars, voi doi, poliţele.

— Am spus c-am ars două poliţe pe care Mink Snopes mi le dăduse mie. Da' crezi c-un Snopes, oricare Snopes, o să pună totul pe-un singur petic de hârtie care să poată lua foc

de la un singur chibrit? Crezi că există un singur Snopes să nu ştie atâta lucru?

— O, făcu Bookwright. O fi, zise el, fără veselie. Mi se pare că şi lui Henry Armstid i-ai dat ăi cinci dolari înapoi.

Atunci Ratliff întoarse privirea-n altă parte. Expresia i se schimbă – ceva fugitiv, enigmatic, dar nu zâmbitor, ochii lui nu mai zâmbeau; trecuse.

— Aş fi putut, zise. Da' nu i-am dat. I-aş fi dat poate, dac-aş fi fost sigur că de data asta o să cumpere ceva care, vorba lui madam Littlejohn, să-l omoare de-a binelea. Şi-afară de asta, nu apărăm pe-un Snopes de alţi Snopeşi. Nici măcar pe altcineva de-un Snopes. Apărăm ceva care nu era nici măcar om, nu era nimic decât ceva care voia doar să umble şi să simtă soarele, şi nici n-ar fi ştiut măcar cum să facă rău cuiva, chiar dac-ar fi vrut, şi n-ar fi vrut, chiar dac-ar fi putut, aşa cum n-aş putea eu suporta să te văd furând un ciolan unui câine. Nu eu i-am făcut pe Snopeşii ăştia, da' nici pe ăi' care-şi lasă-ndată pantalonii jos în faţa lor nu i-am făcut eu. Puteam face mai mult, da' n-am vrut. N-am vrut, îţi zic!

— *All right*, făcu Bookwright. Isprăveşte! Nu-i mare scofală. E-n regulă!

2

În cele două acţiuni, Armstid contra Snopes şi Tull contra Eckrum Snopes (sau oricare altul cu numele Snopes sau, dacă-i vorba, chiar şi Varner, pe care furibunda nevastă a lui Tull i-ar fi putut descoperi sau implica, precum prea bine ştie tot satul) s-a hotărât strămutarea judecăţii în baza acordului intervenit între părţile în litigiu. De fapt, acordul a fost numai între trei părţi, pentru că Flem Snopes a refuzat categoric să recunoască temeiul plângerii introduse împotriva sa, declarând o dată pentru totdeauna, fără patimă, doar întorcându-şi puţin capu-ntr-o parte ca să scuipe că: „N-au fost caii mei", după care continuă să

cioplească la scândurica lui, în timp ce portărelul, rămas cu gura căscată şi neputincios, stătea-n faţa scaunului lăsat pe spate, cu hârtiile pe care-ncerca să le-nmâneze.

— Ce chilipir ar fi fost ăsta pentr-un avocat din familia Snopes, zise Ratliff când i se povesti afacerea. Cum îl cheamă pe puiosul ăla, Moise ăla cu gura plină de proverbe şi cu buzunarul plin de feciori retroactivi făcuţi pe jumate? Eu tot nu pricep cum un om care trebuie să-şi piardă atâta timp ca mine amintindu-i-se necontenit de ei, nu le poate ţine minte numele ca lumea. I.O. Ăla care n-a avut niciodată timp s-aştepte. Ăsta trebuie să fi fost probabil primul proces din toată viaţa lui juridică, în care n-a fost plictisit de niciun client îngust la minte care să-ncerce să-l oprească din vorbit, iar domnul care prezida a fost probabil singurul om din toată adunarea care să fi avut autoritatea să-i spună să tacă din gură.

Aşa că nici cabrioleta lui Varner, nici căruţa lui Ratliff nu se numărau printre căruţele şi docarele, şi caii, şi catârii înşăuaţi care plecau din sat în dimineaţa aceea de sâmbătă, îndreptându-se spre prăvălia din Whiteleaf, la opt mile de-acolo, unde veneau nu numai de pe Moşia Franţuzului, ci şi din alte direcţii, pentru că la vremea respectivă, ceea ce Ratliff numise „molima din Texas”, febra asta infecţioasă a cailor dementi şi incapturabili se-ntinsese până la douăzeci şi la treizeci de mile-n jur. Aşa că pe la vremea la care oamenii de pe Moşia Franţuzului începură să sosească, erau vreo două duzini de căruţe-acolo, cu caii sau catârii-ntorşi şi uşuraţi de hamuri, şi legaţi de roţile din spate, să stea toată ziua, şi mai erau de două ori pe-atâtea animale de şa, legate-n crângul de salcâmi de lângă prăvălie, iar sediul audiţiei fusese mutat de la prăvălie într-un şopron alăturat, unde toamna se depozita bumbacul. Dar pe la nouă s-a constatat că nici şopronul nu-i va cuprinde pe toţi, aşa că templul zeiţei înţelepciunii fu mutat din nou, din şopron chiar în crâng. Au scos de-acolo şi cai, şi catâri, şi căruţe; unicul jilţ, masa roasă pe care era o Biblie groasă arătând a fi fost mânuită cu aceeaşi dragoste cu care se umblă la o maşinărie

veche şi perfect întreţinută, şi un almanah, şi un exemplar din colecţia de jurisprudenţe a statului Mississippi pe anul 1881, care-avea de-a lungul marginii pe unde se deschide o unică dungă subţire de jeg, ca şi cum tot timpul de când o avea, proprietarul (sau cel care-o folosea) o deschisese la aceeaşi unică pagină, şi asta destul de des, fură aduse de sub şopron în crâng; o căruţă cu patru oameni fu trimisă la biserică, la o milă de-acolo, şi se-ntoarse-ndată cu patru bănci de lemn cu rezemătoare pentru împricinaţi şi rude, şi pentru martori; în spatele lor stăteau spectatorii – bărbaţii, femeile, copiii – calmi, atenţi, îmbrăcaţi curat, nu în haine de duminică, desigur, dar în haine de lucru curate, puse atunci de dimineaţă, pentru distracţia de sâmbătă, adică statul pe la prăvălii sau vreo plimbare până la reşedinţa de ţinut, şi cu care-aveau să se ducă la lucru luni dimineaţa, şi-aveau să le poarte toată săptămâna, până venea din nou seara de vineri. Judecătorul de pace era un bătrânel îngrijit, mărunt, dolofan, semănând cu o caricatură lipsită de răutate a tuturor bunicilor de la facerea lumii-ncoace, purtând o cămaşă albă, admirabil spălată, deşi fără guler, cu manşete şi plastron scrobite şi glasate, imaculate, şi cu ochelari cu rame de oţel, şi cu păr alb îngrijit şi uşor buclat. Şedea la masă şi se uita la ei – la femeia cenuşie, cu pălărie de soare şi rochie cenuşie, cu mâinile nemişcate încleştate-n poală, semănând c-un nod de rădăcini palide, spălate de viituri dintr-o baltă asanată; la Tull, în cămaşa lui decolorată, dar perfect curată şi cu salopeta imaculată, pe care femeile din casă nu numai c-o spălau impecabil, dar o şi scrobeau şi-o călcau, nu cu dungă, ci plat, de la cusătură la cusătură, aşa că-n fiecare sâmbătă dimineaţa semăna cu nişte pantaloni scurţi de băieţel, şi albastrul calm, inocent al ochilor deasupra unei bărbi de-o lună de culoarea mătăsii de porumb ascunzându-i cea mai mare parte a obrazului julit, dându-i un aer incredibil şi paradoxal de stricăciune, arătând nu ca şi cum, în fine, când nimeni dintre semenii lui nu se aştepta, îşi dăduse arama pe faţă, ci ca un vechi portret italian al Pruncului Sfânt desfigurat de-un păcătos de copil care n-

avusese ceva mai bun de făcut; la doamna Tull, o femeie voinică, cu pieptul voluminos, dar cam scurtă şi-ndesată, fierbând de-o aprigă indignare, care-n cele patru săptămâni trecute nu crescuse, dar nici nu scăzuse, ci mai curând se stabilizase, o indignare ce, curios, a-nceput aproape imediat să dea impresia că-i îndreptată nu împotriva unui anume Snopes sau a unui anume alt bărbat în special, ci împotriva tuturor bărbaţilor, a tuturor masculilor, între care Tull însuşi nu era deloc victimă, ci mai degrabă subiect, şi care acum şedea de-o parte a bărbatului ei, în timp ce fata cea mai mare, din patru câte avea, şedea de partea cealaltă, ca şi cum ele (sau în orice caz doamna Tull) nu erau atât convinse că Tull ar fi în stare să sară şi s-o şteargă, cât hotărâte să-l împiedice; şi la Eck, şi la ăl mic, identici exceptând mărimea, şi la Lump vânzătorul cu şapca gri pe care cineva o recunoscu a fi într-adevăr cea pe care Flem Snopes o purta când plecase-n Texas anul trecut, şi care-ntre două serii de clipiri dese stătea cu ochii pironiţi la judecător cu intensitatea unui şoarece fără pleoape – şi-n ochii de bătrân, deformaţi de lentile şi fără iris, ai judecătorului germina, creştea o expresie nu numai de uluială şi tulburare, ci, ca şi-n ochii lui Ratliff când stătea pe galeria prăvăliei acum patru săptămâni, ceva ce semăna foarte mult a groază.

— Această... zise el. Nu m-am aşteptat... N-am considerat... Am să mă rog lui Dumnezeu, zise. N-am să mă rog cu glas tare. Dar sper...

Se uită la ei:

— Doresc... Poate c-ar fi bine ca unii dintre dumneavoastră să facă la fel.

Îşi lăsă capu-n jos. Se uitau la el liniştiţi şi gravi, în timp ce stătea nemişcat lângă masă, vântul uşor al dimineţii jucându-i prin părul subţire, în timp ce umbra cu pete a frunzelor agitate de vânt aluneca legănată pe plastronul scrobit şi bombat, şi pe manşetele strălucitoare cu butoni de os, tot atât de rigide şi-aproape tot atât de mari ca şi-o bucată de burlan de şase ţoli, de la mâinile lui împreunate; îşi ridică capul.

— Armstid contra Snopes, zise. Vorbi doamna Armstid. Nu se mişca, nu se uita la nimic, cu mâinile-ncleştate-n poală, vorbind cu glasul acela otova, nemodulat, disperat.

— Omu' ăla din Texas a zis…

— Stai puţin, făcu judecătorul.

Se uită la feţele din jur, cu ochii tulburi înceţoşaţi de lentilele groase:

— Unde-i pârâtul? Nu-l văd.

— N-a vrut să vină, zise portărelul.

— N-a vrut să vină? făcu judecătorul. Nu i-ai înmânat citaţia?

— N-a vrut s-o primească, răspunse portărelul. Zicea…

— Atunci va fi judecat pentru ultraj la adresa instanţei! exclamă judecătorul.

— Pă ce? făcu Lump Snopes. N-a dovedit nimeni c-au fost caii lui.

Judecătorul se uită la el.

— Dumneata îl reprezinţi pe pârât? întrebă.

Snopes clipi la el un timp:

— Asta ce-nseamnă? C-o să plătesc eu amenda pe care-ai de gând să i-o trânteşti lui?

— Vasăzică, refuză să se apere, zise judecătorul. Nu-şi dă seama că-l pot condamna numai pentru motivul ăsta, chiar dacă din punctul de vedere pur juridic şi al oportunităţii n-ar fi potrivit?

— O să fie din punctu' de vedere nu-ştiu-care, zise Snopes. N-am nevoie de ghicitor ca să văd ce-ai de gând…

— Tacă-ţi gura, Snopes! zise portărelul. Dacă nu eşti parte-n proces, nu te băga!

Se-ntoarse la judecător:

— Ce doriţi să fac: să mă duc în sat să-l aduc pe Snopes cu orice preţ? Pot s-o fac, ştiţi.

— Nu, zise judecătorul. Stai puţin.

Se uită din nou la feţele serioase, cu nedumerire, cu teamă.

— Dintre cei de faţă, ştie careva cu certitudine ai cui erau caii? Ştie careva?

Se uitau la el serioşi, atenţi – la bătrânul îngrijit, imaculat, şezând cu mâinile împreunate pe masă în faţa lui, ca să-şi domolească tremurul.

— *All right*, doamnă Armstid, zise el. Povestiţi tribunalului cum s-a întâmplat.

Ea povesti nemişcată, cu glasul acela otova, nemodulat, privind nicăieri, în timp ce ei ascultau liniştiţi, şi isprăvi fără să lase să-i scadă vocea măcar, ca şi cum povestea n-avea nicio importanţă şi n-avea să ducă la nimic. Judecătorul îşi privea mâinile. Când încetă, îşi ridică ochii la ea.

— Dar dumneata n-ai dovedit până acum că Snopes era proprietarul cailor. Cel pe care trebuie să-l dai în judecată e omul din Texas. Şi el a plecat. Dacă obţii o sentinţă împotriva lui, tot nu-ţi poţi recăpăta banii. Mă-nţelegi?

— Domnu’ Snopes l-a adus aici, zise doamna Armstid. Omu’ din Texas nici n-ar fi ştiut unde-i satu’ nostru dacă nu-i arăta domnu’ Snopes.

— Dar caii, omul din Texas i-a vândut şi banii el i-a luat.

Judecătorul se uită din nou la feţele din jur:

— Aşa-i? Dumneata, Bookwright, spune, aşa s-a întâmplat?

— Da, zise Bookwright.

Judecătorul se uită din nou la doamna Armstid, cu aceeaşi milă şi amărăciune. Pe măsură ce dimineaţa înainta, vântul se înteţise, aşa că din când în când rafale şuierau prin ramurile de deasupra lăsând să cadă o ninsoare străvezie de petale prematur înflorite, ca şi cum primăvara însăşi le-adunase după o iarnă grea şi le-mprăştiase c-o grabă de risipitor peste capetele nemişcate, odată cu parfumul lor greu şi-ameţitor.

— I-a dat banii lu’ Henry lu’ domnu’ Snopes. A zis că Henry n-a cumpărat niciun cal. A zis că pot să iau banii-napoi de la domnu’ Snopes a doua zi de dimineaţă.

— Şi ai martori care-au văzut şi-au auzit?

— Da, dom’le. Ăilalţi oameni care-au fost acolo l-au văzut cum i-a dat banii lu’ domnu’ Snopes şi-a zis că pot să-i iau…

— I-ai cerut banii domnului Snopes?

— Da, dom’le. A zis că omu’ din Texas a luat banii cu el

când a plecat. Da' eu...

Se opri din nou, poate se uita la mâinile ei în poală, dar, în orice caz, nu se uita la nimeni.

— Da, făcu judecătorul. Dumneata ce?

— Eu i-aş cunoaşte, ăi cinci dolari. I-am câştigat cu mâna mea, împletind noaptea după ce Henry şi copiii adormeau. Câteva cucoane de la Jefferson puneau deoparte fir şi de-altele şi mi le dădeau, şi eu făceam lucruri şi le vindeam. Am câştigat banii încetu' cu-ncetu' şi i-aş şti dacă i-aş vedea, pen' că se-ntâmpla de scoteam cutia din cotlon şi-i număram ca să văd dacă făcusem destui să cumpăr copiilor ghete pentru iarna viitoare. Dacă i-aş vedea, i-aş cunoaşte. Dacă domnu' Snopes m-ar lăsa...

— Da' dacă-i aici unu' care-a văzut cum Flem i-a dat texanului banii-napoi? făcu deodată Lump Snopes.

— A văzut cineva treaba asta? zise judecătorul.

— Da, zise Snopes, dur, violent. Uite, Eck a văzut.

Se întoarse la Eck:

— Hai! Spune-i!

Judecătorul se uită la Eck; cele patru fete Tull întoarseră capetele la el ca una singură, şi doamna Tull s-aplecă să vadă prin faţa bărbatului ei, rece, furioasă, dispreţuitoare, iar cei care stăteau în picioare făcură un pas înainte să se uite la Eck şezând nemişcat pe bancă.

— Eck, l-ai văzut pe Snopes dând texanului banii lui Armstid? întrebă judecătorul.

Dar Eck nici acum nu răspunse, nici nu se clinti. Lump Snopes scoase un sunet vulgar, violent din colţul gurii.

— Dacă lu' Eck i-e frică să spună, mie nu mi-e. Eu l-am văzut cum i-a dat.

— Eşti gata să juri ca martor?

Snopes se uită la judecător. Acum nu clipea:

— Vasăzică, nu mă crezi pe cuvânt?

— Eu caut adevărul, zise judecătorul. Când nu-l pot afla, trebuie să am mărturii pe jurământ, pe care să le primesc drept adevăr.

Ridică Biblia dintre celelalte două cărţi.

— *All right*, zise portărelul. Vino-ncoa!

Snopes se ridică de pe bancă şi se apropie. Îl urmăreau cu privirea, dar nimeni nu făcea niciun pas, nu se ridica, şi pe chipuri şi-n priviri nu era absolut nicio mişcare. Snopes, de la masă, întoarse privirea plimbând-o repede peste rândul în semilună, apoi privi din nou la judecător. Portărelul apucă Biblia, dar judecătorul nu-i dăduse încă drumul.

— Eşti gata să juri că Snopes i-a dat înapoi omului ăluia din Texas banii pe care i-a luat de la Henry Armstid pentru cal? întrebă el.

— Am zis o dată că sunt, făcu Snopes.

Judecătorul lăsă Biblia din mână:

— Ia-i jurământul!

— Pune mâna stângă pe Scriptură, ridică dreapta şi zi după mine: „Jur şi afirm solemn…” rosti portărelul repede.

Dar Snopes făcuse de-acu’ lucrul ăsta cu mâna stângă trântită pe Biblie, cu cealaltă ridicată şi cu capul întors să mai arunce o privire de-a lungul semicercului de chipuri atente, lipsite de expresie, rostind cu glasul lui răguşit, mârâit:

— Da. L-am văzut pe Flem Snopes cum i-a dat înapoi omului ăluia din Texas ce bani i-o fi dat Henry Armstid sau cred alţii că i-a dat Henry Armstid, sau oricare altu’ lui Flem pentru oricare din caii ăia. E bine-aşa?

— Da, zise judecătorul.

Apoi, nicio mişcare, niciun sunet, nicăieri. Portărelul puse Biblia încetişor la loc pe masă lângă mâinile împreunate ale judecătorului şi nimic nu mişca decât umbrele legănate de vânt încoace şi-ncolo şi petalele de salcâm căzând. Apoi doamna Armstid se ridică; se mai opri o dată, în picioare, şi-acum încă (sau tot) cu privirea-n gol, cu mâinile împreunate pe burtă.

— Cred c-acum pot pleca, nu? făcu ea.

— Da, zise judecătorul, ridicându-se. În afară doar dacă nu vreţi…

— Mai bine să plec. E-o bucată bună de drum.

Nu venise cu căruţa, ci pe unul din catârii scheletici şi

subalimentaţi. Unul dintre oameni se duse cu ea să-i dezlege catârul şi-l duse la o căruţă, şi ea puse piciorul pe-un butuc de roată şi-ncălecă. Apoi îşi întoarse privirea din nou la judecător. Şedea la masă cu mâinile încă împreunate în faţa sa, deşi acum nu mai ţinea capul în jos. Cu toate astea nu se mişcă până ce portărelul nu se aplecă lângă el şi-i vorbi, şi-atunci se ridică, se trezi deodată fără să tresară, cum se trezeşte-un om bătrân dintr-un somn uşor de om bătrân. Îşi luă mâinile de pe masă şi, privind în jos, vorbi întocmai cum ar fi citit de pe o foaie de hârtie:

— Tull contra Snopes. Loviri...

— Da, zise doamna Tull. Am o vorbă de spus înainte de-a-ncepe.

Se aplecă prin faţa lui Tull, uitându-se din nou la Lump

— Dacă-ţi închipui c-ai să minţi şi-ai să juri strâmb ca să-i scapi pe Flem şi pe Eck Snopes din...

— Ei, mamă, făcu Tull.

Şi-acum, vorbindu-i lui Tull, fără să-şi schimbe poziţia sau tonul, sau măcar să se oprească, sau să se-ntrerupă din vorbă:

— Să nu-mi spui tu mie să tac. Tu eşti în stare să-i laşi pe Eck Snopes sau pe Flem Snopes, sau tot tribu' ăla a' lui Varner să te-arunce din căruţă şi să te lase mort pe podu' ăla de lemn. Da' când e vorba de judecată pentru dreptu' tău şi pentru pedeapsă, atuncea nu. Zici că nu-i frumos între vecini... Ce-are-a face ce-i frumos între vecini cu zăcutu' tău pe spate acum-n mijlocu' semănatului şi cu noi să stăm să-ţi culegem aşchiile din obraz?! Acum portărelul începu să strige:

— Linişte! Linişte! Aicea-i tribunal!

Doamna Tull se opri. Se aşează la loc suflând greu, cu ochii la judecător, care vorbi din nou, de parc-ar fi citit cu glas tare:

— Loviri cu agresiune asupra persoanei lui Vernon Tull prin intermediul unui cal, nenumit, aparţinând lui Eckrum Snopes. Dovada pentru prejudicii corporale şi suferinţe – reclamantul însuşi. Martori, doamna Tull şi fiicele...

— Şi Eck Snopes a văzut, zise doamna Tull, deşi acum cu mai puţină violenţă. Era acolo. A ajuns destul de la timp ca să poa' să vadă. Să vedem dacă tăgăduieşte. Să vedem dacă se uită-n ochii mei şi tăgăduieşte, dacă...

— Vă rog, doamnă, zise judecătorul. Spusese vorbele astea atât de încet, încât doamna Tull tăcu şi deveni foarte calmă, aproape o fiinţă rezonabilă şi stăpână pe sine. Rănirea soţului dumitale nu este pusă în discuţie. Şi nici mijlocul de rănire, calul, nu este pus în discuţie. Legea spune că, dacă un om are un animal despre care se ştie că este periculos şi dacă animalul este închis şi împiedicat de a ajunge în locuri publice printr-un ţarc sau o împrejmuire în stare să-l ţină închis şi să-l împiedice să iasă, şi dacă cineva intră în acel ţarc sau în acea împrejmuire, fie că ştie că vita dinăuntru este periculoasă, fie că nu, proprietarul animalului nu este răspunzător pentru că omul care a intrat a făptuit o încălcare de drepturi. Dar dacă animalul despre care se ştie că este periculos nu este ţinut într-un ţarc sau într-o împrejmuire adecvate, fie din întâmplare, fie cu bună-ştiinţă şi fie cu, fie fără ştirea proprietarului, atunci proprietarul este răspunzător. Aşa zice legea. Ce trebuie să facem noi acum este să stabilim în primul rând proprietarul calului, iar în al doilea rând să vedem dacă acest cal era un animal periculos în sensul stabilit de lege.

— Ha! zise doamna Tull.

Scosese exclamaţia asta întocmai cum ar fi făcut Bookwright:

— Periculos! Întreabă-l pe Vernon Tull. Întreabă-l pe Henry Armstid dacă fiarele alea erau căluţi de giugiulit.

— Vă rog, doamnă, zise judecătorul.

Se uită la Eck:

— Care-i poziţia pârâtului? Contestarea proprietăţii?

— Ce? făcu Eck.

— Era al dumitale calul care l-a răsturnat pe domnul Tull?

— Da, zise Eck. Era al meu. Cât am de plă...

— Ha! făcu din nou doamna Tull. Contestarea proprietăţii. Când erau peste patruj' de oameni – nebuni cu toţii, c-altfel

n-aveau ce căuta acolo. Da' chiar şi cuvântu-unui nebun ţine, când e vorba să spună ce-a văzut şi-a auzit – pe puţin patruj' de oameni l-au auzit pe ucigaşu' ăla din Texas dându-i calu' lui Eck Snopes. Băgaţi de seamă: nu i l-a vândut, i l-a dat.

— Ce? făcu judecătorul. I l-a dat?

— Da, zise Eck. Mi l-a dat. Îmi pare rău că s-a-ntâmplat să treacă Tull pe pod tocmai atunci. Cât am de...

— Stai puţin, zise judecătorul. Ce i-ai dat pe el, o chitanţă, i-ai dat ceva în schimb?

— Nu, zise Eck. Doar că mi-a arătat calu-n grămadă şi-a zis că-i al meu.

— Şi nu ţi-a dat un act de vânzare, de donaţie, un înscris, ceva?

— Nici n-a avut când, făcu Eck. Pen' că după ce Lon Quick a uitat poarta deschisă, n-a mai avut nimeni timp de dat înscris, chiar dacă-nainte-ar fi avut de gând.

— Ce-nseamnă toate astea? zise doamna Tull. Eck Snopes a declarat adineauri că era calu' lui. Şi, dacă nu-l crezi pe el pe cuvânt, erau patruj' de oameni care-au stat acolo la gard toată ziulica de pomană şi care l-au auzit pe păgânu' ăla de ucigaş, de cartofor, de beţiv...

De data asta judecătorul ridică spre ea o mână cu manşeta-i imensă. Nu se uita la ea.

— Stai puţin, zise el. Atunci ce-a făcut? îi spuse lui Eck. A luat doar calul şi ţi-a pus frânghia-n mână?

— Nu, zise Eck. Nici el, nici nimeni n-a apucat vreodată să le pună ălora o funie de gât. Doar mi-a arătat cu degetu' calu-n grămadă şi-a zis că-i al meu, şi p-ăilalţi i-a vândut la licitaţie şi s-a urcat în docar şi-a zis: „Cu bine!" şi dus a fost. Şi noi am luat frânghii şi ne-am dus în curte, numai că Lon Quick a uitat să-nchidă poarta, îmi pare rău c-a speriat catârii lu' Tull şi că l-au zvârlit din căruţă. Cât îi datorez?

Apoi se opri, pentru că judecătorul nu se mai uita la el, şi un moment mai târziu îşi dădu seama că nici nu-l mai asculta, în schimb, se lăsase-n scaun, de fapt era pentru prima dată când se rezema în scaun, cu capul puţin plecat şi mâinile sprijinite pe masă în faţa lui, cu degetele puţin

încălecate. Îl priviră tăcând aproape o jumătate de minut, până să-şi dea seama unul dintre ei că se uita calm şi insistent la doamna Tull.

— Ei, doamnă Tull, zise el, după mărturia dumitale, calul acesta n-a fost niciodată al lui Eck.

— Ce? făcu doamna Tull. (Nu vorbise tare deloc.) Ce-ai spus?

— După lege, dreptul de proprietate nu poate fi acordat sau însuşit pe simplă vorbă de la om la om. Trebuie să fie întărit printr-un act înregistrat sau printr-un document autentificat, sau prin posesie, sau stăpânire. Şi prin mărturia dumitale, şi prin a lui, Eck nu i-a dat niciodată omului aceluia din Texas nimic în schimb pentru cal şi, după mărturia lui, texanul nu i-a dat nicio hârtie cu care să-şi dovedească stăpânirea calului, şi după mărturia lui, şi din câte-am mai aflat şi eu, în astea patru săptămâni din urmă, nimeni n-a pus încă mâna sau laţul pe vreunul dintre ei. Aşa că acel cal n-a ajuns niciodată în posesia lui Eck. Omul din Texas ar fi putut da acelaşi cal unei duzini de alţi oameni care stăteau prin jurul porţii, fără să aibă măcar nevoie să-i spună treaba asta lui Eck; şi Eck însuşi ar fi putut să transmită toate titlurile şi drepturile sale domnului Tull chiar în momentul în care domnul Tull zăcea fără cunoştinţă pe pod, prin simplul fapt al intenţiei, şi în acest caz titlurile domnului Tull ar fi fost tot atât de legale ca şi ale lui Eck.

— Şi-atunci, eu nu iau nimic? zise doamna Tull.

Vocea ei era calmă încă, liniştită, dar probabil că numai Tull îşi dădea seama că era prea calmă şi prea liniştită.

— Catârii mei îs luaţi la goană de-un câine turbat, căruţa-i făcută praf, bărbatu-meu e-aruncat jos şi-şi pierde cunoştinţa şi nu poate lucra o săptămână-ntreagă în toiul semănatului, şi eu nu iau nimic?

— Stai puţin, zise judecătorul. Legea…

— Legea, făcu doamna Tull.

Se ridică deodată, femeie voinică, scurtă şi-ndesată, legănându-se pe tălpile picioarelor solid înfipte.

— Te rog, mamă, zise Tull.

— Da, doamnă, zise judecătorul. Daunele dumitale sunt fixate de regulament. Legea spune că atunci când o acţiune în daune este intentată împotriva proprietarului unui animal care a provocat pagube sau răniri, şi dacă proprietarul animalului nu poate sau nu vrea să recunoască, partea dăunată sau rănită se poate despăgubi asupra animalului. Şi întrucât Eck Snopes n-a fost niciodată proprietarul calului în cauză, şi întrucât dumneata ai fost aici de faţă azi-dimineaţă când într-o altă acţiune nu s-a putut stabili că Flem Snopes avea drepturi asupra vreunuia din ei, calul acela aparţine încă omului din Texas. Sau îi aparţinea. Pentru că acum calul care a provocat fuga catârilor şi aruncarea din căruţă a soţului dumitale îţi aparţine dumitale şi soţului dumitale.

— Te rog, mamă, făcu Tull.

Se ridică repede. Dar doamna Tull stătea încă liniştită, doar că era mai ţeapănă şi sufla greu, dar asta până-ncepu Tull să vorbească. Atunci se-ntoarse spre el, nu ţipând: răcnind, şi imediat portărelul începu să bată-n masă cu bastonul său de nuc lustruit de-atâta ţinut în mână, strigând: „Linişte! Linişte!”, în timp ce judecătorul se lăsa pe spate în scaun, parc-ar fi-ncercat să se ferească de ceva, tremurând ca un bătrân paralitic şi privind cu incredulă uluire.

— Calu’! răcnea doamna Tull. Cinci secunde l-am văzut, cât a sărit în căruţă peste noi p-o parte şi-a ieşit p-ailaltă. Şi dus a fost, nici Dumnezeu nu ştie-ncotro şi slavă Domnului că nu ştie! S-a dus cu catâri cu tot, şi căruţa-i făcută bucăţi, şi tu pe pod cu faţa plină de aşchii de curgea sângele din tine ca dintr-un porc jugănit, de te crezusem mort. Şi ne dă calu’! Să nu-mi spui tu mie să tac! mai urcă-te-n căruţă, dobitocule, cu doi catâri tineri, şi-nfăşoară-ţi hăţurile-n juru’-ncheieturii! Urcaţi-vă-n căruţă, voi toţi ăştia!

— Nu mai pot tolera! strigă bătrânul judecător. Nu admit! Suspend şedinţa! Suspend şedinţa!

Mai era un proces care trebuia judecat. Începu lunea, următoarea şi cea mai mare parte din aceiaşi oameni erau de faţă, în localul tribunalului de ţinut din Jefferson, când arestatul fu adus între doi gardieni, arătând aproape cât un

copil, îmbrăcat într-o salopetă nou-nouţă, subţire, aproape firav, cu faţa slabă, sumbră, dură, odihnită şi palidă după opt luni de închisoare şi fu acuzat, şi apoi apărat de un avocat desemnat de tribunal – un tânăr licenţiat al Facultăţii de Drept a Universităţii de Stat, admis în barou de-abia din iunie, care făcu ce putu, exagerând unde nu mai putea face nimic, plin de zel, iar ca rezultate practice nul, epuizând toate posibilităţile de recuzare înainte ca procurorul să fi ridicat una măcar, şi se văzu, cu toate astea, pus în faţa unor juraţi veritabili într-un timp record aproape, ca şi cum procurorul, publicul, toată omenirea cugetătoare dispuneau de-un inepuizabil fond comun de chipuri şi de nume, de le puteai schimba unul cu altul; toate legănând o unică şi identică intenţie şi convingere, aşa că până şi recuzările ar fi putut fi formulate-n locul lui de portarul care deschidea uşa tribunalului, prin simpla ştergere de pe listă a unui număr corespunzător. Şi dacă avocatului pârâtului i-ar mai fi rămas cât de cât un pic de obiectivitate şi ar fi putut privi lucrurile fără pasiune, şi-ar fi putut da seama probabil că nu clientul său, ci el ducea bătălia cu juraţii. Deoarece clientul său nu acorda niciun fel de atenţie celor ce se petreceau. Părea că nu-l interesa să vadă şi s-asculte procesul său, cum nu l-ar fi interesat nici al altuia. Şedea unde-l puseseră, c-o mână încătuşată de mâna unui gardian, mărunt, în salopetă nouă, scorţoasă, parc-ar fi fost de carton şi tare ca fierul, cu ceafa la banca apărării şi la cele ce se-ntâmplau acolo şi cu partea de sus a corpului sucindu-se mereu, până ce-şi dădură seama că-ncerca să privească-n fundul sălii, să vadă cine intră pe uşă. Trebui să i se spună de două ori să se ridice şi să răspundă la întrebări şi continuă să rămână-n picioare, complet cu spatele la tribunal acum, cu faţa sumbră, trasă, ciudat de îngrijorată şi destul de calmă şi cu încă ceva pe ea, nu numai speranţă, ci certitudine, uitându-se nu la nevastă-sa, care şedea chiar pe banca din spatele lui, ci în sala aglomerată, printre feţele înşiruite şi atente, şi dintre care pe unele, cele mai aproape de el, le cunoştea, până ce gardianul de care era legat îl trase la loc jos. În felul ăsta

şezu tot restul acestei scurte şi extraordinare zile-şi-un-sfert a procesului său, întorcându-şi şi-ntinzându-şi necontenit capul său mic şi-ngrijit pieptănat, rău, dur, incorigibil, să vadă-n spate, dincolo de cei doi gardieni, să pândească intrarea, în timp ce avocatul lui făcea ce putea, vorbea la disperare, şi-n cele din urmă afon, în faţa impasibilităţii solemne a juraţilor care semănau cu un conclav de oameni maturi care-şi atribuiseră singuri (dar pentru un timp bine determinat şi limitat) obligaţia de a asculta, privind neîntrerupt în fundul sălii, în timp ce, către sfârşitul primei zile, convingerea lui efectivă începu să i se şteargă de pe chip, lăsând numai speranţa, şi la începutul zilei a doua dispăruse şi speranţa şi nu rămăsese decât îngrijorarea, tristeţea sumbră, amară, crâncenă, şi doar ochii pândind întruna uşa. Procurorul isprăvi pe la mijlocul dimineţii a doua. Juriul se retrase douăzeci de minute şi se întoarse cu un verdict de omucidere; arestatul se sculă în picioare, şi tribunalul îl condamnă la muncă silnică pe viaţă la o fermă penitenciară a statului. Dar el nici acum n-asculta; nu numai că se-ntorsese cu spatele la tribunal, ca să se uite-n sala aglomerată, dar vorbea el însuşi acum, vorbea înainte de-a fi isprăvit de vorbit judecătorul, continuând să vorbească şi după ce judecătorul bătu cu ciocanul în pupitru şi cei doi gardieni şi trei aprozi se repeziră la el, care se zbătea, zvârlindu-i îndărăt şi izbutind chiar, un scurt moment, să privească în sală.

— Flem Snopes! zise el. Flem Snopes nu-i în sală? Să-i ziceţi puiului ăluia de curvă...

Capitolul al doilea

1

Ratliff opri căruţa la poarta lui Bookwright. Casa era în întuneric, dar numaidecât trei sau patru din câinii lui Bookwright se repeziră lătrând de sub casă sau de după ea. Armstid îşi roti ţeapăn piciorul şi se pregătea să coboare.

— Stai puţin, zise Ratliff. Mă duc să-l aduc.

— Pot să merg, zise Armstid tăios.

— Da, desigur, zise Ratliff. Da' afară de asta, şi câinii mă ştiu.

— O să mă ştie ei şi pe mine, după ce s-o repezi unu', făcu Armstid.

— Da, desigur, zise Ratliff.

Coborâse.

— Aşteaptă-mă-aici şi ţine caii!

Armstid îşi trase picioru-napoi în căruţă, nu numai că nu invizibil în întunericul nopţii de august fără lună, ci, dimpotrivă, foarte distinct pe tapiţeria neagră a leagănului căruţei, din pricina salopetei decolorate; doar trăsăturile, sub borul pălăriei, nu i se puteau distinge. Ratliff îi trecu hăţurile şi-o luă pe după cutia de scrisori metalică, prinsă de-un stâlp, în lumina stelelor spre poartă ceva mai încolo, în zarva domolită puţin a câinilor. După ce trecu pe poartă, îi putu vedea – un ghem de negreaţă lătrând pe pământul mai palid, dezintegrându-se şi răspândindu-se-n evantai în faţa lui, agresivi, urlând, înconjurându-l – trei câini negri cu pete galbene, al căror galben părea tot negru în lumina stelelor, aşa că erau nu chiar invizibili, dar aproape, şi fără niciun detaliu, de parc-ar fi fost trei foi mari de ziar arse şi cenuşa lor rămasă-ntreagă stând vertical pe pământ şi lătrându-l. Strigă la ei. Ar fi trebuit să-l fi recunoscut pân-atunci, după miros. Când strigă la ei, îşi dădu seama că-l recunoscuseră, pentru că o secundă poate tăcură, apoi, când el începu să meargă, se retraseră în faţa lui, păstrând distanţa şi lătrând.

Atunci îl văzu pe Bookwright, distinct şi el în salopetă, în contrast cu negrul casei. Când strigă Bookwright la câini, aceştia tăcură.

— Căraţi-vă! zise el. Gura! Căraţi-vă!

Se apropie, devenind şi el negru pe pământul ceva mai palid pe care aştepta Ratliff.

— Unde-i Henry?

— În căruţă, zise Ratliff. Se-ntoarse spre poartă.

— Stai, zise Bookwright.

Ratliff se opri. Celălalt veni lângă el. Se priviră unul pe altul, faţa fiecăruia fiind invizibilă celuilalt.

— Nu cumva te-ai lăsat momit de el în afacerea asta, ai? zise Bookwright. Cu ăi cinci dolari de care probabil că-şi aduce-a minte de câte ori dă cu ochii de nevastă-sa, şi cu picioru' rupt, şi cu calu' ăla cumpărat de la Flem Snopes, pe care nici măcar să-l mai vadă n-a apucat, e nebun de-a binelea. Nu că i-ar fi lipsit mare lucru. Nu cumva te-ai lăsat momit de el?

— Nu cred, susţinu Ratliff. Sigur că nu. E ceva în chestia asta. Totdeauna am fost convins, întocmai cum ştie şi Will Varner că e ceva. De n-ar fi fost, n-ar fi cumpărat-o. Şi n-ar fi ţinut-o, să vândă tot restu' şi să păstreze numai casa a' veche, plătind impozite pe ea când ar fi putut să ia bani buni, şi stând acolo-n butoiu' ăla de făină ca să fie cu ochii pe ea şi pretinzând c-o ţine pen' că-i tare odihnitor să şezi într-un loc în care-a băgat cineva atâţia bani şi atâta trudă, ca să construiască ceva în care să dormi şi să mănânci, şi să te culci cu nevasta. Şi când a cumpărat-o Flem Snopes am fost sigur. Când l-a adus pe Will Varner unde-a vrut, când a vândut restu' şi-a păstrat numai casa veche şi zece pogoane, care nu-s bune de nimic, nici măcar să creşti capre. Am fost azi-noapte cu Henry. Am văzut şi eu. N-ai nevoie să vii dacă te-ndoieşti. Aş prefera chiar să nu vii.

— *All right,* zise Bookwright.

Porni.

— Asta-i ce voiam să ştiu.

Se-ntoarseră la căruţă. Henry se trase la mijlocul

leagănului şi se urcară.

— Să nu-ţi lovesc picioru’, zise Bookwright.

— N-are nimic picioru’, zise Armstid cu glasul lui tăios. Pot să merg la fel de bine ca dumneata şi ca oricare altu’, oricând.

— Da, desigur, zise repede Ratliff, apucând hăţurile. Picioru’ lu’ Henry s-a făcut bine. Nici nu se bagă de seamă.

— Dă-i drumu’, făcu Bookwright. N-are nimeni nevoie să meargă deocamdată, dacă merg caii.

— E mai scurt prin sat, zise Ratliff. Da’ mai bine să mergem pe dincolo.

— Las’ să ne vadă, zise Armstid. Dacă-i e cuiva frică, n-am nevoie de-ajutor. Pot…

— Da, desigur, zise Ratliff. Dacă ne văd oamenii, o s-avem prea mult ajutor. D-aia vreau să ne ferim.

Armstid tăcu. De-aici încolo n-a mai scos o vorbă, şezând între ei imobil, mai slab, ca şi cum nu boala (după ce-a stat în pat aproape o lună de zile, într-o zi s-a dat jos şi şi-a rupt din nou piciorul; nimeni n-a aflat niciodată cum, ce făcuse, ce-ncercase să facă, pentru că n-a vorbit deloc despre asta), ci neputinţa şi furia erau cele care l-au istovit.

Ratliff n-a cerut nici sfat, nici indicaţii; puţini ar fi fost cei care să fi putut să-l înveţe ceva în materie de drumuri dosnice sau poteci pe-aici sau prin orice alt ţinut prin care obişnuia să călătorească. N-au întâlnit pe nimeni; locurile adormite-n întuneric erau pustii, rarele ferme împrăştiate prin depărtări – semnalate din când în când doar de lătratul întâmplător al câinilor. Drumeagurile pe care le urma se strecurau palide pe lângă întinsul vast al ogoarelor, mai curând simţite decât văzute, pe care porumbul începuse să dea şi bumbacul să-nflorească, apoi pe sub bolta copacilor ce se înălţau împodobiţi luxuriant cu frunze grase de miez de vară pe cerul de august, plin de stele. Ajunseră apoi pe vechea alee, care de ani de zile nu mai era bătută de nimic decât de copitele bătrânului cal alb al lui Varner şi, scurtă vreme, de roţile docarului cu capotă – astăzi vechiul făgaş era aproape acoperit, făgaş pe care acum treizeci de ani un

curier (poate sclavul unui vecin biciuindu-şi catârul luat de la plug) venise-n galop cu ştirea despre bombardamentul de la Sumter sau trecuse poate-o caleaşcă, femeile legănându-se suple sub umbreluţe, în crinoline cu cerculeţe, bărbaţii în haine de postav fin negru călărind pe cai buni în dreptul roţilor, vorbind despre acelaşi lucru, şi pe care fiul sau poate chiar proprietarul plecase călare spre Jefferson cu pistoalele şi cu valize, şi c-un servitor negru pe calul de rezervă-n urma lui, vorbind despre regiment şi despre victorie; pe care trecuseră patrulele federale străbătând ţinutul plin doar de femei şi de sclavi negri, pe vremea bătăliei de la Jefferson.

Nu mai rămăsese nicio urmă din toate astea acum. Deabia dacă se mai vedea drumul; acolo unde nisipul sentuneca intrând în gârlă şi-apoi ieşind din nou, nu rămăsese nici urmă de pod. Acum făgaşul mergea drept ca firul de plumb de-a lungul unui şir stufos şi zbârlit de cedri plantaţi acolo de-acelaşi arhitect anonim care făcuse planurile şi construise casa pentru anonimul ei proprietar, groşi de două-trei picioare, cu ramurile întreţesute, masă densă. La un punct, Ratliff coti printre ei. Părea că ştie exact încotro merge. Dar Bookwright îşi aminti atunci că Ratliff fusese aici noaptea trecută.

Armstid nu-i aşteptă. Ratliff legă în grabă caii şi-l ajunseră – o umbră, uşor vizibilă din cauza salopetei decolorate deatâta spălat, zorindu-se ţeapănă prin lăstăriş. Pământul se căsca negru în faţa lor, o râpă lungă, o vâlcea, un şanţ. Bookwright îşi aminti că Armstid mai fusese p-aici nu numai o dată, cu toate astea fantoma şchiopătândă păru că se zvârle-n prăpastia neagră.

— Mai bine l-ai ajuta, zise Bookwright. O să-şi rupă...

— Sşşt! făcu Ratliff. Grădina-i 'ici sus, pe coamă.

— ...Rupă iar picioru', făcu Bookwright, de data asta mai încet. Şi-atunci, am dat-o dracului!

— N-avea grijă, şopti Ratliff. A fost p-aici în fiecare noapte. Numai să nu-l împingi prea tare de la spate. Da' nici să nu-l laşi s-o ia prea mult înainte. Azi-noapte, la un moment dat, pe când eram lungiţi pe burtă aici, a trebuit să-l ţin.

Continuară să meargă în spatele siluetei care acum se deplasa într-o tăcere absolută şi cu o repeziciune surprinzătoare. Se aflau într-o vâlcea înţesată de caprifoi, pe jos cu nisip uscat, în care puteau auzi cum se chinuia piciorul schilodit. Şi, cu toate astea, de-abia puteau ţine pasul cu el. Cam după vreo trei sute de paşi Armstid coti să iasă din vâlcea. Ratliff îl urmă.

— Fii atent acum, îi şopti Ratliff peste umăr lui Bookwright. Am ajuns.

Dar Bookwright îl observa pe Armstid. „N-o să poată, gândea. N-o s-apuce niciodată să urce malu'…" Dar celălalt putu, târându-şi piciorul ţeapăn, care şi pe vremuri era fragil şi care acum era poate de două ori mai fragil, pe panta aproape verticală, fără o vorbă, neajutat de nimeni şi manifestând o promptitudine de resort de trăgaci în a respinge orice ajutor şi în a contesta c-ar putea avea eventual nevoie de el. Apoi, în patru labe, Bookwright se târî după ceilalţi pe-o potecă printr-o masă de mărăcini şi de buruieni şi de lăstari de abanos cât omul, ajungându-i acolo unde se lungiseră pe burtă la-nceputul unei vagi pante care se-nălţa până la creasta acoperită de mărăciniş unde, printre stejari, ruina enormă a casei se ridica acolo unde hotărâseră arhitectul important şi anonim, şi proprietarul a cărui ţărână anonimă era amestecată sub pietrele funerare ilizibile şi vremuite cu-a celor de-un sânge cu el şi cu-a străbunilor saxofoniştilor de prin tavernele Harlemului; zăcea pe-o măgură la vreo şase sute de paşi mai încolo, cu acoperişul spart, cu coşurile retezate şi sus c-un dreptunghi de locaş de fereastră prin care se puteau vedea, dincolo, stelele. Panta fusese probabil o grădină de trandafiri. Niciunul din ei nu ştia şi nici nu se sinchisea, întocmai ca şi cei care-o văzuseră, trecuseră pe lângă ea, şi-o priviseră poate de-o sută de ori şi nu ştiau că soclul răsturnat din mijlocul pantei fusese odată un cadran solar. Ratliff se-ntinse spre Armstid şi-i apucă braţul, apoi, peste şuierul respiraţiei lor gâfâite, Bookwright auzi foşnetul necontenit şi nezorit al cazmalei şi bufnitura ritmică a pământului săpat, aruncat pe undeva pe

pantă, mai sus de ei.

— Ascultă, şopti Ratliff.

— Aud pe careva săpând, răspunse Bookwright. Da' de unde ştiu eu că-i Flem Snopes?

— N-a stat Henry lungit aici pe burtă-n fiecare noapte de zece zile-ncoace şi l-a auzit? N-am fost şi eu aseară şi l-am auzit? N-am stat lungiţi aici pân' ce-a isprăvit şi-a plecat, şi p-ormă ne-am târât pân-acolo şi-am găsit fiecare locşor unde săpase şi p-ormă astupase găurile la loc şi netezise deasupra ţărâna să nu se bage de seamă?

— *All right,* aprobă Bookwright. Dumneata şi cu Armstid l-aţi pândit pe unu' săpând. Da' de unde ştiu eu că-i Flem Snopes?

— *All right,* zise Armstid aproape tare, cu o violenţă rece, reţinută.

Amândoi îl simţeau tremurând acolo lungit între ei, trupul lui uscat şi istovit zbătându-se ca un câine-n lanţ.

— Nu-i Flem Snopes şi gata. Du-te-acasă!

— Sşşt! făcu Ratliff.

Armstid se-ntorsese, uitându-se la Bookwright. Obrazul lui nu era la nici două palme de-al lui Bookwright, cu trăsăturile mai nedesluşite ca oricând.

— Du-te, zise. Du-te-acasă!

— Sşşt, Henry! şopti Ratliff. O să te-audă!

Dar Armstid apucase să-şi întoarcă din nou capul, străpungând cu privirea panta în beznă, tremurând şi frământându-se-ntre ei, înjurând şoptit şi tăios.

— Dac-ai şti că-i Flem Snopes, ai crede? şopti Ratliff peste corpul lui Armstid.

Bookwright nu răspunse.

Stătea lungit şi el acolo cu ceilalţi, în timp ce trupul slab al lui Armstid tremura şi se crispa alături de el, ascultând la şoapta neîntreruptă, nezorită a cazmalei şi la înjurăturile tăioase, furioase ale lui Armstid. Apoi zgomotul cazmalei încetă. O clipă, nimeni nu se mişcă. Pe urmă, Armstid zise:

— A găsit-o!

Se smuci deodată violent dintre ei. Bookwright auzi sau

simţi cum Ratliff îl apuca şi-l ţinea.

— Stai! şopti Ratliff. Stai! Ajută-mi să-l ţin, Odum!

Bookwright apucă şi celălalt braţ al lui Armstid. Amândoi ţineau corpul furios, şi-n cele din urmă Armstid încetă şi rămase lungit între ei, rigid, scăpărând, înjurând în şoaptă, tăios. Îi simţeau braţele, nu mai groase decât nişte beţe, dar puterea lor era de necrezut.

— N-a găsit-o încă! observă Ratliff. Ce ştie e că-i pe-undeva pe-acolo; poate c-or fi dat prin casă de vreo hârtie-n care spune unde-i. Da' trebuie să umble s-o caute şi s-o găsească, cum o să facem şi noi. Ştie că-i pe-undeva prin grădină, da' trebuie să afle unde, ca şi noi. Nu l-am pândit cum caută?

Bookwright putea auzi acum amândouă glasurile, vorbind în şoapte sâsâite, unul înjurând, celălalt linguşindu-l şi-ncercând să-l convingă în timp ce sfredeleau cu privirea ca unul singur panta luminată de stele. Ratliff îi vorbea lui acum:

— Nu crezi că-i Flem Snopes. *All right.* Aşteaptă şi-ai să vezi.

Stăteau lungiţi în bălării; îşi ţineau toţi răsuflarea, chiar şi Bookwright. Îl văzură pe cel care săpase – o umbră, un întuneric mai dens înaintând pe pantă, urcând.

— Uită-te, şopti Ratliff.

Bookwright îi putea auzi unde erau. Ratliff şi Armstid, privind fix în susul pantei, răsuflând cu expiraţii şuierate, oftaturi pătimaşe şi stinse. Apoi Bookwright văzu cămaşa albă; o clipă mai târziu, silueta se profila întreagă pe cer, ca şi cum s-ar fi oprit un moment pe creastă. Apoi dispăru.

— Ai văzut? şopti Ratliff. N-a fost Flem Snopes? Acum crezi?

Bookwright trase adânc aer în piept şi-l dădu apoi afară. Tot mai ţinea braţul lui Armstid. Uitase de el. Acum-l simţea din nou în mână, vibrând ca un cablu de-oţel întins.

— Flem e, zise.

— Desigur că-i Flem, vorbi Ratliff. Acum, tot ce mai avem de făcut e să vedem la noapte unde-i şi să…

— Pă dracu’ la noapte! zise Armstid.

Se săltă încercând să se ridice:

— Chiar acu’ să mergem să căutăm. Asta-avem de făcut. Să n-apuce el...

Amândoi îl ţinură din nou, şi-n acelaşi timp Ratliff îi tot certa, şuşotind mustrător. Reuşiră-n cele din urmă să-l ţină lungit la pământ, înjurând.

— Întâi trebuie s-aflăm unde-i, gâfâi Ratliff. Trebuie să ştim sigur de la-nceput unde-i. N-avem timp să umblăm să căutăm. Trebuie s-aflăm din prima noapte, pentru că nu ne putem permite să lăsăm urme şi să dea peste ele când s-ontoarce. Nu-nţelegi atâta lucru? Că n-avem decât o singură şansă de-a găsi, pentru că nu ne convine să ne prindă căutând?

— Şi ce-o să facem? întrebă Bookwright.

— Ha, făcu Armstid. Ha! Era tăios, furios, stăpânit. Niciun pic de glumă. Ce-o să facem? Gândeam că te-ai dus acasă.

— Ţine-ţi gura, Henry! zise Ratliff. Se ridică în genunchi, dar îl mai ţinea încă pe Armstid de braţ. Ne-am înţeles să-l luăm şi pe Odum cu noi. Aşteaptă măcar să găsim banii şi p-ormă să ne certăm pe ei!

— Da’ dacă nu-s decât bani de-ai confederaţilor? întrebă Bookwright.

— *All right*. Dumneata ce-ţi închipui c-a făcut bătrânu’, Franţuzu’, cu ce-avea dinainte de-a se fi inventat banii confederaţilor? Şi-afară de asta, trebuie să fie o mulţime băgaţi în argintărie şi-n tacâmuri, şi-n bijuterii.

— Puteţi să vă ţineţi argintăria şi bijuteriile, şi tacâmurile pentru voi, zise Bookwright. Partea mea mi-o vreau în bani.

— Vas’zică, acum crezi, da? făcu Ratliff. Bookwright nu răspunse.

— Şi-acum ce facem? întrebă el.

— Mâine mă duc în susu’ văii, să-l aduc pe moş Dick Bolivar, zise Ratliff. Va trebui să fiu înapoi puţin după-nserat. Da’ şi-aşa tot nu putem face nimic aici până după miezu’ nopţii, după ce isprăveşte Flem cu căutatu’.

— Şi găseşte, făcu Armstid. Să fiu al dracului, n-am să...

Erau toţi în picioare acum. Armstid începu să se zbată furios să-şi degajeze braţul. Dar Ratliff îl ţinea, îl cuprinse cu-amândouă braţele şi-l ţinu aşa până ce se opri din zbătut.

— Ascultă, zise Ratliff. Flem Snopes nu găseşte. Dac-ar şti el un' să caute, crezi c-ar mai săpa aici în fiecare noapte, de două săptămâni? Nu ştii că de treij' de ani oamenii tot caută? Că fiecare peticuţ de pământ de pe tot locu' ăsta a fost răsturnat cu fundu-n sus de zece ori? Că nu-i în tot ţinutu' ăsta bucată de pământ să fi fost mai mult lucrată şi mai des decât grădina asta cât o poală de cămaşă? Will Varner, numai sămânţa s-o fi pus, şi-ar fi putut scoate bumbac sau porumb să-l culeagă de călare. Motivu' că n-a găsit nimeni pân-acum nimic e că-i băgată prea adânc şi că n-a avut nimeni timp să sape atât de-adânc numa-ntr-o singură noapte şi p-ormă să şi-astupe groapa la loc, ca să nu vadă Will Varner urma la lumina zilei, când ieşea dimineaţa să stea-n scaunu' ăla al lui din butoi de făină şi se uita. Nu, dom'le! Numai un singur lucru pe lumea asta ne poate-mpiedica s-o găsim.

Armstid încetase. Şi el, şi Bookwright, amândoi erau cu ochii la faţa indistinctă a lui Ratliff. După un timp, Armstid zise aprig:

— Şi care-i ăla?

— E să n-afle Flem Snopes că mai e cineva care umblă să dea de ea, îl lămuri Ratliff.

A doua zi cam pe la miezul nopţii, Ratliff coti din nou cu căruţa printre cedri. Bookwright era acum călare pe calul lui, pentru că în căruţă se aflau trei fără el, şi din nou Armstid n-aşteptă să lege Ratliff caii. Sărise jos îndată ce se-oprise căruţa şi trase cazmaua izbind şi zdrăngănind din lada ca un coteţ de căţel, fără a se strădui măcar puţin să nu facă gălăgie, şi pornise şchiopătând groaznic, înainte încă de-a fi apucat Ratliff şi Bookwright s-atingă pământul.

— Putem tot aşa de bine să ne şi-ntoarcem, făcu Bookwright.

— Nu, nu, zise Ratliff. Nu-i niciodată aici la ora asta. Da-n orice caz, e mai bine să-l ajungem pe Henry.

Cel de-al treilea din căruţă nu se mişcase încă. Chiar şi-n beznă barba lui albă şi lungă emana o vagă luminozitate, ca şi cum ar fi absorbit puţin din lumina stelelor pe sub care-l adusese Ratliff şi-acum o restituia obscurităţii. Ratliff şi Bookwright îi ajută să coboare din căruţă pipăind şi bâjbâind, şi-apucând cealaltă cazma şi târnăcopul, şi-aproape cărându-l pe bătrân coborâră repede-n vâlcea şi-apoi începură s-alerge, încercând să-l ajungă pe Armstid după zgomotul şchiopătatului. Nu-l ajunseră. Ieşiră din vâlcea ducându-l pe bătrân aproape pe sus acum, şi încă-nainte de-a ajunge la poalele grădinii putură auzi cazmaua lui Armstid izbind rapid în sus pe pantă. Îi dădură drumul bătrânului, care pică la pământ între ei, respirând şuierat cu sughiţuri, şi, ca un singur om, Ratliff şi Bookwright priviră-n susul pantei spre zgomotul furios al cazmalei.

— Trebuie să-l silim să se-oprească pân' ce găseşte moş Dick, zise Ratliff.

Alergară-n direcţia zgomotului, umăr la umăr, împleticindu-se-n întuneric, prin bălăriile dese.

— Ascultă, Henry! şopti Ratliff. Aşteaptă-l pe moş Dick!

Armstid nu se opri, săpând cu furie, aruncând ţărâna şi-nfigând cazmaua dintr-o singură mişcare. Ratliff îi prinse coada cazmalei. Armstid i-o smuci şi i-o smulse, şi răsucindu-se o ridică în sus ca pe-o secure; chipurile le erau invizibile, încordate, obosite. Ratliff nu se dezbrăcase de trei nopţi, dar Armstid probabil că de două săptămâni.

— Nu te-atinge! şuieră Armstid. Nu te-atinge!

— Stai puţin. Lasă-l pe moş Dick să-ncerce să afle unde-i.

— Pleacă de-aici! zise Armstid. Să nu zici că nu ţi-am spus! Ieşi din groapa mea! începu din nou să sape cu furie.

Ratliff îl privi o secundă:

— Hai! zise.

Se-ntoarse şi porni alergând, cu Bookwright după el. Bătrânul şedea când ajunseră lângă el. Ratliff se aplecă pe-alături şi-ncepu să bâjbâie prin bălării după cealaltă cazma. Găsi întâi târnăcopul. Îl zvârli deoparte şi se aplecă din nou; şi el, şi Bookwright dădură peste cazma în acelaşi timp. Se

ridicară luptându-se pentru ea, fiecare smulgând-o şi smucind-o, cu răsuflarea aprigă şi stăpânită, auzind, peste răsuflarea lor, zgomotul rapid al cazmalei lui Armstid sus pe pantă.

— Dă-i drumu'! şopti Ratliff. Dă-i drumu'!

Bătrânul se trudea acum singur, neajutorat, încercând să se ridice-n picioare.

— Aşteaptă, spuse bătrânul. Aşteaptă!

Atunci păru Ratliff să-şi dea seama ce făcea. Dădu drumul cazmalei, aproape i-o zvârli lui Bookwright în faţă.

— Ia-o! zise.

Trase adânc aer în piept, înfiorat.

— Doamne, şopti el. Ia te uită ce-i în stare să facă din om nişte bani pe care nici n-a pus încă mâna.

Se aplecă şi-l puse pe bătrân pe picioare, cu o bruscheţe nu atât intenţionată, cât provocată de grabă. Trebui o clipă să-l sprijine.

— Stai! zise bătrânul cu glas tremurător, piţigăiat.

Era cunoscut în tot ţinutul. N-avea neamuri pe nimeni, era mai bătrân ca toţi, nimeni nu ştia câţi ani număra – un bărbat înalt şi slab, îmbrăcat într-o redingotă jegoasă şi fără cămaşă pe dedesubt, şi cu o barbă de-o albeaţă desăvârşită ce-i venea până la brâu; trăia într-un bordei lipit cu pământ pe valea gârlei, la cinci sau şase mile de orice drum. Făcea şi vindea leacuri şi descântece şi-i mergea vorba că mănâncă nu numai broaşte şi şerpi, ci chiar şi gândaci – orice putea prinde. În bordeiul lui n-avea nimic decât o saltea de paie şi câteva cratiţe, o Biblie imensă şi-un vechi dagherotip decolorat al unui tânăr în uniformă de confederat, despre care cei care-o văzuseră spuneau că-i a fiului său.

— Stai! zise el. Pământu'-i mâniat. Fă-l p-ăl de-l mânie să s-astâmpere!

— Asta aşa-i, spuse Ratliff. N-o să poată face nimic până nu-i linişte-n pământ. Trebuie să-l oprim.

Din nou stăteau aplecaţi peste groapă şi Henry continua să sape; din nou, când Ratliff îl atinse, se răsuci cu cazmaua ridicată şi-njurându-i în şoapte istovite, până ce se apropie

însuşi bătrânul şi-i puse mâna pe umăr.

— Poţi să sapi şi să tot sapi, tinere, zise glasul piţigăiat. Pen' că ce-i dat pământului pământu-l ţine, îl ţine pân' o vrea el să-l dea 'napoi.

— Asta-i drept, aprobă Ratliff. Trebuie să-i lăsăm loc lu' moş Dick să afle unde-i. Hai, vino-ncoa!

Armstid coborî cazmaua şi ieşi din groapa lui (apucase să sape ca de două palme adâncime). Dar cazmaua din mână nu vru s-o lase, până ce bătrânul nu-i mână cu binişorul îndărăt la marginea grădinii şi scoase din buzunarul de la spate din pulpana redingotei o ramură de păr înfurcată, de cotorul căreia bălăngănea ceva la capătul unei sfori; Ratliff, care-o mai văzuse şi-nainte, ştia ce-i – un săculeţ de tutun în care era un dinte omenesc aurit, îi ţinu acolo vreo zece minute, aplecându-se din când în când ca să pună latul palmei pe pământ. Apoi, cu toţi trei grămadă la spatele lui şi amuţiţi, porni spre colţul fostei grădini, năpădit de bălării şi apucă în mâini dinţii furcii, sfoara cu săculeţul de tutun atârnând ca un fir de plumb nemişcat în faţa lui, şi stătu aşa o vreme, mormăind ceva ca pentru sine.

— Da' eu de unde... zise Bookwright.

— Şşşt! făcu Ratliff.

Bătrânul începu să umble cu cei trei după el. Mergeau ca o procesiune, cu ceva scandalos de păgân şi-n acelaşi timp profund funebru şi ortodox, încoace şi-ncolo prin grădină, urcând progresiv panta într-un zigzag care se-ntretăia. Deodată bătrânul se opri; Armstid, şchiopătând în urma lui, dădu peste el.

— E cineva care-mi stă-mpotrivă, nu-mi dă pace să caut, zise el.

Nu-şi întoarse privirea.

— Nu dumneata, zise, şi toţi ştiură că lui Ratliff îi vorbea.

— Şi nu-i nici şchiopu'. E ăl'lalt. Ăla negru. Să plece d-aici, să se ducă sau, de nu, mă poţi duce pe mine-acasă.

— Du-te-napoi la marginea grădinii, îi zise-ncet Ratliff peste umăr lui Bookwright. Ajunge-atât.

— Da' eu... bombăni Bookwright.

— Ieşi din grădină! îl sfătui Ratliff. E trecut de miezu' nopţii, în patru ceasuri se face ziuă. Bookwright se-ntoarse la poalele pantei. Adică dispăru în întuneric, pentru că nu se uitaseră după el; se deplasau din nou acum, Armstid şi Ratliff în spatele bătrânului. Din nou începură să urce panta-n zigzag, trecând de locul unde-ncepuse Henry să sape, trecând de locul unde Ratliff dăduse peste semnele săpaturilor altuia în prima noapte-n care-l adusese Armstid acolo; acum Ratliff simţea cum Armstid începe din nou să tremure. Bătrânul se opri. De data asta, nu mai dădură peste el. Şi Ratliff nu ştiu că Bookwright era-n spatele lor, până ce bătrânul nu spuse:

— Pune deştu' pă coatele mele! Nu tu, zise. Tu, ăla care n-ai crezut.

Când Bookwright atinse sub mâneci braţele – braţe slabe şi fragile, şi moarte, ca nişte crăci putrede – acestea tremurau uşor, necontenit; când bătrânul se opri din nou brusc şi Bookwright dădu peste el, îi simţi tot trupul slab încordindu-se-ndărăt. Armstid înjura furios fără-ncetare, cu glas slab.

— Pune deştu' pe crăcana de păr! gâfâi bătrânul. Tu, ăla care n-ai crezut!

Când Bookwright o atinse, era-ncordată rigid ca un arc cu vârfu-n jos, cu sfoara-ntinsă ca o sârmă. Armstid scoase-un sunet sugrumat – Bookwright simţi şi mâna lui pe crăcană. Crăcana se destinse; bătrânul se-mpletici, în timp ce furca zăcea moartă la pământ la picioarele lui, pân' ce Armstid, săpând furios cu mâinile goale, o zvârli-ncolo.

Se-ntoarseră ca un singur om şi se repeziră-napoi în josul pantei, unde lăsaseră sculele. De-abia se puteau ţine după Armstid.

— Nu-l lăsa să pună mâna pe târnăcop, gâfâi Bookwright. E-n stare să facă moarte de om.

Dar Armstid n-alerga după târnăcop. Se duse de-a dreptul acolo unde lăsase cazmaua când bătrânul scosese crăcana şi refuzase să pornească pân' ce n-o lasă din mână, şi-o-nşfăcă şi-o luă la fugă-n susul pantei. Când Ratliff şi Bookwright îl

ajunseră, el săpa. Săpară toţi trei apoi, cu frenezie, zvârlindu-şi ţărâna unu-n drumul ăluilalt, sculele ciocnindu-se una de alta şi răsunând, în timp ce bătrânul stătea mai sus de ei, parcă-n dosul luciului slab al bărbii lui albe-n lumina stelelor, cu sprâncenele-i albe deasupra celor două caverne din care, chiar dacă ei încetaseră de-a se uita, n-ar fi putut spune dacă ochii lui îi priveau sau nu, contemplativi, nepăsători, fără niciun interes pentru frenezia lor gâfâită. Deodată, toţi trei încremeniră cu sapa-n mână – poate timp de-o secundă. Apoi săriră-mpreună-n groapă, în aceeaşi clipă şase mâini atinseră obiectul – un săculeţ greu şi solid de pânză groasă, prin care toţi simţiră marginile zimţuite ale monedelor. Se luptară pentru el, smucindu-l unul altuia, încleştându-se pe el, gâfâind.

— Isprăviţi odată! gâfâi Ratliff. Isprăviţi! Nu suntem toţi trei tovarăşi?

Dar Armstid se cramponase de el încercând să-l smulgă celorlalţi, înjurând.

— Dă-i drumu’, Odum, zise Ratliff. Lasă-i-l!

Îi dădu drumul. Armstid îl apucă, îl strânse la piept, făcând ochii mari la ei când îi văzu ieşind din groapă.

— Las’ să şi-l ţie, zise Ratliff. Nu ştii că asta nu-i tot?

Se-ntoarse repede şi porni.

— Hai, moş Dick! zise. Ia-ţi…

Tăcu. Bătrânul stătea acum nemişcat în spatele lor, cu capul întors ca şi cum ar fi ascultat înspre vâlceaua de unde veniseră.

— Ce-i? şopti Ratliff.

Acum toţi trei stăteau nemişcaţi, înţepeniţi, încă puţin aplecaţi, ca-n clipa-n care se depărtaseră de Armstid.

— Auzi ceva? şopti Ratliff. E cineva acolo jos?

— Îi sânge de patru feluri fierbând de pofte, zise bătrânul. Sânge de patru feluri râvnind la nişte gunoaie.

Îşi plecară urechea, înţepeniţi. Dar nu desluşiră niciun zgomot.

— Păi nu suntem patru? şopti Bookwright.

— Lu’ moş Dick nu-i pasă de bani, şopti Ratliff. Dacă s-

ascunde cineva p-aici...

Porniră-n goană. Tot Armstid fu cel dintâi la fugă, cu cazmaua la el. Din nou de-abia puteau ţine pasul cu el, alergând pe pantă-n jos.

— Omoară-l! zise Armstid. Uită-te-n fiecare tufiş şi omoară-l!

— Nu, făcu Ratliff. Întâi să-l prindem.

Când el şi cu Bookwright ajunseră-n vâlcea, îl putur-auzi pe Armstid bătând tufişurile de pe margine, fără niciun fel de grijă de-a nu face zgomot, izbind în lăstărişul negru cu muchia cazmalei, de parc-ar fi fost topor, cu-aceeaşi furie cu care săpase. Dar nu găsiră nimic, pe nimeni.

— Poate că moş Dick n-a auzit nimic, zise Bookwright.

— Păi, în orice caz, ce-o fi fost, s-a dus, adăugă Ratliff. Poate că...

Tăcu. El şi cu Bookwright se uitară unul la altul; ţinându-şi răsuflarea, auziră calul. S-auzea pe drumul vechi dintre cedri; de parc-ar fi picat din cer în plin galop de-a dreptul acolo. Ascultară până dispăru în nisipul gârlei. După o clipă-l auziră din nou, pe pământul tare de dincolo, mai slab acum. Apoi încetă cu totul. Se uitau în beznă unul la altul, ţinându-şi răsuflarea. Apoi Ratliff îşi dădu drumul:

— Asta-nseamnă c-avem timp până-n zori, zise. Haideţi!

Încă de două ori crăcana bătrânului se-ntinse şi se-ndoi; încă de două ori găsiră câte-un sac mic de pânză groasă plin şi vârtos, şi nelăsând loc la îndoieli nici chiar în noapte.

— Ei, făcu Ratliff, acum-avem de făcut câte-o groapă de căciulă, şi asta doar până-n zori. Săpaţi, băieţi!

Până să mijească zorile nu mai găsiră nimic. Săpând deodată trei gropi, cum făcuseră, niciunul dintre ei nu fusese-n stare să meargă prea adânc. Şi grosul comorii trebuia să fie la adâncime, cum spusese Ratliff; dacă n-ar fi fost aşa, ar fi dat de zece ori pân-acum peste ea, în ultimii treizeci de ani de când probabil că nu rămăsese metru pătrat din cele zece pogoane care alcătuiau pământu' conacului să nu fi fost săpat între vreun apus şi-un răsărit de careva fără lumină, încercând să sape şi repede, şi fără zgomot în

acelaşi timp. Aşa că Ratliff şi cu Bookwright reuşiră să-l facă pe Armstid să-şi bage minţile-n cap, oprindu-se, umplând gropile la loc şi netezind pământul. Apoi deschiseră sacii în lumina tulbure. Al lui Ratliff şi al lui Bookwright conţineau fiecare câte douăzeci şi cinci de dolari de argint. Armstid refuză să le spună ce era într-al lui şi nici să se uite nu-i lăsă. Se ghemui peste el cu spatele la ei, înjurându-i când încercau să-şi arunce-o privire.

— *All right,* zise Ratliff.

Apoi îi trecu ceva prin gând. Se uită în jos la Armstid.

— Desigur că n-o să fie nimeni dintre noi atât de prost, încât să-ncerce să cheltuiască ceva din ei acum.

— Ce-i al meu e-al meu, zise Armstid. Eu i-am găsit. Am muncit pentru ei. Fac cu ei ce dracu' mi-o da prin cap.

— *All right,* încuviinţă Ratliff. Şi ce-ai să spui?

— Ce-am să ce...? făcu Armstid.

De jos îşi ridică ochii la Ratliff. Acum se puteau vedea la faţă. Toţi trei erau storşi, istoviţi de nesomn şi de oboseală.

— Da, continuă Ratliff. Ce-ai să le spui oamenilor de te-or întreba de unde-i ai? De unde ai douăşcinci de dolari, toţi bătuţi înainte de opt sute şaişunu'?

Îşi întoarse privirea de la Armstid. El şi cu Bookwright se uitară tăcuţi unul la altul în lumina crescândă.

— A fost cineva-n vâlcea şi ne-a pândit. Trebuie să-l cumpărăm.

— Trebuie să-l cumpărăm, şi-ncă repede, adăugă Bookwright. Mâine.

— Vrei să zici azi, făcu Ratliff.

Bookwright se uită-n jur. Parcă s-ar fi trezit după un anestezic, parcă vedea zorile, pământul pentru prima oară.

— Ai dreptate, spuse. Deja s-a făcut mâine.

Bătrânul stătea lungit sub un copac lângă mal, dormind, întins pe spate, cu gura deschisă, barba arătând murdară şi pătată în zorile crescânde; nici măcar nu-i simţiseră lipsa de când s-apucaseră să sape cu-adevărat. Îl treziră şi-l ajutară s-ajungă-napoi la căruţă. Lada ca un coteţ de căţel în care Ratliff îşi căra maşinile de cusut avea o uşă cu lacăt. Scoase

din ladă câţiva ştiuleţi de porumb, apoi băgă în loc la fund săculeţii cu bani, al lui şi-al lui Bookwright, acoperindu-le cu câteva mărunţişuri, lucruri de vânzare de ale lui, şi încuie la loc.

— Pune-l şi pe-al tău aici, Henry, zise. Deocamdat-ar trebui să ne facem c-am şi uitat de ei, pân' ce dăm de restul banilor şi-i scoatem din pământ.

Dar Armstid nu vru. Încălecă ţeapăn pe cal în spatele lui Bookwright, fără să-l ajute nimeni, respingând orice ajutor, care nu-i fusese nici măcar oferit, ţinându-şi săculeţul încleştat dedesubt, în pieptarul salopetei lui cârpite şi decolorate, şi porniră. Ratliff le dădu căluţilor nutreţ şi-i adăpă la malul gârlei. Pân' să răsară soarele, era pe drum. Puţin înainte de nouă îi dădu bătrânului un dolar, cum senţeleseseră, îl coborî din căruţă acolo unde drumul de cinci mile care ducea la bordeiul lui ajungea la valea gârlei şi-şi întoarse căluţii nervoşi şi neobosiţi înapoi spre Moşia Franţuzului. „Fusese cineva ascuns acolo-n şanţ, gândi el. Trebuie cumpărat repede, fir-ar al dracului să fie!"

Mai târziu i s-a părut că, până n-ajunsese la prăvălie, nu-şi dăduse seama cât de repede trebuiau să-l cumpere. Îndată ce zări prăvălia, văzu o mutră nouă printre cele obişnuite şi-o recunoscu – Eustace Grimm, un tânăr arendaş care de vreun an de zile locuia la zece-douăsprezece mile de-acolo, în comitatul vecin, cu nevastă-sa, căreia voia să-i vândă o maşină de cusut îndată ce-or isprăvi de plătit datoriile făcute acum două luni, când cu naşterea copilului; îşi legă caii la unul din stâlpii galeriei şi urcă treptele tocite de atâtea tălpi câte trecuseră pe-acolo, gândindu-se că somnul îl odihneşte poate pe om, da' trebuie să stai o noapte-ntreagă nedormit, după alte două-trei nopţi în şir, şi să te frământe grijile, şi să-ţi fie teribil de frică tot timpul ăsta, ca să te-ascuţi. Pentru că-ndată ce-l recunoscu pe Grimm, parcă ţăcăni un resort în el... şi totuşi, aveau să treacă trei zile ca să-şi dea seama ce anume fusese. Nu se dezbrăcase de-aproape trei zile; azi de dimineaţă nu luase nimic în gură şi ce mâncase-n ultimele două zile fusese mai mult pe-apucate – şi toate astea i se

vedeau pe faţă. Dar nu i se desluşeau nici în glas, nici în altceva şi nici altceva nu i se vedea, decât asta.

— ’Neaţa, dom’lor, făcu el.

— Al dracului să fiu, măi Ratliff, dacă n-arăţi ca unu’ care de-o săptămână nu ştie ce-i ăla pat, zise Freeman. Ce-nvârteşti? Lon Quick zice că fecior-său ţi-a văzut caii şi căruţa jos în val-en dreptu’ lu’ Armstid, acu’ două zile, da’ i-am zis că eu, unu’, nu cred căluţii ăia-n stare de ceva rău, ca să aibă de ce s-ascunde. Aşa că dumneata trebuie să fi fost.

— Eu cred că nu, zise Ratliff. Poate că m-a văzut cineva, cum a văzut şi caii... Ziceam că-s prea deştept să mă prindă careva din partea locului. Da’ acum parcă n-aş mai zice.

Se uită la Grimm, c-o faţă care-n afară de nesomn şi de oboseală era la fel de amabilă, şi de amuzată, şi de impenetrabilă ca totdeauna.

— Ţi s-a părut, Eustace.

— Cam aşa s-arată, zise Grimm. Încep să cred...

— Şi-a plătit impozitu’ pe drumuri, zise Lump Snopes, vânzătorul, şezând ca de-obicei în unicul scaun, rezemat cu spatele-n uşă. Nu-i dai voie să folosească şi el drumurile din Yoknapatawpha?

— Fireşte că-i dau. Şi dacă şi-a plătit la zi şi impozitu’ pe cap de om, poa’ să treacă cu căruţa şi prin prăvălie, şi prin casa lu’ Will Varner. Toţi hohotiră, în afară de Lump.

— Poate c-o s-o şi fac, zise Grimm. Am venit încoa’ să văd...

Tăcu, uitându-se la Ratliff. Era perfect imobil, lăsat pe vine, c-o surcică-ntr-o mână şi cu briceagul deschis şi încremenit în cealaltă. Ratliff îl observa.

— Nici azi-noapte nu l-ai putut vedea? întrebă el.

— Nu l-am putut vedea pe cine? făcu Grimm.

— Cum să fi văzut azi-noapte pe cineva pe Moşia Franţuzului, când el azi-noapte n-a fost pe Moşia Franţuzului? zise Lump Snopes. Du-te-acasă, Eustace! spuse. Masa-i aproape gata. Vin şi eu îndată.

— Voiam... făcu Grimm.

— Mai ai douăşpe mile de mânat ca s-ajungi acasă astă-

seară, îi aminti Snopes. Hai, du-te!

Grimm se uită la el mai lung. Apoi se ridică, coborî treptele şi porni pe drum. Ratliff nu se mai uita după el. Îl privea pe Snopes.

— Eustace a mâncat la dumneata cât a stat aici? întrebă el.

— A mâncat la Winterbottom, unde-s şi eu în pensiune, zise Snopes aspru. Unde mai mănâncă şi-alţi câţiva şi stau cu pensiune.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Poate că n-ar fi trebuit să-l goneşti aşa. Probabil că Eustace nu se duce prea des la oraş să mai piardă o zi-două văzând locuri şi stând de vorbă pe la prăvălii.

— Trebuie s-ajung-acasă astă-seară, zise Snopes. Poţi să te duci pân' acolo să vezi. Pân' s-apuce el să deschidă gura, poţi fi la el în curte.

— Da, desigur, zise Ratliff amabil, încântător, impenetrabil, cu faţa lui nedormită şi obosită. Când crezi că-i Flem înapoi?

— Înapoi de unde? se miră Snopes cu glasul lui aspru. Din hamacu' de doage-n care-şi pierde vremea cu Will Varner dormind? Probabil că niciodată.

— El, cu Will şi cu nevestele au fost ieri la Jefferson, adăugă Freeman. Will zicea că se-ntorc acasă azi de dimineaţă.

— Da, desigur, făcu Ratliff. Câteodată-i trebuie omului chiar mai bine de-un an de zile ca să-i scoată neveste-sii din cap ideea că banii nu-s făcuţi decât ca să târguieşti prin prăvălii.

Stătea-n picioare dominându-i, rezemat de-un stâlp, indolent, comod, de parcă nici n-ar fi auzit vreodată despre zor. „Vasăzică, Flem fusese la Jefferson ieri, gândi. Şi Lump Snopes nu voia să se ştie. Şi Eustace Grimm – din nou în mintea lui ţăcăni resortul, cu toate c-aveau să mai treacă trei zile pân' să-şi dea seama de ce ţăcănise, deşi acum credea că ştie, credea că vede toată combinaţia – şi Eustace Grimm era aici de-aseară, de când se auzise calul ăla galopând. Poate

că erau amândoi pe cal, poate că d-aia se şi auzea aşa de tare.” Îşi putea imagina şi asta – Lump Snopes şi Grimm pe-acelaşi cal, fugind, galopând în beznă înapoi spre Moşia Franţuzului, unde Flem Snopes va fi încă absent până devreme după-amiază. „Şi Lump Snopes nu voia să se pomenească nici despre asta, gândea el, şi Eustace Grimm trebuia trimis acasă, să nu poată sta de vorbă oamenii cu el. Şi Lump Snopes nu-i numai îngrijorat şi-nnebunit: e-nspăimântat. Poate c-au dat chiar peste căruţa lui ascunsă. Probabil c-au dat, aşa c-acum îl cunosc măcar pe unul dintre ăi care sapă-n grădină; acum Snopes, în primul rând, va trebui să pună gheara pe văru-său, întâi prin intermediul agentului său, Grimm, va trebui poate chiar să se lase atras într-o cursă a preţurilor pentru pământ, contra cuiva care (şi Ratliff adăuga asta fără vanitate) putea oferi mai mult decât el.” Constata, reflectând, uluit ca-ntotdeauna, deşi tot impenetrabil, cum chiar un Snopes nu putea fi sigur de un alt Snopes. „Al dracului de repede”, gândi el. Se depărtă de stâlp şi se-ndreptă spre trepte.

— Cred c-am s-o iau din loc, băieţi. Pe mâine.

— Hai să mănânci la mine, îi propuse Freeman.

— Mulţumesc foarte mult, zise Ratliff. Am dejunat la Bookwright târziu. Vreau să mă duc azi după-amiază să-ncasez o factură de la Ike McCaslin şi să fiu îndărăt pân’ se-ntunecă.

Se urcă în căruţă şi-ntoarse caii cu faţa la drum. Acum-şi luaseră trapul obişnuit, mergând iute-n şleauri, cu picioarele lor scurte, dar de înaintat nu înaintau repede, în orice caz nu până ce nu trecu de casa lui Varner, dincolo de care drumul cotea spre ferma lui McCaslin şi deci nu mai putea fi văzut de la prăvălie. Intrară pe drumul ăsta-n galop şi de pe spinările lor păroase praful ieşea în dâre lungi, acolo unde-i atinsese biciul. Avea trei mile de făcut. După prima jumătate de milă aveau să fie numai cotituri şi-un drum puţin umblat, da’-l putea face-n douăzeci de minute. Nu trecuse decât puţin de la amiază, dar cu siguranţă că se va fi făcut nouă pân’ să poată Will Varner să-şi ia cucoana de la adunarea

societăţii de ajutor a doamnelor din parohie, din care făcea parte. Făcu drumul în nouăsprezece minute, hurducat şi săltat prin hârtoape şi făgaşe, în capul unui nor de praf lăsat spiralã-n urmă, apoi îşi domoli caii plini de spumă acum şi-i scoase în şoseaua spre Jefferson, la o milă de sat, lăsându-i o jumătate de milă la trap, încetinind ca să se răcorească. Dar nici urmă de cabrioletă încă, aşa că mai departe merse la pas; până ce-ajunse pe-o creastă de unde putea să vadă drumul o bucată bună, trase la umbra unui copac lângă drum şi opri. Acum, nici de prânz nu mâncase. Dar nu-i era cine ştie ce foame şi, cu toate că azi-dimineaţă, după ce-l dusese pe bătrân acasă şi pornise-napoi spre sat, i se făcuse un somn aproape irezistibil, acum îi trecuse. Aşa că şedea în căruţă, moleşit, clipind dureros în strălucirea orbitoare a amiezei, în timp ce caii (nu lega niciodată dârlogii) trăgeau de hăţuri şi păşteau iarba pe deasupra jugului. Probabil c-o să treacă oameni şi-o să-l vadă acolo; unii poate chiar în drum spre sat, unde-ar putea spune că l-au întâlnit. Dar o să vadă ce-i de făcut când o fi cazul. Acum parcă şi-ar fi spus: „Am şi eu un pic de răgaz să pot să-mi trag sufletul.”

Apoi zări cabrioleta. Ajunsese-n şosea pân’ s-apuce să poată să-l vadă careva de-acolo; mergea în trapul acela pe care i-l ştia toată lumea, copitele mici răpăind cu iuţeală, dar neavansând mult mai repede decât în pasul a doi cai voinici. Şi ştiu că-l văzuseră şi că-l recunoscuseră încă de la vreo două sute de metri depărtare, când opri şi rămase-n căruţă, aşteptând afabil, prietenos şi senin, doar că faţa-i era istovită, până ce Varner opri cabrioleta lângă el.

— Ce mai faci, Ratliff? zise Varner.

— ’Neaţa, făcu Ratliff.

Îşi scoase pălăria în faţa doamnelor de pe scaunul din spate.

— Doamnă Varner… Doamnă Snopes…

— Încotro? întrebă Varner. La oraş?

Ratliff nu-i minţi; nici nu-ncercă, zâmbind uşor, curtenitor, poate chiar uşor deferent.

— Am venit să vă ies în cale. Vreau să vorbesc o clipă cu

Flem.

Îl privi pe Snopes pentru prima dată.

— Te duc eu pân-acasă.

— Ha, zise Varner. Ai făcut două mile să-i ieşi în cale şi p-ormă faci două mile-napoi ca să vorbeşti cu el.

— Exact, spuse Ratliff.

Continua să se uite numai la Snopes.

— Ai prea multă judecată ca să-ncerci să-i vinzi ceva lui Flem Snopes, zise Varner. Şi zău că nu eşti destul de prost ca să vrei să cumperi ceva de la el, nu-i aşa?

— Nu ştiu, zise Ratliff cu-acelaşi glas plăcut, neschimbat, impenetrabil şi cu faţa istovită şi nedormită continuând să se uite la Snopes. Crezusem înainte că-s deştept, da' acum parcă n-aş mai zice. Te duc pân-acasă. N-ai să-ntârzii la masă.

— Hai, dă-te jos! îi zise Varner ginerelui său. C-altfel n-o să-ţi spună despre ce-i vorba.

Dar Snopes începuse să coboare. Scuipă-n afară peste roată, se-ntoarse şi coborî pe deasupra ei, cu spatele, lat şi domol, cu pantalonii gri-deschis pătaţi, cu cămaşa albă, cu şapca în carouri; cabrioleta porni. Ratliff propti roata şi Snopes se urcă în căruţă alături, iar el întoarse căruţa şi din nou căluţii porniră-n trapul lor neobosit cu care erau deprinşi. Dar de data asta Ratliff îi ţinu până rămaseră la pas şi-i ţinu aşa, în timp ce Snopes mesteca alături de ei. Nu s-au mai privit unul pe altul.

— Conacu' ăla al Franţuzului, zise Ratliff.

Cabrioleta mergea la vreo sută de metri-naintea lor stârnind praful, cum făceau şi ei acum.

— Ce-ai de gând să-i ceri lui Eustace Grimm pe el?

Snopes scuipă zeamă de tutun peste roată. Nu mesteca repede, nici nu părea să găsească necesar să se oprească din mestecat ca să scuipe sau ca să vorbească.

— E la prăvălie? întrebă.

— Nu-i azi ziua-n care i-ai spus să vină? îl întrebă Ratliff. Cât îi ceri pe el?

Snopes îi spuse. Ratliff scoase un sunet care semăna

oarecum cu exclamaţiile obişnuite ale lui Varner.

— Şi crezi că Eustace Grimm poa' să strângă-atâtea parale?

— Nu ştiu, zise Snopes.

Scuipă din nou pe deasupra roţii în mişcare. Ratliff ar fi putut să-i spună: „Atunci nu vrei să-l vinzi", şi Snopes ar fi răspuns: „Eu vând orice". Dar n-au spus. N-aveau nevoie.

— *All right,* făcu Ratliff. Mie cât ai să-mi ceri?

Snopes îi spuse. Era aceeaşi sumă. De data asta Ratliff folosi chiar exclamaţia lui Varner.

— Eu vorbesc de cele zece pogoane pe care-i casa veche. Nu-ncerc să cumpăr de la dumneata toată Yoknapatawpha.

Treceau peste ultima creastă; cabrioleta începuse să meargă mai repede, depărtându-se de ei. Satul nu mai era departe acum.

— Să vorbim serios, zise Ratliff. Cât vrei pe Conacu' Franţuzului?

Caii-ncercau să treacă la trap în faţa cabrioletei. Ratliff îi ţinu, drumul începând acum o curbă care trecea pe lângă şcoală şi intra în sat. Cabrioleta dispăru în curbă.

— Ce vrei să faci cu el?

— O crescătorie de capre, zise Ratliff. Cât?

Snopes scuipă pe deasupra roţii în mişcare. Spuse suma pentru a treia oară. Ratliff lăsă hăţurile mai moale, şi căluţii puternici, neobosiţi trecură în trap ultima curbă pe lângă şcoala goală; satul se vedea, se vedea acum şi cabrioleta, dincolo de prăvălie, mergând mai departe:

— Tipu' ăla, învăţătoru' pe care l-aţi avut acu' trei-patru ani. Labove. A mai auzit cineva ceva despre el?

În seara aceea, puţin după şase, în prăvălia goală şi încuiată, Ratliff, cu Bookwright şi cu Armstid cumpărau de la Snopes Moşia Franţuzului. Ratliff a dat un act de cesiune pentru jumătatea lui din restaurantul acela de pe o stradă dosnică din Jefferson. Armstid a dat o ipotecă pe pământul lui cu clădiri şi utilaj agricol, şi vite, şi tot, şi două mile de gard de sârmă în trei fire; Bookwright şi-a plătit partea cu bani gheaţă. Apoi Snopes le-a dat drumul pe uşa din faţă şi-a

încuiat-o la loc, iar ei stăteau pe galeria pustie în ultimele reflexe de august, uitându-se la el cum mergea pe drum spre casa lui Varner – adică numai doi dintre ei, pentru că Armstid o luase-nainte şi se urcase-n căruţă, unde stătea nemişcat aşteptând, emanând furia lui răbdătoare şi clocotindă.

— Acum-i al nostru, zise Ratliff. Şi mai bine-am face dacă ne-am duce-acolo şi-am băga de seamă să nu-l aducă cineva-ntr-o noapte pe moş Dick Bolivar să-nceapă să umble după banii îngropaţi.

S-au dus întâi la Bookwright acasă (era burlac) şi au luat salteaua de pe patul lui şi două pături, şi-un ibric de cafea, şi-o tigaie, şi încă un târnăcop, şi-o cazma, şi pe urmă s-au dus acasă la Armstid. Nici el n-avea decât o singură saltea, dar avea nevastă şi cinci copii mici; şi-afară de asta, Ratliff, care văzuse salteaua, ştia că nu va rezista nici măcar la ridicatul de pe pat. Aşa că Armstid luă o pătură, ei îl ajutară să umple un sac gol cu păstăi, să facă o pernă, apoi sentoarseră la căruţă trecând pe lângă casă unde-n uşă stătea nevasta cu patru dintre copilaşi grămădiţi în jurul ei. Dar ea nici acum nu zicea nimic, iar când Ratliff îşi întoarse din căruţa în mers privirea, uşa era goală.

Când ieşiră din drumul vechi şi-apucară prin grădina năpădită de bălării spre zidurile casei în ruină, mai era încă destulă lumină ca să vadă în faţa ei o căruţă cu catâri, şi-n clipa aceea ieşi din casă un bărbat care se opri privindu-i. Era Eustace Grimm, dar Ratliff n-a ştiut niciodată dacă Armstid îl recunoscuse sau măcar făcuse efortul să-ncerce, pentru că din nou nici n-apucase bine căruţa să se oprească, că Armstid coborâse şi-nşfăcase cazmaua de sub picioarele lui Ratliff şi-ale lui Bookwright, şi se repezise cu furia lui şchiopătândă şi chinuită la Grimm, care trecu repede-n spatele căruţei, stând şi supraveghindu-l pe Armstid de după ea, când Armstid dădu cu cazmaua pe deasupra.

— Prinde-l! zise Ratliff. O să-l omoare!

— Sau o să-şi rupă dracului iar picioru', adăugă Bookwright.

Când îl ajunseră, încerca s-o ia pe după căruţă cu cazmaua ridicată ca o secure. Dar Grimm apucase să treacă-n partea cealaltă, de unde îi văzu pe Ratliff şi pe Bookwright alergând într-acolo şi-i fu frică şi de ei, observându-i, gata să fugă, alarmat. Bookwright îl apucă pe Armstid cu amândouă braţele pe la spate şi-l ţinu locului.

— Şterge-o dacă nu vrei să te-alegi cu ceva, îi zise Ratliff lui Grimm.

— Nu, nu vreau nimic, zise Grimm.

— Atunci şterge-o, cât îl ţine Bookwright!

Grimm se duse la căruţă uitându-se la Armstid cu ceva curios şi ascuns în privire.

— O să dea de belea cu nebuneala asta a lui, strigă el.

— Las' că-i trece, spuse Ratliff. Dumneata cară-te de-aici!

Grimm se urcă în căruţă şi porni.

— Poţi să-i dai drumu' acum, zise Ratliff.

Scăpat de Bookwright, Armstid o luă-nspre grădină.

— Stai puţin, Henry! ţipă după el Ratliff. Să mâncăm întâi!

Să ne ducem aşternuturile-n casă.

Dar Armstid se grăbea, alerga şchiopătând spre grădină, în lumina care pălea.

— Ar trebui să mâncăm întâi, repetă Ratliff.

Apoi răsuflă adânc, ca un oftat; împreună cu Bookwright, alergară unul lângă altul spre lada de maşini de cusut, pe care Ratliff o descuie şi din care scoaseră celelalte cazmale şi târnăcoape, apoi coborâră-n fugă panta în fosta grădină, unde Armstid se apucase de săpat. Când erau aproape s-ajungă, el se ridică şi-ncepu să alerge spre drum cu cazmaua ridicată, şi-atunci văzură că Grimm nu plecase, ci şedea-n drum în căruţă şi se uita peste gardul ruinat, până ce Armstid ajunse aproape de el. Atunci plecă.

Toată noaptea aceea au săpat, Armstid o groapă, Ratliff şi cu Bookwright împreună, alta. Din când în când se opreau şi se odihneau, în timp ce constelaţiile estivale lunecau deasupra capetelor lor. Ratliff şi cu Bookwright făceau puţină mişcare să-şi destindă muşchii amorţiţi, apoi se aşezau pe vine (nu fumau; nu puteau risca să se vadă vreo

lumină; Armstid probabil că niciodată n-avusese gologanul de prisos necesar să-şi cumpere tutun) şi vorbeau încet, ascultând la zgomotul neîntrerupt al cazmalei lui Armstid, mai jos de ei. Când ei stăteau, el săpa; când ei s-apucau din nou, el săpa întruna, neîncetat, neobosit, cu toate că uneori, câte unul dintre ei îşi amintea de el şi se oprea, îl vedea şezând pe marginea gropii lui, nemişcat ca şi bulgării de pământ pe care-i aruncase afară. Apoi se-apuca din nou de săpat, fără să fi avut timpul să se odihnească; asta până când începură zorile să mijească şi Ratliff şi cu Bookwright se aplecară deasupra lui în lumina ceţoasă, încercând să-l convingă.

— Trebuie să ne oprim, zise Ratliff. E lumină şi ne poate vedea lumea.

Armstid nu se opri.

— N-au decât, zise. Acum-i al meu. Pot să sap toată ziua, dacă vreau.

— *All right,* făcu Ratliff. Ai să ai ajutoare berechet, atunci.

La care Armstid se opri, privind din groapă în sus la ei.

— Cum vrei să putem săpa noaptea întreagă şi p-ormă să stăm toată ziua să păzim locu' de oameni? Hai, vino! zise Ratliff. Trebuie să mâncăm şi p-ormă să şi dormim puţin.

Scoaseră salteaua şi păturile din căruţă şi le duseră în casă, în holul unde-n golul uşilor nu mai vedeai niciun canat şi din tavanul căruia atârna scheletul a ceea ce pe vremuri fusese un candelabru de cristal, cu scara ale cărei trepte de mult fuseseră furate şi cărate, folosite să cârpească grajduri şi coteţe de găini, în timp ce pilaştrii, şi balustradele de nuc, şi stâlpii de susţinere de mult fuseseră tăiaţi şi arşi pe foc. Camera pe care şi-au ales-o avea un plafon de mai bine de patru metri. Se mai vedeau rămăşiţele unor stucaturi aurite la consolele ferestrelor căscate, goale, şi rânjetul canelat şi dinţat al şipcilor de pe care căzuse ipsosul, şi scheletul unui alt candelabru cu prisme de cristal. Întinseră salteaua şi păturile pe praful de tencuială căzută, şi Ratliff şi cu Bookwright se-ntoarseră la căruţă şi luară mâncarea adusă cu ei şi cei doi săculeţi cu monede. Îi ascunseră în căminul

murdărit tot cu găinaţul păsărelelor, îndărătul poliţei, pe care mai erau încă prinse câteva cioburi din marmura originală. Armstid nu-şi arăta săculeţul. Nu ştiau ce făcuse cu el. Nu-l întrebară.

Foc nu făcură. Probabil că Ratliff ar fi obiectat, dar nimeni nu propuse; mâncarea fără gust o mâncară rece, prea obosiţi să mai simtă ceva, îşi scoaseră numai ghetele, murdare de pământul umed de care dădeau acum în gropile mai adânci, şi se lungiră în pături, dormind neliniştit, prea obosiţi să poată dormi profund, şi visând aur. Către prânz, fărâme, pete sfâşiate de soare străbătură prin acoperişul spart şi prin cele două planşee putrezite de deasupra capetelor lor, târându-se spre răsărit pe duşumea şi peste păturile răvăşite, şi-apoi peste trupurile-ntinse pe burtă, şi capetele-ntoarse cu faţa-n sus, şi gurile moi întredeschise, şi-i făcură să se sucească, să-şi schimbe locul sau să-şi acopere capul şi faţa cu braţu-ndoit, ca şi cum în somn fugeau de umbra imponderabilă a ceea ce, treji, trădaseră. La apusul soarelui erau treji, dar nu odihniţi. Se mişcau ţepeni încoace şi-ncolo, fără să vorbească, în timp ce ibricul de cafea fierbea în căminul spart; mâncară iarăşi, înghiţind pe nemestecate mâncarea rece şi fără gust, pe când flacăra purpurie a amurgului care se stingea se pierdea în odaia înaltă şi ruinată. Armstid isprăvi cel dintâi. Puse ceaşca jos şi se sculă, întorcându-se-ntâi în palme şi genunchi, ca un copil mic, târându-şi chinuit după el piciorul ţeapăn, rupt de două ori, şi porni şchiopătând spre uşă.

— Ar trebui s-aşteptăm până se-ntunecă bine, rosti Ratliff fără să se adreseze cuiva anume; fireşte că nimeni nu-i răspunse.

Era ca şi cum îşi vorbise sieşi şi singur îşi răspunsese. Se ridică şi el. Bookwright era în picioare. Când ajunseră-n grădină, Armstid era în groapă, săpând.

Săpară şi-n noaptea asta scurtă de vară ca şi-n noaptea trecută, în timp ce stelele alunecau pe deasupra capetelor lor, oprindu-se doar din când în când să se-odihnească, şi să-şi destindă muşchii, şi s-asculte la suspinul şi izbitura

cazmalei lui Armstid ceva mai jos de ei; izbutiră să-l convingă să se oprească în zori şi se-ntoarseră în casă să mănânce – conserve de peşte, costiţă conservată în grăsimea ei, pâine rece de mălai – şi se culcară din nou în păturile răvăşite, până veni amiaza cu soarele de aur, pătrunzând la ei târâş, iar la atingerea lui se suciră şi se mişcară-ncercând într-un coşmar neputincios să fugă de povara impalpabilă şi imponderabilă. În dimineaţa aceea terminaseră pâinea. Când ceilalţi se treziră la al doilea asfinţit, Ratliff pusese deja ibricul de cafea pe foc şi prăjea în tigaie o altă porţie de pâine de mălai. Armstid nu vru s-aştepte. Îşi mâncă singur partea lui de carne şi-şi bău cafeaua, şi din nou se sculă în patru labe ca un copil mic şi plecă. Bookwright era şi el în picioare. Ratliff, pe vine lângă tigaie, îşi ridică ochii la el.

— Atunci, du-te! zise. N-ai nevoie să m-aştepţi nici dumneata.

— Am mers în jos pân' la unu optzeci, zise Bookwright. Lat de unu douăzeci şi lung de trei. Am să-ncep de unde-am găsit al treilea sac.

— *All right,* făcu Ratliff. Du-te şi-ncepe!

Pentru că-n mintea lui ţăcănise ceva. Poate că pe când dormea; nu-şi dădea seama. Da-şi dădea seama că de data asta aşa era. „Numai că nu vreau să văd, s-aud, gândea, stând pe vine, ţinând tigaia de coadă deasupra focului, strângându-şi ochii ce lăcrimau de fumul pe care căminul spart nu-l mai trăgea afară: nu-ndrăznesc. În orice caz, încă nu-s obligat. Pot săpa şi-n noaptea asta. Chiar avem un loc nou de săpat." Aşa că aşteptă până ce pâinea fu gata. O scoase din tigaie şi o puse în cenuşă, apoi tăie puţină costiţă, pe care o puse-n tigaie şi-o prăji; era prima lui mâncare caldă de trei zile-ncoace şi o mâncă fără grabă, stând pe vine, sorbindu-şi cafeaua în timp ce ultima purpură a apusului se stingea pe tavanul prăpădit şi pierea şi de-acolo, iar în odaie nu mai rămăsese decât lumina tăciunilor.

Bookwright şi Armstid s-apucaseră de săpat. Când ajunse destul de aproape de ei ca să poată vedea, constată că Armstid singur mersese până la un metru adâncime, şi

groapa lui era aproape tot atât de lungă ca aceea săpată de el şi de Bookwright împreună. Se duse mai departe spre locul unde Bookwright începuse groapa nouă, îşi luă cazmaua (i-o adusese Bookwright) şi-ncepu să sape. Săpară şi noaptea asta toată sub aceleaşi stele, necontenit, oprindu-se din timp în timp să se-odihnească – Armstid nu se oprea când se opreau ei – şi se ghemuiau pe buza gropii, Ratliff vorbind, murmurând, nu despre aur, bani, ci spunând snoave – glumeţ, cu faţa invizibilă ironică, uluită, impenetrabilă. Săpară mai departe. „O să am timp destul să mă uit când s-o face ziuă, gândi. Pentru că m-am mai uitat o dată. M-am uitat acu' trei zile." Apoi începură să se ivească zorile. În acest început ceţos de lumină îşi puse cazmaua jos şi se-ndreptă de şale. Târnăcopul lui Bookwright se ridica şi cădea cu regularitate în faţa lui; la zece paşi mai încolo vedea cum Armstid, în pământ acum pân' la brâu, de parc-ar fi fost tăiat în două-n dreptul mijlocului şi cu toracele mort, fără să-şi dea măcar seama că-i mort, muncea mai departe ca un metronom într-o ritmică îndoire şi dezdoire, vârându-se-ndărăt în pământul care-l făcuse să-i fie rob din naştere, osândit pe vecie, pân'o muri. Ratliff ieşi din groapă şi rămase-n pământul negru, moale şi gras pe care-l aruncaseră afară. Muşchii i se fleşcăiseră şi-i zvâcneau de oboseală şi stătu, şi se uită-n tăcere la Bookwright, până ce Bookwright îşi dădu seama de prezenţa lui şi se opri, cu târnăcopu-n sus pentru lovitura următoare, ridicându-şi privirea la el. Se uitară unul la altul – cu figurile trase, nebărbierite, obosite.

— Odum, zise Ratliff, cu cine-a fost însurat Grimm?

— Nu ştiu, îi răspunse Bookwright.

— Eu ştiu, vorbi Ratliff. Era una din Calhoun, din neamu' lu' Doshey. Şi asta nu-i tot. Mă-sa era o Fite. Şi nici asta nu-i tot.

Bookwright nu se mai uita la el acum. Pusese târnăcopul jos cu grijă, aproape delicat, de parc-ar fi fost o lingură plină cu supă sau, dacă-i vorba, cu nitroglicerină, şi ieşise din groapă ştergându-şi mâinile de pantaloni.

— Credeam că ştii, zise el. Credeam că ştii tot despre oamenii din partea locului.

— Acum cred că ştiu, făcu Ratliff. Da' sunt convins că tot mai ai ceva de spus.

— Fite o chema pe cea de-a doua nevastă. Eustace nu era băiatu' ei. Mi-a povestit odată tata, când Ab Snopes a-nchiriat locu' ăsta de la Varneri, acu' cinci ani.

— *All right*, făcu Ratliff. Spune mai departe!

— Mama lu' Eustace fusese sora mai mică a lu' Ab.

Se uitară unul la altul, clipind puţin. Nu mai era mult şi-avea să se facă lumină bine.

— Da, desigur, comentă Ratliff. Ai terminat?

— Da, zise Bookwright. Eu am terminat.

— Pariez p-o piesă d-alea că am să te bat, zise Ratliff.

Urcară panta şi intrară în casă, în odaia-n care dormeau, şi-n timp ce Ratliff bâjbâia după ăi doi saci în cămin, Bookwright aprinse felinarul şi-l puse pe duşumea, apoi se-aşezară pe jos unu-n faţa altuia, cu flacăra între ei, şi deschiseră sacii.

— Zic c-ar fi trebuit să ne dăm seama că pânza de sac nu putea… zise Bookwright. După treij' de ani…

Goliră sacii pe duşumea. Fiecare apucă o monedă, o examină repede şi-o puse peste alta, ca pionii la jocul de dame, lângă felinar. Apoi una câte una, examinară celelalte monede la lumina murdară a felinarului.

— Da' de unde a ştiut el că noi… făcu Bookwright.

— N-a ştiut, zise Ratliff. Nici nu-i păsa. El s-a dus în fiecare noapte şi-a săpat… nu mult. Ştia că-i imposibil să sape două săptămâni şi să nu-l vadă careva.

Puse ultima monedă pe fişic, se aşeză pe călcâie şi aşteptă să termine şi Bookwright:

— 1871, zise Ratliff.

— 1879, spuse Bookwright. Am şi-una cu un an mai veche. M-ai bătut.

— Te-am bătut, zise Ratliff.

Luă cele două monede şi puseră banii-napoi în săculeţe. Nu le mai ascunseră. Îşi lăsă fiecare sacul pe pătura sa şi

stinseră felinarul. Era mai lumină acum şi-l puteau vedea foarte bine pe Armstid cum se-apleca şi se-ndrepta, şi se-apleca iar în groapa lui pân' la brâu. Soarele avea să răsară-n curând. Trei ulii zburau spre-naltul cerului albastru-gălbui. Când se apropiară, Armstid nici nu se uită măcar la ei; continuă să sape chiar şi când se opriră la marginea gropii privind la el în jos.

— Henry, zise Ratliff.

Apoi Ratliff se plecă şi-l atinse uşor pe umăr. Se răsuci-n călcâie cu cazmaua ridicată şi-ntoarsă cu muchia, făcând să scapere-n auroră un fir de-oţel strălucitor, ca un topor.

— Afară din groapa mea! zise el. Afară!

2

Căruţele cu bărbaţi, femei şi copii venind în sat din partea aceea se opriră, iar oamenii porniţi pe jos de la prăvălie ca să stea de-a lungul gardului lui Varner căscau gura, în timp ce Lump şi Eck Snopes, şi Sam, negrul lui Varner, încărcau mobila şi cuferele, şi cutiile în căruţa-mpinsă cu spatele la marginea verandei. Era aceeaşi căruţă trasă de-aceiaşi catâri cu care se-ntorsese Snopes din Texas în aprilie, şi cei trei bărbaţi veneau şi se duceau între căruţă şi casă, Eck şi cu negrul trecând neîndemânatici pe uşă cu povara-ntre ei, şi Lump Snopes aflându-se-n treabă pe-alături, trăncănind şi dând întruna ordine sau sfaturi, punând şi el mâna, fireşte, dar numai de ochii lumii, fără să care nimic, în timp ce restul încărcau lucrurile în căruţă şi se-ntorceau oprindu-se-n uşă şi dându-se-n lături să treacă doamna Varner, agitându-se c-un braţ de ciurucuri sau de borcane ermetice de conserve de fructe sau legume. Privitorii înşiraţi de-a lungul gardului făceau numărătoarea obiectelor – patul desfăcut, garderobul, lavoarul cu garnitura asortată – lighean şi cană, şi găleată, şi oală de noapte, ornamentate cu flori – cufărul, în care cu siguranţă că erau hainele nevestei şi-ale copilului, lada de lemn în care femeile ştiau măcar că-s farfurii şi

tacâmuri, şi vase de gătit, iar la urmă de tot un balot mare din pânză groasă cafenie legat strâns.

— Asta ce-o mai fi? făcu Freeman. Arată a cort.

— E un cort, confirmă Tull. Eck l-a adus, de la biroul de mesagerii, din oraş, săptămâna trecută.

— Doar nu s-or fi mutând la Jefferson ca să stea în cort, ai? se miră Freeman.

— Nu ştiu, făcu Tull.

În cele din urmă, încărcatul căruţei se isprăvi. Eck şi negrul se izbiră de uşă pentru ultima dată, doamna Varner trecu agitată cu ultimul braţ de borcane ermetice; Lump Snopes mai intră o dată-n casă şi ieşi cu valiza de paie pe care-o ştiau bine toţi, şi-apoi apăru Flem, şi pe urmă nevastă-sa. Avea în braţe copilaşul, prea mare pentru a fi fost născut la şapte luni, dar care, oricum, n-aşteptase luna mai, şi se opri o clipă, înaltă cât Olimpul, c-un cap mai înaltă decât mamă-sa şi decât bărbatu-său, purtând un taior în ciuda căldurii copleşitoare de miez de vară, şi numai tenul ei arăta că n-are încă optsprezece ani, pentru că, faţa-i ca o mască-n umbră şi lipsită de expresie n-avea vârstă, şi-n timpul ăsta femeile din căruţă se uitau la ea şi se gândeau că-i primul taior apărut vreodată-n sat şi că, la urma urmei, tot scosese ea ceva rochii de la Flem Snopes, pentru că nu Will Varner i le cumpăra acum, iar bărbaţii-nşiraţi de-a lungul gardului se uitau la ea şi se gândeau la Hoake McCarron şi cum oricare dintre ei i-ar fi cumpărat taiorul sau orice altceva, numai să fi vrut ea.

Doamna Varner îi luă copilul din braţe şi toţi se uitară la ea cum îşi adună poala fustei cu mâna, gest imemorial şi feminin, şi tulburător, şi, puse piciorul pe roată urcându-se-n căruţă, pe scaunul pe care Snopes se şi aşezase ţinând hăţurile-n mână, şi cum se aplecă şi luă copilul de la doamna Varner. Căruţa porni legănându-se-n mers, catârii întorcându-se să traverseze curtea spre poartă, ca să iasă-n alee, şi asta fu tot. Dacă şi-au luat rămas-bun, ăsta a fost; căruţele oprite-n drum scârţâiau punându-se din nou în mişcare, dar Freeman şi cu Tull, şi cu ceilalţi patru doar se-

ntoarseră cu spatele, relaxaţi, rezemându-se de gardul de ţăruşi, cu feţele la fel de grave, poate puţin misterioase, chiar gânditoare, aproape fără să se mai uite măcar la căruţa care ieşea pe alee şi se apropia, şi trecu pe lângă ei – şapca în carouri, falca mestecând calm, neîntrerupt, cravata minusculă şi cămaşa albă; cealaltă faţă calmă şi frumoasă, cu o expresie parcă sculpturală sau chiar cadaverică, uitându-se nu la ei, desigur, şi poate că la nimic din ce ştiau ei.

— Cu bine, Flem, zise Freeman. Păstrează-mi şi mie-un biftec, când te-i deprinde cu gătitul.

Nu-i răspunse. Se poate chiar să nu fi auzit. Căruţa îşi urmă drumul. Privind-o fără să se mişte încă din loc, o văzură apucând pe drumul vechi, care până acum două săptămâni, timp de mai bine de douăzeci de ani, fusese bătut numai de copitele calului alb şi gras al lui Varner.

— O să aibă de făcut trei mile-n plus ca să iasă-n drumu' spre oraş dac-a luat-o p-aici, zise Tull cu îngrijorare-n glas.

— Poate că vrea să ia ale' trei mile la oraş cu el să i le dea-n schimb lui Aaron Rideout p-ailaltă jumătate de restaurant, comentă Freeman.

— Poate că le dă lu' Ratliff, şi Bookwright, şi Armstid p-altceva, îşi dădu cu părerea un al treilea – îl chema tot Rideout, frate cu celălalt şi erau amândoi veri cu Ratliff. O să dea şi de Ratliff în oraş.

— O să dea de Henry Armstid făr' să meargă aşa departe, zise Freeman.

Drumul nu mai era un făgaş şters, o cicatrice aproape vindecată. Era plin de hârtoape acum pentru că plouase c-o săptămână mai-nainte, şi în iarba, şi-n buruienile neatinse de aproape treizeci de ani de zile se vedeau patru urme distincte: cele două dinafară, lăsate de roţile cu obezi de fier, şi cele dinăuntru, ale cailor şi catârilor trăgând în ham, care treceau în fiecare zi de-atunci, din acea primă după-amiază când intraseră cele dintâi – căruţe vechi bătute de vremi şi scârţâind, cai şi catâri cu rosături de plug, şi bărbaţi, şi femei, şi copii pătrunzând într-o altă lume, străbătând o altă

ţară, mişcându-se-n alte vremi, într-o altă după-amiază, fără dată şi fără nume.

Acolo unde nisipul se-nchidea la culoare intrând în vadul gârlei şi-apoi se lumina ieşind, nenumăratele urme de obezi şi de potcoave încălecându-se erau ca nişte strigăte-ntr-o biserică pustie. Apoi începeau să se vadă căruţele aliniate de-a lungul marginii drumului, copilaşii ghemuiţi pe jos, femeile şezând în fundul căruţei pe scaune desfundate, ţinând sugarii-n braţe şi alăptându-i când era nevoie, bărbaţii şi copiii mai măricei stând tăcuţi pe lângă gardul ruinat năpădit de caprifoi, uitându-se la Armstid cum săpa fără-ncetare pământul în fosta grădină. De două săptămâni se tot uitau la el. După prima zi, când îl văzuseră cei dintâi şi se-ntorseseră acasă, şi-mprăştiaseră vorba, începură să vină cu căruţa, călare pe cai sau pe catâri, de la depărtări de zece şi de cincisprezece mile, bărbaţi, femei, copii, de la octogenar până la sugaci, patru generaţii într-o singură căruţă veche şi hodorogită, cu fundul încă plin de bălegar uscat sau de paie, sau de pleavă, ca să şadă-n căruţă sau să stea-n picioare de-a lungul gardului cu solemnitatea unei veritabile recepţii, cu interesul şi încântarea mulţimii privind la bâlci un scamator. În prima zi, când cel dintâi dintre ei coborî şi se apropie de gard, Armstid ieşi din groapă şi alergă la el târându-şi piciorul ţeapăn, cu cazmaua ridicată, înjurând şoptit, slab, gâfâit, gonindu-l. Dar curând renunţă; păru că nici măcar nu-şi mai dădea seama că-s acolo, stând de-a lungul gardului, privindu-l cum sapă în sus şi-n jos pe pantă, cu furia lui cumplită şi istovită. Dar niciunul dintre ei nu mai încercă să intre-n grădină şi-acum numai băieţii mai mărişori îl mai necăjeau.

Pe la mijlocul după-amiezei cei care veniseră mai de departe începeau să plece. Dar erau totdeauna câţiva care să rămână chiar dacă asta-nsemna să deshame şi să dea nutreţ la vite, şi chiar să mulgă pe-ntuneric. Apoi, cu puţin înainte de apusul soarelui, sosea ultima căruţă – cu cei doi catâri slăbănogi ca nişte iepuri, cu roţile legate cu sârmă, bălăngănindu-se, neunse – şi o lua pe după gard, şi priveau

în linişte cum femeia în rochie cenuşie informă şi cu pălărie de soare decolorată cobora, scotea de sub scaun o găleată de tablă şi se apropia de gardul dincolo de care bărbatul tot nu-şi ridicase privirea, nici nu şovăise-n truda lui de metronom. Punea găleata-n colţul gardului şi-o bucată de vreme stătea, imobilă, rochia-i cenuşie căzând rigidă în falduri sculpturale la picioarele ei încălţate în pantofi de tenis pătaţi, cu mâinile împreunate înfăşurate în şorţ, pe pântece. Că se uita la bărbat, oamenii n-ar fi putut spune; că se uita la ceva, n-ar fi putut şti. Apoi femeia se-ntorcea, se ducea la căruţă (avea de dat nutreţ la vite, de muls vaca, de gătit mâncare copiilor) şi se urca în scaunul căruţei, şi apuca hăţurile de frânghie, şi-ntorcea căruţa, şi pleca. Apoi pleca şi ultimul dintre privitori, lăsându-l pe Armstid în mijlocul pantei ce se estompa, săpând în amurgul crescând, cu regularitatea unei jucării mecanice şi cu ceva monstruos în neobosita lui strădanie, ca şi cum jucăria ar fi fost prea uşoară pentru ceea ce fusese pusă să facă sau arcul prea mult întors. În dimineţile fierbinţi de vară, în timp ce şedeau pe vine fumând agale sau mestecând tutun pe galeria prăvăliei lui Varner sau la vreo răscruce mai liniştită de drumuri de ţară, în briza subţire a după-amiezei, vorbeau despre asta de la căruţă la căruţă, de la căruţă la călăreţ, de la călăreţ la călăreţ sau de la căruţă ori călăreţ la vreunul care stătea aşteptând lângă o cutie de scrisori sau în poartă:

— Tot mai sapă?

— Tot.

— O să se-omoare. Da’ nu ştiu de-o fi chiar mare pagubă.

— În orice caz, nu pentru nevastă-sa.

— Asta aşa-i. O s-o scape de drumu’ ăla-n fiecare seară să-i tot ducă mâncare. Ah, Flem Snopes ăsta!

— Asta aşa-i. Altu’ n-ar fi fost în stare de-aşa ceva.

— Altu’ n-ar fi putut. Pe Henry Armstid îl prostea oricine. Da’ nimeni altu’ decât Flem Snopes nu l-ar fi putut prosti pe Ratliff.

Acum, cu toate că nu era decât cu puţin trecut de zece, nu numai că sosise tot contingentul zilnic obişnuit, dar, când

trecu Snopes, mai erau încă acolo chiar şi cei care, ca şi el, aveau de făcut drumul pân' la Jefferson. Nu ieşi din drum să intre şi el în şir. În schimb, trecu pe lângă căruţele oprite, şi capetele femeilor cu copii în braţe se-ntoarseră să se uite la el, iar capetele bărbaţilor de pe lângă gard se-ntoarseră să-l vadă trecând, chipuri grave, puţin misterioase şi ele, privindu-l încă şi-atunci când opri căruţa şi stătu mestecând cu mişcarea aceea continuă şi ritmică, uitânndu-se în grădină pe deasupra capetelor lor. Apoi capetele de pe lângă gardul ruinat se-ntoarseră, de parc-ar fi urmat privirea lui, şi văzură doi băieţi mai măricei apărând din lăstăriş la celălalt capăt al grădinii, strecurându-se şi apropiindu-se de Armstid pe la spate. Nu-şi ridicase privirea, nici măcar nu-ncetase săpatul şi, cu toate astea, băieţii n-ajunseseră la zece paşi de el, când se răsuci şi se târî afară din groapă, şi-ncepu să fugă după ei cu cazmaua ridicată. Nu zicea nimic; nici măcar nu-njura acum. Dar fugea după ei târându-şi piciorul, împiedicându-se de bulgării pe care-i aruncase afară, în timp ce băieţii alergau, lăsându-l în urmă. Chiar şi după ce dispărură în lăstărişul din care ieşiseră, Armstid continuă să fugă, până ce se-mpiedică şi căzu cu capu-nainte, şi rămase lungit o vreme, în vreme ce dincolo de gard lumea se uita la el într-o tăcere atât de adâncă, încât se putea auzi şuieratul sec al respiraţiei lui gâfâite. Apoi se sculă, în patru labe, cum fac copiii mici, îşi luă cazmaua şi se-ntoarse la groapă. Nu-şi ridică ochii la soare, cum face-un om care se-opreşte din lucru să răsufle, să vadă ce vreme e. Se duse de-a dreptul la groapă, grăbindu-se-n încetineala lui chinuită, cu faţa uscată nebărbierită, care acum era într-adevăr o faţă de nebun. Intră în groapă şi-ncepu să sape.

Snopes îşi întoarse capul şi scuipă pe deasupra roţii. Smuci hăţurile.

— Hai! zise.

Cuprins

Yoknapatawpha: lumea de la zero.....5
Tabel cronologic.....29
CARTEA ÎNTÂI - FLEM.....46
Capitolul întâi.....47
Capitolul al doilea.....72
Capitolul al treilea.....100
CARTEA A DOUA - EULA.....146
Capitolul întâi.....147
Capitolul al doilea.....181
CARTEA A TREIA - VARA CEA LUNGĂ.....211
Capitolul întâi.....212
Capitolul al doilea.....264
CARTEA A PATRA - ŢĂRANII.....332
Capitolul întâi.....333
Capitolul al doilea.....404